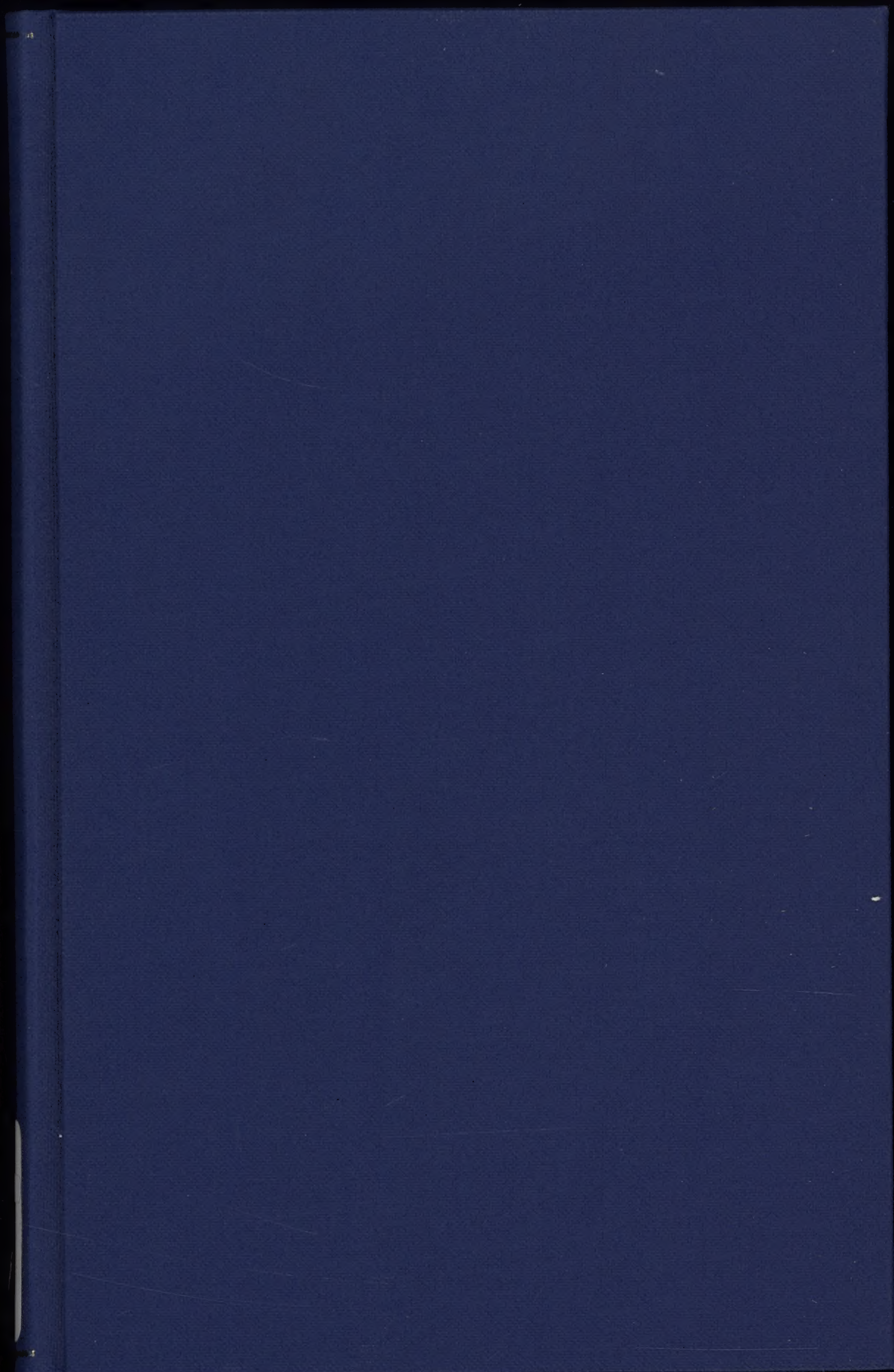

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOROVÉ:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK A FRANT. JAR. RYPÁČEK.

33

ROČNÍK TŘICÁTÝ TŘETÍ.

V BRNĚ, 1909.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Obsah ročníku XXXIII.
(1909.)

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

D. Nová díla.

E. Časopisy.

F. Zpráva o činnosti Matice Moravské

G. Seznam členů Matice Moravské

H. Upozornění pp. přispěvatelům do Čas. Mat. Moravské.

Ch. Oznámení.

Kdy byla skládána Alexandreis?[1])

Napsal Pavel Váša.

O době, kdy vznikla čes. Alx., ustálilo se v naší literární historii mínění, jež formuluje naposled Smetánka podle Gebauera stručně takto (L. Fil. 1899, str. 364 n.):

Alx H. hlásí se palaeograficky — podle Waitze — i jazykově podle Gebauera — do st. 13., nejdále do prvních let st. 14., a jest opisem z opisu, neboť Alx. H. a Alx. V. mají, jak ukázal Havlík (L. Fil. 1884, 60 n.), společné chyby písařské (dietě mladé m. malé: krále Alx. H. 5, 15 — Alx. V. str. 46, 40, na obou místech opraveno hned v rkp.). Tuto nejstarší předlohu nutno klásti do st. *13.* Ježto pak úvod Alx. je vzdělán podle básně Brûna z Schoenebecka z r. 1276 a povzdech básníka Alx. (Alx. B. 6, 12 n.: by takýž byl českým králem atd.) nehodí se ani na dobu Přemysla Otakara II. ani na dobu Václava II., zbývá, že Alx. byla skládána mezi lety *1278—1297*.

Opatrněji a méně určitě vyslovuje se Vlček — Smetánka v Stručných děj. l. č. (1905), str. 10: „snad již koncem 13. stol. vzdělána také po česku".

Naproti tomu Jakubec v Geschichte (1907, str. 13) klade Alx. na počátek st. 14. do doby bezprostředně po nejstarších legendách (totiž Ap., Mar., sv. D., Jid., Pil.)

Nastal tedy v mínění některých našich literár. historiků obrat, který neznamená jen časového posunutí jediné básně, nýbrž změnu v nazírání na celý rozvoj stč. poesie. Podle Gebauera Alx., nejlepší světská báseň epická, předchází rozkvět

[1]) Předneseno ve Věd. odboru Mor. mus. společnosti dne 24. dubna 1908.

poesie duchovní, kdežto podle Jakubce přirozeněji básnictví světské přimyká se k duchovnímu.

Obrat tento přivodil Havlík, proslulý objevitel pravidla jerového, článkem „O významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských“ v ČČM. 1896, 441 n. Havlík zjistil totiž v Lg. Mar., Jid., Pil. sv. D., Ap., Um. a v Alx. shodné dvojice rýmové, z nichž některé jsou prý patrné reminiscence z legend. Kdežto prý v leg. použito jich vhodně a v souhlase s latin. předlohou, nemají namnoze v Alx. opory v textě Gualterově a nehodí se do celkové situace.

Po stránce methodické lze Havlíkovi vytknouti, že přijal do svého rozboru i shody neúplné, kde se shoduje pouze jeden rým, tak že to vlastně nejsou shody, a zvláště že seřadil shledané dvojice prostě tak, jak je shledal po sobě v leg., a nerozlišil dvojic závažných od méně průkazných.

Vývody Havlíkovy[1]) vyvrací Smetánka v článku „Kdy byla skládána česká Alexandreis“ (L. Fil. 1899, 234 n.). Replika Havlíkova je v ČČM. 1900, str. 404 n.

Článek Smetánkův vznikl v semináři slovanském (v odd. Gebauerově) společnou prací několika členů, kterou Smetánka upravil pro tisk. Možno tedy mínění Smetánkovo pokládati za soud Gebauera samého.

Smetánka mnohé ze shod Havlíkem uvedených uznává, ale soud obrací; není prý důvodu, proč bychom nemohli souditi, že skladatelé legend se učili na Alexandreidě. Než zdá se mi, že Smetánka a jeho společníci byli při této práci příliš pod autoritou svého učitele, o němž víme, jak za posledních let, jda za svým velikým cílem životním, přirozeně s nedůvěrou a téměř s nechutí obracel se ku pracím, které se odchylovaly od výsledků jeho zkoumání a jichž vyvracení znamenalo pro něj ztrátu drahocenného času.[2])

[1]) K nim se připojil bez výhrady Flajšhans v referátě v Osvětě 1897, 468 n., kde dovozuje, že objev Havlíkův má důsledky i pro chronologii jevů hláskových ve stč.

[2]) Patrno to i z chronologie odpovědi Smetánkovy: 1896—1899 (!). Svědčí o tom též Jagić v nekrologu Gebauerově (Arch. 1908, 633): „Schwer war es in den letzen Jahren, ihn für etwas zu gewinnen, wodurch er von seinen Hauptarbeiten . . abgelenkt zu werden fürchtete.“

Pokusím se ukázati, kde podle mého soudu Smetánka neoslabil vývodů Havlíkových, z čehož zároveň vysvitne potřeba podrobné, všestrannější revise celé této otázky.[1])

O významu shodných dvojic rýmových lze připomenouti všeobecně toto: nalézti novou vzácnou dvojici rýmovou jest dosti nesnadno; básník tak virtuosní techniky veršové, jako jest Jar. Vrchlický, pokládá básníkovi jinak nepatrnému Gust. Dörflovi za zásluhu, že stvořil nové rýmy. [2]) Nalezneme-li u dvou autorů stejné vzácné dvojice rýmové, jest již pravdě podobno, že jeden přejal je od druhého. Tím závažnější jest tato shoda, shledáme-li, že u básníka jednoho tato dvojice se hodí do celkové situace, kdežto u druhého jest jen výpomocí, tmelem pro spojení veršů.

Významné shody rýmové mezi legendami a Alx. jsou tyto:

1. Lg. Mar.[3]) 10—11: Jakž nijeden z toho krajě
byl, tak mnoho skota jmajě.

Alx. V. 11a 45—46: Tento sě mieč na to majě,
jenž okrúhlý na vše krajě.

V latinské leg. čteme: multiplicabat ei Dominus greges suos ita, ut non esset homo similis illi in populo Israel. České vzdělání jest překlad volný, ale slova „z toho krajě“ patrně odpovídají latinskému „in populo Israel“. Naopak rýmy Alx. nemají opory v textě Gualterově, a verš „tento sě mieč“ atd. jest patrně přidán pro rým „krajě“.

2. L. Mar. 36 n.: Ha plačiúci pade nicě
k bohu vzdyšiúci s pokorú;
mezi tiem, vezřieci vzhóru,
uzřě v hrušcě hniezdo vrabie.

Alx. B. M. 2, 36 n.: (mužě zrádná) ležeta před vozem nicě,
mluviece k němu s pokorú,
vzdvihše k němu hlavy vzhóru.

Slova leg. „vezřieci vzhóru“ shodují se s latin. textem „elevans oculos ad deum, vidit nidum etc.“ i celou situací: Anna modlíc se obrátila jako křesťanka oči vzhůru. Naproti tomu v Alx.

[1]) Žádá ji Hanuš v Památníku Čes. Akadem. III. 1, 46 — arci před článkem Smetánkovým.

[2]) Česká Poesie XIX. věku IV., 355.

[3]) Leg. citovány podle Flajšhansových „Nejstarších Památek“ (1903).

Gualt. čteme prostě: prona iacebat humi supplex veniamque precatur seditiosa cohors. Celý verš vzdvihše atd. jest patrně přidán pro rým „s pokorú“ a divně kontrastuje s vylíčeným obrazem: prosebníci leží nici, po orientálním zvyku s tváří sklonènou k zemi a při tom vzdvihají hlavy do výše!

3. Zvláště průkazná jest shoda mezi L. Mar. 45 n. a Alx. B. M. 7, 32 n.

L.:

vzedše plaččivě mluvieci,
řkúci: „Mocný hospodine“,
jehož vól'u nic nemine,
a jenž všěcky smutky cěliš atd.

Alx.:

sedí mdlý král vzdyšě k bohu
a řka: „mocný hospodine,
jehož chtěnie nic nemine,
ani kto móž lap co (= leda co) moci,
k němuž tvé nenie pomoci atd.

Slova Lg. odpovídají téměř doslova apokryfu Pseudomatoušovu: „et emisit vocem ad dominum cum gemitu et dixit: „Domine, deus omnipotens, qui etc“. Naopak v Alx. Gualter. po všemohoucnosti Hospodinově, kterou český básník vyličuje tak důrazně, není ani nejmenší stopy. Darius modlí se tu: et tamen haec secum: quos me, pater optime Divum, distrahis in casus? quo me parat alea fati perdere delicto? atd. Smetánka snaží se shodu mezi slovesem leg. vzedše, jež odpovídá lat. cum gemitu, a vzdyšě Alx., jež v Gualt. jest bez opory, oslabiti tím, že prý frase vzdychati k bohu jest „locus communis“. Připusťme, že tato frase již kolem r. 1300 — Smetánka nepodává dokladů — byla locus communis, ale odkud znal básník Alx. toto rčení: zajisté z dikce náboženské a z poesie duchovní, legendní. Potom upozorňuje Smetánka na pleonasmus mluvieci — řkúci; bez řkúci bylo možno říci „všemohúcí hospodine“, jež by úplně odpovídalo latinskému „deus omnipotens“, a následující opis byl pak zbytečný; z toho soudí, že právě tento opis jest reminiscencí z Alex. Ale tento domněle zbytečný pleonasmus vznikl jen přesným vystižením latinské předlohy. Básník leg. snažil se vyjádřiti všecky pojmy: emisit vocem cum gemitu = vzedše plaččivě mluvieci a následující latin. pleonasmus et dixit přeložil českým pleonasmem řkúci. Připomínám ostatně, že spojení sloves mluviti — říci v mluvě náboženské

jest přehojné. V B. Br. nesčetněkrát čteme: I mluvil Hospodin řka atp.

Než připusťme zase, že verše legendy jsou reminiscencí z Alx.; pak ještě, jak dovozuje správně Havlík v Č. Č. M. 1900, 408, jest zvláštní náhoda, že přejaté místo tak věrně se shoduje s lat. apokryfem, kdežto vzor se svým místem v lat. Alx. nikoli.

Mimo shody drobnější nalézáme v 78 verších L. Mar. *8* úplných dvojic, jež se vyskýtají v Alx. na různých místech v různých recensích. Této důležité okolnosti povšimneme si později.

Posouzení shod mezi Jid. a Alx. jest velice ztíženo tím, že neznáme přímé předlohy pro čes. legendu, neboť shoda mezi Jid. a Leg. Zl. jest jen vzdálená. Ale i tu nalézáme místa, kde dvojice rýmová v Jid. přiléhá k celému textu, na své místo jest jako vkuta, kdežto v Alx. buď jest rozmnožením textu, pro něž není v Alx. lat. parallely, buď technickou výpomocí.

1. O posledním Přemyslovci praví se v Jid. 126 n.:

„Poslední byl ješče dietě;
počen sě ščedr hi udaten
a jsa svým l'udem postaten,
všakž nemohl toho užiti,
musil u mladých dnech sniti“ —

známé vřelé verše.

V Alx. B. M. rýmů udaten — postaten použito zcela nevhodně o zrádcích Bessovi a Nabarzanovi. Darius rozjímá o svém osudu a volá, žil-li nectně, že nechce dále žíti.

Alx. B. M. 9, 34 n.: Buďž ihned bessus udaten
hi ten, jenž jmu jest postaten,
ten s nim přida, viecež nedli atd.

U Gualtera čteme prosté vyzvání „desaeviat in me Nabarzanes“. Zajímavo jest, že český básník se vůbec vyhnul slovu Narbazanes a nahradil je opisem. Smetánka připouští, že verše Alx. zní strojeně, ale vykládá rozdíl mezi Jid. a Alx. tím, že vyškolenější básník Jid. obou rýmů dovedl lépe použiti.

2. Jid. 165 n.: Hi by Judáš mocen dvoru,
vlada všiú jeho komorú,
majě střiepňu o všem statcě.

Alx. H. 3, 20 n.: Ti všdy bydlili při dvořě, (totiž dvě stě junoš)
majúc péču o komořě.

Rýmy Leg. mají aspoň částečnou oporu v Leg. Zl., kde čteme: „Universae igitur curiae Pylati Judas praeficitur et ad eius nutum omnia disponuntur". Curiae praeficitur přeloženo „by mocen dvoru", tedy téměř doslovně a následující ad eius nutum omnia disponuntur arci značně volněji „vlada všiú jeho komorú" (i tu ozývají se stejná slova omnia — všiú) a dalším veršem „maje střiepňu o všem statcě". V Gualt. o úkolu jinochů, aby pečovali o komoru královskou, nečteme ani slova. Praví se tu pouze: praeterea Darius praeclaros sanguine regum contiguos lateri praeceperat ire ducentos. Pravda jest, že český básník toto místo vůbec rozhojnil proti latin. vzoru, ale zajímavo jest, že část tohoto plus shoduje se s citovanými verši Jid., kde pro ně v latin. textu nalézáme obdobu.

V 281 verši Jid. shledáváme na třicet dvojic rýmových, jež se vyskýtají na různých místech Alx. V., H., B. a B. M. Soudíme-li, že dvojice ty jsou reminiscencemi z četby Alx., pak postupoval básník Jid. téměř syntheticky, snášeje si z různých míst Alx. rýmy. Snáze si představíme, že básník Alex. zapamatoval si dvojice rýmové z nevelkého kontextu souvislého, a že jich pak podle potřeby použil na různých místech své skladby.

Ani pro Pil. neznáme přímé předlohy latin., a nutno na srovnání shod spokojiti se vzdáleným textem latin.

1. V. Pil. 15 n. čteme:

(t)akže všecka šírost zempná
(b)ude po všem světu tempná,
(c)htieci sě vydřieti z kořen,
(t)en div bude pod ním stvořen.

Alx. B. 2, 25 n.:

všecka čtyři elementa
chtěla sě vydřieti z kořen,
taký bě zvuk i křik stvořen.

Smetánka připouští, že rčení „křik byl stvořen" není dosti případné, ale vysvětluje je tlakem rýmu „kořen". Ale právě tento zvláštní „tlak" ukazuje na reminiscenci spíše u básníka Alx. než Pil.

2. Pil. 19 n.:

stane sě diva viece
(o)t sluncě i ot měsiecě,
(ž)e sě tak otmíta ovšem,
(j)akž bude tma světu po všem.

Alx. V. 24 b, 32 n.: potom pak miesiec vznide;
inhed mu v světlosti snide.
jako sě proměni ovšem,
že by tma světu po všem.

Poslední verše na uved. místech se shodují téměř doslova. V Pil. však, ježto se tu mluví o zázračném zatmění světovém, není hyperboly, jaká jest v Alx., kde se líčí obyčejný úkaz periodický. Podle Smetánky tanulo básníkovi Alx. na mysli líčení zatmění z evangelií, a tato představa vedla prý jej k napsání tohoto verše, jejž pak přejal básník Pil. Zase tu musí Sm. uznati vliv náboženského písemnictví na básníka Alx., jenom že nepřipouští vlivu poesie legendní. Soudíme-li se Smetánkou, že skladatel Pil. byl pod vlivem reminiscence z Alx., setkáváme se opět s náhodou, že napodobitel užil verše v situaci vhodnější než básník původního místa. Ježto pak reminiscence vznikají bezděčně, jest tím podivnější, že přejaté místo tak se hodí do svého okolí.

Ve světle těchto shod vyniká i tato dvojice:

Pil. 19 n.: tehdy král, jakž tu řěč vzvědě
od posla, jenž jmu povědě . .

Alx. H. 7, 25 n.: Král Darius když to vzvědě
od posla, jenž (jmu) povědě.

Alx. V. 21 a. 28: A když to Darius vzvědě
po posle, jenž mu povědě.

Úhrnem ve 106 verších Pil. napočetl Havlík *17* úplných shod. Zase jest významné, že dvojice tyto objevují se v Pil. v textě souvislém, kdežto v Alex. v různých recensích a na různých místech.

Málo průkazné jsou shody mezi Alx. a sv. D., jak uznává i Havlík. Na závadu jest tu i to, že legenda tato jest dochována ve znění porušeném a že neznáme její přímé latin. předlohy.

Za to jest patrná vzájemnost mezi Ap. a Alx.

Ap. Šaf. 97 n.: potom přišlo jmu tu k vóli,
ž' chtěl do Alexandrie jíti,
a když sě jmu tu da býti,
svú krviú mnoho duš pokúpi . .

Alx. V. 13b, 3 n.: Proti Alexandru jíti,
byť sě údálo tu býti.

Rýmy jsou to arci laciné, ale verše Alx. nemají v Gualt. opory, kdežto v Ap. jsou volným překladem Leg. Zl.: et cum ibidem duobus annis stetisset, iterum Alexandriam rediit. Překladatel však větu „et cum“, týkající se ještě pobytu v Pentapoli, mylně vztahoval již na Alexandrii. Smetánka oslabuje tuto shodu domněnkou, že věta „Alexandriam rediit“ vybavila v mysli skladatelově verš Alx.: „proti Alexandru jíti“.

Dvojici rýmů toho města — řěč zvěstá Ap. Š. 132 n. nalézáme v Alx. dvakrát: v Alx. V. 21a 8: řěč věstú — k tomu městu a v Alx. H. 6, 32 k tomu městu — tu řěč zvěstú. Dvojice „po všem líciu — tščiciú“ Ap. Š. 154 n. — Alx. V. 20a 42n.: „v smutném líci — čticí“ zaručuje vzájemnost obou textů již svou vzácností.

Celkem shledal Havlík v Ap. Š. a Dob. méně shod než v jiných textech: 12 ve 272 verších.

Havlík srovnává ještě Alx. s Um. Vedle dvojice žádal — nadál Um. Kin. 5, 9 n. a Alx. B. M. 3, 26 n. i Alx. B. 7, 4 důležitá jest shoda mezi

Um. Štít. 29 n.: dávají jako posoku (= potravu)
libosti lidskému oku

a Alx. B. 5, 17 n.: ješto člověčiemu oku
ľuboscı dává posoku.

Vzájemný vliv jest tu zajisté nepopiratelný, ale ježto neznáme předlohy Um., úsudek o tom, co jest prius, není možný. V Gualt. však verše Alx. nemají opory.

I když nevěříme s Havlíkem v průkaznost všech shod jím uváděných a přisvědčíme Smetánkovi, že možno často soud obrátiti a tvrditi, že básníci legend učili se na Alx., přece musíme uznati velikou cenu objevu Havlíkova, který osvětlil vzájemnost veliké řady nejcennějších památek stč. Nestačí říci pouze, že nevíme, co jest prius, co posterius, nýbrž nutno vzhledem k objevu Havlíkovu trpělivě a soustavně revidovati celou otázku o chronologii nejstarších textův.

Havlík, jakmile pokládal za prokázanu závislost Alx. na leg., nalezl již snadno terminus a quo: ježto leg. o Jid. podle narážky na vymření rodu Přem. byla složena r. 1306 nebo hned po tomto roce, byla Alx. napsána po r. 1306.

Ale i H. dopustil se téže chyby jako Sm.: věře v naprostou průkaznost svého objevu, vážil přímo lehce námitky, které lze s jiných hledisek činiti proti jeho theorii.

Proti palaeografickému určení Alx. H., již Waitz a Wattenbach kladli do st. 13., namítá H., že palaeograf nemůže stáří rkp. určiti na desítiletí, nýbrž že se musí spokojiti odhadem na dobu 30—40 let. S tím souhlasí celkem odhad p. professora Friedricha, kterého se mi dostalo laskavým prostředkováním p. Dra. B. Navrátila. Pan prof. Friedrich vyslovil se v dopise ze dne 4. dubna 1908 takto:

„Písmo zlomku jest sice zřejmě staré, ale nemá tak význačného rázu, aby jen z grafických známek bylo možno s určitostí říci, kdy bylo psáno. Jako jsem již dříve prof. Gebauerovi byl sdělil, tak opakuji i nyní: nepokládám za nemožné, že by pocházelo ještě ze sklonku 13. století, avšak pro svou osobu kladl bych je spíše do začátku 14. stol. (asi tak do prvních dvou desítiletí) z té příčiny, že u nás vývoj písemných forem jest proti západu o něco opožděn.

Snad se bude někomu zdáti stilisace mého posudku poněkud příliš opatrnou; avšak bývají takové případy, kde palaeograf při nejlepší vůli z pouhých známek grafických nemůže dojíti k úsudku apodikticky určitému, chce-li totiž mluviti zcela poctivě“.

Snáze lze, tuším, vyvrátiti důvody čerpané z historie pro st. 13. V Alx. H. 7, 40 n. král rozkázal spáliti zbité Řeky, k čemu poznamenává básník, že se to „i dnes v Litvě děje“. V Alx. B. 6, 12 touží básník, že kdyby „takýž byl českým králem“, brzy by Litva i Tateři, Besermené, Prusi i Rusové odstúpili svých model. Goll, Čechy a Prusy, str. 39., pozn., vidí v tomto povzdechu ohlas plánů, pojících se k druhé výpravě krále Přemysla II. Otakara na Litvu. Ale nehledě k tomu, že i král Jan Lucemburský podnikl r. 1329 výpravu na Litvu, bylo by dosti podivné, že by byl básník český při tomto povzdechu myslil na krále tak rytířského, jako byl Přemysl II. Otakar Ten zajisté nejvíce se blížil ideálu rekovného krále. Pokud se týče místa prvního, slovo „dnes“ neznamená jen bezprostřední přítomnost, nýbrž zahrnuje v sobě údobí často dosti široké. „Dnešní dobou“ rozumějí se někdy celá desítiletí.

Havlík také z pravopisu Alx., zvláště Alx. H., čerpá důvod, že Alx. jest mladší legend. Kdežto prý legendy jsou psány přesným

systémem pravopisným, jest pravopis Alx. dekadentní. Mínění toto schvaluje Flajšhans, Osvěta 1897, II. 470, nazývaje pravopis nejstarších zlomků Alx. úpadkem a pokažením pravopisu legend. Ale tvrzení toto, aspoň pokud se týče Alx. H., jest upřílišené. Provedl jsem podrobnou statistiku[1]) pravopisu Alx. H. a shledal jsem přehledně toto:

1. c označováno pravidlem cz: 138krát ve 146 případech, 2krát zc, jednou chz, 5krát c. Psaní zc a c místo cz lze vyložiti písařskou chybou.

2. Za č psáno pravidlem chz: 62krát v 72 případech, 7krát ſz, jednou ſch, 2krát cz.

3. Za j psáno g, y, ı a to *g* v násloví i v nitru slova před e, i, ě, ie a před souhláskami m, h, *y* psáno v násloví i nitru slova před a, u, potom ve slabikách -aj-, -ej-, -oj-; za g i y se klade též ı, zvláště často před -u. y se někdy připíná ku předcházejícímu slovu.

4. ř psáno na počátku a v nitru slova rz, na konci slova rs — bez výjimky.[2])

5. s psáno pravidlem z a to 386krát ve 418 případech, 12krát s, 10krát ſ, 6krát zz, jednou ſzz, třikrát ſſ.

6. š psáno ſſ 119krát, počítáme-li 2 neúplná slova, 121krát ve 131 + 2 případech, 4krát s, 2krát ſz, 3krát ſ, jednou ss, ſch.

7. z psáno z 174krát, 2krát psáno s.

8. ž psáno s 183krát ve 217 případech, z 11krát, ſ 15krát, ſſ 8krát.

9. šč psáno 4 krát ſſchz, dvakrát ſchz.

10. Za čs psáno chz 6krát, ſz 3krát; čekali bychom chzz, ſzz, druhé z vynecháno.

11. ň, ď, ť psáno jest n, d, t.

12. Jotace ve slabikách s ě a ie označována přesně; k rozdílu mezi ě a ie se nehledí, obě dvojhlásky označovány stejně buď ıe nebo ye, ale písař dává značnou přednost psaní ıe; toto vyskýtá se asi *400*krát; ye pouze *96*krát, převahu má toto psaní ve slabikách ně (37 : 8) a tě (23 : 4); ve slabikách čě, fě, pě, pie, řě, řie, sě, sie, šě, šie, vě, vie, zě, žě, žie psáno jenom ıe.

---

[1]) Připojena k tomuto článku.

[2]) Mimo tři písařské omyly.

Jeví se však také již poklesiost jotace a to pravidelně ve slově řěč (8krát) — řěč psáno jen jednou; rzıechzı 10, 16, hřěk a odtud odvozených (6krát — nikdy ě), v relativu jěž (nom sg. fem.) 2krát, v přech. přít. sloves VI. tř. -ujě (4krát), v komparat. -nější 3krát a v číslovce vše (3krát v akk. plur., jednou v gen. sg. fem. všé m. všie) a ovšem ve slovese vece (6, 9). Úhrnem, připočtou-li se i případy ojedinělé, zanedbána jotace ve 34 případech mezi 540 (přibližně $6^1/_2{}^0/_0$). Že písař někdy byl již v nejistotě, je-li slabika jotována, plyne snad i z toho, že třikrát jotovány slabiky nenáležité.

13. Jotace ve slab. -u označena pouze jednou.

14. Nejméně důsledně označováno i a y. Důsledně psáno ı[1]) ve slabikách či (17), ři (34), ši (11) — nikdy jinak, ve slově inhed (vždy ı, celkem 4krát). Téměř důsledně psáno ı ve slabikách ji (ı 44krát, y 5krát) a ci (ı 28krát, y jednou). V ostatních slabikách, zvláště srovnáme-li psaní y po tvrdých souhláskách, není této důslednosti. Přehledně vypadá věc takto:

Za měkké i psáno ı	Za i psáno y	Za y psáno y	Za y psáno ı
—	Spojka y vždy tak		
bi 2	by 4	by 45	bi 1, převahou psáno by
di 7	dy 22	dy 31	di 7, „ „ dy
—	—	—	hi 2
—	—	chy 2	chi 3
—	—	ky 16	ki 2
li 39	ly 7	ly 6	li 10, má převahu psaní li
mi 34	my 2	my 3	mi 7, „ „ „ mi
ni 9	ňy 43[2])	ny 10	ní 3, „ „ „ ny
pi 2	py 1	—	pı 1
		ry 2	rı 3 (+ cizí rı 2)
si 15	—	sy 2	sí 3, převahou si
ti 2	ťy 64 (thy 5)	ty 6 (thy 2)	tí 1, má převahu psaní ty
vi 23	—	vy 4	vi 12 „ „ „ vi
zi 5	—	—	zí 4, psáno pouze zi
ži 5	žy 5		

[1]) Též i na rozeznání od sousedních liter.

[2]) Dvakrát psáno ý: ſſerzíný *2*, 15, vchzíný *5*, 37 (slabounká čárka).

Z přehledu toho jest patrno, že ve slabikách bi — by, di — dy, ni — ny, ti — ty má převahu psaní -y, ať je slabika tvrdá nebo měkká, ve slabikách li — ly, mi — my, si — sy, vy — vi zase i. Jinde je kolísání, psáno na př. 5krát ži, 5krát žy atp.

Písař, jak se zdá, nedospěl tu k určitému systému.[1])

15. r̥, l̥ psáno vždy s průvodným i, y, ir psáno 25krát, yr 4krát, yır jednou, il 3krát.

Srovnáme-li s grafikou Alx. H. grafiku legend Jid., Pil., sv. D., Ap. Š. i D., jak jest popsána Dolanským v L. Fil. 1893, str. 370 n., shledáme mezi oběma soustavami nepopiratelné shody. Legendy i Alx. H. označují z z, ž s, š ſſ, č chz, c cz; Alx. H. zná značku zz = s, ale pravidlem jest tu psaní z, které jest v Leg. výjimkou. Leg. i Alx. H. užívají stejným způsobem trojího označení pro j (g, ı, y), ale Alx. H. dává přednost y, Leg. ı. Leg. i Alx. H. píší za r̥ l̥ vždy r l s průvodnou hláskou, ale tato jest v Leg. psána vždy y, v Alx. H. většinou ı. Leg. i Alx. H. označují ě, ie pravidlem ıe, ale kdežto v Leg. píše se ye jen po zubnicích, v Alx. H. píše se pravidlem i po n a sporadicky i jinde. Shod by se nalezlo snad více, ale popis Dolanského nevyčerpává všech zvláštností grafiky (ř, č, šč, čs). Naproti těmto shodám jsou důležité rozdíly tyto: Alx. H. nerozeznává přesně i — y a neznamená délek; v některých slovích jest patrná pokleslost jotace v dvojhláskách ě, ie.

Jest otázka, jak lze tyto shody vyložiti, resp. možno-li z nich činiti vývody chronologické. Havlík, jak již připomenuto, nazývá pravopis Alx. dekadentním a pokládá tedy grafiku Alx. za mladší grafiky Legend. Ale není tu příčiny, proč bychom nesoudili opačně: písaři Leg. znali pravopisné zásady Alx. H., uvedli je v přesnější systém a doplnili označováním délek a rozeznáváním i — y, k němuž v Alx. H. jsou učiněny náběhy.

Na mladší původ Alx. H. ukazuje po této stránce jediná věc: poklesnutí jotace ě, ie v několika případech při důsledném

---

[1]) Soudíme-li, že Alx. jest mladší legend, vysvětlíme snadno, proč písař neužil jejich značek pro y — i. Systém legend byl dosti nesnadný i nejasný, zvláště tím, že táž značka ⌣ znamenala nad a, u, i, e, ie, ye délku, nad y po zubnicích tvrdost. Písař Alx. opustil tento těžký systém, ale nedovedl dáti za něj náhrady.

jinak rozlišování e, ě, kdežto Leg. rozeznávají e — ě ještě přesně;[1]) řěč na př. psáno jest v Jid. vždy s -ie-.

Na starožitný původ Alx. H. zdá se ukazovati to, že tu jednou psáno r za ř: naprozriedku 2, 34. Gebauer podle Hist. Mluv. I., 326, čte tu skutečně na prosrědku. Ale vzhledem k tomu, že jinak psáno vždy rz a že mimo toto místo písař ještě dvakrát ve psaní této hlásky pochybil, napsav 1, 15 knepraztelom a 1, 27 proti nepřatelom — z je nadepsáno, jest zajisté pravděpodobnější, že i na místě tom (2, 34) z je vynecháno. Opominutí bylo snadné, neboť písař měl napsati zrz — druhé z vynechal.

Jinak není, tuším, se stanoviska jazykového důvodu, proč by Alx. H. musila býti starší legend.

Shrneme-li vývody tohoto článku, poznáváme: Alx. i zmíněné Lg. jeví nepopiratelnou vzájemnost řadou vzácných shodných dvojic rýmových. Tyto shody vysvětlíme snáze a přirozeněji, soudíme-li na reminiscence z legend. Po stránce palaeografické, historické a grafické není nutkavých důvodů pro vznik Alx. ve stol. 13. Výsledky dosavadního zkoumání svědčí tedy spíše, že Alx. byla složena brzy po r. 1306. (Příště ostatek.)

Historie a právní poměry na Rožnovsku.

Podává Karel Papica.

Staré pozemkové knihy rožnovské.

Knihy tyto vznikly z přirozené potřeby, aby zajištěno bylo právo k nemovitostem dle uznání všech spluobčanův, jakož i právní poměry jich se týkající, a zároveň aby zapsány byly události závažné i závazné buď jednotlivcům nebo všemu obyvatelstvu.

Po starém způsobě byly i tyto záznamy mnohem obšírnější a obsáhlejší, nežli vyžadovala potřeba; ale právě obšírnost zápisů poskytuje možnosti, abychom lépe nahledli do způsobu života tehdejšího obyvatelstva a lépe posoudili právní poměry tehdejší. Zápisy tyto jsou velmi poučné nejen právníkovi, nýbrž i dějepisci, národopisci, a to tím více, že obsah jejich sepsán pod dohledem

---

[1]) Podle Dolanského na uved. m., ale ne bez výjimky; sr.: wſſeczka širost Pil. C. 15, L. Fil. 20, 378.

veřejné autority, totiž zastupitelstva a obyvatelstva městského i vrchnosti jeho.

A právě tato naprostá bezpečnost pramenná byla pohnutkou na sepsání těchto řádků, zakládajících se výhradně na pramenech.

Počet knih pozemkových a spisovatelé jejich.

První kniha pozemková (Tom. I.) založena byla za první polovice 16. století. První datum jest na smlouvě, sepsané na posudku v úterý při středě Postní r. 1541 a poslední z r. 1596. Kdo dal podnět na založení této knihy, nelze zjistiti; nebyli to páni z Žerotína, neboť tito teprve r. 1548 nabyli panství rožnovského koupí od Jana z Pernštejna. Tento pak byl již toho času kmetem a valně se nestaral o panství rožnovské. První z pánů z Žerotína zapsán jest v zápise r. 1557 Jan z Žerotína na Starém Jičíně. (T. I. f. 11.) Jest tedy oprávněna domněnka, že podnět asi vyšel z městského zastupitelstva.

Starých pozemkových knih jest celkem 9, připočteme-li pozdější 2 knihy hypothekární, 11. V knihách starších nazývány jsou následující novými knihami pozemkovými a první a částečně i druhá „rejstry".

Druhá kniha (Tom. II.) založena byla roku 1589, a užívalo se jí do r. 1689, kdy byly založeny 2 nové knihy, a do nich zapisováno bylo do r. 1805, kdy bylo zřízeno 5 knih posledních. R. 1860 byly ze všech těchto knih pořízeny „výtahy", kteréžto pak nahrazeny nynějšími knihami pozemkovými.

Titulní list knihy první chybí, tak že jest neznámo, proč a kým byla založena. Na záznamy této knihy odvolávají se již spisovatelé Chlumecký a Volný. V druhé knize z r. 1589 dovídáme se z titulního a ozdobně vykrášleného listu, že jsou to „purgrechty městečka Rožnova, za purgkmistra Jana Podstatského a jeho spoluradních nákladem celej poctivej obce", založené a psané „zkrz Pavla Škupku, písaře radního městečka Krasna".

Vrchnost tehdejší zvěčnila se v nich nařízením: „L. P. 1589 při času nového leta za panování jeho milosti urozeného p. p. Bernartha z Žerotína a na Mezříči, jeho milosti pána dědičného, a za Bartoloměje Borovinského z Borovna, ten čas úředníka na Mezříči, tyto knihy od úřadu rožnoveckého k zapisování gruntů za purgkmistra Jiříka Čelky a jeho spoluradních koupeny, a v tom

jim dostatečně poručeno, aby žádný purgkmistr rožnovecký bez vůle jeho milosti pána nebo p. úředníka do těch knih nic zapisovati nic nedal. Pakli by se který purgkmistr co toho dopustil a nějaký zmatek v knihách učinil, tehdy za své peníze jiné knihy koupiti a na svůj náklad je přepsati dáti povinen bude a trestání zkutečného od Jeho milosti pána neb pana úředníka neujde. Peníze sirotků zběhlých, které k ruce JMti pána vzaty, jsou zapsány při gruntech v těchto rejstřích. Ostatek při vyplacených gruntech v starých rejstřích zapsáno.“ Kniha jest rozdělena na 2 díly. V 1. dílu jest návod na vyhledávání zápisů: „Rejstřík předního dílu knih těchto purgkrechtních na grunty výsadní neb šenkovní a větší chalupy, podle kteréhož když se pod literu z abecedy a numero listu jména hospodářů poznamenají, velmi snadno každy kup se vyhledati může.“ Díl 2. se týkal malých chalup a pasek.

R. 1689, sto let po založení knihy druhé, založeny byly 2 nové pozemní čili purgkrechtní knihy, z nichž první obsahovala zápisy v 1. díle předešlé knihy jmenované, druhá pak zápisy 2. dílu téže knihy. Poněvadž zápisy těchto knih z části pocházejí od téhož písaře, jako pozdější zápisy knihy druhé, můžeme souditi, že i tyto knihy pořídila obec, a že zápisy do nich psány z příkazu obecního zastupitelstva.

Roku 1805 založeno konečně dalších 5 knih pozemkových a 2 knihy hypothekární. Knihy pozemkové mají vesměs nápis: „Kniha gruntovní vysoce hraběcího Žierotínského allodiálního městečka Rožnova“. Knihy byly založeny a sepsány již úředníky vrchnostenskými. Vliv obecní odstraněn byl úplně.

Mimo 9 knih měla vrchnost ještě knihu emphyteutickou, do které byly psány zápisy týkající se nemovitostí vrchnostenských.

Do knih hypothekárních zapisovány byly dluhy na nemovitostech váznoucí, což se nedělo dříve.

R. 1587 vydán byl vrchností „poručný list“: „L. P. 1587ho já Bernarth z Žerotína a na Mezříči na gruntech svých pro uvarování budoucích nesnází a zmatků míti chci a poroučím fojtům a starším na všech dědinách pod skutečným trestáním a pokutou, aby se tak zachovali. Smlouvy svadební, kdyby se sirotkové moji ženili neb vdávali, ty aby ve zvláštní rejstra zapisovány byly, jak se smlouvy staly, a žádný otec syna neb dcery bez vůle mé na jiné panství aby neženil a nevdával. V rukovnictví žádný na

jiné panství bez vůle mé aby se nepostavoval. A to vždycky ve 4 nedělích v plné hromadě sobě přečísti dati mají."

Že dle tohoto poručení skutečně založeny byly knihy na zapisování svatebních smluv, není pochybnosti; neboť po tomto nařízení svatební smlouvy nebyli více zapisovány do knih pozemkových. Ale knihy o svatbách ztratily se časem, stihl je asi týž osud, jako celou starou registraturu panskou, o čem zmínka se stane níže.

Knihy jmenované nazývají se s počátku deskami (T. I. f. 6) neb též knihami městečka Rožnova, později pak „purkrechty" neb „rejstry", kterýmžto posledním jménem jmenovány též jednotlivě zápisy v knize první (T. I. f. 163. Znamená se rejstr za purmistra Jakuba, Hrkodajova syna, l. p. 1578).

Veškery knihy zmíněné, mimo knihu druhou, jsou dosti zachovalé, a písmo mimo knihu první dosti čtitelné. Kniha druhá jest neúplna, chybí více listů, též mnoho listů přidáno později. Na papíře již první knihy a na ostatních lze viděti hojně obrazů vodotiskových, zobrazujících hlavně dvojohonného lva a dvojhlavého orla s korunou.

S počátku, t. j. před rokem 1550, nebylo asi písařů stálých, neboť písmo zápisův jest nestejno, psáno vesměs osobami písma valně neznalými, o čemž také svědčí těžkopádný a nedokonalý sloh. Byliť asi písaři členové obecního zastupitelstva, písma vůbec trochu znalí. Dle stejného způsobu zápisů však možno souditi, že vzor na zápisy pocházel odjinud, a to od osob, které znaly vhodný způsob zapisování, a že nějaké zápisy byly činěny již před založením první knihy o čemž svědčí zejména záznamy sirotčích peněz na prvních listech. Za druhé polovice 16. stol. činí se zmínka o písaři, který dle rukopisu byl již písařem stálým. Na listě 92. knihy I. jest napsáno: „L. P. 1576 za purgmistra Vítka Kašpírka a starších jeho kúpil jest grunt s povolením pána jeho milosti Jiřík Kovář od pánóv již jmenovaných za sum. LXXXXV fl. (95 zlatých). A ten grunt nebyl jemu připsán pro nějakú nesnáz strany písaře za purgm. Štefana Pešky, a psalo se ten čas leta 1573, když ten grunt byl kúpený společnú rukú. Ale na to Mikuláš pustil Jiříkovi, aby on hospodářem byl před ním, kdež pán jeho milost nechce míti, než aby byl Jiřík." Z toho vidno, že tehdy byl písař osobou důležitou a mocnou, neboť stranám v zápisech činiti mohl nesnáze. Že i tehdy vůle vrchnosti byla rozhodující,

nelze pochybovati, ale účast za převodu nemovitostí nebyla tolik značná, jako za dob pozdějších, kde zápisy konány jen „s jistú vědomitostí, jistým svolením neb nařízením jeho milosti pána neb pana úředníka". Čím více rostla staletími moc vrchnosti, tím více ztrácel se vliv obecní na zápisy knihovní, až konečně koncem 18. století přešel úplně na úředníky vrchnostenské, jak vidno z četných poznámek, že zápis se koná od „oberdirectoriálního úřadu".

Město Rožnov a obyvatelstvo jeho.

Jak se v rozličných knihách místopisných můžeme dočísti, byla dědina „Rožnovec", jak se město v nejstarších knihách nazývá vůbec, založena olomouckým biskupem Brunem mezi lety 1245 a 1267.

V pozemkových knihách nazývá se vždy městečkem, výjimečně též městem. Že městečko původně nebylo veliké, vysvítá ze zápisu z roku 1613, který zní: „L. P. 1613. Jakož jsou úřad a obec Rožnovská před JMt pána předstoupili, aby jim pořádky strany šenkování piva dovoliti měti ráčil, protož toto usnesení mezi nimi učiněno jest, aby piva dva a dva šenkovali, a kdoby nechtěl šenkovati, tehda může pořádku prodati za 4 gr., a žádný více než dva achtele šenkovati na pořádku nemá. Když by pak kdo na koho podtáčel buď pálené, tam šenkovati má, kde pivo. Kdokoliv by ten zápis zrušiti chtěl, má propadnouti na JMp. 2 groše."

Tyto jsou domy zejména: fojt, 2. Rybků, 3. Jan Špendlíčků, Randusů, Slížků, Svíčků, Kulichů, Pašků, Jana Kolářa, Jakubínků, Krkošků, Míček Vítků, Jakuba Kúřilky, Martina Kubky, Martina Pechy, Jury Cigánka, Macíčků Rárů, Míky Břušky, Ondry fojtova, Jury Vrablíčka, Frňků, Matěj Kuchynků, Daniele Fryšara, Jan Vojevodů, Jíry Kubkova, Jana Peterkova, Janíka Míčkova, Krejčího, Maňáků, Poláchů.

K tomu chalupy přistavěné: Mikula Kučů, Blažků, Škrovánků, Šišmova, Mrázek, Švec. Suma 36 domů.

Bylo tedy dle výpočtu r. 1613 v Rožnově 30 gruntův a 6 chalup k nim přistavěných. Tyto šenkovní neb výsadní grunty a větší chalupy byly právě předmětem zápisu prvního dílu knihy druhé.

Sledujeme-li pozorně knihovní zápisy z novější doby do r. 1613, shledáme, že počet domů z r. 1613 srovnává se s počtem usedlostí novějších.

Město Rožnov rozkládá se v rohu, který tvoří řeka Bečva s Hážovkou, která do ní se vlévá téměř v městě samém. Mezi oběma toky jest horská vyvýšenina, od 500 m do 561 m, směrem jihovýchodním zvolna stoupající, na jejímž nejzápadnějším úpatí jest město Rožnov. Jest proto oprávněna domněnka, že dle této polohy, totiž dle rohu dostalo město jméno Rožnov.

Při Hážovce jsou osady Tylovice, Hážovice a Vigantice. Podél potoka toho vede z Rožnova silnice do Karlovic a odtud dále cesta na uherské hranice. Za Vingatici jsou jen ještě osady Solanec, Hutisko a Karlovice při silnici. Veškery tyto osady složeny jsou z většího množství usedlostí spolu nesouvisících, takže cestovatel jda po zmíněné silnici ani neví, kde osada se počíná nebo končí, a lze to zjistiti pouze z katastrální mapy. Ještě za druhé polovice 19. stol. bylo pochybno, které osady náleží do Solance a které do Karlovic. Teprve založením nových knih pozemkových byla odstraněna nejistota.

Totéž platí o osadách Dolní, Prostřední a Horní Bečvě, které jsou při řece Dolní Bečvě.

Okolnost tato jest důležita na řešení otázky o kolonisaci těchto osad. Za uvažování o této otázce dlužno míti na mysli toto:

1. Občané z Tylovic a z Dolní Bečvy neb Bečvice, jak v pozemkových knihách s počátku byla jmenována do polovice 17. stol., předstupovali v právních záležitostech svých často před obecní úřad rožnovský (T. II. 26, 42, 47, 54, 61 atd. Tylovice, F. II. f. 94, 109, 156 atd. Dolní Bečva), nikoliv však naopak, ačkoliv již v těchto dvou obcích toho času bylo samostatné zastupitelstvo obecní. Záležitosti tyto, hlavně kupní smlouvy, týkaly se nemovitostí tylovských resp. bečvanských, nikoliv tedy usedlostí rožnovských. Četné předstupování těchto příslušníků cizích obcí nelze jinak vysvětliti, leč bývalou jednotou s Rožnovem, který tudíž považovati dlužno za původní obec mateřskou.

Názor tento podporuje také okolnost, že

2. za druhé polovice 16. století ještě bývaly na obecním úřadě rožnovském i občané tylovští (T. I. f. 21, 68 a j. L. P. 1576 za pramistra Vítka Kašpírkova a starších jeho Štěpána z Tylovic atd.; Štěpán tento byl příslušníkem tylovským, neboť v Rožnově neměl usedlosti.)

3. Obec Solanec byla dle titulního listu pozemkové knihy této obce vystavěna r. 1657 na pasekách a lukách vigantských a téhož roku vyhlášena za dědinu.

4. Sousední obec Hutisko (samé chalupy) byla teprve roku 1666 vyhlášena za samostatnou obec, a fojtství tu zřízeno roku 1698. (Index pozemkové knihy obce této a f. 10.)

5. Obec Karlovice, sousedící se Solancem, založena byla dle titulního listu pozemkové knihy obce této teprve r. 1713.

6. Obec Prostřední a Horní Bečva vznikly teprve za 17. stol.

Uvažujíce tyto okolnosti dojdeme nutně výsledku, že kolonisace obcí Tylovic, Hážovic a Vigantic stala se zvolna časem, po založení města Rožnova. Totéž platí o Prostřední a Horní Bečvě. Obyvatelstvo cizí, za účelem kolonisace do krajin na Bečvě a Hážovce od západu přicházející, znenáhla zároveň s přebytečným obyvatelstva Rožnova samého zabíralo úrodnou půdu zmíněných dědin, nechávajíc usedlé obyvatelstvo Rožnova nedotčeným.

Že přebytečné obyvatelstvo rožnovské také se zúčastnilo kolonisace, svědčí, že po ukončení jejím koncem 17. století nacházíme jména rodin rožnovských v osadách nově založených, kteráž jména za doby té již vymizela v městě samém, ačkoliv, jak povíme, vznikla v něm. Tak na př. jména Hrkodaj, Chrbiat, Randus atd. nacházíme posavad ve zmíněných obcích, ačkoliv za 18. stol. jich více nenalézáme v městě Rožnově. Obyvatelstvo rožnovské, když se počalo množiti, mělo v okolí dosti půdy svým příslušníkům, tak že tito ještě za 17. stol. na svých usedlostech kmenových nacházeli dostatečné výživy. Ovšem, že v původních domech jednotlivých gruntů nebylo vždy dostatek místa rozmnožené rodině, kterémužto nedostatku pomáháno tím, že k domu přistavěna chalupa. Později teprve, za druhé polovice 18. stol., počaly se stavěti též chaloupky. Dělily se na chaloupky „podlúdnické“ a obyčejné dle toho, patřila-li k nim „země“ čili nic. (T. I. f. 216 knihy Hutiské: „Dne 19./2. r. 1747 koupil Martin Matyščák od Jana Paseky chalúpku, která podlúdnická jest, za 10 fr., avšak tenkrát, až by se jemu kus země přidalo, napotom ta chalúpka podlúdnická za chalupu nazvána bude.“)

Byla-li chaloupka zničena, nazývalo se místo stavební prostě „požárem“. (T. I. f. 205 obce Zubří: „Dne 15./7. 1735 kúpil Jan Šimurda od milostivé vrchnosti zapuštělý požár, za 12 fr., na vystavění chalúpky podlúdnickej, ku kterémuž nic jinšího nepatří.“)

Jinak se měly věci za 17. stol. Stálým přibýváním obyvatelstva byla konečně zabrána úrodná půda, a ukončena kolonisace blízkých dědin. Nezbývalo tudíž, nežli dělení nabytého majetku. Skutečně také nastalo za 17. století v Rožnově soustavné rozbíjení gruntův. Původně náležela ku každému domu městskému paseka za městem. Dělení započalo se za 17. stol. právě s těmito pasekami. Majitel gruntu městského dal obyčejně jednomu z nástupcův usedlost v městě, druhému pak paseku čili půlgrunt za městem.

Za 18. stol. pak, když již téměř veškery paseky odloučeny byly od kmenových gruntů, došlo na dělení městských gruntů, vlastně půlgruntů samých, a to nejen na polovici, nýbrž i na více částí. Tím nastala pak potřeba stavění chalup a chaloupek v městě. A týmž způsobem nastalo dělení pasek. Dělení trvalo do počátku 19. stol., kdy pak výslovně zakázáno vrchností. Tím se vysvětluje neobyčejný zjev v Rožnově, že ve více domech jest po dvou i více samostatných obydlích se zvláštním domovním číslem, společným dvorem a průchodem. Velmi málo jest usedlostí, které zůstaly nerozděleny, což zejména platí o pasekách. Můžeme tudíž směle tvrditi, že do 17. stol. trvalo tvoření čili budování města Rožnova v užším obvodě jeho, do 19. stol. pak dělení usedlostí v něm, za tohoto století pak že nastala proměna rolnické osady na skutečné město dle smyslu nynějšího. V nejstarších knihách nazývají se usedlosti grunty a majitelé jejich „hospodáři“ neb „sousedé“. (T. I. f. 43, T. II. index.)

Budovy stavěny původně vesměs ze dřeva, jehož byla hojnost, později pak některé, jako kostel, fara, škola, též z tvrdého staviva.

Ještě r. 1850, jak vidno z původního, dosud zachovaného nákresu městského, byly zděné budovy v městě vzácnou výjimkou.

Obydlí: příbytek majitelův, pod jedním krovem se chlévy, dvůr a zahrada. Okna příbytková nebyla obrácena na náměstí, nýbrž do dvora; v přední části na náměstí obrácené byly chlévy. Před domy na náměstí bývaly hnojné jámy, z nichž odtékalo vše do příkopa, vedoucího kolem celého náměstí, a odtud do Bečvy. Ke každému domu patřila paseka za městem na horách, patrně na ubytování dobytka, na uschování píce a na přebývání „báčův“.

Jak již řečeno, počalo se za rozbíjení gruntů nejprve s pasekami. Totožnost rodin mnohých pasekářů z novější doby s rodinami v městě usedlými lze ukázati dle pozemkových knih velmi lehce. Tím se též vysvětluje častá, až nápadná totožnost rodinných

jmen pasekářův a měšťanů, nyní ovšem valně se od sebe lišících, ale přece dosud vesměs příslušníků městských.

Vrchnost v městě samém neměla gruntu ani stavení s počátku, teprve r. 1670 zakoupil Bernart Ferdinand z Žerotína dům Matouše Porubského (nynější hotel „Radhošť“, č. 136) za 200 zl. mor. (T. II. f. 273). Později za 18. stol. vystavěla pivovar a papírnu.

Domy s počátku nebyly číslovány, a měl-li se některý dům v pozemkové knize blíže vyznačiti, bylo připomenuto, jak se nazývají sousedící majitelé domů resp. usedlostí (T. III. f. 216: L. P. prodal Jan Pjatkan grunt, jenž se mezi domy Alexandra Randúska a Pavla Pjatkana nalézal). Teprve po r. 1775 počíná se číslování domovní. Číslování toto zavedeno dle zápisu z roku 1778 (T. IV. f. 292) jednak za účelem řádného vybírání daně, jednak za účelem odvodu k vojsku. Zápis zní: lp. 1778 koupil Michal (syn) Martina Janíka od vdovy Sasinky chalupu v městě pod numerem lankastrovým contribučním 28., pak dle vojenskej conscripce 105 (tedy nynější lékárna, č. 195). Číslování toto, které se nazývá starým, trvalo do r. 1815. Po roce tomto vyskytují se již čísla nová, po nynější dobu zachovaná. Aby v knihovních zápisech nenastaly zmatky, bývala obě čísla zároveň, tak na př. v hořejším případě poznačen dům číslem $\frac{105 \text{ st.}}{195 \text{ n.}}$. Srovnáme-li čísla stará s novými, uvidíme, jak rychle pokračovalo dělení gruntů za této krátké, asi 40leté doby. Tak na příklad dům číslo 18. st. byl za této doby rozdělen na čtyři díly a obdržel novým číslováním čísla 41.—44.

Za příslušenství domu považováno výčepní právo piva a vína. Držitelé „šenkovních“ neb „výsadních živností“ (T. II. f. 156) r. 1613 obdrželi pořádek šenkovní od vrchnosti, který se zachoval do nejnovější doby. Jelikož v tomto pořádku činí se zmínka o „podtáčení páleného“ a v zápise ze dne 2. prosince r. 1666 (T. II. f. 156) se připomíná plat kořalečni, není pochybnosti, že najisto za 17. stol. obyvatelé rožnovští dobře obeznámeni byli s nápojem Valašsku nyní tolik záhubným.

Časem podle poměru, v jakém se dělily kmenové usedlosti, dělilo se i právo výčepní.

Stálé hostinské živnosti za nejstarší doby nebylo v městě teprve v knize Vigantské (T. I., příloha k listu 105 a 106) připomíná se (v zápise ze dne 16. června r. 1738) panský šenkýř Johanes Majer, který z Vigantic se přestěhoval do Rožnova

a v panském domě (nyní hotel „Radhošť") provozoval hostinskou živnost.

Množství pozemků k jednotlivým gruntům náležejících nebylo stejné, a rovněž dle toho se řídila cena jejich. Nejvíce pozemků připadalo k fojtství na náměstí v místě, kde jsou nyní domy čís. 45., 46., 47., 49., 50., 51. a 52. Fojtství rožnovské netrvalo však dlouho. Posledním fojtem byl Viktorin Nešvara (T. II. f. 239), kterémuž popustil fojství tchán jeho starý fojt Jan Tichavský r. 1612 „na den nového roku" za 600 zl. mor. Nešvara neměl ho dlouho, neboť již „l. p. 1615 v pondělí po neděli Letare to fojství J. M. pán k své ruce ujíti a zase témuž Viktorinu Nešvarovi to fojství samo s jeho příslušenstvím bez mlýnu múčného a pilného (č. 154., 155.) a bez lánu fojtského starého (č. 50., 51. a 52.) i z loukú po potok za sumu jmenovitě 350 f. mor. přenechati ráčil". (T. II. f. 240.) Pánem byl Dětřich z Žerotína.

Téhož dne prodán byl zmíněný lán fojtský starému Janovi Tichavskému za 100 zl. mor.; mlýn však s pilou podržel sobě J. M. pán. (T. II. f. 257.) Od té doby nazýváno zbylé fojství pouhým gruntem nebo též „podsedkem fojtovským" (T. II. f. 250), které se pak časem rozpadlo na více samostatných usedlostí. Od té doby nebylo v Rožnově dědičných rychtářův. Uprostřed fojtství stála radnice na místě, na kterém dnes. Řada domů, tvořící obdélník, ohraničovala také za staré doby náměstí, jako dnes.

Množství chalup a chaloupek, které nyní tvoří celé ulice, vzniklo za doby pozdější dělením gruntův. Oddělením pasek od městských gruntův a přetvořením na řádná bydliště rodinná způsobeno, že město se rozkládalo na ploše poměrně veliké, nyní přes 27 km.[2]

Paseky tyto byly buď jednotlivě, buď větší počet jejich poznačeny zvláštními jmény, jako „Stárka", „Mokrá", „Cabalky", Horní a Dolní paseky a j. Totéž platí o tratech pozemkových. Pojmenování se zachovalo dosud, což při určování pasek a pozemků k městským gruntům druhdy příslušejících napomáhá nemálo.

Z formule v kupních smlouvách, resp. v knihovních zápisech, že totiž ten který grunt prodán byl v mezích, jak od starodávna byly vyměřeny (T. II. f. 293), lze souditi, jak vznikly grunty původně, totiž tak, jak o obcích Solanci a Karlovicích zjištěno jest knihovně.

Do poslednější osady poslán byl bratry Karlem Jindřichem a Františkem Ludvíkem z Žerotína r. 1713 ředitel panství a hejtman Václav Rosenzweig, který rozměřil plochy jednotlivých gruntův a proto též nazývá se „rozměřitelem gruntův“.

Byly-li pozemky k jednotlivým gruntům náležející řádně ohraničeny, není sice zaznamenáno nikde v rožnovských knihách; že však tomu bylo tak, lze souditi ze záznamů knihovních sousední obce Dolní Bečvy, která, jak řečeno, před 16. stol. ještě náležela k Rožnovu.

V těchto zápisech jest psáno (T. I. f. 27 a 211) výslovně, že r. 1658 dne 17. července prodal fojt Mikuláš Barták louku „jak cejchy panskými vymezena jest“, a že r. 1657 pronajata byla Karlem z Žerotína trať „Horní Rozpití“, počna od Adama Díška a jeho pasek cejchů vzhůru ke „Kamennému“, k cejchům fojta Dolno-Bečvanského až za Melíškovy, tak jak z tej strany panskou cejchovnicí vycejchováno jest, druhou pak stranú od Rochleny k potoku „Kmetkám“ slove, až po cejchy Švihlovy, Lhočákovy, Jurkovy, a Hajdovy“. Zdali a které pozemky tvořily majetek obecní, není v knihách sice naznačeno, poněvadž obecní, panské a veřejné budovy vůbec nebyly předmětem zápisů knihovních; že však obec měla nemovitosti, souditi lze z toho, že za stol. 18. mnoho chalup a chaloupek vystavěno bylo na obecních pozemcích, jak jest zaznamenáno, a že dosud má obec značné plochy pozemků ze starších dob.

Co se týče ceny jednotlivých usedlostí, byla rozličná dle rozsáhlosti jejich. Průměrná cena gruntovní dělala okolo 70 zl. mor. Fojtství, které bylo větší než dva grunty, prodáno bylo r. 1557 za 200 zl. mor., r. 1573 za 350 zl. mor. a konečně r. 1612 za 600 zl. mor., v kteréžto ceně je roku 1615 ujal též p. Dětřich z Žerotína.

Ceny gruntů se valně nezměnily do polovice 18. stol.; teprve po této době počaly stoupati. Tak na př. grunt č. 176. n. prodán byl r. 1635 za 130 zl. mor., r. 1648 za 150 zl. mor., r. 1790 za 440 zl. a r. 1878 za 5600 zl. r. č. Roku 1820 odhadnut byl soudně na 1936 zl. 40 kr., tu však již po odtržení paseky s číslem 399. n. (T. III. f. 162).

Obyvatelstvo Rožnova bylo od nejstarších dob až do nynějška národnosti české. Židů nebylo v obci, ačkoli v blízkém Zubří a Solanci začátkem 18. stol. se připomínají židé, obchodující již

tenkráte kořalkou. Odkud přišlo obyvatelstvo, nelze pravidelně zjistiti, dlužno však za to míti, že se stěhovali od západu po Bečvě, jakož se dálo později; neboť na jiných stranách byla krajina porostlá rozsáhlými a hustými lesy. Jen v jednotlivých případech lze původ rodin zjistiti. Tak na příklad rozsáhlá rodina Petřvaldských přišla z Petřvalda, o jejímž zakladateli Tomáši jest zaznamenáno, že pocházel z této osady. (T. I. f. 153.)

Že by bylo pocházelo z národa Rumunského, nebo s ním bylo smíšeno, nelze tvrditi; neboť ani zápisy knihovní z první polovice 16. století, ani jména rodin, ani pojmenování hor, řek, domácího nářadí, z této doby nepocházejí z rumunské řeči, nýbrž jsou ryze české. V zápisech knihovních není o pozdějším přistěhování cizího obyvatelstva ani nejmenší zmínky, a to jest asi rozhodující okolnost. Obyvatelstvo rožnovské bylo stíženo svazkem poddanským.

Vyproštění z tohoto závazku nebylo povoleno ani v jediném případě, ačkoli v blízkém Zubří a později v Hutisku se tak stalo s fojty.

Podivný zjev dlužno za příležitosti zaznamenati, že roku 1617 dcera svobodného fojta zuberského Martina Mikulenky, Kateřina, v zápise knihy Zuberské (T. I. f. 271) nazývá se „kmetičnou“.

(Příště dále.)

Dějiny t. zv. moravského separatismu.

Napsal Miloslav Hýsek.

Na konci XVIII. století nastal v českém životě a v české literatuře osudný rozvrat: za doby, kdy se v Praze odhodlává hlouček mladých lidí vydati první novočeskou knihu veršův a ukázati, že dlouhá řada let, jež uplynula od bělohorské bitvy a byla vyplněna snahami a skutky vládnoucích lidí, jež způsobují smrt národů, nedovedla přece v českém lidu zlomiti životní energie, a že tato se nyní hlásí k životu a chce se rozvinouti na všech polích jeho, vydává v Prešpurku na Slovensku mladý Antonín Bernolák spis „Dissertatio philologico — critica de literis Slavorum“ s návrhem nového spisovného jazyka v „Linguae slavonicae per regnum Hungariae

usitatae compendiosa simul et facilis Orthographia", aby za nedlouho vyložil svá pravidla soustavně v „Grammatica slavica ad systema scholarum nationalium in ditionibus caesareo — regis introductum accomodate" a dokázal tím, že protireformační práce přece jen nebyla marná a stačila, aby alespoň na jednom místě přerušila vědomí národní jednoty. Antonín Bernolák byl katolický kněz a nebyl bez předchůdců; žily-li u slovenských protestantů literární tradice předbělohorské biblí Kralickou, jež byla chlebem jejich duší, nebylo tohoto pojítka u slovenských katolíků, jejichž kněží, zvláště jesuité, chtěli prostě lid získati nebo zachovati Římu a mluvili i psali proto dialektem jeho. Nebyla to příčina jediná, jež způsobila jazykové odtržení Slovenska, ale byla jistě nejdůležitější; ani slovenští protestanté neměli všech podmínek životních, a přece se ještě mezi nimi zrodili Kollár a Šafařík. Od té doby jest uherské Slovensko jevištěm smutného boje, který se skončil vítězstvím Bernolákovy myšlenky a oslabil vítěze i přemožené.[1])

Podobně jako na Slovensku se žilo i na Moravě. I tam se snažila protireformace vypleniti vše, co pojilo lid s minulostí; i tam poklesla knižní čeština velice, a kazatelé užívali velmi často slov a forem lidových; i tam zvláštní zemské postavení v říši a vlastní správa působily častěji pojmenování „Moravan" než „Čech" a seslabovaly za doby všeobecného úpadku vědomí národní souvislosti. A ještě za naší doby se vyslovuje termin „moravský separatismus", jehož obsah se snad cítí, ale dosud není určen — a možno ho užiti i pro minulost, kde se místo něho vyskytují častěji názvy obdobné (odtržení, odštěpení) a kde také skutečně byl několikráte vysloven. Na první pohled se zdá, že běží o analogon separatismu slovenského, a svědčily by o tom jazykové spory za let třicátých minulého století. Dosud jim bylo věnováno málo pozornosti, a jsou skutečně tak posuzovány, kde jest o nich zmínka; od článku K. Šmídkova „Literární ruch na Moravě v novější době", Čas. Mat. Mor. 1870, jenž pro nás může míti cenu jen pramennou, jsme ani pracemi J. Kabelíkovými[2])

---

[1]) Srvn. J. Vlček, Dějiny literatúry slovenskej 1890 a partie o Slovensku v Laichtrově Literatuře XIX. st.

[2]) V Laichtrově Literatuře III. a III. 2.

nenabyli jiného vysvětlení. Přinésti sem více světla a poněkud vyložiti, bylo-li na Moravě vědomí jazykové jednoty s Čechami porušeno, jaký mají význam jazykové reformy Trnkovy a Ziakovy, jaký práce moravského kněžstva od doby Sušilovy a spisovatelů pozdějších, jest úkolem mé práce. Nebyla by mohla vzniknouti, kdybych nebyl použil dosud netištěné korrespondence moravských buditelů, jež jest uložena v Museu král. českého v Praze; pan prof. Kabelík, který ji chystá do tisku, mi ochotně dovolil ji prohlédnouti a excerptu z ní příležitostně užiti, zač mu náleží můj srdečný dík.[1])

I. **Morava za doby obrození.**

Stopy dialektů se jeví již v staromoravských památkách; A. V. Šembera je stručně naznačil v úvodě k „Základům dialektologie československé", a Jos. Jireček podrobil v rozpravě „O zvláštnostech češtiny ve st. rukopisech moravských" (1887) řadu staromoravských textů důkladnému rozboru filologickému a konstatoval v nich vlivy nejen v hláskosloví a tvarosloví, nýbrž i v užívání jednotlivých slov, a rovněž Gebauer jim věnoval pozornost na příslušných místech své mluvnice. Určitý význam měly domnělé dialektické stopy též při Rukopisech a Paměti Přibyslavské. Ale podstatně se staromoravské texty neodchylují od spisovné češtiny; ani za doby, kdy Jednota bratrská působila hlavně na Moravě, nelze v jejich spisech nalézti mnoho stop moravského jejich vzniku (Gebauer tu uvadí hl. psaní pal za ṗal, pozd. pial). Poněkud jinak tomu bylo ovšem v životě veřejném, kde někdy splývaly pojmy Čech a Moravan, jindy stály proti sobě, na př. r. 1453 při hádce pánů na cestě krále Ladislava do Prahy v Jihlavě nebo v apologii Žerotínově.

Století po bitvě bělohorské jest dobou všeobecné pokleslosti jazykové. Není vůbec spisovatele, jehož řeč by mohla býti nazvána správnou. Ale nejsou to dialekty, jež pronikají, nýbrž vulgární řeč městská, řeč knižně vzdělaných kazatelů, kterým neběží o její ryzost, nýbrž o to, aby jim rozuměli posluchači. Tito kazatelé, většinou jesuité, jsou téměř jediní představitelé literatury, možno-li tím slovem nazvati jejich kázání. A za ne-

---

[1]) Děkuji za některé pokyny také pp. prof. Pastrnkovi a J. Vlčkovi, v jehož lit.-historickém semináři vznikla tato práce.

dostatku stále živého duševního pojítka národního — knih — a za různé správy obou zemí nabývá slovo „moravský" dosavadního významu slova „český", nikoli proti Čechám, nýbrž z nedostatku národního vědomí, který zaměňuje pojem země za pojem národa. Tak uvedl v „moravský" jazyk z německého „Správce duchovního" (v Brně 1783, 1785) bohoslovec Doubravský, do moravského jazyka přeložil J. Vrat. Monse „Odkryté tajnosti čarodějnických kunštů" (v Olomouci 1792) a pod. A podobně jsou moravští Čechové moravské národnosti ještě za století XIX.

Vědecky studovati začal český jazyk teprve Josef Dobrovský. a od něho se datuje zase snaha psáti řečí správnou; snažila se o to většina spisovatelů, kteří o jazyku přemýšleli a hledali jeho nejlepší znění. Dle odborného vzdělání a bystrosti úsudku jednotlivců vzniklo množství různých názorů, a v některých otázkách pochybili i nejlepší spisovatelé; trvalo velmi dlouho, než nastalo sjednocení jen v pravopise, a pokud se týče tvoření nových slov a správných tvarů, ukázala teprve správnou cestu monumentální díla Gebauerova „Historická mluvnice" a „Staročeský slovník". Je to zjev, s jakým setkáváme se také u jiných národů, na př. za XVIII. st. v Německu (Gottsched, Bodmer, Klopstock, Voss, Jean Paul a j.).

Byli-li takoví grammatikové všude, byli-li zvláště v Praze, byli i na Moravě. A toto filologisování nebo filosofování o českém jazyku, společné před sto lety veliké části vlastenců, jest hlavní složkou v ruchu, jež jmenujeme moravským separatismem; k ní se připojují ještě složky jiné, ale celkem menšího významu.

Na Moravě zahájil je Václav Stach. Pohnutky jeho nebyly čisté: z nepřátelství k Dobrovskému, jehož byl dříve oddaným přítelem, který však se r. 1795 nepříznivě dotkl v Pelclově mluvnici jeho „Nábožných písní pro katolického měšťana a sedláka", začal tento bojovný josefinista studovati českou mluvnici, aby mohl proti němu vystoupiti a pomstiti se mu. Ve velikém rukopise „Divný oučinek potěhu", psaném asi r. 1797, kde vypravuje široce o své minulosti a svých zásadách, jest také partie „Přídavek o mém spůsobu dobropísemnosti"; zde již vykládá Stach svoje zásady, jež později rozvinul v jiných pracích (zvl. „Kritický výklad pomatených českých grammatik" a „Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého") a jichž prakticky užil v překladu „Mesiáše", a mezi jiným mluví zde také o

moravských zvláštnostech jazykových a není spokojen, že Moravan klidně píše spisovnou češtinou a nepropaguje svých dialektů:

Že nám všecko připouští,
sám se chyby dopouští,
i sebe se neujímá,
když Čech nad něj se nadýmá...
Sotva svého zná Optáta,
jenž jest všech grammatik táta atd.

Ale při tom ani sám neužívá moravských dialektů, ani neradí k ničemu podobnému, jak ukázal již V. Zelený v Osvětě Vlčkově; odchylky jeho od spisovného jazyka jsou dány obecnou mluvou, jež vyslovuje méno (jméno), sem (jsem), břech, běch, (břeh, běh), sousedí; užívá tvaru řict a skloňuje ten, teho a pod. Historického smyslu nemá naprosto, nechápe, proč jest genetiv krásn*é*ho, a píše vesměs krátké *e*: krásneho a j. Prakticky všechny tyto odchylky vykonal ve zmíněném překladě „Mesiáše", který však nevyšel tiskem; ve „Starém veršovci", jehož vydání svěřil příteli Thámovi v Praze, přeje si, aby byla zachována jeho „dobropísemnost", se tak rovněž nestalo, a Stach marně usiloval až do smrti o vydání jiných svých rukopisů; i několik jeho básní, jež se později dostaly do českých anthologií, je tištěno nejen novým pravopisem, nýbrž i v přebásnění Vinařického. Ale zdá se, že na pozdější Moravu snahy jeho přece nebyly bez vlivu.

Stach totiž, zbavený profesury, odešel z Moravy do Vídně a tam žil ještě velmi dlouho, až do smrti r. 1831. A koncem r. 1819 přichází do Vídně mladý Fr. Dobromysl Trnka.

Trnka jest postava velice zajímavá: ohnivý, nadaný tento člověk měl vzácný talent seznámiti se s nejnepřístupnějšími lidmi a neúmornou pracovitost, jsa při tom vzácného přesvědčení, že prací se probije v životě vždy a všude. „Zadati se stavu", píše ještě roku 1830, „a prácem cizotným a ne srdečným brání můj cit, pro břicho nechci nadsazovati nikdy moje srdce. Kus chleba naleznu vždy; kdo rád pracuje, všude se uživí. Nebude mi pykati, čeho jsem nedošel." Nestalo se tak; zemřel ještě mlád, roztrpčen a rozerván, touže z vlasti prchnouti a připoután k ní ubíjejícím ho postavením. Jeho fantasie, které nedovedl krotiti, učinila i filologické práce jeho pro vědu bez-

významnými. Filologisovati začal záhy, hned v Hradci Králové v Čechách — byl rodem z Humpolce, kde se narodil r. 1795. Již 30. června 1818 píše V. Hankovi o mocném dojmu, s jakým četl Palackého a Šafaříkovy „Počátky českého básnictví", užívá tvaru „nemůžou" a hned vysvětluje, pozastavuje-li prý se Hanka, že nenapsal „nemohou": „s ostaralým umru, umrou, střehu, otevru, mohu atd., též s jinými neradnostmi jenom odpor u svých a tím větší záští u cizích budíme"; schvaluje, co praví autoři „Počátků" o grammaticích, a vyslovuje již tenkráte, co se odvážil vysloviti tiskem až na Moravě: „K čemu nám bráti větší ohled na několik studených grammatiků, nežli na celý národ, na obecný lid, jehož peníze knihy vyplácejí!" ukazuje při tom na Francouze, „co neučinili pro libozvučnost". A podobné názory se znovu opakují v dopisech z Vídně, kde začal ve dvorní knihovně studovati staročeské rukopisy a jinoslovanské řeči. Již 25. října 1819 se mu zdá, „žeby spíše v češtině příslušelo *ou* nežli *au*", a dokládá svoje mínění četným materiálem ze slovanských řečí, prose o Hankovo mínění, a „pak chceme-li se směrnosti držeti, proč jí ne všude zachováváme? sě, lěs, smělě, kosě, tri —", tedy vesměs jednotlivosti, jež propagovati začal až v Brně za let třicátých. „Zdá se mi", píše dále, „že vím, kde bolí: že toto lepší blahozvěstí jenom ponenáhle dá se uváděti". Sám to činil, jak bude uvedeno. A také již z toho je patrno, že Hanka nebyl na Trnku bez vlivu, a že Trnkovy pozdější reformy mají s hnutím mladých za druhé dekády XIX. století více společného než s Moravou.

Ve Vídni přišel Trnka do styku se Stachem. Styk tento byl patrně důvěrný, a Stach se přičinil ještě, aby mladého muže, jenž měl již v sobě zárodky nespokojenosti se současným stavem jazykovým, získal pro své záměry. Že na ně nezapomněl dosud, svědčí nabídka „Dobrozvučnosti jazyka českého" Jungmannovi r. 1820 [1]), a ještě určitěji Trnkův dopis Kollárovi 23. listopadu r. 1824: nabízí mu zase „Dobrozvučnost", již napsal, jak praví, „přítel můj vysloužilý professor Václav Stach", a chválí ji, „jen kdyby dlouhé *é* podle obyčejného vyslovení všudy nekrátil".

---

[1]) Srvn. Dopis Jungmannův Markovi 19. září 1820. ČČM. 1881.

V Praze prý by spis „mnohé protivenství trpěl, tak umínil si jej spolubratřím v Uhrách věnovati“. Ovšem nevyšel ani v Uhrách.

A tento Trnka přichází koncem let dvacátých do Brna na Moravu jako soukromý učitel češtiny. Tím jest dán filologisování jeho ráz nový i směr.

Bylo již vysloveno několikráte, že pro obrození Moravy byly nepříznivější podmínky než v Čechách. Celkový stav národního života zde ani nemohl býti smutnější. Protireformace snažila se docela zahladiti vše, co upomínalo na nekatolickou dobu rozkvětu české minulosti, a úmysl tento se podařil značně. Zatím co slovenští protestanté měli českou bibli, dávána Čechům na Moravě do rukou nejrůznější kázání, jež byla psána úpadkovou češtinou. A lid se choval ke všemu zcela apathicky, až se netečnost jeho stala příslovečnou. Bolestně o ní píše ještě Chmelenský, a nezanikla ani za let pozdějších. Obecné školství, kde se měl alespoň poněkud vzdělati, bylo v naprostém úpadku. Ani učitelé neuměli správně mluviti a učili psáti dle své vůle. Již Fryčaj v Orthografii (1820) líčí jejich činnost: „on (učitel) jest právě ten šantročník, který z nedostatku příslušné umělosti, v pocvičování v psaní, všecky své v tom chyby na dítky přenáší, jež jsou všeho lepšího hned v mládí schopné, a na ten způsob i také v potomstvo budoucích věků je vštěpujícím v krajině zvěčňuje.“ [1]) A množství charakteristických zpráv o moravském obecném školství jest v Moravských Novinách 1849: „některý p. učitel nedal by si začkoliv svůj copánek uříznouti“, píše „Ze Znojemska“ P. S.,[2]) brání prý se všem novotám, a každý píše svým pravopisem; někteří ještě učí zavřenému *u* (v), jiní *au*, *y* po c, s, z, jiní se zase řídí Musejníkem buď z r. 1829 nebo 1843 nebo konečně 1849 a užívají dle své vůle latinky nebo švabachu. Na Znojemsku byla latinka úředně zakázána učiteli, jenž ji psal, jako panslavistická. Že se užívalo i německých slov: kór, fest a pod., není třeba připomínati, a Mor. Noviny uváděly křiklavé doklady, jak mluvili učitelé. Také rozmanitě byla již ve školách česká řeč jmenována: někde slovanskou, jinde moravskou a pod. Při osazování míst se neptá nikdo,[3]) umí-li žadatel česky, a není

---

[1]) Str. 105.
[2]) Č. 209.
[3]) St. 1028.

tudíž jinak možno, než že jako učitel nechá každého psáti, jak chce, poněvadž sám neví, co je správné.

Intelligence české na Moravě téměř nebylo, a Praha, ohnisko nového života, byla příliš vzdálena, než aby zde mohla působiti jinak než knihami. A knihy docházely při špatném knihkupeckém spojení velmi špatně, často oklikou přes Vídeň. Na Moravě pak nebylo střediska, a ta okolnost byla vždy ještě později pokládána za velice rozhodující: tak píše Šembera Staňkovi, že by ožilo vše, kdyby se Brno stalo centrem, mělo olomouckou universitu a akademii, sbor archeologický, matici, časopis a pod.,[1]) a mladí literáti na Moravě po letech volají znova, že „nemají Prahy na Moravě“,[2]) totéž, co v básni současně vyjádřil Ladislav Quis.[3])

A mimo to cítili moravští vlastenci, že v Praze na ně zapomínají. Asi cítili pravdu, srovnáme-li, co píše Palacký Kollárovi 17. listopadu 1829:[4]) „Bohužel, naše vláda stěžkem nám dovoluje býti Čechy a hlásiti se ke sbratřeným Moravanům a Slovákům“. Morava a Čechy byly již dříve pojímány jako celek,[5]) ale i Dobrovský, vydávaje r. 1779 „Böhmische Litteratur“, zapomněl Moravy a musil býti Ungarem upozorněn na neúplnost. Ethnická jednota se ještě neuvědomovala na konci XVIII. století, a ani Dobrovský se ve svých literárních časopisech nezmiňuje o Slovácích. A u spisovatelů velmi četných bylo tomu tak ještě později. Tak když usiloval na př. Kampelík počátkem let třicátých, aby pražské museum čestnými členy jmenovalo též vynikající příznivce češtiny na Moravě, na př. starobrněnského opata, přítele Dobrovského, C. Nappa, hr. Mitrovského, moravského guber-

---

[1]) 5. srpna 1846.

[2]) Koleda 1876, 447.

[3]) „Srdce vyrvané“ v knize „Z Ruchu“ 1872:

„Moravo, ty sestro milá,
proč jsi ještě ospalá? —
Já se dávno probudila,
a tys ještě nevstala.“

„Česká moje sestro drahá,
oko tvé sen nekalí,
vždyť tvé zlaté srdce Praha,
a to vrazi nevzali.“

„Srdce moje uchváceno,
k životu mne nepudí:
pokud srdce nevráceno,
Morava se nevzbudí.“

[4]) ČČM. 1879, 393.

[5]) Srvn. Literatura česká XIX. století I. 54—55.

natora, a příznivce Fryčajova, biskupa Gindla, a j., aby tím byli získáni ještě více,[1]) poučuje ho v odpovědi K. Vinařický obšírně o povinnostech Moravanů („Páni Moravané s námi jazykem a politickými svazky příbuzní měli by ovšem samoděk k zvelebení takového ústavu jakýmkoli způsobem přispívati“)[2]) a dává tím novou příčinu k trpkostem a nespokojenostem na Moravě. A stejně nebyli na Moravě spokojeni odbytem knih zde vycházejících v Čechách, a řekli to i tak klidní mužové, jako byl archivář Boček, jehož dopis Palackému za rozchodu s ním jest velice charakteristický.[3])

Ale přes to není možno mluviti za této doby o nějakých snahách, směřujících k odtržení od Čech. Spisovatelů bylo sice na Moravě málo, národní ruch nepatrný, ale kdo se ho zúčastnil, nepracoval než v duchu celého současného života českého, a nezapírá to ani Jos. Jungmann, jenž sděluje s radostí Markovi r. 1810,[4]) že na Moravě vyjde několik nových knih a „všecko se to tedy hýbe“, a ve známém článku proti Trnkovi a Ziakovi v Musejníku r. 1832 líčí dosavadní život na Moravě a Slovensku jako mnohoslibný, plný nadějí, z nichž všecky vlastence vyburcovalo až „novější na Moravě a v Uhřích usilování, tuto nitrančinu, tamto jakousi valasko-hanácko-českou míchaninu v písemní jazyk povýšiti.“ [5])

Ze spisovatelů na Moravě působících opěvuje Bohuslav Tablic ve „Slávii věncem ozdobené“ dva: V. Stacha a T. Fryčaje.[6]) Nebyli zde jen oni, ale oba jsou velice charakterističtí; o V. Stachovi jsem se zmínil, Tomáš Fryčaj pak jest téměř typ tehdejšího Moravana.

V úvodě k „Orthografii“ vypravuje Fryčaj o své spisovatelské dráze: jako duchovní poznal na venkově, že lid zpívá rád,

---

[1]) Korrespondence Vinařického, str. 240, 12. ledna 1832: „Takové jednání našeho vlasteneckého Museum zajisté by potěšitelné následky pro naši literaturu a slávu mělo. Neboť tak by jakási kyselost, ba i nenávist Moravanů proti Čechům utuchla, bratrská láska znikla, Morava jarým Čechem pobídnuta by oživla, snažíc se Čechům v bok postaviti . . . Či žádného nemáme užívati léku, bychom Moravana indirecte k lepšímu vedli?“

[2]) Tamt. 348.

[3]) Dopis 24. dubna 1838. ČMM. 1902.

[4]) ČČM. 1881. 509.

[5]) Str. 165.

[6]) Poezye IV. 23.

a chtěl mu nějaké písně zaopatřiti. Dal se tedy do práce sám a již roku 1788 vydal „Písně duchovní“, „a tím způsobem stal jsem se prvněji Veršovcem — nežli Pravopisebníkem“, praví sám, poněvadž do té doby uměl česky jen mluviti, nemaje o podstaté své mateřštiny žádných vědomostí. Až téměř po 15 letech začal studovati na radu Thámovu, a tu prý se zlepšuje kancionál jeho „jak jsem já v tom umění (mluvnici) časem a pilností prospíval.“ Roku 1820 vydal svou „Orthografii neb pravidla Pravopisebnosti Moravsko-Slovanské řeči, vytažená z neydůvtipnějších Spisovatelů Moravských y Staro-Českých“ atd.

Poslední úsudek o Fryčajovi jest: „. . . ač horlí proti znešvařování mateřštiny přejímáním německých slov („Muza Mor.“ I. 407), na druhé straně sám otvírá bránu všelikým provincialismům. . . . Ve skutečnosti to znamenalo podobný rozklad češtiny, jako jej touže dobou a dříve již vidíme na Slovensku.“[1])

Ale již citované místo z úvodu „Orthografie“, v němž se přiznává k chybám ve svých knihách, ukazuje, že tento úsudek není správný. V předmluvě k „Písním duchovním“ praví sice, že pravidlem jeho „vejřečnosti“ byli ti, kterým skládal svoje písně: „Těm jsem se obzvláštně vynasnážil srozumitedlným býti — k jejichžto zprostnosti jsem se také milerád, i s nebezpečím hany od nemírných krytykastrů snížiti volil — abych je jen jakýmkoli způsobem Krystu Ježíši získal“, a podobně mluví i v „Muze Moravské“ (I. 403), ale jako druhé pravidlo, jímž se má „moravský písař“ říditi, uvádí v „Orthografii“, aby psal „dle nejlepšího v kraji způsobu, jak nejlepší lidé mluví“. A hned vypravuje drasticky, že „nebylaby to také malá hatlanina, kdyby každému na vůli ponecháno bylo, aby dle svého pokrajinského řeči způsobu tak psal, jak se v některém koutku vlasti rozličně žvanče. Kdyby k. p. Hanák Slovanskému Slezákovi psal: „Pozdravujó vás kmochankó a poselám vám tode nekolko rebeček co sme holovile“. Naopak kdyby Slezák na polo spolštilý pozvav Hanáka na hody, chtěl jej pobízeti: Poďme do fojta, krčmy, do ujce atd., lehceby se státi mohlo, žeby mnohý sprostný a v tom dyalektu nezběhlý Moravan, ani psání ani řeči vlastence svého srozuměti nemohl“.[2]) Proto se má každý vystříhati „po-

[1]) J. Kabelík v „Literatuře české XIX. století“, III. díl 151.
[2]) str. 10.

krajinských vejřků = provincialismů", nepsati tedy „včil" místo teď, hezkej, pěknej a pod. místo hezký, pěkný atd., volovo místo olovo atd.

Byl si tudíž Fryčaj plně vědom jednoty spisovné řeči s Čechami, a ona „noc", již dle Kynského „uvozuje" na Moravu,[1]) se týká jiné okolnosti. Hanka totiž rozvířil r. 1817 svým „Pravopisem" znova jazykové spory, a Fryčaj se oddaně postavil do řady ypsilonistů, kdežto Kinský, přítel Hankův, schvaloval pravopis analogický, a toho se týká toto místo. Fryčaj, jak dí, bojí se jednak, že na Moravě pravopisné novoty způsobí nové zmatky, jednak si přeje, aby ještě příští pokolení rozuměla staročeským spisům, jež jsou mu normou jazykovou. Také tím se liší od separatistů slovenských. Zde se ovšem odvolává na Moravu: ta nikdy nezapomene toho, co zdědila, a pražské novoty se v ní neujmou.

Ani toto mínění Fryčajovo však nebylo než míněním jednotlivcovým. Dle konceptu Hankova dopisu Kynskému psal již moravský spisovatel F. Neděle pravopisem analogickým, ač „ještě tomu nedorostl",[2]) a proti Fryčajovi se ostře postavil zvláště v Brně žijící Dominik Kynský. Horlí v dopisech Hankovi [3]) bezohledně proti tomu „nedoukovi 24 let s češtinou se obírajícímu," jenž hoden jistě, aby v zvláštním spisu — o dvou aneb třech arších — opalán byl", poněvadž „se s Komenským, Veleslavínem, Bratřími div strejčkovati osměluje." Recensi „Orthografie" napsal sám a poslal ji s Ziakovou Hankovi, ale zdá se, že nebyla otištěna; alespoň se později táže, co se s ní stalo, neboť prý „výtah alespoň by se do Kroka hodil, aby památkou byl, jak se i na Moravě této příšeře odporovalo." [4]) Jungmann v „Historii literatury české" mluvnici Fryčajovu prostě označuje jako „chybnou".[5])

Kancionál Fryčajův byl velmi oblíben a vycházel stále v nových vydáních. Jazykových změn v něm nelze konstatovati; zdá se, že bylo vždy přetištěno vydání staré, neboť jest i uvedená

---

[1]) Dopis Hankovi 3. dubna 1820. ČČM. 1881.

[2]) ČČM. 1881. 212

[3]) l. c.

[4]) ČČM. 1881. 204.

[5]) Vyd. II. str. 369

předmluva znova v každém z nich, i ve vydání z r. 1822, tedy dva roky po Orthografii. A ta okolnost snad působí zmatky. Také jest jisto, že byl mnohem více rozšířen než mluvnický spis; děkuje Fryčajovi ostřihomský arcibiskup Rudnay za zaslaný exemplář (r. 1824), slibuje, „cuius ego usum, ut primum per gravissimas alias curas licuerit, indubie faciam curaboque, ut hungarica quoque juventus spirituale inde capiat emolumentum",[1]) a „Hlas" jej ještě r. 1856 nazývá velice rozšířeným.[2]) Vady svých spisů viděl, jak bylo řečeno, Fryčaj sám, a lze si je vysvětliti; co zbývá, svědčí pro Fryčaje příznivě, neboť v knihách jeho „paprskuje vroucí k národu útulnost." [3])

Jest zajímavo, v jaké souvislosti Fryčaj psal svou „Orthografii". Citovaným místem, že chce svými písněmi získati lid Ježíši, zřejmě souvisí s dosavadní protireformací. A souvisí s ní i jinak: v „Zrcadle výborného sedlského obcování představujícím Život a přihody rozšafného muže a polního hospodáře Fr. Vaváka" (Brno 1807) se jeví odpůrcem novot i tak lidských, jako bylo zrušení robot; žádá na poddaných naprostou poslušnost nejen k duchovní, ale i ke světské vrchnosti i tenkráte, vidí-li, že rozkaz je špatný; nemá dosti vřelých slov, aby mohl chváliti blaho, jehož požívají poddaní rakouského císaře; ostře kárá „nelásku k Němcům", neboť „pravda sice jest: že Němci nám Čechům a Moravanům častěj a moc ublížili — ale také i mnoho dobrého prokázali. My jsme se od nich mnohým dobrým věcem ponaučili." [4]) Ale na jiných místech z něho mluví nejmodernější pokrokář: zaslíbení Gallašovo matkou jeho Panně Marii, když byl nemocen jako hoch, dovedl klidně v duchu osvícenském nazvati předsudkem [5]) a Gallaše za odpověď salmskému kaplanovi, že jistou knihu, které mu půjčil a kterou napsal jakýsi jesuita, „jen nějaký Ignorant (hloupák) složiti musel", pojmenovati „zdravou filosofií osvíceným"; [6]) v „Zrcadle výborného sedlského obcování" i v „Pravidlech výborného sedlského Života" horlí

---

[1]) Originál v mor. zemské knihovně v Brně.
[2]) Str. 97.
[3]) Květy 1848. 131.
[4]) Zrcadlo . . . str. 13.
[5]) Muza Mor. I. 4.
[6]) Muza Mor. I. 8.

pro hospodářský pokrok důrazně a vřele, a jeho appell k moravským sedlákům, aby buďto šli s duchem času i v obdělávání půdy dle vzoru cizích pokročilých zemí, nebo aby zachovávali způsoby předkův i v jídle a šatstvě, odvolávají-li se neustále na ně, mohl by vykonati mnoho dobrého ještě dnes; školní vzdělání cení velice a, jako vždy, drasticky ukazuje venkovanům, že učitelé mnohému naučí za malý poplatek, „který mnohý slota za čtvrt hodinky v hospodě prochlemtá a dítě do školy nepošle. — Hanba! běda! všem takovým rodičům tureckým!“ [1]) A při vychování dětí doporučuje tělocvik a pohyb na čerstvém vzduchu v duchu dnešních snah, ač zase velice drasticky. A s těmito názory jeho souvisí i vydání „Orthografie“: za doby gubernátorství hr. Mitrovského jest v Brně (Fryčaj byl farářem v Obřanech u Brna) patrný veliký pokrok, „všechno se zde příjemně a vůbec užitečně onačí,“ ulice jsou vydlážděny, po kraji se budují pohodlné silnice a pod., jen dopisy, smlouvy a j. jsou neustále psány velice ohavně. „Nechť se se založením tak řečeného Františkového Muzeum . . . pak s posvěcením památného Obeliska . . . na tak teď pojmenované hoře Františkové . . . i také Epocha, neb nová času doba lepšího psaní — způsobu v Moravě počíná.“ Ale jako jinak se Fryčaj nedovedl v názorech zbaviti tíže minulosti, tak ani zde při vší snaze o pokrok nedovedl než býti konservativním a vzhledem k dalšímu vývoji téměř reakcionářem.

Pokud se týče formální stránky knih jeho, byla již v celku charakterisována. Ale několik ukázek řeči jeho možno uvésti: tak čteme v kancionále tvary, jako oboum, pečené holuby letějí, dáleje, radč, stojejí, nejaký, poďme, při vorání atd.; v „Omylech“ na konci III. dílu Pravidel se snaží opraviti: moc v mnoho, neb v neboť, on způsob v onen způsob a j. Nebyl tedy ani tenkráte prost snahy psáti spisovným jazykem, jehož však neovládal dobře, jako ho neovládali ani spisovatelé v Praze; Fryčaj se od nich liší také malou uhlazeností, venkovskou drsností a neobratností, která nejvíce zaviňuje odchylky jeho.

Podobně psali i ostatní moravští vrstevníci jeho, a není třeba se o nich zmiňovati.

---

[1]) Zrcadlo atd. 7 pozn.

II. Frant. D. Trnka a Vinc. Ziak.

Do těchto poměrů přišel do Brna na konci let dvacátých Fr. Dobromysl Trnka. Bylo již vyloženo, že filologisoval rád. Veřejnost však o tom dosud neměla tušení: stýkal se s Dobrovským, Kopitarem, Palackým, Čelakovským a j., odhodlaně se dal na cestu do Polska, chtěje odtud i do Ruska, a zdá se, že mnozí od něho očekávali velmi mnoho. Snad i tím povzbuzen a sám sobě věře, měl již tenkráte světoborné úmysly: z Brna píše 10. března 1830 Hankovi, že pracuje pilně. „Od mého Vám dosti povědomého úmyslu neupouštím, jenom až bude vše pohromadě, co nám Slovanům v Moravě stran jazyka důležito. Tím časem předce tolik peněz seženu, že můj záměr lépěj se podaří než beze vší pomoci.“ Nepochybuji, že se úmysl jeho týká jazykových reforem, a že Hanka byl tedy do něho zasvěcen, čímž celé ono moravské hnutí za let třicátých by také bylo poněkud spojeno se známým Hankovým pletichářstvím.

Již dříve citovaný Trnkův dopis ukazuje, jaká byla podstata oprav jeho: chtěl se přiblížiti řeči lidu a chtěl míti jazyk libozvučný. Psal jej ještě před Kollárovým článkem „Myšlenky o libozvučnosti řečí vůbec, obzvláště československé“, který vyšel v Preslově „Kroku“ 1821 (str. 32—47) se svolením a souhlasem Jungmannovým. Podobné myšlenky měli tehdejší spisovatelé jiní, měl je po návratu z Italie již Polák, a Jungmannův souhlas ukazuje, že jich nezamítal ani tento veliký filolog, ačkoli vykládal, že Kollárovi běželo jen o upozornění, že český jazyk musí býti dále vzděláván. A v tomto romantickém ovzduší vyrostl Trnka, takže Kollárův článek mu nebyl podnětem, jak se myslí,[1]) nýbrž jen posilou na vlastní cestě.

Kollár ve svém článku podlehl theoriím německým (Jeana Paula, K. Ferd. Beckra) a rozeznával v řeči dva živly, aesthetický a logický, jež mají býti spojeny stejnoměrně. Aesthetický živel závisí na „spoluzvučkách“, jež jsou již „nedotklivé“, a samohláskách, jež této „hmotě“ dávají život. Samohlásky jsou rozličně zvučné, a spisovná čeština jest vzhledem k nim v úpadku: proti zvučným samohláskám hl. slovenských dialektů má vlivem němčiny méně zvučné. Tím jí také ubývá určitosti. Navrhuje

[1]) Srvn. Dr. J. V. Novák, „Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě“, Sborník „Jan Kollár“, str. 158. J. Kabelik l. c. 165.

proto mnoho oprav, neboť prý „tak se Čech se svou řečí více zeslovaní a Slovan, obzvláště Slovák, více zčeští“; je to snad nyní nesnadné, „avšak vše dobře býti může, nebo máme ještě před sebou: Čas, rozum a sbratření.“ „Když Slováci Čechům všecko obětovati chtějí z ohledu na řeč, proč pak by Čechové aspoň něco Slovákům neobětovali. Zde již — více jen mimochodem — je řečeno, co po dvaceti letech rozhodně neustále akcentuje Ziak.

Ale spor o *i* a *y*, tehdy velmi prudký, překazil snahy ještě většího odchýlení od dosavadního stavu jazykového. Kollár však ještě po deseti letech nechal oživnouti svůj ideál češtiny ve slovanském nebi ve „Slávy dceři“ a do jisté míry se ho přidržel sám. To bylo právě za doby prudkého sporu Trnkova s Palackým.

Trnka, jak řečeno, počínal si velmi opatrně. „Růžinky aneb Spisky Drobné pro Dítky“, jež vydal r. 1824 v Hradci Králové u Pospíšila, jsou psány ještě pravopisem bratrským; ani zde se nepřidal k vítězícím novotářům! A 1. července r. 1828 dokonce posílá Jungmannovi, překládaje Mildeho „Nauku výchovní“, seznam nových názvů nebo „jináč určených“, aby „podle žádosti našich výtečných spisovatelů postupoval a z mezí opatrnosti nevybočil.“ Také jeho „Uibersicht der böhmischen Declinationen und Conjugationen“, vydaný r. 1829, nenese stop novotářských, odchyluje se jen místy tím, že nepřehlasuje *a*. „Kniha cvičná jazyka slovanského v Čechách, Moravě a uherském Slovácku“, kde „český“ překládá do němčiny „čechisch vulgo böhmisch“, jest psána zatím již v Musejníku užívaným pravopisem analogickým; z jiných svých názorů zavádí Trnka jen *ou*, pro něž se rozhodl již ve Vídni před 10 roky a které (str. VIII—X) široce oddůvodňuje, a lokál masc. plur. vojákách a instrum. svícnami, jež budou vyloženy. Odchylek těchto nevšiml si nikdo, a Palacký na ně upozornil až po dvou letech ve své kritice. Mohlo se zdáti, že vznikly jen neumělostí, bez úmyslu, poněvadž ve „Sbírce českých dobro- i vlastnomluvů s poznamenáním obyčejných chybomluvů a opravením jejich“, jež vyšla téhož roku v Brně s titulem českým i německým, Trnka docela užívá tehdejšího pravopisu — ney-, g, ǧ, j, w, au — zapomínaje se až v druhé polovici knížky, kde píše náhle *ou*. Proto Palacký, recensuje ji v ČČM. 1831, II., 234, doporučuje ji, ačkoli prý „bez chybiček ani ona není: ale nejsou tak důležité ani tak

hojné, abychom proto práci p. Trnkově slušné chvály odepříti mohli.“

Trnka se zatím snažil — dle citovaného dopisu Hankovi —, aby se pevně zakotvil a získal přátele. Poměry, jež byly na Moravě stále nepříznivy, byly mu záminkou k hájení dialektických tvarů moravských: nebudou-li čeští spisovatelé více dbáti „moravsko-slováckých forem“, píše Hankovi 10. března 1830, jest obava, „že v Moravě němčina všech i rolníků navždy posedne. Ale naši klassikohájci zrovna na újmu své krajiny a jazyka jednají“ — jest to jen variant slov, která psal Hankovi roku 1818 z Hradce Králové. A zajímavý jest dopis Kollárovi z 16. června 1830 sdělením, že názory podobné těm, jež vyslovil v „Kroku“, má i Ziak, a že „téhož zdání jest také P. Sušil, rodem Moravan“, a že „by se jich snad nalezlo více“. Bylo něco podobného neznámo tedy i v kroužku Trnkově, jenž se scházel u něho. A též jiná okolnost jest zde zdůrazněna: Sušil prý poslal do Prahy sbírku národních písní, ale dosud nemá odpovědi. „Tím jen nelibost k Praze roste. Kdy to přestane?“ A konečně: kdyby prý byl Bernolák více přemýšlel o svém skutku, byl by poznal, že to, co způsobil, mělo se díti za účasti Čech a Moravy. Tím jest vysloveno zřetelně, oč se bude opírati, a zároveň, jakého byli smýšlení brněnští vlastenci: Trnka byl téměř osamocen, jen mladý Sušil získán a Vinc. Ziak, žák Kynského, jemuž psal nepříznivou recensi Fryčajovy Orthografie; přes to, že tam vládla nespokojenost a národní myšlenku ubíjely poměry, na odtržení od Čech nepomýšlel nikdo, vědomí jednoty bylo pevné.

A do těchto poměrů přišel koncem r. 1830 do Brna mladičký právník, vysokomýtský rodák Alois Vojtěch Šembera.

Šembera jest dnes znám a milován hlavně jako kaceřovaný odpůrce pravosti Rukopisův, a život jeho bývá pravidelně viděn pod tímto zorným úhlem. Mimo to působil na Moravě téměř 20 let tak, že Vincenc Brandl napsal roku 1860 do olomoucké „Hvězdy“, že mládež moravská za to, co je, musí děkovati Šemberovi.

Ale přes to zůstává život jeho a práce do jisté míry záhadnou. Dosud neznámá korrespondence jeho ukazuje, že při studiu jeho bude nutno jíti hluboko do duše jeho. Přehledneme-li spisy jeho, vynikne nám již určitý rozpor: jak je možno, že člověk, který se obíral historií, literaturou, mluvnicí, a to hlavně dialektologií,

jenž vydal dílo o slovanském pravěku a prohlásil se proti pravosti některých památek staročeských — jenž tedy psal o věcech, k nimž jest třeba právě pronikavé kritičnosti a zájmu zvláště o podstatu jejich — dovedl psáti ryze statistické práce a překládati říšský zákonník. Šembera byl právník, úředník, a vyrostl v Praze v romantickém kroužku Langrově na konci dvacátých let — a to ukazuje tuším, jak možno rozřešiti celou tuto záhadu: romantik se v něm odvrací od soudních akt a úředních listin k minulosti národa a jazyka jeho, a při tom zase proniká úředník, právník, nemohoucí se odtrhnouti od vnějších fakt a nemohoucí vniknouti do jejich ducha, právník, který lpí na slovech a listinách, jakým se jeví ve svých monografiích historických i v Západních Slovanech, v nichž fantasie jeho dovede stavěti theorie pouze na jménech, kterých úzkostlivě neopouští a s nimiž operuje neustále.

Ale romantismus jeho, z něhož vyrostla i jeho Dialektologie, se jeví také jinak: tím, že snadno vzplane a dá se strhnouti. Jinak si ani nelze vysvětliti náhlého jeho přesvědčení o nepravosti Rukopisů; tam, kde mnohem mladší Gebauer musil 10 let studovat, než se odvážil vysloviti rozhodné slovo, byl Šembera, který již před více než 15 lety psával o Fejfalíkovi, že jen jsa nemocen má zde divné nápady, a byl tedy nucen, aby se obíral celou záležitostí, přesvědčen Vaškovým spisem takřka přes noc. Vědomosti jeho šly více do šířky než do hloubky, a z vědeckých důvodů, jimiž by nebylo možno otřásti, zdá se, tehdy nevystoupil Šembera, nýbrž stržen jsa Vaškovým útokem, v náhlém vzkypění fantasie, k čemuž teprve hledal filologické důvody.

A podobným způsobem možno vysvětliti Šemberovo jednání, když přišel do Brna. Byl z Čech, žil dosud v Praze uprostřed mladého kypění sil, mezi literáty a vědeckými pracovníky; a on, člen romantického kroužku Langrova, který podléhal vlivu Palackého a v němž Šembera platně působil zvláště při „Čechoslavu“, s názory tehdy jistě nejlepšími, přichází asi v Brně hned do styku s Trnkou a v hovoru s ním jest hned přesvědčen o správnosti jeho vývodův. Tam, kde Trnka úmyslně postupoval velmi opatrně a dosud mlčel o tom, co v něm zrálo po celé desítiletí, mladý, v Praze vychovaný Šembera hned píše do Čech ohnivý dopis a bez rozmyslu vyslovuje některé požadavky jeho i s důvody.

Tento dopis byl psán hned o Novém roce r. 1831 Jaroslavu Langrovi asi do Bohdanče. Langer jej pokládal asi za příliš důle-

žitý, než aby ho mohl neotisknouti, a tak vyšel hned na str. 37 sl. V. svazků „Čechoslava“ téhož roku s Langrovou odpovědí. Šembera zde nebyl jmenován plně, nýbrž jen označen počátečními písmeny svého jména (A. Š.).

Pokud dlel v Praze, píše Šembera, nemohl prý pochopiti malého ruchu národního na Moravě. Nyní prý poznává příčiny, jež snad je možno odstraniti. Předně prý to je „jakási vkořeněná nechuť Moravanů k Čechům“, jež ve slově „Čechoslav“ již vidí „Moravotupič“, a tu lze odstraniti, bude-li se místo „český“ užívati pojmenování „čechoslovanský“. Knihkupecké spojení prý je velmi špatné a mělo by se napraviti. Aby byl získán lid, jest třeba v knihách šetřiti „českoslovančiny gramatikou neporušené, tedy ze života lidu jak českého, tak moravského i slováckého“. „Jazyk sprostého Moravce“, praví, „zvláště co se starých forem týká, mnohem je zachovalejší, než jazyk český“. O pravdě té prý se přesvědčuje každodenně, i uvádí na důkaz tvary chcu (chci), chcou (chtějí), chcel (chtěl), melu (meli), píšou (píší), frasi „z ňutra klíč terčel“ (z vnitřku zastrčen) byl klíč. „S neporušeností zachovala se u Moravanů také lepší pravidelnost, určitost a libozvuk.“ České tvary, méně libozvučné, „ucho Moravce i Slováka velmi uráží, nejvíce pak znatele řeči a proměn jejích“. A proto prý žádají „všichni milovníci slovanštiny v Moravě“, aby se čeští spisovatelé vrátili ke staré jednoduchosti. Na konec touží po povznesení Moravy zakládáním škol.

Jaroslav Langer odpovídá na dopis „Veřejnou odpovědí“ na str. 41. sl.; proč, praví hned na počátku: záležitost ta týká se celého národa. Moravané jsou mu jen oddělením českého národa a nemají příčiny styděti se za české jméno. Jsou mu oddělením jako Polabané, Sázavané atd. I náboženský moment zde hraje úlohu: vždycky byli všichni jednoho náboženství; společně chodili do bitev a dosud náleží k jedné — k české koruně. Tvary dialektické, jež navrhuje Šembera, poněvadž prý jsou libozvučné, neuzná za takové nikdo, a uráží-li české chci, chtěl atd. ucho Moravanovo, uráží moravské chcu, chcel atd. ucho Polabanovo a Vltavanovo. Vyvrací návrh Šemberův, abychom se vrátili ke staré jednoduchosti, poukazuje na královédvorský rukopis, kde se již nevyskytuje dávné opica, a na Vlachy, kteří se také nevrátili k původní latině. Moravané, jako Polabané, Vltavané atd., musejí upustiti „k vůli všeobecnému jazyku českému

od svých navyklostí". Moravané již rozuměli Čechům, čítali Bibli a čtou pražské časopisy, kdežto Čechové nemají z čeho se učiti moravským proměnám. V Praze a po Čechách se hraje divadlo, a je tam mnoho čtenářů, jimž je nemožno se odchýliti od jazyka obvyklého, jenž jest vlastní i četným Moravanům. Bylo by pak třeba vyhověti uherským Slovákům, u nichž jest jisto, že ze stolice jedné rozumějí lépe biblickému jazyku, než jazyku stolice druhé. Takovými změnami bychom se odvraceli od celé literatury staré i nové, jíž nyní zcela dobře rozumíme. „Bratrové v Moravě! a vy tam v Uhrách! Naše vina to není, že žádosti vaší vyhověti nemůžeme, jednajíce spravedlivě!" volá na konec. Rád ustoupí on i přátelé jeho, kde je toho třeba, ale důkazy Šemberovy jsou sice namnoze důvodné, ale nedostatečné.

Šemberův dopis a Langrova odpověď jsou prvním článkem řetězu těchto jazykových sporův. Trnka konečně vydal ještě téhož roku „Pořekadla (přjslowiá) Slovákóv moravsko-uherských" novým pravopisem, zaváděje „j vmísto g, ó-ů uo, í-j, g-ğ v-w", jak podotýká, „že-by druzí Slovani našemu písmu snadněj porozuměli"; užil zde všech novot, jimiž se již r. 1830 hemží dopisy jeho. Předmluva, datovaná 1. ledna 1830, vykládá při zmínce o-ó, jež v 3 pl. zavádí za ou: „Výslovnost pronároda Slováckého jest jáderná, pravidelná, dobroznělá: podobá sě více Moravskej než Českej; tvrdé a měkké souhlásky dokonale rozeznává. Skloňování i časování dějou sě určitěj a snadněj než v novočeštině. Pročež povinen každý spisovatel český toho šetřiti, žádajec sobě: žeby jeho spisy Moravani, Slováci a jinší Slovani rádi četli."

Trnka zde mluví, nejsa oprávněn mluviti ani za Slováky ani za jiné Slovany, a stejně ani za Moravany. Ale v Čechách v něm viděli mluvčího Moravy, a ve sporech, jež vznikly nyní, oslovují neustále „pány Moravany". Také Hankova píseň „Moravo, Moravo . . .", již autor otiskl po Šemberově dopise v „Čechoslavu" VI. sv. str. 5., vypravuje k ní, že se týká odtržení Moravy od Čech r. 1468 Matyášem, a že ji slýchal ve svém mládí zpívati svou matku,[1]) svědčí o tomto nesprávném pojímání Trnkových odchylek, od něhož se liší jen posudek Palackého o „Pořekadlech"

---

[1]) Srovn. Feuill. Mor. Orlice 25. července 1876.
Za autora této písně byl pokládán také Jar. Langer, asi špatným výkladem Hankovy značky -n-, ač ji Hanka otiskl ještě téhož roku ve svých „Písních".

v Č. Č. M. 1831. II. 234—235, kde také schválil Langrovu odpověď při zmínce o „Čechoslavu". Byl prý na rozpacích, praví, má-li knihu tu uvésti mezi českými knihami, poněvadž její řeč „není ani česká, ani moravská, ani slovenská, nýbrž — páně Trnkova". V knize, psané prostou slovenštinou nebo dialektem hanáckým, našel prý by čtenář přírodní, nelíčený život, ale řeč Trnkova „jen za strašáka se hodí".

Trnka odpověděl spisem „O českém jazyku spisovném", jejž napsal „ve prospěch mladým spisovatelóm i na výstrahu nedozrálým recensentóm", ještě téhož roku. Dal jej vytisknouti švabachem, kdežto „Pořekadla" latinkou, chtěje asi, aby vnikla mezi lid, o čemž píše tehdy Kollárovi. Rencense v Musejníku jej velmi popudila, jak je patrno z korrespondence jeho. Nyní konečně svoje názory vykládá soustavně.

Jako motto uvádí přísloví „Pravdu sobě mluv'me (!), přáteli buďme" a několik citátů z Jos. a Ant. Jungmanna, Kollára a Šafaříka. Žádá, aby jazyk byl určitý, „rozeznanlivý" a dobrozvučný

1. „co do slovnej póvodnosti" (3—5. Této prý je „v nářečí moravském a slováckém" více než „v novočeském";

2. „co do skloňováň" (5—6). Zavrhuje přehlásku a zavádí staročeské a východomoravské tvary; v poznámce (!) žádá tam, kde se instrumentál pl. maskulin rovná akkusativu neb nominativu, koncovky feminin -ami, -mi: otcmi uraženi, zákony dóvodmi potvrděny;

3. „co do časováň" (6—7). Rozeznává dle 1 sg. tři třídy: -i -u, -ím, -ám. V první z nich žádá vždy koncovky -u: piju, 3 pl. pijou; ve druhé v 3 pl. se vždy říká alespoň -ejí, na Moravě -ió, na Slovensku -iá, „jó zní najjěmněj a určitě". Místo -ím, jež jest „nečisté, skrátěné", žádá -iém: váliém, váliéš atd. V imperativě zavádí -aj, v participiu -nt pro všechny rody -c: děkujíc;

4. „co do skladny" (7—26). Doporučuje varovati se všeho „pôsobícího cuzomluvnosť a nesrozumnosť", uváděje četné ukázky chybné fraseologie, kterou opravuje;

5. „co do libozvučnosti" (26—30) spisovatelé nešetří ani „hnutelných hlásek ani shodnějšího a plynoucího pořádání slov";

6. „co do pravopisnosti" (30—32). V odporu s dřívějšími názory píše „mohou", „příklad". „Hajitelé" analogického pravopisu nejsou důsledni, neboť analogie je nutno hájiti nejen při *i* po

c, z, s, nýbrž i „co do e, ě, též měkkosti znamínka". Píše-li se mřeň, hospodář, hrabě, zeď, má se psáti i deň, král', prasě, radosť atd.; píše-li se mě, tě, má se psáti i sě; píše-li se pěkně, má se psáti i milě, a dále imperat. čiň-sil', kup', part. pf. pass. činěn-sileň, tupěn. Dále žádá staré *ó* (za uo, ů), útěk za outěk a zavádí znova ou („Tážu sě upřímných jeho (au) přátel i Auistóv, kde sě mluví lauka neb láká?" Str. 31).

Obrana proti recensi Musejníka (str. 32—40) jest velmi slabá; doufal asi, že zvítězí opravami Palackého „co do ducha řeči" a tam, kde jsou chyby „proti dobrozvučnosti". Odpovědi se dostalo také Jar. Langrovi za „Veřejnou odpověď" (str. 40—41), poněvadž „sě osmělil, snad ponoukáním kohosi, ve 3 sv. Čechoslava odmítati blahodárné žádosti a myšlení Čechóv po Moravě"; ukazuje mu, že není důsledný, píše sám již — juž — už, vyslovujou, smejšlení, vyšlyšal atd.

„Slova upřímnosti mladým spisovatelóm našim", otištěná na konci, sepsaná prý již r. 1829, jichž nikde v Praze nechtěli vytisknouti, opakují jednak, co dosud řekl obšírněji, jednak jsou toho doplňkem (žádá na př., aby se nekrátilo: prácí a pod). Zajímavo zde jest vyzvání ke sbírání prostonárodních povídek, říkadel a pod. zcela v duchu tehdejších názorův a požadavek, aby mladí básníci užívali hexametru.

A tak vyzněla Trnkova obrana slabě. Jsou-li pravopisné jeho opravy správné a má-li místy dobrý postřeh minulosti, lpí na tom, co našel, nehledaje souvislosti s přítomností. Také celek si rozvrhl špatně a nedovedl do něho umístiti všeho, co nacházíme ve spisech jeho nového. Stavba jeho byla fantastická, nemožná, a nebylo nejmenší obavy, že by toto símě mohlo na Moravě vzklíčiti. Mělo v sobě zárodek smrti. Palacký asi rozpoznal dobře, že práci chybí všechen hlubší základ, když psal po jejím vyjití Bočkovi, že se od Trnky nadáli „něčeho lepšího, důmyslnějšího, mužnějšího".[1])

„Ať si nemotorný recensent pražský huláká i štěká do úpadu, od mého prostodušného lidu mne už neodštěká," umínil si Trnka a zároveň se svou odpovědí vydal „Společníka věrného" pro lid místo čítanky, jíž chystal. Jest také psán švabachem a Trnkovou řečí.

[1]) Č. M. M. 1901, 101.

Kollár, z Prahy vyzývaný,[1] aby vystoupil proti Trnkovi, tak neučinil; příliš ještě trval na názorech v „Kroku“ projevených, do tisku chystal nové vydání „Slávy dcery“ a s Trnkou byl v čilé korrespondenci. Promluvil tedy Josef Jungmann.

Jungmannův článek „O různění českého písemního jazyka“, otištěný v Musejníku 1832 (str. 165—181), má nejeden rys společný s odpovědí Langrovou. Také Jungmann se snaží, aby působil více na cit než vědeckými důvody. Jest to patrno již na počátku, kde ukazuje na dosavadní radostný vývoj českého písemnictví, jejž nyní poškozují puristé a ještě více ti, kteří uvádějí do spisovného jazyka různá nářečí. Činí tak „někteří z pánů Moravanů a Slovanův Uherských“, kteří začínají psáti jednak nitranštinou, jednak „jakousi valasko-hanácko-českou míchaninou“. Ukazuje také na jiné národy, zvláště na Němce, kteří se zde dovedli sjednotiti; stejně tomu bylo také u nás, kde se psalo až do XVII. století jedním jazykem, jenž jest v bibli kralické. Až Kollár a Šafařík se nepříznivě vyslovili o češtině, ale dokázali skutkem, že jim běží jen o její zušlechtění, nikoli zničení. Vyvrací názory o nelibozvučnosti a nejasnosti spisovného jazyka odhodlaně a věcně a zase ukazuje, že jest tolik nářečí, že je nesnadno z nich vybrati normu, a mimo to není literatury, z níž by se v Čechách mohli novému spisovnému jazyku naučiti. Mnozí staří spisovatelé byli Moravané a Slováci, — „odkud“, táže se, „tito všichni ušlechtilí Moravané a Slovené naučili se tak dobře česky, že lépeji (!) než tisícové rozených Čechů píší?“ Ze staré literatury. Jazyk nesmí ustrnouti; Jungmann sám jest pro pokrok a proti „zarputilým klassičnosti starověké zastavatelům“ a souhlasí s pravopisnými opravami i se zaváděním nových slov, pokud se jimi nemění podstata jazyka, což se děje, „jak brzo proti analogii řeči slovce skloňujeme, přetvořujeme, skládáme, odvozujeme, vážeme“.

Článek Jungmannův, v němž jsou přímo jmenováni Kollár a Šafařík a označeny jejich práce, nesměřuje jen proti Trnkovi. Z protestantů slovenských zvláště Šafařík za dvacátých let horlil o povznesení slovenské literatury zvláštním spisovným jazykem, který by také spojil Čechy se slovenskými katolíky, a horlivě o tom korrespondoval s Kollárem. A s tímto proudem také do jisté míry souvisí Trnka.

---

[1]) Jungmann Kollárovi 1. dubna 1832. Č. Č. M. 1880, 206.

Vinc. Ziak napsal nyní Jungmannovi soukromý dopis, jenž jest částečně otištěn v Zeleného životopise Jungmannově.[1]) Jest velice nejasný, plný slov, námitek a přání, ale mluví z něho vášnivá zaujatost pro myšlenku Trnkovu. Jungmann bezpochyby dopis ukázal svým přátelům,[2]) a odpovědí byl posudek Palackého o Trnkově spise „O českém jazyku spisovném" v Musejníku.[3])

Jak ukázal Frant. Bílý,[4]) byl Palacký té doby jediný z českých spisovatelů, který důkladným studiem a bystrostí ducha nabyl takové znalosti své mateřštiny, že psal téměř bez chyby a nedal se strhnouti nikdy k fantastickému filologisování. Jest to také patrno na této recensi, jejíž důvody jsou pádné a přesvědčující; Jungmannův článek s ní není možno srovnávati: nesnaží se působiti na cit, nýbrž obsah jí dává hluboké filosofické vzdělání autorovo, rozsáhlé vědomosti a břitký, odzbrojující vtip jeho.

Palacký byl s Trnkou znám osobně a stýkal se s ním ve Vídni;[5]) tam také asi poznal Trnkovo nadšení a lásku k filologii, pro něž si ho ani nyní nepřestal vážiti. Pod posudek „Pořekadel" se nepodepsal, ale Bočkovi se přiznává, že jest autorem jeho.[6]) „Proto však řekněte jemu," píše zde, „že se na něho nikoli nehněvám, ano raději mu i odpouštím, nežli že tak nedůvodně a neuměle věc svou vedl". Posudek prý psal, aby někdo ohnivější Trnkovi více neublížil. Nyní se podepsal. Bočkovi píše,[7]) že je mu srdečně líto, že se „s panem Trnkou tak posaditi musel; ale neslušelo mi mlčeti, poněvadž tu ne osob našich, ale věci předůležité se dotýkalo. Nyní alespoň říci mohu ‚dixi et salvavi animam meam' a jsem ospravedlněn před budoucností".

Recense jeho nejprve líčí vznik řeči a mluví o významu filologického badání, jímž se dal Trnka svésti na scestí. Řeč není nic theoretického, netvoří jí rozum, nýbrž jen řídí. Řeč jest již hotova, a není jí možno novou zatlačiti. Také ukazuje na jiné národy, ale nikoli jako Jungmann, jenž u nich zdůrazňuje pouze jednotu spisovné řeči, nýbrž vytýká věcně, že u všech se řeč

---

[1]) Str. 406—407.
[2]) Zelený, l. c. 288.
[3]) 1832.
[4]) „Palacký a spisovný jazyk český" v Památníku Palackého.
[5]) P. každodeníček 3. března 1823.
[6]) 19. července 1832. Č. M. M. 1901, 101.
[7]) 18. října 1832, tamt. 102.

spisovná vyvinula z dialektu, jímž jsou psány jejich nejstarší spisy. Tak tomu bylo také u nás, kde se stal spisovnou řečí pražský dialekt, nikoli pro libozvuk, nýbrž proto, že Praha byla hlavním městem říšským. Také řeč se vyvíjí, ale vývoj se může dotýkati jen množství slov, jejich přibývání a tvoření, nikoli forem, jež se mění jen za určité doby, jindy však jsou nedotknutelné. Jazykozpytci snad v těchto formách naleznou chyby, satyrikové mohou je tepati, ale aby je měnil, nesmí se odvážiti nikdo. Čeština dosáhla vrcholu vývoje za 16. století, a tento stav jest rozhodující, neboť při něm spolupracovali Čechové, Moravané i Slováci.

Po tomto všeobecném úvodě, jenž ještě dnes budí úctu k Palackému, obrací se přímo proti Trnkovi a kritisuje ho spravedlivě a nemilosrdně, převáděje vždy několik Trnkových jednotlivostí na jeden požadavek, který vyvrací a odmítá. Trnka neurčil moravsko-slovenských forem, neboť existuje mnoho dialektův a rozmanitý vkus, takže jednota není možna. Ani Trnka není konsekventní, a Palacký, jenž na Moravě a na Slovensku žil řadu let, sám prý se nevyzná v Trnkově řeči. Čeština je sice nedokonalá, ale Trnka jí nezlepší; mimo to této nedokonalosti rozumějí v Čechách jinak, než Trnka. A není obavy, že se čeština nebude Moravanům líbiti, neboť dosud mluvili česky a byli spokojeni. Na Trnkovy námitky o Slovácích odpovídá stručně, že zná Slováky, poněvadž mezi nimi žil. Trnka a Ziak nechtí zaváděti jen nepatrné změny, nýbrž podstatné, a snad nejsou ani spolu sjednoceni, takže by bylo nutno povoliti oběma, čímž by se čeština změnila úplně.

Čeští spisovatelé nejsou diktatory, neboť se ani v Čechách nemluví tak, jak píše; spisovnou řeč nám daly staré spisy, a mezi nimi jest nejdůležitější bible kralická, která vznikla na Moravě. Také je známo, kolika bojů bylo třeba, než byla vykonána změna tak nepatrná, jako je analogický pravopis — a nyní se žádají změny mnohem větší.

Veliká část vývodů Palackého má platnost dosud, ale přirozeně všude neměl pravdu; polemisoval na př. proti Trnkovu ou způsobem, jenž se později vyvrátil sám, a záhady německého vlivu na českou řeč, jenž jest jistě nepopiratelný, nechtěl uznati docela; mluvil jen o Trnkovi a Ziakovi, ač na Kollára a Šafaříka nemělo býti zapomenuto; v celku konečně je Trnka vylíčen jako mluvčí Moravy, ač on ani Ziak neměli mimo tehdejší bydliště

nic společného s Moravou. Recense jest jinak plná vtipu, jenž se nemine účinku a porani zcela určitě, tak na př. na místě, kde líčí Trnku s částmi oděvu z různých krojů, vytýkaje mu nedůslednost, ač Trnka nechtěl zavésti jediný dialekt, nýbrž spojiti přednosti všech i staré češtiny.

Boček rozhodil po Brně separáty článku Jungmannova i posudku Palackého, jenž mu psal znova, aby pozdravoval Trnku, „bude-li jen chtíti o mně slyšeti", a řekl mu, že jest sice jeho inimicus rei, ale amicus personae. Palacký byl také přesvědčen, že Trnkova snaha je marna, a že Trnka bude za nedlouho litovati všeho, co podnikal. Ale Ziak, jenž poznal, že Jungmann dopis jeho dal známým čísti, zde soukromě řekl,[1]) že „ti páni hádati se dychtějí", ale veřejně mlčel; Trnka se horšil na Palackého zvláště proto, že jsa Moravan vystoupil proti němu, a vydal ještě téhož roku „Regeln der slawischen Sprache in Mähren, Böhmen und Oberungarn", v nichž, jak praví v předmluvě, „zůstal v celku věrný geniovi české řeči". Také korrespondence jeho ukazuje, že zůstal při svých názorech — užívá i dialektických slov, na př. Fryčajem zavrhovaného „včil" —. Byl neustále přesvědčen, že v Praze „konečně přijmou něco, aspoň co svrchovaná potřeba jim ukládá", ale již v témže dopise Kollárovi se jeví charakteristický obrat: Trnka tu prohlašuje, že není „zamančiv" a že „ochotně povolí a přivolí, bude-li radno". Jest patrno, že síla jeho i důvěra ve zdar jsou zlomeny, a skutečně již r. 1834 prohlašuje, že se „s Čechami nechce více spořiti", poněvadž je mu dobrá vůle nade všechno.[2]) Trnka skutečně došel tam, kam mu předpovídal Palacký; „Wýbor z dobromluwů německo-francouzsko-českých", jejž vydal zároveň s trojjazyčným titulem, se vrací úplně ke starému pravopisu a správnému skloňování a časování, mezi nimiž se jen zřídka objeví ou jako svědek minulosti.

Byl-li Trnka již dříve osamocen se svými názory, cítil se nyní v Brně úplně nešťastným a s radostí odešel do Olomouce, kde se stal úředníkem universitní knihovny. Zklamané naděje však ho zlomily docela; „byloť mi velmi líto, že Pražané na mne zanevřeli", píše z Olomouce, zvláště proto, že „co jsem učinil, dálo se z vlastenecké lásky, aby duch národní se rozhorlil a jazyk

---

[1]) P. Vychodil, Fr. Sušil, str. 66: dopis Sušilovi.
[2]) Kollárovi 26. dubna 1834.

náš více se zdokonalil.... Jáť obětoval život svůj a všechen osud češtině, zakusil tolikerých protivenství proti svému národu, a za to všechno od spojenců na místo uznalosti jsem pronásledován".[1]) A aby tragoedie byla úplná, chce Trnka odejíti z Olomouce, ale dříve než je mu to možno, umírá v mladém věku...

Nyní je možno vysloviti slovo, které vše vysvětluje u něho.: soudobý romantismus. Ten strhl Trnku do svého čarovného kruhu, z něhož v Čechách vyrostly rukopisy a tehdejší věda i poesie. Ten byl příčinou, že Trnka šel mezi lid, ten byl příčinou, že šel k jeho řeči, a ten byl také příčinou, že snahy jeho sešly do chybných kolejí. Trnka je dítětem doby, jež rozkouzlila bohatství duševního života celých Čech; s Moravou, kde se žilo smutně a těžce, má společného velmi málo, a to jen na povrchu, nikoli v podstatě.

Nelze popříti, že některé jednotlivosti, o jejichž zavedení usiloval na př. v̊ pravopise, byly správné a proto i později zavedeny; rovněž některé dialektické tvary během času zvítězily, takže dnes již nikde nečteme na př. 1 sg. meli, nýbrž melu, a zjev tento se šíří vždy více.[2]) Ale Trnka nebyl hluboká povaha vědecká, jež proniká svůj obor dokonale, vše vidí jasně a dovede tříditi, nýbrž byl praktický učitel jazyka, jenž se ocitá na nejisté půdě, jakmile začne vymýšleti theorie. A právě k tomu byl puzen od mládí; nebyl důsledný, nerozhodovala mu o jazyku poznaná podstata jeho, nýbrž vnější okolnosti, ve kterých se právě ocitl. Tím se také vysvětlí poměr jeho k Moravě: přizpůsobil jí svou touhu filologisovati, nemaje s ní společných ani mnoho odběratelů svých knih. To, co hlásal, snažil se teprve zaseti do moravské půdy, z níž nevyrostlo nic podobného požadavkům jeho. Jest však přirozeno, že za tehdejších poměrů místy tužby jeho došly souhlasu, ale jak jsme již viděli příležitostně, jen u několika lidí.

Kynský, jak známo, docela nesouhlasil s podobnými opravami; Tomáš Zrzavý říkal, že Morava jest srdcem českých zemí, a „těmi slovy horlil pro literární jednotu mezi Čechy, Moravany a Slováky";[3]) mladý Julius rytíř ze Švabenova byl „nepřítel všeho různění", a Karel Šmídek tím, že píše o názorech

---

[1]) Hankovi 9. března 1835.

[2]) Srvn. Gebauer, Hist. mluv. III. 2. st. 7.

[3]) Květy 1841, 46.

jeho, je schvaluje,[1]) ukazuje, že s nimi souhlasí, a to jistě vlivem J. Ohérala, který dopisy jeho inspiroval a dle nich neměl sám s Trnkou nic společného.[2])

O tom, zdá se, věděli i v Čechách, neboť Fr. Palacký prohlašuje, že se Musejník touto záležitostí již obírati nebude.[3]) Že ji sledovali, je na př. patrno z okolnosti, že Vinařický posílá separát recense Palackého hned po jejím vyjití V. Zahradníkovi,[4]) a Tyl že v úvodní básni ke „Květům českým" 1834 vyzývá k jednotě Čechy a Moravany i Slováky;[5]) také se již zde horlí proti jiným pojmenováním českého jazyka než „český",[6]) jež se rozmohlo od dob Dobrovského, který na př. ničeho nenamítal proti názvu „moravský jazyk".[7])

Jednotlivci ovšem chybovali i špatným tvořením slov i užíváním tvarů z obecné řeči. Tak na př. na básních Jos. Holáska, faráře v Blansku, jest někde patrno, že byl nejlepším Trnkovým přítelem, ale celkem jsou to maličkosti bez významu, Holásek jinak vždy psal češtinou spisovnou.[8]) A chtěl-li počátkem čtyřicátých let Diebl nazvati svůj „Časopis pro lid" dle německého „Volkszeitschrift" „Lidočasopisem",[9]) byl to jen následek neumělosti, která překládala doslovně, a s Moravou zase celá záležitost neměla nic jiného společného. Správný výklad podobných odchylek jest v příloze „Květů" při kritice J. Slottova „Zrcadla maličkých",[10]) jejíž autor některé Slottovy provincialismy „nevykládá za zlé"; „kde však nepotřebné jsou a věcem zvláštní, v písemním jazyku běžným výrazem nedosažené barvivosti nedodávají, více jen pro verš nebo pro rým stojíce, ty

---

1) Květy české 1834, 255.

2) Šembera Pospíšilovi 4. října 1838.

3) Bočkovi l. c.

4) Korrespondence Vinařického, 292.

5) Věrných podejte si ramen, bratři!
k silné, spasitelné jednotě,
Slovák, Čech i Moravan k ní patří.

6) Myslimír v článku „Slovo o vzdělání jazyka českého".

7) Srovn. dopis jeho Kopitarovi 6. března 1810, Afsl. Ph. V. 305, kde vysvětluje toto jednání Slováků, Moravanův a obyvatelů Bosny.

8) Srovn. M. Hýsek, „Josef Holásek" Č. M. M. 1907.

9) „Z upomínek starého vlastence". Feuill. „Mor. Orlice" 27. listopadu 1874.

10) 1848. 104. Ref. Š.

s prospěchem při druhém vydání odpadnou". A „pro verš nebo pro rým" i spisovatelé pražští užívali tvarů „lúka" (k ruka), „nohú" (k mohu) a pod. (Příště ostatek.)

K rodokmeni Drahanovských z Pěnčína.[1])

Napsal Vácslav Kubíček.

Praotcem rodiny Drahanovských osedlé v okolí Loštic a Jevíčka byl Krištof Drahanovský z Pěnčína, častěji psaný Krištof z Pěnčína a z Drahanovic, jehož vnukové nebo synové sluli Burian, Bohuslav, Brikcí, Bernart a dcery Johanka a Marketa.[2])

---

[1]) O Drahanovských psal dosud Volný v obou svých topografiích. Jednotlivé údaje z nich sestavil d'Elvert v Notizenblattě 1875, str. 42—44, přidav k tomu zprávy z konfiskačních protokolů z let 1623/4, uveřejněné ve „Schriften der hist. statist. Section XVI." Článeček v Ottově Slovníku Naučném (VII. 909) je tak kusý, že ani nevyčerpává údajů Volného zúplna. K této práci kromě pramenů příležitostně citovaných užito zejména knih půhonných Olom. (Půh.) a jiných listin v zemském archivě (A. Z.), opisů zemských desk Olom. (D. Z.), a zpráv z archivu města Olomouce. Hlavním účelem našeho článku jest vyplnění dosavadní někde dosti široké mezery jak v rodokmeni Drahanovských tak zvláště v dějinách osad, jež drželi. Bedlivý zřetel věnován při tom bývalým statkům Lhotě a Vranové, aby ozřejměla posloupnost jejich majitelů posud buď neznámých nebo několikerým rozdělováním těchto statků matených. Kde podle toho třeba doplniti aneb opraviti zprávy Volného Markgrafsch. Mähren, ukazuje značka srv. = srovnej. Záznamy z matrik mi laskavě sdělili Msgr. Jos. Kubíček, děkan všechovský, P. Frant. Zapletal, kaplan v Trnávce, a P. Arn. Omasta, kaplan chornický. Cenné zprávy rodu Drahan. se týkající mám od p. Al. Černého, řed. měšť. šk. v Mor. Třebové. Pěkné sbírky listin v museu měst. reálky v Jevíčku použil jsem s laskavým dovolením p. ředit. A. Erharta. Ochotně byl mi nápomocen velmi poučnými odpověďmi na dotazy p. nadučitel Ign. Hübl, spisovatel pamětní knihy farnosti Vranolhotské. V měst. archivě Olom. laskavě mi přispěl p. archivář Dr. Jan Kux. Všem p. t. pp. děkuji srdečně.

[2]) Půh. 32, 489, 500, 519. Jan Drahanovský z Pěnčína a na Žadlovicích poh. 1592 strýce Bernarta, „že mně poručenství, kteréž nebožtík Krištof, děd můj, učinil a k věrné ruce úřadu černohorskému schovati dal — vydati nechce". Podle toho byl by Krištof Drahanovský, sídlem bezpochyby na Svéslavi u Černé Hory, otcem Buriana, Bohuslava, Brikcího a Bernarta.

Burian byl od 14. listopadu 1566 do 1569 biskupským úředníkem panství Mírovského, Svitavského a Zvolského na Mírově.[1]) R. 1568 koupil od Jindřicha st. Podstatského z Prusinovic a na Bouzově dvůr Žadlovice,[2]) k němuž dle vkladu deskového 1571 [3]) náležely: tvrz a dvůr Žadlovice s polem, mlýnem a liskem Horčičkovským, díl pusté vsi Lechovic [4]) s ospy, kurami a vejci od lidí Žadlovských, poddaných kněze biskupa Olomouckého, a dvou opravních, kteří klášteru Hradišti při Olomouci náleží.[5]) Správní list na prodané zboží měl mu Búzovský pán odezdati do sv. Jana Křtitele 1568, ale neodevzdal, až byl proto poháněn. Od statku Lechovského uvolil se mu pustiti ves Lhotku a háj, slove Zvolka, v sumě 500 zl., doloživ, „když on bude mít dvůr Lechovice, ves Pavlov a ves Hradnici, jež jemu k zámku Bouzovu přileží, že on o tu Lhotku psotku státi nebude". Po trojím půhoně [6]) dohodli se konečně tak, že Jindřich Podstatský prodal 1582 Burianovi Drahanovskému statek Lechovský.[7]) obsahující dle vkladu do desk [8]) dvůr Lechovice s pivovarem, rolemi, zahradami a štěpnicemi, s loukou, slove markrabskou, a s jinými lukami i s řekou pod Roudlínem, ves Pavlov s pustým dvorem panským, ves Hradnici a ves Lhotku [9]) s robotami koňskými i pěšími.

Statek Lechovský náležel původně k panství Búzovskému. Po smrti Prokopa st. Podstatského z Prusinovic 1560 zdědil toto zboží stejnojmenný syn jeho a prodal je i s dvorem v Pavlově nově budovaným [10]) r. 1566 Erazimovi Weizingarovi

---

[1]) Arch. arcib. Kroměř. Kop. 7, 296. Srv. Volný, V. 590.

[2]) Smlouvou v neděli první Postní 7. března 1568. Půh. 24, 407.

[3]) D. Z. 26, 130

[4]) Srv. Volný, V. 253.

[5]) Srv. Volný, V. 866.

[6]) Půh. 27, 488. — 30, 151, 326.

[7]) Smlouvou na zámku Trnávce v pondělí po památce Naroz. P. Marie (10. září) 1582. Půh. 29, 629.

[8]) 1586 D. Z. 29, 280.

[9]) Dědinka se 4 usedlými. Zpustla za války třicetileté; na pozemcích jejích vznikla později osada Čtyrdvory se Zavadilkou.

[10]) „kterýž Prokop stavěti počal".

z Weizinka,[1]) bývalému držiteli panství Zvolského,[2]) a sám odešel na panství Trnávecké koupené tímže časem od Erazima Weizingara, po němž se hned 1567 píše na Trnávce.[3]) Dvě léta potom 1568 koupil zboží Lechovské bez Pavlova, jenž do 1571 náležel Jindřichovi Podstatskému,[4]) Vilém Záviš Bítovský ze Slavíkovic,[5]) jehož v držení vystřídal 1574 Jindřich Podstatský z Prusinovic[6]) a zastavil r. 1581 od času masopustního Janu Otíkovi st. z Oldřišova na Svánově a manželce jeho Kateřině Mincovně ze Žárušic.[7]) Při prodeji zavázal se 1582, že postoupí statku a lidi v člověčenství uvede počátkem 1584 kupiteli Burianovi Drahanovskému. Jelikož se však s postupem opozdil o devět neděl, a mimo to chyběl smluvený inventář, totiž devět kusů dobytka hovězího, ovsa 30 korců, hrachu 5, ječmene 5 korcův a kopa slepic, poháněl jej v obojí věci p. Burian.[8]) Na opata kláštera Hradištského s konventem stěžoval si při zemském právě, že 1582 Jan Černý, poddaný jejich ze Žadlovic, zkopal a zryl příkopu na roli jeho dědičné u nové krčmy jeho, slove Pešť.[9]) R. 1587 pohnal purkmistra a radu města Uničova, že bez dovolení jeho a poddaných ze vsi Pavlova, Hradnice a Lhotky 1587 při času sv. Jiří na faru Loštickou dosadili kněze Matouše, bývalého faráře úsovského.[10])

Burian Drahanovský byl 1570 „písařem úředníkem práva menšího zemského“ v Olomouci[11]) a 1590 sudím zemského

---

1) Půh. 24, 261.

2) Erazim Weizingar z Weizinka a na Zvoli, pán a pravý držitel panství Zvolského, postupuje 1563 ve středu před sv. Bartolomějem služebníku poddanému Danieli kus pole ve Zvoli. Opis list. v matrice děk. Mohel. z r. 1672, str. 145. Srov. Volný, V. 596.

3) Půh. 25, 25. — Půh. 27, ad ann. 1567. — Arch. arcib. Kroměř. Kop. lit. O ad annum 1568. Srv. Volný, V. 782.

4) Půh. 27, 11.

5) Půh. 24, 464. Smlouvou v úterý den sv. Ondřeje (30. listopadu) 1568. Srv. Volný V. 253.

6) Dle smlouvy v Olomouci v sobotu po Navštívení P. M. (3. července) 1574. Půh. 28, 198. — 29, 315, 332.

7) Srv. Volný, V. 781.

8) Půh. 29, 629.

9) Půh. 29, 495.

10) Půh. 31, 300. Volný, Círk. Top. Olom. IV. 28. cituje tento sv. Půh. 52.

11) Půh. 27.

práva.[1]) Mezi jinými šlechtickými znaky zazděnými v bývalé zemské soudnici dominikánského kláštera v Olomouci byl také znak jeho.[2]) Za manželku měl Alínu Podstatskou z Prusinovic, jež zemřela 1575.[3])

Na tvrzi v Žadlovicích bydlel bratr Burianův Bohuslav, o němž je zmínka 1547, že při olomouckém sněmě Tříkrálovém přisáhl, že u Tovačova zranil v bitce Jana Tuchorského, jenž potom zemřel, zabiti však že ho nechtěl.[4]) R. 1579 byl Bohuslav Drahanovský už mrtev. Po něm a po manželce jeho Elišce Přepyské z Rychemberka zůstala jediná dcera Anna, která r. 1587 zemřela zanechavši 5000 zl.[5]) Pískovcový náhrobek její byl ještě r. 1806 v kostele Loštickém s nápisem: „Léta panie 1587 v pátek przed nedělí postní Oculi umrzela urozená mladiczká panna Anna Drahanovská z Pienczina, dcera pozůstalá po nebožtíku Bohuslavovi, a tuto pochována jest, Pán Bůh racz veselé vzkříssení dáti."[6]) V neděli po sv. Jiljí r. 1592 konal se z tvrze Žadlovské pohřeb sestry Burianovy Johanky. O jmění po ní zbylé 1592 bratří nebožčiny Brikcí a Bernart poháněji Jana Drahanovského z Pěnčína a na Žadlovicích, strýce svého, že jim peněz hotových 400 zl., dlužního úpisu rovněž na 400 zl., jakož i „všelijakých klínotův od zlata a stříbra, totiž prstenů zlatejch, týž lžic a pásuov stříbrných i konvičky stříbrnej pozlacenej vydati nechce.[7]) V bohaté pozůstalosti její, na niž 1594 před zemským právem činí nároky sestra zesnulé Marketa Drahanovská, vdova po Janu Adamovi Hoškovi z Kbelku a na Pavlovicích, jmenuje se 9 krav a 50 ovec, dlužní úpis na 800 zl., hotovosti v jedné truhličce 3 zl. na minci obecně berných a 100 dukátů na zlatě, stříbrná konvička pozlacená, 5 zlatých prstenů s drahými ka-

---

[1]) D'Elvert, Schriften 24, 661.

[2]) Notizenbl. 1859, 42.

[3]) Půh. 29. ad ann. 1576.

[4]) Kameníček, Zemské sněmy II. 90. Byl to Bohuslav Drahanovský ze Stvolové? Brandl, Kn. Drnovská, LXXXII.

[5]) Půh. 45, 257. — 32, 500. Bohuslav bral si Elišku Přepyskou roku 1569 s věnem 2000 zl. Půh. 31, 4.

[6]) Farní invent. z r. 1806. Místo Bohuslavovi četl pisatel inventáře chybně Boleslavovi.

[7]) Půh. 32, 489.

mínky, 5 pásův stříbrných, lžic 12 se stříbrnými střenkami pozlacenými; dále „od svršků a nábytků kožich damaškový, černý, laloky kuními podšitý, seksík karmazinový, popelatý, kunou podšitý, černej karmazinovej kožich dlouhej králíkovými podbříšky podšitý, kožich dlouhej z tureckého muchejru, černej, bílými podbříšky králikovými podšitej,“ ferštatový černý kožich dlouhý, dlouhý kožich tykytový a kožich barchanový — všechny s králičím podšitím, mantlíček černý karmazinový, premovaný, nepodšitý, sukně popelatá karmazinová, aksamitem premovaná, sukně hřebíčková damašková, sukně tykytová černá, tupltykytová červená, sukně dvě muchejrové černé, pět loží šatů peřných dobrého peří, prostěradla, ubrusy, ručníky, plátna: toho všeho velikou truhlu na 3 lokty zdýlí a drahně kusů náčení cínového.[1])

Nejstaršího bratra jejich Buriana tehda již nebylo: byl hned 1590 mrtev. Statek zanechal třem svým synům, kteří jím vládli nedílně, a to tak, že Jan a Bohuslav drželi Žadlovice, Sigmund Lechovice.[2])

Jan Drahanovský z Pěnčina a na Žadlovicích měl za manželku Mandalenu Pavlovskou z Pavlovic, dceru Hanuše Pavlovského na Újezdě u Mohelnice, neteř biskupa Stanislava. Upsal jí 1594 na tvrzi Žadlovicích, mlýně, popluží, rybnících, lesích a na vsi Lhotce 2500 zl. věna jejího a nad věno z lásky manželské 500 zl.[3]) Když bratr Sigmund kolem 1596 pominul se rozumem, přenechal Jan Žadlovice Bohuslavovi a sám ujal statek Lechovský.[4]) R. 1597 píše mu na Lechovice biskup Stanislav, jejž Drahanovský zval na křtiny svého synáčka, že „nemohouc sami osobně pro nezpůsobnost zdraví našeho, v kterejž nyní ještě postaveni jsme, na Mírov se vypraviti, nařídili jsme k tomu velebného a urozeného kněze Jana Jevického, kanovníka kostela našeho Olomouckého, aby on k témuž účelu na Mírov sjel a na

---

[1]) Půh. 33, 4.

[2]) Půh. 32, 490, 500. — Půh. 33, 9.

[3]) D. Z. 30, 492.

[4]) Půh. 44, 144. — 33, 32. Srv. Volný, V. 253. Jan Drahanovský v půhoně z r. 1610 „kterak Zigmund, bratr můj vlastní, od léta Páně 1594 na zdraví a smyslu od P. Boha ztrestaný jest, v kterýmž způsobu až posavad zůstává“, — kdežto Brikcí Drahanovský, jenž Zigmunda i podíl jeho 4000 zl. z poručení hejtmana zemského choval u sebe na tvrzi Vranové, tvrdil, že Sigmund při dobrém rozumu byl ještě 1596. Půh. 37, 62, 73, 81, 218 a 33, 433.

místě našem tomu dítátku ke křtu sv. dopomohl a kmotrem byl i present od nás paní manželce Vaší oddal. Pán Buoh rač dáti, aby ten maličký ke cti a slávě jeho svaté a ku potěšení vám rodičuom a všem přáteluom k zrostu svému přišel. S tím atd."[1]) Na Lechovicích seděl Jan Drahanovský ještě 1610, kdy přiznává počet poddaných 44. Úklady zemské odváděl z polovice zbrojného koně.[2]) Zemřel 1611.[3]) Zbyla po něm dcera z prvního manželství Anna, jíž připadl statek Lechovský, a vdova Juliana Švábenská ze Švábenic, dcera Jana Švábenského na Konici. Když se 1608 měla vdávati, poslal pro ni nebožtík jako dar vůz kožený s ponebím a šest koní se vší koňskou i vozní úpravou, věnoval jí pak dvůr Hradnický s veškerým příslušenstvím v ceně 350 kop groší a v závěti jí poručil 3000 zl. Toho jí po smrti otcově upírala Anna, vzala jí ze dvora koně v ceně 60 kop a dala při něm ke své ruce skliditi úrodu. Za let 1611—1612 soudily se o to před zemským právem.[4]) Anna Drahanovská byla tehdy manželkou Viléma Švábenského ze Švábenic, jejž 1613 přijala na spolek, na tvrz Lechovice s dvorem, pivovarem a poplužím, ves Pavlov a ves Hradnici s dvorem poplužním.[5]) Ve vyšetřovacím protokole stran účasti na povstání 1619 vedl se Vilém Švábenský v seznamu jinověrců a těch, kteří byli „zlomluvníci a štváči proti J. Sv. papežské, J. M. C. a víře katolické"; zdá se však že potrestán nebyl.[6])

Bohuslav Drahanovský, jenž nejprve žil u bratra Jana v Žadlovicích „na zámku,"[7]) roku 1596 sám přejal statek Žadlovský, maje snad za prvních let poručníkem strýce Brikcího Drahanovského, jenž se 1602 píše pánem Žadlovic.[8]) Chotí Bohuslavovou byla Kristina, dcera Jana st. Kapouna ze Svojkova a Kateřiny z Kněnic. Bratří její Václav a Albrecht Kapounové za Svojkova

---

[1]) Datum na Kroměříži, v sobotu den sv. Lukáše 1597. Arch. arcib. Kroměř. Kop. ad ann. 1597.

[2]) A. Z. M. VI. 11.

[3]) Půh. 38, 183.

[4]) Půh. 37, 405—407.

[5]) D. Z. 33, 201.

[6]) D'Elvert, Schriften, XVI. 139, 141. XXIII. p. CCIII.

[7]) 1592 Půh. 32, 489.

[8]) Nechce propustit Štěpána Piperku ze Žadlovic na grunty biskupské. Arch. Krom. arcib. Kop. 36, 42.

na Bartošově a Borovnici zamluvili ji 1596 v úterý po všech svatých v Pardubicích Bohuslavu Drahanovskému k manželství s věnem 875 kop groší.[1]) Kromě toho zdědila po matce 500 kop groší, jež jí 1597 byly vyplaceny.[2]) Sňatek byl příčinou půhonu, jímž 1597 pohnal Bohuslava Bernart st. Drahanovský, „že léta 1595 připověděl, když se nejprve ženiti bude, že mu chce z lásky strejcovské šaty choděcí poctivé, jak na osobu stavu rytířského náleží, dáti dělati“ v ceně 20 kop groší a že pak oženiv se jemu takových šatů dáti nechce a z něho své posměchy má.[3]) Bernart, jenž 1579 podpisuje přiznávací list k zemskému zápisu, žil 1592—1593 u bratra Brikcího na Vranové.[4]) Roku 1597 bytoval v Olomouci, odkudž 1600 pohání abatyši sv. Kláry, opata Velehradského, opata kláštera Hradiště a purkmistra i radu města Mohelnice, každého z 50 kop, že proti sněmovnímu snešení z roku 1599 na gruntech svých o posvícení „tance a jiné neřády“ dopustili a jemu takových 50 kop sněmem propadených dáti nechtějí.[5]) Téhož roku seděl na Veseličku. Poslední zmínka jest o něm z roku 1603, kdy vymáhá dluh 5 tolarův.[6])

O dalších osudech Bohuslavových, když 1608 prodal tvrz Žadlovice s mlýnem a dvorem poplužním a ves Lhotku za 6500 zl. Stanislavovi Pavlovskému z Pavlovic,[7]) není známo nic, leda že zemřel počátkem roku 1612.[8]) Zůstalá vdova po něm, Kristina Kapounka ze Svojkova na svobodném dvoře ve Slatinkách,[9]) pohnala 1614 Krištofa Drahanovského z Pěnčína a na Skalici ku právu manskému do Kroměříže, že jsa „podle jiných rytířských lidí v smluvách svadebních jedním rukojmím za věno po manželu“ jejím náležité, zdráhal se jí svůj oddíl položit, až konečně „nechtíce k dalším soudům a zaměstknáním přijíti dopustiti“, s ní se porovnal a jí summu 700 zl. i s ourokem

[1]) Půh. 38, 14, 15.
[2]) Sedláček, Hrady, II. 30. Pam. arch. IX. 794.
[3]) Půh. 34, 32.
[4]) A. Z. Reg. inedita č. 725. Půh. 32, 489, I. 624.
[5]) Půh. 34, 29. 221. 235. 247.
[6]) Půh. 35 bez foliace.
[7]) D. Z. 33, 96. Smlouva na tvrzi Zadlovicích, v neděli den sv. Matouše (21. září) 1608.
[8]) Půh. sv. 37, 218. 415 a sv. 39, 37.
[9]) Půh. sv. 37, 401 a sv. 38, 14.

zaplatil.[1]) R. 1619 koupila jakožto Kristina Drahanovská ze Svojkova dům v Chrudimi.[2])

Žadlovice, kdež se 1604—1610 přiznávají 4 poddaní a zemské berně se odvádí z polovice zbrojného koně,[3]) chtěl Stanislav Pavlovský 1617 prodati Janu Hendrichovi Štolcovi ze Simbsdorfa a na Vinařích a manželce jeho Johance Žalkovské za smluvený obnos 9400 zl. mor., ale sešlo s prodeje, ač Stanislav o dodržení smlouvy se domáhal při zemském právě.[4]) Zemřel za první polovice roku 1622, zanechav statek Žadlovský s osmi poddanými usedlými[5]) třem sirotkům mužského pohlaví, z nichž nejstarší byl v 6 letech.[6]) Z pozůstalostního soupisu vysvítá, že nebožtík zlepšil statek, zkoupiv svého sedláka a udělav k dosavadnímu dvoru poplužnímu nový dvorec, při němž bylo vyseto 20 m. rži a 18 m. ovsa. O vyznání jeho svědčí „dvě postillky katolické". Stříbra bylo zastaveno u žida Hoška v Lošticích: kredenc stříbrný velký, koflíčky malé stříbrné 4, lžičky polámané dvě, groš zlatý 1, tolarů širokých 5, českých groší starých za 11 rýn., načež se tomu židu ještě 70 rýn. dlužno pozůstává. Kromě toho se nachází v zástavě u žida Eliáše zlaté a stříbrné skvosty za půjčku 200 rýn. a řetěz zlatý zastavený ve 200 rýn.[7]) Byla-li ještě živa manželka jeho Anežka, dcera Bernarta Podstatského a sestra Jana Felixa Podstatského z Prusinovic na Podštátě a Bartošovicích,[8]) nelze doložiti. Jisto pouze, že poručníkem nezletilých sirotků se stal zemský hejtman kardinál Dietrichštejn,[9]) a správu sirotčího statku přejal bratr nebožtíkův Valentin Pavlovský,[10]) po něm pak Jan Felix Podstatský z Prusinovic.[11])

---

[1]) Kvit. dto v pátek před sv. Jiřím v Olom. 1614 A. Z. B. S. č. 2596.
[2]) Pam. arch. X. 30.
[3]) A. Z. M. VI. 11.
[4]) A. Z. B. S. č. 2347. b. Půh. 39, 265.
[5]) Čtyři v Žadlovicích a čtyři ve Lhotce?
[6]) Dva z nich sluli 1657 Václav Jiří a Petr Šťastný. D. Z. 4, 125 ad ann. 1657.
[7]) Inventář dto. 9. června 1622. A. Z. B. S. č. 12195.
[8]) Srv. Notizenbl. 1878, 52. Půh. 38, 513.
[9]) D. Z I. 125.
[10]) D'Elvert, Schriften XVI. 145.
[11]) Srv. Volný, V. 866.

Brikcí Drahanovský[1]) držel za let 1574—1598 biskupský lenní statek Skalici u Zábřeha,[2]) kdež 1583 přiznává 18 poddaných.[3]) R. 1580 držel spolu se synem Krištofem dvůr Svéslav u Jestřebí[4]) a byl 1585 dvorským sudím manského soudu biskupského.[5]) R. 1589 koupil Vranovou.

Vranová byla původně částí značného panství Vranovského, jež 1507 sestávalo z tvrze a vsi Lhoty s kostelním podacím a dvorem, ze vsí Vranové, Rovně, Pěčíkova s dvorem Flichtincem, ze vsi Svinova a z pustých vsí Vacetína, Stříteže a Příkaz. Mlčky je v tom zahrnut pustý hrad Vraní hora a ves Hraničky, opustlá za války uherské před 1490. Po smrti majitele Jiříka ze Lhoty,[6]) jemuž patřilo také zboží Červenolhotské, totiž ves Lhota s dvorem a „kopcem" ve vsi Hřimicích a jedním břehem Moravy ve vsi Hrabí, přešlo panství Vranovské se sirotčích poručníků Oldřicha z Kúnic a Albrechta z Bukůvky 1507 na Vítka ze Ptení.[7]) Manželka jeho[8]) Mandalena Wim-

---

[1]) Paprocký, Zrcadlo, 331. zve jej chybně synem Burianovým, kdežto byl bratrem.

[2]) Půh. 28, ad ann. 1574. — Půh. 32, 489 ad ann. 1598. Seděl tam ještě 1602. Volný V. 716. V půhonech a měst. knihách Mohel. se tato nynější Skalička důsledně zove Skalice. Jinou Skalici nebo Skaličku u Pivína držel současně Jan Žalkovský ze Žalkovic, dědičný pán nedalekých Dobromělic, jenž 1. června 1579 podpisuje přiznávací list k zemskému zápisu na Skaličce (A. Z. reg. inedita č. 737), kdežto vtesaný nápis do kamene na bývalé bráně blíž kostela v Jevíčku z let 1584/91 značí jej NA SCA . ICZI = na Skalici. 1601 seděl tam bratr jeho Jindřich (Volný III. 513), jenž 1603 choti své Elišce Bitovské ze Slavíkovic na tvrzi, dvoru a vsi Skaličce vpisuje věno a ještě 1608 a 1610 se píše na Skalici (A. Z. Reg. ined. č. 981. — M. VI. 11. Doplň Volný V. 507. a VI. 762). — Na třetí Skaličce konečně u Hranic seděl 1610 Dětřich Žernovský (A. Z. M. VI. 11), oprav Voln. IV. 434 a srv. d'Elvert, Schriften XXIII. p. CLXV. a CXCIII. Podle toho by se škrtl Jindřich Žalkovský, připomínaný Volným III. 513 k r. 1601 na Skalici u Horn. Kounic.

[3]) A. Z. B. S. č. 10570.

[4]) Vlastivěda, Knies, okr. Blanský 104.

[5]) D'Elvert, Schriften, XXIV. 713.

[6]) † 1502. Volný, V. 216. Král Vladislav 15. února 1502 dává Jiříkovi z Lhoty list mocný k poručenství o statku, ale 28. září 1503 Jiřík Lhotský ze Lhoty rukojmím. Arch. Český, XVIII. 284. — XV. 281.

[7]) D. Z. 17, 4. 5. 6. Viz Volný V. 187, kdež na řádku 8. a 13. shora místo Bezděkov dlužno čísti Pěčíkov.

[8]) nebo syna Jana?

bergovna přinesla mu 1516 věnem statek Borotínský.[1]) Vranovské panství zdědili po něm i s pustým hradem Vraní horou synové Vaněk a Vratislav, na něž jakožto bratry své dílné třetí syn Jan převedl 1532 své právo.[2]) Oba bratří podělili se tak, že Vratislav ujal Lhotu Vranovou s pustým hradem Vraní horou a Pěčíkov, na kterémžto zboží 1532 vložil své manželce Kateřině z Prusinovic 500 zl. mor. věna. Vaněk držel Roveň a Svinov s pustými vesmi Střítěží, Vacetínem a Příkazy,[3]) což všechno po smrti jeho připadlo Vratislavovi. Jsa takto Vratislav pánem sjednoceného statku Vranovského, koupil od Václava Haugvice z Biskupic a na Bouzově 1546 městečko Líšnici, ves slove Loučku Studenou, ves Veselí a vsi pusté Bošín a Svánov,[4]) z čehož Vratislav hned rok na to[5]) prodal Václavovi Bítovskému ze Slavíkovic městečko Líšnici a louky při potoku Líšnickém, kteréž slovou Bošínské.[6]) Vratislav byl živ ještě 1548,[7]) v květnu 1550 slove nebožtíkem.[8])

Pamětihodno, že Vratislav Lhotský založil huť u Vranové. Vranovští za něho robotovali takto: za rok každý rolník třikráte zorával po sedmi záhonech. Konopě pleli a trhávali dvě podruhyně a zahradníci, každý po jednom záhoně, však k takovému dílu se jim dávalo jísti a píti. Dále byli povinni mlátit k semenům, začež dostávali na den po 7 penězích malých a stravu. Luka panská sekli a klidili se Lhotskými a Svinovskými, od čehož se jim dávalo na den po 2 groších bílých. Podobně se Lhotskými a Svinovskými sžínali a sváželi obilí a vozili dříví k tarasu. Ostatně vláčení neměli žádného, hnoje ani nevozili ani nekydali, k huti drev žádných nevozili, než přivezl-li

[1]) Volný, V. 206.

[2]) Po bitvě u Moháče 1526 dle snesení sněm. mají bratří Václav, Vratislav a Jan Lhotští postaviti dva vyzbrojené jezdce. Arch. Český, XI. 360. — 1529 Jan Lhotský s bratřími na vyzbrojení proti Turku má postavit 2 koně, 1531 jednu švihovnici. Pam. sněm. I. 67, 94a. Na universitě Wittenberské zapsán 1533 „Johannes Lhotski ex Moravia“. Č. Č. Mus. 1897, p. 252.

[3]) D. Z. 23, 73.

[4]) Vloženo 1547. D. Z. 25, 125.

[5]) Půh. 20, 92.

[6]) Intabul. 1552. D. Z. 25, 254.

[7]) Půh. 20, 325.

[8]) Čas. Mus. Olom. sv. 53, 41. Pinkava, okres Litovel. ve Vlastivědě, p. 144, nesprávně klade Vratislava Lhotského k Bílé Lhotě.

kdo k prosbě jaké dřevo, od toho mu placeno bylo, k stavu robot žádných nečinili, než pán pacholky své k spravování téhož stavu choval, dřevo k pálení rúbali jen na prosbu páně, začež dostávali na zpropití, a pacholci panští vozívali takové dřevo panskými koňmi na horu.[1])

Po Vratislavovi zůstali čtyři synové: Dětřich, Václav, Vilém a Vítek. Nejstarší z nich Dětřich Lhotský ze Ptení a na Lhotě, po níž se 1568 píše také Petr Podstatský z Prusinovic,[2]) vložil 1552 na místě Václava, Viléma a Vítka, bratří svých mladších nedílných, Prokopovi Podstatskému z Prusinovic a na Bouzově ves Veselí, ves Loučku, ves Svánov za Loučkou ležící a zbytek městečka Líšnice a vsi Bošína.[3]) Sám seděl na Lhotě a držel Roveň, na níž Mandaleně Kropáčce z Nevědomí, manželce své upisuje 1575 věna 800 zl. na tolařích a groších českých.[4]) Pěčíkova se tu již nevzpomíná; patřil hned před 1571 k panství Trnáveckému.[5])

Bratr Dětřichův Václav sedící 1565 na Střítěži[6]) prodal téhož roku Jindřichovi st. Podstatskému z Prusinovic a na Bouzově vsi Svinov, Vacetín a Střítěž s lidmi a s dvorem, lesy, rolemi a lukami, „chyba tej louky, kteráž nad Pěčíkovským rybníkem leží a chyba říky od kříže kamennýho až po hranice Kozovské“, čehož si Václav Lhotský ponechal spolu s mlýnem a s dvorem v Kozově, na němž usedl.[7])

Úděl třetího bratra Dětřichova Viléma, totiž dvůr a ves Vranová, přešel od dědice jeho, bratra Václava, na Jindřicha Podstatského z Prusinovic, pána búzovského, jenž koupil

---

[1]) V ta slova svědčili v Mohelnici před úřadem 1580 čtyři pamětníci nebožtíka Vratislava na rozkaz vrchnosti, jež patrně žádala po Vranovských roboty ve svědectví záporně označené. A. Zem. mus. Frant., č. 51 nové, sv. VII.

[2]) Arch. arcib. Kroměř. Kop. lit. O dto ve středu po 3 králích 1568. Držení toto souvisí snad s Kateřinou z Prusinovic, manželkou † Vratislava.

[3]) D. Z. 25, 255. Viz Volný, V. 869 a 781, kdež místo Jiří dlužno čísti Dětřich Lhotský.

[4]) D. Z. 29, 43.

[5]) Půh. 27, 368, srv. Volný, V. 783.

[6]) Půh. 31 ad ann. 1565.

[7]) Deskový vklad teprv 1573 D. Z. 29, 7. Půh. 27, 86. Arch. arcib. Kroměř. Kop. lit. O, p. 50. Václav st. Lhotský žil na gruntě v Kozově ještě 1589. Půh. 32, 130.

to zboží za 4500 zl.[1]) a brzy potom s Veselím a Bezděkovem z obvodu panství Búzovského pustil Valerianovi Hepnarovi z Frankenberka.[2]) Ten 1568 pohání Dětřicha Lhotského ze Ptení a na Lhotě, že léta 1563 okolo sv. Jiřího připověděl jest, že v Lhotským kostele kazatele, kterýžby slovem Božím a jinejmi svátostmi každý tři neděle lidem poddaným mým Vranovským kázati a posluhovati má, na svůj náklad chovati chce a již podle takového podvolení svého tomu dosti učiniti nedbá.“ [3]) Neznámo, kdy a jak nabyl statku Vranovského úředník na Zábřeze Hynek Petr Naxera z Chotějovic. Od něho koupil někdy kolem 1573 dvůr a ves Vranovou s Bezděkovem a Veselím za 9060 zl. Petr Bílský z Kaříšova,[4]) jenž 28. ledna 1577 jakožto „pán a pravý držitel panství Vranovského“ daroval obci Vranovské les, slove „na skalkách“, a trávníky, všeho dle dnešní výměry 306 jiter 960^2 sáhů, jakož i kus řeky, „aby v té řece svobodně ryby ku potřebě své a ne na prodej lapati mohli,“ — ale „což se bobrův a vyder lapání dotýče, tomu sousedé pokoj dáti mají,“ neobdrževše na to žádné svobody.[5]) Téhož roku zastavil Petr Bílský z Kařišova a na Jaroměřicích zboží Vranovské Sáře Salovně z Hiršperka, choti pana Lorence Edra ze Šťávnice a na Sovinci,[6]) jíž po smrti Petra Bílského syn a dědic jeho Václav Bílský prodal statek sestávající ze zámku pustého, slove Vraní hora, vsi Vranovej, vsi Veselí, vsi Bezděkova a mlejnu slove Kozovského 1583 za 7000 zl.[7]) Zdali Viktorin Freiberger, jenž v registrech vsi Vranové 1584 se jmenuje jako pán dědičný, byl držitelem skutečným anebo, což

---

[1]) Deskový vklad tohoto kupu stal se teprve základem dodatečné smlouvy dto. ve středu před Nanebevstoupením Páně 1586, kdy Jindřich Podstatský dávno již nebyl majitelem Vranové. D. Z. 29, 296.

[2]) Syn Daniele Hepnara, měšťana olomouckého, přijatý 1556 do stavu rytířského. Kameníček, Zemské sněmy, III. 50.

[3]) Půh. 24, 438. Dle citace Volného Círk. T. Ol. IV. 37 tento sv. půh. 52.

[4]) A. Zem. B. S. 2347 b.

[5]) Listina dto. v pondělí po sv. Pavla na víru obrác. 1577 v obecní truhlici vranovské.

[6]) V Reg. vranovských držitelkou 1577 „paní Ederka“. Šimon Eder ze Šťávnice a po něm syn jeho Vavřín drželi za let 1547—1566 sousední panství Trnávecké. Volný, V. 782.

[7]) Smlouva trhová dto. v pondělí před sv. Alžbětou. Půh. 32, 126.

více podobá se pravdě, pouze zástavním,[1]) nelze zjistiti prozatím; nesporno je, že statek Vranovský připadl 1586 jako mateřský podíl dceři Sáry Salovny z Hiršperka Eufrosině Rubigalovně z Karlsdorfa.[2])

Od paní Eufrosiny Rubigalovny koupil Brikcí Drahanovský z Pěnčína 1589[3]) zámek pustý Vraní horu, ves Vranovou s tvrzí a pivovarem, hamr s mlýnem a s doly, z kterýchžto rudy železné na gruntech vranovských a v hoře Plinkoutské[4]) se berou, vsi Veselí a Bezděkov s mlýnem Kozovským i s pilou za 9500 zl.[5])

Mlýny v blízkosti Kozova byly od starodávna tři. Jeden s pilou vodní za Kozovem na hranicích Vranové náležel v dohledných časech k panství Búzovskému. Na něm usedl 1565, prodav otcovské dědictví, Václav Lhotský ze Ptení a odváděl z něho při sv. Jiří a při sv. Václavě slepice a platy na zámek Búzovský. Užíval ho přes dvacet let. Slul ten mlýn tehdy obecně „Kamenný nade vsí Kozovem",[6]) později „zákozovský". Za 17. a 18. století mlynařil na něm rod Vlaštovičků, po nichž se v ústech lidu podnes jmenuje „Laštůvkův". Druhý mlýn při vtoku potoka Špránka do Třebůvky, zvaný „podhradský", rovněž s pilou ujal po svém otci Prokopovi Podstatském z Prusinovic[7]) zároveň s ostatním dědictvím syn Václav mladší, po smrti jeho kupem Erazim Weizinger z Weizinka, od

---

[1]) Teprv 1587 přijali ho stavové mor. za obyvatele země. Kameníček, Zemské sněmy, III. 97. Psal se „z Wassrhoffu". Čas. Česk. Mus. 1894, pag. 395. anebo „z Wasserhaufen". A. Z. Reg. ined. č. 1083.

[2]) Prvním manželem Sáry Salovny z Hiršperka byl Pavel Rubigal z Karlsdorfa. Sirotci po něm z tohoto manželství sluli: Gedeon, Sára, Eufrosina, Žofie, Aurelie, a Apolonie. Při rozdílech v sobotu po sv. Jiří 1586 na zámku Sovinci konaných, Půh. 36, 55, se Vranová jakožto mateřský podíl Eufrosiny Rubigalovny nejmenuje výslovně, že však náležela k tomu podílu, vysvítá z prodeje 4. října 1589. Volný V. 188 chybně čte Stubigal.

[3]) Smlouva trhová v Uničově, ve středu po sv. Michalu arch. (4. října) 1589.

[4]) Souvisí s paní Edrovnou ze Šťavnice; majitelem Plinkouta na panství Sovineckém byl tehda Vavřín Eder. Volný, V. 306.

[5]) Vloženo teprv 1598. D. Z. 31, 106. Vkládají sestry a dědičky † Eufrosiny, paní Apolonie a Aurelie Rubigalovny.

[6]) Půh. 32, 130.

[7]) † 1560.

něho pak 1568 Jan Záviše Bítovský ze Slavíkovic a na Bílé Lhotě.[1] Nástupce jeho v držení Sigmund Bukůvka z Bukůvky zároveň pán Lhoty Červené, prodav kolem 1642 Bílou Lhotu, ponechal si půl městečka Búzova s mlýnem „podhradním“ při statku Červenolhotském, jenž 1694 prodejem byl připojen k Búzovu.[2] Po dlouholetých nájemcích toho jména zove se mlýn „Balatkův“. Třetí mlýn stál také u Kozova, ale na území bezděkovském. Tento koupil s Bezděkovem 1589 Brikcí Drahanovský z Pěnčína. K tomu přikoupil kolem 1606 statek Lhotský.

Dědicem zboží Lhotského po Dětřichovi Lhotském, jenž 1577 se naposledy jmenuje v pramenech, byl syn jeho Vratislav Lhotský ze Ptení s nedílnými bratry svými Alexandrem, Janem, Bernartem a Jarošem.[3] V neděli po Středopostí 1584 vyznává Vratislav, že má na statku Lhotském 18 usedlých, z nichž odvádí berně po 10 gr.[4] Statek Lhotský kupoval tím časem búzovský soused pan Jan Pergar z Pergu. V den sv. Lukáše 1583 slíbil mu Vratislav pod sekrýtem svým, „když jemu nejprv ves Lhota a ves Roveň s příslušenstvím na prodaj bude, že mu ten statek i na místě bratří svých mladších nedílných prodati chce“. Poznovu jednal Vratislav s Pergarem o prodej tvrze, dvora a vsi Lhoty a vsi Rovně v úterý po sv. Ondřeji ve vsi Vomirázce na dvoře manželky své. Pan Pergar podával Vratislavovi 2000 zl., smlouvčí se strany jeho přidávali 1000 zl., kdežto Jindřich Podstatský z Prusinovic a na Trnávce s jinými přáteli Vratislavovými cenili statek na 6000 zl. Jednání se rozbilo, a Búzovský pán pohnal téhož roku Vratislava pro nevyplnění slibu ze 4000 zl.[5] Roku 1587 koupil zboží Lhotské Jan Kobylka z Kobylího.[6] Kamenný mlýn nade vsí Kozovem byl příčinou tuhé rozepře mezi ním a pánem Búzovským. Pan Kobylka dal na podzim roku 1589 strhnouti stav,

---

[1]) Půh. 32, 36; nebyl tudíž vystavěn Mikulášem Pergarem, srv. Pinkava, okres Litovelský, 169.

[2]) Volný, V. 833, 216.

[3]) Půh. 31, 64.

[4]) A. Zem. B. S. č. 8917.

[5]) Půh. 31, 64, 150.

[6]) Půh. 31, 314. 319. Koupil-li při Lhotě také ves Roveň, neznámo. R. 1591 seděl na dvoře ve vsi Rovni Alexander Lhotský ze Ptení, jehož pohání Jan Blahoslav Bílský z Kařišova z 500 zl., že drží dvůr v Rovni Janu Blahoslavovi náležitý po † otci jeho Petrovi Bílském. Půh. 32, 380.

kterýmž se od starodávna naháněla voda na mlýn, začež byl následujícího roku pohnán před zemské právo. Rozsudek nezněl jemu příznivě, proto vylil si zlost na synovi páně Pergarově Karlovi a poranil ho kordem v Olomouci na rynku blíže rathouzu. Novým nálezem panským byl za to pan Kobylka odsouzen, aby složil Karlovi Pergarovi 50 kop groší.[1]) Na statku Lhotském zůstal Jan Kobylka asi do roku 1595, kdy sňatkem s Annou Edrovnou ze Šťávnice nabyl panství Sovineckého.[2]) Téhož roku jmenuje se po Vranové Lhotě Jan Malaška z Reydicha, jenž však 1608 sedí už na svobodném dvoře v Plinkoutě.[3]) Někdy v tom čase koupil statek Lhotský pan Brikcí Drahanovský, jenž se 1606 píše po Vranové Lhotě. Tímže časem hospodařil syn jeho Václav na dvoře v Rovni.[4]) R. 1610 spravoval už celý statek Lhotský, kdež měl dle přiznání 29 poddaných, a berni odváděl z 5500 zl. ceny čili „ze čtvrtiny a něco zbrojného koně". Na statku Vranovském měl starý Brikcí tehdy poddaných 36, za let 1611 a 1612 však 40 osob, platil berni z polovice zbrojného koně a z pivovaru odváděl posudné o sv. Jiří 1611 z 41, o sv. Václavě pak ze 36 přiznaných sudů piva.[5])

Brikcí Drahanovský zemřel 1613 a byl pochován 12. listopadu.[6]) Za manželku měl Mincovnu ze Žárušic.[7]) Synové jejich sluli Krištof, Jindřich, Bedřich, Bernart, Jaroslav a Václav. V předsíni kostela Bořitovského u Černé Hory visíval kdysi starý obraz, na dřevě malovaný, pocházející dle ústního podání ze dvora ve Svéslavi a představující rytíře s manželkou a 13 dětmi: všichni klečí před křížem a modlí se. Podle štítů je to rodina Brikcího Drahanovského z Pěnčína.[8])

---

[1]) Půh. 32, 230. 231.

[2]) Naposledy píše se Jan Kobylka po Vranové Lhotě r. 1591. D. Z. 30, 391.

[3]) A. Z. reg. ined. č. 901. 995.

[4]) Půh. 36, 271.

[5]) A. Zem. M. VI. 11.

[6]) Brünner Wochenblatt 1825, p. 360. Synové jeho listem 31. října 1613 žádají u městské rady třebovské na pohřební hostinu o zapůjčení „k nosení vína štandle veliký cínový a stříkačí dvou do komínů."

[7]) Paprocký, Zrcadlo, 331; dle něho sluly dcery: Anna, Bohunka, Alžběta a Kateřina, jež dle reg. Vranovských bydlela na Plumlově a brala úrok z jednoho gruntu ve Vranové. Anna Drahanovská byla 1626 vdovou po Baltazarovi Dżewuntovi z Gryffenberka a na Kladrubech. Půh. 40, 267.

[8]) Obraz v 10. sále Františkova musea zem. v Brně. Notizenbl. 1872, 62.

Nejstarší syn Krištof držel 1580 spolu s otcem dvůr Svéslav[1]) a po smrti otcově, ne-li dříve, biskupský statek lenní Skalici u Zábřeha.[2]) K roku 1615 jmenuje se jakožto spoludržitel Vranové.[3]) Bernart se ženil na podzim 1599 s Kateřinou Vojenickou z Vojenic, vdovou po Krištofu Bacdorfovi z Bacdorfa, jež mu přinesla věnem ves Slatinku.[4]) Bernart Drahanovský přiznává 1610 na Slatince 2 poddané, z nichž odváděl faráři Letovskému desátku dvě kopy snopův.[5]) Čtyři léta později získal za 4500 zl. mor. lenní statek Stvolovou, již ztratil za účastenství na rebellii.[6]) Od Jana Jiřího Humpoleckého z Rybenska koupil 1620 v Olomouci dům.[7]) R. 1625 byl mrtev.[8]) Jindřich ženil se v masopustě 1595,[9]) koupil 1600 se svou manželkou Kateřinou z Janovic za 5000 zl. mor. Přestavlky,[10]) prodal je však brzy potom a bydlel kolem 1608 na svobodném domě v městečku Kostelci nad Rumží. Roku 1610—1613 seděl na svobodném dvoře blíže nejmenovaném a platil berně ze dvora 1 R., ze 3000 R. peněz úročných 4 R. 15 gr. a ze tří kamenů vlny 18 gr.[11]) Žil v Kostelci dle posledních zpráv ještě 1615. Po něm zůstal jediný sirotek Jindřich Šťastný Ferdinand. (Příště ostatek.)

---

1) Vlastivěda, okres Blanský, p. 104.

2) A. Z. B. S. č. 2596. Srv. Volný, V. 716.

3) Registra Vranov.

4) Brünner Wochenbl. 1825, p. 359. Brikcí Drahanovský píše 27. září 1599 městské radě třebovské o zapůjčení cínových nádobí a muzikantů na svatbu svého syna. Půh. 34, 88.

5) A. Z. M. VI. 11. Volný II. 2. p. 94. a VI. 734. Knies, okr. Boskovský, 170.

6) Volný, V. 208. Půh. 40, 116.

7) Arch. měst. Olom. Seznam domů. Nynější č. 15. v třídě Ferdinanda d'Este.

8) Půh. 40, 80.

9) Brünner Wochenbl. 1825, p. 359. Půh. 33, 600.

10) Volný, I. 421.

11) Půh. 36, 420 a 38, 257. A. Zem. M. VI. 11.

Poznamenání dluhů pana Karla staršího z Žerotína za leta 1616—1628.

Vypsal Dr. Jan Reichert.

Nejslavnější a nejdůmyslnější velmož moravský za dob předbělohorských a potomních, pan Karel starší z Žerotína, nar. r. 1564, zemřelý r. 1636, vynikal mezi pány moravskými své doby státnickým věhlasem, všestrannou učeností, láskou k vlasti, k víře bratrské a ku právům a svobodám zemským, jakož i vřelou péči o rozumné hospodářství se statky veřejnými, zemskými i vlastními, jež spravoval moudře a opatrně, jak o tom svědčí některé jeho literárně cenné zápisky četně zachované. Zachovala se také „poznamenání" o dluzích jeho, částečně také o vydáních a příjmech z let 1616—1628, psaná vlastní rukou a chovaná v zemském archivě král. Českého (v originále a v opise).[1]) Poznáváme z těchto poznamenání, která se týkají zvláště dluhů pánových, váznoucích na statcích Náměstském a Rosickém, že do r. 1616 s nevlastním bratrem po matce, ale vlastním po otci, Janem Divišem,[2]) drželi statky: Brandýs nad Orlicí v Čechách, Lomnici, Náměšť (nad Oslavou), Rosice, město Přerov, statek Dřevohostice a Židlochovice na Moravě, kterýchžto statkův a jiných majetků nabyli buď dědictvím aneb koupí. Panství Lomnické, dědictví po otci svém, prodal Karel (dle Volného, Die Markgrafschaft Mähren) již r. 1601 panu Oldřichovi z Kounic za 50.000 zl. mor. K dědičnému panství Rosickému přikoupil Karel r. 1609 od Viléma Muňky z Ejvančic (za 24.000 zl. mor.) statek Troubsko, t. j. tvrz, ves Troubsko, dvůr poplužní, mlýn, pivovar, ves Ostopovice a Popůvky. Panství Dřevohostické prodal však Karel Janovi st. Skrbenskému z Hříště (za 93.000 zl. mor.), který pak Karlovi dlužen zůstával velikou část peněz.

---

[1]) Laskavostí pana ředitele zem. archivu Dra. V. J. Nováčka byl jsem upozorněn na originál. Originál jest psán písmem velmi drobným a těžko čitelný.

[2]) Otec obou byl Jan starší z Žerotína, zemřelý r. 1583; matka Karlova byla Marianna z Boskovic, matkou Jana Diviše byla již druhá choť Jana staršího, Magdalena Slavatová, která po smrti Jana staršího se provdala za Fridricha z Žerotína na Židlochovicích, který se také nazývá strýcem Karlovým.

Panství Náměstské držel po otci do své smrti (do r. 1616) jmenovaný mladší bratr Karlův Jan Diviš, jemuž také statek Židlochovice nevlastní otec jeho a strýc, zemský hejtman Fridrich z Žerotína, nezanechav mužských potomků vlastních, připsal r. 1598 a zároveň některým svým pokrevním příbuzným na statku tom pojistil určité podíly.[1]) Po smrti Jana Diviše prodáno jest později panství Židlochovské nejvyššímu hofmistrovi království Českého p. Adamovi z Valdštejna, svakovi Karlovu, za 400.000 zl. Po smrti bratra Jana Diviše r. 1616 přejal Karel do vlastního držení a správy také panství Náměstské, které rozmnožil, přikoupiv r. 1618 od hraběte z Náchoda (za 24.000 mor.) blízký statek Jinošov.

R. 1614 pojal Karel st. z Žerotína za manželku Kateřinu z Valdštejna[2]), které náleželo panství Třebíčské, jež jí připadlo po smrti jejího prvního manžela (r. 1613), pana Smila Osovského z Doubravice, jenž nezanechal potomkův a jímž vymřel slavný jeho rod. Karel z Žerotína nebyl tudíž majitelem panství Třebíčského, a Kateřina, manželka jeho, nemajíc potomkův, ani z prvního ani z druhého manželství, postoupila panství Třebíčského (r. 1628) bratrovi svému Adamovi z Valdštejna a vymínila si doživotní pensi (ročně 6000 zl.). Závětí pak učinila pánem Třebíčského panství synovce svého, nejstaršího syna Adamova, Rudolfa z Valdštejna, s nařízením, aby vždy nejstarší z rodu Adamova držel panství Třebíčské, čímž se stalo, že až podnes rod hr. Valdštejnů zůstává v držení panství právem seniorátním. Karel vládl tudíž do r. 1628 velkými statky na Moravě, vězel však stále ve větších nebo menších dluzích, ale snažil se, aby je splácel dle možnosti, tak že vždy, i za dob velmi nepříznivých, — po vypuknutí války třicetileté — býval v obstojných poměrech finančních. Rozmrzen a roztrpčen byv strastiplnými náboženskými a politickými poměry, které po bitvě bělohorské zavládly na Moravě, rozhodl se, že opustí vlast, kterou vřele miloval a

[1]) Touže dobou jmenoval Fridrich z Žerotína Karla st. z Žerotína dědicem zámku a panství Přerovského (Volný).

[2]) První manželka Karla st. z Žerotína byla Barbora Krajířová r. 1589 a zemřela r. 1591; druhá Eliška Krajířová od r. 1595 a zemřela r. 1600; třetí byla Kateřina Anna z Valdštejna od r. 1604, a po brzké smrti její (r. 1605) čtvrtou ženou byla Kateřina z Valdštejna, vdova po panu Smilovi Osovském od r. 1614 a zemřela r. 1638.

o jejichž osudech míval rozhodující slovo. Bratrští souvěrci jeho byli pronásledováni, nebyli trpěni v zemi, a političtí stoupenci jeho, kteří s ním druhdy věrně stáli za ohrožovaná práva a svobody zemské, byli nyní velikou většinou ztrestáni jako velezrádci za účast na vzpouře proti císaři, dílem konfiskacemi statků svých, dílem vypovídáním ze země a jinými tresty. Karel z Ž. nebyl však nucen ani vládnoucí stranou nepřátelskou v zemi ani císařem, aby opustil vlast, neboť stál vždy svou osobou věrně při dvoře císařském, neúčastnil se odboje stavovského, ba stavy moravské co nejvíce zrazoval před odbojem, ale marně. Za četné zásluhy o dvůr císařský zůstával tudíž v milosti císařské, a konfiskační kommisse nesáhla na statky jeho, ani nebyl také za svou víru bratrskou vypovídán ze země, jako mnozí jiní. Karel však přece, chtěje se svými druhy náboženskými spolu snášeti vyhnanství v cizině, opustil nejvýše roztrpčen Moravu, prodav r. 1628 své statky Náměstský, Rosický a Troubský svému svakovi, vévodovi fridlandskému Albrechtovi z Valdštejna [1]) (za 350.000 zl.), a ponechal si na Moravě pouze zámku Přerova. Potom s chotí Kateřinou, která jak praveno, již také postoupila Třebíče svému bratrovi Adamovi z Valdštejna, přestěhoval se do Vratislavě, aby bez starostí o správu svých statků zde žil v klidu. Prodlel tam několik let; vábila ho touha do milé Moravy a vracel se časem na Přerov, kde také zemřel dne 9. října r. 1636. Dokud Karel měl statky ve správě vlastní dle „Poznamenání“ o dluzích z r. 1616—1628, byl větší summy peněz dlužen pánům Althanům, kterým mimo jiné též náležely Oslavany, dále pánům Teuffenbachům, pánům Sedlnickým, pánům Šlejnicům a jiným. Za poslednějších pak let, aby se zbavil některých cizích věřitelův a dluhů, dlužil si u své ženy Kateřiny z Valdštejna větší summy peněz, kteréžto dluhy r. 1628 již vzrostly na 50.000 zl. mor. Karel půjčoval si též sirotčích a zemských peněz. Většina osob, zvláště stavu panského a rytířského, jimž Karel býval dlužen, jsou z moravských dějin té doby známy, o některých však osobách, zvláště kupcích a řemeslnících nelze se dověděti ničeho podrobnějšího, co a kdo byli. Karel

---

[1]) Třetí manželka Karlova, Kateřina Anna, byla sestrou vévody fridlandského Albrechta z Valdštejna, který na severovýchodních Čechách konfiskovanými statky zbohatl nad míru.

dle tehdejšího spůsobu poznamenával si dluhy každého roku podle pololetí, a to vždy kolem dne sv. Jiří a dne sv. Václava, kteřížto dnové tehdáž byli běžné termíny, kdy se dávaly všeliké platy a vůbec konaly účty z příjmův a vydání. Karel připomíná za každého termínu kterým osobám a mnoholi jim jest dlužen.

Po podrobném vypsání dluhů v poznamenáních následuje vždy také, mnoholi dluhův a komu v tom období bylo vyplaceno a jaké nové větší dluhy byly učiněny, mnoholi a u koho měl Karel požadavky a jaký konečně mu zbýval vůbec dluh za pololetí.

R. 1616, kdy Karel přejal panství Náměstské po bratrovi, naznačeny jsou dluhy na panství Náměstském zvláště a na Rosickém také zvláště, za ostatních pak let nečiní již Karel rozdílu mezi dluhy obou těch panství, ale pojí je v jedno. Nápadno jest při tom, jak s ohromným dluhem přejal Karel po svém bratrovi panství Náměstské.

I.

A. Dluhové po panu Janovi Divišovi z Žerotína.

Pod ourok:

Paní A. z Žerotína, vdově po J. Divišovi, věna jejího	12.500 zl.,	
panu Janu Hynkovi Bořitovi	12.000 zl.,	
„ Petrovi Sedlnickému z Choltic	10.000 zl.,	
„ Reinhartovi Golčovi	9.000 zl.,	
sirotkům Meisnerovým do Olomouce	7.000 zl.,	
panu Jiřímu z Vrbna Bruntálskému	6.000 zl.,	
„ Jiřímu Kořenskému	5.000 zl.,	
„ Oldřichu Vítovi z Rezavého[1])	4.000 zl.,	
„ Janovi Melicharovi Bořitovi	3.000 zl.,	
„ Tomáši Soběhrdovi	3.000 zl.,	
„ Smilovi Lukavskému	3.000 zl.,	
„ Oldřichovi Lilijenplatovi	2.714 zl.	5 kr. 4 den.,
paní Anežce Pinkovské	1.900 zl.,	
panu Matyáši Jelitovskému	2.000 zl.,	
„ Zdeňkovi Brtnickému z Valdštejna	1.500 zl.,	
„ Václavu Vaneckému	1.500 zl.,	
„ Bohuslavu Pětipeskému	1.000 zl.,	
„ Bohuslavu Kozovi	1.200 zl.,	

[1]) (ze Rzavého.)

paní Juditě Vencelíkové	1.000	zl.,
„ Kateřině šlechtičně z Čertoryj	1.000	zl.,
„ Apolíně ze Žerotína	1.000	zl.,
panu Humpoleckému na místě sirotků Kfellerových	1.000	zl.,
„ Karlovi Cejnovi	1.000	zl.,
„ Fridrichovi z Tifenbachu	1.000	zl.,
„ Zikmundovi Schmidlbenigerovi	1.000	zl.,
„ Vilému Džbánovskému	900	zl.,
„ Karlovi Džbánovskému	900	zl.,
sirotkům kněžským Závorkovým	600	zl.,
ouřadu Bytešskému	600	zl.,
panu Jaroslavu Džbánovskému	500	zl.,
„ Zachariáši Radešínskému	300	zl.,
paní Juditě Kozové atd.	300	zl.,
úhrnem dluhů	104.614	zl.

Dluhy kupcům a řemeslníkům:

Štěpánu Moricovi	5.292 zl.	18 kr.,		
Antonínu Trušimu	2.964 zl.,			
Vilému Reichartovi	2.922 zl.	5 kr.	2 den.,	
Josefu Merbíkovi	1.500 zl.,			
Joštovi juvelirovi	1.300 zl.,			
Filipovi L., malíři	754 zl.,			
mečíři do Vídně	600 zl.,			
Josefu Forestovi	607 zl.	28 kr.	5 den.,	
Pecinovi	658 zl.	25 kr.	5 den.,	
novokřtěncům na panství Židlochovském	450 zl.	25 kr.	$4^1/_2$ d.,	
handlířům na muškety	400 zl.,			
Perlhefterovi do Vídně	315 zl.,			
Handelbergerovi	300 zl.,			
Rudolfovi Stremachovi	283 zl.	28 kr.	3 den.,	
zámečníkovi z Brna	234 zl.,			
seidenstikerovi z Vídně	258 zl.	21 kr.	5 den.,	
Bonacinovi ve Vídni	237 zl.,			
Pavlovi Šumanovi, apatykáři v Brně	124 zl.	27 kr.,		
Honzovi Leitschacherovi, zlatníku do Brna	118 zl.	25 kr.	4 den.,	
Isákovi	110 zl.	24 kr.	6 den.,	
Janu Ekartovi za opravu domu v Olomouci	100 zl.,			
Fabianovi Foltynovi do Ivančic	89 zl.,			
Zikmundu P., kožešníku do Vídně	100 zl.,			
Jiříku Štegerovi	84 zl.,	19 kr.	2 den.,	
lazebníku židlochovskému	81 zl.	21 kr.,		
řemenáři do Vídně	72 zl.	29 kr.,		
Baptistovi Perganovi	55 zl.	1 kr.,		
Janu Filipovi, apatykáři v Olomouci	51 zl.	21 kr.,		
Rudolfovi Forestovi do Vídně	32 zl.	17 kr.,		

Noskovi, apatykáři	22 zl. 10 kr.,
Kašparu Kadšerovi, apatykáři v Olomouci	19 zl. 21 kr.,
tašnáři z Brna za holstry?	10 zl.,
Gabrielovi, mečiři z Brna	8 zl.,
sedláři z Brna	3 zl. 18 kr.,
Jiříkovi, krejčímu z Brna	101 zl.,
úhrnem . . .	22.361 zl. 22 kr. 3 den.

Peněz sirotčích na panství Židlochovském úhrnem 16.353 zl. 15 kr. K tomu přibylo platu ještě na odpravení čeládky 6.000 zl., panu Kaplířovi darovaných 2.000 zl., na pohřeb mimo 3.000 zl. hotových ještě 1.300 zl., na třetinu dobytků náměstských panu Kašparovi 1.300 zl. Témuž za resty sv. Jirské z důchodu 890 zl. Sirotčích peněz po účtu na Židlochovicích učiněném 90 zl. a na špitále v Židlochovicích zadržełých 1.500 zl. — Úhrnem 13.280 zl.

Summa všech dluhů náměstských 156.609 zl. 73 kr.

B. Poznamenání dluhů Karlových vlastních, na panství Rosickém:

Panu z Althanu	15.000 zl.,
„ Janu Odkolkovi	7.000 zl.,
„ Pačlovskému	5.000 zl.,
„ Šmerhovskému z Lidkovic	5.000 zl.,
„ Hynkovi Cejnovi	4.600 zl.,
„ Golčovi	3.000 zl.,
„ Stráncovi a ženě jeho	2.200 zl.,
paní Losynské (z Žerotína)	2.000 zl.,
poručníkům Dornkleeovým	2.000 zl.,
panu Slavíkovi do Přerova	2.000 zl.,
Znojemským	2.000 zl.,
paní Anně Marii z Rybenska	1.500 zl.,
panu Pavlovi Koněšínskému	1.500 zl.,
„ Matyáši Bláhovi	1.500 zl.,
paní Bohunce, dceři mé	1 000 zl.,
panu Jáchymu Klerichovi	1.000 zl.,
sirotkům Vaneckým	1.000 zl.,
poručníkům Seidenmelcerovým	1.000 zl.,
panu Hynkoniovi	1.000 zl.,
„ Štubenvolovi	1.000 zl.,
sirotku Stenovskému	600 zl.

Summa dluhů rosických: 60.300 zl. A tak obojí summy dluhů 216.907 zl. 73 krejcarů.

Naopak měl Karel za panem hofmistrem království Českého[1]) 74.500 zl. a za pány Bruntálskými z Vrbna 2.000 zl., úhrnem 76.500 zl.

Zůstává dluhů: 140.409 zl. 73 kr.

[1]) Adamovi z Valdštejna, který koupil Židlochovice po smrti Jana Diviše z Žerotína za 400.000 zl. (Volný.)

Potom následuje poznamenání dluhů, jež zaplatil a srazil Karel z Ž. za dobu mezi sv. Václavem r. 1616 a sv. Jiřím r. 1617.

Vdově po nebožtíku Janu Divišovi pozůstalé, věna	12.500 zl.,
panu Rein. Golčovi	9.000 zl.,
sirotkům Meisnerovým	7.000 zl.,
na odpravení čeládky	5.200 zl.,
Štefanovi Moricovi, kupci, sraženo	4.000 zl,
panu Zdeňkovi z Valdštejna Brtnickému	1.500 zl.,
„ Kaplíři darováno	2.000 zl.,
„ Václavu Vaneckému	1.500 zl.,
„ Kašparovi za dobytek	1.300 zl.,
paní Apolíně z Žerotina	1.000 zl.,
panu Vilému Džbánovskému	900 zl.,
„ Karlu Džbánovskému	900 zl.,
„ Kašparovi za resty	890 zl.,
„ Filipu, malíři, vráceny obrazy za	754 zl.,
mečíři vídeňskému sraženo	500 zl.,
panu Jaroslavu Džbánovskému	500 zl.,
zámečníkovi z Brna pan Kašpar platil	234 zl.,
handlířům za muškety zaplaceno	400 zl.,
panu Bonacinovi do Vídně, doktoru	237 zl.,
„ Izákovi	110 zl.,
„ Bohuslavu Kozovi	200 zl.,
„ Joštovi juvelírovi sraženo	70 zl.,
„ Antonínu Trušímu	64 zl.,
úhrnem	50.759 zl.

Na pomoc toho opět udělal tyto dluhy a dluhoval:

panu Stubenvolovi do Vídně	18.000 zl.,
„ Ladislavovi Šlejnicovi[1])	14.000 zl.,
„ Zikmundovi z Tifenbacha[2])	5.000 zl.,
ženě své Kateřině	3.000 zl.,
panu Petrušovi Sedlnickému	1.000 zl.,
úhrnem	41.000 zl.

A tak srážíc jedno proti druhému zůstává dluhů k zaplacení kolem sv. Jiří r. 1617 130.650 zl.

Z toho však schází, co jest Štěpánu Moricovi mimo summu 4.000 zl., totiž 292 zl., platiti.

---

[1]) Karel st. z Žerotína byl strýcem Lad. z Šlejnic.

[2]) Zikmund Tifenbach, zeť Karlův, kterého Bohunka, starší dcera Karlova, po smrti svého prvního manžela Hynka z Vrbna pojala za manžela. Za účast na povstání proti císaři byl odsouzen, ale přijat na milost; jako nekatolík odstěhoval se s rodinou svou do Uher.

II.

Poznamenání dluhův obojích, náměstských a rosických. v jedno spojených, k svatému Jiří l. P. 1617.

Pod ourok:

Panu Volfovi Stubenvolovi	18.000 zl.,
„ Volf. Ditrichovi z Althanu	15.000 zl.,
„ Ladislavu Šlejnicovi	14.000 zl.,
„ Hynkovi rytíři Bořitovi ze Sokolnic	12.000 zl.,
„ Petrovi Sedlnickému z Choltic atd.	10.000 zl.,
„ Aloisovi Stráncovi a paní manželce jeho	9.200 zl.,
„ Janu starš. Odkolkovi	7.000 zl.,
„ Jiřímu z Vrbna	6.000 zl.,
„ Zikmundu z Tifenbachu	5.000 zl.,
„ Krištofovi z Hofu	5.000 zl.,
„ Vilému Šmerhovskému	5.000 zl.,
„ Oldřichovi Vithovi z Rzavého	4.000 zl.,
„ Hynkovi Cejnovi	4.000 zl.,
ženě své Kateřině	3.000 zl.,
panu Smilovi Lukaveckému	3.000 zl.,
„ Reinh. Golčovi	3.000 zl.,
„ Janu rytíři Bořitovi	3.000 zl.,
„ Tomáši Soběhrdovi	3.000 zl.,
„ Oldřichu Lilienplotovi	2.714 zl.,
paní staré Losynské	2.000 zl.,
panu Matyáši Jelitovskému	2.000 zl.,
„ Zikmundu Schmidlherigerovi	2.000 zl.,
Znojemskému úřadu	2.000 zl.,
poručníkům Dornkleeovým do Jihlavy	2.000 zl.,
„ Václavu Slavíkovi do Přerova	2.000 zl.,
paní Anežce Pinkovské	1.900 zl.,
„ Anně Marii z Rybenska	1.500 zl.,
panu Pavlovi Koněšinskému	1.500 zl.,
„ Matějovi Bláhovi	1.500 zl.,
„ Friedr. z Tifenbachu	1.000 zl.,
paní Bohunce, dceři Karlově	1.000 zl.,
„ Juditě Vencelíkové	1.000 zl.,
panu Václavu Pětipeskému	1.000 zl.,
„ Humpoleckému do Přerova	1.000 zl.,
„ Karlu Cejnovi	1.000 zl.,
„ Hanzovi Stubenvolovi	1.000 zl.,
„ Joachymovi Klerichovi do Olomouce	1.000 zl.,
poručníkům Seidenmalcerovým do Jihlavy	1.000 zl.,
panu Hynkoniovi do Jihlavy	1.000 zl.,
sirotkům Vaneckým a jiným	1.000 zl.,

sirotkům kněžským Závorkovým	600 zl.,
Bytešanům	600 zl.,
panu Radešínskému	500 zl.,
paní Juditě Kozové	300 zl..
summa těch dluhů	170.914 zl.
Přibylých dluhů na špitál	1.500 zl.,
na čeládku	800 zl.,
úhrnem	2.300 zl.
Sirotčích na panství Židlochovském	16.443 zl.

Kupcům a řemeslníkům:

Štěpánu Moricovi	4.000 zl.,
Antonínu Trnšímu, kupci	2.400 zl.,
Vilému Reichartovi	2.422 zl. 5 kr. 2 den.,
Vertemanovi do Brna	1.761 zl.,
Josefu Merbikovi	1.500 zl.,
Joštu juvelirovi	1.430 zl.,
Forestovi	607 zl. 28 kr. 5 den.,
Pecinovi, kupci do Vídně	658 zl. 25 kr. 5 den.,
novokřtěncům na panství Židlochovském	450 zl. 25 kr. $4^1/_2$ d.,
Perlhefterovi do Vídně	315 zl.,
Handelbergerovi	300 zl.,
seidenstikerovi do Vídně	258 zl. 21 kr. 5 den.,
Pavlu Šumanovi, apatykáři do Brna	124 zl. 28 kr.,
Hanzovi Leitschacherovi, zlatníku do Brna	118 zl. 24 kr. 4 den.,
mečíři do Vídně	100 zl.,
Janu Ekartovi do Olomouce	100 zl.,
Zikmundu Peierlovi, kožešníku do Vídně	100 zl.,
Foltynovi, kupci do Ivančic	89 zl.,
Jiříkovi Štegerovi	84 zl. 14 kr. 2 den.,
lazebníku židlochovskému	81 zl. 21 kr.,
řemenáři do Vídně	72 zl. 29 kr.,
Baptistovi Perganovi	55 zl. 1 kr.,
Janovi Ph., apatykáři do Olomouce	51 zl. 24 kr.,
Rudolfu Forestovi do Vídně	32 zl. 17 kr.,
Noskovi, apatykáři	22 zl. 10 kr.,
Kašparu Kadšerovi	14 zl. 21 kr.,
tašnáři do Vídně	10 zl.,
mečíři do Vídně	8 zl.,
sedláři do Vídně	3 zl. 8 kr.,
Jiříkovi, krejčímu do Brna	2 zl.,
témuž do Brna	101 zl.,
úhrnem	17.266 zl. 11 kr.

Summa všech těch dluhů	206.827 zl.,
naproti tomu mám	76.500 zl.,
zůstává dluhů	130.327 zl.

Přibylo do Jihlavy sirotkům Stubíkovým 2.000 zl., a tak bude všech dluhů 132.327 zl.

Poznamenání dluhů mezi sv. Jiřím a sv. Václavem l. P. 1617 zaplacených:

Panu Petru Sedlnickému z Choltic	10.000 zl.,
„ Krištofovi z Hofu	5.000 zl.,
„ Ladislavu Šlejnicovi	3.000 zl.,
„ Smilovi Lukaveckému	3.000 zl.,
paní Anně Marii z Rybenska	1.500 zl.,
panně šlechtičně Čertoryjské	1.000 zl.,
panu Matyáši Jelitovskému	1.000 zl.,
„ Hansovi Stubenvolovi	1.000 zl.,
pánům Bytešanům	600 zl.,
paní Anežce Pinkovské	400 zl.,

Více dluhů bez úroku:

panu Vertemanovi	700 zl.,
„ Forestovi	600 zl.,
„ Handelbergerovi	300 zl.,
„ Šumanovi, apatykáři	124 zl. 23 kr.,
„ Hanzovi Leitschacherovi, zlatníku	118 zl. 21 kr..
„ Izákovi Kr. do Vídně	110 zl.,
mečíři do Vídně	100 zl.,
panu Jiříkovi Štegerovi, krejčímu z Vídně	84 zl. 14 kr. 2 den.,
„ Janovi Ph., apatykáři v Olomouci	51 zl. 24 kr.,
„ Noskovi, apatykáři	22 zl. 10 kr.,
„ Kašparu Kadšerovi do Olomouce	14 zl. 21 kr.,
tašnáři, mečíři, sedláři, krejčímu do Vídně	23 zl. 18 kr.,
summa dluhů zaplacených v tom pololetí	28.755 zl. 10 kr. 1 den.,
více zaplaceno flacianů do Pohořelic	200 zl.,

Na pomoc toho však udělal Karel nové dluhy:

Dlužen:

panu Zikmundovi z Tifenbachu	10.000 zl.,
„ Petřvalskému	4.000 zl.,
„ Krištofu Blektovi	3.000 zl.,
„ Skrbenskému	4.000 zl.,
ženě Kateřině	3.000 zl.,
panu Kobylkovi	2.000 zl.,
úhrnem	26.000 zl.

A tak srazíc jedno k druhému zůstává dluhů k zaplacení 129.568 zl.

III.

Poznamenání dluhů k sv. Václavu l. P. 1617.

Velkou většinou zůstává Karel z Žerotína za toto období dále dlužen těmže osobám tyže summy, jako za období k sv. Jiřímu

r. 1617, mimo některé předešle vypsané splátky a nové výpůjčky. Nechtějíce se opakovati, podáváme tuto jen některé nejvyšší dluhy, a to:

panu Volfovi Stubenvolovi	18.000 zl.,
„ V. Ditrichovi Althanovi	15.000 zl.,
„ Zikmundovi z Tifenbachu	15.000 zl.,
„ Hynku Bořitovi	12.000 zl.,
„ Ladislavu Šlejnicovi	11.000 zl.,
„ Aloisovi Stráncovi a manželce jeho	9.200 zl.,
„ Janu st. Odkolkovi	7.000 zl.,
„ Jiřímu z Vrbna	6.000 zl.,
„ Joštovi Kořenskému	5.000 zl.,
„ Vilému Šmerhovskému	5.000 zl.,
atd. summa těch dluhů	136.900 zl.

Kupcům a řemeslníkům:

Štefanu Moricovi	2.000 zl.,
Vilému Reichartovi	2.400 zl.,
Antonínu Trušímu	1.600 zl.,
Lorencovi Merbikovi	1.500 zl.,
Vertemanovi do Brna	1.361 zl.,
Joštovi juvelírovi	1.430 zl.,
Pecinovi	658 zl.,
Perlhefterovi	315 zl.,
seidenstrikerovi do Vídně	58 zl.,
Peierlovi, kožešníku do Vídně	100 zl.,
Janu Ekartovi do Olomouce	100 zl.,
Foltynovi do Ivančic	89 zl.,
řemenáři do Vídně	72 zl.,
Baptistovi	55 zl.,
Rudolfu Forestovi do Vídně	32 zl.,
summa	10.970 zl.

Mimo to touže dobou koupil Karel z Ž. statek Jinošov od hraběte z Náchoda, a to tvrz Jinošov, ves s farou, dvůr, krčmu, ves Pucov s poplužným dvorem, ves Křoví a jednoho sedláka ze Zhoře, a to úhrnem za 24.000 zl.; zaplatil na to 4000 zl., vyvodiv u pána z Vrbna zápis pana Jiřího z Náchoda[1]) na touž summu a zůstal dlužen 20.000 zl. a to:

panu Albrechtovi z Valdštejna	10.000 zl.,
„ hraběti Vlasatickému	4.000 zl.,
„ Václavu ze Zástřizl	3.000 zl.,

[1]) Jiří z Náchoda byl chotěm Heleny čili Aleny, mladší dcery Karla st. z Žerotína. Alena zemřela roku 1617.

pánům stavům	2.000 zl.,	
panu z Náchoda	1.000 zl.,	

Karel měl k sv. Jiří r. 1618 všech svých dluhů 167.870 zl.

Naproti tomu měl:

u pana hofmistra na statku Židlochovském	60.000 zl.,
„ Skrbenského	45.000 zl.,[1]
u pánů rukojmí Bruntálských	2.000 zl.,
u paní hraběnky Tavíkovské	2.000 zl.,
úhrnem	109.000 zl.[2]

Měl tudíž Karel za doby sv. Jiří r. 1618 (po odrážće kapitálu) dluhů 58 870 zlatých.

Potom následuje poznamenání dluhů mezi sv. Jiřím a sv. Václavem l. P. 1618 splacených:

panu hraběti Vlasatickému (z Kounic?)	4.000 zl.,
„ Štěpánu Moricovi	2.000 zl.,
„ Joštovi juvelírovi	1.450 zl.,
„ z Náchoda	1.000 zl.,
„ Trušímovi	800 zl.,
„ Vertemanovi	361 zl.,
úhrnem	9.591 zl.

Na pomoc toho Karel udělal nový dluh:

u doktora Matyáše Timina	6.484 zl.,
u poručníků sirotka po V. Sam. Stubíkovi	8.000 zl.,
u Václava Columbana	2.000 zl.,
u Jana Hadlera	1.500 zl.,
u Judity Senovichové	1.500 zl.,
úhrnem	14.489 zl.
Na to měl ještě za Matyášem Koněšinským	1.500 zl.,
a na hotově v truhle	3.393 zl.,
úhrnem	4.893 zl.

(Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

O významě názvu „Velehrad“. V čelo pojednání našeho dlužno položiti krátkou úvahu kritickou o hodnověrnosti nejstarších listin velehradských. Veliké obtíže působí, jak známo,

---

[1]) Již roku 1595 prodal K. z Ž. panství Dřevohostice panu Janovi st. Skrbenskému z Hříště.

[2]) Podrobné poznamenání dluhů k sv. Jiří r. 1618 chybí.

badatelům velehradským listiny z let 1202 a 1228, uložené ve státním archivě ve Vídni. Poslední listina z 1228 se zachovala dokonce ve dvou exemplářích, jak se praví, původních! V obou listinách se mluví o takových věcech, které jsou té doby buď nemožny, buď podány zkomoleně.

Listina z roku 1202, v níž se vyskytuje anachronické „vallum antiquae civitatis“ (val starého města) a „cives Welegradenses“ měšťané velehradští), mezi nimi dva Němci, je zřejmě padělána a pochází s konce XIII. nebo s počátku XIV. stol. Co p. prof. Prasek (Č. M. M. r. 1900, 314) pravil proti hodnověrnosti té listiny, mohlo by postačiti každému střízlivému badateli, aby se navždy zřekl kombinace s veličinou tak pochybnou. K tomu přidáváme ještě makavější důvody z řad svědků tam vedených.

V listině prý z roku 1202 jmenuje se jako svědek „Stepanus prepositus“. Nehledě ani na zčeštěnou formu „Stepanus“ místo v listinách latinských obvyklého „Stephanus“, nemohl býti dotčený Štěpán tehdáž proboštem olomouckým, jelikož toto nové proboštství bylo zřízeno teprve listinou z roku 1207 (C. D. M. II. 39.). Originální listina z r. 1201 zná jen Štěpána, kanovníka olomouckého, který se stal proboštem teprve r. 1207.

Jiný svědek se nazývá: „Valterus decanus“, totiž děkan kapitolní v Olomouci, ač předchůdce děkan Balduin zemřel teprve 26. listopadu r. 1203.

Velmi nápadno a podezřelo je také, že se všecky tři listy vydávají za potvrzovací listiny jediného krále Přemysla I. Otakara. Nač byl by tento král potvrzoval Velehradu třikrát práva a nadání klášterní?

Důvod, proč vznikla listina z r. 1202, naznačuje autor listiny sám těmito slovy „Wadislaus marchio . . . claustrum . . . dotavit, et hoc totum actum est auctoritate nostra (sc. regis), quia principes Morauie nihil possunt confere perpetualiter, nisi interveniat eius consensus et confirmationis auctoritas, qui summus est in regno Boemie“.

Tato theorie o koncentraci moci královské, uplatnila se u nás teprv za posledních Přemyslovcův. Že autor listiny domněle z roku 1202 již ani nevěděl, kdy zřízeno bylo proboštství olomoucké, z toho soudíme, že vznik listiny sahá hluboko do XIII.

století. Tehdáž již byli, „cives Welegradenses", totiž, jak uslyšíme později, „měšťané staroměstští" u Hradiště.

Druhá listina, v níž se vyskytuje dosud záhadné „Welegrad civitas primo Modoburgus", je z roku 1228. — Nebuďme skrupulanty a čtěme: „Welegrad, civitas primo, modo burgus". Doslovného překladu nepodáváme, dokud nevysvětlíme každého slova, co v kterém století znamenalo.

Přední a nejdůležitější otázka jest, je-li listina z roku 1228, která se chová ve dvou exemplářích, skutečně authentická.

Konfirmační listina krále Václava I. z r. 1232 praví: „Inspeximus autem privilegia excel. p a t r i s n o s t r i et insuper preclari p a t r u i n o s t r i". Král viděl tedy listiny otce svého Přemysla I. Otakara a strýce Vladislava Jindřicha, zakladatele kláštera cisterciáckého (C. D. M. II. 235.). Ale v listině cituje se doslovně jen list z roku 1228. Co obsahovala listina markraběte Vladislava, o tom se nikde neděje zmínka. Zdá se, že to byl pouze list nadační, v němž jmenovány byly statky klášterní. List ten není zachován. Že kdysi byl v klášteře, dokazují nahoře citovaná slova neauthentické listiny z roku 1202 a list z r. 1232. Tolik jen víme s jistotou, že r. 1256 Přemysl II. Otakar potvrzoval listinu děda (Přemysla I.) a listinu otce Václava I. (vidimus privilegia Otakari avi nostri et patris Venceslai (D. M. III. 204), listiny to z let 1228 a 1232; n a d a č n í l i s t i n a V l a d i s l a v o v a j i ž s e n e j m e n u j e. Potvrzovací listina z roku 1228 jistě byla nejméně r. 1232, poněvadž se cituje doslovně v tomto roce, i v listině z r. 1256. Musíme tedy s ní počítati, jako s listinou poměrně dosti starou. Hleďme nyní vysvětliti slova „civitas" a „burgus".

Je známo, že za stara slulo nynější Staré Město Velehradem. Osada ta vznikla jako hrazené místo za doby, kdy Břetislav opanoval Moravu roku 1029, opevniv východní hranice založením několika pevností na řece Moravě. Tak vznikla Břeclav, Spytihněv, snad i Podivín čili Sekyř kostel. Listinami sice nelze doložiti tato tvrzení, ale jména těchto osad a archaeologie poněkud ospravedlňují naše tvrzení.

Že Břetislav po delší dobu žil na Moravě, dokazují moravské denáry jeho, letopisec Kosmas a letopis kláštera Hradištského, který praví, že první syn Břetislavův Spytihněv se narodil na Moravě (Anal. Grad. Pertz. Mon. Germ. 17, 647).

Když pak pominulo nebezpečí se strany maďarské, klesly Velehrad i ostatní hradiska pomoravní na pouhé vsi, jež údělní knížata olomoučtí rozdávali chrámům. Velehrad byl r. 1131 majetkem kostela olomouckého, Podivín tehdáž kostela pražského. R. 1220 byl Velehrad trhovou vsí. V latinských listinách vyskytují se za té doby názvy „civitas“ a „villa forensis“ jako pojmy totožné (viz. Cont. Cosm. Dobn. M. B. I. 372). Pokračovatel kronikáře Kosmy praví o králi Václavovi I., že kázal trhové vsi opevniti: „civitates, quae nostro sermone villae forenses nuncupantur,“ a ještě r. 1284 v listině kr. Václava II. kl. Hrad.: „ut civitates seu villas forenses, sepibus, blancis, turribus cingere valeant“ (viz C. D. M. III.). „Civitas“ nikterak neznamená za té doby město s něm. právem, nýbrž trhovou ves, řekl bych staromódně opevněnou přirozenými opevňovacími prostředky, hlavně hliněnými valy a příkopem, kdežto „burgus“ znamenal tehdáž moderní opevnění, jaké viděli křižáci v orientě a v italských městech. Název „burgus“ dlužno odvoditi od řeckého slova πύργος = lat. turris, z kterého vzniklo naše „tvrz“ správně „tvrs“, nikoliv dle kmene „tvrd“. Pojem a slovo jsou patrně nečeské, cizí. Gotové nazývali takové věže „baurgs“, a Němci „burg“; byly vystavěny vetšinou z tvrdého staviva (kamene), a proto u Dalemila zvány „tvrdé hrady“.

Takové opevnění zřídil sobě řád maltský v městě Kadani v Čechách r. 1186. Jelikož stavba podobná byla asi u nás něco nového, neobvyklého, jmenuje se Kadaň v dotčené listině „Burgus novus“ (C. D. M. I. 318.). Dle listiny z r. 1231 stojí ještě kostel sv. Jakuba v Brně „in Burgo Brunensi“ (C. D. M. II. 233.). V potvrzovací listině papežské z r. 1261 se nazývají oba kostely sv. Petra a Jakuba „de Burgo Brunensi“ (C. D. M. III. 299.). V listině z r. 1293 utkvělo slovo „burgus“ na Starém Brně „ingredientibus civitatem Brunam per portam, quae burgum respicit, qui antiqua Bruna dicitur“. (C. D. M. IV. 405).

Pro Olomouc nelze výrazu toho ze starší doby prokázati. V podezřelé listině z r. 1299 (C. D. M. V. 114), která byla sepsána někdy v polovici XIV. stol.,[1]) jmenuje se okolí kostela

---

[1]) Předhradí olomoucké slove v listinách XIII. věku prostě „ante castrum“, nikdy preurbium. Tento název vyskytuje se teprve za XIV. stol. (viz „Půhony“). Listiny této nezavrhujeme, ale klademe ji do pozdější doby.

sv. Blažeje „sub burgo ecclesiae sancti Blasii", a mohlo by se přeložiti do češtiny „pod hradbami kostela sv. Blažeje". Doklad ten stačí, že i hrazený Olomouc slul „burgus".

Starší badatelé (Brandl) i novější hledají na hradě Špilberce v Brně počátek města a sídlo knížat brněnských, ale neprávem. Hrazené město Brno „castrum Brunense" rozkládalo se na výšinách Františkova, na hoře Svatopetrské a na nejbližším okolí. Datují-li listiny z XIII. stol. „datum et actum in castro Brunensi", nemáme nejmenšího důvodu mysleti na hrad Špilberk, který nevznikl před r. 1300, a po prvé v listinách se vyskytuje r. 1310 se jménem „castrum Spylmberg", ač hora „mons Spilberch" se jmenuje již r. 1279 (C. D. M. IV. 224), ale že by tam byl středověký hrad zeměpanský, o tom nikdež není zmínky. „Dáno na hradě Brněnském", toť byla starodávná zvyklost právnická také u Olomouce, kde přece máme několik dokladů, že se sněmovalo za XIII. stol. ve zvláštní budově kamennými znaky komorníků ozdobené vedle kláštera Dominikánského u sv. Michala, jako v Brně, kde nalezeny vzácné zbytky světské architektury. (Wolný M. V. 77 a Z. G. M. IX. 288.). Dosud se v Olomouci říká „na Hradě". Lidé pravili: „byl souzen na hradě", jako měšťané označovali zas „rathús" za místo soudní. Tato zvyklost se zachovala v Olomouci do nejpozdějších dob, ač „hrad" středověký (přemyslovský) nestál u sv. Michala, nýbrž u sv. Václava na dómě. Starý hrad údělných knížat brněnských stál na Františkově.

R. 1277 založil král Přemysl II. Otakar v Brně kapli sv. Jana Křtitele a daroval za tím účelem dvůr v Řečkovicích (C. D. M. IV. 199). Obročí této kaple, která se v listině z r. 1287 jmenuje „capella Brunensis castri" nebo „capella nostra Brunensis", daroval král Václav II. svému lékaři mistru Jindřichovi (C. D. M. IV. 338). Kaple ta však nestála na Špilberku, nýbrž u kommendy Svatojanského řádu dle Brandla (Handbuch der mähr. Vaterlandskunde, str. 33.) tam, kde stojí nyní nebo stál hostinec „u bílého kříže". V listinách nejstarších jmenuje se hospital Rüdigrův vždy pod Špilberkem.

Listina z roku 1306 (C. D. M. VI. 373.) klade dům proboštův „pod kostel sv. Petra a hrad" (domus prepositurae sub ecclesia et arce). Sub „arce" nemůže značiti pod hradem Špilberkem, jelikož celé Brno" je pod Špilberkem, a list náš chce říci, že proboštství stojí „mezi hradem a kostelem" sv. Petra,

tam, kde dosud nalézáme biskupskou residenci. Ostatně staří Brňané němečtí, původem Švábové, nazývali horu Františkov „Purzelbühel“, což znamená v jihoněmčině horu, kde stál nebo stojí hrad; slovo je odvozeno od dialektického „Burstel“ = Burgstell nebo Burgstall, r. 1292 „puorchstal“ (C. D. M. IV. 389.). U Mor. Třebové říkají hoře nad městem, kde dosud se zachovaly zříceniny starého hradu „Burgstatl-berg“. Německý „puorchstal“ je tolik, jako v zemských deskách často se vyskytující „locus munitionis“, česky „tvrziště“ nebo „hradiště“.

Pohraniční hrady za účely vojenskými v nejstarších lat. listinách XI. a XII. věku slují „castella“, u Kosmy: Kladsko, Cont. Cosm. ad an. 1128 castellum Dacin (Dečín). Jak se zdá, byla i hrazená místa, Břetislavem na Moravě založená, taková „castella“. Latinské slovo „castellum“, zdomácnělo u nás tak, že i lid slovenský hrad neb zámek takový dosud nazývá „kaštielem“. V potvrzovací listině císařské biskupovi Zdikovi vyskytuje se k r. 1144 „castellum Podivin“ (C. D. M. I. 229), a název ten utkvěl na dnešním něm. jméně „Kostel“ za Podivín, ač ještě v původní listině templářů čejkovských čteme k r. 1248 (Orig. v arch. malt. v Praze): „Ulricus castellanus de Koztel“. V papežské listině z r. 1074 užívá se výrazu „castrum s. Venzlai (C. D. M. I. 156.), totiž hrad, který přísluší k proboštství sv. Václava v Olomouci, jež založil kníže Ota I. (viz Kosmas a Vinc. Prag. Pertz M. G. 17. 659.) a které inkorporováno bylo kostelu pražskému. Že „Kostel“ nijak nesouvisí s pojmem kostel = církev, nepovažuji za nutno vysvětlovati, jelikož se v listinách vždy jedná jen o hrad Podivín, nikoliv o kostel = církev.[1]) Máme také důkaz listinný z roku 1297 (C. D. M. V. 67.), kde se v blízkosti nynějšího města Uh. Hradiště mluví o jakémsi „kastelu“. Měšťané hradištští si stěžují, že opat velehradský dal ohraditi nějaký les a pastvy „za kastelem“, jež oni považovali za majetek „města“ (= Hradiště: silvam et pascua retro castellum sita, quae ad nostram spectarunt civitatem sepiri instituit). Prof. Prasek, Červinka a jiní mají toto „castellum“ za město Hradiště. Z antithese na hoře doslova citované vysvítá,

[1]) V Půhonech česky psaných nazývá se tvrz senická „kastel“. Smilovi úředníci pobrali (Ješkovi ze Sovince) s jeho chleba na jeho chléb na kastel na Senici koně, krávy. Půh. I. 164.

že nelze připustiti takového výkladu. Za názvem „castellum“ skrývá se „Staré Město“ = starý Velehrad, který r. 1257 přece nezanikl docela. Proto považujeme svědky (cives) na téže listině vedené „cives de Costel“ (vedle „cives de Broda“) za „cives Welegradenses“ (z listiny neauthentické z r. 1202) za měšťany staroměstské.

„Cives de Costel“ (= Kastel) nemohou býti měšťané podivínští pro vzdálenost a pak proto, že . . . Podivín nikdy nebyl městem dle něm. práva. Za XIII. stol. byl tam pouze hrad a dvůr biskupský.

Nápadny jsou také v okolí velehradském dvě vsi prastaré zvané Kostelany (již př. r. 1131 v listinách připomenuté; viz Kostelaz, st. lokál) jediné z celé topografické nomenklatury českomoravské. Jedny Kostelany jsou u Uh. Hradiště, druhé opodál Spytihněva v okrese Zdouneckém. Kostelců je v jazykové oblasti naší celá spousta, ale Kostelany jen tu nedaleko sebe. Dle běžného filologického výkladu jsou „Kostelené“ lidé, kteří bydlí v kostele (srv. Dubčané etc.). Výklad ten dokazuje, jak i vyškolení jazykozpytcové myslí málo, jen lze-li applikovati grammatickou formuli. Má-li výklad nějaký smysl, toho se dbá málo.

V kostele vůbec nebydlí nikdo a nebydlel nikdy: „Kostelené“ jsou lidé z kastelu čili z hradiska, které se vyhledávalo po čas nebezpečí, ale zas opustilo, když nebezpečí pominulo. Kastelené byli tedy nuceni hledati obživu v rybolově (viz rybáři kostelanští v listině z r. 1257) nebo v úrodnější krajině opodál řeky Moravy. Tak vznikly Kostelany u Spytihněva (Spytinova) v polním hospodářství.

Shrnemeli vše, co o Starém Velehradě čili Starém Městě lze prokázati historicky a archaeologicky, dojdeme ke konečnému úsudku, že Starý Velehrad (= Staré Město) byl původně lidovým hradiskem (vallum antiquae civitatis r. 1202), který, jako Břetislav, Spytihněv, Podivín a j., byl založen Břetislavem I. a slul „castellum“, slovensky „kaštiel“, slovo pak přeloženo na „velehrad“, jako hrazené město Olomouc (castellum Olomuc) slove za XIV. věku „Velehradem“ (u Dalimila a Pulkavy) proti „hradu“ Svatováclavskému, který za XIII. a zač. XIV. stol. byl zvláštní pevností od ostatního města oddělenou. Ještě v kronice, kterou znal Fischer (Gesch. v. Olmütz), z roku 1529, jmenuje se okolí sv. Michala „velikým hradem“, a před Fischrem něm.

vyd. Hájka z r. 1596: „König Svatopluk . . . dazumal in Welehrad oder Ulmütz“, pak něm. vyd. Paprockého (Breslau 1730), pag. 72. „Boleslaus ao. 1244 . . . kam in Mähren auf das Schloss Welerad zu Ulmütz, da jezt ein Kloster ist und verschloss sich daselbst“ (sdělil p. Dr. Kux). Althammer, Com. P. C. Taciti, p. 491, Amberg 1609, „Olomuntium episc. sedes Volagradensis prius dicta“. Kdo by však chtěl podezřívati Vladislava Fischra z podvodu, tomu doporučujeme, aby si přečetl úsudek nejlepšího znalce moravských archivů vůbec, Dra. Bedy Dudíka, o Fischrovi a o pramenech jeho.[1]) Někteří spisovatelé dějin Olomouce (W. Müller, Prasek, Doležil) si libují v bezdůvodném podezřívání tohoto muže. Ba pan prof. Prasek pochyboval i o historičnosti názvu „na Hradě“ v Olomouci, který jak známo vzkřísil znamenitý znalec archivu olomouckého Al. Vojt. Šembera. Židovská registra z let 1413—1420 (Z. G. M. IX. p. 417.) uvádějí, že rychtář městský Václav Králický (Greliczer) bydlí „**in Grade**“. Je to dům, který koupila obec od Jeruše z Lestnice a Kunštatu, opevněný starobylou věží, jejíž vznik se kladl až do dob kvádských (Volný). Obec tam umístila fojtství (nyní Bürgerversorgungshaus). Okolí se v právních knihách olom. dle p. Dr. Kuxe nazývá „in der Zahrten“ (= zaradem, za hradem) neb „zahrobia“ a „zarosvia“ (= zárubí = záseky).

Zněmčené „burgus“ je vlastně = castellum, Kastel; proto se Velehrad, Brno i Olomouc za XIII. stol. nazývají „burgus“. Hrad středověký slove vždy „castrum“, německy „burg“, nikdy „burgus“. Jako Uh. Hradiště v listinách je buď munitio, oppidum nebo civitas, ale nikdy castellum.

Velehrad, původně lidové hradisko proti Maďarům, byl r. 1131 pouhou vsí, r. 1220 trhovou vsí (l. civitas na zač. XIII. stol.), pak „burgus“ = opevněné město kamennou zdí a valem, konečně i městem s německým právem.

---

[1]) Mähr. Gesch. Q. I. 214. „Fischer verdankt wohl hauptsächlich dieser Handschrift (sb. Cerroniova) die gut behauenen Bausteine zu seiner jedenfalls verdienstlichen Arbeit der Geschichte v. Olmütz“. Ve sb. Cerroniově jest více kronik a popisův Olomouce, tak Fl. Lautzkého z r. 1747, který použil popisů starších, snad dnes již ztracených. Fischrova kronika praví, že Olomouc měla za XVI. stol. 585 domů; potvrzuje to také rada městská r. 1587, která udává sněmu 587 domův. Z. G. M. I. 107.

S hradem Svatoplukovým nemá tento Velehrad nic společného. Celé nedorozumění spočívá na špatném výkladě slov Dalemilových (z XIV. stol.), který nazývá sv. Methoděje „arcibiskupem velehradským“, ale takový „velehrad“ byl také v Olomouci. Kdo se zajímá o věc, tomu doporučujeme zatím našeho článku „Olomúc Velehradem“ v Novém Životě“, Prostějov 1907.

Viktor Pinkava.

Tišnovská stará kniha gruntovní z r. 1550.

Starou archivní památkou města Tišnova jest kniha v moderní vazbě (na hřbetě zánovní nápis „Gruntovní kniha od r. 1552“) o 411 listech, téměř všeobecně popsaných. Nejstarší zápisy jsou z r. *1550*. Proto nazýváme ji knihou z r. 1550, nikoli 1552, jak má v nápise na hřbetě. Zápisy týkají se hlavně prodejů domovních a pozemkových, ale nalézáme také zápisy smluv, na př. svatebních, zápisy o srovnání rozvaděných, o měření hranic a jiné.

Na prvém foliu čteme zápis (podáváme jej za ukázku tehdejšího psaní): „O hranice v Klucani[1]) s Drásovskaymi. Letha páně *1552* v auterý Svatodušní za rychtáře Brychti°, řeznikha. Jana Černíkha, purgmistra toho času, Martina Sleziny, hospodáře městečka, i s auřadem jemu přidaným stalo se srovnání vo hranice v Klucanině mezi námi Tišňovskaymi a Drásovskaymi skrze Marka. řeznikha z Kořima (Kuřim), na kterémžto Markovi Tišňovšti a Drásovství (tak!) přestali a, jakž jest ty hranice provedl, na něm přestali, a hned kamením sádovým zasadili. Též sau vydány byly IIII osoby z Líšně a IIII z Drásova, a tych VIII osob sau taky podlí jednomyslný° snesení, o čemž Marek vědomost neměl. provedli přes horu až na Valaušovu nivu týž hranice, a tu se na dříví znamení kříže včinilo, a také to srovnání s obau stran vo týž hranice se svrchu psanay deň stalo a tuto poznamenáno pro budauci a na věčný časy.“

Ale starší zprávy jsou tu zapsány hned r. *1550*, na př. již na foliu druhém: Léta páně 1550 v pátek před S^m. Václavem za rychtáře Ludvíka znamená se pamět gruntu prodaje taková. že Fazyán koupil grunt podle Vaška Hylánka od Adama Poláka za LXX hř. atd. Z r. 1550 jsou tu ještě zápisy jiné i na listech dalších, na př. na foliu 4.: v pátek před S^m. Mikulášem, na foliu

[1]) Nyní Klucanina, les obecní u sanatoria Kuthanova, ale lid říká dosud „v Klucani“.

17.: v outerý den S° Kyliána, na foliu vlepeném mezi list 17. a 18.: v středu po Všech Svatých; jsou tu i zápisy z r. *1551*, na př. v outerý den S° Matěje, v pátek v den S° Filipa a Jakuba, v pátek před S. Janem, v pátek po Rozeslání sv. apoštolů, v pátek před S. Maří Majdalenou, v pátek po S. Jakubu atd. Zápisy zabírají v knize hlavně druhou polovici 16. století, ale jsou tu i zápisy s počátku 17. století, ovšem řidší, do roku 1612, ano ojediněle i zápisy až z doby pobělohorské, totiž na foliu 149. z let 1629, 1630, 1631 a 1633.

Zajímavo jest zajisté, že v knize jsme našli několik zápisů datovaných, hlavně r. 1584, v den památky Husovy, a to na listě 37. v zápise o kupě gruntu Puškařovského na Kukýrně čteme: „84 Frydrychovi dodal Václavek 5 hř. v pondělí, den Mistra Jana Husi“; na listě 63. v zápise o kupě gruntu Mikuláše, bednáře „na Kokyrni“: „1576 v pátek, den Mistra Jana Husi, za rychtáře Martina Kopřivy položil Matěj, uhlíř, nápadníkům ne[a.] (nebožtíka) Valouše, Tlučkovi z Houska s jinými, verunku IIII hř.“; na listě 226. čteme: „1584 v pondělí, den S° Mistra Jana Husi, vydali sme Václavkovi, co n. Brychtová dceři jeho za službu kšafftem kšafftovala, totiž XIII ffl.“; na listě 285.: „1584 v pondělí, den S° Mistra Jana Husi, vydali sme Frydrychovi na díl Lídy, manželky jeho, XVI hř.“; na foliu posledním při splácení gruntu Mičarova čteme: „1584 v pondělí, den S° Mistra Jana Husi, vydali sme na poručení pana Mikuláše Vjce, ten čas ouředníka klášterského, Zacharyášovi, s. n. Mičary, na díl jeho XX hř.;“ a hned za tímto zápisem: „Letha 1584 v pondělí, den S° Mistra Jana Husi, přistúpic Blažej, syn n. Mičary, s Zacharyášem, bratrem svým, oznámili, že jt Zacharyáš všecku . . . (zalepeno) spravedlnost ostatní od Blažka, bratra svého, kde ji . . . (zalepeno) měl, za XVIII hř. koupil, a tak na tento čas Blažek žádné spravedlnosti nemá.“ Zápisy tyto jsou psány slušným a čitelným písmem písaře radního, který konal zápisy za let 1574—1586.

Jiné významné zápisy, na př. o faře, o škol. mistrovi, o špitále, o lázni, o jménech abatyší klášterských i úředníkův jejich, o živnostech, jménech ulic a mlýnův a j.

L. 1571 „kněz Jan Hradecký, ten čas farář náš tišňovský, s povolením její msti. panny Elišky Brešanky a pana Václava Raynštorffa, ten čas ouředníka našeho klášterského, koupil grunt. „Kněz Jan připověděl všecky povinnosti, platy, roboty, hlásky

jako horní i dolní soused odbayvati. Přitom se tato paměť zapsala: jestli žeby kněz Jan smrtí... zachvácen byl, tehdy Anně, manželce své, a dítkám svaym ten grunt oddává a odvozuje, aby bez překážky s dítkami svaymi toho gruntu vžívati mohla a jej platila." Kněz Jan již l. 1572 prodal grunt panu Mikuláši z Bitíšky za 233 hřiven.

L. 1550 za rychtáře Ludvíka při prodeji gruntu Fazyánova mezi rukojmími kupními čteme: Johanes, kantor. L. 1574 Kašpar, kramář, prodal grunt otcovský „Mikulášovi, na ten čas mistru školnímu zdejšímu", za sumu 135 hř., r. 1576 týž Mikuláš (jmenoval se Lednický) slove „správcem školním".

Abatyše kláštera Tišnovského (na Předklášteří) za té doby jsou jmenovány v gruntovní knize při svolování prodejů gruntovních a při smlouvách za léta 1552—1558 panna Barbora Konická ze Švábenic (která dala několik vÿsad městečku Tišnovu), panna Lidmila z Dubenek, převora r. 1559, r. 1561 již abatyše, připomíná se i r. 1563 a 1564, panna Marketa Drahanovská z Pěnčína r. 1567 a 1569, panna Elška Brešanka z Peyczldorffa za l. 1371—1580 (r. 1574 vyrovnán spor její s Tišnovem a s okolními vesnicemi), Marketa r. 1584.

L. 1551 „stala se smlúva celá a dokonalá mezi Tomanem z hostinského domu a Václavem Vrzavú a Jakubem Příhodou. a to taková: Jakož jest Katheřina Vrzavka dala k věčný ruce schovati Tomanovi na hostinský duom XX ffl., na kteréžto Vrzava se potahoval a Tomana z nich vinil atd.". Tomek z Louček poručil na kostel a na špitál v Tišnově[1]) 20 hř.; r. 1568 Marketa Švehlova poručila peníze na kostel, špitál a zvon 20 fl. L. 1551 „Matěj, lazebník, koupil lázni sirotčí s vůlí její mti. panny abatyše, pána našeho, od Bryctího, řezníka, a Václava Daymala, poručníků, s pomocí pana purgmistra a pánů starších, tu lázni v Tišnově i s tím se vším, což k tý lázni náleží, i lázni v Loučkách; to všecko koupil za II^{cc} hřiven...". L. 1564 s povolením abatyše Lidmily z Dubenek Jan, lazebník z Rousinova, za 220 hř. „koupil lázni od Mikuláše, mydláře, s takovými svobodami, aby mohl na tý lázni, kdož by koli byl hospodářem lazebníkem, třikrát víno na pořádku v rok šeňkovati, a což se piva dotýče, nynější i budoucí hospodáři a neb lazebníci mají svobodu míti sobě do

[1]) V knize čteme stále „Tišňov".

lázně pivo vzíti k truňku, a sobotním časem lidem v lázni může za peníze téhož svého piva dávati". Téhož roku koupil lázeň Jiřík Osner. L. 1572 Jiřík Lissner, lazebník, prodal lázeň Ozboldovi, lazebníkovi, za 190 hř.

Úředníky klášterskými se jmenují (některá jména jsou psána velmi nezřetelně): pan Jeronym Studenecký z Pašiněvsi r. 1550, pan Jakub Čech z Tasovic r. 1552, pan Urban Sudický z Modřic r. 1557, pan Jiřík Sasovský z Trboušan r. 1557, pan Martin Čmucha r. 1558 a 1559, pan Jiřík Čermánkovský z Myslova r. 1561, pan Severyn Tišňovský z Cinnenperka r. 1563, pan Václav Raynštorff r. 1571—1573, pan Jakub Sasovský z Hradíštka roku 1574, pan Urban Sudický (znova) r. 1575—1580, pan Mikuláš Ujec z Pendorffa roku 1580—1584, pan Frydrych Rendl z Berouna r. 1585, pan Jan Lochmann r. 1587, pan Jan Necle (?) r. 1588, Rokojský r. 1592, Václav Greyffenfels z Pelzenbergka r. 1605.

Radnice městská na náměstí; r. 1558 Štěpán Cymbálek koupil „duom podlí rathauzu" od Jíry Truskova za 320 hřiven.

Ulice tišnovské se připomínají tyto: na př. r. 1552 prodán grunt „na Kokýrni" (nyní Kukýrna na stranu k Lomnici); ulice tato jest připomínána velmi často; r. 1556 Matěj Škrabálků koupil grunt v „Cahlově ulici" (nyní „Žabská") u mlýna Cahlova (nyní Červeného mlýna), roku 1575 i jindy se jmenuje „Klášterská ulice" do Předklášteří; r. 1554 i jindy často „Ševcovská ulice" (nyní „Koráb"); r. 1571 koupil pan Jan Vahanský z Vahančic a na Vahančicích grunt od Matěje Medka v ulici „Brněnské" ke mlejnu Cahlovu ležící za 200 hřiven a 40 grošův, ale po třech letech prodal jej Martinovi Cahlovi; r. 1571 Martin Šplíchal koupil grunt podle Jana Hylánka „v rynku" od Václava Soběhrda za 300 hř.; r. 1571 koupen grunt po Kašparovi Škoberovi v ulici „u Prostředního mlýna"; r. 1576 Petr Tomšů koupil grunt od Jana Klečky „nad masnými krámy"; již r. 1570 jest zpráva o „krámě mastném"; a již r. 1552 čteme o „tabernách"; také se připomíná často Předklášteří.

Mlýny a mlynáři. L. 1550 Jiřík Zonka koupil čtvrt od Mikuláše z Prostředního mlýna; roku 1552 Šebesta Koráb koupil zahradu „podle stavení Cahlova mlýna na konci"; r. 1554 se píše o mlýně Syrovátkově; r. 1557 Jan, tkadlec, koupil grunt za zahradou „u Prostředního mlýna" za 210 hř.; roku 1558 za přítomnosti panny abatyše Barbory Konické ze

Švábenic Jan, mlynář, syn nebožtíka Bartoše, mlynáře, koupil „mlayn, slove Cahlovský,“ za 1500 hřiven (roku 1571 a jindy slove Jan, mlynář, Janem Syrovátkou z Cahlova mlýna); r. 1559 Martin Cahel koupil od Petra Patáčka, strýce svého, „mlýnisko“, louku s rolí. R. 1561 Šebesta Koráb dle smlouvy s pannou abatyší, Lidmilou z Dubenek, a s vůlí konventní koupil „mlayn Prostřední, ležící nad mlaynem, slove Cahlovský,“ a pod mlaynem Horním obecním Tišňovským na též struze“ za 600 zlatých: „přitom platy, kteréž náleží, Šebesta a neb držitelé toho mlayna dědičně, jakž v registřích hlavních panenských a v listu hlavním ukazuje, dávati mají. Též co se valchy dotýče, podlí smlouvy do S° Havla má odtud na jiné místo vprázdněna býti.“ R. 1577 prodán dvůr u mlýna Korábovského Martinovi, tkalcovi. Roku 1574 učiněna „vejpověď strany průjezdu přes mosty skrze mlejn Jana Syrovátky, mlynáře z Dolního mlejna“. Mlynáři Cahlové, Korábové a Syrovátkové dle zápisů byli zámožnými sousedy tišnovskými i váženými. Dle Cahlů slula ulice (nyní Žabská), dle Korábů slove nyní ulice zvaná „Koráb“. Nejvlivnější byl Šebesta Koráb, který býval rychtářem tišnovským za let 1555—1558 i 1561—1565, kupoval domy a reality vůbec a platil „hotově“, připomíná se častěji i za let pozdějších, na př. r. 1571, 1578—1586, r. 1594, ale již r. 1595 jmenuje se Anna, zůstalá manželka po nebožtíkovi Šebestovi Korábovi. Dlouho byl také rychtářem Pavel Koráb a purkmistrem Jan Koráb, synové Šebestovi. R. 1557 píše se o „rozdíle“ statku nebožtíka mlynáře Bartoše Syrovátky; všeho statku bylo za $1580^1/_2$ hřivny, dluhů 523 hř. 9 grošů; zůstal tudíž majetek 1051 hř. 1 gr. a rozdělen na 10 dílů, každý dědic dostal $105^1/_2$ hř. 7 gr. Vzpomíná se r. 1569 také Jan Žid, mlynář, i r. 1558 Wolf, „mlynář z vobecního mlayna“, který neprávem nařkl Cahla, mlynáře. A Martin Cahel, jak čteme r. 1568, vážený soused (ulice slula dle něho), provdal dceru Reginu za pana Zygmunda Červenku „z Cayle blíž slavného města Brna“.

Řemesla a živnosti jiné. Připomíná se na př. Jan, kameník, Michal, kloboučník, Vavřinec, uzdař, Augustin Zeman, soukeník, Pavel, sklenář, Daniel, kovář, Peša, truhlář, Brychta, řezník, Kašpar, bednář, Jan, sládek, Jan Hanzl, krejčí, Alexa, kolář, Jiřík, blanař, Řehek, masař, Vávra, holubář, Dobeš, soukeník, Jan Pinkásek, kožišník, Bartoš Fučík, šmelcíř, Kopřiva, soukeník, Jan, čepičář, Vondra, kovář, Jan Sova, hrnčíř, Brikcí,

puškař, Staněk, kovář, Tomáš, kovář, Matěj Adamů, olejník, Jan, řemenář, Vondra, zámečník, Jan Tichý, kovář, Vaněk, rybář, Ludvík, švec, Pavel, soukeník, Vítek, holubář, Burjan, hrnčíř, Jakub, soukeník, Vondra Broumovský, soukeník, Jan, pastýř, Jan Vrtal, puléř, Martin Plachý, soukeník, Jan, nádeník, Tomáš Spousta, sládek, Matěj, uhlíř, Mikeš, bednář, Viktorin Ležekuje, kovář, Jiřík, bednář, Mikuláš Kavka, soukeník, Jan, tkadlec, Martin, bednář, Staněk, krejčí, Tobiáš Čačmrda, krejčí, Zykmund, kožišník, Pavel, soukeník, Kašpar, sládek, Valentin, kolář, Jíra, krejčí, Ondra, zámečník, Kašpar, zámečník, Jan, kožišník, Martin Sejkora, hrnčíř, Martin Kopřiva, provazník, Vaněk, košičkář, Valenta, švec, Jan, Křepelka, tkadlec, Dobiáš Ochlama, soukeník, Vondra, kovář, Jan Žid, pekař, Lukeš, sládek, Matouš, mečíř, Bartoš, šmelcíř, Kuba, řezáč, Jan, štukverník, Jan Třešňák, sládek, Matouš, ližník, Matěj, uhlíř, Jan, tkadlec, Jiřík, kloboučník, Petr, blanař, Vojtěch, zedník, Martin, „vostružník“ (soustružník), Urban, zedník, Burjan, hrnčíř, Kašpar, řezník, Jan, bednář, Jan Žižka, kožišník, Vít, truhlář, Mikuláš, bednář, Filip, rybář, Petr, kožišník, Martin Kopřiva, švec (býval dlouho rychtářem), Ambrož Chládek, kovář, Mikuláš, mydlář, Prokop, lištař, Vala, krejčí, Jan Stejskal, pekař, Václav, kovář, Jíra, pekař, Mikuláš, varhaník, Synek, pekař, Klimeš, pláteník, Havel, kovář, Šimek, hrnčíř, Jan Turynský, kožišník, Jíra Hubený, krejčí, Vác. Hradecký, kožišník, Vávra, hrnčíř, Urban, perníkář, Vachuta, pekař, Bartoš, chmelař, Valenta, stolař, Vavřinec Holý, pekař, Jan, kejklíř, Jan, šafař, a j.

Sousedé tišnovští, jako bývalo v městečkách vůbec, byli také rolníky a měli zahrady, rolí, nivy a louky. Jaké byly ceny pozemků, poznáváme ze zápisů; r. 1553 pan Jan z Lomnice koupil zahradu od Šebesty Korába; r. 1572 týž Koráb koupil zahradu od Severyna Tišňovského; r. 1554 rychtář Brikcí, řezník, koupil grunt a půl lánu rolí; r. 1560 připomíná se niva „v kukle“; roku 1556 pole slove „krajina“, r. 1556 rychtář Šebesta Koráb koupil roli „za hotové peníze“ (90 hř.); roku 1556 Tomek z Louček koupil od mlynáře Wolfa grunt se zahradou „u Prostředního mlýna“; r. 1572 Šebesta Koráb koupil „padělek“ Valoušovský u hranic drásovských „za hotové peníze“ (63 hř.); r. 1558 Jiřík Tomanů koupil od Markety Švehlové dům a půl lánu za 500 hř.: r. 1558 Matěj Štěpánů koupil grunt a čtvrt rolí za 300 hřiven; r. 1558 Jíra Cahel koupil zahradu za 116 hř.; r. 1559 Severyn,

písař, koupil půl lánů rolí od Brikcího, řezníka, za 240 hřiven a r. 1561 prodal panu Matěji Valoušovi, pojezdnému z Pernštýna, za 300 hř.; r. 1561 Brykcí, řezník, koupil kus nivy za Klucaní, nivka slove „na rybníčku"; r. 1563 Jan Ludvíků koupil grunt s lánem za 720 hř.; roku 1563 Jan „Motajl koupil duom podlí taberně" a půl lánu rolí za 500 hř.; r. 1566 Brychta, puškař, prodal Janovi Čírkovi, zeti svému, grunt a lán rolí za 700 hř.; r. 1567 Severyn Tišňovský koupil od Václava Cymbálka lán rolí za 333 hř.; roku 1568 Martin Cahel koupil nivu pod rybníkem Táborem vedle pastviska sentického od Havla Filáta z Hradčan; r. 1576 prodán grunt Martina Čermáka s půllánem rolí, s chmelnicí a s mlýniskem a j. za 900 hř.; r. 1578 Kateřina Ludvička koupila čtvrt rolí od Kašpara Tlachny za 220 hř.; Šebesta Koráb koupil zahradu, „přiležející za kněžskou zahradou" od Adama Dejmala za 37 hř.; r. 1578 Adam Dejmal koupil grunt s půllánem rolí a zahradou za 700 hř. a j.

Grunty sluly po původních majetnících, na př. grunt Jehličkovský, dům Martínkovský, grunt Puškařovský, Chrástovský, Hájkovský, Čadíkovský, Loukotkovský, Hrmákovský, Vožvaldovský, Vítoslavikovský, Haladovský, Šimáčkovský vedle pekla (dosud hospoda na Pekle), Stežkovský, Cahlovský, Korábovský, Tlachánkovský, Zelníčkovský, Patáčkovský, Marnochovský, Špačkovský, Sklenářovský, Synkovský, Čermákovský, Bartošovský, Skývovský, Bohuslavovský a jiné.

O různých registřích. R. 1552 a 1553 děje se zmínka o „starých registřích měsckých", na listě 33. o „novejch lejstřích", roku 1558, 1569, 1581 a 1585 o „sirotčích registřích", roku 1580 o „rejstřích sirotčích starých", r. 1554 a 1555 o „rychtářských registřích", r. 1566 o „purgmistrovských registřích".

Šlechtici kupovali domy a pozemky v Tišnově, na př. r. 1552 pan Jan z Lomnice koupil grunt od Jiříka Cahla, roku 1553 týž pan Jan z Lomnice koupil zahradu od Šebesty Korába, ale hned roku 1555 ji zase pustil a prodal Šebestovi, a Šebesta r. 1571 J. M. panně abatyši, „pánu našemu". L. p. 1553 v pondělí, den Svatého Filipa a Jakuba, za rychtáře Brykcího, řezníka, stala se jest smlúva celá a dokonalá mezi urozeným pánem, panem Janem s jedné, a urozeným panem Bohuslavem Sadovským z Sloupna s strany druhé, a to taková, že jest pan Bohuslav Sadovský z Sloupna koupil dům od jeho milosti pana Jana z Lomnice za

300 hř. „L. 1556 Matěj Valouš koupil od Jíry Cahla 236 hřiven na domě pana Bohuslava s vůlí j. m. panny Barbory Konické z Švábenic, abbatyše kláštera Tišňovského, pána našeho milostivého.“ „L. p. 1563 pan Pertult z Lipého, hejtman marg. Moravského, ráčil pana Jana Keble, písaře svého, na místě mém do Tišňova k prodeji domu pozůstalého po nebožštíku pana Bohuslava Sadovského (tak) poslati. A tak ten deň od téhož pana Jana Keble s povolením velebné panny Lidmily z Dubenek, abatyše kláštera Tišňovského, i s konventem prodán i odevzdán ten duom knězi Mikulášovi, faráři čebínskému, ktereyžto duom koupil k ruce Beneše, bratra svého, za 300 hř. . . .“ Roku 1552 Václav Vrzava prodal dům, koupený od Petra z Újezda za 71 tolarů, abatyši Barboře Konické ze Švábenic. R. 1560 Jan, Novotnýho syn, jinak Motajl, koupil grunt se zahradou v Cahlově ulici od paní Markety Černohorské za 120 hřiven. R. 1562 Jíra Králíčků koupil grunt Zelníčkovský od pana Matěje Valouše za 70 hř. R. 1571 koupil pan Jan Vahanský z Vahančic a na Vahančicích grunt od Matěje Medka v ulici Brněnské ke mlejnu Cahlovu ležící za 200 hřiven a 40 grošův a prodal (1574) grunt svůj podle Jana Motajle v Cahlově ulici Martinovi Cahlovi za 200 hř. R. 1575 urozený pan Jindřich Čechočovský z Čechočovic od nebožtíka kněze Mikuláše, ten čas faráře běhařovského, i na místě kněze Beneše, bratra svého nedílného, koupil dům v Tišnově pod purkrechtem, slove Bohuslavovským, za 300 hř. (patřil dříve panu Bohuslavu Sadovskému ze Sloupna). Roku 1576 s povolením abatyše Elšky Brešanky z Peyczldorffa stal se prodej gruntu Bartošovského v ulici Klášterské mezi Šebestianem Korábem a Janem Horčičkou ležícího, koupil jej pan Urban Sudický, úředník klášterský, za 319 hř. R. 1577 Hanzl Turynský grunt svůj prodal panu Jozuovi Kytlicovi z Rudolce a na Herulticích za 315 hř. R. 1580 pan Mikuláš Kytlic z Rudolce, úředník pernštejnský, koupil dům od Urbana Sudického z Modřic v Klášterské ulici podle Korába přiležející za 297 hř.

Význačný rodák tišnovský, pan Severyn Tišňovský z Cinnenperka, připomíná se po prvé roku 1563 jako úředník kláštera Tišnovského; koupil grunt Skřičkův. R. 1567 pan Severyn Tišňovský koupil lán rolí za 333 hř. od Václava Cymbálka a brzy prodal jej ševci Martinovi Kopřivovi. R. 1570 p. Severyn Tišňovský psán jest „písař náš radní“. R. 1572 Šebesta Koráb koupil zahradu

od Severyna Tišňovského. Pan Severyn umřel patrně r. 1573,[1]) neboť toho roku učiněna smlouva mezi urozenou a velebnou pannou Elškou Brešankou z Peyczldorffa a s konventem s jedné a s Janem Tišňovským z Cinnenperka s druhé strany na místě všech pozůstalých po nebožtíkovi panu Severynovi Tišňovském; panna koupila vinohrad u Bosonoh za 380 rýnských. R. 1574 rozhodnuto o statku nebožtíka pana Severyna Tišňovského z Cinnenperka mezi zůstalou četnou rodinu; nejstarší byl Jan, dále byli Dorota, Severyn, Jiřík, Esther, Adam, Tobiáš, Justina. R. 1574 Jiřík Severynův koupil grunt v rynku ležící, r. 1575 Jíra Severynův koupil grunt kováře Ambrože Chládka za 112 hř. Roku 1576 Hanzl, kožišník, jmenuje se zetěm Severynovým.

V zápisích připomínají se mimo jmenované i šlechtici, kteří časem byli přátelskými smluvci mezi rozvaděnými sousedy, na př. r. 1552 pan Žabka (z Limberka) na Kounicích, r. 1571 pan Martin z Třiteže (Střiteže), ouředník z Lomnice, r. 1556 Vilím Dubčanský ze Zdenína, Znata Vahanský z Vahančic a na Vahančicích, r. 1561 pan Diviš Dvořecký z Dvorců, pan Jan Stránecký ze Stránec, pan Bartoloměj z Jemničky, pan Jan Pergar z Pergu.

Z jiných zajímavých pamětí. „Léta páně 1552 v Středu před Sv. Matějem znamená se pamět, že Duchek Kučera, souc v vězení v klášteře na rozkaz její milosti panny, panny Barbory Konickej z Švábenic, abbatyše kláštera Tišňovského, J. M., i nemohouc rukojmí jmíti, aby se s téhož vězení vyručil, i zůstavil jest tejž Kučera její milosti statek svůj, kterejž má na gruntu, jako Matěj Vysoudil, čistý a žádnému nezávadnaj. . . .“

Městští písaři radní. Severyn Vopička („měscký písař“, rodem z Velké Bíteše) po prvé se připomíná r. 1552, kdy koupil grunt, slove taberny, od Matěje Boubele. R. 1559 koupil půl lánu rychtáře Brykcího, řezníka, za 240 hř. a r. 1561 prodal jej panu Matěji Valoušovi za 300 hř. R. 1554 pan Martin, písař, s vůlí J. M. panny abatyše koupil grunt od Václava Hradeckého, a r. 1561 Jan Křepelka, tkadlec, koupil grunt od pana Martina, písaře. Písař Martin připomíná se ještě r. 1567. Po něm psal zápisy pan Severyn Tišňovský z Cinnenperka r. 1570 („písař náš radní“) a jiní jménem neznámí písařové měšťstí.

[1]) R. 1568 čekali na něho Vlha, Štěpánek a Míček u Nelepče, „chtice ho postřilati“ (Smolná kniha bítešská).

Poslední zápis na listě 411. (týká se gruntu Mičarova): „Léta 1600 při S. Jiří, za hospodáře Jana Korába a ouřadu témuž přidaného, přistúpic v plnost raddy Jan Mičara s Dorotou, manželkou Jana Medka, dcerou ne. Kašpara, sládka, jednomyslně oznamili, že jest Jan Mičara ne. Šimkovi, hrnčíři, za ostatek spravedlnosti, kterou jest na témž statku na místě Doroty, manželky své, měl, jeden padělek k Hradčanům pod Sítnicí ležící odvedl a dal, a tak . . . Šimek ani potomci jeho nic nemají; než Jan Mičara podle bedlivého rozvážení vešken ten statek docela a zouplna vyplacenej má“.

Mimo gruntovní knihu z r. 1550 jsou v městském archivě ještě tři gruntovní knihy, zabírající hlavně 17. a 18. století.

Fr. J. Rypáček.

Z Kommisse na vydávání historických pramenů při Matici Moravské. Kommisse na vydávání historických pramenů při Matici Moravské sešla se na poradu dne 1. listopadu 1908. Přítomni byli prof. Dr. A. Breitenbach, amanuensis zem. knihovny Dr. H. Jarník, prof. T. Kalina, řed. Dr. Fr. Kameníček, zem. arch. Dr. B. Navrátil, šk. rada Fr. J. Rypáček, arcib. archiv. Fr. Snopek, řed. Dr. Fr. Šujan.

Předseda řed. Dr. Kameníček oznámil, že zemský sněm moravský povolil Kommissi ročních 7000 korun na léta 1908—10. Tajemník prof. Kalina podal zprávu o žádosti na praesidium zemského soudu v Brně a na ministerstvo spravedlnosti ve Vídni, aby desky zemské v Brně mohly býti opisovány inkoustem. Nebylo to povoleno. Žádost, aby se kopiáře z kníž. arcib. archivu Kroměřížského mohly kollacionovati v zemském archivě v Brně, byla vyřízena příznivě. Kommissi byla vyplacena vrchní zprávou kníž. arcib. statků v Kroměříži dotace 3000 K. na rok 1908.

Redaktor Kommisse arch. Dr. Navrátil zpravil Kommissi o dokončení opisů kopiářů bisk. Khuena v arcib. archivě v Kroměříži. Doplňující látka pro tuto korrespondenci byla vyhledána v zemském archivě v Brně. Kommisse přijala dále návrhy arch. Dra. Navrátila, aby se vyjednaly přípravné práce tří publikací dalších. Předseda oznámil potom, že vydavatel korrespondence J. Helceleta, prof. Jan Kabelík, ohlásil Kommissi, že kolem Nového roku odevzdá tuto korrespondenci připravenou na tisk. Na další zprávu předsedovu rozhodla se Kommisse, že přijme v zásadě

nabídku univ. docenta Dra. Jana Kaprasa o vydání zemských zřízení moravských.

Tajemník prof. Kalina ohlásil, že biskupský auditor a farář Jan Tenora sbírá korrespondenci kard. Dietrichšteina, a podal zprávu o své práci na vydání desk zemských. Byly opsány z desk brněnských knihy 11.—23. (1480—1557) a z olomouckých kniha 12. (1480—1482), a zkollacionována brněnská kniha 11.

Prof. Dr. Breitenbach vyložil potom, jak pokročily práce jeho na vydání korrespondence biskupa Stanislava Pavlovského. V Kroměřížském archivè dal opsati kopiáře č. 16.—25. a č. 27. Pak hledal a částečně našel doplňky v místodržitelském, v arcibiskupském a zemském archivě v Praze, v knížecím archivě v Roudnici a v Třeboni. Bude třeba dalších cest na doplnění korrespondence Khuenovy i Pavlovského.

Potom promluvil pokladník šk. rada Rypáček podrobně o příjmech a vydáních Kommisse, a předseda řed. Dr. Kameníček přečetl svůj návrh o instrukcích vydavatelům a návrh o honoráři a dietách. O podrobnostech těchto návrhů rozpředl se rozhovor, jenž vedl k dohodě o jednotlivostech (mimo jiné také o názvu publikací). Arch. Dr. Navrátil ve svém referátě obdobném navrhuje změny a doplňky organisační; bylo tedy uloženo dosavadnímu trojčlennému výboru (předseda a oba redaktoři), aby platně upravil návrhy řed. Dra. Kameníčka a arch. Dra. Navrátila.

Tomáš Kalina,
t. č. tajemník.

Literatura.

Moravská jména místní. Ve výkladech místních jmen moravských pozorovati můžeme dva směry: Jedněm obrážejí se v nich názory náboženské, politické, sociální a pod. našich předků, které vydávají za praobyvatele země, přímé potomky diluviálního člověka neb alespoň za potomky lidu neolithického, tudíž za lid obývající Moravu nepřetržitě od dob nejstarších. Důkazem toho jsou jim právě místní jména, kde ze souhlasu některých kmenů s kmeny výrazů náboženských, archaeologických atd. vyvozují se vážné závěry. Vědecká kritika jest slabou stránkou těchto výkladů; charakterisují je fantasie a okázalá nevšímačnost

k výsledkům vědeckého badání, k nimž zde nutno se utíkati, a jakýsi vlastenecký nátěr. Druzí snaží se dopátrati jádra na základě vědeckých výzkumů dosavadních; jim jest vědecká kritika podkladem i vůdcem.

Výklady první, vyplývajíce částečně z vlasteneckého zápalu, mohly míti docela dobrý účinek v dobách národního nadšení, ale přes to škodí velice, poněvadž postrádajíce vědeckého podkladu staví fantasii nad pravdu. Proto jest co nejvíce želeti, že se jim dopřává místa a podpory v časopisech, které žádají, aby byly podkládány za hlasatele vědecké práce, jako jest na př. Časopis vlasteneckého musejního spolku Olomouckého, v němž se propagují fantasie Žunkovičovy.

Když mně a P. Vášovi svěřena byla Maticí Moravskou práce, vyložiti místní jména moravská, bylo úmyslem naším přímo vysloviti se také proti fantasiím, které od dob Šemberových občas propukaly a rozbujely se zvláště, když Žunkovič vydal německy a česky pověstný spis: Wann wurde Mitteleuropa von den Slaven besiedelt? Učinili jsme to v předmluvě svého díla „Moravská jména místní“ a po různu v textu samém.

Pracovali jsme na vědeckém podkladě, který vytvořili zvláště Palacký a Miklosich o slovanské nomenklatuře místní. Jména, jakožto části řeči, nutně prodělávala změny, jimž časem podléhá jazyk. Proto jsou materiálem filologickým, a proto také výklad jejich spadá do oboru filologie. Historie a pak filologie jsou jediné vědami, jimiž lze místní jména vyložiti. Ale hlavní práce přenechána jest filologovi. Proto kromě Miklosiche, který v obor svého badání na základě srovnávacího jazykozpytu slovanského zahrnul místní jména všech nářečí slovanských, vzhledem k předmětu omezenému pouze na jeden jazyk slovanský, a to ještě jen na malou část jeho území, musili jsme přihlížeti k jazykovému vývoji jazyka českého, jak jej osvětluje monumentální Historická mluvnice J. Gebauera. U většiny dosavadních vykladačů nebylo vždy dbáno tohoto historického vývoje, ba část nemá o něm tušení, část zase pomáhá si fantasiemi.

Tyto výklady tvoří značnou literaturu, a kdo vědecky chce pracovati musí sáhati také k literatuře. Tomuto požadavku snažili jsme se vyhověti, ale brzy jsme poznali, že to znamená ubíjeti čas věcmi malichernými, v nichž bují fantasie, z nichž

pro náš úkol právě pro jejich nevědeckost neplyne prospěchu. Zkrátka, nabyli jsme přesvědčení, že jest nám na vědeckém podkladě postupovati úplně samostatně. Proto přestali jsme se probírati literaturou. Z té příčiny — jiná byla také vymezený rozsah knihy — upustili jsme od kritiky dosavadních výkladův a všímali si jich jen v některých případech zvláště vynikajících.

Materiál velmi hojný poskytovaly listiny a zápisy ze starých dob od 11.—15. stol., pokud jsou vydány zvláště v Codex diplomaticus Moraviae, v Zemských deskách, v Půhonech a v Erbenových Regestech. Tu ovšem musili jsme vyloučiti všecko, co jest pochybné, nebo co jest dokázáno jako falsum novodobé, což především platí o prvních svazcích Codexu. Jest možné, že časem ještě leckterá listina prohlášena bude za podvrženou. Z toho však nelze ještě usuzovati, že by ten neb onen výklad byl již nesprávný, poněvadž předně výklad ten nemusí spoléhati jenom na dokladě podvrženém, a za druhé doklad ten nemusí býti ještě té jakosti, aby výklad přímo zničil. Mysleme si tedy na př., že doklad z r. 1144 Podivin jest ojedinělý a že listina ukáže se jako novodobé falsum; v tomto případě výklad náš od Podiva bude trvati dále.

Na jinou však překážku naráželi jsme téměř každým krokem. Jest to nedostatek historické topografie, který zvláště trapně se pociťuje v pramenech, jako jsou Codex diplomaticus a Desky zemské. Každou chvíli jsme tu nacházeli, jak doklady nesprávně se připisují, a bylo nám stále a stále opravovati. Přiznáváme, že v té příčině leckdes jsme chybili, ale nebylo naším úkolem a nemůže se od nás požadovati, abychom vypracovali historickou topografii za jiné, jichž povinností to bylo a kteří k tomu byli povoláni, a zvláště se nám to nemůže vytýkati tehdy, když sami umisťují špatně. Historická topografie a filologické výklady místních jmen jsou pojmy různé, a proto není správno dívati se na spis náš především se stanoviska historického, neboť jsme nečinili dedukcí historických. Správné to není také proto, že i když jest umístění chybné, výklad nemusí býti chybný. Příklad se Žalkovicemi nám jasně vysvětlí tu věc. Odvozuji název od osobního Žalek a k jménu vztahuji Schucowicz (1221), pravě, že tak mají starší zápisy. Tvar tento starý ovšem se neshoduje se Žalek, a proto bylo potřebí jej vysvětliti (str. 21.). Jest patrno, že třeba zápis Schucowicz a pod., který jsem vyložil filologicky, patří

jiné osadě, přece výklad jména Žalkovice zůstává neotřesen. Vytýká-li se, že Žalkovice odvozuji od tvaru Schucowicz (1221), jest to nesprávné tvrzení a převrácení mého výkladu, poněvadž ve skutečnosti zápis Schucowicz vyvozuji z Žalkovice.

Hlavním úkolem bylo vždy zjistiti tvar původní, což se dělo na základě dokladů starých. Bylo by bývalo správné, kdybychom byli uvedli k tomu hojně dokladů, ale měli jsme vázány ruce usnesením, že rozsah má činiti 15 archův. Proto jsme se omezili na nejnutnější. Doklady jsou uvedeny staré, ale připomínám, že to nejsou vždycky nejstarší, a zvláště v takových případech, kde se nemění jméno. Tím nemění se náš výklad; změna by nastala jen tehdy, když by se někdo vytasil s doklady staršími a odchylnými. Naskýtala se nám tu velmi často nutnost, vysvětliti dokladový tvar, jako na př. Wassaticz = Vlasatice, a ještě častěji vyložiti změny, jimž časem podléhalo jméno, čili vývoj jeho. A tu právě zase z nedostatku místa musili jsme mnohé změny přejíti mlčením, neboť stáli jsme na stanovisku, že píšeme odborníkům, kteří znají historii jazyka, neodborníci pak že mají přijímati výklady filologické tak, jako přijímají na př. astronomické, přírodopisné a jiné. Proto výklad některý není tak jednoduchý, jak si jej představuje recensent v Časopisu mor. musea zemského 1908, 346 na př. u Heršpic u Brna. Jak veliká řada změn jest tu zamlčena, z nichž některé jsou běžné filologovi, ale také některé mu neznámé, není-li zapracován do topografie starých zápisů! Podle p. recensenta Heršpice prý pojmenovány od osobního Hereš, které bylo oblíbeno v rodině majitelů vsi. Výklad ten byl by možný, kdyby jen nemluvily proti němu zápisy, kdyby všecky totiž začínaly s *h*. Německé Herš dalo by pro tu dobu v češtině zase Herš, anebo Erš, jako jest dvojice Hartleb-Artleb, Hrut-Rut, Hartmanice-Artmanice atd., a nebylo by tudíž námitky proti odvozování od tohoto jména. Ale táž dědina píše se ve 14. stol. s G a s J, na př.: 1313 Gerspitz, 1332 Jerspitz, 1396 Nider Jerspicz, 1402 Gerspitz. Alě psané *g* nerovná se tu hlásce *g*, nýbrž *j*, o čemž svědčí zápisy počínající se s *j* a usus té doby, psáti místo j též g (1365 Gymramov DB; 1354 Gyndrsychowycz t.; 1325 Germeritz = Jaroměřice Cod. dipl.; Genykow 1358 DB atd.). Proto musí filolog vycházeti od jiného jména počínajícího s *j*, a proto odvozuji od osobního Jěreš příponou -ovici a dím, že

osada slula původně asi Jeršovice. K tomuto mne vede opět jazykový zjev, že koncovka -ovice pozměněna byla v ústech německých na -pitz, na př.: z Jevišovic vzniklo Jaispitz, z Branišovic Frainspitz a j. Odborník tedy soudí jinak.

Slovanská jména místní odvozena jsou dílem od appellativ, dílem od jmen osobních. Těchto zachovalo se nám v listinách a zápisech hojnost, ale jisto jest, že ještě více jich neznáme, a směšné jest tvrzení, že jméno takové a takové neexistovalo, poněvadž se nám nedochovalo zapsané. Při rozboru svém shledal jsem velmi často, že mi příslušné osobní schází. Nezbývalo, než je předpokládati, ale státi se to mohlo jen tehdy, když neodporovalo našim poznatkům o tvoření osobních jmen ve slovanštině. Proto uznal jsem za nutné a vhodné předeslati stručný přehled o tvorbě osobních jmen, poukazuje na velikou rozpravu Miklosichovu o témže předmětě. Z úvodu toho plyne kromě jiného i ten prospěch, že se mi podařilo skonstatovati bohatě rozšířenou skupinu osobních jmen zkrácených formy Mach-Zbýš, která byla základem četných jmen místních. I proti tak zvaným přezdívkám mohl jsem postaviti námitku, že to nemusí býti přezdívky, nýbrž pravá jména osobní. Je-li dochováno Soběhrd, Rozvad, Nesyta a j., proč by nemohlo býti též Soběchleb, Soběsuk, Přěstavlk a j.?

Jinou skupinu osobních jmen tvoří neslovanská, zvláště německá. Z historie známy jsou styky Čechů s Germány od dob pradávných; známo jest, že jednotliví Němci žili u nás již dávno před kolonisací třináctého století, ba známe tu i jednotlivé osady německé z doby té (v Praze, v Brně), z listin můžeme se přesvědčiti, jak mnoho německých jmen vyskytuje se u nás v těch dobách, a můžeme se přesvědčiti, že nositeli jejich nejsou vždy Němci, nýbrž z valné části Čechové. Vždyť už v rodině Přemyslovců od 10. stol. shledáváme se s tolika německými jmeny! Což divu, že také velký počet místních jmen má základem německá osobní, jako na př. Buchlovice, Hrotovice, Hanušovice atd. Nesrovnává se tedy s historickou pravdou, když se protestuje proti výkladu z němčiny (na př. u Buchlovic), poněvadž prý do 13. století nebylo na Moravě osad německých. Kdo pak tvrdí, že to už byla osada německá, když má název podle nějakého jména německého? O protestech, vzešlých jen z vlasteneckých motivů, ovšem ani nemluvím.

Zrovna tak se to má s jménem Klobouky. Že klobouk jako neslovanské slovo, spojuje se s tureckým kalpak, jest známo. Ale Čechové ho nepoznali teprve za 13. st. od Tatarů, neboť jest již v staré slovanštině, ale zajisté mají je ze společného pokladu starého z dob mnohem dávnějších, kdy Slované měli styky s národy tursko-tatarskými a jinými.

Co se týče methody, jest každému jasná, srovná-li dílo naše s Miklosichovým: základ jest vzat od tohoto, ale není přejat beze změn, jichž mimo jiné vyžadoval také pokrok vědecký. Už proto, že se vysvětluje původ jmen, bylo potřebí odchylně od Miklosiche ukázati materiál, na jehož základě se tak děje. Miklosich, ačkoli pracoval také se starými zápisy, podal jen výsledky svého zkoumání a znemožnil tím sledovati přímo ve svém spise správnost výkladův. Methoda jeho, vysvětliti jména místní zároveň i podle suffixův i podle kmenů, jest zde jediné možná, zejména seřadění podle kmenů vysvětluje samo sebou již mnohou nesnázi a zároveň podává hojně materiálu k českému kmenosloví.

Pokud jsme dostáli úkolu svému, víme sami nejlépe. Zmohli jsme materiál obrovský — dokladů čítá se na desetitisíce, pramenů listinných tištěných jsou tisíce stran foliových — probrali jsme místní jména celé země. Netvrdíme, že dílo naše jest dokonalé, nýbrž přiznáváme, že leckterý výklad náš se opraví časem, pozmění. Na spis musí se hleděti se stanoviska historicko-filologického, kde slovo historický není totožné s obvyklým výrazem, nikoli pouze se stanoviska historického. Posuzovati jej však třeba také po náležitém přečtení a prostudování, nikoli jenom po prohlídce povrchní. Autoreferát *Fr. Černeho.*

Česká expedice XX. století. Prokop z Bohutína (O. Wagner): Ve šlepějích Krameriusových. Volné kapitolky přátelům lidové osvěty na venkově. V Telči (1908), Em. Šolc. Str. 140. Cena 1 K.

Rádi upozorňujeme na nový tento podnik literární, jenž prozřetelností osudu došel svého uskutečnění na Moravě, kde lze ho zvláště s prospěchem užiti. Za studia našich buditelův a láskyplných výkladů školních s jejich prací, zejména o V. M. Krameriusovi, vyrostla ve spisovateli touha, za jejich příkladem pracovati mimo školu v dalším vzdělávání a ušlechtování lidu českého. Odtud dr. O. Wagner vyvolal svým časem v život naši

extensi středoškolskou, odtud psal své články o osvětové činnosti v lidu do různých časopisů, nyní spojil tyto „volné kapitolky“ v jeden knižní celek, aby byl snůškou základních poznatků všem, kdož by chtěli ve šlepějích Krameriusových vzdělávati a mravně ušlechtovati široké vrstvy lidové. Sám autor doznává skromně, že poznatky tyto nejsou veskrz původní, ale jistě velmi záslužná je již šťastná applikace jejich na domácí naše poměry české, která je cele jeho.

Nápisy kapitol (9) dostatečně poučují o obsahu knihy. Autor v ní vybízí intelligenty, aby mimo obvyklou daň peněžitou pamatovali také na lid svůj daní duševní, klada jim za příklad naše buditele i souvěkou intelligenci německou. Navádí, jak by bylo třeba organisovati lidové zábavy i osvětovou práci krajinského tisku, upozorňuje na nejdůležitější naše instituce přednáškové, kritisuje naši nynější literaturu lidovou, a nespokojen jsa s jejím stavem, nabádá marně na utvoření společnosti přátel literatury té na vydávání vhodných spisů; proto zakládá s nakladatelem Em. Šolcem sám českou Expedici XX. století, jejímž prvním číslem je právě tento spis. Závěrem připojena je důkladná stať organisační.

Zajisté pěkný to začátek sbírky, jež vytkla si úkolem „otvírati i nejmenším z bratří brány do říše vzdělanosti, naučiti je milovati dobrou knihu českou a touto dobrou knihou vésti je v duchu času a pokroku“.

Všem pracovníkům na důležitém poli lidové práce osvětové, na němž by se každý intelligent mohl uplatniti, budiž proto „Ve šlepějích Krameriusových“ doporučeno na úvahu i k následování. *J. Kabelík.*

F. V. Krejčí: **Karel Hynek Mácha**. Kniha o českém básníkovi. V Praze 1907. Nákladem Grosmana a Svobody. Stran 188. Za 2 K 80 hal.

Veliká část české kritiky přivítala toto dílo s nadšením, jemuž hned nenalezneme rovného. Nadšení to je pochopitelno tam, kde nebylo ublíženo jiným; ale jinde bylo vysloveno způsobem, který zhruba odkopl celou dosavadní práci literárně historickou. A přece právě to bylo naprosto nesprávné! Hledíme-li na toto dílo předního českého kritika s hlediska literárně historického,

musíme říci, že nového nepřineslo docela ničeho, že bylo by nemožno bez studie Vobornikovy,[1] po níž kdesi bylo plivnuto na prospěch p. Krejčího; ovšem Krejčí vyčerpává vše, co dosud bylo napsáno o Máchovi, a vyčerpává to svědomitě, ale na práci, která jest pokládána za vrchol české historie literární, jest to velice málo; neboť znalost všech pramenův jest vždycky podmínkou základní.

Pan F. V. Krejčí přináší do své knihy pouze nový názor svůj: Mácha je mu prvním velikým básníkem českým, na jehož ocenění úvodem napsal již samostatnou knihu („Zrození básníka"). Z Byrona v něm p. Krejčí nevidí a nechce viděti docela ničeho; neboť prý Mácha podlehnuv Byronovi nalezl teprve sám sebe — tak a podobně p. Krejčí vykládá svůj názor. Jistě s ním nemůžeme souhlasiti; „Máj" jest ovšem z předních ozdob české literatury, ale přes to není jistě veledílem; Mácha znal jistě lépe sebe sama, než ho zná p. Krejčí, vykládá-li p. Krejčí slova Máchova, jimiž si stěžoval, jak jest pod Byronovým vlivem, tak, jako by se byl zde Mácha mýlil. Takovým způsobem bylo by možno každou jasnou zprávu authentickou vyložiti ve smyslu zcela opačném. Mácha zemřel velice mlád, a neukřivdíme mu jistě, nazveme-li to, co napsal, pouhými zlomky, z nichž jeho „české dílo" mělo teprve vyrůsti; p. Krejčí stojí ovšem na stanovisku zcela jiném.

Předností knihy jest vroucí styl, jímž jest psána a jenž oslní její obdivovatele; zasluhuje uznání plného, že vše, co z jednotlivostí k Máchovu dílu a životu je vypravováno, jest zasazeno pevně do celku, co nevypadá z něho, právě, co chybělo práci Vobornikově; ale pro styl se dívati nesprávně na obsah není dovoleno. Na př. partie o dějišti „Máje" — v knize Vobornikově jest dějiště připomenuto dvěma řádky, zatím co mu p. Krejčí věnuje několik odstavců pěkně psaných; jest vysvětlitelno, že uniklo tomu, kdo nečetl pozorně knihy Vobornikovy, zatím co si ho musil všimnouti každý, kdo studie Krejčího jen listoval. A tím si vysvětluji ony upřílišené úsudky; neboť podobných dokladů bylo by možno připomenouti celou řadu.

Miloslav Hýsek.

---

[1]) Srv. Čas. Mat. Mor. XXXI., 465–466.

K. Ostaszewski-Barański: **Z Morawskiej ziemi,** Notatki. Lwów 1908. Str. 215.

Ze zájezdu na sjezd novinářský v Uh. Hradišti sympathický přítel národa našeho K. Ostaszewski-Barański vyvážil tuto knížku poutavých črt, které mají za účel seznámiti čtenářstvo polské se sousední slovanskou zemí, Moravou, hlavně s její východní a střední částí, jíž projel autor. Kniha je rozvržena do osmi kapitol; začíná se Lašskem a Valašskem, odkud autor prorvou řeky Bečvy bral se na žírnou Hanou, věnoval dále pozornost oběma hlavním městům s okolím jejich, chmurnému vězení hradu Špilberka a zase bujnému půvabu vínorodého Slovácka s Velehradem a Luhačovicemi.

Všude si všímá nejen krás krajinných a památek uměleckých, nýbrž bedlivě stopuje ráz života lidového, pokroky průmyslu a zemědělství i písemnictví. Jako moderní novinář přihlíží k nejširšímu obecenstvu; nepodává tedy poučení o jednotlivých těchto věcech soustavně, nýbrž tak, aby nejsnáze vštípil je do paměti svých čtenářů: příležitostně navazuje na popis jednotlivých měst, krajů, památek. Přerov, památník tří nejslavnějších mužů Jednoty bratrské, J. Blahoslava, K. st. z Žerotína a J. A. Komenského, zavdává mu podnět nejen vylíčiti činnost těchto mužů, nýbrž poučiti také o rázu a významě celé Jednoty. Uváděje nás do musea zemského, před obrazy moravských malířů, poučuje zároveň o nejvýznačnějších jejich zástupcích tak, jako při brněnském Besedním domě jako ohnisku českého živlu v Brně vzpomíná národní i literární obrody Moravy a jejích význačných původcův a pod. Vypravování své oživuje pověstmi a zajímavými příběhy, které místy šíří svou zatlačují do pozadí i důležité historické události, jako na př. vypravování o posledním Přepyském (při Ivanovicích) trojcísařskou bitvu (při Slavkově). Rádi bychom na př. byli viděli, aby význam Jos. Dobrovského (při Brně) byl Polákům šíře a důkladněji osvětlen na ujmu širokých partií o trestancích rázu Antonova a pod. Ale jinak autor všude dbá poučení nejúplnějšího podle našich pramenů, jež sledoval bedlivě; některý drobnější omyl neubírá ceny knize jako celku. Všude má vřelá slova uznání pro náš pokrok kulturní, hmotný i národní vůbec, nikdy neopomíjí krajany upozorniti na to, co by bylo hodno následování. Je to právě kniha pro čtenářstvo polské; proto se zvláštním důrazem vytčeno tu vše,

cokoli na Moravě ať v minulosti ať v přítomnosti má vztah k jejich otčině, nechť už to drobnůstka, jako bouře na olomoucké universitě, vzniklá pro polského studenta, nechť styky Ctib. Tovačovského s Polskem nebo tažení J. Sobieského Moravou nebo vpád smutně proslulých Lisovčíkův atd. Nejvroucnější slova však našel pro obnovu památky nešťastných politických vězňů polských na Špilberku, jejichž osvobození znamenalo také pád smutně proslulého toho vězení státního.

Praktického polského žurnalistu postřehujeme z toho, jak upozorňuje, kterak bylo by lze navazovati styky mezi Zakopaným a Luhačovicemi, ale zejména tam, kde vytýká v první řadě Moravě za úkol pěstovati styky českopolské a klásti trvalé základy k příští velké společné akci politické. Bohužel toto navazování trvalých svazků přátelských valně znesnadněno jest poměry slezskými, kde Poláci namnoze nikterak nejeví k nám smýšlení tak přátelského jako autor této knížky, jemuž za instruktivní a srdečný jeho spis o Moravě náleží tím větší náš dík. Spis je psán tak, že jej lze čísti téměř bez pomoci slovníka, i posloužil by výborně těm, kdož se vpravují do polské četby, zvláště studujícím. *Jan Kabelík.*

H. Friedjung: **Oesterreich von 1848 bis 1860.** In zwei Bänden. I. Band: Die Jahre der Revolution und der Reform 1848—1851; 1908 v Stuttgartě a v Berlíně. Str. XVIII + 486 + 26 (s 11 přílohami). Cena nejmenována.

První svazek, jenž vyšel zatím, obsahuje léta 1848—1851, ale se značným omezením, které se krčí v poznámce na str. 452, že práce tato věnována jest „převážně vnitřnímu vývoji Rakouska-Uherska". Kniha rozvržena jest na 14 kapitol. Jak jsme se mohli těšiti na ohlášenou práci Friedjungovu, který se byl slibně uvedl a osvědčil pracemi dřívějšími („Der Krimkrieg und die oesterreichische Politik" a „Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland 1859—1866"), tak jsme byli, vyznávám to předem, zklamáni docela. Úkol, jakého se spisovatel podjal, nebyl arciť nikterak snadný, za to však tím vděčnější. O událostech r. 1848 a let následujících máme vedle starších prací, jako Springrova: Geschichte Oesterreichs seit dem Wiener Frieden 1809—1849, Czoernigova: Oesterreichs Neugestaltung von 1848 bis 1858, Helfertova: Geschichte Oesterreichs vom Ausgange

des Wiener October-Aufstandes, Roggerova: Oesterreich von Vilagos bis zur Gegenwart, ještě práce novější: Helfertovu: Geschichte der oesterr. Revolution, Denisovy: Čechy po Bílé Hoře a Eisenmannův: Le cómpromis austrohongrois.

Ve všech pracích těchto nebyla však dosud probrána dokonale a zevrubně reorganisace státní, jak byla uskutečněna po revoluci, a s tohoto hlediska mohla a měla kniha Friedjungova přinésti nejvíce. A to tím spíše — a v tom lze shledati jedinou zásluhu Fr. vedle pěkně psaného vypravování,[1]) — že si dovedl Friedjung opatřiti prameny dosud nepřístupné a neuveřejněné. Jsou to zvláště korrespondence, rozmanité papíry a pamětní listy ministra Bacha, které autor nazývá hlavním pramenem svým, neméně významné zápisky a denníky presidenta dvorské komory a později říšské rady, Kübecka, cenné listiny z pozůstalosti ministra Wessenberka. Mnoho nového čerpal F. z dvorního a státního archivu, z archivu ministerstva vnitra, z protokolů vídeňské rady městské, z archivu uherského musea národního, z listin hrab. Hartiga, z pozůstalosti arciknížete Jana a konečně z informací nejmenovaných vrstevníkův, očitých svědků nebo jejich rodin (jako rodiny bana Jelaćiće).

Chce-li kdo podati zevrubné dějiny říše Habsburské, neobejde se ovšem bez znalosti hlavních jazyků neněmeckých. Autor spokojil se znalostí jazyka maďarského, a podle toho dopadla též práce jeho. Praví-li v předmluvě (VIII.): „Es ist unbillig, von dem Schilderer zeitgenössischer Geschichte Parteilosigkeit zu verlangen“, měl míti vždy na paměti slova níže psaná: wohl aber ist der Historiker zu strenger Wahrhaftigkeit verpflichtet... und es ist nicht seine Sache, das Richteramt zu üben und den Nationen und Volkskräften Recht oder Schuld zuzumessen“.

Práce, líčící dějiny Předlitavska zorným úhlem vídeňského žurnalisty, musí se dotknouti nejvýše trapně každého člověka česky cítícího, neboť věci české odbyty jsou v pravdě nečesky, a ještě s jakou pohrdavostí a místy i výsměchem!

O nespokojenosti mezi stavy českými před r. 1848 — ostatně o rodícím se hnutí předbřeznovém v ostatních zemích habsburských nepovídá než několik prázdných vět — neví autor ničeho

[1]) V tom prozrazuje se výborný stilista-žurnalista.

více, než že „sněm byl vládě nepohodlný“ (18). Počátkům konstitučního života v Čechách — Moravy české jakoby tu ani nebylo — věnoval všeho všudy dvě strany (57—58), a to v knize třetí nadepsané „Uhry a revoluce říjnová“. Kolik nesprávností nahromaděno jest na těchto dvou stranách. Březnová schůze ve Svatováclavských lázních, první poselstvo do Vídně a kabinetní list z 23. března jest F. neznám úplně; místo toho všeho praví prostě: Die Čechen sind obenaufgekommen. Jakoby nikdy nečetl o shodě obyvatelstva českého s německým a o společné akci veškerého spisovatelstva pražského, praví: „Im Frühjahr überwogen die čechischen Radikalen, deren tumultuarisches Treiben sich gegen die Regierung und die Deutschen kehrte“. O reskriptě z 8. dubna, který nazývá neprávem „prvním náběhem“ (256), ví toliko, že povolena jím byla rovnoprávnost jazyková. Ostatního neméně cenného obsahu ignoroval prostě. Slovanský sjezd konal se prý v květnu, vrchu nabyli prý v něm revolucionáři, jako Bakunin, předsedou byl prý Šafařík. Bouře svatodušní, které nazývá „nejspletitějším všech povstání toho roku“, vznikly prý „im Anschluss an den Kongress“. Chce tím snad říci, že byly vyvolány Slovanským sjezdem? Po kapitulaci města Prahy pojali prý Thun s Windischgrätzem záměr na svolání českého sněmu a na seskupení umírněných živlů českých proti německo-demokratické Vídni, jakoby nevěděl ničeho o tom, že svolání ústavodárného sněmu českého bylo slíbeno reskriptem z 8. dubna a bylo energicky požadováno právě se strany české. Za té příležitosti (podobně i 45, 149, 154, 262, 271) hledí si schladiti žáhu na nenáviděné šlechtě české;[1]) záměr místodržitelův a velícího generála naznačený shora nazývá „prvním pokusem české vysoké šlechty (Windischgrätz a česká šlechta!), aby užila protiv národnostních na dosažení svých choutek panovačných“. Thun utvořil si prý proti liberálnímu ministerstvu zatímní vládu, ale víme z Denisa (253), že se Thun chtěl vyhnouti zřejmé roztržce s většinou Národního výboru. Cesta Riegrova ke dvoru do Inšpruka měla jiný účel, než jaký jí podkládá autor; Čechové prý chtěli toliko vyjádřititi nesouhlas

[1]) Nenávist jeho k šlechtě vůbec jeví se nejlépe ve slovech, že působila prý největší překážky utvoření a zachování jednoty státní, jsouc „hlavním odpůrcem a později hrobařem jednotné myšlenky v říši habsburské“ (262).

s květnovou revolucí vídeňskou. Známo však, že běželo o uskutečnění slibů císařových (Denis 250). Nikde nenalezneme ani zmínky o tom, kterak se v Čechách i na Moravě pracovalo o spojení obou zemí i proti němu, ačkoli české i německé listy té doby jsou plny rozmanitých úvah o tomto předmětě. Tendenčně praví F. o Palackém a Riegrovi, že si „svým odporujícím se chováním za revoluce škodili v očích mnohých svých krajanů“ (155). Po bouřích svatodušních hledali prý Čechové ochranu proti zvůli „ve volném vzduchu vídeňské rady říšské“ (tamže). Vídeň ovládaná ulicí, a volný vzduch? Hodně povrchně mluví F. o vídeňském parlamentě, nevyloživ ani složení jeho národního ani stavovského (sněm „selský“). Autorovi není patrně povědomo, proč a na čí popud přeložen byl říšský sněm právě do Kroměříže. Či neslyšel nikdy o tom, že vyskytl se dokonce návrh, aby sněm zasedal v hlavním městě moravském (Grenzboten 1848 č. 44.), když Prahu zamítali sami poslanci čeští z obavy, že by snad Němci neobeslali sněmu? Proč zamlčel F. zajímavou okolnost, že levice německá s Poláky zasedala ve Vídni dále bez ohledu na odročení parlamentu (parlament kusý), nedbajíc rozkazů císařových? Či snad se styděl za ni, že sympathisovala s revolucí? Z parlamentu Kroměřížského dovídáme se jen o věcech nejnutnějších; karakteristika sněmu — vzpomeňme jen, jak pěkně vystihuje význam jeho Denis (str. 305) — chybí úplně. Tu ukázala se opět F. citelná neznalost češtiny; oč více byl by mohl pověděti o rozehnání (autor mluví eufemisticky o „rozpuštění“) ústavodárného sněmu říšského dle pamětí Helfertových („Katastrofa“ v Osvětě 1897). Zaujatost a nenávist ke všemu českému patrna jest z četných projevů F., kdykoli promlouvá o státním právě. Vykládaje federalistické záměry Palackého a Riegra v ústavním výboře kroměřížském, zdůrazňuje, že o státním právě českém nebylo při tom řeči, neboť „tento vynález byl teprve později učinen vůdci konservativní šlechty“ (156, 262). Česká politika vrací prý se opět k „tak zvanému“ státnímu právu, „ačkoli se již sesulo v bitvě na Bílé Hoře“ (273), — jinde nazývá Obnovené zřízení zem. „koncem státního práva od té doby odumírajícího“ — Čechové usilují prý o „vlastní stát dle hlediska 15. a 16. stol.“ (274).

Při tom neušetřil ani Riegra ani Palackého. Prvému vytýká „das Schiefe und Schielende“ ve vystoupení jeho ve Vídni a

v Kroměříži (156), Palacký jest mu (277) „v umění historického líčení skromnou veličinou (!), suchopárné vypravování jeho ustupuje toliko při líčení hnutí husitského", duševní jeho nadání nebylo prý „ani bohaté ani hluboké" (jak soudí o něm Denis 335!). S jistým zájmem mluví snad o Havlíčkovi, jemuž věnoval poměrně dosti místa (275, 276, 463), cituje dokonce ze „křtu sv. Vladimíra" v německém překladě Vohryzkově (252), ale na konec přece praví o něm, že to nebyla veliká hlediska (Gesichtspunkte), která ho vedla". Za to si ovšem pochvaluje renegáta Springra (281) — jemu věnoval plné tři strany —, jenž prý pocházel z „Deutschböhmen" a byl proto „dobrým Němcem", ačkoli se narodil v Praze, kde otec jeho byl sládkem na Strahově. F. informoval se o politických stranách českých potud, pokud toho potřeboval na tendenční práci svou. Mladočechové stali se „po dvou desítiletích z odpůrců tvrdošíjnými obránci historického práva" (273), realisty (č. stranu pokrokovou s prof. Masarykem) počítá mylně ke „skupinám radikálním" (tamže). O straně státoprávní na př. nezmiňuje se ani slovem, protože se mu to prostě nehodilo.

Thun jako ministr vyučování nařídil prý vyučování na nižším gymnasiu v mateřštině, na vyšším měla býti jazykem vyučovacím němčina (289); zatím však jest známo, že jazyku českému vyhrazen byl toliko jediný ústav akademické gymnasium (Denis 340). A při tom se diví autor, že Čechové byli „přece nespokojeni".

Stranického hlediska svého nedovedl F. zapříti ani vůči Denisovi ani Eisenmannovi, protože se zachovali spravedlivě k věci české. Není úmyslem mým hájiti obou učenců francouzských proti F., ale chci tu uvésti nový doklad tendenční práce jeho. Prvnímu vytýká strannost a nespolehlivost, ano osměluje se při svém nacionalismu nazvati dílo jeho prací „živící nenávist národnostní". (285). U Eisenmanna uznává sice „velikou znalost věcnou" (279), ale nelíbí se mu, že zná zevrubně a následuje prameny české, čímž prý přeceňuje originalitu ústavního návrhu Palackého.

Karakteristické jest také F., kterak nelibě nese hledisko německé r. 1848 o rovnoprávnosti všech národů rakouských; spravedlivý princip německý jest v očích jeho sentimentalitou a „hochfliegender Idealismus" (287). Němci dopustili se tím těžké

chyby, ježto prý ani nelze zásadu tuto zúplna uplatniti mezi jazyky různé hodnoty kulturní (!). Země předlitavské nazývá důsledně provinciemi nebo „německé země spolkové“ (někdy i „dědičné“), Německo jest mu „mateřskou zemí“, souhlasí s Hartmannem v útoku na politiku Gagernovu, ježto prý tím mnoho milionů Němců na jihovýchodě „bylo opuštěno v boji svém proti Slovanům“ (189), nerozpakuje se nikterak — ač na jiném místě zavrhuje politiku všeněmeckou — vysloviti politování, že r. 1866 uskutečněno bylo toliko „malé Německo“ (188), a touží po osvíceném absolutismu v Rakousku (438).

O událostech italských spisovatel patrně neví mnoho, protože nevěnoval jediného slova situaci v italských zemích habsburských, a jen jako mimochodem za líčení událostí uherských v červnu 1848 mluví „o válce v Italii, která byla ještě nepřízniva“ (60). (Příště konec.)

Dr. H. Traub.

Nová díla.

Bibliografie české historie. Sestavil pomocí Dra. Josefa Volfa prof. Dr. Čeněk Zíbrt. Dílu IV. svazek 2. II. zpracování. Třicetiletá válka léta 1618—21. Čísla 4188—8073. Stran 241—480. V Praze 1908. Nákladem České akademie.

Filosofické bibliotheky, vydávané I. třídou České akademie, vydáno řady I. číslo 2.: Filosofické spisy Vincence Zahradníka. Díl II. Sebral a úvodem o životě i filosofii Z. opatřil František Čáda. Díl II. obsahuje: Zahradníkova pojednání z ethiky. Stran 406. V Praze 1908.

Historického archivu České akademie vydáno čís. 31.: Pozůstatky knih zemského práva knížetství opavského. Vydává JUDr. Jan Kapras. Díl II. Desky zemské. Část I. (1431—1536). Stran 258. V Praze 1908. Téhož archivu č. 32. Prokopa Písaře Nového Města Pražského Praxis Cancellaria. K tisku upravil a úvodem opatřil František Mareš. Stran XIV a 169. V Praze 1908.

Vlastivědy Moravské vydány Místopisu sešity 251—261, obsahující Znojemského kraje okres Náměšťský. Napsal Dr. Frant. Dvorský. Stran 342. Cena 5 K. V Brně 1908. Nákladem Musejního spolku v Brně. Mapku soudního okresu náměšťského kreslil učitel Jan Dostal.

O brněnské dlažbě. Napsal Dr. Jaroslav J. Jahn. V Brně 1908. Stran 13.

Trzy recenzye prac Niederlego w przedmiocie Starożytności słowiańskich. Napsal Edward Bogusławski. Ve Varšavě 1908, stran 35.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydáno redakcí Dra. Bohuslava Raýmana ročníku XVII. číslo 6. Z obsahu vyjímáme: Přehled pokroků fysiky za rok 1906• V. Elektřina a magnetismus. Napsal Dr. Boh. Kučera. VI. Přehled nejdůležitější fysikální literatury knižní v roce 1906. (Týž.) Zprávy o činnosti schůzí třídních.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XIV. sešit 4. Obsahuje dokončení prací, již dříve oznámených, četné referáty a bohaté zprávy vědecké i literární.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXII. svazek 4. Z prací vyjímáme: Tři satiry na Václava Budovce (Dr. Jos. Volf). — K písním o Bedřichovi Falckém. (Týž.) Hlídka literární. — Zprávy.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dr. Fr. Bílovského roč. XVII. sešit 5. Obsahuje dok. prací již oznámených. Praktické případy a zprávy spolkové.

Meditací, čtvrtletníku pro umění a filosofii, vydán redakcí V. Bitnara, Dra. Jos. Kratochvila a E. Pacovského roč. I. svazek 2. Z obsahu vyjímáme: Pojem a význam mystiky (Dr. J. Kratochvil). — Po cestách umění Bílkova (E. Pacovský). — Zprávy.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Vojt. Hulíka a Dra. Jar. Jeništy roč. XVI. čísla 1.—3. Obsah: Naše nová reálná gymnasia (Vojt. Hulík). — Úprava žákovského řádu disciplinárního (Dr. V. Müller). — Poznámky k informační knížce „Kam po maturitě“ (Dr. Jos. Chlumský). — K methodě výkladů literárních (Dr. Vil. Mathesius). — K reformě vyučování mathematiky (M. Otta). — O praktických cvičeních přírodopisných (J. Ciboch). — Jak zlepšiti středoškolské figurální kreslení? (K. Wellner). — Sjezd čes. učitelů tělocviku. — Výchova k životu — výchovou uměleckou. (J. Jeřábek). — Výchova uměním literárním (Dr. Pr. Haškovec). — Výchova hudební a divadelní (Dr. J. Konrád). — O školní opravě domácích úkolů cizojazyčných (Dr. J. O. Hruška. — K osnovám nových reálných gymnasií (Dr. St. Nikolau). — Literatura. — Zprávy spolkové a stavovské.

Českého lidu vydáno redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVIII. čísla 1. a 2. Obsah: Provolání Jana Konopasa r. 1860 (Ferd. Pátek). — K otázce zachování památek lidového umění (Vojt. Novotný-Kolenský). — Přijímání za souseda (Dr. Čeněk Zíbrt). — Posvícení na Litomyšlsku počátkem 19. století (Ant. Tomášek). — Ze života čes. učitele na konci století XVIII. (V. Schulz). — Lidové umění na Nasavrcku a Chrudimsku (Dr. Č. Zibrt). — K dějinám divadla českého (Dr. Č. Zibrt). — Někdější „Kassace na našem venkově (Dr. Al. Hnilička). — K dějinám kroje 1763 (Fr. Teplý). — Bratří Růžového Kříže (Roseae Crucis) v zemích českých a proroctví jejich na rok 1622 (Dr. Jos. Volf). — Stará píseň o zjevení sv. Václava a vojska

z Blanika na Václavském náměstí v Praze (J. K. Hraše). — Vavákovy písně historické o popravě havířů u Poděbrad r. 1496 (Adolf Rokyta). — Revers provinilce hrdlem propadlého z r. 1613 (V. Schulz). — Potrestaní tanečníci štědrovečerní na Zvíkově (Dr. Č. Zíbrt). — K rozšíření Hněvkovského ballady „Vnislav a Běla" v lidu (Jan Thon), — Filipa Friebecka dopisy o Hanácích r. 1778 (Dr. Č. Zíbrt). — Rodiče a děti (Aug. Šebestová). — Odchylky řečí lidové na Blatensku (Fr. Hykeš). — Píseň a tanec „do kolečka" na Chodsku (Dr. Ol. Zich). — Pamětní kopy při zřizování makovice u kostela sv. Jindřicha v Praze r. 1585 (Dr. Č. Zíbrt). — Písničky ze Strahovského sborníku Václava Dobřenského z konce XVI. století (Dr. Č. Zíbrt). — Směs a zprávy.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila roč. XXV. čísla 10.—12. Z obsahu vyjímáme: Nově nalezené aramejské papyry a jejich význam pro biblické studium Starého Zákona (Dr. Jan Hejčl). — Starší a novější parallelismus psychologický (Karel Černocký). — O český jazyk na gymnasiích (A. O. Plešovský). — Několik poznámek o nastávající reformě domovní (J. Ratiborský). — Věda a náboženství v současné filosofii (V. Lankaš). — Dva nové nekanonické zlomky z evangelií (Dr. T. Hudec). — Četné posudky a zprávy ze všech oborův.

Naší obce vydány redakcí Vlastimila Ondrúška ročníku III. sešity 11.—16. Z obsahu vyjímáme: Sjezd českých obcí na Moravě. — Chudinství se stanoviska sociálněveřejného (MUDr. J. Smyčka). — O náhradě chudinské podpory poskytnuté obcí pobytu (Dr. Fr. Bilovský). — II. sjezd českých měst v Praze (Fr. Janík). — Cikánská otázka. — Tajné hlasovací právo při obecních volbách v zemích rakouských. — Povinnosti starosty v oboru samostatné působnosti obce (Ant. Novotný). — Změna zákona o odpisu pozemkové daně pro živelní pohromy. — Ručení automobilistů. — Dotazník starostenského sboru Olomouckého o cikánech.

Vlasti vydáno roč. XXV. redakcí Tomáše Škrdle čísla 1.—2. Z obsahu vyjímáme: Německo-Brodské gymnasium (Sal. Roubíček). — Ústavy slepců v Rakousku (Jan Voborský). — Styky biskupa Jana Haye s Jos. Dobrovským (Dr. V. Řezníček). — Z Porýnska a Hollandska (Fr. Blaťák). — Jan hr. Harrach (Dr. V. Řezníček). — Literatura, — Drobné zprávy.

Brdského kraje, měsíčníku, věnovaného zájmům musejním a osvětovým a vydávaného Městským museem s Osvětovým sdružením v Rokycanech, vydáno roč. I. číslo 3. Obsah: Dr. D. Panýrek: Vzpomínka na Jos. Wunsche. — Fr. Lego: Dětská říkadla a hry na Žbirovsku. — M. Kozák: Pranostiky lidové. — Jos. Königsmark: Příspěvek k dialektologii Brd. Směs, zprávy spolkové a literární, dopisy, hlídka zdravotní.

Arch původní práce honoruje se 48 korunami, arch výpisků 24 K.

Dr. **Fr. Kameníček.**

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Kardinál Dietrichštejn a protektorát Germanie.

Napsal Jan Tenora.

V dubnu r. 1059 na sněmě v Římě papež Mikuláš II. uspořádal otázku, jak lze voliti papeže, a přiřkl právo volební v první řadě kardinálům. Od té doby stala se v církvi důstojnost kardinálská po papeži nejvlivnější, a brzy bývali pohledáváni kardinálové, aby přejímali protektorát některé země nebo korporace, a tím aby se starali, aby zájmy oněch zemí nebo korporací docházely u stolice apoštolské dobrého přijetí, blahovolného posudku a příznivého vyřízení. Zvláště katoličtí národové mívali svého kardinála protektora, který, pokud možno, býval z národa, jejž zastupoval u římské kurie. Protektor takový ujímal se v konsistoři papežské záležitostí svého národa, uváděl a představoval nové vyslance panovníkem ke stolici apoštolské vypravované, proponoval domácí biskupy a konal jejich informační proces, často — ovšem s povolením papežovým — v Římě samém; starával se také, aby zahajovány a skoncovány byly procesy blahořečení nebo svatořečení svatých zemřelých v domácí zemi. Zastávajíce pak zájmy panovníkovy národa svého, protektoři stávali se tak de facto také sami vyslanci jeho u dvora papežského; než poněvadž zdála se etiketa diplomatického sboru nesrovnatelnou s důstojností kardinálskou, vystupovali kardinálové protektoři jen jako „ministri plenipotentiarii". Aby úřad protektorský nebyl na ujmu duchovním povinnostem jejich, zakázal jim Urban VI. r. 1378 přijímati provise, pense a dary, a Martin V. dokonce zapověděl kardinálům přijímati vůbec protektorát světských panovníkův a říší.[1])

Ale zákaz tento nezachoval se v naprosté platnosti, a zase bývaly přijímány a officiálně uznávány kardinálské protektoráty

---

[1]) Wetzer a Welte: Kirchenlexikon, II. 1962.

celých říší. Takovým byl také protektorát Germanie, který císařové římští svěřovali některému kardinálovi, aby u stolice apoštolské zastával zájmy císařovy. Jméno jeho — protektorát Germanie — bráti dlužno ve stejném významě jako protektorát říše Římské — protectio imperii, jak také byl nazýván; německy slul i „Protection der deutschen Nation". Jiný protektorát, kterého udílel císař některému kardinálovi, byl protektorát dědičných království a zemí císařských, který byl původně sloučen s protektorátem Germanie, ale býval také oddělován, aby druhý ještě kardinál býval uspokojen protektorátem od císaře, a císař aby zase měl ještě jiného kardinála na sobě závislého. Protektoři sídlívali v Římě; když však tam nepřebývali, přidáván byl jim zástupcem viceprotektor v Římě, jenž pak slul i spoluprotektor (comprotector). Protektoráty bývaly kardinály toužebně žádány: nabízeli se sami císaři a dožadovali se jmenování svého.

Začátkem století 17. byl kardinálem protektorem království a zemí dědičných císaře Rudolfa II. kardinál Gesualdi, jenž byl asi také protektorem Germanie. S ním v Římě přispívali císařovi v rozličných jeho záležitostech ještě zejména kardinál Aldobrandini, kardinál sv. Jiří, Petruci, Paravicini, Madruzzi. Zvláštní přízně císařovy požíval kardinál Paravicini, jenž byl také všecek oddán službám císařovým.[1]) Dokud byl kardinál František z Dietrichštejna v Římě, hleděl ovšem také, aby činil co mohl, by stávalo se po vůli císařské. Na něho obracel se Rudolf II. ve věci biskupství vratislavského ještě tehdy, když byl již kardinál zvolen biskupem olomouckým, a napomínal ho přímo, aby neodcházel z Říma, dokud tam nepřibudou vyslancové kapituly vratislavské, a aby se postaral, by záležitosti ty a všecky ostatní vyřízeny byly brzy a příznivě; o něm nepochyboval, že budou myšlenky jeho tam směřovati, aby bylo císařovi ustavičně zřejmo o jeho službovolnosti a nepochybné věrnosti.[2])

---

[1]) Dr. Jungnitz: Die Bischofswahl des Bonaventura Hahn 1596 (Zeitschrift des Vereines für Geschichte und Alterthum Schlesiens 1900), str. 280, praví, že císař 9. listopadu 1598 vydával kard. Paravicinimu svědectví, „dass er in allwege das ganze negotium mit den Gesandten treulich befördert habe".

[2]) Joannis Myllneri, secretarii Rudolphi II. imperatoris, Commercium epistolicum v Lipsku: listy císařovy ke kardinálovi z 5. června, 20. června, 25. června, 27. června a 7. července 1599 (fol. 203, 346, 356, 357).

Dietrichštejn zase o své oddané službě ujišťoval císaře často, kdykoli se mu naskytla příležitost.[1]) Hleděl se tak zavděčiti císaři, po jehož vůli a po přání papežově stal se biskupem olomouckým (zvolen 26. května 1599).

Ale biskupství olomoucké zklamalo trochu kardinála Dietrichštejna. Mělo sice rozsáhlé statky, ale bylo obtíženo dluhy, které musil převzíti. Od administrátorů biskupství nepřijal ničeho, a měl jim ještě dopláceti 1500 tolarů, našel všecko holé a prázdné, nebylo obilí ani dobytka. V hlavním sídle jeho, v Kroměříži, nepodobalo se mu náčiní po zemřelém předchůdci; zdálo se mu, že chybějí věci nezbytně potřebné.[2])

Na Moravu přišel jako cizinec a také zadlužen. Již před volbou vytýkali mu kanovníci olomoučtí, že má dům plný Španělův, a že vydává tuze mnoho, a báli se, aby snad potom dluhů kardinálových nemusil platiti kostel olomoucký.[3]) Ovšem dluhy jeho možno si vysvětliti; papež Klement VIII. miláčkovi svému svěřoval poslání, aby vítal vznešené hosty ke dvoru papežskému nebo Italií se beroucí, a Dietrichštejn, jenž se ukazoval rád, nešetřil nákladu a rozvíjel všemožnou nádheru. Na Moravě byl přijat chladně a upiatě; poměr jeho ke kanovníkům olomouckým byl hned s počátku velmi špatný, myslilo se, že je stísněn a na polo utištěn dluhy svými i kostela olomouckého; neměl úředníkův ani služebníkův, ani vikáře ani kancléře, a tak

---

[1]) Tamže, fol. 347 Dietrichštejn psal císaři 31. července 1599: „Incumbam itaque omni labore et studio in hoc unum, ut iussui Caes. Mtis Vae plenissime prime satisfiat, qui nihil magis in unicis votis habeo, nihilque dies et noctes accuratius elaborabo, quam ut tenuitate mea specimen aliquod edam devotionis illius, qua me S. Caes. Mti Vestrae totique augustissimae domui Austriae perpetuo obligatum agnosco et in summa felicitatis parte pono, si meam qualemcunque Mti Vae fidem, industriam et indefessum serviendi studium humiliter approbare queam."

[2]) List kardinálův proboštovi Janu Styrnskému do Olomouce z 1. listopadu 1599 v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[3]) Nuncius Spinelli kardinálu Abdobrandinimu z Olomouce 24. února 1599 vypisuje výčitky ty: . . „che habia la casa piena di Spagnoli, et anco che spenda troppo, et per che qua per li debiti de prelati restano obligate le chiese" . . . Arch. Vaticano Borgh. III. 112. a b, fol. 84., opis v zemském archivě království Českého. Za laskavé propůjčení těchto opisův upřímně děkuji Dru. Nováčkovi.

mu bylo jako na lodi bez kormidelníka. Neměl prý člověka na své straně, — tak popisuje nuncius papežský postavení jeho.[1])

Dluhy a úroky z nich tak tísnily kardinála, že si vyprošoval od papeže začátkem roku 1600 dovolení, aby směl na osm let za 36.000 zl. pronajmouti své panství chrlické, které ročně vynášelo 6000 zl.[2]) Výpravou do Hradce na svatbu arciknížete Ferdinanda r. 1600, a dvojí cestou do Říma ve službách císařových r. 1600 a 1601 dluhy jeho vzrostly ještě. Neviděl si proto jiné porady, než aby služebníky své, jichž měl drahně z Italie, propustil a jen málo služebníků si ponechal, doufaje, že tak ve třech nebo čtyřech letech zbaví se starostí o dluhy. Ale aby se mohl postarati o propuštěné, kteří by se vrátili do Italie, prosil papeže, aby mu udělil roční plat 500 skudů, nebo nějaké uprázdněné obročí ve Španělsku.[3])

K tísni peněžní přistoupily ještě překážky v působnosti veřejné. Na Moravu přišel v plném vědomí své důstojnosti s touhou a přáním ve všem a všudy se uplatňovati, do všeho zasahovati a se vším po své vůli jednati, ale zatím doznával nejednoho zklamání. Až posud slunil se ve svrchované přízni a lásce papeže Klementa VIII., a již pro tohoto mocného ochránce jeho byl na něho brán všecek ohled a přemnozí do jeho milosti se doporoučeli, ale když sám vystoupil na Moravě v bojích a zápasech veřejného života, cítil brzy, že drsný život nemožno jakoby vzíti útokem a jej si po své vůli podmaniti, nýbrž že třeba sebezapírání, trpělivosti, houževnaté vytrvalosti, že není a nebude ušetřen hořkosti ani trpkosti na cestě životem. Hned na soudě Svatojanském olomouckém r. 1600 utkal se prudce s Karlem z Žerotína a pocítil tehdy převahy jeho nad sebou, u dvora císařského neměl také takového zastání, jakého očekával, místodržitelství úřadu hejtmanského, které mu na krátko bylo svěřeno, bylo

---

[1]) Týž témuž z Prahy 13. prosince 1599: . . . „sta malissimo con li suoi canonici et credo sia mezzo oppresso dalli debiti proprii et da quelli dela chiesa . . . et cosi lui sta come in una nave senza nocchiero“. Arch. Vatic. Borgh. III. 67 b fol. 373. — opis v zemském archivě kr. Č.

[2]) List kardinálův k papeži z 1. března 1600. Z archivu vatikánského Borgh. III. 87 a, b, fol. 8., opis v zem. archivě kr. Č.

[3]) List kardinálův k papeži z 26. listopadu 1601. Z arch. vatikánského Borgh. III. 102 a, b, fol. 4., opis v zem. archivě kr. Č.

brzy dáno jinému, na listy jeho k císaři nedostávalo se mu odpovědí, musil dlouho čekati jako druzí na audience, a byly také i pro něho jen odklady, ano ani nuncius papežský na dvoře císařském nebyl přítelem jeho; vykládalo se o něm již zprvu, že byl původně pro volbu Eliáše Hovory za biskupa olomouckého, a i později stěžoval si také sám kardinál, že nuncius o něm nereferuje po pravdě.[1]) Když pak r. 1602 žalovali duchovní z Moravy v Římě na kardinála, stál snad za nimi také nuncius.

Snadno tedy pochopiti, že vzpomínal a zatoužil kardinál po bývalých časích přízně a milosti u dvora papežského. Viděl sice před sebou čestný úkol, aby jako vůdce katolíků vedl je k vítězství, a vzal jej na sebe s mladistvou horoucností a zaníceností, ale cíle toho dosíci bylo možno jen bojem ustavičným, stále napiatým a až do konce vytrvalým, bojem, který vyčerpával síly a stával se až beznadějným, když nechávali jej bez pomoci ti, na něž spoléhal, nebo pozdě teprve posily poskytovali ti, kteří měli spolu přičiniti ruce. A člověk ve chvílích zklamání a neúspěchu, zdá-li se mu, že nadarmo jest všecko snažení a úsilí, mimoděk v resignaci zatouží po klidu a pokoji, a dřívější pokojné, šťastné doby se představují tím vábivěji, že si přeje, aby se zase vrátily, a zdá-li se býti vhodná příležitost, chápe se jí a utkví v žádosti po ní veškerou silou duše své, zvláště na venek jeví-li se příležitost skýtaná tím čestnější a toužebnější.

Taková příležitost vrátiti se zase do blahých minulých dob naskytla se také kardinálovi Dietrichštejnovi r. 1602. Uprázdnil se protektorát Germanie u stolice apoštolské, a císař měl znova pověřiti někoho ze sboru kardinálského tímto úřadem. Za poselství do Říma, kteréž byl podnikl kardinál Dietrichštejn po vůli císařově, zakazoval se císař všelikou milostí a přízní, a tudíž rozhodl se kardinál, že se bude hlásiti sám a všeho se pokusí, aby jen jmenován byl protektorem Germanie.

Za tou příčinou a za jinými četnými záležitostmi svými — mezi nimiž bylo také, že se dožadoval, aby se stal tajným radou — vypravil oddaného sobě kanovníka olomouckého Jana Jakuba Wackera do Prahy ke dvoru císařskému. Měl tam přímo v zájmu kardinálově pracovati, věc pobízeti a popoháněti, ná-

---

[1]) List kardinálův z 15. ledna 1601 kardinálovi titulu sv. Jiří; z arch. vatikánského Borgh. III. 102 a, b, fol. 19., opis v zem. archivě kr. Č.

mitky vyvraceti a překážky odstraňovati, měl navázati styky s přáteli Dietrichštejnovými a pobádati je, aby se pro něho zalomili, když podal žádost k císaři Rudolfu II. za protektorát.

V žádosti své dovolával se služeb předků svých, které prokázali domu rakouskému, dokládal se i čestné tužby své císaři sloužiti a žádal, aby mu udělen byl protektorát Germanie tím spíše, ježto jest kardinálem téhož národa, a ježto by si ho velmi přáli a žádali papež i kardinálové. V úřadě tom viděl příležitost zvláště tehdy jak císaři tak veškerému křesťanstvu sloužiti a o vlast se dobře zasloužiti, a osvědčoval se býti poslušným císaře jako dříve na každý pokyn.[1])

Ale v Praze u dvora císařského těžko bylo se rozhodnouti. Jak znějí tehdejší zprávy, byli sice pro kardinála Dietrichštejna nejvyšší kancléř Zdeněk Popel z Lobkovic, nejv. hofmistr Krištof Popel z Lobkovic,[2]) Karel z Liechtenštejna, Hornstein, vyslanec španělský, — ale zase druzí stranili jinému. Již koncem února 1602 oznamoval Liechtenštejn kardinálovi, že má býti jmenován protektorem Madruzzi. Kardinál tuto zvěst napsal Wackrovi 27. února, při čemž si stěžoval trpce, že tak se oplácejí jeho služby, a že jej těší až na po druhé.[3])

Wacker odpovídal 6. března 1602; vypisuje, oč jedná a se stará, a zmiňuje se, že bývá skoro denně u španělského vyslance a tam že si stěžuje, že kardinál není jmenován ještě ani tajným radou ani protektorem; vyslanec že lituje také průtahu, ale že naskytují se obtíže, bližší že vypoví p. Jan Arnošt Platýs a p. Filip (Lang?). Karel z Liechtenštejna že dělá, co jen může, ale odkládá se konečné rozhodnutí (snad skrze Šimanského?) Popoháněti že se vůbec nemůže nic, všecko že běží v dobré naději, ale zvolna, jako u dvora. Španělský vyslanec si také stěžuje na to přetrpce, ale nelze se tomu diviti; vždyť děje se tak i v záležitostech, jež týkají se samého císaře i vlastního jeho dobra.

[1]) Koncept druhé nedatované žádosti kardinálovy o protektorát tohoto obsahu v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

[2]) Kardinál poslal mu darem koně a jiné pěkné věci, za něž děkoval německým lidem z 14. února 1602 (archiv kroměřížský).

[3]) Kn.-arcib. archiv kroměřížský, kde jest také všecka korrespondence Wackrova tuto uváděná.

Kardinál byl netrpěliv, ale zase zněla odpověď Wackrova z 30. března, že musí míti strpení; u dvora že se pořád odkládá všecko. Obšírně pak vypisuje již dne 31. března, čeho se dověděl po dlouhých obtížích od nejv. kancléře skrze dvorního sekretáře Menzla; radí mezi jiným, aby kardinál raději počkal a nedomáhal se teď za doby nevhodné titulu tajného rady; mohlo by se státi, že by byl zamítnut, a to že by bylo pohanou pro něho. Císař se nechce posud rozhodnouti. O protektorátě že zajisté kardinál dopíše Liechtenštejnovi, co slyšel, — ale že přeobtížno jest a nebezpečno ve věcech podobných mnoho listům důvěřovati. Rozhorleně píše Wacker, že by byl raději v Tatarsku nežli déle v Praze, tu že jest jen pořád odbýván a krmen sliby, a na konec buď že se nestane nic, nebo navrhne se něco takového, co jest nepříjemno; neprospívá všecko nabíhání, starání, přemlouvání a ustavičné napomínání, a o všem je pochybno; jsou tu jen pěkná slova beze skutkův. Jak všecko běží, je to jen na posměch jak kardinálovi, tak Wackrovi a ještě s výlohami: nutiti není možno, a se zomrzují sliby i pěkná slova. Kdyby snad Thurn[1]) byl přítomen, — ale všude se jen ujišťuje, že všecko udělají pro kardinála, a zatím skutek utek'.

V květnu obrátilo se všecko pro Dietrichštejna ještě na horší. Tehdy poslal kardinál do Prahy breve, kterého si vyžádal na papeži, a jímž ho papež doporučoval. Bylo datováno 13. dubna 1602, a bylo pro Dietrichštejna velice lichotivé. Klement VIII. dí v něm, že císař sám zajisté zná a dříve již se přesvědčil o zásluhách a ctnostech Františka kardinála Dietrichštejna a zvláště o přichylnosti jeho a oddannosti k císaři, a proto že netřeba mnohými slovy o tom se zmiňovati. Dosvědčuje znova, že pozoroval u Dietrichštejna ve věcech a záležitostech císařových svrchovanou pilnost a horlivost, svrchovanou věrnost a ochotu, jakož i že jest kardinál velmi žádostiv císařova prospěchu, důstojnosti jeho a slávy; tedy že zajisté jest zcela hoden jeho dosavadní lásky a milosti a že zaslouží si všecky projevy přízně a náklonnosti císařovy. Ozdobí-li jej císař teď protektorátem Germanie, zastane zajisté úřad ten výborně a učiní mu za dosti svrchovaně. Z otcovské lásky k Dietrichštejnovi, kterou jej tím více miluje proto, že jest tolik císařovi oddán, doporoučel ho tedy papež císaři, jenž udělením

[1]) Rajmund hrabě Thurn, jenž byl vyslancem Rudolfa II. u papeže.

jemu úřadu protektorského zavděčí se papeži, o úřad ten se postará nejlépe a kardinála svého tímto nejužším poutem tím více zaváže sobě i domu svému.[1])

S tímto brevem posílal zároveň kardinál Dietrichštejn své vlastní psaní k císaři, jímž asi rozuměti jest obnovenou jeho žádost k císaři za protektorát, v níž se tenkráte již dovolával doporučení papežova a ubezpečoval, že ho bude hoden. Jednalo se však o to, kdo má ty přípisy odevzdati císařovi? Na radu španělského vyslance byl k tomu vyhlídnut Liechtenštejn, a pominut císařský tajný rada Barvitius, ačkoli vliv jeho byl u dvora veliký, a nemožno bylo jej podceňovati. Pominut byl proto, že byl pro římského kardinála Paraviciniho, jehož chtěl míti protektorem; pro něho všemožně pracoval a každého týhodne si s ním dopisoval.

Ale vůbec bylo všecko nejisto. Zdálo se sice zprvu, že neovládne Paravicini, a že nebude v cestě Dietrichštejnovi, ale již zase vystupoval do popředí jiný kandidát protektorátu, Madruzzi, který stal se právě kardinálem, a jemuž Rudolf II. zvláštním poslem do Říma vypraveným blahopřál ke kardinálství. Tato okolnost zdála se důležitou i podezřelou a naplňovala nedůvěrou: Wacker přímo psal kardinálovi Dietrichštejnovi 27. května 1602, že se zdá, že se lze pramalé podpory nadíti u císařského dvora, a dodává, že nemůže věděti, jaká je toho příčina: munera forte alia offendunt, alia placant homines. Snad tedy opomenutý dar Barvitiovi byl příčinou, že se postavil proti Dietrichštejnovi zřejmě a veřejně.

Za to Liechtenštejn chtěl ony přípisy odevzdati a nabídl se, že bez vědomí Barvitiova bohdá tu záležitost u císaře dovede k dobrému konci, sám také chtěl Dietrichštejnovi brzy psáti a osvědčiti, jak věrně vždy smýšlel s kardinálem.

Také Wacker chtěl všecko ještě zkusiti. Na všecky žádosti kardinálovy, podané u císařského dvora, prosil o písemnou odpověď, a chtěl ještě jak obyčejně o ni se ucházeti, a to také u Barvitia, ačkoli již věděl, jakého je smýšlení, a koho chce míti protektorem. Ale o hodnosti skutečného tajného rady mínil Wacker již docela pomlčeti, ježto by již nebylo možno očekávati příznivého výsledku. nýbrž hotový nezdar a škodu. Rovněž mlčel o titulu tajného

---

[1]) Z vatikánského archivu (46. p. 100, epist. 107) opis v kn.-arcib. archivě v Kroměříži.

rady, kteréhož by bylo lze mnohem snáze dosáhnouti, kdyby kardinál již dostal protektorát. Wacker tak jednal podle mínění španělského vyslance.

Ačkoli tedy jaksi se zhoršilo všecko, přece neustál nikterak kardinál Dietrichštejn přičiňovati se o zdárný výsledek. Zase obrátil se na papeže, aby znovu ho doporučil císaři. Papež rád vyhověl, a novým brevem k Rudolfovi II. ze dne 30. června 1602 opět a opět doporučoval císaři Dietrichštejna, vynášeje ho ještě více než prve.[1])

Ale v Praze věc stála, jako dříve. Wacker doručoval listy kardinálovy španělskému vyslanci, žádal o přispění nejvyššího kancléře, o němž dosvědčoval 23. června, že miluje a váží si kardinála, a že jen na něho je spoleh v záležitosti protektorátu, ale dálo se, jak pravil Menzel: kdo nic nedělá, tomu se dá, kdo pracuje, tomu nedá. Liechtenštejn se velmi přičiňoval také, a teď také sám nejvyšší kancléř chtěl ruku přiložiti, aby už jednou přestaly odklady.

Nejvyšší kancléř zplnil skutečně, co sliboval; přednesl věc císařovi, jenž o tom posud od nikoho nebyl zpraven, ani od Liechtenštejna ani od Barvitia. Nepodařilo se tedy Liechtenštejnovi samému k císaři se dostati a ve prospěch Dietrichštejna zakročiti; snad jenom sliboval, a neplnil, nebo snad nemohl osobně předložiti první breve papežské a opětovnou žádost kardinálovu, tak že tyto přípisy ležely u císaře bez povšimnutí. Císař však se rozpakoval na přednesení kancléřovo: chtěl věděti, zdali by kardinál v Římě pobýval a tam záležitostem císařovým byl nápomocen, a to že jest nezbytno. Pak se obával císař, aby Dietrichštejn nenadělal ještě více dluhů, kdyby přebýval v Římě, a proto poručil kancléřovi, aby to vyšetřil a zase o tom referoval.

Zdeněk Popel z Lobkovic oznámil to všecko Wackrovi, jenž psal o tom kardinálovi 4. července 1602 dodávaje hned, co byl odpověděl kancléřovi. Dobře poznal, že nepříznivci kardinálovi používají zvláště dluhů jeho, aby zmařili všecku jeho naději; proto donesli i císařovi, jak ohromné má kardinál dluhy, tak že zavede biskupství na úplnou mizinu a zkázu, aby císař, jenž sám stále potřeboval peněz, zhrozil se takové prý marnotratnosti

[1]) Z vatikánského archivu (46. p. 197., epist. 203) opis v kn. arcib. archivě kroměřížském.

u osob duchovních, jichž tak často se dožadoval, aby mu z bídy pomohli všelikými sbírkami dobrovolnými. Proto vyložil Wacker, že se přehání, a že dluhy kardinálovy dělány bývají většími, než jsou ve skutečnosti; že ročně bývá hodně splaceno starých dluhův a sirotčích peněz, a že nových dluhů není mnohem tolik, jak se vykládá; že kardinál, když se ujal biskupství, našel všecko holé a prázdné, a že ještě měl dopláceti administrátorům, kteří hospodařili bez obilí a dobytka; teď že kardinál všecko spravil a obrátil na dobrý užitek. Co se týká vlastních jeho dluhů, udělal je v čestných posláních pro dům rakouský:[1]) když byl poslán do Milána, Hradce, dvakráte do Říma, a dluhy ty že splatí v málo letech. Pobyt kardinála Dietrichštejna v Římě byl by zajisté německé zemi a hlavně císaři na užitek a na úplné uspokojení; zvláště za tohoto papeže, který Dietrichštejna miluje jako syna, měl by v Římě přebývati, a zajisté by u papeže a u kardinála Aldobrandiniho a u kardinála sv. Jiří císaři sloužil lépe, než jiný. Dluhů by mu proto nepřibylo, naopak mohl by ročně znamenitý obnos splatiti: papež také dá Dietrichštejnovi obroči ve Španělsku a jinde. Nejvyšší kancléř slíbil to příležitostně oznámiti císařovi a doufal, že se dostane kardinálovi dobré odpovědi.

V témž listě radil Wacker kardinálovi, aby také napsal sám, že jedná se mu jen o prospěch dobré věci, že nikdy by se nebyl ucházel o protektorát, kdyby nebyl přesvědčen, že v úřadě tom může prospěti Germanii a císaři. K tomu dodával Wacker, že se staral na jiných místech ustavičně, ale bez prospěchu; jen po starém zvyku uslyšel vždycky zlořečené slovo: učiníme, učiníme.

Z další zprávy Wackrovy je patrno, že se zase mluvilo více o kardinálu Paravicinovi, aby byl protektorem Germanie, a že strana jeho u dvora pro něho pracovala dobře. Také nuncius apoštolský byl proti kardinálu Dietrichštejnovi, a mluvilo se, že psal proti němu do Říma. Když mu to však vytýkal španělský vyslanec, rozhorleně to odmítal a ptal se, viděl-li to kdo; že mluví a píše o dluzích kardinálových, že staly se na dobro obecné; vymlouval se a dovolával se své veliké neviny, a sám že bude Dietrichštejnovi psáti a se ospravedlní. Ale Wacker, jenž

[1]) „Pro honore domus Austriacae."

byl přes půl roku v Praze, zajisté dobře viděl za kulisy a jistě nepodával kardinálovi zpráv bezdůvodných, ač věděl, že sám bude míti v nunciovi protivníka nenávistného.

Jiným důvodem proti kardinálovi Dietrichštejnovi, na který kladli nepříznivci jeho důraz, bylo, že musí protektor Germanie zůstávati v Římě. To zdálo se nezbytno i císařovi. Ale v této příčině nebylo u Dietrichštejna překážky; chtěl v Římě přebývati. vždyť láska a přízeň papeže Klementa VIII. vyvažovaly u něho všecky rozpaky. Ale na dvoře císařském byla to otázka považení hodná. Jako protektor Germanie se sídlem v Římě byl by zůstal Dietrichštejn přece biskupem olomouckým; v Římě mohl býti ovšem s velikým prospěchem císaři, ale kdo ho císaři nahradí na Moravě? Biskupův olomouckých bývalo užíváno i v dalekých a nákladných císařských poselstvích, při všelikých komisích a jednáních, od nich očekávala se vydatná pomoc proposicím císařským při sněmování atd., u Dietrichštejna zvláště styky jeho s předními osobnostmi skoro celé střední Evropy mohly mnoho prospívati císaři, kdyby byl zůstal jako biskup olomoucký na blízce dvora císařského, kdežto z Říma pro velikou vzdálenost neměly pro císaře velikého významu. Takové úvahy zabývaly císaře i okolí jeho.

V polovici července rostla zase více naděje, že přece kardinál Dietrichštejn bude protektorem. Zdálo se, že bude možno žádost kardinálovu zplniti a přece ho biskupem v Olomouci ponechati: v Římě že by mohl míti svým zástupcem viceprotektora. Se stanoviska císařova bylo to zajisté zcela pochopitelno i vysvětlitelno. Za každé příležitosti poháněl nejvyšší kancléř, aby jen Dietrichštejnovi dostalo se protektorátu. Jak Liechtenštejn, tak Hornstein a i Barvitius podávali teď Wackrovi zprávy, že se opět přednášelo o protektorátu císaři, a že má býti pamatováno na prostředky, kterak uspokojiti kardinála Paraviciniho; měl býti jmenován viceprotektorem. Wacker psal o tom 15. července radostně, že u Dietrichštejna již není překážky, že pominuly všecky rozpaky. Ještě se sice přemýlaly staré věci: že dluhy kardinálovy vzrostly již až na 200.000 tolarův, a že bude-li jmenován protektorem, vzrostou ještě více, což Wacker vyvracel poukazuje na to, že dluhy tak čítají se jen z nepřízně k Dietrichštejnovi, vždyť polovice z nich bylo dluhů starých, které musil

převzíti po předchůdci,[1]) aby se tedy nepočítaly všecky dluhy jako dluhové v nově Dietrichštejnem udělaní. Ještě se sice mluvilo také, že by mohl jmenován býti protektorem Madruzzi, ale zase poukazovalo se na to, že je Dietrichštejn zasloužilejší, ježto Madruzzi ještě ani nebyl kardinálem, když se Dietrichštejn již ucházel o protektorát, a stal-li se již kardinálem, že je přece zase mladší nežli Dietrichštejn. A ještě padalo na váhu, že sám papež tak horlivě a žádostivě doporučoval Dietrichštejna za protektora, a uvažovalo se, že by se mohlo státi, kdyby Madruzzi dostal přednost před Dietrichštejnem, že by sám papež mohl jmenování toto překaziti. Tato úvaha, jak se zdálo, mnoho platila také u Paraviciniho samého. Všeobecnou příznivou náladou u dvora císařského dal se strhnouti sám Wacker, že doufal brzy v dobré rozhodnutí.

Tím větší bylo překvapení a tím trpčejší zklamání již po třech nedělích! Wacker psal 7. srpna 1602 kardinálovi Dietrichštejnovi resignovaně, že se všecko dělalo pro protektorát Dietrichštejnův, ale že všecko nadarmo. Protektorem že bude Paravicini, který prosil písemně císaře, aby mu ponechán byl viceprotektorát nebo spíše udělen byl protektorát, že byl již tolik a tak dlouho sloužil císaři. Zase Paravicini byl u dvora velmi chválen a za takového smýšlení vykonal Barvitius to, oč dávno byl usiloval, že totiž protektorát Germanie dostane se Paravicinimu. Jak — snad upřílišeně a sobě jako na omluvu — dokládá Wacker, byl u dvora v tu chvíli rozhodný vliv Barvitiův: „u dvora všecko se nyní dálo skrze jediného Barvitia". Kardinál Dietrichštejn měl býti upokojen tím, že se měl státi tajným radou, — ale ani to nikoli hned, neboť prý pro válku s Turky musí se nějaký čas počkati. Wacker sice pracoval proti jmenování Paraviciniho a podal pamětní spis k císaři o té věci, který četl a schvaloval sám nejvyšší kancléř, ale netušil si z toho nic a obával se ještě; raději by prý o sto věcí se staral u tajné rady, neboť k císaři nebylo možno se dostati k audienci, — byla to veliká a obecná bída.

Z tohoto listu Wackrova také lze viděti, že roztržka mezi kardinálem Dietrichštejnem a nunciem papežským byla čím dále tím větší; list kardinálův, který zaslal do Prahy, aby jej Wacker

---

[1]) Že po předchůdci zůstato 80.000 tolarů dluhu, praví sám kardinál ve své relaci k apoštolské stolici r. 1613 (Dr. Jos. Schmidlin: Die kirchlichen Zustände in Deutschland vor dem Dreissigjährigen Kriege I. 180).

přečtl se španělským vyslancem, a uznají-li za vhodno, aby jej dali nunciovi, nebyl po radě vyslancově nunciovi ani ukázán; nuncius nepřestával prý snahy Dietrichštejnovy potírati a špatně o něm mluviti, a Wackrovi se zdálo, se zasahuje i do pravomoci kardinálovy u vratislavských kanovníkův. Wacker nemluvil s nunciem.

Ale ani po této zprávě nepozbýval Dietrichštejn ještě veškeré naděje. Psal Liechtenštejnovi i Unverzagtovi, aby ho podporovali, a chtěl sám za tou záležitostí do Prahy přijeti, jakož i z Říma nové pomoci si vyžádati.

O těchto úmyslech Dietrichštejnových zmiňuje se Wacker v odpovědi na list kardinálův 2. září 1602. Zpravuje, že psaní odevzdal Unverzagtovi i Liechtenštejnovi; o tomto soudí však již zdrželivě slovy: „chce-li, nebo může-li, nevím“. A zase dává zasvitnouti jakési naději pravě, že odkládá se všecka ta záležitost, aby i Dietrichštejn i Paravicini mohli býti uspokojeni. Na nejvyššího kancléře že možno úplně se spolehnouti: dělá vždycky, co může; ale nyní že nepokládá kancléř za radno, aby kardinál sám se odebral do Prahy. A vzhledem na kancléře radí Wacker, aby kardinál jemu psal a poděkoval za jeho dobrosrdečnost („Guttherzigheit“), že potom ještě více bude pomáhati. O španělském vyslanci pak uvádí, že je pro to, aby se všecka otázka o protektorátě odložila a zdržela; že vyslanec je proti Paravicinimu, ale že lze očekávati, že bude protektorem Madruzzi. Co se týče pomoci z Říma, aby si rozvážil Dietrichštejn, měl-li by psáti kardinálu Aldobrandinimu a kardinálovi sv. Jiří co nejdůvěrněji, kteří by mohli slušně naléhati, aby dostalo se od císaře odpovědi na doporučující breve papežovo, a kteří by mohli říci, že papež nikdy žádného z kardinálů tak nedoporučil a o žádného tolik nežádal. Dále se zmiňuje Wacker o poměrech u dvora; tam že nechce v tyto časy žádný nijak naraziti, a uhýbá každý, a poukazuje na toho, kdo má vliv u císaře, na komorníka císařova Filipa Langa: leda prý by tento tajně a mimořádně něco chtěl vyříditi; že slibuje mnoho, že tak učiní. S trpkostí však vzpomíná nuncia apoštolského, že hledí jen, aby překazil všecky jejich snahy.

Kardinál skutečně psal nejv. kancléřovi Zdeňkovi Vojtěchovi Popelovi z Lobkovic a děkoval mu, žádaje zároveň za další podporu. Kancléř odpověděl 18. září 1602; sliboval, že chce věrně

pomáhati, radil však, aby kardinál sám nejezdil do Prahy, aby pak třebas nemusil odjeti bez pořízení. Nároky kardinálovy na protektorát schvaloval pravě, že by Paravicini neměl býti protektorem; vždyť není ani Němcem ani císařovým poddaným.[1])

Také učiněn jiný krok. Wacker obrátil se na komorníka Filipa Langa o pomoc. Ale jak psal kardinálovi 25. září, nemohl se jí dočkati; komorník se omlouval tím, že za válečných běhů není snadná příležitost císaře o podobných věcech dobře informovati, ale přisliboval svatě, že tak učiní.

K tomu rozhodl se kardinál přece, že se vypraví do Prahy. Aby ještě více ujistil se podporou nejvyššího kancléře, chtěl mu přivézti nějaký dar.[2]) Ale Wacker radil, aby poslal jej ještě před svým příchodem, a že by bylo nejlépe, kdyby dar skrytě byl donesen nejvyššímu kancléřovi do domu.

Když bylo již před příchodem kardinálovým do Prahy, nabízel mu nuncius, aby u něho přebýval. Také nejvyšší kancléř se doptával, kdy dojede. Ale když slyšel od Wackra, že ho již očekává, řekl kancléř, že císař dal psáti na Moravu kardinálovi, zemskému hejtmanovi a komorníkovi, že stavové teď bez potřeby svolali vojenskou hotovost, aby raději všecku hotovost až do 3000 mužů poslali k Budínu, který obléhali císařští. Císař že zvláštní naději skládá do kardinála, že se přičiní, aby se stalo po vůli císařské, a proto aby nejezdil snad v nečas do Prahy, nýbrž aby to hleděl vyříditi; za to až potom odebere se do Prahy, odjede zase s dobrou. Wacker to oznamoval kardinálovi 3. října 1602 a připsal při tom o komorníkovi Filipu Langovi, že asi neudělá ničeho, nedostane-li od kardinála daru. Utěšuje pak, že někteří dodávají dobré naděje co do titulu tajného rady, a že si přeje všecko, aby kardinál jen přijel. Dodává pak ještě, podaruje-li kardinál krásný kočár (Langovi?), že bude to dar přemilý.

Kardinál zdržel se tedy na Moravě ještě skoro po celý říjen. Přičiňoval se zajisté, aby vojsko císařem žádané bylo vypraveno k Budínu, což bylo také usneseno, když místodržící úřadu hejtmanského obeslal některé soudce zemské a jiné obyvatele do Brna.[3]) Když byl tak působil po vůli císařově, vypravoval

---

[1]) Německý list v kniž.-arcib. archivě kroměřížském.

[2]) Menzlovi a paní jeho poslal již dříve modlitební knížky.

[3]) Koncept ze 16. října 1602 v kniž.-arcib. archivě kroměřížském.

se teprve do Prahy; nedal se již zadržeti žádnou radou, aby ještě odložil cestu. Cítil sice, že z rady takové ozývá se pochybnost o zdárném výsledku, ale spoléhal ještě na sebe sama. V Praze jej čekal Wacker na 29. říjen. Kardinál tam přibyl a podnikal všecko, by dosáhl cíle. Zase si vyžádal na papeži Klementovi VIII. nového doporučení ze dne 12. října 1602,[1]) sám žádal vlivné osobnosti o přímluvu a podporu, — ale všecko nadarmo. Jen se roznesla pověst, že je jmenován protektorem Germanie, ale pravdou to nebylo. Bylo tedy jako ironií, když byla mu poslána prosba z kláštera sv. Kateřiny ve Vratislavi ze dne 25. listopadu 1602, aby se zastal kláštera v hrozné jeho bídě jako protektor Germanie a defensor náboženství katolického.[2])

Pobyl v Praze ostatek r. 1602, zůstal tam po celý leden a ještě část února 1603, ale s výsledkem valně nebyl spokojen, jak sám doznával 13. ledna 1603 v listě svém do Říma kardinálovi sv. Jiří.[3]) Trpce si také na to stěžuje v listě ze dne 27. ledna 1603 arciknížeti Maximilianovi, velmistrovi německého řádu, že již přede třemi měsíci dojel ke dvoru císařskému, aby tam u císaře žádal za protektorát Germanie, začež se i častěji a snažně přimlouval papež. Nikdy nebylo prý slýcháno, aby byl protektorát, když jest německý kardinál tuto, udělen jinému z cizího národa. Dovolával se pak dlouhých, věrných a až do smrti trvalých služeb svých předkův císaři a veškerému rakouskému rodu, — a přes to přece byla tato záležitost a rozhodnutí o ní odloženo, a to nemálo také proto, jak kardinál jest zpraven, že arcikníže se přimlouval za jiného. Kardinál ujišťoval, že nemá arcikníže věrnějšího sluhy, než jest kardinál sám, a byl také přesvědčen, že arcikníže to uznává, a poněvadž týká se protektorát německých záležitostí a veškerého národa, a poněvadž je také hanba, aby Vlach měl býti protektorem Němců, prosil, aby arcikníže dal psaní přímluvné za něho k císaři, nebo, nemohlo-li by tak býti, aby aspoň tolik oznámil lístkem, že nebylo by nemilo arciknížeti, kdyby byl protektorát udělen Dietrichštejnovi.[4])

---

[1]) Mikulovský archiv knížecí rodinný, č. 342.

[2]) Kn.-arcib. archiv kroměřížský.

[3]) Z archivu vatikánského (Borgh. III. 102 a, b, fol. 62.) opis v zemském archivě král. Českého.

[4]) Koncept v kníž.-arcib. archivě kroměřížském.

Ale arcikníže neučinil tak. Odepsal dne 24. února 1603 z Inšpruka odmítavě, že by učinil po přání kardinálově, kdyby se byl na něho obrátil spíše: že kardinála již předešel jiný, a tak že nehodí se arciknížeti, by odvolal svou přímluvu a jednal proti ní, — aby jej tedy měl omluvena.[1] (Příště ostatek.)

Kdy byla skládána Alexandreis?

Napsal Pavel Váša.

(Ostatek.)

Soustava grafiky v Alx. H.[2])

1. *c psáno cz 138krát v těchto slovích:* zemiczu *1*, 5, nocz 9, 10, trziedcziety 14, cziefta 26, czo 29, aczo 31, cziezt 34, wffeczki 39; wieczu *2*, 3; wfficzi 7, dwanaczte 14, rzkucze 20, bez konczie 20, czos 23, wffeczko 23, patruyucze 26, dwadczieczi czizuczow 29, wfficzi 30, 33, yprobohacztwo 36; nicz *3*, 5, moczi *3*, 5, orliczie 8, przizluhuyucze 16, zucze 17, mayucz 21, knyeziecźimi 23, dirsiecze 25, dwadczieczi czizuczow 26, od czinobra 36, wiecze 38, nyeczo 40ᵇ; moczu *4*, 2, mocz 5, czos 9, 19, czo 15, aczos 21, apatczet 22, hrzeczke 28, chzakayucze 29, zluncze 33; alomiecze *5*, 1, ruczie 1, 31, wiecz 9, zirdczem 9, wffeczko 11, zirdcze 24, 27, czo 34, anaywiecze 36, hrzeczky 37; wffeczky *6*, 7, wecze 9, wiecz 15, dawczie 18, oprawczie 19, czos 40; mieffczke *7*, 4, zhonczi 12, zradczi 27, zirdczu 29, nicz 31, při zkutczie 33, wzmutczie 34, v jedno(m)putczie 35, hrzeczi 42, zseczi 43, wieczi 44; nechtyecze *8*, 7, mniecze 8, rzeczi 10 = řéci, wzirdczu 11, czos 13, nicz 16, 21, nawiecze 23, aczizucz 26, 28, ptaczi 26, wiecze 29, Miezieczie 30, ynoczu 31, nodpochzinucze 34, noczi 37, przieztanucze t., berucze 38, cziefta 42; trzidczieczi *9*, 20, wieczi 21, ztrzielniczie 37, pomluwaiucz 44, zrzkucze 45, czo t., wffeczko 47, wiecz 48; czo *10*, 9, miezieсz 17, hrzeczi 23, nevteczi 24, nicz 27, czos 35, odmiezieczie 35, nicz 42; zrziecze *11*, 8, (tvo)rzecz

---

[1]) Sbírka Bočkova v zemském archivě moravském, č. 3309.

[2]) Použito vydání Hattalova — Paterova (1881); zamýšlel jsem srovnati otisk s originálem, ale zapůjčení rkp. odepřeno z důvodu, že Alx. H. je výstavním objektem.

19, wiecz 22, 26, nicz 22, wieczi 23, (mě)ziecz 36, przaducze 39, nedaducze 40; zluncze *12*, 13, 18, 33, př(i) (měsi)eczu 13, (sv)ieczie 17, podle (měsi)ecze 18, k (m)oczí 21, wnoczí, 22, Mieziecz 24, mieziecz 26, moczi 32, hrzeczi 34, czos 36, zrziecze 41, wſſiczi 41.

c psáno c v těchto slovích: ztogiece 5, 29, pycy(e) 9, 14, doziecí 9, 22, (já) chcu 11, 16, (sv)iecy 12, 14; celkem *5krát* (3·64%). Případy ty možno snad pokládat za chyby písařské.

c psáno zc: chzceme *10*, 39, chzce *10*, 25; *chz:* hna chzi nemnoho 9, 19 (ci = ti, dat. ethický).

č psáno chz v těchto slovích: chzakagie *1*, 8, przіechzakaw 9, chzezt 24, wzuchzní 32, v ty chzazí 38; v samém chzele *2*, 4, chzazte 11, rzechz 16; *4*, 41; *6*, 32; *10*, 40; rozlichzneho chzínu *2*, 17, v té rzechzi 21, rzechzi *7*, 36; *10*, 43; zlunechznemu *3*, 7, obychzenye 17, pechzu 21, chzeledy *4*, 9, chzizla 26, chzakayucze 29; chzezt *5*, 31; *6*, 28; vchzíný *5*, 37, chzínie 38; pochzenſſe 42; pochzie *6*, 18, chzlowiekem 25, potochzi 30, achz 34, 39; *9*, 11, 30, 46; *10*, 15, (a)chz, 10, 39; chzaz *6*, 43, *8*, 34; kto sě zle pechze *7*, 22, osidlo jiným lechze 23, obychziegie 40; nezatochzie *8*, 21, pochzie 22, chzieztye 24, nodpochzinu 32, nodpochzínucze 34, neztatechzne 44, chzus 45; chzili *9*, 31, (sú)mrachzi 41, chzta 48, odpchzíne (sic!) *10*, 8, ypochzieziech 12, rziechzi 16, (p)rochz 33, 34, przichzínu 45; chzas *11*, 9, odpochzatka 11, 21, (pr)ochzty 35 (= proč ti), zwiechzka *12*, 23; celkem *62krát* (též Geb.).

č psáno cz: lecz 4, 40, procz 10, 29 — 2krát.

č psáno ſch: hluſchními 2, 27.

č psáno ſz: przіſzínye *4*, 1, zwyſzey 7, zamaleſzkem *5*, 12, obaſz *7*, 11, ſzuſſ 12, vteſze 24, koſzkamy *8*, 36 (kočka = Sturmkatze) — *7krát* (též Geb.).

j psáno g v násloví i v nitru slova před e, i, ě, — ie (i psáno většinou i, ě, ie psáno pravidlem ie, výjimkou ye), potom před souhláskami m a h: před e v násloví gediſto *1*, 6, gedínu *1*, 9, Gezt *1*, 19, gezt *1*, 29; *5*, 34, *10* 24, 30, 37; *12*, 20, 22; Gedieſſe *2*, 14, gedíne 24, geho 28, *3*, 13, *4*, 41, *5*, 18, *7*, 24, *9*, 34; gedyeſſe *2*, 37, ges *3*, 9, *10*, 26, geſſchzes *3*, 38, gedas *4*, 33, gemu *5*, 43, *6*, 35, 39, *7*, 17, *8*, 16, *11*, 42; g(emu) *9*, 30, ge(mu) 32; gemus *6*, 4; *8*, 5, gemuſto *6*, 42; gemſſe *7*, 17, gens *7*, 26; raduge *8*, 11, že tolik luda tu ge *8*, 12; geſſchze *8*, 29; gednoho *9*, 20, gelenye *9*, 27, gednomu 47, geſſchze *12*, 29; ge(nž) *9*, 17; gense 48; jižto běchu giety *5*, 19, gie 23, *6*, 38, *12*, 36; —

před i v násloví (gı-): gıch *1*, 8, *2*, 9, 10, 13, *4*, 19, *6*, 19, 37, 38, 40, *8*, 27, 28, *11*, 44; gıchs *2*, 15; gínu 16, gıs 28, 30, *7*, 42; gíms *3*, 40ᵃ, *8*, 11, 21; gína 4, 25, gím *4*, 31, *5*, 24, *6*, 21, 32, 36; gıſto 5, 19, gímzto *5*, 39, *9*, 43; gínym *7*, 23, gíneho *7*, 32, gínemu *8*, 13, gíny mno(zí) *10*. 10, gız *10*, 14, nic gíneho 10, 27, (v) gínem *11*, 10, gıztye 12, 25, 27; —

psáno gy-: gynym *7*, 20, gyty *1*, 27; —

před m (gm-): gmagıe *2*, 16, gmayu *2*, 18, gmíeſſe *3*, *11*, gmíel *6*, 40, gmu *8*, 7, *10*, 33, 38, *12*, 11; —

před h (gh-): gho *1*, 18, *3*, 5, *6*, 34, *8*, 6; —

v nitru slova (sem řadí se i slova psaná dohromady) před e (-ge-): agednu *1*, 5, nageho 24, negeden 33, anegedne 36; bogem *4*, 3, wogem 34, przıgedne 37, k svým wogem 37, wgeho *11*, 25, Pogednom *6*, 29, wzkazuge 32, wgedno *7*, 35, jak sě dıege 41, negedna *8*, 17, podgednu 25, neprzıege *10*, 36; —

před ě, ie (psáno -gıe-, výjimkou -gye-): chzakagıe *1*, 8, pozpıechagie 15, przıgıeda 18, zragıe 20 = z ráje, wogıe 21, bezpokogıe 22, gmagıe 2, 16, magıe *3*, 35, míegıeſſe *3*, 41ᵇ, gıelí *4*, 10, zbrogıe 25, wogıe 28, dwogıe 27, bogıe 35, ztogıe 36, jižto běchu gıety *5*, 19, ztogıece 29, zprzıgıe *6*, 7, przıgıe 11, toho bogıe 29, zwogıe 30; obychzıegıe *7*, 40, pokogıe *8*, 39, netbagıe *9*, 29; -gye-: domnawagye *1*, 16, ogyemí *3*, 1; —

před i (-gı-, výjimkou -gy-): przigidu *1*, 6, ygıch *2*, 13, yprogıch *4*, 5, ydogıtı 35, pogıch *5*, 40, agich *6*, 5, przıeg(ide) *10*, 16; -gy-: zſſalmíegy *1*, 32, jakž činie gyny *5*, 38; —

před m (-gm-): przıgmu *6*, 34.

j psáno y v násloví i v nitru slova. V násloví psáno jest a) před a: yaks *3*, 1; *5*, 37, 38, 41; *7*, 18; *8*, 10, 33; *9*, 10, *10*, 10; *12*, 13; yako *3*, 24; *6*, 15; yak(o) *9*, 23, yakſſe *4*, 39; yakſto *5*, 24; *8*, 20, 35; *9*, 17; yamu *7*, 18; yak *7*, 38, 41; yakos *10*, 12; *12*, 27; yazzn(ě) *10*, 18; —

b) před u: yunoſſıemí *3*, 23; *4*, 18; — c) před d: ydyeſſe *2*, 34.

V nitru slova psáno jest (sem řazena i slova psaná dohromady) před a: ayaks *1*, 10; poyal *4*, 16; —

v slabice naj-: anaywıecze *5*, 36, naypırwe *8*, 22, (n)edaymes *10*, 38;

v slabice -ej: tey *2*, 15, whedbabney 30, wıborneyſſıch *3*, 14, przırozeneyſſıch 15, zproztneyſſıeho 40ᵇ, zwyſzey *4*, 7, (v)welıkey 38, wteys *7*, 36; —

v slabice -oj-: woyſchze *1*, 12; nawoynu *4*, 10, boy *7*, 16; *10*, 28; *12*, 28; zwoy *10*, 29; —

před -u: gmayu *2*, 18; nevmierayu 19, patruyucze 26; kboyu *4*, 20, chzakayucze 29; s přěvelikú zbroyu *5*, 20; przizluhuyucze *3*, 16; mayucz *3*, 21; hnyewayu *10*, 11; —

před m: neymiela *4*, 26 — tu písař četl patrně nej-měla a psal tudíž podle pravidla o slabice -ej.

y značící j připíná se ku předcházejícímu slovu: sey zu *2*, 20; sey gmu *4*, 20,; toy gmu *8*, 14; g- připsáno tu pro větší zřetelnost.

V příkladě poygmaly *4*, 8 jest patrně přehozeno písařským omylem yg místo gy: pogymaly.

Omylem psáno j-y na místech nenáležitých: naywieky *2*, 20, neymalo *7*, 28, ziey 5, 42 (počenše ziey vmilozirdy); odvoláno opravnou tečkou: naywietſſie vzile = na většie úsilé 4, 12.

Někdy místo g i y psáno jest ı a to i před širokými hláskami a, u i před e. Pravidlem psáno tak slovo již = iam.

Před -e: ıes *1*, 20; *2*, 13; *4*, 26; ıenzto *1*, 24; ıedyſto *1*, 30; ıezt *1*, 31; *5*, 39; ıens *2*, 35; *4*, 2.

Před -a: ıaks *2*, 32; *4*, 32; ıakos *3*, 4; ıadıs 8, 42; ıadyſto 9, 24.

Před -u: ıus *1*, 30; *5*, 3; *6*, 25, 41; *7*, 13, 38; *9*, 17; *10*, 11, 27, 34, 36; aıus *8*, 9; íus *5*, 11; *7*, 28; *10*, 23; íunoff *3*, 14; íutrzıe *4*, 32; *10*, 28; íu *5*, 2; pomluwaıucz *9*, 44.

ř psáno v násloví a v nitru slova vždy *rz*: trzıedczıety *1*, 14, rzıeka *1*, 19 atd.

V jednom případě z přehozeno: knepraztelom *1*, 15, v jednom nadepsáno: proti nepřatelom *1*, 27, jednou vynecháno: naprozrıedku *2*, 34.

Na konci slova psáno ř vždy rs: maters *4*, 13; z(věr)s *9*, 31,

s psáno z pravidlem, totiž ve slovích: wlazt *1*, 1, míezt 2, zta *1*, 3; zıe *1*, 3, 11, 16, 25, 28, 35, 38, 39; *2*, 1, 2; *3*, 3, 25, 31; *4*, 3, 6, 17, 33, 34; *5*, 11, 26, 33, 42 [zıey], 43; *6*, 4, 6, 22, 23, 25, 27, 35, 42, 43; *7*, 5 [azıe], 8, 11, 12, 22, 27, 30, 39, 41, 45; *8*, 7, 8, 11, 14, 16, 38, 40 45; *9*, 23, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 38, 46; *10*, 11, 18, 41; *11*, 28, 35, 46, 48, 49; *12*, 11, 31; — vždy tak; — nazwıet *1*, 11, wztaty 12, dozty 13, pozpıechagıe 15, Gezt 19, gezt 29, ıezt 31, *5*, 39, gezt *5*, 34, *10*, 24, 30, 37; *12*, 20, 22; zlyſſu *1*, 20, babylonzky 21, nazwe 22 = na své, zaha 24, chzezt 24, z miezta 25, vzlıſſal 29, 31, zwu 34 = svú, czıezt

34, hlažne 36, wzkalach 37, zwe 37 = své, zproztrzieli hlazí 37, v ty chzazí 38, zkali 39 = skály; zwiet *2*, 1, zilnye 3, wzamem 4, Przíedzaztupem 4, pohaňka 5, zwatínie 9, chzazte 11, zobu 12 = s obú, ztranu, 12 pohanztwo 18, zu 20 = sú, zv 21, zu *7*, 35, *10*, 14; zplyne *2*, 22, nazwietye 23, zlow 24, zweho 26, zaztupi 27, czizuczow 29, zluffie 32, zam 34, naprozriedku 34, wizatem 37, ztworzili 40; zlunechznemu *3*, 7, ztydla 10, horkozt 10, dwieztie 14, zwu 15 = svú, przizluhuyucze 16, zucze 17, zpozlufzenztwím 18, zweho 19, ztlupem 24, zpolu 24, zwím 25, czizuczow 26, vzweho 27, zdrahotu 28, zaztupem 25, zwím 29, yzwím 29, komonztwo 33, wlaztnye 37, zeho 39, zproztneyffieho 40, po ztranach 41[a]; zilnye *4*, 3, zobu 8, vzile 12, zobie 12, seztru 13, zobie 14, zuzenu 14 = súzenu, zobu 16 = s sobú, zína 16 = syna, zewffiemí 17, zwe 18 = své, paddezat 19, trzizta 21, zilnych 22, znym 23, 24, zobie 26, chzizla 26, ztachu 27, bliz zebe 27, ypohanzke 28, zobu ztranu 29 = s obú stranú, zwietlozt 30, zluncze 33, prozwiety 33, tu sě zpolu wogem znyety bylo 34, ztogie 36, kzwím 37, zlyffie 41; — neznamozt *5*, 2, zmutye 5, 2, ztraztne 5, yzwe 6 = i své, zweho 7, zwe 8 = své, ztonala zirdczem 9, zobu 10, zta 11, pozta 12, zeztru 14, awzedmi 15, pohanzkeho 16, wlaztneho 17, zmnohem 18, zwobodnych 22, zirdcze 24, 27, trziezty 26, muzil 26, ztrachy 27, ztogiece 29, ztrany 30, chzezt 31, zama 33, milozirdye 34, zmutnemu 35, vmilozirdy 5, 42; — salozt *6*, 4, zkladla t., zpadla 5, zobye 8, 11, wzeztru 11, miezto t., Miloztyw 12, zeho 14, zwieta t., ozwieta 15, mílozirdie 16, ludzky 18, zlowa 20, zamízliw 21, myzlu 22, ztyirpiety 24, tak sě ztawa 27, chzezt 28, zwogie 30, pozli t., dodamazka 31, k míeztu t., zwieztu 32, bez vzile 33, oztaty 30, oztawie 38, zmíezta 41, pozluzbye 42, sě zta t, chzaz 43; ozadyw *7*, 4, zam 5, zmírt t, lztywím 6, zwe mizli 7 = své mysli, zím 8 = sím, zkludyty 8, dozty 9, zmíezta 10, zobu t, zhonczi 12, wzaztawu 14, zwe 15 = své, zi 16 = si, ztiechu 17, zamu 19, vztlaw 20, zam 21, vzidlo 21, 23, zam 24, že sě ztalo 27, zirdczu 29, zwemu 29, ž' sě ztalo 30, zizk 32, 34, při zkutczie 33, radozt 34, wzmutczie 34, zprziezena 35, míezta 36, ssezt 38, anazedmí 39, zwich 40, zseczi 43, zneffe 43, do zidona 45; kmieztu *8*, 5, wzirdczu 11, vzilno 13, ztrziela 17, zmírtelna 17, zamoztrziela 18, zezdy 18, ztala 19, zlama wznopie 20, trezt t, mízli 21, zkytu 24, chzieztye t, zto 25, 27, centum,

znym 25, aczizucz 26, 28, zta 29, Miezieczie 30, bezprzieztanye 31, chzaz 34, przieztanucze 37, zobie 39, vmiezto 40, miezto 41, ymiezta 43, neztatechzne 44; znad *9*, 9, vztaty 9, zamyzlen(ie) *9*, 6 (s místo správn. š), zi(rdce) 7, zi 11, vmieztiech 12, konzke 14, zwich 16, nazizk 18, zwe 21 = své, doziecí 22, wlez(ě) 26, zweho 33, ztrzielniczie 37, vzi(l..) 39, znyde 43, zobie 45; *10*, 8, lakomztwem 9, ypochzieziech 12, milozty 15, míeziecz 17, kraz(ně) 19, poztaw t, zwu 20 = svú, zwietlozt 20, z(mie) 25, zamí 29, zwoy t, zam 30, zpadne 31, zwe 32 = své, odmieziecziе 35, zw(ětla) 36, z(třětla) 37, zmírt t, zweho 39 = svého, zwich 40, nevztraſſie 42; zwieta *11*, 19, ztale 23, mor nazkot zpadne 27, zpadne 30, (jakož pir)vní den ztaweno 31, sě to ztawa 35, (mě)ziecz 36, ztarzi 37, zníedli 38, (m)iezta 40, sě zta(vá) 49; kzlu(ncu) *12*, 10, zwie(tlost) 11, zluncze 13, 18, 33, zwie(tlost) 15, zweho 16, pohanztwo 21, zwiechzka 23, kz(luncu) 24, Mieziecz t, giztye 25, 27, mieziecz 26, pohanzka 30, zilnu 32, zwu 34 = svú, (pro)zta 35, zliſſiechu 37 — celkem 389krát (o 3 více než Geb.)

Za s píše se s: seztru *4*, 13, dárius 36, *7*, 25, syna *5*, 16, sziely 43, syn *6*, 9, ydnes *7*, 41, tyrus *8*, 5, nas *10*, 25, 32, chzas *11*, 9, (č)as, 21 — *12krát.*

Za s píše se ſ: ſluſy *2*, 15 = slúží, kſobye *6*, 7; mimo to častěji ve skupině *st:* czieſta *1*, 26, *8*, 42, przieſta *7*, 37, huſtye *8*, 19, ariſtanď *11*, 12, (v c)hytroſty 13, míſt(ři) *12*, 12, (star)oſta 36, ſturm *8*, 22, 29, ſturmowanye 32 (slovo cizí, spíše vyslovováno sturm podle němčiny než šturm) — *13krát.*[1])

s = zz: zzebra *1*, 22, ozzm *2*, 6, nezzty *4*, 23, zzprzieweliku *5*, 20, odpozzla *7*, 26, yazzn(ě) *10*, 18 — *6krát* (podle Geb. 7krát).

s = ſſ: samíſſliw *6*, 26, mieſſczke *7*, 4, vſſliſſaw *10*, 40 — *3krát* (podle Geb. 7krát).

s = ſzz: trzaſzzl *2*, 1 — pouze zde (též Geb.).

š psáno pravidlem ſſ: wſſu *1*, 1, byeſſe 7, lesieſſe 8, wſſdy 16, *3*, 20, *4*, 24, *5*, 33, *9*, 22, zlyſſu *1*, 20, vzliſſal 29, 31, zſſalmiegy 32, ta sě zdaſſe 38, wſſeczki 39; wſſu *2*, 3, wſſiczi 7, 30, 33, *12*, 41, ſſcrzínye *2*, 8, Gedieſſe 14, téj ſſcrzíný *2*, 15, awſſaks' 21, wſſeczko 23, u předrahém ruſſie 2, 31, zluſſie 32, ydyeſſe 34, gedyeſſe 37, weſſ 38, horzieſſe 38, awſſak *3*, 22, 39,

[1]) Podle Geb. ſ, s = s v Alx. H. 11krát.

dyeſſe *2*, 41, powſſiech stranách 3, 41[a], powiſſena 8, wimiſſlena 9, gmieſſe 11, wiborneyſſich 14, iunoſſ 14, ſſlechtu 15, przirozeneyſſich 15, przedewſſiemi 22, yunoſſiemi 23, przieliſſ 28, wſſi 32, zproztneyſſieho 40[b], pieſſieho 41[b], miegieſſe t., wſſu *4*, 2, wſſdi *4*, 8, 25, naywietſſie 4, 12, zewſſiemi 17, yunoſſiemi 18, wſſe 20, byeſſe 39, wſſaky 40, zlyſſie 41, zbywſſe *5*, 6, wſſeczko 11, ſſlo 27, nawſſe 30, ztratywſſe 31, zbywſſe 32, ſſlechta 33, odtuſſi 35, pochzenſſe 42, wſſie *6*, 4, wſſeczky 7, horſſu 13, nadwſſie 14, wſſie 20, 26, horſſie práva 26, wſſeho 33, při vſſie čsti 36, yprziwſſem 37, wſſie *7*, 4, ſzuſſ 12, wzemſſe 16, gemſſe 17, wſſaks 29, *8*, 13, *12*, 8, odtuſſi 7, 29, zneſſe 43, wſſe *8*, 14, *9*, 11, *10*, 14, wſſak *8*, 16, 40, *9*, 32, 34, wſſady *8*, 19, 41, zewſſiech 22, wſſaky 34, zawſſe 38, wſſ(ecky) *9*, 15, na zisk (z)rziewaſſie 18, wſſe(ho) 29, wſſie 36, wſſeczko 47, owſſem *10*, 21, weſſdy 28, meſſkaty 34, nevztraſſie 42, waſſie 43, wſſeho *11*, 19, poſſel 21, wſſe 41, (w)eſſdy *12*, 19, (vý)ſſe 29, wſſie 30, zmiſſe 30, (pla)ſſie 31, rozbiehſſi 31, wſſie 35, zliſſiechu 37, celkem *119krát.*[1]) ſſ psáno za š jistě též ve slovích neúplně dochovaných: zamiſ(ſleni)e 12, 39, (vſ)ſie své věci 9, 21.

Jiné způsoby psaní *š* jsou řídkou výjimkou: *š* = *s:* prorozkos *2*, 36, sla *4*, 25, chzus *8*, 45, znasie *9*, 17; — *š* = *ſz:* zpozluſzenztwim *3*, 18, kurſzitem *3*, 30; — *š* = *ss:* ssezt *7*, 38; *š* = *ſch:* ſchal *1*, 32.

Ve skupině *šč* psáno š obvyklým způsobem *ſſ:* geſſchzes *3*, 38, geſſchze *6*, 27, *8*, 29, *12*, 29 (4krát), ale též jen *ſ:* woyſchze *1*, 12, ſchzitem *3*, 29.

z psáno pravidlem z: zemiczu *1*, 5, byrzo 1, 10, pokaza 11, kaza 12, blyz 19, bezpokogie 22, bliz 23, *4*, 27, hnu sě ztoho miesta *1*, 25, zſſalmiegy zbubnow šal 32, wzuchzní 32, hyrzal 33; potwirzal 34, wznymal 35, zuby 35, [zproztrzieli 37],[2]) tak sě zdaſſe 38, zborzili 39, Prziedzaztupem 2, 4, woz *2*, 6, 3, 40[a], *4*, 19, na wozie *2*, 8, zlata t, woza 12, hroza 13, rozlichzneho 17, zato 18 = za to, bez 20, *3*, 12, *6*, 33, zaztupi *2*, 27, prorozkos 36, nawozie 37, zlatem 38, pozlatye 39, zwk 41, podzorzie 41, zdielan *3*, 40[a], nic nezbylo 5, wz letňú zparu 6, nadwozem 6, zlata křídla 11, owozie 12, przirozeneyſſich 15, zaztupem 25,

[1]) Podle Geb. 115krát.
[2]) Možno čísti s-.

bez pozlathy 34, poluzene 34, neruzene 35, wzatu 36, zlatu 37, yprohrozu *4*, 5, kwozu 6, ywzal 11, naztratu 14, zuzenu 14, weza 17, mzhow 22, nalezty 24, zbrogie 25, neznamozt *5*, 2, zbywſſe 6, 32, zmilele 8, spřěvelikú zbroyu 20, v hrozie 25, hrozno 28, ztratywſſe 31, zbosie 32, neznamemu 36, po przirozenyu 40, wzie *6*, 8, za 8, zamladu 12, newzie 13, kazny 16, zboſſim 17, wzhirde 17, wzbludy 22, wziwaty 23, wziwal 25, zwieztu 32, wzkazuge 32, purgrabie zmiezta 41, vzrzie 43, nazle 44 = na zlé; potazem *7*, 7, lud zmiezta 10, zle 11, wzaztawu 14, nenazbawu 15, wzemſſe 16, si zhinuchu 16, wzkopal 18, zle 22, wzwiedie 25, zradczi 27, ztratyl 28, zlemu 30, zleho 31, zizk 32, 34, weztratye 34, již běchu zbity 42, rozkaza 43, vzrziechu *8*, 6, nazdy 9, vzrziew 12, toj jmu sě zda 14, wezdy 15, však sě jemu to nezdy 16, střěla prziety zezdy 18, nezatochzie 21, zewſſiech najpirve 22, podzed 28, bezprzieztanye 31, zaſſhu 41, wzem(i) 42, wzeſſhu 43, zda 45, zany(m) 46, zamyzlen(ie) *9*, 6, (n)ezawína 16, znasie 17 (= znášě (!), naztr(atu) 18, nazizk 18, z(věr)s 31, twirzí 37, pokazuge 38, hírzí 38, zle 44, pomlúvajúc naň ztoho 44, zrzkucze 45, (m. vzřkúce) zmose(my) 46, věc zamal(u) 48, yboz(i) *10*, 11, (= i bozi), zna(my) *10*, 12, zazraky 13, zname(nye) 14, ztraty 14, zatyem 17, pokazaw 18, ztraty 24, zname(nie) 26, ztrat(ím) 28, umra zany 30, ztrata 31, z(býti) 39, zle 41, znate 47, (hvi)ezdi *11*, 8, wzwiediety 15, wzwiete 18, (ve mn)ozie 24, wzbudy 29, že to vše zobluda 41, wzapad 43, zapadu 45, zato *12*, 20, pohanská (moc) zmiſſe 30, zbledie 31, rozbiehſſi 31, hrozu 32, wzwiedie 34, zle 39, zamiſ(ſleni)e 39, roz(mluve)nye 40, minu zamy(šle)nie ztak múdrého roz(mluve)nie 40, zrziecze 41, celkem *174krát* (+ 1).

z psáno s: satyem 4, 25 = za tiem, samiſſhw 6, 26.

ž psáno s pravidlem: kdes *1*, 7, 8; *5*, 3, 27, 28; *8*, 23; *9*, 13; lesieſſe *1*, 8; ayaks 10; se = že *1*, 13, 23; *2*, 19; *3*, 5; *4*, 8, 32; *6*, 3, 28, 33, 43, *7*, 16 27; *8*, 12; *9*, 31, 39; *10*, 11, 28, *12*, 21, 26, 30; s = ž' = že *6*, 36, *7*, 30; ies *1*, 20; *2*, 13; *4*, 26; vnyes *1*, 21, kadys, 26, ius *1*, 30, *5*, 3, íus *5*, 11, 7, 28, *10*, 23, ius *6*, 25, 41, *7*, 13, 38, *9*, 17, *10*, 11, 27, 34, 36; aius *8*, 9; kdys *1*, 35, *5*, 11, 23, 35, *6*, 17, *7*, 25, *12*, 10; wnus *2*, 1, *4*, 2, *8*, 26, *10*, 22, *12*, 22; wnyems *2*, 5, wnys 9, oheň prons 10, dvanácte musí 14, flusy 15, gichs t., sey 20, sywí t, awſſaks 21, czos 23, *4*, 9, 19; *6*, 40, *8*, 13, *10*, 35, *12*,

36, slov bosıch *2*, 24, ıaks 32, *4*, 32, knyesatom *2*, 32, gis *2*, 28, 30, ıens *2*, 35, *4*, 2, yaks *3*, 1, *5*, 37, 38, 41, *7*, 18, *8*, 10 33, *9*, 10, *10*, 10, *12*, 13, ıakos *3*, 4, ges *3*, 9, *10*, 26, dırsıecze *3*, 25, geſſchzes *3*, 38, gíms 40ᵃ, *8*, 11, 21, tese *4*, 11, senu 13 (2 ×), sey 20, aczos 21, gedas 33, ktos 39, musıe *5*, 7 = muže, drusıe 8, = druže, ponems 9, as 10, 13, *7*, 14, *8*, 40 as *9*, 34, 40, *10*, 21, tudyes *5*, 19, knyesat 18, 21, ywsıezty 25, zbosıe 32, kase 33, drase 34, wnems 43, salozt *6*, 4, taks *6*, 6, *8*, 29, donads *6*, 13, wısıe *7*, 4 = věžě, akdys 13, 44, tudıes 19, wtes 21, gens 26, wſſaks 29, *8*, 13, *12*, 8, protos *7*, 33, *12*, 25, wteys 36, tus 37, gıs 42, zseczı 43, gemus *6*, 4, *8*, 5, kaks 15, mnoho wıes 15 (= věž), akdes 24, neslı 30 (= nežli), tehdys 41, ıadıs 42, nanes *9*, 7 = na něž, sbı 8 = ž'by, przıewasıw 21, dırsıe 33, takes 35, pomose(my) 45, wsywotech 46, zmose(my) 46, gense 48, yakos *10*, 12, ínheds 19, ktos 25, síuot 29, nes 31, sywu 33, sny 37 = ž'ny, (n)edaymes 38, sywu 38, (ja)kos *12*, 9, mistři tyse 9, blıse 10, (j)aks 14, 17, (t)akes 16, yakos 27, awnus 23 — celkem *183krát* (podle Geb. 185krát mezi 226 případy).

ž psáno ſſ: kaſſdy 3, 27, 5, 26, yakſſe 4, 39, zboſſím 6, 17, yprzıkaſſdem 7, 33, zaſſhu 8, 41, wzeſſhu t., 43, (k)aſſdy 10, 32 — *8krát.*

ž psáno ſ: leſala 2, 9, kaſdy 2, 15; zvláště hojně před t, kde ovšem možno čísti š: gedıſto 1, 6, ıedyſto 1, 30, kdyſto 4, 10, gıſto 5, 19, gemuſto 6, 42, yakſto 5, 24; 8, 20, 35; 9, 17, ıadyſto 9, 24, wnuſto 9, 25, 41, wníchſto 10, 13 — *15krát* (tak též *Geb.*).

ž psáno z: ıenzto 1, 24, akazdı 2, 16, blızne 3, 13, knyezıeczímí 3, 23, gimzto 5, 39, szıely 5, 43, pozluzbye 6, 42, zprzıezena 7, 35, gímzto 9, 43, gız 10, 14, wzen 11, 34 — *11krát* (Geb. *9*krát).

Pochybné jest čtení ve slovích, obsahujících původně skupinu *čs*; jest tu spřežka chz nebo ſz, což jindy značívá č; sr.: chzty *5*, 6; *6*, 5, 16, 19, 36; chztnu *10*, 45; — oraſztwo *2*, 35 (m. ozractvo: bohactvo), ſzthy *3*, 18, wkomornyſztwıe *3*, 19. Četl-li písař ještě čs, psal chz a ſz místo složité spřežky chzz, ſzz.

Za *ň*, *ď*, *ť* píše písař prostě n, d, t: ohen prons *2*, 10 = oheň proňž, podnu *3*, 10 = pod ňú; chzeledy *4*, 9, bud *6*, 9 = buď, esto; kdyetatku t, vždy tak.

Za i psáno ı ve slově inhed: ınhed *6*, 6, ínhed *2*, 25, *10*, *17*, ínheds *10*, 19,

Ve slabice bi psáno -ı-: ty, již běchu zbıty *7*, 42, sto pobıtych *8*, 27.

Ve slab. ci psáno vždy *ı:* wſſıczı *2*, 7, 30, 33, *12*, 41, moczı *3*, 5, *12*, 32, knyezıeczímí *3*, 23, czızuczow *3*, 26, od czínobra t., 36, zhonczi *7*, 12, tomu zradczi t., 27, hrzeczí t., 42, zseczı t., 43, wieczı t., 44; 11, 23, rzeczı *8*, 10, aczizucz *8*, 26, 28, ptaczi *8*, 26, noczi *8*, 37, trzıdczıeczı *9*, 20, wıeczí *9*, 21, dozıecí t., 22, hrzeczi *10*, 23, *12*, 34, nevteczi *10*, 24, k(m)oczí *12*, 21, wnoczí t., 22. Výjimkou jedinou psáno y: (j)akž pochodně p(roti sv)ıecy 12, 14.

i ve slabice či psáno ı: chzínu *2*, 17, v rzechzı *2*, 21, *7*, 36, ſchzıtem *3*, 29, przıſzínye *4*, 1, chzızla *4*, 26, vchzíný *5*, 37, chzíníe *5*, 38, potochzı *6*, 30, nodpochzınu *8*, 32, nodpochzínucze *8*, 34, chzılı *9*, 31, (sú)mrachzí *9*, 41, odpchzíne (!) *10*, 8, té rzıechzı mnoho t., 16, rzechzı vašě t., 43, przıchzínu t., 45 — bez výjimky.

i ve slabice di psáno ı, í: gedínu *1*, 9, gedíne *2*, 24, rodína *2*, 28, hodíny *5*, 5, yrodíny t., 32, wıdím *10*, 26, 35, celkem *7krát.*

i ve slabice ji psáno ı, í: przıgıdu *1*, 6, gıch 8, *2*, 9, 10, 13, ygich 13, gich *4*, 19, *6*, 19, 37, 38, 40, *8*, 27, 28, *11*, 44, gichs *2*, 15, gínu 16, gıs 28, 30, gíms *3*, 40[a], *8*, 11, 21, yprogıch *4*, 5, gína 25, gím t., 31, *5*, 24, *6*, 21, 32, 36, ydogıtı *4*, 35, gıſto *5*, 19, gímzto 39, *9*, 43, pogıch *5*, 40, agıch *6*, 5, gínym *7*, 23, gíneho t., 32, gıs 42, gínemu *8*, 13, gíny *10*, 10, gız t., 14, gíneho t., 27, (v) gínem *11*, 10, gıztye *12*, 25, 27 — pravidlem (44krát); výjimkou psáno y: zſſalmıegy *1*, 32, gyty 27, gyny *5*, 38, gynym *7*, 20 (*4krát*). Sem náleží též poygmaly *4*, 8, kde y-g přesmyknuto.

i ve slab. li psáno ı: blız *1*, 23, *4*, 27, aby wehnalí 1, 1 (sc. lidé), bylı 2, 7 (sc. lıdé), rozlıchzneho t., 17, prowelıke t., 35, netolık t., 39, ztworzılí t., 40 (sc. lıdé), orlıczıe *3*, 8, blızne 13, ti bydlılí 20, przıelıſſ 28, ti vši bylı 32, míelı *4*, 9 (sc. lidé), gıelí 10 (sc. lidé), mohlı 23 (mezci), welıkey 38, zzprzıewelıku *5*, 20, zamízlıw *6*, 21, samíſſlıw t., 26, nalı 41, své mızlı *7*, 7, nykolık 37, wlıtwıe 41, tolık *8*, 9, 12, kolık 10, mízlı 21, šturmovánie obyrtlı 33, (těžen)ie polí *9*, 11, ynapolí 12, kolı 35, oblıl

10, 22, lı 34, welıky *11*, 13, zníedlı (vědi) 38, blıse *12*, 10, welím 19, paklı 33. — *39krát* (ly = li sr. níže).

i ve slab. mi psáno ı: noc mínu *1*, 10, míl třiedcěti t., 14, míne *2*, 23, hlufchnímı t., 27, ogyemí *3*, 1, przıedewffıemí t., 22, knyezıeczímí yunoffıemí t., 23, mína *4*, 15, zewffıemí 17, yunoffıemí 18, zmílele *5*, 8, awzedmı 15, mılozırdye 34, vmılozırdy 42, míle *6*, 7, 34 = mile, syn buď mi k děťátku 9, Mıloztyw 12, mílozırdıe 16, Mınulo *7*, 38, twırdímí *8*, 36, mína *9*, 15, mínu 36, míne *10*, 9, mílozty 15, proč zamí (sc. Řěci) svój život k(rátím) 29, (kterú m)i dáváte vinu 44, (m)ínuge *11*, 47, míft(ři) *12*, 12, zmíffe 12, 30, p(řího)domí t., 38, ymínu zamıf(fleni)e 39 — celkem 34krát; y psáno tu pouze dvakrát: blydamy *8*, 35, kofzkamy t., 36.

i ve slabice ni psáno ı: nícz *3*, 5, *7*, 31, *8*, 16, 21, *10*, 27, *11*, 22; ztrzıelníczıe *9*, 37, wníchfto *10*, 13, nıcz t., 42 — *9krát* (ny = ni sr. níže).

i ve slabice pi psáno ı: pılnye *4*, 4 (: silně), (l)epı *10*. 30, jednou y: pycy(e) *9*, 14.

i ve slabice ři psáno ı: przıgıdu *1*, 6, przıtaha 23, ffcrzínye *2*, 8, ffcrzíný 15, krzíwí 21, krzık 40, krzıdla *3*, 11, przırozeneyffıch 15, przızluhuyucze 16, przínem 17, rytyerzí 32, podkropıerzí 33, przıfzínye *4*, 1, trzızta 21, przıgedne 37, przıdaty *5*, 4, przıwedu 23, po przırozenyu 40, przıchıle *6*, 6, zprzıgıe 7, przıgıe 11, przıgmu 34, przı 36, yprzıwffem 37, krzıwim *7*, 7, przıwede 14, yprzıkaffdem 33, trzıdczıeczi *9*, 20, namíerzí 31, (n)evwıerzí 32, yprzıhna 40, (př)ıda *11*, 12, ztarzı dědi 37, przıde *12*, 10, *vždy tak* (34krát).

i ve slabice si psáno ı: zılnye *2*, 3, *4*, 3, vzıle *4*, 12, *6*, 33, zılnych *4*, 22, muzıl *5*, 26, zím králem 7, 8, zı t., 16, *9*, 11, ozıdlo *7*, 21, 23, do zıdona 45, vzılno *8*, 13, vzı(l..) *9*, 39, zılnu, *12*, 32 — celkem 15krát (mimo případy s ir = r).

i psáno ve slabice ši ı: wffıczı *2*, 7, 30, 33, *12*, 41, wıborneyffıch *3*, *14*, przırozeneyffıch 15, kurfzıtem 30, ti wffı 32, odtuffı *5*, 35, *7*, 29, rozbıehffı *12*, 31 — bez výjimky.

ti psáno ti: ydogıtı *4*, 35, živu bytı *10*, 33 (častější ty = ti srov. níže).

i ve slabice vi psáno ı: wıprawıl *2*, 2, (ti ľudie) sú sywí 20, (tı ľudıe) sú krzíwí 21, na vozě wızatem 37, zpozlufzenztwím *3*, 18, wıprawıw sě 31, vyprawıl *4*, 4, chwıle 11, *12*, 8, wzmluwı *4*, 38, wchwılu *5*, 5, wıda *6*, 3, *10*, 32, 41, wnawı *7*, 20, (n)eza-

wína *9*, 16, widamy *10*, 13, widím 26, 35, wínu 44, widieny *11*, 10, (promlu)wiw 11, mluwil *12*, 36 — celkem *23krát.*

i ve slabice zi, zí psáno i: zizk *7*, 32, 34, nazizk *9*, 18, (hors)kých twirzí 37, pokazuje sě (všd)y hírzí 38 — 5krát.

i ve slabice ži psáno i: dvanácte musí *2*, 14, slov bosich 24, zboſſím *6*, 17, prziewasiw *9*, 21, síuot *10*, 29 — celkem *5krát.*

Dosti hojné jsou případy, kde psáno y za i.

Spojka *i* psána vždy y: měst yhradow 1, 2 atd. — *Za bi, bí psáno by:* podbychu Kapadoky *1*, 4, markraby *5*, 21, yhraby *5*, 22, chtě čúš s honci sě pobyty *7*, 12.

i ve slabice di psáno dy: dywno *1*, 13, chzeledy *4*, 9, rodyny *5*, 6, twirdy 41 (: v milosirdí), vmilozirdy 42, wzbludy sě *6*, 22, ozadyw *7*, 4, proradyw 5, zkludyty 8, s sobú ľud z města wyludy 10, zle sě tak (purkrabí) pokludy 11, nazdy *8*, 9, wezdy 15, však sě jemu nic to nezdy 16, zezdy 18 = se zdi, (ho)dynu *9*, 35, kludy *10*, 41, wzbudy *11*, 29, wludy 30 = v ľudi, (vě)dy nemohú 34, staří diedy 37, (*h*)wiezdy 38 (= vědi) — celkem 22krát. Úhrnem slabika di psána v 76% dy, ve 24% di.

Za li, lí psáno často ly (7krát): aby měst dobywaly *1*, 2, blyz 19, byl zvyčej, ze poygmaly sobú *4*, 8, v němž sě i jemu szíely *5*, 43, vida, že bor kwiely *6*, 3, blydamy *8*, 35, vňužto (s)ledník koly *9*, 25.

i ve slabice ni psáno y: wznymal *1*, 35, osm kony *2*, 6, ti byli všici brony 7, wnys 9 = v níž, ffcrzíný 15, po drahém kameny *3*, 2, v takém znameny *3*, wkomornyſztwie 19, svým odyenym 29, v odieny *4*, 1, jenž míeny 2, znym 23, 24, nebyl kto pomoha ny rady přidati moha *5*, 4, vchzíný 37, jakž činie gyny 38, knym *6*, 6, kazny 16, zmíeny 20 (= změni) promíenyl 43, pomíenyl 44, podvinluwenym *7*, 6, vpomluwenym 9, několik dny 37, šest dny 38, aobranyty *8*, 8, znym 25, dne ny noci 37, zany(m) 46, (o)hny *9*, 15, (s)lednyk 25, kony znyde mnoho 43, sobě ny nám *10*, 8, any 9, gíny mno(zí) 10, čas (sě) míeny *11*, 9, (v) jiném widieny 10, v jeho chtyeny 25, (že sě) nepromeny 26, (pir)wný den 31, (k) západu dolóv pr(oměn)y 45, (tu) sě p(roměn)y 46, (te)hdy sě svě(tlost) vmny 12, 11, mist(ři) (um)ny 12.

i ve slabice ti psáno y: wztaty 1, 12, dozty 13, *7*, 9, divno, že to mohl zdyety *1*, 13, trziedcziety 14, gyty 27, byty 28, *5*, 28, 41, *6*, 18, *7*, 13, *10*, 38, ty ludie *2*, 19, ty všici 33, ty bydlílí

3, 20, potkaty sě *4*, 3, nezzty 23, nalezty 24, widiety 31, prozwiety 33, znyety 34, przidaty *5*, 4, chzty 6, *6*, 5, 16, 19, 36, jižto běchu giety *5*, 19, s přěvelikú zbrojú dyety 20, ywsiezty 25, trziezty 26, ztratywffe 31, Miloztyw *6*, 12, wziwaty 23, ztyirpiety 24, poddaty 35, *8*, 7, oztaty 6, 36, jě i jich dyety 38, Iztywím *7*, 6, zkludyty 8, pobyty 12, ztratyl 28, již běchu zbity 42, obraty 45, protywnie *8*, 6, ty (lidé) ho uzřěchu 8, 6, poddaty 7, aobranyty 8, střěla prziety 18, (o)bratyl *9*, 7, kratyl 8, vztaty 9, netbaty 10, chwatyw 27, mílozty *10*, 15, meffkaty 34, (v c)hytrofty *11*, 13, wzwiediety powiediety 16, (pr)ochzty 35, przie(běhn)uty 43, (minú)ty 44, m(istři) tyse *12*, 9, slunce (sv)iety 19, (jmiet)y 20.

Slabika ti psána thy: athy všici *2*, 7, fzthy *3*, 18, athy vši 32, prothy *1*, 27, *3*, 7 = proti.

i ve slabice ži psáno y: každý flusy *2*, 15, sywí 20, wsywotieh *9*, 46, sywu *10*, 33, 38 — *5krát.*

bě, bie psáno bez rozdílu ie: biechu *2*, 28, 31, 33, 40, *3*, 16, *7*, 42, bie *3*, 40ᵃ, 9, *7*, 38, *8*, 15, *9*, 7, *10*, 22, zobie 4, 12, 14, 26, *8*, 39, *9*, 45, *10*, 8, purgrabie *6*, 41, (do ar)biela *9*, 40, rozbiehffi *12*, 31 — celkem *22krát.*

ě v *cě* psáno ie, vyjma: pycy(e) *9*, 14, je-li tu doplniti tvar na genit.: trziedcziety 1, 14, cziefta *1*, 26, *8*, 42, cziezt *1*, 34, bez konczie *2*, 20, dwadcziecz 29, *3*, 26, orliczie *3*, 8, ruczie *5*, 1, 31, dawczie *6*, 18, oprawczie 19, při zkutczie *7*, 33, wzmutczie 34, v jedno(m)putczie 35, dva Mieziecczie *8*, 30, trzidcziecz *9*, 20, ztrzielniczie 37, odmieziecczie *10*, 35, (smirtc)ie spadne v ľudi *11*, 30, (sv)ieczie *12*, 17, — *č v čě psáno ie:* pochzie *6*, 18, obychziegie *7*, 40, jímž nic mysli nezatochzie ze všěch najpirve sturm pochzie *8*, 21—22, chzieztye 24, ypochziezech *10*, 12.

ě, ie v dě, die psáno bez rozdílu ie: wzwiediew *1*, 23, Gediefſe *2*, 14, ti ludie 19, diechu 27, *3*, 24, *8*, 5, zdielan *3*, 40ᵃ, v odieny *4*, 1, widiety 31, mílozirdie *6*, 16, widadie 39, tudies *7*, 19, wzwiedie 25, jak sě diege 41, (já) newiedie *8*, 10, (mistři) powiedie *10*, 48, (mistři) wiedie *11*, 8, widieny 10, wzwiediety 15, powiediety 16, staří diedy 37, (moc) zbledie *12*, 31, (poble)die 33, hřeci wzwiedie 34 — celkem *24krát.*

fě psáno fie: offiery *2*, 11.

jě, jie psáno gie: chzakagie *1*, 8, pozpiechagie 15, przigieda 18, zragie 20 = z rájě, wogie 21, bezpokogie 22, gmagie *2*, 16, magie *3*, 35, miegieffe 41ᵇ, gielí *4*, 10, zbrogie 25, dwogie: wogie

27—28, dojiti bogıe 35, král ztogıe vzmluvi 36, jižto běchu gıety *5*, 19, gıe 23 = jě, ztogıece 29, (král) zprzıgıe všecky *6*, 7, (král) przıgıe 11, toho bogıe 29, potoči posly zwogıe 30, gı̄e 38, podle obychzıegıe *7*, 40, pokogıe nedachu *8*, 39, netbagıe *9*, 29, což gıe (řeči) mluvıl *12*, 36 — *27krát; gye* psáno jen dvakrát: domnawagye *1*, 16, ogyemí *3*, 1.

mě, mie psáno mıe: z miezta *1*, 25 (miesta), zſſalmíegy 32, komoň se vzními̊al lomíe zuby 35, mıewal *2*, 11, nevmíerayu 19, kromíe 24, *3*; 38, *9*, 8, gmíeſſe *3*, 11, míegıeſſe 41[b], jenž m̄ieny potkati sě bojem *4*, 2, což čeledi míelı 9, neymıe̊la 26, alomıecze *5*, 1, v takém ohromíe 29, lomíe rucě čest ztrativše 30, Alexandr zmíeny vše slova *6*, 20, promíenawa 28, k tomu míeztu 31, gmíel 40, purgrabie zmíezta 41, že sě čas promíenyl 43, an na zlé pomíenyl 44, mıeſſczke *7*, 4, ľud zmíezta 10, král doby míezta 36, kmıeztu *8*, 5, dva Mıezıeczıe 30, vmíezto 40, míezto 41, (vsi) ymíezta 43, vmíeztıech *9*, 12, namíerzí 31, míezıecz *10*, 17, welmíe 18, 20, odmıezıeczıe 35, (čas sě) míeny *11*, 9, promíenawa 36, potmíe 39, (tomu) (m)íezta nedadúce 40, mí(ejte) *12*, 25, mıezıecz 26, Mıezıecz 24 — *43 + 1krát; -mye-* pouze: promyeneno *11*, 33.

ně, nie psáno nie: tahníechu *2*, 6, zwatíníe 9, bez odeníe *3*, 12, jakž chzíníe jiní *5*, 38, protywníe *8*, 6, mníecze 8, zníedlı *11*, 38, (n)iekdy 49 — *8krát* (nye viz níže).

pě, pie psáno pıe: pozpıechagıe *1*, 15, podkropıerzí *3*, 33, kopıe 35, copıe *8*, 19, pıeſſıeho *3*, 41[b], ztyırpıety *6*, 24, wznopıe *8*, 20 — *7krát.*

řě, řie psáno rzıe: przıechzakaw 1, 9, trzıedczıety 14, (m. trzi.., sr. *9*, 20) rzıeka 19, vprzıema 26, zproztrzıelı 37; Przıed *2*, 4, rzıeky 22, vprzıedrahem 31, naprzıedku 33, naprozrıedku 34, horzıeſſe 38, podzorzıe 41, chıtrzıe *3*, 9, przıdworzıe 20, okomorzıe 21, naprzıed 22, przıedewſſıemí 22, przıelıſſ 28, przıedrahím 30, naprzıech$^{w}_{\wedge}$alu 31, nepotrzıel *4*, 6, íutrzıe 32, *10*, 28, při horzıe *4*, 37, v velikéj pokorzıe 38, zzprzıewelıku 5. 20, przıed 23, kdě sě musil trzıezty 26, przıede dnem 39, (purgrabie) vzrzıe *6*, 43, rzıedko *7*, 24, zprzıezena 35, v něm (král) několik dní przıeſta 37, vzrzıechu *8*, 6, vzrzıew 12, ztrzıela przıety se zdi zamoztrzıela 17—18, bezprzıeztanye 31, przıeztanucze 37, (z)rzıewaſſıe *9*, 18, przıewasıw 21, ztrzıelníczıe 37, rzıechzı *10*, 16, przıeg(ide) 16, neprzıege 36, zrzıecze *11*, 8, przıewratka 22, przıe(běhn)uty 43, zrzıecze *12*, 41.

sě, sie psáno zıe: zıe *1*, 3, 11, 16, 25, 28, 35, 38, 39; *2*, 1, 2; *3*, 3, 25; *4*, 3, 6, 17, 33, 34; *5*, 11, 26, 33, 42, 43; *6*, 4, 6, 22, 23, 25, 27, 35, 42, 43; *7*, 5, 8, 11, 12, 22, 27, 30, 39, 41, 45, *8*, 7, 8, 11, 14, 16, 38, 40, 45; *9*, 23, 27, 28, 30—33, 38, 46; *10*, 11, 18, 41; *11*, 28 ([sı]e 29), 35, 46, 48, 49, (sı)e 11, 42, zıe *12*, 11, 31; Mıezıeczıe *8*, 30, dozıecí *9*, 22, ypochzıezıech *10*, 12, míezıecz 17, odmıezıeczıe 35, (mě)zıecz *11*, 36, Mıezıecz *12*, 24, mıezıecz 26.

ě, ie ve slab. šě, šie psáno ie: wſſıe kapadoky *1*, 4, u předrahém ruſſıe *2*, 31, jakž kniežatóm zluſſıe 32, powſſıech stranách *3*, 41[a], przıedewſſıemí yunoſſıemí 22—23, zproztneyſſıeho 40[b], pıeſſıeho 41[b], naywıetſſıe *4*, 12, zewſſıemí yunoſſıemí 17—18, všaký jeho řeč zlýſſıe 41, wſſıe žalost *6*, 4, nadwſſıe krále 14, wſſıe slova 20, wſſıe horſſıe práva 26, przı vſſıe chzty 36, wſſıe věžě *7*, 4, zewſſıech *8*, 22, (vſ)ſıe věci *9*, 21, wſſıe hrady minu 36, (král sě) nic nevztraſſıe *10*, 42, řeči waſſıe 43, wſſıe (moc) *12*, 30, (pla)ſſıe 31, wſſıe ře(č) 35, zlıſſıechu 37.

tě, tie psáno tıe: dwıeztıe 3, 14, jemu hlavu ztıechu 7, 17, vmíeztıech 9, 12, wsywotıeh 9, 46, — *4krát* (tye viz níže).

vě, vie psáno wıe: nazwıet *1*, 11, wzwıeda 17, wzwıedıew 23, wıeczu *2*, 3, wıera 5, 13, podlé wıerí 10, naywıeky 20, nazwıetye 23, v té vprawıe *3*, 4, dwıeztıe 3, 14, wkomornyſztwıe 19, ješčež wıecze 38, ješče wiecze *8*, 29, naywıetſſıe *4*, 12, zwıetlozt 30, *12*, 15, prozwıety *4*, 33, po němž wıecz stonala *5*, 9, anaywıecze 36, kwıely *6*, 3, zwıeta 14, byl by wıecz ozwıeta 15, wıekem 24, chzlowıekem 25, řeč zwıeztu 32, při prawıe 37, ž'dá jim při cti ostati i při právě jě oztawıe 38, wzwıedıe *7*, 25, powıedye 26, wlıtwıe 41, wıeczı 44, newıedıe *8*, 10, mnoho wıes 15 = věž, nawıecze 23, (pot)rawıe *9*, 13, 14, wıeczí 21, nevwıerzí 32, to čta wıecz za mal(ú) 48, mluwıe jiní *10*, 10, zwıetlozt 20, (p)roč meškati wıe(ce) 34, powıedıe 48, wıedıe *11*, 8, (hvi)ezdı 8, wzwıedıety 15, powıedıety 16, vy powıete 17, wzwıete 18, (tvo)řec zwıeta 19, wıecz 22, wıeczı 23, (sv)ıet 25, (zě sě) (svět) wıecz nepromení 26, (mlu)wıe dědi 37, (*h*)wıezdy 38, (mistři) mluwıe *12*, 9, 12, zwıe(tlost) 11, p(roti) (sv)iecy 14, wie(ce) 15, (sv)ıeczıe 17, slunce wıe(ce) (sv)ıety 19, zwıechzka 23, wzwıedıe 34.

zě psáno zıe: na wozıe *2*, 8, nawozıe 37, owozıe *3*, 12, v oné hrozıe *5*, 25, (král) matku wzıe za matku *6*, 8, newzıe 13, (ve mn)ozıe *11*, 24, podzeme[zıe] 48. — *ě v žě psáno ıe:* lesıeſſe *1*, 8,

knyezıeczímí *3*, 23, dırsıecze *3*, 25, ona svého neby musie *5*, 7, tato své (neby) drusıe 8, ywsıezty 25, zbosıe *5*, 32, szıely 43, všě wısıe *7*, 4 = věžě, dırsıe *9*, 33.

bě, bie psáno bye: byeſſe *1*, 7, *4*, 39, bye *3*, 8, *4*, 4, 16, 31; *6*, 12; *7*, 28; byele *5*, 1, byechu *5*, 19, kſobye *6*, 7, zobye 8, 11, oně obye t., 10, pozluzbye 42 — *15krát.*

dě, die psáno dye: že to mohl zdyety *1*, 13, hyrdye *2*, 2, ytwırdye 3, ydyeſſe 34, gedyeſſe 37, taký dyeſſe zvuk 41, svým odyenym *3*, 29, dyetye *5*, 15, tudyes 19, s převelikú zbrojú dyety 20, mılozırdye 34, kdyetatku *6*, 9, jě i jich dyety 38, vpokladye 40, od posla, jenž pówıedye *7*, 26, netbal dyela *9*, 39, (měsíc) ypobledye *10*, 21 — celkem *17krát.*

ně, nie psano nye: vnyes 1, 21, zılnye *2*, 3, *4*, 3, [wnyems *2*, 5], ſſcrzínye *2*, 8, pılnye 29: v.. wılnye 30, knyesatom 32, obychzenye (!) *3*, 17, knyezıeczímí 23, ponye 26, u svého komonye 27, wlaztnye 37, nyeczo 40[b], przıſzínye *4*, 1 (= -ně), pılnye *4*, 4, tu sě vojem znyety bylo 34, knyesat *5*, 18, 21, onye obě *6*, 10, pırwnye slova 20, i při drzewnyem právě 37, jakž onyem vzkopal jámu *7*, 18, nenye 31, bezprzıeztanye *8*, 31, ſturmowanye 32, (těžen)ye *9*, 11, nyekde 26, (stopy) gelenye 27, tiehne sě nelenye 28, hnyewayu *10*, 11, hnyewate 46, (od ustaven)ye *11*, 20, (nen)ye 22, (ustav)enye 33, pochodnye *12*, 14, 17, roz(mluve)nye 40 — celkem *37krát.*

tě, tie psáno tye: nazwıetye *2*, 23, Potyech 25, pozlatye 39 = po zlatě, bohatye *3*, 40[a], tyech 33, nechtye, by co v tom by mina *4*, 15, dyetye *5*, 15, achtye vzývati *6*, 23, chtye skľuditi *7*, 8, weztratye 34, huſtye *8*, 19, chzıeztye 24, chtye dosieci *9*, 22, v jeho chtyeny *11*, 25, (ch)tye (minúti) 44, gıztye *12*, 25, 27, wytyeka *1*, 20, rytyerzi *3*, 32, satyem *4*, 25, ande ju neznámost zmutye *5*, 2 (: rucě), ač.. (obyvatelé damaška) chtye sě poddati *6*, 35, nechtyecze *8*, 7, tyehne *9*, 28.

V několika slovích neúplně dochovaných zbývá z ě jen e, tak že nelze říci, bylo-li psáno ıe či ye; jsou to slova: př(i) (měsi)eczu *12*, 13, podle (měsi)ecze 18, hrózú moci (vaši)e 32, zamıſ(ſlenı)e 39.

Omylem psáno místo ıe ı a místo ye y; sr.: orlicě bě powiſſena *3*, 8 = pověšena, jim bě wıdıety dáno *4*, 31 = věděti, všě wısıe *7*, 4 = věžě, chty *7*, 12 = chtě, nykolık dní 37 = několik.

Jotace neoznačena ve slabikách: *řě, řie:* rzechz *2*, 16[1]), *4*, 41, *6*, 32, *10*, 40, v té rzechzı *2*, 21, v téjž rzechzi *7*, 36, (co sú) rzechzı vašě *10*, 43, byla to rze(č pro)zta *12*, 35, rzechu *10*, 23; hrzeczke vojě *4*, 28, král hrzeczky *5*, 37, hrzeczí *7*, 42, hrzeczı *10*, 23, *12*, 34, hrzekow 38; —

jě, jie: ges (orlicě) bě chytřě vymyšlena *3*, 9, ıes (zbrojě) nejměla čísla 4, 26, potoči král posly k městu wzkazuge jim *6*, 32, by (sě) v sirdcu raduge *8*, 11, hrady minu, pokazuge sě hirzí *9*, 38, (tu) sè p(roměn)í (m)ínuge proluky *11*, 47; vzhledem k těmto případům i k jiným v Alx H., kde jotace neoznačena, možno zajisté i dat. plur. vojem, který Gebauer v H. Ml. III. 1, 130 pokládá za dat. podle i — km., čísti vojém m. — iem; sr.: tu sě spolu wogem snieti bylo *4*, 34, k svým wogem t., 37; —

ně: wıborneyſſıch *3*, 14, przırozeneyſſıch 15, zproztneyſſıeho 40b; —

šě, šie: wſſeczkı skály *1*, 39, nawſſe strany *5*, 30, zpřijě k sobě wſſeczky *6*, 7, již sú wſſe ztráty zname nie) *10*, 14.

Ojedinělé jsou případy: woyſchze vstáti káza *1*, 12, bez odenie *3*, 12, zwyſzey *4*, 7, wecze *6*, 9 (vysvětluje se poklesnutím reálního významu), nepromeny *11*, 26, podle (měsi)ecze *12*, 18.

Naopak označena jotace na místech nenáležitých: wnyems *2*, 5, sr. wnym *7*, 37, znasıe: (z)rzıewaſſıe *9*, 17, 18; -ıe- místo i psáno v číslovce třidcěti: mil trzıedczıety *1*, 14.

by psáno by: měst dobywaly *1*, 2, babylonzky 21, komu sě tu dalo byty 28, byty = býti *5*, 28, 41, *6*, 18, *7*, 13, *10*, 38, bytı *10*, 33, by *1*, 38, *2*, 1, 2, *4*, 15, *6*, 25, *7*, 13, 32, *8*, 11, 45, *9*, 9, *10*, 20, 22, lomě zuby *1*, 35, truby 36, jakož v té úpravě bylo *3*, 4, bylo *4*, 5, *5*, 28, *7*. 30, nic nezbylo *3*, 5, aby *3*, 10, obychzenye 17, ti bydlılí 20, ti vši bylı *3*, 32, ybyl ten zvyčej *4*, 7, nebyl *5*, 3, *7*, 32, zbywſſe *5*, 6, 32, neby 7, byl by *6*, 15, své pohuby ne na zbavu *7*, 15, v navi bydlo 20, král doby města 36, podlé obychzıegıe 40, byla *12*, 35 — celkem psáno *by* etymologicky správně *45krát*. *i* psáno za y: sbı *9*, 8 = ž'by.

dy psáno dy: kadys *1*, 26, ıedyſto 30, kdys *1*, 35, *5*, 11, 23, 35, *6*, 17, *7*, 25. kaſdy *2*, 15, wſſdy *3*, 20, *4*, 24, *5*, 33, *9*, 22, kaſſdy *3*, 27, *5*, 26, kdyſto *4*, 10, chudy *4*, 40, ni rady přidati moha *5*, 4, akdys *7*, 13, 44, tehdy *7*, 40, *12*, 34, tehdys *8*,

---

[1]) V Jid. psáno řěč (-ie-) 6krát.

41, tahdy 43, ıadyſto *9*, 24, nykady *10*, 23, weſſdy 28, (k)aſſdy 32, kdy 33, (teh)dy *11*, 38, (te)hdy *12*, 11, (w)eſſdy 19; — *dı:* akazdı *2*, 16, wſſdı *4*, 8, 25, twırdímí *8*, 36, íadıs 42, (všd)ı *9*, 38, (hvi)ezdı *11*, 8.

hı = *hy:* przıedrahím *3*, 30, sı zhınuchu *7*, 16.

chy psáno chy: sirdce šlo ztrachy rózno *5*, 27, (v c)hytroſty *11*, 13.

chı = *chy*: chıtrzıe *3*, 9, przıchıle *6*, 6, pochılno *8*, 14.

ky psáno ky: po krátké roky *1*, 3, podbichu kapadoky 4, babylonzky 21, rzıeky i moře *2*, 22, takym kniežatóm 32, taky křik 40, taky zvuk 41, taky: wſſaky *4*, 39, 40, král hrzeczky *5*, 37, ludzky dávcě *6*, 18, šturmovánie jakž obirtli tako pracky *8*, 33, čas wſſaky 34, nódpočinúce jakžto kluky tak blídami 35, zazraky vídámy *10*, 13, (v c)hytrosti welıky *11*, 13 — celkem *16krát*; kı psáno pouze dvakrát: wſſeczkı skály *1*, 39, (hors)kıch *9*, 37.

ly psáno ly: zemicu lydu *1*, 5, zlyſſu 20, zplyne *2*, 22, jakž ojěmi tako koly *3*, 1, i chudý jeho řeč zlyſſıe *4*, 41, (zl)y mor *11*, 27 — *6krát.* Za *ly psáno li*: vzlıſſal *1*, 29, 31, trúby zproztrzıelı hlasy 37, všecky sě zkalı zborzılí 39, obapolı *3*, 41[a], potoči král pozlı *6*, 30, chzılı z(věř) *9*, 31, vſſliſſaw *10*, 40, zlıſſıechu *12*, 37 — *10krát.*

my psáno my: myzlu *6*, 22, zamyzlen(ie) *9*, 6, widamy *10*, 13 — *3krát*, ale častěji *mı*: wímíſſlena *3*, 9, zamízlıw *6*, 21, samíſſlıw 6, 26, své mızlı *7*, 7, anazedmí den *7*, 39, mízlı *8*, 21, zamıſ(ſleni)e *12*, 39 — *7krát.*

ny psáno ny: hodíny: rodyny *5*, 5, 6, zwobodnych 22, na vše ztrany 30, yrodíny zbyvše 32, gynym *7*, 20, gínym 23, umra zany *10*, 30, ta ztráta spadne nany 31, sny 37 = ž'ny. Třikrát psáno *ní*: wzuchzní šal *1*, 32, hluſchnímı *2*, 27, dawních *12*, 38.

ry psáno ry: rytyerzí *3*, 32, offıery 2, 11, ale též *rı*: podlé wıerí *2*, 10, mudrıch *10*, 47, (kte)rı čas *11*, 9; v cizím slově: arıſtand' *11*, 12, do thyrıe *1*, 7 (čteno trojslabičně).

py psáno pı: hlučnými zaztupı *2*, 27.

sy: syna *5*, 16, syn *6*, 9; *ale též -í*: trúby zprostřěli (sıc) hlazí *1*, 37, v ty chzazí *1*, 38, zína *4*, 16,

ty psáno ty: ztydla *3*, 10, tak ty bě vypravil *4*, 4, tyrus *8*, 5, sto pobıtych 27, všé ztraty zname(nie) 10, 14, nikady ztraty nám jest neutéci 23; — *thy*: bez pozlathy *3*, 34, thy, již běchu zbiti, snesše *7*, 42; *jednou -í*: zwatínie *2*, 9.

vy psáno wy: wytyeka *1*, 20, wyprawıl *4*, 4, zwyſzey t., 7, wyludy *7*, 10; ale častěji *wı*: wıprawıl *2*, 2, wimíſſlena *3*, 9, wıbornęyſſıch *3*, 14, zwím zástupem 25, wıprawıw sě 31, kzwím *4*, 37, wıdadıe *6*, 39, lztywím *7*, 6 potazem krzıwím *7*, 7, podle zwıch obyčějě *7*, 40, zwıch *9*, 16, *10*, 40.

Za zy psáno zı, zí: co jest uslyšal hrozí *1*, 29, hnuchu wozí 30, wzıwaty *6*, 23, wzíwal *6*, 25.

Za l̥ psáno ıl: dvadcěci cisúcov pılnye: v hedbábnej wılnye 2, 29, 30, pılna dva měsiecě 8, 30 — celkem 3krát.

Za r̥ psáno ır: potwırzal 1, 34, twırdye 2, 3, dırsıecze 3, 25, zırdczem 5, 9, zırdcze 24, 27, mılozırdye 34, twırdy 41, vmılozırdy 42, mílozırdıe 6, 16, wzhırde 6, 17, pırwnye 20, zmírt 7, 5, zırdczu 29, wzırdczu 8, 11, zmírtelna 17, naypırwe 22, twırdímí 36, zı(rdce) 9, 2, dırsıe 33, twırzí 37, hırzí 38, zmírt 10, 37, pırweho 11, 20, obdır(žíte) 12, 28, — celkem 25krát.

Za r̥ psáno yr: byrzo 1, 10, hyrzal 1, 33, hyrdye 2, 2, obyrtlı 8, 33 — *4krát.*

Za r psáno yır: ztyırpıety 6, 24 — jen tu.

Měkké -u jotováno: po przırozenyu 5, 40.

Podružné stránky grafiky jako psaní $c = k$: copıe 8. 19, $ck = k$: pracky t. 33 pomíjím.

Dějiny t. zv. moravského separatismu.

Napsal Miloslav Hýsek.

(Ostatek.)

Jako representant těchto „moravských“ oprav bývá vedle Trnky jmenován Vincenc Pavel Ziak. Již způsob, jakým píše svoje jméno (Žák), ukazuje, že se v mluvnici odchyloval od současného pravopisu.[1]) A odchyloval se i od spisovné řeči.

I Ziak jest rodem z Čech (z Úsobí na Čáslavsku); na Moravu přišel jako student a v Brně byl žákem Kynského, pod jehož vlivem psal zmíněnou kritiku Fryčajovy Orthografie. Zdá se, že v jazykovém ohledu působil na něho už Trnka; příležitosti k rozličným theoriím měl jako učitel češtiny na kadetní škole,

[1]) Vykládá to v dopise Šemberovi 11. března 1842.

znaje i dokonale vlašsky, dosti. Kollárovi psal po letech, že mělo na něho také vliv pojednání jeho v „Kroku“.[1] „Byl víc gramatikem a stilistou než filologem“, charakterisoval ho správně ještě za života jeho Ohéral,[2] a s toho hlediska možno posuzovati i mluvnické jeho opravy.

V době, kdy Trnka vystoupil ze svého ústraní, Ziak ještě nepsal, ale jako stoupenec Trnkův se přihlásil zmíněným dopisem Jungmannovi, který napsal do Musejníka protest proti „různění“ spisovného jazyka, a byl proto také zasažen Palackým v posudku snah Trnkových. Nebyl jím přesvědčen. Ziak jest v tomto směru opakem svého přítele: není snadno vznětliv, jest mnohem hlubší, a k čemu dojde přemýšlením, od toho neupouští. „Kdybych též já tak z horka nakvaseným byl, mohl bych jim (Pražanům) jinak zanotovati, však moderata durant, a proto raděj strpění mějme. Dočkej času, jak husa klasu.“[3] A proto setrval, i když Trnka již zemřel. Lišil se ostatně od Trnky podstatně: běželo-li Trnkovi hlavně o možnost filologisovati a zdůrazňoval-li nejvíce libozvučnost jazyka, chtěl Ziak pouze působiti na sblížení Slováků s Čechy, a libozvučnost, jež se u něho vždy vytýká, měla zde význam jen podružný. Není jako Trnka revolucionářem, pokud se týče pravopisu, hned nepřijímá ani novot, které zavádí Musejník, a nefilosofuje fantasticky o tvarech, nýbrž přijímá z lidové mluvy jen některé. Na veřejnost vystoupil až po deseti letech, nedav se přesvědčiti ani soukromými hovory s Kynským, Šemberou[4] a Sušilem,[5] a vystoupil způsobem zcela jiným než Trnka. Dílo jeho nebylo plodem vzrušené mysli, jako Trnkovy spisy, nýbrž klidné rozvahy, opravdového přesvědčení, nikoli širokých, nýbrž značně hlubokých vědomostí. Proto nebylo možno mluviti u něho o slabé stavbě, jak to mohl říci Palacký o Trnkovi, nýbrž vynutil si slova uznání celé české veřejnosti, ačkoli s ním nesouhlasila.

„Böhmische Sprachlehre für Deutsche“ vyšla roku 1842 v Brně. Své doby byla pokládána za nejlepší českou mluvnici, a chváleno v ní zvláště rozdělení slovesa, jež dnes je ovšem již

---

[1] 5. dubna 1843.
[2] Rodinná kronika 1859, 358.
[3] Sušilovi l. c.
[4] Světozor 1869, č. 33.
[5] Jan Soukup v Obzoru 1889, 12.

zastaralé."[1]) Neběží nám zatím o vědeckou její kritiku; český jazyk počátkem čtyřicátých let nebyl ještě tak prostudován, aby Ziak — kněz povoláním, nefilolog — ve velmi mnohých otázkách nevykládal nesprávně, ale etymologie jeho přece nejsou fantastické, nýbrž snaží se, aby se pohyboval na reálni půdě.

Pravopis zachovává, užívá pouze Trnkova *ou* a *i*. Poněvadž prý se obyčejně Němci učí česky, aby mohli rozuměti mluvenému, „darum werden wir die wichtigeren dialektischen Abweichungen bei schicklichen Gelegenheiten angeben".[2]) Proto uvádí tvary spisovné a dialektické, jejž schvaluje, vedle sebe a píše ve vzoru na př. děvčat-y/mi, srdc-i/emi/mi, dobr-é/eg atd. Jako Trnka chce zavésti do spisovné řeči tvary nepřehlasované, při skloňování dvojslabičných slov s první dlouhou nekrátí a pohyblivého *e* nevypouští, při časování zavádí v 3 pl. koncovku -ejí, v imperativě pl. -i- (vlastnime, sáhnite); koncovku adjektiv -ní nahražuje „biblickým" -ný, -ná, -né a v gen. a dat. fem. sing. zavádí koncovku -ej, skloňuje dle dobrý i slova sklonění zájmenného a j. v. Vlivem lidové řeči užívá zkráceného infinitivu a vlivem špatné etymologie píše při infinitivu I. 4. tvar pécti; koncesse dělá Slovákům při part. -пъ 4. třídy, kde nemění kmenové souhlásky; měkkost označuje nad souhláskou a pod.

Někde také polemisuje s Bernolákem, tak na př. proti dlouhé koncovce gen. dat. loc. sg. fem. -éj za české -é: „Der Doppellaut ist da gewiss nationaler, doch das Dehnungszeichen in Hollý's -éj unnötig, da jeder Doppellaut schon an sich gedehnt ist." Tím způsobem usiloval, aby i na Slovensku uznali pravdu distycha jeho:

Ústupnost zamiluj, jen ta svornosti je matka,
kraj kdo jeden přecení, škůdce je vlasti celej.

O mluvnici Ziakově referoval do Musejníku a do Ohéralovy „Moravie" Šembera.

Odpověď Langrova působila asi na Šemberu dobře. Po letech napsal o něm Ohéral: „Šetřil jazykových zvláštností, aniž by je byl uznával nebo schvaloval."[3]) Vysvětliti možno tato slova z jeho spisův a z korrespondence.

[1]) Třídí dle infinitivu: -ati, -ovati; -áti; -íti; -outi; nouti; -sti; -iti; -ěti.
[2]) Str. 10.
[3]) l. c.

Šemberovy spisy z let třicátých docela přijímají řeč i pravopis časopisu Musejního; z Trnkových novot přijímá jen -sť při substantivech kmene -stь, které se za té doby vyskytuje také — u Čelakovského, a spis jeho „Historie pánů z Boskovic a hradu Bozkova na Moravě“ (1836) jest první, nehledíme-li ke spisům Trnkovým, kde jest tato novota pravidlem.[1]) Se Ziakem za svého pobytu v Brně polemisoval u Kynského;[2]) jak v jednotlivostech posuzoval snahy jeho, bude vyloženo.

Pokud se týče poměru Moravy k Čechám, snažil se působiti smírně. Když vyšel v Musejníku r. 1844 přehled české literatury za poslední dva roky od Jakuba Malého, píše redaktoru Vocelovi, že „se v něm jeví nevšímavost k spisům na Moravě vyšlým“. „Často musím přeslýchat“, praví, „hlasy o Češích podobné, jako se nedávno ozvali ze Slovenska v Květech, hledím Čechy omlouvat, avšak co mám nyní říct po přečtení jmenovaného přehledu? . . . Píši Vám toto, byste v podobné případnosti jako redaktor takových věcí netiskl.“ Za to vroucně děkuje Douchovi za příznivé jeho referáty o knihách na Moravě vyšlých, a aby si nových Doucha nemusil kupovati, posílá mu je.[3])

Tehdy již byl professorem češtiny na stavovské akademii v Olomouci a začal k mluvnickým otázkám zaujímati své vlastní stanovisko. Snažil se tak činiti jako odborník, nikoli jako člověk, žijící na Moravě.

I on pokládal Moravu za střed a srdce českých zemí a věřil, že odtud je možno působiti na sblížení Čechů se Slováky; proto také zval Vocela do Brna[4]) a proto se nyní nepostavil proti Ziakovi. A v duchu tohoto přesvědčení referoval i o jeho mluvnici. „Dass Herr Verfasser Vorliebe für einige Moravismen zeigt und in manchen Punkten von der gewöhnlichen böhmischen Rechtschreibung abweicht“, píše v „Moravii“,[5]) „dürfte ihm vielleich von Jenen, die auf Kleinigkeiten mehr Gewicht legen, als auf das Wesentliche der Volks- und Schriftsprache, übel gedeutet werden, doch gewiss von Niemand, der da weiss, dass

[1]) Srvn. Gebauerovu „Hist. mluvnici. Skloňování“ 380, kde jest jako první spis, v němž jest -sť pravidlem, uvedeno Čelakovského Čtení 1853.

[2]) Světozor l. c.

[3]) 10. března 1844.

[4]) 6. února 1839.

[5]) 1842. 110.

über lebende Sprachen bei ihrer Fortbildung mehrere Ansichten an den Tag kommen. Wir, obwohl wir die Ansichten des Herrn Verfassers auch nicht vollständig theilen, legen das Abweichende bei ihm auf Rechnung des sichtbaren Strebens, die Regeln zu vereinfachen, die Deutlichkeit zu fördern und den Zwiespalt, der zwischen der Bernolák'schen und Dobrowský'schen Schreibart besteht, wo nicht zu beseitigen, also doch zu vermindern, und wir würden uns selbst für zu splitterrichterisch halten, wenn wir den entschiedenen Werth des Werkes unerheblicher Abweichungen wegen verkleinern wollten."

Sám v době před posledními opravami (1842 a 1849) dle svého vědeckého přesvědčení zavedl je všechny mimo *w* r. 1841 v „Böhmische Rechtschreibung" a způsobil, že mu Šafařík již počátkem r. 1842 otiskl v Musejníku takto psaný článek „Jazyk moravský v pruském Slezsku". Ziak, jehož mluvnice užíval na stavovské akademii a ji doporučoval i přátelům,[1] důvěřoval mu. Píše mu již 30. prosince r. 1843, že poslechna rady jeho, vyjde-li mluvnice ve druhém vydání, přijme vzory, které mu navrhuje; „že ohledem g, ğ jsem na rozpacích," pokračuje, „a že v tom se k vám přiraziti hodlám, už vám známo jest". A také o ‚jsem' a ‚byl sem' prý se rozhodne dle Šemberova pokynu.

Ziak, chtěje své opravy rozšířiti i mezi lidem, vydával pro něj i zábavné knihy, v nichž zase užívá j (= í), a tak vyšla r. 1843 u Rohrera „Filatea či Bohomila" a r. 1844 „Baruška a Tom. Powjdka pro mládež", obé překlady. O tom, jak plnily svoje poslání, zase píše Šemberovi:[2]) poslouchá prý, poptává se a pozoruje, že většina o „žákismy" zavadí nemnoho, a zavadí-li, není prý to nikomu velikou závadou, nýbrž pomíjející. „Jen tam, kde už někdo, k. p. p. Sušil čtenárovi nějaký nemilý úsudek podstrčil neb na jazyk vložil, tam ovšem snadno se děje, že čtenář úsudek slyšený přijme také za vlastní." I z toho je patrno, že tyto snahy nerostly z moravských poměrův.

A s tím souhlasí, co píše Tomáš Burian Pospíšilovi v téže době:[3]) „Jakouž budoucnost může míti mluva Ziakova na Moravě? Kdo tam píše, česky píše, Kinský, Šembera, Sušil, Klácel a mnoho

---

[1]) Srvn. Lit. Listy 1888. 245 „Tři dopisy Al. V. Šembery".
[2]) 30. prosince 1843.
[3]) Čenský, Z dob našeho probuzení, 128.

jiných. Škoda vynaložené práce na dílo s ostatek tak výborné, které tak nešvarou mnohému se zhnusí."

Na Slovensku, které Ziak chtěl svou mluvnicí jednotě s Čechy zachrániti, nastává v této době rozvrat. Šli-li dosud za Bernolákem pouze katolíci, horovala mládež evangelická pro český spisovný jazyk nadšeně a z přesvědčení a odmítala rozhodně i filologické nápady Jana Kollára, který byl vlastním otcem jejich myšlenkového světa. Nyní však se vrátil Ludevít Štúr z německých studií, kde na něho mocně působila Heglova filosofie, a za bezohledných snah Maďarů po vyhlazení všech nemaďarských národů v Uhrách se rozhodl, že zachrání Slováky. Aby nebyli rozpůleni, aby ukázal lidu, že řeč jeho je s maďarskou stejně cenná, prohlásil obecný, živý jazyk střední, nejrázovitější oblasti podkarpatské za spisovný. A myšlence své hned zjednal příznivce; přítel jeho J. M. Hurban vydal již druhý ročník „Nitry" novou spisovnou řečí, a to, co se připravovalo dlouho, stalo se neodvratným skutkem.

V Čechách i na Moravě přirozeně vyvolal tento čin veliké vzrušení, jehož prvním výsledkem byli musejní „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky," v nichž mimo jiné svoje ostré protesty a výstrahy vyslovili Šafařík a Kollár.

Na Moravě dle Šmídkova dopisu ve „Květech" [1]) učinily „Hlasy" mohutný dojem, ale neslo se trpce, že je v nich Morava zase opominuta a repraesentována pouze Šemberou, ačkoliv — dle starých zmíněných tradicí — je prý srdcem tohoto kmenového „trélistu" a zvláště povolána hájiti jednoty.[2])

Čin Štúrův působil také na Šemberu. Jest zajímavo, jakým způsobem. Ostře nyní vystupuje proti němu, „ať pan Štúr a Hurban omlouvají počínání svoje jakkoli, z vyššího hlediště omluviti se nedá," píše Kollárovi,[3]) a prohlášení proti nim poslal Pospíšilovi do „Květů", kde však nebylo otištěno. „Nevím příčiny," ohražuje se proti tomu,[4]) „proč se prohlášení moje proti počínání Hurbanově a Štúrově vynechalo, zvláště an to byl hlas z ne-

---

[1]) 1846, 389.
[2]) tamt. 402.
[3]) 5. listopadu 1844.
[4]) 13. srpna 1844.

utrální Moravy. Aneb myslíte, že nebude zapotřebí, proti té nové Bernoláčině veřejného ovšem mírného hlasu pozdvihnouti?“ Již z toho důvodu za nutné pokládá úplné sjednocení Moravy s Čechami, poznav, že snahy Ziakovy jsou marny, Slovensko že jest již ztraceno.[1]) Ale u filologa Šembery rozhodoval i jiný důvod: „probádav sám skladbu jazyka a běh vyvinování jeho a uviděv na překvapení své . . ., jak pilně staří Moravané šetřili jednoty v jazyku s Čechami, neváhal jsem zatočiti a upustiti od toho, co by se se všeobecným způsobem psaní a obdobou grammatickou nesnášelo,“ píše Vocelovi.[2]) Proto nešel „nějakou cestou střední“, nezachoval „podle svých okoličností nějaký moderamen“, jak si přál Ziak,[3]) nýbrž byl horlivým obhájcem jednoty.

Je to patrno i z jednání jeho k Čechům. Dosud jest sice jako Kollár[4]) uražen často způsobem, jak v Praze se chovají k Moravě, ale snaží se, aby je omluvil a všechno vysvětlil: není prý na př. vinou českých vlastenců, kteří jsou většinou chudí, že nemohou všeho kupovati, co vyjde na Moravě a Slovensku a pod. A již tehdy[5]) rozpoznal, co jest hlavní příčinou těchto sporů: až nastane v národě všeobecná vzdělanost, nebude hádek a nedůvěry, nýbrž Čech, Moravan i Slovák budou pracovati v jednotě.

Zatím ještě nebylo tomu tak.

A tudíž se již jinak chová k názorům Ziakovým v kritice druhého vydání mluvnice jeho v „Moravii“;[6]) i zde uznává četné její přednosti, ale již vytýká její odchylky. „Bei solchen Vorzügen und den hie und da vorgenommenen Verbesserungen dieses Sprachbuches können wir uns des Wunsches nicht erwehren, dass es dem Herrn Verfasser auch gefallen hätte, die aus der ersten Auflage beibehaltenen Solöcismen: ochránca, duša, naša und ähnliche, bei der Aussichtlosigkeit zu deren Wiedereinführung in die böhmische Schriftsprache durch die allgemein gebräuchlichen Formen . . . . zu versetzen und sich auch in Schreibung des *y*

[1]) Vocelovi 25. října 1844.
[2]) témuž 9. března 1845.
[3]) Šemberovi 18. března 1842.
[4]) Hankovi 9. dubna 1835 (ČČM. 1897, 237).
[5]) Kollárovi 24. června 1847.
[6]) 1845, 576.

nach z, s, l in nazývám, syn, lysý und einigen anderen Wörtern, an der allgemeinen, auf Analogie und Aussprache gegründeten Gebrauch anzuschliessen. Wir geben uns der Hoffnung hin, dass der gelehrte Herr Verfasser diesen Wunsch bei einer recht baldigen dritten Auflage nicht unerfüllt lassen werde!"

Proto asi byl také velmi úzkostliv, aby na něm nelpělo podezření z novotářství, když vydal r. 1845 monografii o Vysokém Mýtě; Vocel ji příznivě recensoval v Musejníku,[1]) lituje pouze, že se někde odchyluje od spisovné řeči. Šembera mu proto píše dva dopisy,[2]) v nichž rozebírá svoje odchylky a prohlašuje předem, že nechce zaváděti novot. A stejně opatrně jednal v pravopise, kde se právě připravovala poslední reforma. Jest přesvědčen, že všechny tyto opravy mají býti takové, aby se mohly v obecném životě ujmouti a nebyly jen monopolem literátův. „Co se náhledům většiny čtenářstva příčí, byť by se to theoreticky sebe lépe zastávati dalo, nyní uváděno nebuď." [3]) A jindy prohlašuje, že se podřídí se všemi svými názory, že nechce býti Nejedlým. Sám nesouhlasil ani s *v* ani s *ou;* ve druhém případě byl pro *ú* a věřil, že jedenkráte bude zavedeno,[4]) ale nezdráhal se přijmouti *ou*, jež pokládal jen za český provincialismus, když viděl, že jako kompromissní může odstraniti všechny spory, ještě před všeobecným jeho uznáním,[5]) a dokonce neprotestuje ani proti *au*, ač je zavrhuje, „půjdou-li všichni jiní navrženou p. Havlíčkem ráčí cestou."[6])

A podobně jednal Fr. Sušil. Stýkal se jako mladý kněz s Trnkou a Ziakem, byl nadšen Kollárovým článkem v „Kroku", a první jeho básně jsou psány pravopisem, jenž ukazuje na vliv obou přátel jeho: u vašé, dayte, papresk, mňe, ze zdroju, svatyňe, jutra, v háju, plámeň a pod.[7]) Ale ve sbírce národních písní, jež vydal v Brně r. 1835, se neodchyluje od obecného pravopisu a nejeví vlivu Ziakova, ač on obstarával korrekturu. „Bohužel ostala mu odtud silná náklonnost k neologismům všeho

---

[1]) 1845, 130.

[2]) 9. března 1845 a 8. listopadu 1846.

[3]) Douchovi 10. března 1844.

[4]) Zapovi 4. ledna 1847.

[5]) V „Böhmische Rechtschreibung" 1841.

[6]) Staňkovi 12. června 1846.

[7]) P. Vychodil, Fr. Sušil, str. 38.

druhu již navždy, ačkoliv za Žákem úplně nešel," charakterisuje význam tohoto styku Sušilův životopisec Dr. Pavel Vychodil; z toho, co psal Ziak o Sušilovi při vydání „Filotheie", jest však patrno, že za čtyřicátých let ani zde Ziak nenacházel opory.

Fr. Matouš Klácel, duch filosoficky založený, dal se Kollárovými theoriemi strhnouti za druhé polovice let třicátých; a básně jeho,[1]) milované moravskou mládeží, svědčí o tom zřetelně. Ale nebyl důsledný; již zde konstatoval Chmelenský „zdravý soud a takovou střízlivost, jaková by se u začátečníků, v maličkostech malicherného novotaření si libujících, nadarmo hledala,"[2]) a tak píše Klácel persu i na prsách a pod.; naj za nej ukazuje na Trnku, kdežto jseš, nejni a j. k vulgární řeči vzdělanců̊v. Chmelenský výtkou, že Klácel ze samé lásky ke své mateřštině jí již ani nemiluje, dobře vystihl toto diletantské pohrávání si s ní.

Ale stať „Kosmopolitismus a vlastenectví s obzvláštním ohledem na Moravu," otištěná v Musejníku r. 1842, ukazuje, jak Klácel správně pochopil moravské poměry a jak vycítil, co zde nutno konati. V témž ročníku musejního časopisu již otiskuje[3]) „Návrh", v němž mluví o úkolech jeho a na konci vyslovuje přesvědčení, že se tak „správníkem jazyka stane, jenž bez takového sestředění hlídajících a správu vedoucích sil snadno semotam slovem i písmem rozpustile těká". A když s ním r. 1848 jednali z Brna, aby redigoval český moravský list úřední, jehož jazyk nazývali „mährisch", užívá Klácel ve své odpovědi pojmenování „böhmisch", a v koncepte jejím jest původní „mährisch" škrtnutu a nahrazeno tímto slovem.[4])

Byl to právě Šembera, který zmatkům v tomto pojmenování učinil konec. V knížce „O rovnosti jazyka českého a německého v Moravě" r. 1848 užívá „český" již v titule a vykládá to v poznámce na str. 3.: „My nazýváme jazyk slovanský na Moravě „českým" dle příkladu a obyčeje starých Moravanů, jmenovitě bratří Moravských, co ustanovitelů nynějšího spisovního jazyka, a slavných mužů Karla z Žerotína, Komenského a jiných. Řeči

---

[1]) Lyrické básně 1836, Básně 1837.

[2]) ČČM. 1836, 102.

[3]) Str. 1—17.

[4]) R. Dvořák, Fr. Matouš Klácel a založení Moravských Novin r. 1848. ČMM. 1908. 7. pozn.

moravskou znamená se způsob mluvení lidu obecného v Moravě, rozličný od jazyka v písmě.“ Odchyluje prý se od tohoto pravidla jen někdy „z příčiny na svém místě patrné“: užívá totiž Moravan jako kontrastu k Němec a chce tím říci, že Morava jest zemí českou.

Vinc. Ziak se cítil osamoceným. Obrátil se již 5. dubna r. 1843 na J. Kollára dopisem, plným vášnivého zaujetí pro svou myšlenku, ale na konci nesrozumitelným, v němž mu nechce „krásti“ drahý čas a „teda bez klikatých poklon upřímně a zrovna: Gak soudíte nyní o tom, co gste we Kroku o libozwučnosti řečí před lety psal? . . . Chcete oprawdu, abychom rozeznávali, a budete rozeznáwati i Wy duša, koňa, slepicu od duše, koňe, slepici?“ Vykládá, v čem se spolu shodují, a byť to nebylo všude, „záměr máme společný, a gak gsem řekl we sweg mluwnici na straně 304, doufám, že i cesty budou ponenáhle sobě bližší.“ Jeho mluvnice prý se sice užívá na Moravě, ale niči úsudek prý by mu nebyl tak milý, jako Kollárův. Gramaticky prý se mu hodlá přiblížiti a dokázal prý by to tím, že by poslal do „Zory“ VI. a VII. zpěv svého překladu „Osvobodèného Jerusaléma.“

Ale Kollár viděl tehdy na Slovensku jednání Štúrovo a zapomněl na všechny své utopie.[1])

Měla-li Ziakova mluvnice na Moravě četné příznivce pro svoji praktičnost, neměla jich v Čechách — „pro novotění“, jak praví Pospíšil[2]) —, a v „Květech“ brněnský dopisovatel marně horlí proti této nevšimavosti.[3]) Ale ani na Moravě, jak bylo zmíněno, opravy Ziakovy nezapustily kořenův. Soukop vypravuje, jak Ziakovi vždy odporovali všichni známí, a Karel Šmídek, jenž slyšel v Praze trpce Jungmanna mluviti o odtržení Slováků,[4]) prohlásil veřejně, že na Moravě sice litují mnohých krásných forem starých, ale že jich nechtějí uváděti do spisovného jazyka.[5]) „Jak by to asi vyhlíželo v naší Moravě, kdyby kmenovou literaturou chtěli působiti na celou vlast? Jaká by to byla strakatina!“ volá.

---

[1]) Srvn. dopis D. Slobodovi 16. září 1846. Květy 1869, 14.
[2]) Burianovi 15. května 1842. Z dob našeho probuzení, 129.
[3]) Květy 1843, příl., str. 8.
[4]) Srvn. Květy 1847, 615; Hlas 1860 příl. k čís. 6., str. 67.
[5]) Květy 1846, 389.

Ani v „Pohádkách a povídkách lidu moravského“, jež vydal r. 1847 Matěj Mikšíček a jež už svým obsahem volají na četných místech po formách dialektických, není jich mnoho: jsou to hlavně imperativy s -i-: odevřite 52, řeknite 62 a j., participium slibuje 57, nepřehlasované ďoura 61, světěnou vodou 66, volama 63, hřibátka ostaly 2.

A za těchto okolností nastal rok 1848. Čechám i Moravě přinesl tisíce sladkých nadějí; sen o nové, krásné budoucnosti způsobil, že se na chvíli ve všech českých srdcích probudilo vědomí bratrské, jež se projevilo zvláště snahou po spojení obou zemí Pražské listy přinášejí provolání k Moravanům, ve „Květech“ vycházejí básně, jejichž obsah jest parafrasí Hankovy „Moravo, Moravo . . .“ Hrabě Sylva Taroucca vydal „Slovo k moravským stavům“, jimž ukazuje, že jen spojení s Čechami, od nichž Moravy v historii nelze odděliti, zachrání je před zněmčením. „Byť i zde i onde nepřízeň k Čechům se ozývala, s důvěrou jistiti můžeme, že z velmi nespravedlivých předsudků pochází.“ A také „věrní synové Moravy a Slezska ve Vídni“ vyzývali Moravany a Slezany, aby žádali starých svazku s Čechami.

Ale „moravský lid“ se ozval: chtí státi při Čechách, ale ne pominouti v nich, aby Morava se mohla ještě bít za svobodu, kdyby Čechy odpadly. Proto chce Morava svůj sněm, ale v něm a ve veřejném životě české jednání. Tehdy (16. května) zakázal brněnský biskup Schaffgotsche zvláštním oběžníkem kněžím míchati se do politiky a zvláště poučovati lid o spojení Moravy s Čechami, a Havlíček již v listopadu psal v Národních Novinách, že „z hrdosti špatně rozuměné“ se veliká část Moravy — Frankfurtáni — postavila proti Čechám, že „jim nezáleželo na velikosti, jen provinciální moravské pýše,“ neboť na sněmě ustanovili, že se Morava s Čechami nespojí.

Tenkráte však již psal Havlíček obměnu slov Šemberových Kollárovi: Počkejte jen, až lid zachovalý moravský, až naši Hanáci, Slováci v Moravě poznají dějiny národu svého, až poznají, že nebyl nikdy rozdíl mezi Moravany a Čechy ve zlém ani v dobrém, až poznají, že spisovný jazyk v Čechách užívaný je vlastně čistá moravčina, až tento lid vyrozumí, jak těžko jest Moravě a Čechům každému zvláště brániti se proti útokům vašim: jak najednou oni zástupové na sněmu moravském

vyřknou to, co již bůh dávno vyřknul, že Morava a Čechy jsou jedno." [1])

To se sice zatím nestalo, ale na Moravě ukázali způsobem jiným, že nepozbyli vědomí jednoty s Čechami. Jednalo se o založení několika časopisů. Dopisovateli pražských „Květů" zdálo se již r. 1847 [2]) pozoruhodným, že se „v době žalostného odtržení se Slovenska" moravští spisovatelé zakládající „Týdenník" usnesli neodtrhovati se „od československého nářečí".

„Týdenník" a „Moravské Noviny" věnovaly plnou pozornost moravskému lidu, jeho vzdělání, a tu jest přirozeno, že viděly zvláště ubohost venkovského školství a snažily se o nápravu. A podobně Národní Jednota, v Brně založená, ve které se sdružili všichni čeští pracovníci Moravy; spolek tento, dlouho vládou potlačovaný, sliboval vykonati za krátkou dobu vše, čeho bylo ještě třeba na obrození Moravy. K prvním jeho pracím náleželo také upraviti duševní poměr Moravy k Čechám. Stalo se tak na generální hromadě 26. července r. 1849; [3]) zde se stalo, co do budoucnosti prorokoval Havlíček, ovšem poněkud v jiném smyslu.

Klácel, jenž zde mezi jiným mluvil také o reformě obecného školství, prohlásil, že se má mládež učiti pravopisu českému. A tu prý je nemožno, aby učitel učil dle své vůle buď psáti dle Pařízka nebo Fryčaje nebo Dobrovského; někde se také užívá mluvnice Ziakovy. „Hlasitě vyznáváme", pokračuje, „že vysoce ctíme zásluhy p. Ziaka o literaturu naši, zvl. o povzbuzení mladých srdcí k vlastimilství, že nikoliv neodpíráme výtečnost jeho gramatice a důslednost učení jeho, ano, jestli učení jeho takové, aby Slováky přivedlo na starou cestu jednoty s námi, schvalujeme jeho snažení, i již proto přejeme jeho návrhům, poněvadž vybízejí mluvovědce ke hlubšímu zkoumání zákonů našeho jazyka; ale pokud spisovatelů většina nepřijala tyto změny, nemůžeme gramatiky jeho za jiné považovati, nežli za pouhý návrh, a proto bolí nás, že před sankcí obecného smýšlení zavádí se do školy. — Žádáme tedy shromážděnou Jednotu, aby požádala p. Ziaka, nikoli o změnění svého přesvědčení, an je nesnadno muži ustoupiti od smýšlení dlouhým věkem utvrzeného,

---

[1]) Národní Noviny 1848, listopadový článek „Z Moravy".

[2]) Str. 483.

[3]) Srvn. Mor. Noviny 1849, str. 802.

ale o to, aby váhu proslulého svého jména nepoužíval dříve k zavádění jeho pravopisu a změn jazykových do škol, než by obecné smýšlení se bylo pro něj rozhodlo. Budiž zatím veden boj o to vědecký, ten ale nezasahuj do školních kněh pro uvarování zmatků.“

Jan Ohéral, jak sdělují Mor. Noviny, „zastával právo menšiny a výbornost moravštiny. Téměř všichni si přáli, aby zvláštní na tuto dobu jednota písemného jazyka nijak se nerušila, změny pak potřebné pro rozšíření jednoty aby stávaly se usnešením spisovatelů a filologů.“

A tím směrem se také pracovalo v novinách o vykořenění všech předsudků, odrodilci zasévaných, jež byly v lidu.[1]) Několik uvedených okolností přispívalo k tomu, že se mohly ujmouti. Ale za nedostatku vzdělání ani obyvatelé Moravy necítili jednoty, sočíce Hanáci na Slováky a pod., dokonce jedna ves na druhou. Proto se jinak nelze dívati ani na nepřátelství k Čechám. O separativních snahách není dobře možno mluviti, neboť nějaké „včil“, jež i Mor. Novinám někdy uklouzlo, neznamená separatismu. A že na Moravě bylo vážné nebezpečí germanisace, jest jisto; zajímavo jest, že ji zachraňovati chtějí zavedením dialektických forem do spisovného jazyka rodilí Čechové, kteří sem přišli: Čechy byli Stach, Trnka, Ziak, Klácel, Šembera i Kampelík. Ta okolnost právě nutí k opatrnosti při posuzování těchto proudů, jež na Moravě nevyrostly z poměrů, nýbrž sem byly přineseny. Že se vlastenci pražští nestarali o Slovensko a začali si ho všímati, až bylo ztraceno, je známo; a podobně tomu jest s Moravou, jak bystře rozeznal cizinec A. Denis.[2])

Ziak za této doby chystal třetí vydání své mluvnice, a Moravské Noviny si přály vřele,[3]) aby se v ní „šetřilo jazyka biblického“. Nestalo se tak. Ale přes to si na Moravě vážili Ziaka; do Národní Jednoty sice vstoupil, až když se Klácel vzdal předsednictví,[4]) ale pracoval v ní horlivě: r. 1851 byl

---

[1]) Srvn. na př. Mor. Nov. 1849, 688, 1850, 220, 1851, 4?3 atd.

[2]) Píše v „Čechách po Bílé Hoře“ II. 198 pozn. (českého překladu): „Přese všecka naučení minulosti tyto žalostné návyky nezmizely. Cestovatele, který přijde do Prahy, překvapí neobyčejná nevědomost kruhů nejvzdělanějších, běží-li o Moravu, Slezsko a Slovensko atd.“

[3]) 1849. 91.

[4]) Jako člen připomenut Mor. Nov. 1849, 1304 (17. prosince).

jediný z kněží zvolen do výboru, jehož všech schůzí se účastnil, a téhož roku byl zvolen i „pořadníkem“ jejího filologického odboru.

Věren ideálům minulých let vydal r. 1853 v Brně překlad Tassovy básně „Osvoboděný Jerusalem“. Tyto ideály se zde jeví dvojím způsobem: báseň jest přeložena (mimo zpěv XVI. a část zpěvu II., X. a XIV.) hexametrem, a řeč její jest ta, kterou známe z jeho mluvnice.

Bylo řečeno, že Trnka byl nadšen „Počátky českého básnictví,“ a ještě za let třicátých litoval, že Kollárova „Slávy dcera“ není psána hexametrem,[1]) který doporučoval mladým básníkům. A s tím jiště souvisí i překlad Ziakův, o němž začal pracovati již r. 1832.[2]) J. Král jej pokládá vedle Palackého a Hollého za nejvýznačnějšího z básníků, kteří užívali časomíry.[3]) O poměru délky a přízvuku se svým způsobem — ovšem nesprávně — vyslovuje i ve své mluvnici, že „die Dehnung ist fühlbarer“.[4]) V předmluvě svého překladu pak vypravuje svoje názory o hexametru obšírně; že nejsou správné, ukázal již současný kritik, který jinak chválí, že překlad jest „věrný, plynný a plný básnických vnad,“ [5]) a doba pozdější se vyjádřila podobně.[6])

Mimo to jest překlad psán Ziakovou řečí, jak tomu bylo částečně už ve zpěvech, které otiskl v „Kroku“. V úvodě autor, jenž ani po usnesení Národní Jednoty nezměnil svého přesvědčení, vykládá znova, že „kde grammaticky se liší, prosí čtenáře, věřit mu, že různění slovenských spisovatelů od českých velmi ho rmoutí“. A zase vybízí: „Ustupujme ňeco svého, přijímejme ňeco od strany druhej; to ke svornosti časťej vodívá než hana neb odvolávání se na jednostranný zvyk.“

Ale snaha jeho již byla marna; když nakladatel překladu K. Winiker vyzval Národní Jednotu r. 1853, aby pro své členy převzala několik exemplářů za cenu sníženou, nebyl návrh přijat,

---

[1]) Kollárovi 26. dubna 1834.

[2]) Zpěv 2. a 12. vyšel v Kroku 1833—1834. O historii překladu v předmluvě.

[3]) Listy filolog. 1894, 338 („O prosodii české“).

[4]) V nauce o přízvuku se zde řídí Dobrovským; zmínka o přízvuku větném se zakládá na Nejedlém. Srvn. Král. l. c. 251.

[5]) Příloha „Lumíra“ 1853, č. 10.

[6]) K. Šmídek l. c. J. Vrchlický v úvodě svého překladu.

„ač uznáno bylo, že dílo to vzácné,“[1]) a ač r. 1851 bylo zde prohlašováno za „klassické“, takže by prý je měla vydati Matice česká.“[2])

Ziak, roztrpčený tím vším, odešel z Brna do Podivína, kde zemřel koncem let šedesátých. Svoje neúspěchy přičítal Sušilovi[3]) a neuvěřil nikdy, že šel špatnou cestou.[4]) Názory svoje propagoval alespoň ve svém nejbližším okolí, jak svědčí podivínská farní kronika, psaná vždy tamním kaplanem: v době farařování Ziakova jest psána jeho řečí. A po smrti jeho se ozval hlas i o jeho mluvnici, jež dosud vždy byla chválena, že „neměla ani jednou světla božího spatřiti.“[5])

Díváme-li se dnes na Ziaka, jest nám celá jeho snaha cizí. Ale stejně cizí jest nám i ovzduší, v němž žil a myslil. A tu se zdá, že jest třeba alespoň trochu oprávněnosti přiznati slovům J. Ohérala, jež napsal do Nerudových „Obrazů života“[6]) o bezúhonnosti povahy a názorů těchto mužů, pro něž se musíme jim obdivovati.

A. V. Šembera, který dal podnět ke sporům Prahy s Trnkou i Ziakem, žil tehdy již ve Vídni, kam odešel nedlouho po založení Národní Jednoty. Nynější jeho práce tedy již není s Moravou v přímé souvislosti; ale filolog a literární historik Šembera vydával nové práce a napsal mimo jiné také „Dějiny řeči a literatury československé“, z nichž jest patrno, jak se díval na vylíčené poměry, mohl-li je pozorovati zrakem ničím nezaujatého vědce.

Viděli jsme, jak svoje vědecké přesvědčení o českém pravopise podroboval praktické potřebě; Šembera dle toho nebyl vědec, jenž dá za své mínění, jež odporuje veřejnosti, za poznanou pravdu vše — a tu zase nelze než se skepsí se dívati na rukopisný jeho boj[7]) —, ale byl veřejný pracovník se smyslem pro to,

---

[1]) Srvn. Mor. nár. list 1853, str. 26.

[2]) Mor. Nov. 1851, 927.

[3]) Šmídek l. c., 9—10.

[4]) Srvn. J. Soukop v „Obzoru“ 1889, str. 12.

[5]) M. Hattala ve svém Bruse, str. 122.

[6]) 1859, 359.

[7]) Pan prof. Pastrnek mi laskavě sdělil ze svých vzpomínek na Miklosiche, co mu jedenkráte (1885) vypravoval o Šemberovi: doprovázeje ho jedenkráte „s patrným důrazem, dávaje na jevo, že běží o věc neobyčejně důležitou a vážnou, předložil mi otázku, zdali skutečně jsem přesvědčen o pa-

co je nutno, aby bylo možno pracovati dále. A při „Základech dialektologie československé“ šel ještě dále: praktická potřeba mu byla vůdčí i ve vědě. Dialektů zde nedělí na české a slovenské, jako Dobrovský a Šafařík, nýbrž na české, moravské a slovenské; proč, píše Sušilovi:[1]) starší dělidlo Dobrovského prý nemalé příčiny dalo Hurbanovi a j., že z nářečí toho jednoho chtěli udělati samostatnou řeč spisovnou.

V úvodě[2]) k Dialektologii se vyslovuje proti oprávcům jazyka, kteří zavrhují, čeho prý již neslyšeti, a horlí proti druhým nespokojencům, kteří na Slovensku z pouhého nářečí udělali spisovnou řeč. A pokračuje: „Týmž spůsobem v zemi Moravské, kdež na Svitavě, na Opavě a na Ostravici ode dávna byli v řeči obecné titíž rozdílové, které tu shledáváme nyní, nikomu nepřišlo na mysl, aby svitavčinu, hanáčinu neb opavštinu povyšoval na jazyk spisovný čili na jazyk vzdělanců moravských . . . A rovněž varovali se Moravané i za nové doby bedlivě té myšlenky nešťastné, aby snad proto, že nářečí moravské má o několik plných vokálů více nežli český jazyk spisovný, porušili posvátnou jednotu společné řeči a postaviti na jejím místě některé nářečí místní.“

A podobně se vyslovuje v „Dějinách řeči a literatury československé:“[3]) na Slovensku se nyní starají jen „o minucie grammatické a domnělý libozvuk“ a pro psaní mluvnic nemají času na jiné knihy. „Mnohem utěšeněji zajisté u srovnání se Slovenskem,“ píše k tomu v poznámce, „jde ku předu přičinění literátů v sousední Moravě, kdež v čele vzdělavatelů řeči jsou mužové, jenž vůli svou, co forem jazyka se týče, ochotně obecnému zákonu poddávají. Rok od roku vycházejí na Moravě v obecném jazyku spisovném (nikoli v Hanáčině, Opavštině atd.) v mnoha tisících exemplářích knihy pro poučení a vzdělání lidu,

---

dělanosti rukopisů. Odpověděl jsem, rozumí se, určitě, že přesvědčení mé jest pevné. Bylo viděti, že toto prohlášení učinilo na Šemberu hluboký dojem; podobalo se jakoby bylo přispělo ke konečnému jeho rozhodnutí.“ Ale ani tím by se nic neměnilo na mé hořejší charakteristice.

[1]) 4. července 1857.

[2]) Str. VII

[3]) 1868, str. 15.

čehož v té míře na Slovensku nebude, pokud tam neblahé rozkolnictví v jazyku nepřestane.“[1])

Zdá se, že na vylíčené snahy se díval jako na snahy jednotlivců, které s Moravou neměly nic společného.

III. Sušil a družina jeho. Doba následující.

J. Ohéral ve článcích „Z Moravy“ v Nerudových Obrazech života praví o době do r. 1848 na Moravě:[2]) „Kdo dobu tuto až do jejího zakončení 1848 prožil a na duševním tom ruchu naší vlasti se podílel, viděl, že souhlasí s myšlenkami a idejemi, kteréž tenkráte vůbec světem hýbaly.“ Vedly k založení Národní Jednoty. Ale německý biskup brněnský brzy zakázal kněžím činnost v Jednotě. Vystoupili a založili si „Jednotu katolickou“ a Dědictví Cyrillomethodějské, které záhy se rozšířilo po moravském venkově. Ale Národní Jednota byla tím velmi seslabena a řadu let jen živořila. Vůdcovství české Moravy přešlo do rukou kněžstva, v jehož čele byl Fr. Sušil.

„Právě tato nepatrná okolnost má co nejvíce uvážena býti,“ bystře rozeznal olomoucký „Moravan“ již tenkráte,[3]) „neboť ona jest příčinou jakési jednostranné, úzkostlivé a často i škodlivé činnosti literární na Moravě. Kněz musí se knězem ukázat i co spisovatel, sice jej potká osud našeho velikého a málo oceněného genia v klášteře augustinianském.“

A skutečně: možno-li mluviti na Moravě o nějakém separatismu, jest za této doby. Jazykového odtržení od Čech ovšem již netřeba se báti — „mínění toho (že Čech a Moravan nejsou bratři) nyní již žádný není a věčná hanba tomu, kdo by déle je zastávati chtěl!“ volá mladý časopis „Hvězda“[4]) a Fr. Sušil sám napsal znělku:

Slycháš, synu, tytýž matná slova,
v nichžto vane jedovatý dech:
„Moravan jsem a já nejsem Čech!“
a mní, že v tom velký vtip se chová.

---

[1]) Ve vyd. r. 1869 vypouští ze své knihy „ač velmi nerad“ spisy „psané od 25 let v tak řečené slovenčině, co řeči uměle dělané“. Str. V.

[2]) 1859, 230.

[3]) 26. ledna 1862.

[4]) 1860, 606 (Fr. J. Kubíček).

Ó to nejsou slova vlastencova;
taká řeč jen od vrahových střech
Slovanům se hlásá na posměch,
heslem tím nám vrah jen zkázu ková.
Jediná-liž mluva přelíbezná
Moravana s Čechem nepojí?
Proč jen bratr k bratrovi se nezná?
Zdali voda proti vodě plyne?
Je-liž větev s větví v rozbroji?
Proč jen náš lid k lichotám se šine?

A stejně rozhodně se obracejí proti separatistům slovenským: nejpozoruhodnější zde jest „odpověď p. redaktorovi časopisu ‚Cyrill a Method‘,“ již napsal jako přílohu „Hlasu“ r. 1860 k č. 8. Karel Šmídek, již dříve jmenovaný. Zase uvádí motto z Matouše: „Co Bůh spojil, toho člověk nerozlučuj,“ vzpomíná své schůzky s Jungmannem a připomíná, že i Slováci pomáhali tvořiti český jazyk spisovný; vytýká zase, že slovenské spisy jsou sice v Praze málo kupovány, ale stejně i moravské: „žádnému však proto, ač lhostejnost tu bolestně neseme, nepřichází na mysl různiti se jazykem od spisovné mluvy, . . . ba všechny podobné pokusy . . . minuly se se vším u nás účinkem.“[1])

Ale článek Šmídkův jest adressován redaktoru Dr. Radlinskému, a ta okolnost vysvětluje všecko. „Cyrill a Method“ byl časopis katolický, vlivem Sušilovým na Slovensku nyní jednoty s Čechami hájí katolický kněz Slota,[2]) Dědictví „Cyrillomethodějské“ usiluje o zakotvení mezi katolickými Slováky a vydává provolání, v němž slibuje podporovati „Cyrilla a Methoda“, bude-li česky psán, poněvadž „oddělením literatury slovenské od české katolicismus slovensky by mohl škodu utrpěti“, neboť Štúr, Hurban a j. jsou „luteráni“.

A tím jest charakterisován tento separatismus: staví se úzkostlivě proti každé volnější myšlence z „husitských“ Čech a způsobuje impotenci moravské literatury. Jeví se i na venek na př. tím, že si moravské kněžstvo vymáhá blahoslavení Jana Sarkandra, aby mohl býti někdo „chloubou duchovenstva Moravského“[3]) proti českému Janovi z Pomuku; tím dále, co vy-

[1]) Str. 65—70.
[2]) P. Vychodil l. c. 215.
[3]) Šimbera v „Hlasu“ 1857, 175.

pravuje o své návštěvě u Sušila Adolf Heyduk,[1]) že mu Šafařík byl jen helvetou, jemuž by se nyní na Moravě jistě již nedostalo přivítání, jak na konci let třicátých. A je to patrno ve všem a všude: K. V. Jelen r. 1873 opakuje znova,[2]) co před deseti lety řekl „Moravan", že „náboženská jednostrannost působí záhubně i na Moravě samé i v poměru jejím k Čechám," a vidíme to z každé strany moravských knih a novin. Charakteristické dva doklady: „Hlas" r. 1870 píše, že „kdyby Morava měla záviset od Čech, veta by bylo po katolické víře našeho lidu, veta vůbec po víře a náboženství a — již proto nechceme slyšet o přivtělení k Čechám, poněvadž nechceme býti Husity," a jinde: „Morava jako prozřetelností vyvolena jest, zapotřebí-li toho bude, starší sestře své Čechii k zachování víry dopomáhati."

Proto, co vyšlo na Moravě, nemělo literárního významu; zde se zplnilo, čeho se bály pražské „Květy" r. 1846,[3]) když Šembera usiloval založiti moravskou matici, „by uvažování pouze provincialních potřeb . . . nepřecházelo snad v zhoubný literární separatismus". Psali-li před r. 1848 moravští spisovatelé do předních pražských listů, hlavně do Musejníku, a náleželi-li k ozdobám české literatury, pro niž mělo každé jejich dílo velký význam, zůstávají nyní jen při theologii — i K. Smídek na př., dříve tolik slibující — a z celé literatury té doby na Moravě zná „Moravan"[4]) opravdu cenný „jediný plod, na kterém však má stejně celá Morava podílu, nikoli jednotlivec" — Sušilovu sbírku národních písní. A nejen to, nýbrž vedoucí vrstvy nutí do těchto okovů i mladé lidi, jejichž názor na umění nesrovnával se s požadavky přísného katolicismu a snažil se těžiti z duše umělcovy a všech možností života.[5])

Fr. Sušil je stělesněním těchto snah. Nadaný a učený, s vrozeným smyslem pro poesii dovedl si jako professor bohosloveckého ústavu vytvořiti ze svých posluchačů, z nichž ho žádný nedosahoval, oddaný kruh, který šířil po Moravě myšlenky jeho, nahrazuje, co v nich bylo krásného a čeho nedovedl po-

[1]) „Vzpomínky" v Premii Uměl. Besedy 1894.

[2]) „Překážky národního zdaru na Moravě," Osvěta 1873.

[3]) Str. 358.

[4]) l. c.

[5]) Olomouckou „Hvězdu" bedlivě na př. kontroloval „Hlas" i „Časop. pro kat. duch.", není-li v ní nic protináboženského.

chopiti, zdůrazňováním náboženské podstaty. Sušil byl kdysi přítelem Trnkovým a Ziakovým, ale později působil směrem opačným, a Vinc. Ziak prý ho pokládal za hlavního původce nezdarů svých snah, s čímž souhlasí P. Vychodil:[1]) popudem jeho byl založen „Hlas Jednoty katolické“, jenž definitivně z Moravy odstranil separatistické novotaření. Ale již J. Kabelík uvedl toto tvrzení na pravou míru:[2]) zásluha jeho se zveličuje, „Hlas“ snad paralysoval vliv Ziakův mezi duchovenstvem, jež by se bylo snadno od spisovné češtiny odchýlilo z odporu proti „husitským“ Čechám, ale hlavní zásluha patří Šemberovi a Klácelovi, kteří pracovali v „Týdenníku“ a „Moravských Novinách“.

A stejně se asi zveličuje význam Sušilova novotaření. Sušil pevně zachovával češtinu spisovnou, ač nejen lexikálně, nýbrž místy i hláskoslovně se přiklonil k nářečím moravským, jež se mu líbila pro plnozvučnost. P. Vychodil ho proto právem hájil proti Flajšhansovi,[3]) rozebíraje novoty jeho: poklesky jeho jsou spíše proti jazykovému vkusu a zvyku než proti správnosti.[4]) Nejdůležitější jsou jazykové jeho novoty: tvoří místo slovesných substantiv substantiva s — ba, substantisoval adjektiva a příčestí, užíval durativ místo iterativ, ženského přechodníku místo mužského, přítomného místo minulého, adjektiv neurčitých atd. Sušil zde prostě za doby, kdy se v Čechách tvořila nová slova, užil jako spisovatel také tohoto práva svého, ale do Prahy se nedostaly spisy jeho, a omezeny jsouce jen na Moravu se proto neujaly novoty jeho v řeči spisovné.

Sušilovy reakcionářské názory na mluvnici, jež nutno vytknouti, jsou jinde: v tom, že na počátku padesátých let zastával vší silou své autority v Dědictví Cyrillomethodějském švabachu proti latince, která byla již dávno uznána, jen aby katolické ideje těchto knih nejvíce a nejrychleji působily na všechen lid.

Je zajímavo, že dva nové pokusy o změnu spisovné češtiny, jež souvisí s Moravou, se udály za doby velikých slavností cyrillomethodějských.

---

[1]) l. c. 313.
[2]) V posudku Vychodilova spisu ČČM. 1905, 457.
[3]) Ottův Slovník naučný sub voce „Evangelium“.
[4]) l. c. str. 303.

Dr. Frant. Cyrill Kampelík, jenž vydal r. 1864 v Hradci Králové knihu „Samovolná Germanisace češtiny, moravštiny, slovenštiny kazí její lahodnou srozumitelnost, čistotu, sílu, ráznost, libozvučnost, a jakými opravami takové nesnázi snadno vyhověti lze," jest znám ze své brněnské činnosti na počátku let třicátých. Byl tehdy mladý a nadšený a dovedl přesvědčovati o potřebě všech akcí, jež podnikal. Rozený tento diplomat a propagátor vydal řadu knih, v nichž všech jest patrna horoucí jeho láska k vlasti a svobodě. Snažil se působiti na prostý lid, vzdělati a poučiti jej, a pro něj jest psána většina prací jeho vždy právě uznávaným pravopisem. Kampelík však, jenž za doby svých studií vídeňských také učil češtině, věnoval svou pozornost i řeči. Nenovotařil ještě tehdy, a napsal-li na titulním listě „Částek československého jazyka v obrazích" (1842) asi vlivem moravského pobytu gen. sg. učitela, píše jej ještě téhož roku v „Čechoslavu" správně. Zde také nazývá přehlásku zjemňováním, při němž „nižádné libovolnosti není;"[1]) v „Pravopise československé řeči" žádá r. 1845, aby autoritou v řeči bylo „Museum s Matičkou Českou ve staroslavné Praze,"[2]) a v „Kráse a výbornosti Československého jazyka" podobně jako v „Obraně českého jazyka proti utrhačům a odpůrcům" prohlašuje, že „nám Čechům, Moravanům, Slezákům a Slovákům jednoho spisovného jazyka nejvýš třeba jest."[3]) Ale již zde bylo lze pozorovati Kampelíkovu náklonnost k filosofování o řeči, která se mocně projevila v „Samovolné germanisaci".

Zde jest Kampelík, opírající se o W. T. Kruga a J. Paula, zřejmým pokračovatelem Trnkovým, ač ho jmenuje s pochvalou jen jedenkráte. Základní ideou knihy jest přesvědčení, že spisovný jazyk není nedotknutelný, nýbrž „ku ztrnulosti, bezživotiu . . . se národové odsouditi nedají, jak dějinně Slovensko dokázalo."[4]) a proto se čeština nejen může, ale musí zbaviti vlivu germanisace, jež ji znetvořila. „Pozorujme sbratřilé Slovensko a jeho národní řeč!" nadepisuje jednu kapitolu[5]) a dokazuje zde, že „nutno nám k Moravě, Slovensku se blížiti, chceme-li na věčší obecenstvo

---

[1]) Str. 73.
[2]) Str. VII.
[3]) Obé r. 1847. Str. VII. a 5
[4]) Str. 41.
[5]) Str. 52.

působiť, a podnikavější kněhkupectví probouzeť"[1]) totéž, co hlásal již Trnka. Že s ním souvisí, ukazuje řada shod v požadavcích, ale netřeba se jimi obírati, poněvadž Kampelík knihy nevydal na Moravě a více mluví o Slovensku než o ní.

Druhý pokus jest o rok mladší. Moravské studentstvo na universitu odcházelo do Vídně, kdež měli spolek „Moravu", vydávající časopis „Krasnice", kam psali i studenti Slováci;[2]) jejich působením vznikly v řeči, kterou psali, některé změny, jež byly uvedeny i do olomoucké „Lípy moravské," která začala vycházeti r. 1865. Při zprávě o prvním čísle praví „Moravská Orlice",[3]) jaké změny to byly: *ú* za *ou*, *šč* za *šť* a pod., a žádá redakci, aby oznámila „dobré příčiny", které, jak asi bylo uvedeno, ji k tomu vedly. Ale v červnu „Lípa" již přestala vycházeti; „pokoj popelu a novému pravopisu jejímu!" loučí se s ní „Moravská Orlice".

Již Šembera a Havlíček poznali, že je Moravě třeba vzdělání, aby mohla býti důležitým činitelem v českém životě. A skutečně, jakmile se jí dostalo prvních českých škol středních a byla reorganisována Matice Moravská (Národní Jednota), jest zde hned více ruchu.

Ovšem ani nyní nezmizely všechny okolnosti, jež působily dosud zhoubně. Vláda sama usilovala o to, aby vědomí jednoty s Čechami bylo zatemněno, škrtala ještě za osmdesatých let název český[4]) a úředně raději zaváděla pojmenování slovanský, působíc tímto směrem na venkovsky lid svými novinami, redigovanými Crhou, ale ani mezi oběma zeměmi nezmizelo vzájemné obviňování: „Ruch" na př. napsal,[5]) že jména Bočkovo, Roytovo, Brandlovo, Dudíkovo a j. nejsou neznáma ani v Čechách, a Literární Listy odpovídají,[6]) že „tak se nesmí psáti," a ironicky volají: „Šťastní Moravané, až v Čechách vás již znají!" Podobně nejsou na Moravě spokojeni Vrchlického „Drahomírou" : jak přichází Břetislav k tomu, táže se „Našinec,"[7]) aby se mu v divadle obecenstvem

---

[1]) Str. 120.
[2]) Srvn. I. Halouzka ve Vlasti IV. 102.
[3]) 17. února 1865.
[4]) Srvn. úvodník „Mor. Orlice" „Český, česká, české" 10. listopadu 1883.
[5]) 1880, č. 6.
[6]) II., str. 31. (O. Sadovský.)
[7]) 1882. 30. dubna.

vzdávala chvála za to, že rozpoltil Moravu a tím vydal Slováky v šanc živlu maďarskému? Volnost prý nesmí zabíhati do libovůle a dělati na př. z poctivého Moravana Pavla Kajchy na pražském jevišti ošemetného mnicha a strůjce západnických piklův.

Rozpory nastaly hlavně r. 1880 v politice obou zemí, jež mají různé sněmy, a moravským poslancům zase vytýkán separatismus. Vše se skončilo Riegrovým prohlášením, že nečetl moravských novin a že byl špatně informován. Zajímavo jest několik moravských projevů, z nichž jest patrno, jak byl za této doby viděn poměr Moravy k Čechám.

„Moravská Orlice“, orgán tehdejších politických vůdců české Moravy, prohlašuje,[1]) že jest „mrzkostí, když lidé obskurní nebo politicky dohospodařivší národní stranu moravskou očerňují a podezřívají ze separatismu“. Jednota národní a duševní jest. „Avšak dokud existují dva kluby poslanců v Praze a v Brně, dokud politické hranice Čech a Moravy nebyly zrušeny aneb dokud všecky poslance národa českého neslučuje jeden zastupitelský sbor, dotud může a musí býti ponechána volnost oběma jako sobě rovným sborům, aby o taktice každý zvlášť rozhodovaly, k čemuž sami Čechové v letech šedesátých vyloučivše Moravany od hlasování o obeslání říšské rady nejzřetelněji přisvědčili.“

A „Našinec“ věnuje v březnu r. 1880[2]) českomoravské solidaritě několik úvodníkův a prohlašuje (14. března), že se Morava hrdě hlásí k Čechům. „My jsme ti, kteří nikdy nepřestali cítiti za jedno s tím bratrem Slovákem zrovna tak jako s bratrem Čechem i tehdy, když mezi nimi vznikl boj — tehdy ani ne politický, neč neméně bolestný a škodlivý — který skončil na dlouhou dobu nešťastným rozloučením.“ A vytýká, že rozluky nezavinili jen Slováci, nýbrž že v Praze měli míti méně ohně a více rozvahy; tam se však neznalost slovenských poměrů rovnala nakvašenosti, jen na Moravě měli chladnější mysl a více rozvahy.

Oficialně tyto spory skončila Riegerova řeč při banketě v den otevření českého divadla v Brně r. 1884.

---

[1]) 19. února 1879.

[2]) 7. března až 14. března.

V literatuře se tyto poměry obrážejí dvojím směrem: jednak se snaží ony spory rozřešiti, jednak jsou patrny na rázu umělecké produkce a v kritice.

Mnoho z nich vysvětluje netištěná hra Ant. H. Sokolova „Poslední Moravec. Obraz že života ve 3 jednáních.“[1] Redaktor Sokol jako ve většině svých prací sáhl rukou více smělou a obratnou než skutečně umělecky tvořící do tehdejšího moravského života, jejž zde chtěl učiniti právě v tomto ohledu lepším. Bohatý starosta Přecechtěl, poslední Moravec, z nenávisti proti Čechům se stane v obci opovrhovaným a napraví se konečně. Čechů nenávidí z osobních důvodů, že Čech zradil sestru jeho a za Čecha že se mu provdala milá. To jest charakteristické stejně jako okolnost, že k vědomí jednoty s Čechami se povznášejí až lidé vzdělaní, kteří přirozeně vítězí. Mnoho z hovorů o daném thematě jest vypočteno na působení na lid, ale přes to jest hra zajímavá, více schopností vypravovatelskou svého autora než silou dramatickou, více kresbou tehdejší společnosti nežli řešením psychologických procesův.

Tehdy, počátkem sedmdesátých let, vyrůstala moravská mládež na obou českých gymnasiích, brněnském a olomouckém, ve vylíčeném literárním prostředí. Kněžstvo, jež chtělo působiti nábožensky na lid, musilo si ho všímati. Dědictví cyrillomethodějské nechtělo nikdy jen baviti, nýbrž vždycky poučovati, nábožensky vzdělávati, a kněží-spisovatelé, kteří tento paragraf jeho stanov odhlasovali, měli přirozeně velmi málo uměleckého smyslu a o nic jiného ani neusilovali ve svých knížkách. Ale mládež studující, pokud v ní byla záliba pro literaturu, nebyla ve svém mládí a nadšení tak úzkoprsá, aby v lidu neviděla hlavně života jeho a zvyků, a ty aby se nestaly předmětem jejích snah uměleckých. Pomáhaly jí na této cestě hlavně dvě okolnosti: čeští pracovníci-laikové na Moravě šli ve stopách Sušilových, ale nedovedli-li se odtrhnouti od názorův jeho náboženských, přece na ně nekladli jako kněží hlavní důraz a všímali si více toho, co bylo v zemi lidového, a tak vyrostl Bartoš a Stránecká; kněžstvo, jež nechtělo na Moravu propustiti z Čech západních proudů myšlenkových, hledalo záchranu své národnosti na vý-

---

[1]) Byla mi přístupna laskavostí spis. p. E. Sokola. Jest nyní v pražském Museu.

chodě v přimknutí hlavně ke katolickým Polákům, jejichž literaturu fedrovali, čímž zároveň bylo nutno upozorňovati na jiné Slovany, kteří měli literaturu vyrostlou ze skutečného života. A tak se tvořila na Moravě literární škola, jež se později v intencích svých učitelů ostře postavila proti Vrchlickému.

Stejně tomu bylo v kritice. Moravští professoři středoškolští, jak bylo zmíněno, v tomto ovzduší studovali lid, zvyky jeho i řeč, ve které nacházeli mnoho krásného a zdravého. „Slováci pokládají své nářečí za libozvučnější než je čeština. To však není ve smyslu romantiky, nýbrž pravda," praví Fr. Bílý, odchovanec a zástupce této kritiky.[1]) U pražských spisovatelů nenalézali této ryzosti, naopak, za sedmdesátých let vlivem žurnalistiky se šíří řeč nedbalá a nesprávná, a proto ve svých kritikách dbají hlavně jazykové stránky. Jan Kosina tuto zásadu prohlásil veřejně:[2]) „Uznávají-li právě páni Čechové skutkem, že ten spisovný jazyk náš československý, jakož společným úsilím Čechů, Moravanů i Slovákův upraven byl za společné pokladisko, ba řekl bych za archu úmluvy pobratřených tří kmenů, není výhradným majetkem jejich, anobrž že surově oklešťujíce jeho větve, do prachu metajíce jeho listí a květy a stěpíce naň vrboví cizoty pychu se dopouštějí na statku i moravském i slovenském."

Z toho vyrostla moravská filologie, jejímž hlavním zástupcem jest Bartoš, který nepokládal za nesprávné i starší autory oblékati do správné (dle názoru jeho) mluvy.

Vnitřní stránka díla těmto kritikům obyčejně unikala.

A tak na počátku osmdesátých let jest utvořena první literární škola moravská, jejíž program vykládá ve článku „O úkolu krásné literatury české na Moravě" Leandr Čech:[3]) „Škola moravská hleděti musí ke zvláštním poměrům moravským, k různostem, kterými se český lid na Moravě a jeho všeliký život liší od šťastnějších bratří v Čechách. Že tyto rozdíly jsou a že i sám vývoj veškeren českého lidu moravského je zvláštní, tomu dá za pravdu každý: a právě tato okolnost a tyto údaje nepopěrné způsobují a opravňují mluviti a tvořiti zvláštní školu moravskou v české literatuře, ne ovšem zvláštní literaturu moravskou."

---

[1]) V recensi Murkových Vlivů něm. romantiky v ČČM. 1897. 186.
[2]) Hovory olympské, str. 36.
[3]) Zora 1885.

Stanovisko toto jest jistě správné a tehdejší literatuře české, rozbíhající se neustále z hranic domova do vzdálené ciziny, znamenalo novou uměleckou strunu, zbohacení hlasů v literárním koncertu. Za sedmdesátých let přirozeně byl tento realismus do jisté míry provinciální — celé okolí nedovolovalo se náhle povznésti nad jeho niveau — ale nyní studiem ruských autorů sesílily tyto složky, a realismus dal české literatuře díla vzácná a silná.

Byly-li v kritice „moravské", jak ji v Praze jmenovali, četné nedostatky — hlavní v tom, že zapomínala na podstatu uměleckého díla — měla jednu velkou přednost: nekazila vkusu, nechávala se přirozeně rozvíjeti touhou po kráse a umění. A tak jediné bylo možno, že mladí spisovatelé čeští, kteří koncem let osmdesátých a počátkem devadesátých přinášeli do českého života nová hlediska na umění, byli v Praze umlčováni a utíkali se do moravských kritických a belletristických listů, kde se jim dostalo vlídného přijetí. Co moderní literatuře české znamenaly „Literární listy", „Vesna" a „Niva", řekne teprve příští historik literární. Moravská kritika — chceme-li ji tak nazývati, ač na př. „Literární listy" prohlásily, že si nikdy neosobovaly práva na tento název[1]) — za let devadesátých byla mladými autory pražskými posuzována zcela jinak. „Rozhledy" na př. se přiznávají,[2]) že se „snižování ‚moravské' kritiky stalo již téměř požadavkem dobrého tónu v literatuře", ale prohlašují, že právě ona nyní stojí nejvýše, že „Brno značí přilnutí k mladému, novému," kdežto „Lumír", jenž byl hlavním útočníkem na ni, že „brání prostřednost".

Neznamená to ovšem, že časy Sušilovy již minuly úplně. Ještě r. 1903 arcibiskupský „Moravan" v Olomouci si klade otázku, „je-li to správně řečeno, když Moravané se nazývají Čechové moravští". A rozhoduje se: „My Moravané mluvíme jazykem českým, ale proto nemusíme býti Čechy, nýbrž zůstaňme pěkně Moravany československými."[3]) A podobně ještě r. 1907 brojí katolické „Vychovatelské listy" proti „čechisující moravské čítance".

---

[1]) 1892. Prohlášení red. Fr. Dlouhého.

[2]) 1893, str. 293.

[3]) 6. února.

Ale separatismu není tam, kde běží o zvýšení kulturní úrovně Moravy v kterémkoli ohledu. Není ho předně v žádném druhu umění, a otiskuje-li „Moravská revue!“ znovu článek Čechův, znamená to, že umělci na Moravě žijící chtějí přinésti do české literatury a j. něco nového, nač mají právo. Zase občas vznikají nové spory, ale ty nenáleží ještě historii, nýbrž životu. Až se zplní slova Šemberova o vzdělání, zaniknou a nebude jich, ale nyní by všechny diskuse podobné byly marné.

K rodokmeni Drahanovských z Pěnčína.

Napsal Václav Kubíček.

(Ostatek.)

Kterak ostatně bratří Drahanovští vládli zděděným statkem otcovským Vranovou, o tom mlčí prameny na ten čas přístupné. Z poznámek však roztroušených v knize register vranovských, v půhonech a listinách, kdež se Drahanovští připomínají svým sídlem, možno se důvodně domnívati, že drželi Vranovou napřed nedílně a teprve později se o ni rozdělili. — Václav Drahanovský seděl 1614 na Lhotě, společně pak s Jaroslavem a s Krištofem držel týž čas Vranovou, již po smrti Krištofově převzal celou sám. Roku 1617 patřilo mu v Trboušanech 10 čtvrtí vinohradu, který zdědil po Barboře Bílské z Kařišova na Jaroměřicích a Opatovicích. Poslední zápis o něm na tvrzi Vranové je z roku 1623.[1])

Bedřich bytem v městečku Svitávce, kdež od let někdy 1603 držel dolní mlýn, koupil r. 1610 za 8000 zl. ves Prosetín s tvrzí, farou, dvorem, pivovarem a mlýnem,[2]) kteréžto zboží

[1]) Kratochvíl: okres Ivančický, 334. Manželkou jeho byla zdá se Bohunka Bukůvková z Bukůvky. Půh. 37, 122., 39, 8. — D'Elvert v Notizenblattě 1875, p. 43., tvrdí, že Václav Drahanovský za účast na rebellii musel dáti pokutu 2000 zl. v dluhopise; správně však dle protokolu dto. 27. dubna 1624 (D'Elvert Schriften XVI. 180. 413) měl Sigmund Jiří ze Zástřizl na úhradu diktované sobě pokuty odvést císaři mezi jiným dva dluhopisy znějící po 2000 zl. na jméno Václava Drahanovského, t. j. 4000 zl, jež Václav Dr. dlužil Zástřizlovi, měly být odvedeny císaři místo věřiteli.

[2]) Volný, II. 2, 74. Půh. 37, 384 a sv. 35 k roku 1603.

však už r. 1622, neznámo proč, náleželo k panství kunštatskému.[1]) Někdy koncem roku 1623 stal se po svém bratru Václavovi pánem Vranové, kdež sídlel na tvrzi, zároveň pak mu patřilo kostelní podací ve Lhotě společně s Jaroslavem, jenž měl na Lhotě 6000 zl. Roku 1621 obstarával jako krajský komisař spihování vojska v Mor. Třebové.[2]) Súčastniv se povstání byl odsouzen ke ztrátě dvou třetin jmění, při čemž sice podržel svůj velmi zpuštěný statek Vranovský, nesměl ho však bez vědomí vládního prodati a pozbyl kostelního podací, jež si ponechal císař. Hotově měl složiti 8000 zl. a 2000 zl. v dlužních úpisech.[3]) Na úhradu pokuty chtěl použiti obnosu 7000 zl., jež mu dlužil hrabě z Náchoda. Ten však tvrdil, že mu císař odpustil dluh. Bedřich Drahanovský, maje pokutu platiti a zároveň pozbýti 7000 zl., stěžoval si u císaře, načež hrabě poukázán, aby zaplatil dluh, a když se zdráhal, vznesl Bedřich věc na kardinála Dietrichštejna, prose koncem r. 1628 vyšetřujících pánů komisařův o zprostředkování, „že ráčíte na mne chudého pacholka ohlídnouti, abych já mohl k dluhu svému spravedlivému přijíti a pokutu na mne uloženou od sebe odvésti".[4]) Dolní mlýn ve Svitávce, kterýž mu obyvatelé městečka r. 1625 „nemajíc k tomu slušnej příčiny příkopami zakopali a zaházeli, tak že čeládka i dobytek nikam ani ze mlejna ni z domu vyjíti nemohli,"[5]) prodala 1633 manželka jeho Barbora, rozená Kaltenhofka z Malejova, paní Johanně Marii Kotčové, rozené Koblhoferce, za 3500 zl. mor.[6]) Bedřich zemřel v červnu r. 1635. Zbyla po něm vdova Barbora, jíž 1625 poručil „všecky svršky, nadbytky, klínoty od zlata a stříbra a hotové peníze," — a jediný syn Jaroslav Bedřich, jenž po smrti otcově žádá při zemském soudě v Olomouci, aby mu pozůstalost po nebožtíkovi byla vydána, „nemaje on než toliko 3 měsíce do dojití let svých".[7])

---

[1]) Vlastivěda, Tenora, okres Kunštátský, 138.

[2]) A. Zem. B. S. č. 10.872.

[3]) Dle protokolu ze dne 3. května 1624 o sv. Václavě 1624 — 4000 zl., o sv. Jiří pak (1625) opět 4000 zl. D'Elvert, Schriften XVI. 185, 267.

[4]) A. Z. Bočk. sb. č. 2596. D'Elvert, Schriften XVI. 375.

[5]) Půh. 40, 58.

[6]) Smlouvou v den sv. Václava 1633. A. Z. Bočk. sb. č. 10.716. a mus. Frant. č. 51, sv. VII. sub. Svitávka.

[7]) A. Z. B. S. č. 2347 b. Anna Johanna, rozená Drahanovská (sestra jeho?) oznamuje soudu zemskému úmrtí Bedřichovo listem z Biskupic dne 13. června 1635. Srv. Volný V. 185, jenž chybně zve Jaroslava Bedřicha synem Jaroslavovým.

Jaroslav Drahanovský měl za manželku vdovu po † Jiříkovi Žalkovském z Žalkovic a na Jevíčku, Boženu Bílskou z Kaříšova, dceru † Petra Bílského. Byla po prvé provdána za Bohuslava Bukůvku z Bukůvky na Červené Lhotě,[1]) po druhé za Jiříka Žalkovského, jenž jí r. 1603 upisuje 6000 zl. věna na Jevíčku[2]) a v třetí neděli adventní 1603 byl už mrtev.[3]) Mimo původní věno 1000 zl. měla paní Božena 1605 na statku Jevickém 5000 zl. společně se svým třetím manželem Jaroslavem Drahanovským. Drželi tehdy dvůr v Sušicích.[4]) S ní též společně koupil Jaroslav r. 1613 od panny Elišky Špetlovny z Prudic statek Biskupický s kostelním podacím, dvéma mlýny a pivovarem, s dvěma dvory poplužními v Biskupicích a Březinkách a ves Březinky za 19.200 zl. hotových,[5]) Držel však ono zboží hned r. 1610 přiznávaje tam 30 usedlých.[6]) Za času povstání měl na Lhotě 6000 zl., statek Biskupický byl pak zpuštěn, že neměl ceny ani 10.000 zl., mimo to zatíženo bylo celé jmění dluhem 17.000 zl. Bylo Jaroslavovi tudíž vyměřeno jen 3000 zl. pokuty za účast na rebellii. Pokutu složil v dluhopisech.[7]) Při missii jesuitské, jež na žádost jeho se konala r. 1623 v Biskupicích, vrátil se s pěti služebníky k víře svých praotců, upravil kostel, v němž od nepaměti nebylo katolických obřadů, podle předpisů církevních a poručil poddaným, aby se účastnili služeb Božích při missii. S manželkou jeho, paní Johannou Františkou Martínkovskou z Roseče, byla větší potíž: pojala sice k víře katolické takovou náklonnost, že sama hotovila oltářní okrasy a v zámku si obrazy vyzdobila cellu, v níž se modlívala, — též bludné knihy, v nichž před tím denně čítávala, odevzdala missionáři, ale nepřijímala svátosti. Teprve následujícího roku. když znova povolaný p. Jaroslavem missionář působil po tři měsíce v Biskupicích, podařilo se paní a 24 jiných dokonale

---

[1]) Smlouva svad. 1584 v pondělí po ned. provodní na věno 1000 zl. Půh. 31, 55, 56.

[2]) D. Z. 32, 163.

[3]) Listina dto. v Jevíčku 3. neděle adventní 1603 v měst. arch. Jevickém. Doplň Volný V. 631.

[4]) A. Zem. mus. Frant. č. 769.

[5]) Vloženo 1614 D. Z. 33, 207. Smlouva v Olomouci 24. června 1613.

[6]) A. Z. M. VI. 11.

[7]) „in mediam condemmirt." D'Elvert, Schriften XVI. 180, 263. Na str. 141 se vede jakožto pán Lhoty Vranové.

obrátiti.[1]) Společně s bratrem Bedřichem držel Jaroslav roku 1622 Lhotu, již po smrti bratra Václava převzal sám. Píše se po ní r. 1626.[2]) V letech 1630 koupil Hartínkov.

Hartínkov, tehda ještě všeobecně Hartunkov zvaný a psaný, poručil r. 1541 v závěti Petr Šedík z Kunčiny s Jaroměřicemi a Březinkou Alíně z Warnsdorfa.[3]) V letech 1570—1585 byl majitelem Litvín Špetle z Prudic, po něm pak syn bratra jeho[4]) Jiřík Špetle z Prudic a na Biskupicích, jenž r. 1592 vkládá ves Hartunkov s dvorem „jakž to Litvín Špetle, strejc jeho držel a užíval" své sestře Elišce Špetlovně, kupuje ho však s tvrzí a dvorem r. 1594 od ní, zatím provdané za Jakuba Hrocha Jalůvku z Melovic zase nazpět za 2500 zl. Má jemu „takového statku ve středu nejprve příští postoupiti a lidi v člověčenství uvésti."[5]) Od Jiříka Špetle koupil r. 1601 tvrz Hartunkov s dvorem a vším příslušenstvím Jindřich Blekta z Outěchovic na Kyselovicích a svobodném dvoře v Oplocanech.[6]) Když zemřel někdy po roce 1612, zdědila Hartunkov dcera jeho Kateřina, choť Albrechta Rohovlada Bukůvky z Bukůvky a na Červené Lhotě. Po její smrti uvázali se v dubnu 1615 ve dvůr a celou ves Hartunkov Jan starší a Hynek Šárovcové ze Šárova a na Ptyni, jež oba jako nepravé držitele pohání o sv. Martině téhož roku bratr nebožtíka Jindřicha Krištof Blekta z Outěchovic a z Tlustce na Beranově ze 6000 zl. mor. Podobným půhonem obeslal je ze summy 3500 zl. Albrecht Rohovlad Bukůvka na místě neplnoletých dětí svých Sigmunda a Elišky, sirotků po Kateřině Blektové, choti

---

[1]) Schmidl. Hist. soc. Jesu III. 40.711.

[2]) List dto. sv. Jiří 1626 v měst. arch. Jevickém.

[3]) Závět ve čtvrtek před sv. Janem Křt. 1541. D. Z. 25, 94.

[4]) Litvín Špetle z Prudic. Půh. 29, 709. Bratrem snad jeho Jan Špetle, jenž 1574 pánem Biskupic (list. dto. v sobotu po sv. Dorotě 1574 v museu městské reálky Jevické. Doplň Volný V. 185, (kdež 10. června 1579 podpisuje přiznávací list k zápisu zemskému. A. Zem. reg. ined. č. 755. Zdá se, že slavný právník moravský Matiáš z Hartunkova, místodržící nejv. písařství, nikdy nebyl držitelem této vsi, srv. Volný V. 186.

[5]) Smlouva v Olom. v sobotu po sv. Fabianu a Šeb. (22. ledna) 1594 D. Z. 30, 396. 477.

[6]) Smlouva dto. na tvrzi Biskupicích v pátek po sv. Prokopě 1601. Půhon o list správní z 3500 zl. Půh. 36, 110. Jindřich Blekta píše se po Hartunkově 1602—1612. Kameníček, zemské sněmy II. 63, 64. Půh. 37, 353.

svojí, čině nároky na pět poddaných hartunkovských.[1]) Celkem bylo jich tam v letech 1604—1606 dvanáct.[2]) Žádný však z obou půhonů nebyl vyřízen soudně, ač Krištof Blekta ještě r. 1622 se nevzdal práv svojich,[3]) a majitelem Hartunkova zůstal v letech 1625—1629 Hynek Šárovec ze Šarova.[4]) Počátkem 1629 postoupil příjmů hartunkovských na úhradu dluhu 1533 zl. m. 10 gr. svému věřiteli Jaroslavovi Drahanovskému z Pěnčína, jenž následujícího roku nebo brzy potom, když Hartunkov dal soudně zabaviti Vilém Švábenský, pán lechovský, ve prospěch své pohledávky 1256 zl. 35 kr., zboží ono přikoupil ke statku Biskupickému.[5])

Jaroslav Drahanovský zemřel 1631. Byl za živa pilným hospodářem: z dluhu 17.000 zl. zbývalo při smrti jeho jen 7093 zl.[6]) Poručníkem sirotků jeho stal se hejtman zemský kardinál Dietrichštejn a po něm kníže Maximilian z téhož rodu;[7]) správa statku Biskupického a Lhotského pak svěřena nejprve Bedřichovi Drahanovskému, jedinému dosud žijícímu bratrovi nebožtíkovu, po smrti jeho pak r. 1635 synu jeho Jaroslavu Bedřichovi. Dne 30. března 1637 napomíná ho zemský soud, aby neutrácel na škodu sirotkův.[8])

Jaroslav Bedřich Drahanovský, majitel Vranové a správce sirotčích statků Biskupického a Lhotského, byl též sirotčím hospodářem Jindřicha Šťastného Ferdinanda, syna † Jindřicha Drahanovského. Hned nebožtík Bedřich byl kdysi uručil pozůstalost Jindřichovu k ruce úřadu hejtmanského. Značný otcovský podíl jeho byl upsán na Biskupicích a na Lhotě, ale Jindřich Šťastný užil ho za mladu málo. R. 1637 stěžuje si při soudě zemském, že poručník jeho kníže Lobkovic pozůstalosti otcovské mu dosud nepostoupil, tak že on „k ne-

---

[1]) Půh. 38, 469.

[2]) A. Zem. mus. Frant. č. 315.

[3]) D'Elvert, Schriften XVI. 134 k r. 1622: „Krištof Blekta drží Beranov, Kyselovice a dvůr v Oplocanech a praetendiruje o ves Hartunkov po bratru, jakož i půhon o to ku právu dodal."

[4]) Půh. 40, 29, 526.

[5]) Půh. 40, 431 a sv. 41 bez foliace k r. 1630. Že Jaroslav Drahanovský Hartinkov koupil, vysvítá z prodeje statku Biskupického 1638. D. Z. 38, 17.

[6]) D. Z. 38, 17.

[7]) A. Z. B. S. č. 2596. D. Z. 38, 81.

[8]) A. Z. B. S. č. 2347 b.

malým škodám a k veliké nouzi a psotě přichází a jako říkaje žebrotou, nemaje odnikud žádnej pomoci a důchodův, mezi lidmi se živiti musí."[1]) Stížnost jeho vyřízena při soudě Svatojanském v Brně 1637 v ten způsob, že poručeno Jaroslavu Bedřichovi, aby prodal jeden ze sirotčích statků, na nichž otcovský podíl Jindřichův byl upsán, — Biskupice nebo Lhotu — co nejdráže bude moci, Jindřichovi složil peníze do rukou zemského hejtmana, na ostatek pak, „pokudž by ten druhej statek zůstal aneboližto těch hotových peněz vybejvalo, má J. M. kníže Maximilian z Dietrichštejna jakožto erb dobrej a vzácnej paměti pana kardinála a knížete z Dietrichštejna, ten čas hejtmana země, k dobrému sirotkův Jaroše Drahanovského pozor dáti".[2])

Ve smyslu tohoto nařízení prodal Jaroslav Bedřich 1638 Vilímovi Švábenskému z Švábenic a jeho druhé manželce[3]) Juliáně, rozené z Pokštejna,[4]) ves Biskupice s kostelním podacím, dvorem a pivovarem, ves Březinky s dvorem a ves Hartunkov za 23.000 zl. mor.,[5]) koupiv nedlouho před tím[6]) od téže paní Juliány Švábenské tvrz Lechovice s dvorem, pivovarem, rolmi, loukou, slove markrabskou, a jinými lukami, ves Pavlov a ves Hradnici s dvorem za 16.300 zl. mor., kteréhož statku za rok potom[7]) postoupil svému poručenci Jindřichu Šťastnému Ferdinandovi jakožto podíl otcovský — „na

[1]) „vybejvající ještě summu do pozůstalosti jeho totiž 26.130 zl. m." — možno též čísti „2 T 130 zl. m." = 2.130 zl. m. Při nejmenším obnášela však pozůstalost 16.300 zl. mor. A. Z. B. S. č. 2596. Stížnost Jindř. A. Z. kniha pamětí sv. 42. bez pagin. Jindřich dluží 100 zl. rýn. Janu Dětřichovi Lhotskému ze Ptení na Zlámaném Újezdě a Částkově 30. března 1637 a kněz Jan Polentarius, vikář kost. Olom., má u něho 109 zl., jež vymáhá r. 1641. A. Z. B. S. č. 2596.

[2]) B. S. č. 2596.

[3]) První byla Anna Drahanovská. Dle kopiáře v měst. arch. Uničov. držel Vilím Švábenský 1630 též statek Bělolhotský. Doplň Volný V. 833.

[4]) Nikoli z Lockstejna, srv. Volný V. 253. Jiří Flodt z Pokštejna sedící 1612 na Borotíně byl otcem Juliany. Půh. 40, 422 A. Z. Reg. ined. č. 1126 doplň Volný V. 207.

[5]) D. Z. 38, 17, smlouva v Olom. ve čtvrtek po sv. Prokopě (8. července) 1638. Deskové taxy spravil a položil Vilím Švábenský nejvyšším pánům úředníkům desk zemských v soudnici olomoucké 230 zl. mor., což na rejnský činí 268 zl. 20 kr. A. Z. B. S. č. 2347 a. Srov. Volný V. 185.

[6]) Smlouva na tvrzi Lechovicích v sobotu před nedělí masopustní (13. února) 1638.

[7]) Smlouva 22. září 1639.

vybytí otčiznou" — po † Jindřichu Drahanovském v ceně 15.000 zl. mor.[1])

Tak zbavil se Jaroslav Bedřich nepříjemné záležitosti poručnické. Pozůstalost † Jaroslava Drahanovského způsobila mu ještě více nesnází. Od léta 1637 stěžoval si naň při zemském soudě hejtman moravský kníže Maximilian z Dietrichštejna každoročně dvakrát v zastoupení sirotků, že počet pořádný od sebe neodvozuje a pozůstalosti vedle zřízení zemského že dostatečně neuručil. Ještě koncem r. 1639 se tomu od něho „z pouhé jeho nedbanlivosti a tergiversaci až posavad dosti nestalo". Když ani roku následujícího Jaroslav Bedřich Drahanovský nedbal poručení pánů úředníkův a soudcův, počtů sirotčích neodvedl, ani se za tím účelem nedostavil do Olomouce, bylo zemskému hejtmanu na jeho žádost povoleno zabavení statku Vranovského „a pokudž by týž statek Vranová k zadostiučinění takovým počtům postačovati nemohl, že sobě J. M. knížecí na Biskupicích právo zanechává".[2]) Zdá se však, že nedošlo na zabavení statku.

Jaroslav Bedřich Drahanovský byl v letech 1639—1643 krajským komisařem vojenským. Zemřel r. 1644. Krátce před smrtí jeho byl od statku Vranovského exekučně prodán Kozovský mlýn olomouckému lékaři dru. Janu Woderbornovi z Dundy[3]) na úhradu dluhu 290 zl., jenž zůstal po bratřích Jaroslavu a Bedřichu Drahanovských u olomouckého kupce Karla Hirše „za krámské věci jak ku pohřbu neb. pana otce týchž pánů Drahanovských, tak i jejím vlastním osobám svěřené."[4]) Jelikož děti jeho Bedřich čili Hendrich a Barbora byly nedospělé, ustanoven jim za poručníka Jíra Protivec Drahanovský na svobodném dvoře Umirázce[5]) spolu s vdovou po nebožtíkovi Johannou Pavlinou Pivcovnou z Hradčan a z Klimštejna. Zároveň převzal správu sirotčího statku Lhotského.

[1]) D. Z. 1, 66, 67 vloženo teprv r. 1654.

[2]) Půh. 42 k roku 1637—40.

[3]) D. Z. 1, 8. ad 1645 „Vklad mlejna slove Kozovského od gruntův statku Vranovej odhadaného a přiděděného Janu Wodderbornovi z Dundy."

[4]) A. Z. B. S. č. 2596.

[5]) Píše se na Uměrázce, ohlas dřívější Uněrázky. V registrech Vranovských se vede Jíra Protivec jakožto „pán dědičný". A. Z. B. S. č. 11.074. Úředníkem statku Vranovského byl r. 1644 Václav Fagellus Chroustovský. Dle matrik Trnavských seděli Pivcové z Hradčan v 17. stol. na svobodném dvoře v Pacově. V letech 1612—1616 připomíná se Jan Pivce z Hradčan a 1643—44 Václav Krištof. Půh. 39, 26 a 37, 321. A. Zem. B. S. č. 1412.

Za války švédské obojí zboží, Vranovské i Lhotské trpělo velmi. V červenci 1644 píše Jíra Protivec Drahanovský, jakožto zemským hejtmanem nařízený poručník nad sirotčím statkem Vranovou, „jak jest ten stateček v niveč a k splundrování přišel a to takovým způsobem: táhnouce armáda švejdská od Mor. Třebové,[1]) tak jest na ten stateček a ty grunty pravým křídlem přišla, a veliký škody dělali a odtud zase k Olomouci maršírovali. V tom pak budouce armáda švejdská okolo Olomouce a Tovačova, tolikéž lid a armáda J. M. Cís. táhnouce od Brna zase zpátkem a položíce se okolo města Mohelnice,[2]) svý ležení jest tady čtyři neděle pořadem sběhlé měla, tu hned v témž statečku od tej armády silně futražovali a jej všechen v nic i s poddanými obrátili, pánev pivovarní, kotly k pálení páleného i ty mříže železný v oknách zazděný mocně zvytahovali a pobrali, stoly, stolčky, almary, dveří poštípali a v niveč uvedli a ostatek popálili, jámy kdekoliv od šatův, obilí a jiných věcí (kdo) v zemi schované měl, všechno to všudy vyhledali, dobytky jak panské ze dvora, konský, hovězí, ovčí i ty svině a summou všechen pernatý dobytek — též podobně sedlákům všechněm všudy pobrali, preč zavedli, obilí jak panský tak selský v polích všechno všudy vymlátili, i co jakéhokoli v obilnicích a komorách bylo, vyhledali a pobrali, tak že nyní při tom statečku jak od dobytka tak od obilí a setí, čím by se ten stateček anebo ti chudí poddaní obživiti mohli, se dokonce nic nenachází a co seti nemají".[3])

Rok potom stěžují si poddaní u král. tribunálu „kterak ty oba dva rozdílné statečky sirotčí Vranová i Lhota skrze lid vojenský jak švédský nepřátelský tak i J. M. Cís. k dokonalé ruině přivedeny jsou, tak že jak v sirotčích dvořích tak i nám chudým lidem poddaným žádného dobytečka, též obilíčka jak v stodolách tak na polích, jsouce vše vymláceno a na zkázu uvedeno, nepozůstalo, nýbrž tak jsme z dopuštění Božího k zkáze přišli, že toliko v těch chalupách svých sedíme a od ohně sme zachráněni, jináče sice, čím bychom se obživiti mohli, dokonce nemáme". Dřívější berně z jednoho celého koně zbrojného[4])

[1]) 18. června 1643.

[2]) Hlavní tábor Gallasův mezi Lošticemi a Mohelnicí od 18. září do 11. října 1643.

[3]) Opis listu dto. na Vranové 25. července 1644 v Z. Arch. B. S. č. 1412.

[4]) Polovic koně ze Lhoty a polovic z Vranové.

byla jim snížena sněmovním snesením v Brně r. 1644 na jednu čtvrtinu, „kteroužto velmi příkře k složení panu vejběrčímu kraje olomouckého napomínáni jsme a takové nyní nemajíce ani kusu chleba svého, byť nám hned v hrdla naše jíti mělo, kde vzíti a odpraviti nikoli nemůžeme". I prosí „že takové kontribuci, což by jí na nás za dva terminy nynější 56 zl. rejn. odpraviti přišlo, až do sv. Bartoloměje třetího termínu příštího panu vejběrčímu posečkati laskavě poručiti ráčíte." Zároveň pak žádají, aby se jim odčítalo, co vydali „na poručení generála z Waldštejna u p. Albrechta Kotulinského na regiment nejv. knížete de Salmis před Unčovem logirujícího za 6 měsíců peněz hotových 60 zl. R."[1]) „Ve dvorech panských po armádě cís. nic nezůstalo," leda dvě krávy; rybník dolní vypustili vojáci a ryby vylapali — píše Jíra Protivec Drahanovský 1646, odpovídaje na vejstavky sirotčího počtu a prosí, aby z poručenství, do něhož se mu nenáležitým způsobem otec vdovin vkládá, propuštěn byl.[2])

Jíra Protivec Drahanovský byl synem neb. Bernarda a manželky jeho Kateřiny Vojenické z Vojenic a na Slatince, kdež se 1625 po prvé jmenuje. Starší bratr jeho Brikcí umřel za mladu. Jíra Protivec seděl r. 1644 na svobodném dvoře v Umirázce.[3]) Otcovské dědictví svoje dvůr a ves Slatinku u Letovic odstoupil r. 1650 úředníku kunštátskému Janu Pospíšilu Postřelmovskému v ceně 2000 zl. rýn.[4]) Za manželku měl vdovu po strýci Bedřichovi Barboru Kaltenhofku z Malejova, jež mu listem o novém létě 1649 postoupila 4000 zl. mor.[5]) Svěření jemu sirotci Bedřich a Barbora zemřeli bezpochyby nedospělí: neníť o nich zmínky po 1648. Jisto jest, že statek Vranovský r. 1653 rozdělen na dvě polovice, z nichž na jedné, a to jak

---

[1]) Dopis dto. 3. května 1645 A. Z. B. S. č. 8918.

[2]) A. Z. B. S. č. 11.074. Jiný rybník slul Hamerský.

[3]) Ve vsi Umirázce měl jakési dědictví kolem 1550 Matyáš z Hartunkova A. Z. B. S. č. 2347 b. 1585 měla tam dvůr manželka Vratislava Lhotského ze Ptení, jenž se tam, prodav Vranovou Lhotu, usadil 1587—1597. Byl to „dvůr svobodný bez robot, z něhož vrchnost k zámku Trnavskému náleží". Ke dvoru patřil mlýn. Půh. 31, 314. 32, 414. 34, 5. Po něm seděl na dvoře od 1598 jeho bratr Alexander, jenž se 1615 jmenuje naposledy. Půh. 34, 92. 38, 540.

[4]) Volný II. 2 p. 94. VI 734.

[5]) Arch. měst. Mor. Třebové. Czerny, Mähr. Trübau 1904 p. 219 praví, že mu tím odstoupila dvůr Umirázku, ale z listiny to nevysvítá.

později vysvitne, Žadlovské, uznáno soudně 18. července 1653 vlastnické právo sirotkům po neb. Bohunce Bartodějské z Bartoděj,[1]) jejichž jménem Bernart Vinarský z Kařišova[2]) r. 1665 polovic Vranové s tvrzí za 5000 zl. rýn. prodal Konstancii Alžbětě Kotulinské, rozené Hallerové z Tenkely, manželce Karla Julia Kotulinského.[3]) Jíra Protivec Drahanovský, „pán někdy na Vomirázce“, zemřel v únoru r. 1675 na hradě Búzově a byl pochován. dne 15. v kostele sv. Maří Magd.

Statek Lhotský převzal zatím kolem r. 1648 Maximilian Ferdinand, syn Jaroslava Drahanovského. Studoval v Olomouci.[4]) Matka jeho Johanna Františka, rozená Martinkovská z Roseče, měla tam od r. 1635 dům za 2150 zl. koupený, kterýž r. 1641 darovala kolleji Jesuitské.[5]) Jeden z členů této kolleje, P. Martin,

---

[1]) D. Z. 1, 200. Bohunka, dcera Jana Bartodějského a jeho manželky Barbory, dcery Petra Bílského z Kařišova, r. 1613 majitelů Opatovic, Jaroměřic a Roubaniny — provdala se za Jana Ladislava ze Zástřizl (1634 držitele Opatovic) a psala 1614 poslední vůli. Volný, V. 629. Kdežto V. 631 píše, že manželkou Jana Ladislava ze Zástřizl byla Barbora Bílská z Kařišova, — a V. 188 zas, že Bohunka Bartodějská byla dcerou nebo manželkou majitele Biskupic Václava Bernarda Bartodějského. K rozmnožení zmatku D'Elvert (Notizenblatt 1865, 65) nazývá Bohunkou Apolonii dceru Bedřicha Kalkreutera z Czuderu, manželku Václava Bernarda Bartodějského (vzhledem k Voln. IV. 216, 286 a I. 412) majitele Opatovic, Biskupic, Přestavlk a Otaslavic, jenž (dle D'Elvert, Schriften XXIV. 658) zemřel 31. srpna 1682. Dle konfiskačních protokolů (D'Elvert, Schriften XVI. 140, 180, 263 a XXIII. p. CCX) byl 1624 pánem Jaroměřic Sigmund Jiří ze Zástřizl; jemu dlužil † Václav Drahanovský 4000 zl., jež 16. října 1629 nebyly ještě zaplaceny (D'Elvert, Schriften XVI. 413), zde snad hledati dlužno příčinu, proč polovic Vranové přiřčena exekučně sirotkům † Bohunky Bartodějské. Byltě prvním manželem Bohunky, choti (1643) Václava Bernarda Bartodějského z Bartoděj a na Opatovicích, Jan Ladislav ze Zástřizl. Zároveň byla úzce spřízněna s Barborou, dcerou Jana Blahoslava Bílského z Kařišova, po prvé provdanou za Jana Bartodějského na Jaroměřicích a Opatovicích (1617 †) a po druhé za Zigmunda Jiřího ze Zástřizl. Půh. 37, 387. 39, 3, 150. 40, 287. Při jednání o sirotcích a pozůstalosti po † Janu Ladislavovi ze Zástřizl 8. dubna 1643 byl přítomen na tvrzi Jaroměřicích též Jíra Protivec Drahanovský. A. Zem. B. S. č. 2347 a.

[2]) Držel „Halbdorf Wranowa“ hned 1657. A. Zem. M. č. 108.

[3]) Volný, V. 188. Na str. 194 praví, že Vranová byla na 2 polovice rozdělena kolem r. 1584, což už proto se nesrovnává s pravdou, že Brikcí Drahanovský koupil r. 1589 celou Vranovou.

[4]) Narozen 1627. 5. února 1641 zapsán na universitě olom. Maximilian Drahanovský eques Mor. grammatic. D'Elvert, Schriften X., 487. Grammatika byla třetí ze 6 tříd olom. gymnasia.

[5]) Arch. měst. Olom. Urkundenbuch, sv. 34, 131. Nynější číslo 25. v Eliščině třídě.

zastával nějaký čas duchovní správu Lhotské farnosti, když Maxim. Ferdinand nastoupil otcovské dědictví.[1]) K tomuto zboží Lhotskému připadla r. 1653 polovic Vranové,[2]) neznámo, zdali koupí nebo, což spíše se podobá, jakožto částečná náhrada za prodaný statek Biskupický, který patřil neb. otci Jaroslavovi. R. 1673 přikoupil k ní za 6000 zl. rýn. od paní Konstancie Alžběty Kotulinské též druhou polovici Vranové, jež mu však byla prodána po soudním odhadě r. 1677.[3]) Nový pán této polovice Sigmund Leopold Sak z Bohuňovic a na Biskupicích připojil k ní opět Kozovský mlýn. Syn dra. Jana Woderborna byl jej 1653 prodal vdově po Václavu Kotulinském z Kotulína a na Bílé Lhotě, paní Barboře Johanně, rozené z Hrádku, za 777 zl. rýn. Od jejího syna rytíře Karla Julia Kotulinského, hejtmana panství Mírovského, přešel mlýn koupí r. 1655 za 1000 zl. rýn. na Sigmunda Ondřeje Podstatského z Prusinovic na Bouzově,[4]) jehož dědic bratr Jiří Valerian Podstatský z Prusinovic na Veseličku a Bartošovicích prodal 15. května 1681 mlýn Kozovský majiteli polovice Vranové Sigm. Leop. Sakovi za 1500 zl. rýn.[5])

Příspěvkem na seznání rozsahu jednotlivých statků bývalého panství Vranovského je seznam desátků z let 1671, dle něhož bylo duchovnímu správci poplatno ve Lhotě 9 sedlákův a 12 zahradníků, v Rovni 2 sedl. a 9 zahradn., ve Vranové p. Drahanovského 2 sedl. a 10 zahradn. — v druhé polovici Vranové 3 sedl. a 6 zahradn. Mimo to patřili k této polovině z Pěčkova 2 sedl. a 1 zahradník.[6]) Sedláci odváděli po půl měřici rži a po 16 groších bílých, zahradníci po čtvrt m. rži a 8 gr. — všichni pak stejně po žejdlíku másla. Celkem scházelo se tak $18^1/_2$ m. rži, 14 mírek másla a 22 zl. 8 gr. českých platu. Z panského dvora Lhotského a Rovenského, jenž byl utvořen z opuštěných rolí poddanských neodvádělo se ničeho.[7]) Úplnější

[1]) Volný, Círk. Top. Olom. IV. 37.

[2]) Na tento rok ukazuje okolnost, že Jíra Protivec Drahanovský roku 1653 přestal býti poručníkem statku Vranovského. Ještě 16. září 1653 se píše na Vranové, 1654 však už jsou na dvoře v Umirázce. D. Z. 1, 54, 200.

[3]) Volný, V. 198.

[4]) D. Z. 1, 8. 59.

[5]) D. Z. 3, 63.

[6]) Nynější Závodí.

[7]) Moheln matr. dekan. r. 1672, p. 216, 217.

jsou zprávy v úředních popisech z let 1656—1678, dle nichž bylo: [1])

na statku	1656				1678			
	podd. polí III. třídy měr		domů		podd. polí III. třídy měr		domů	
	vzděl.	pust.	osedl.	pust.	vzděl.	pust.	osedl.	pust.
Vranolhotském .	265	45	40	7	283	27	42	5
Vranové p. Drahan.	158	45	9	1	176	27	10	—
Vranové p. Saka .	405	70	23	9	429	46	21	11

Maxim. Ferdinand Drahanovský zemřel 15. července r. 1686 ve věku 59 let a byl pochován v kostele Lhotském.[2]) Čtyři léta před ním r. 1682 zemřela choť jeho Marie Johanna Lukavská z Lukavice.[3]) Zůstalo po nich pět dcer a tři synové, František Sigmund, Jan Ignác a Antonín Xaver, kteří listem 20. srpna 1688 na Vranové Lhotě se přihlásili za dědice po otci a mateři,[4]) načež se podělili stejným dílem — každý třetinu — se závazkem, že vyvění sestry.[5]) R. 1593 zdědili po tetě,

---

[1]) Slavík, Morava a její obvody, p. 68, 69, 70, 71. Uvedený tam (při Vranové Lhotě) počet domů 1667 osedlých 56 a pustých 5 nesouhlasí s počtem z r. 1678.

[2]) Starší hrobka Drahanovských je podle pověsti pod bývalou tvrzí, nynějším „zámečkem" ve Lhotě.

[3]) Dle matrik farn. Trnavské bývali v 17. stol. Lukavští z Lukavice na Hraničkách. Poslední záznam 1720. Mezi majiteli domů ve Vysokém Mýtě jmenuje se r. 1630 Jan Lukavský z Lukavice, jehož manželka Anna Eliška Sakovna z Bohuňovic byla v letech 1641 vdovou a jakožto Anna Eliška Drahanovská, rozená Sakovna z Boh., r. 1656 prodává dvůr na předměstí vysokomýtském za 2300 kop gr. Pam. arch., IX., 510, 517. Který Drahanovský byl manželem jejím, nelze určiti.

[4]) D. Z. 2, 199.

[5]) Anna Magdalena byla od 1683 provdána za rytíře Arnošta Polcara z Parařova, Andělína Kateřina r. 1686 za Václava Čejku z Olbramovic a na Červ. Lhotě (Volný, V. 216. VI. 581 ho nezná při žádné Červ. Lhotě. Václav Joach. Čejka z Olbramovic stal se 1688 rytířem řádu Johanitského. D'Elvert, Notizenblatt 1869, 61). Johanna Alžběta Františka, provdaná 1689 za rytíře Jana Ludv. Dašického, obročního panství Mor.-Třebovského. Maria Anna píše se r. 1717 provdaná Nosvicová v závěti sestry své Františky, jež zemřela v klášteře sv. Kláry v Olomouci. D. Z. 4, 302. Každá dostala po 6000 zl. rýn. otcovské výbavy. D. Z. 3, 96.

sestře otcově, Anděline, dům „u nové věže" v Olomouci. Andělina měla dům, koupený v letech 1651 za 750 zl. od matky Johanny Františky, rozené Martinkovské z Roseče[1]) od roku 1664.[2]) František Sigm. Drahanovský prodal jej r. 1694 za 800 zl., o něž se podělilo osm sourozenců Drahanovských.[3])

Ze tří Drahanovských bratří usedl na dědictví otcovském pouze nejstarší. Jan Ignác r. 1694 prodal svou třetinu na statku Lhotském a na polovici Vranové za 8500 zl. rýn. Sigmundu Leop. Sakovi z Bohuňovic a na Biskupicích, dosavadnímu držiteli druhé polovice Vranové.[4]) Jan Ign. Drahanovský sloužil tehdy v cís. vojsku, jsa rytmistrem pluku Montecuccolova v Uhrách. První manželka jeho Terezie Lukavská z Lukavice povila mu dva syny, Gotharda Alexia a Josefa Jana, druhou byla Polyxena Helena, rozená Winklerova ze Střelic, jejíž sestru Johannu Františku měl za choť Frant. Bedřich Bojakovský na lenním statku Mlahoticích,[5]) kdež Jan Ignác 1723 zemřel ve věku 61 let. Za rok potom skonala tamže vdova po něm Polyxena Helena. Oba jsou pochováni v kostele Všechovském. Mladí Drahanovští byli oba vojenskými důstojníky a skládali r. 1724 přísahu věrnosti v Brně.[6]) — Antonín Xaver prodal svou zděděnou třetinu bratrovi Františku Sigmundovi r. 1694 za 12.000 zl. rýn.,[7]) Frant. Sigmund pak konečně r. 1697 vsi Lhotu a Roveň, mlýn, dvůr, pivovar a palírnu s náčiním za 25.500 zl. rýn Mikuláši Reitrovi z Hornberka,[8]) od něhož hned 12. října 1698 koupil zboží Lhotské Jan Adam Ondřej kníže Liechtenštejn za 28.000 zl. rýn.[9]) Po smrti jeho r. 1712 přešlo s poručníků nedospělé dědičky dcery, Dominiky

---

[1]) List. v arch. měst. Olom. č. 1668. Urkundenbuch 42, 144. Nyní číslo 43 v Eliščině třídě.

[2]) Olmützer Urkundenbuch, 42, 180. R. 1677 darovala 2 kasule a 2 dalmatiky kostelu sv. Mořice v Olom. Č. Mat. Mor. 1899, 27.

[3]) Urkundenbuch, 80, fol. 5—9.

[4]) Smlouva na Biskupicích 31. května 1694. D. Z. 2, 263.

[5]) Notizenblatt 1895, 44.

[6]) Závět Polyxeny Heleny D. Z. 5, 35. Císař 11. ledna 1724 povoluje jim složiti juramentum fidelitatis v Brně u král. tribunálu místo ve Vídni. A. Z. Boček. č. 2596.

[7]) Smlouva 23. října 1694 v Brně, kdež i vystavena kvitance na 12.000 zl. 20. ledna 1710. D. Z. 3, 25.

[8]) Smlouva 12. září 1697 na Vranové Lhotě D. Z. 3, 96.

[9]) D. Z. 3, 108.

při veřejné dražbě smlouvou 14. ledna 1715 na knížete Antonína Floriana Liechtenštejna za 28.150 zl. rýn., jenž za touž cenu 29. února 1716 prodal statek Lhotský s Rovní dómskému proboštovi v Olomouci Vilému Albrechtovi Liebštejnskému hraběti z Kolovrat, pánu na Biskupicích.[1])

František Sigmund Drahanovský, prodav r. 1697 zboží Lhotské, ponechal si svou polovici Vranové (přesněji řečeno: dvě třetiny bývalé polovice), až ji r. 1714 postoupil synovi Josefu Bedřichovi kromě louky, slove Dlouhovská, v ceně 14.000 zl., z nichž mu odpustil 4000 zl. na podíl otcovský.[2]) Josef Bedřich se toho času ženil s Eleonorou Františkou Moravcovnou, s níž společně zbudoval r. 1715 sochu sv. Jana Nepom. ve dvoře Vranovském. Otec Frant. Sigmund usedl na dvoře v Umirázce, kdež 18. června 1731 zemřel ve věku 80 let. Půl roku před ním zemřela choť jeho Kateřina Marie Sartoriová z Berna. Dvůr Umirázku převzal syn stejného jména Frant. Sigmund.[3])

Od Josefa Bedřicha Drahanovského koupil polovici Vranové na hoře označenou 21. října r. 1729 dosavadní majitel Lhoty Vilém Albrecht Liebštejnský hrabě z Kolovrat na Biskupicích za 14.000 zl. rýn.[4]) Od té doby má tato část Vranové název Biskupická. Skoro současně připadla druhá polovice k panství Žadlovskému. Zdědil ji totiž s Veselím, Bezděkovem a mlýnem Kozovským po svém otci Sigm. Leop. Sakovi († 12. srpna 1700) mladší syn jeho Leopold Antonín,[5]) přísedící zemského práva, hejtman kraje Olomouckého, povýšený r. 1721 do stavu hraběcího a na hodnost nejvyššího sudího zemského. Zemřel 9. září 1725 jakožto poslední muž svého rodu. Ustanovil v závěti, aby zbytek pozůstalosti jeho byl věnován rytířské akademii v Olomouci, jež se právě zakládala.[6]) Na ten účel byla ves Veselí 28. prosince r. 1728 prodána veřejnou dražbou za 24.650 zl. Petrovi Bukůvkovi z Bukůvky a na Žadlo-

[1]) D. Z. 4, 183, 192.

[2]) D. Z. 4, 143.

[3]) A. Z. B. S. č. 2596.

[4]) Volný, V. 188.

[5]) Starší bratr, jenž zdědil Biskupice, František Ferdinand Sak z Bohuňovic zemřel před r. 1720, zůstaviv dceru Marii Barboru. Rozdíly otcovské pozůstalosti: Volný, V. 189.

[6]) D'Elvert, Schriften X., 10, 12. Závět D. Z. 5, 114.

vicích.[1]) Současně přikoupil Žadlovský pán polovici Vranové s Bezděkovem snad od Bernarta Skrbenského z Hříště, jemuž jakožto manželovi neteře nebožtíkovy, Marie Barbory Sakovny z Bohuňovic, připadlo právo na tento statek.[2]) Polovice Vranové s Veselím a Bezděkovem přezvána Žadlovskou.

Josef Bedřich Drahanovský, prodav 1729 zboží Vranovské, usedl na dvoře v Umirázce, když dosavadní držitel, mladší bratr jeho František Sigmund odešel na věčnost. Dal tam r. 1742 postaviti kříž.[3]) Je to poslední zpráva o bývalých pánech Lhoty a Vranové z rodu Drahanovských. Ani na Umirázce už jich nebylo, když r. 1752 byla přikoupena k panství Trnavskému.[4])

Skoro současně doznívají zprávy o linii rodu Drahanovských, kteří téměř celé století bývali v Lošticích a jejichž praotcem byl Jindřich Šťastný Ferdinand, syn Jindřicha Drahanovského, a od 1639 držitel statku Lechovského.

Jindřich Šť. Ferdinand Drahanovský prodal Lechovice se vsí Pavlovem a Hradnicí smlouvou ze dne 16. září r. 1653 Františku Maxim. Staudovi z Hammersdorfa a na Dobré Vodě, a to vzhledem ke zpuštění statku válkou třicetiletou za kupní cenu pouze 10.000 zl. rýn.[5]) Byloť ještě r. 1656 poddanských polí II. třídy nevzdělaných celkem 569 měr, pustých pak domů v Hradnici 10, v Pavlově 23, kdežto osedlých toliko šest a deset.[6]) Nový pán Lechovský přikoupil pak[7]) od statku Studenoloučského za 400 zl. rýn. mlýn při Lišnici ležící

[1]) D. Z. 5, ad 1728.

[2]) Tak by se dalo vysvětliti, co tvrdí Schwoy, I. 504, že statek Vranovský zdědil po Leop. Ant. Sakovi Bernart Skrbenský. Prodej Vranové a Bezděkova pánu Žadlovskému není zapsán v zemských deskách, ač není-li mlčky zahrnut v prodeji Veselí, jež samo za 24.650 zl. bylo by nápadně drahé. V matrikách lhotských uvádí se k roku 1728 na Vranové baron Ignác Jindřich Kořenský z Terešova a choť jeho Maximiliana Nosticova; jakým titulem držel Vranovou, nelze vysvětliti. Snad byl soudním poručníkem statku Biskupického podobně jako Václav Kořenský z Terešova, jenž se připomíná s tímto titulem roku 1755 (propouští poddanou z Rovně).

[3]) Poznam. v matrice Chornické.

[4]) Volný, V. 817.

[5]) D. Z. 1, 68. Volný, V. 253 udává jenom den smlouvy, rok vynechán nedopatřením. Statek Lechovský koupen r. 1638 za 16.000 zl. mor., což činí 19.000 zl. rýn., prodán tudíž 1653 o 9000 zl. laciněji.

[6]) Slavík, Morava a její obvody, 65, 68, 69, 74. Nevzdělávalo roku 1656 šest osadníků Hradnických a deset osadníků Pavlovských žádných rolí?

[7]) 4. června 1660. D. Z. 1, 146.

„s mlynářem vrchnosti své člověčenstvím a poddaností skutečně zavázaným“ a s deseti k témuž mlýnci přináležejícími, dílem však zpustlými rybníčky. Byl to mlýn zvaný původně „pod Zvolkou“, později Hajský mlýn.[1])

Ves Studená Loučka s dvorem poplužním byla spolu s městečkem Lišnicí r. 1624 částí Doubravického panství, jak je téhož roku od Anny Zástřizlové, rozené Bítovské ze Slavíkovic na Malenovicích a Loukách, koupila za 35.100 zl. mor. Kateřina Lvova z Rožmitála, rozená Ullersdorferovna z Němčího, manželka Zdeňka Frant. Lva z Rožmitála.[2]) Nedlouho potom, neznámo však kdy, připadla Lišnice k panství Žadlovskému, Doubravice byla r. 1632 od vdovy Kateřiny Lvovy zastavena v 2000 zl. mor., a když jí dědicové její nemohli vyplatiti, r. 1653 soudně prodána,[3]) ves pak Studená Loučka byla po soudním odhadě 28. dubna r. 1657 vložena synovi neb. Kateřiny Ullersdorferovny, Kašparovi Melicharu Baltazaru Lvovi, svob. pánu z Rožmitála a Blatné na Blansku, Borotíně a Pivíně, od něhož ji téhož roku za 3000 zl. rýn. koupil Jindř. Šťastný Ferd. Drahanovský z Pěnčína.[4])

Studená Loučka, jsouc na silnici mezi Litovlí a Mor. Třebovou, velmi trpěla za války třicetileté stálými průchody vojsk. Kostel byl několikrát vyloupen,[5]) rolí poddanských leželo ještě 1656 — 190 měr III. tř. pustých, a vzdělávalo se 619 měr téže třídy, ze 36 bývalých osadníků zůstali jenom 24.[6]) Panské zboží koupil Jindřich Drahanovský „s kostelním podacím, s dvorem poplužním, však zkaženým a pustým, mlejnem, pilou, kteráž napodobně v zkaz obrácena a pusta leží a s rybníkem též pro pstruhy, jenž se v dole štěpným pustý a všechen zarostlý nachází“. Nový majitel vystavěl poplužní dvůr znova a prodal Studenou Loučku r. 1661 za 3600 zl. rýn. Václavovi Bernartovi Bartodějskému z Bartoděj na Opatovicích, Biskupicích a Přestavlkách.[7]) Brzy potom usedl na svobodném dvoře Opatsku v Žadlovicích.

---

[1]) Buschmühl.

[2]) Smlouva na Doubravici ve středu před Nanebevzetím P. M. (14. srpna) 1624. D. Z. 36, 27. Volný, V. 251, I. 434, IV. 528 srv. V. 869.

[3]) Volný, V. 869, 253. 13. června 1653 píše městské radě Uničovské Michal Bohuslav Zňovský z Korkyně a Cholovic na Smiřicích, Zborovsku, Doubravici a Loučce, hofrychtýř kníž. bisk. dvoru a soudu manského. Archiv města Uničova.

[4]) Smlouva v Brně 24. května 1657. D. Z. 1, 153, 154. Volný, V. 869.

[5]) Matrika dekan. Moheln. z r. 1672 p. 150.

[6]) Slavík, Morava a její obvody, 65, 68, 69, 76.

[7]) 3. září 1661. D. Z. 1, 155.

Byl to původně lán role na dvě popluží, jenž náležel k nadání kláštera Hradištského bezpochyby od založení jeho r. 1078 jakožto dar olomouckého knížete Oty,[1]) výslovně pak se uvádí mezi zbožím klášterním v listině krále Vladislava r. 1160 s názvem Sadlowiczy.[2]) Ochranné právo (opravu) nad těmito dvěma grunty měl od starodávna pán Búzovský.[3]) Oba klášterní poddaní statku, jenž hned r. 1532 slul Opactvo,[4]) odváděli za tuto ochranu plat Búzovskému, od roku pak 1568 Žadlovskému pánu.[5]) Opravu samu ponechal si Jindřich Podstatský z Prusinovic a vymínil si ji r. 1583 při prodeji hradu Búzova.[6]) Po něm náležela docela k panství Žadlovskému. Opat kláštera Tomáš Olšanský prodal oba grunty r. 1662 za 700 zl. rýn. paní Alíně Drahanovské, rozené Trachovně z Březího, manželce Jindřicha Šťastn. Ferd. Drahanovského,[7]) jenž skoupiv pole obou poddaných utvořil z něho dvůr,[8]) jemuž po předešlých pánech zůstal návev Opatstvo, Opatství, Opatsko.[9]) Tam Jindřich Drahanovský zemřel r. 1667. Pisatel matriky loštické, jenž úmrtí znamenitějších osob zapisoval obšírněji než jindy, zaznamenal o tom: „1667 dne 19. máje zemřel jest urozený a statečný rytíř p. Jindřich Ferdynand Šťastný Drahanovský z Pěnčína na dvoře Opacku blíž měst. Loštic, kterýžto se jest v svej nemoci zpovídal, velebnou svátost i poslední pomazání přijal a svůj život šťastně dokonal. Pán Bůh rač jemu lehké odpočinutí a jeho duši radost nebeskou dáti, aby se mohla

---

[1]) Teige, Zpráva o pramenech dějin klášt. Hradišt., 21, 52, 53.

[2]) C. Dipl. Mor. I. 271. IV. 50.

[3]) D. Z. 12, 78 ad annum 1481, kdy se prodává panství Búzovské „se dvěma dvory v Žadlovicích, kteříž od starodávna k Búzovu přislušejí“. Určitěji praví se při prodeji 1494 a 1546 „v Žadlovicích na dvú člověků opravu, kteříž od starodávna k Búzovu přísluší.“ D. Z. 15, 6.

[4]) 19. ledna 1532 při domluvě plnomocníků stavu panského a rytířského s jedné a zástupců král. měst mor. s druhé strany přichází passus, že „o statek, kerajž slove Opacstvo, ne jiný, ale knéz opath Hradištský a konvent jeho se pohánějí“. Kameníček, Zemské sněmy, II. 583.

[5]) D. Z. 26, 130.

[6]) D Z. 29, 277.

[7]) Smlouva na klášteře Hradišti 24. června 1662. D. Z. 1, 152.

[8]) Moheln. matr. dekan. z r. 1672 p. 180 uvádí v obvodě farn. Loštické „praedium nobilis domini Drahanovský ex duorum rusticorum fundis constructum“ — „recenter erectum“.

[9]) Kniby měst. Lošt. 1610—1644 „dědina Opatstvo“.

s Bohem v království věčném na věky věkův radovati. Pochován v chrámě v měst. Lošticích dne 23. máje."

Dvůr Opatsko zdědil po něm syn Jan Bedřich, jenž se tam r. 1680 připomíná naposledy.[1]) V letech 1692—1697 sídlel na dvoře, neznámo však, zdali jakožto majitel, Sigmund Bohumír rytíř Půhončí z Předmostí,[2]) bývalý majitel vsi Újezda,[3]) se svou manželkou Magdalenou; kdy a kterak přišel dvůr k panství Žadlovskému, k němuž nyní náleží, nevysvítá ze zemských desk. Osádka při něm slove od let asi 1680 Budínem po krčmě, které se vzhledem k protějšímu hostinci „Pešti", říkalo „na Budíně", název pak Opatsko zůstal pouze dvoru samému podnes. — Jan Bedřich Drahanovský koupil od Andělíny Sibylly Gallovy, rozené hraběnky Žerotínové, ves Kolšov s tvrzí, jež r. 1694 prodal Janu Adamovi knížeti z Liechtenštejna.[4])

Bratr jeho Karel František Drahanovský zdědil po smrti své matky paní Alíny Polyxeny. rozené Trachovny z Březího († 11. pros. 1668) náměstní dům č. 116 v Lošticích. Obec Loštická podle mrzutých zkušeností z předešlých let nerada viděla šlechtice mezi majiteli domů; šlechtičtí sousedé, jichž obzvláště koncem 16. století sídlelo v Lošticích několik, kde mohli se vyhýbali platům a robotám obecním na úkor ostatních. Proto bývala při prodeji některých domů do knih zapisována připověď „kdyžby koliv ten dům na prodej přišel, že ho nechce stavu rytířského žádnému prodati, nýbrž buďto sousedům aneb obecnému člověku". Výjimečně byl prodán dům paní Alíně Drahanovské r. 1654, musela se však úpisem vyjádřiti, že „všeliká onera civilia — okromě J. M. Cís. kontribucí a rozličných daněk, kterýmiž ji páni stavové markr. mor. od měst. Loštic eximirovali — podle slušnosti spolu s jinšími sousedy nésti a náležitě odpravovati se zakazuje," sice měla by obec právo, zapověděti jí měšťanské várky ano i užívání rolí na tak dlouho, až by dotčené povinnosti městské úplně byly zapraveny.

[1]) D. Z. 2. 17.

[2]) Matriky Loštic.

[3]) D. Z. 2, 42. Volný, V. 868.

[4]) Matr. dekan. Moheln. 1672 p. 105 při Kolšově uvádí „praediolum, quod nobiles inhabitabant et dom. Wolfgangus Kibach inhabitat. 1689 seděl tam na „svob. dvoře" Jan Bedřich Drahan. (Brünner Wochenblatt 1826, 168). O prodeji 1694: Poštulka, Hejtm. Zábřežské p. 37. Volný, V. 358.

Ukázalo se, že obavy nebyly bezdůvodny: Karel Drahanovský zdráhal se po několik let odváděti berni domovní a komínovou, což obojí musela zaň platiti obec a hojiti se pak na něm zabavením pivních várek. Spor r. 1679 urovnán ve smyslu reversu neb. Heleny Drahanovské, Karel František pak sproštěn r. 1680 od stavů berně lanní i komínové.

Po smrti Karla Frant. Drahanovského zdědila dům manželka jeho Hedvika Konstancie, rozená Rudavská z Rudavy, se čtyřmi nedospělými syny, z nichž po dlouholetých soudech poručníků s druhým manželem jejím Tobiášem Hatlánkem byl dům r. 1716 knihovně připsán Maxim. Ferdinandovi Drahanovskému. Ostatní bratří jeho zahynuli ve válce. Maxim. Ferd. Drahanovský, jemuž pro chudobu povolena r. 1708 císařem přísaha věrnosti v Brně místo ve Vídni,[1]) byl v letech 1715 a 1716 morním komisařem v Mor. Třebové[2]) a zemřel před r. 1727. Choť jeho, Marie Františka Hochbergová z Hennersdorfa, úzce spřízněná s pánem Bělolhotským,[3]) byla pochována hned 1723.

Jediný syn z tohoto manželství Rudolf Antonín, praporečník pěšího pluku Minkvicovského, prodal r. 1744 otcovský dům a opustiv vojenskou dráhu, věnoval se službě duchovní. Posledně působil od 14. května 1755 jako děkan v Uh. Brodě, kdež zemřel 9. května 1789 ve věku 68 let.[4]) Byl to poslední mužský člen rodu Drahanovských z Pěnčína.

Panství Vranovské

pozůstávalo r. 1507 z tvrze a vsi Lhoty s kostelním podacím a dvorem, ze vsí Vranové, Rovně, Pečíkova s dvorem Plichtincem, dále k němu patřily ves Svinov, pustý hrad Vraní Hora a pusté vsi Hraničky, Vacetín, Střítež a Příkazy. V tomto rozsahu držel panství Jiřík ze Lhoty († 1502) a Vítek ze Ptení 1507. Po něm dědili synové (1532) Vaněk: Roveň, Svinov a pusté vsi Střítež, Vacetín a Příkazy; Vratislav: Lhotu, Vranovou s pustým hradem Vraní Horou a Pečíkov. Zboží Vaňkovo zdědil bratr Vratislav a držel až do smrti (1550 †) panství Vranovské celé. Po něm se rozdělili tři synové:

---

[1]) A. Z. Bočk. č. 2596 „wegen seines notorischen mittellosen Standes“.

[2]) Schulz, Příspěvky k dějinám moru, Hist. archiv č. 20 p. 214, 242, 243.

[3]) Volný, V. 833. Rytíř Josef Hochberg z Hennersdorfa plnomocníkem Rud. Ant. Drahanovského při prodeji domu r. 1744.

[4]) Volný, Círk. Top. Olom. III. 307.

Lhota a Roveň. Ve Lhotě tvrz, dvůr a kost. pod. Dětřich Lhotský ze Ptení. M. Magd. Kropáčka z Nevědomí (1575) — asi do 1577, kdy se vzpomíná naposledy. Po něm syn Vratislav Lhotský ze Ptení s bratřími nedílnými. Od Vratislava koupil 1587 Jan Kobylka z Kobylího, po něm Jan Malaška z Reydicha (připomíná se 1595), 1606 Brikcí Drahanovský, majitelem (1606 Václ. Drahanov. na dvoře v Rovni), Václav Drahanovský z Pěnč. 1610—1616, načež do 1623 bratři jeho Bedřich a Jaroslav společně, od 1623 sám Jaroslav, jenž zem. 1631. Správcem statku Bedřich Drahan., po jehož smrti 1635 syn Jarosl. Bedřich † 1644. Načež Jíra Protivec Drahan. do let asi 1648. 1648 pánem dědičným Maxim. Ferd. Drahanovský (M. Marie Johanna Lukavská z Lukavice).

Střítež s dvorem, Svinov a Vacetín. Václ. Lhotský ze Ptení a na Stříteži, od něhož koupil Jindřich st. Podstatský z Prusinovic a na Bouzově 1565.

Vranová s dvorem a pustým hradem Vraní Horou. 1550 Vilém Lhotský ze Ptení, po jehož smrti bratr Václav Lhotský ze Ptení, od něhož koupil Jindřich Podstatský z Prusinovic, po něm s Bezděkovem a Veselím Valery Hepnar z Frankenberka, připomíná se 1568. Hynek Petr Naxera z Chotějovic před 1573. Petr Bílský z Kařišova (1577). 1577 Sára Sálovna z Hiršperka v zástavě do 1583, dědičně do 1586. Viktorin Freiberger z Wasserhofa (1584) v zástavě. 1586 Eufrosina Rubigalovna z Karlsdorfa, od níž 1589 s tvrzí, pivovarem, hamrem, v němž mlýn a s doly rudy železné, Brikcí Drahanovský z Pěnčína. M. Mincovna ze Zárušic. Zemřel 1613. Po něm nedílně synové (1614) Krištof, Václav a Jaroslav Drahanovští, načež Jaroslav a Václav společně do 1616, potom Václav sám do smrti 1623. Po něm Bedřich Drahanovský sám. Měl zároveň polovici práva na kostelní podací lhotské. Zemřel 1635. Po něm syn: Jaroslav Bedřich Drahan. † 1644. Kozovský mlýn prodán. Poručníkem statku Jíra Protivec Drahanovský do 1653, kdy Vranovský statek rozdělen:

Zemřel 15. července 1686. Po něm nejst. syn Frant. Sigmund Drahan. ujal $^1/_3$ statku, k němuž 1694 od bratra Antonína Xavera přikoupil druhou třetinu (držel tudíž $^2/_3$ bývalého statku Lhotského). 1697 Mik. Ferd. Reiter z Hornberka. 1698 Jan Ad. Ondřej Lichtenštejn. 1712 dcera jeho Dominika. 1715 kníže Ant. Flor. Lichtenštejn. 1716 Vil. Albr. Liebštejnský z Kolovrat a na Biskupicích.

1. polovice Vranové. 1653 Maxm. Ferd. Drahanovský, pán Vranové Lhoty, jenž od 1673 do 1677 držel též druhou polovici Vranové. Po smrti otcově 1686 syn: Frant. Sigm. Drahanovský ujal $^1/_3$ této polovice, k níž přikoupil od bratra Ant. Xavera 1694 druhou třetinu (držel tudíž dvě třetiny z polovice Vranové). Po něm syn: 1714 Jos. Bedř. Drahanovský, od něhož 1729 Vilém Albr. Liebštejnský hrabě z Kolovrat a na Biskupicích. (Polovice **Biskupická**.)[1])

2. polovice Vranové (s tvrzí). 1653 sirotci po Bohunce Bartodějské. 1665 Konstancie Alžb. Kotulinská. 1673 Max. Ferd. Drahanovský. 1677 Sigm. Leop. Sak z Bohuňovic, jenž přikoupil 1681 Kozovský mlýn a od Jana Ign. Drahanov. 1694 třetinu statku Lhotského a třetinu z polovice Vranové (měl tudíž druhou polovici Vranové celou a z první polovice jednu třetinu, kromě toho pak $^1/_3$ statku Lhotského) † 1700. 1700 Leop. Ant. Sak z Bohuňovic zem. 1725. 1725 Bernart Skrbenský z Hříště, manžel Marie Barbory Sakovny, neteře nebožtíkovy. 1728 Petr Bukůvka z Bukůvky a na Žadlovicích (Polovice **Žadlovská**.)[2])

---

[1]) K biskupickému dílu Vranové náležel hostinec s domkem v místech zaniklé vsi Hraniček, z čehož po roce 1772 vznikla osada Hraničky, ze vsi Vranové pak dosavadní dvůr, hostinec č. 34., sedláci č. 28., 29., 35., 37., 38. a chalupníci č. 21., 24., 26, 27, 30, 31, 32, 33.

[2]) K žadlovskému dílu Vranové patřila osada Jarovice, vsi Bezděkov a Veselí, nynější Novosadí z panského dvora r. 1781 rozparcellovaného, z Vranové pak sedláci č. 2., 4. a chalupníci č. 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 12., 13 , 14., 15. Na č. 1. byl hostinec. — Rozdělení Vranové bylo tak úplné, že od počátku 18. století, ne-li už dříve, měla ves Vranová dva rychtáře, a podnes, ačkoli přestaly poměry vrchnostenské, činí se rozdíl mezi stranou Biskupickou a Žadlovskou.

Rozrod Drahanovských z Pěnčína.

Krištof Drahanovský z Pěnčína

- **Burian** 1566—1590 †, m. Alina Podstatská z Prus.
  - **Jan** 1592, † 1611, 1. m. Mand. Pavlovská z Pavlovic 1594. 2. m. Juliana Švábenská od 1608
    - **syn** nar. 1597
    - **Anna** 1611—1613, m. Vilím Švábenský ze Švábenic, 2. manž. Juliana z Pokštejna.
  - **Bohuslav** 1592, † 1622, m. Krist. Kapounova ze Svojkova
  - **Zigmund** 1592-1610
- **Bohuslav** 1547—1579 †, m. Eliška Přepyská z Richnberka
  - **Anna** † 27. února 1587
- **Brikcí** 1574, † 1613, m. Mincovna ze Zárušic.
  - **Krištof** 1580-1615
  - **Jindřich** 1595-1613, m. Kateř. z Janovic
    - **Jindřich Šťastný Ferdinand** 1637, † 19. května 1667, m. Alina Polyxena Trachovna z Březího † 11./12. 1668
  - **Bedřich** 1603, † 1635, m. Barbora Kaltenhofka z Malejova
    - **Jarosl. Bedř.** 1635, † 1644, m. Johanna Pavlina Pivcovna z Hradčan-Klimštejna
  - **Bernart** 1597—1620, 1625 †, m. Kateřina Vojenická z Vojenic
    - **Brikcí** 1625
    - **Jíra Protivec** 1625, † 15./2. 1675, m. Barbora Kaltenhofka z Malejova
  - **Jaroslav** 1605, † 1631. 1. m. Božena Bilská z Kařišova, 2. m. Joh. Frant. Martinkovská z Roseče
    - **Maxim. Ferd.** n. 1627, † 15./7. 1686 — 59-letý, m. Marie Johanna Lukavská z Lukavice, zem. 4./3. 1682
    - **Andělína** 1631, † 1693
  - **Václav** 1606, † 1623, m. Bohunka Bukůvková z Bukůvky
  - 1. Anna (Johanna), m. Baltazar Džewunt z Gryffenberka a na Kladrubech, 2. Bohunka, 3. Alžběta, 4. Kateřina
- **Bernart** 1579—1603.
- **Johanna** 1586, † 1592
- **Mark ta** 1594, m. † Jan Adam Hošek z Kbelků a na Pavlovicích

- **Jan Bedřich** 1668—1694
- **Karel František** 1668, zemřel 12. prosince 1685, m. Hedvika Konstancie Rudavská z Rudavy, zem. 19. února 1710 jakožto manž. Tobiáše Hatlánka.
  - **Karel Josef** n. 14./9. 1670
  - **Frant. Antonín** n. 30./5. 1673
  - **Zigmund**
  - **Maxim. Ferd.** n. 20./2. 1678, m. Marie Frant. Hochbergova z Hennersdorfa † 6./3. 1723
    - **Rudolf Antonín** n. 1./10. 1721, zem. 9./5. 1789.
  - **Apolonie-Leopoldina** n. 4./2. 1686, † 30./4. 1687
- **Mařenka** cop. 20. srpna 1668, m. Ota Fridrich Štáblovský, důstojník
- **Bedřich** 1645 až 1648
- **Barbora** 1648
- 1. **Fr. Sigmund** n. 28./8. 1658, †*) 18./6. 1731, m. Kateřina Marie Sartoriová z Berna, † 7./1. 1731, 70letá
  - 1. **Marie Frant. Karolina** n. 14./4. 1688
  - 2. **Mořic Vilém** n. 18./9. 1689
  - 3. **Fr. Erdm. Jos.** n. 19./11. 1690
  - 4. **Josef Bedřich** n. 20./3. 1692 až 1742, cop. 1714, m. Eleonora Fr. Moravcovna
  - 5. **Frant. Sigmund** n. 21./10. 1693—1731
  - 6. **Celestin Erdm. Karel** n. 5./4. 1695
- 2. **Jan Ignác** n. 1665 † 14./8. 1723, 1. m. Terezie Lukavská z Luk, † 1700, 2. m. Polyxena Helena Winklerova ze Střelic, zem. 30./11. 1724.
  - **Gothart Alexius** n. 1698 ve sv. Gothardě 1724
  - **Josef Jan** n. 1700 v Pešti, 1724
- 3. **Ant. Xaver** n. 1668—1710
- 4. **Anna Magdalena** cop. 28./1. 1683, m. rytíř Arn. Polcar z Parařova, vojenský důstojník
- 5. **And. Kateř.** cop. 18./11. 1686, m. Václ. Čejka z Olbramovic na Červ. Lhotě
- 6. **Františka** † 1717 u sv. Kláry v Olomouci
- 7. **Johanna Alžb. Frant.** cop. 31./1. 1689, m. rytíř Jan Ludv. Dašický
- 8. **Marie (Anna)** 1695—1717, provd. Nosvicová

Kromě toho se připomínají v matrikách: Juliana Drahanovská 1677 na Vyšehoři kmotrou při křtu ze Lhoty. Terezie Drahanovská, provd. za Vojtěcha Herolta z Heroltic, svědk. při zdavkách 28. ledna 1683 v Trnávce. Paní Polyxena Drahanovská z Vranové Lhoty 1680 5. května kmotrou při křtu v Moravičanech. 1681 však panna Polyxena. Slečna Johanna Veronika Drahanovská z Vranové Lhoty kmotrou 9. října 1681 dítěti rytíře Václava Vejlupka a Anny Pivcovny v Trnávce. Panna Magdal. Drahanovská, dcera Jiřího (Protivce), kmotrou 8. června 1666 na Vyšehoři a 7. prosince 1693 v Trnávce Alžběta Drahanovská z Vranové Lhoty 30. dubna 1670 s Jírou Drahanovským kmotrou na Vyšehoři. — NB. Marketa Drahanovská z Pěnčína byla abatyší panenského kláštera Tišnovského za let 1567—1572; připomíná se v nejstarší grunt. knize tišnovské z r. 1550. (Fr. J. Rypáček.)

*) Křížek před číslem znamená datum úmrtí, křížek za číslem, že toho roku se dotyčný připomíná jako zemřelý.

Historie a právní poměry na Rožnovsku.

Podává Karel Papica.

(Pokračování.)

Rodina a její jméno.

Staré, usedlé rodiny měšťanské zachovaly se po většině po nynější doby, nikoli však vždy i jejich původní jména.

Kdo prohlíží nejstarší knihu pozemkovou, s počátku 16. stol. založenou, najde mnoho jmen rodových, která dnešního dne marně hledá v Rožnově. Sleduje-li však jména držitelův usedlostí jak následovali po sobě, shledá, že neznámá již jména rodová proměnila se časem na jiná, a to zajisté proto, aby rodiny nové, vzniklé z téhož kmene, nějak se rozlišovaly od sebe. Tak na př. jedna z nejváženějších rodin rožnovských nazývala se „Hrkodajové“. Zápis z r. 1608 (T. II. f. 117, 132—134) zní ještě, že grunt pozůstalý po Kubkovi (Jakubovi) Hrkodajovi prodán synovi jeho Jiříkovi „Kubkovi“. Po tomto následoval r. 1615 bratr jeho Martin Kubka, a o jméně Hrkodaj není více žádné zmínky; zašlo úplně. Než ani nové jméno „Kubka“ nezůstalo beze změny. Zápis z r. 1644 pocházející jmenuje syna tohoto Martina Kubky Václavem Kurtasem, který se ujal usedlosti po svém otci. (T. II. f. 135, 229.) Po Václavu Kurtasovi ujal se téže usedlosti Mikuláš Randus, který byl asi syn předešlého; a po něm přešel grunt v r. 1680 na vdovu po Václavu Kurtasovi Zuzanu. Matěj Randus konečně nazývá se Mačákem. (T. II. f. 506.) V rodině Šutrlákové připomíná se r. 1604 Václav Šutrlák, jinak Václavínků (T. II. f. 113). R. 1625 prodán grunt po Ondrovi Chrbjatovi synovi jeho Jiříkovi Václavovému, a po tomto zdědila jej Dorota, vdova po poslednějším, jinak Chrbjat zvaném. (T. II. f. 250—252). V zápise z r. 1641 (T. II. f. 269) čteme, že koupil David Král grunt od Matěje Švihle. Tento David Král byl po více let starostou města Rožnova. R. 1658 postoupil svůj grunt synovi Mikulášovi, který se však již rodovým jménem nenazývá Král, nýbrž převzal po otci svém křestní jméno „David“ a přetvořil je na jméno rodové. Potomci těchto Davidů zachovali se pak na půlgruntě (č. 282) až do 19. století. Řečenému starostovi Královi dáno asi úmyslně jméno křestní David, aby

jaksi jménem David připamatovalo biblického krále Davida, bez úmyslu rodové jméno Král nebylo nahrazeno.

Rodina Krejčích byla za nejstarších dob z nejčelnějších v Rožnově. (T. I. f. 58, 71), z které pocházel purkmistr Melichar Krejčí r. 1579. Náležel jí grunt, nyní č. d. 141., 142., 269. a 270n. R. 1644 byl majitelem jeho Janík Krejčí. R. 1679 zdědil jej syn jeho Václav, který však nenazýval se více „Krejčí", nýbrž vyvolil si křestní jméno otcovo za jméno rodové a nazýval se pak sám a četní jeho potomkové „Janíkem", kteréžto rodové jméno dosud v Rožnově se naskytuje dosti hojně.

Takovým způsobem přeměnil se Petr na Pechu, Petříka a Cinu, Černý ve Stuchlého, Solanský na Face, Jan na Janáče, Janáčka, Janáše i Anáše. Fojt Jindra měl syna Tomáše Kozáka, ačkoli se jiní potomci nazývali pouze křestním jménem s přídavkem „fojtů". (Vaněk fojtů: T. I. f. 87.) Jan Hrkodal koupil grunt od vlastního syna Jiříka Čelky, Kovář přeměnil se na Kobetu, Krejčí na Porubského, Kulich na Špendlíčka, Kocian na Pekaře, a tím způsobem mnoho jiných.

Že při takovém hojném měnění rodových jmen zápisy knihovní staly se nejasnými a nesrozumitelnými jest na bíle dni.

Proto písařové knih pozemkových od počátku 17. stol. dělali seznamy držitelův usedlostí knihovních nikoli dle abecedního pořádku jmen rodových, jak se děje nyní, nýbrž dle abecedního pořádku jmen křestních.

Změna jmen rodových zavdala příčinu k domněnce, že vyhynuli rodové původní z velké části, ovšem neprávem. V okolních osadách nalézáme doposud rodiny s původními jmény rodovými, které ovšem pocházeti mohou jen z Rožnova.

Vrchnost.

První pozemková kniha města Rožnova založena byla před r. 1541, tedy za doby, kdy majitelem panství byl ještě Jan z Pernštejna. R. 1548 přešlo panství kupem do vlastnictví pánů z Žerotína; prvním majitelem byl Vilém z Žerotína. O něm se však v pozemkových knihách ještě nečiní zmínky. Teprve o nástupci a synovi jeho činí se zmínka v kupní smlouvě (T. I. f. 11), týkající se fojtství rožnovského, která zní: „lp. 1557 v středu dne sv. Matěje apoštola za purmistra a starších od jeho milosti

Jana z Žerotína na starém Jičíně, volených v přítomnosti staré rady, stala se smlouva přátelská a křesťanská mezi námi Matějem starým fojtem Rožnoveckým, a Jindrů a Tomášem, syny jeho, v přítomnosti těch podstatných a dobrých lidí, že Matěj nahoře psaný prodal těmž synóm grunt a rychtu beze všech překážek, jak sám užíval v těch mezích i s hanffeštem jmenovitě za dvě stě zlatých, každý počítajíc třidceti groší bílých atd.

O dalším majiteli panství Rožnovského Bernartovi z Žerotína (za r. 1570—1589) se zmínka činí velmi často, neboť velmi často zasedal při posudcích, každoročně se konajících, při kterých, jakož i mimo ně ztvrzoval důležitější smlouvy. Vůbec jevil velikou činnost v záležitostech veřejnych a při správě statkův. Druhá kniha pozemková byla založena podle nařízení jeho. V kupní smlouvě o gruntě Špendlíčkově v r. 1601 (v pondělí po památce sv. Jiljí) čteme, že ze závdanku dáno bylo p. Viktorinovi z Žerotína na St. Jičíně a Holešově za ryby 13. zl. mor. (T. II. f. 145). Více se o něm nečiní zmínky.

R. 1611 a 1625 připomíná se Dětřich (Jetřich) z Žerotína a na Mezříči pod Rožnovem. Po něm nastoupil nejvýznačnější, nejčinnější a nedůležitější člen celé rodiny Baltazar z Žerotína, dědičný pán na Mezříči a Rožnově. Zásluhou jeho jest, že pohroma třicetileté války od kraje Rožnovského odvrácena byla skoro docela, neboť poměry společenské, které dle zápisů knihovních lze dobře sledovati, se nezměnily za té doby. Nebylo plenění, drancování ani zádav válečných, nedolehly na obyvatelstvo bída ani nouze, jako v jiných krajinách; neboť se nezměnily ceny nemovitostí, dobytka ani potravin. Stihly-li nějaké menší škody válečné obyvatelstvo, nebyly jistě značné a neměly na poměry majetkové vlivu. Závažná jest zejména okolnost, že obyvatelstvo nebylo rozehnáno a nahrazeno cizím, jako se dělo jinde, neboť můžeme dle knihovních zápisů zcela určitě sledovati změny majitelů od nynější doby až do roku 1550, a tu dojdeme výsledku, že rožnovské rodiny nynější jsou mimo nepatrné výjimky totožné s rodinami, které obývaly Rožnov za stol. 16.

Baltazar z Žerotína sám byl donucen okolnostmi, aby změnil víru otců svých, a vzhledem k vynikajícímu vzdělání a k ušlechtilé povaze jeho jistě tak neučinil rád, a asi také bránil se všemožně proti náhlému a násilnému obracování obyvatelstva na víru katolickou. Úsilí jeho provázeno bylo též úspěchem, neboť dle

zpráv farářů katolických byla protireformace na Rožnovsku dokončena teprve koncem 18. stol. Baltazar z Žerotína byl ve správě veřejné neobyčejně činným, nejen že dle přečetných zápisův a vlastnoručních podpisů jeho zasedal sám při každoročních posudcích, nýbrž zkoumal i jinak poměry svých poddaných, ztvrzoval vlastnoručně přechody nemovitostí, staral se o sirotky a jich majetek, vůbec zasahoval sám do všech oborů správy, která náležela k pravomoci jeho. Zemřel před r. 1657, neboť dle titulního listu pozemkové knihy Solanské, založené téhož roku, se potvrzuje, že založení to naporučeno paní Kunygundou Františkou z Žerotína, vdovou po Baltazaru z Žerotína, na místě mladých pánův a erbů po nebožtíkovi.

Po Baltazarovi následoval dle zápisu poz. knihy z r. 1662 (T. I. f. 28) Bernart Ferdinand, který se první zval „svobodným pánem" a psal se první „z Zierotina", kdežto dřívější členové tohoto rodu obyčejně správně se psali „z Žerotína". Po něm následoval dle zápisu téže pozemkové knihy (T. I. f. 48) Maximilian z Žerotína, povýšený za hraběte. Po něm následoval dle zápisu poz. knihy Rožnovské (T. III. f. 16 z r. 1731) Karel Henryk, hrabě z Zierotina, „slavného kyrysnického Najburgského regimentu Oberster", který zahajuje řadu Žerotínů poněmčených. Podpisy vlastnoruční se nevyskytují více v poz. knihách, jen opisy německých dekretací, t. j. ztvrzování smluv. Za to tlačí se čím dál tím více do popředí panští úředníci, kterým téhož času asi přišla veškera moc do rukou.

Po Karlovi Jindřichovi z Žerotína následoval dle zápisu poz. knihy Bystřické (T. I. f. 132 z r. 1723) František Ludvík, hrabě z Žerotína, zemský soudce v knížetství Ratiborském a Opolském, a rada „Jeho Jasnosti Císařskej", bratr dřívějšího. Oba tito bratří založili obec Karlovice, jak nás o tom poučuje titulní list poz. knihy této obce.

Po smrti Frant. Ludvíka převzala manželka jeho Louise Karolina, rozená hraběnka z Žerotína, poručnictví nad třemi syny jeho, Michalem, Františkem a Josefem, které dle zápisu poz. knihy Bystřické trvalo do roku 1731. Tehdy podpisují se již jmenovaní bratři na dekretacích jakožto držitelé hraběcího léna Žerotínského (Tom. I. f. 6., 43., 47). R. 1747 podepsáni jsou na dekretacích dle zápisu poz. knihy Videčské (T. I. f. 60) pouze bratři Michal a František (Wür Michael u. Francz Gebrüder)

a r. 1752 do poz. knihy Bystřické (T. I. f. 148) hrabě František sám. Dále se členové hraběcího rodu Žerotínského nejmenují výslovně, ačkoli panství jejich teprve r. 1815 přešlo na rod hrabat Kinských.

Sídlem vrchnosti byla Val. Mezříč a jen výjimečně (jako Jan z Žerotína) pobýval jinde.

Vrchnostenští úředníci a zřízenci.

V čele úřednictva za nejstarší doby, t. j. za 16. stol., stál hejtman, který se tehdy i krátce nazýval „pan úředník" (T. I. f. 124, 134 a jiné). Zastupoval majitele panství ve všech záležitostech. V důležitějších záležitostech vůbec bylo potřebí uvědomění a svolení, buď majitele panství samého nebo pana úředníka. Později, totiž po r. 1700, jmenovali se již „oberhejtmani" (Poz. kniha Zuberská T. I. f. 219), také „direktoři" a později „oberdirektoři". Mimo hejtmana byli důchodní, polesní (Oberjeger), poručný a panský písař, kteří se vesměs jmenovali „officíři panství". Panský písař činil zápisy do pozemkových knih (T. I. f. 92) a byl ustanoven i na rozhodování rozepří soukromně právních (T. I. f. 358, Zuberské kn. poz.); byl tudíž osobou dosti důležitou.

Menší zřízenci byli drábi, hajní báčové a hajduci.

Pro bezpečnost kraje byli „portáši", (T. I. f. 259 kn. Zuberské) nebo též „fortovní" (T. I. f. 151 kn. Vigantské). Poslední připomínají, se v zápise z r. 1710 jakožto veřejná stráž, rovnající se našim četníkům, první pak v zápise z r. 1714 jako finanční stráž, kde se výslovně jmenují „solní portáši". Že podřízeni byli vrchnosti, vidno z toho, že přichyceného zločince přivedli do Val. Mezříče, kde byl oběšen.

Obecní zastupitelstvo.

Záležitosti obecní obstarávalo obecní zastupitelstvo, které se nazývalo „úřad" nebo též „páni", a „plná hromada" neb „veškera obec" (T. I. f. 28, 157). Obecní zastupitelstvo skládalo se ze starosty, který se nazýval „purmistrem", nebo „purgkmistrem", a rady jeho. Rada tato, přísežnými konšely nazývaná (T. I. f. 631), složena byla z více osob, počtu nestejného. V některých záležitostech zúčastnili se jejího zasedání též obecní

neb dobří lidé (T. I. f. 22). Zasedala-li celá obecní rada, nazývala se „úplným právem“ (T. I. f. 53), zúčastnila-li se celá obec jednání, nazývána „úplnou hromadou“ (T. I. f. 41). Že před úplným právem neb úplnou hromadou jednáno bylo o důležitějších věcech, vyplývá z věci samé. Zejména zasedala obecní rada při „posudcích“, které se konaly jednou za rok. Při posudcích těchto jednalo se o všem, o čem se nyní jedná před úřady, pak zjednávaly se tam smlouvy, konalo a vykazovalo se jejich zplnění.

Jediným stálým členem obecní rady byl fojt (rychtář), kdežto ostatní členové její byli po nějakém čase vystřídáni jinými. Starostu a radu volil majitel panství libovolně počtem i časem. Někdy úřadovaly obě rady, stará i nová zároveň (T. I. f. 11, 16). Obecní hromada konala se nejméně jednou za čtyři neděle, jak vidno z poučného listu p. Bernarta z Žerotína z r. 1587 (T. I. f. 157).

Jaký obor působnosti přikázán jednotlivým členům obecní rady, není vidno ze zápisů; jen ohledně starosty jest zjištěno, že předsedal schůzím obecním a přijímal od stran peníze nejen na obecní nebo veřejné účely, nýbrž i peníze, které ta neb ona osoba soukromá měla požadavkem soukromě právním. Byla-li na př. prodána usedlost, neplatil kupitel, který se důsledně nazývá „soukupem“, prodávajícímu, nýbrž starostovi, který kupní cenu pak vyplácel soukupovi nebo nápadníkům. Kvitování peněžní totiž nebylo tenkráte ještě známo, a nahrazovala je tato veřejná výplata. Přijaté peníze ukládal starosta do míšků, kterých bylo tolik, kolik bylo právních důvodů na placení. Tak byl na př. míšek sirotčí, obecní atd.

Výjimku činil kostelní hospodář, který měl na starosti přijem kostelních peněz, a ukládal je do míška kostelního (T. II. f. 223, 228). Týkalo-li se placení nemovitosti, bylo při zápise o ní i poznačeno toto placení v pozemní knize. Na žádost stran bylo časem zkoumáno, kolik bylo vyplaceno a kolik dlužník ještě má dopláceti. O výsledku tohoto zkoumání činěny pak zápisy do knih.

Takové peněžní manipulace byly možny ovšem potud, pokud případy placení byly řídké a pokud příjemce peněz byl s to aby si pamatoval, od koho a komu přijímal peníze a ukládal do míška. Později, když se množilo obyvatelstvo a případy podobné se vyskytovaly častěji, ovšem nastaly nepořádky, ve kterých pak

J. M. pán obyčejně zjednal pořádek. Jakým spůsobem se to stalo, vidno ze dvou zápisů:

Vejpověď Janovi Hrkodajovi: L. p. 1588 v pondělí po neděli Laudate z poručení J. M. pána tato vejpověď. J. M. pánem mezi Janem Hrkodajem a vší obcí Rožnoveckou učiněna a do knih městečka Rožnova vepsána: Jakož jest Jan Hrkodaj, budouce předešle purgkmistrem v městečku Rožnově, peníze sirotčí v opatrování svém měl, v kterýchžto penězích, odvozujíce jich od sebe, jemu 30 f. mor. se nedostávalo, Pána Boha svého se v tom před J. M. pánem dokládajíc, že o tom, kde jsou se poděly, vědomosti nemá, v to jest se dobrovolně zase před J. M. pánem uvolil, že nechtíce s sousedy svými na jakou nelibost a odpor vcházeti a vrchnosti pána svého tím nezaneprazdňovati, takových 30 fl. do peněz sirotčích zase založiti, však rozdílně na tyto časy povinen bude atd. (T. I. f. 28). Schodek 30 zl. mor. byl na tehdejší dobu značný; neboť representoval cenu půl gruntu.

Zajímavější jest zápis druhý, který zní: L. p. 1675 dne 15. června za purgm. Mik. Zajíčka a úřadu při něm pamět se tuto činí pro budoucí správu a vypisuje se tuto: Tak jakož na tejto živnosti Davida Krále, ženě Babíkovej, kterou nyní Mart. Frňka za manželku má, něco nápadu náleželo, a takové za vyložené do míška sirotčího v rejstrách těchto vypsané byly, avšak ona, ani manžel její úplně nápadku nedosáhli, a za kým by pak takové jmenované vyložené býti měly, na grunt se přijíti nemohlo. Poněvadž tehdejší purkmistři velice v tom přehledli, že na věci a nápadky siroty pozoru nedali, pročež vedle spravedlivého rozsudku jest uznáno, že ti jistí purkmistrové, jenž v tom časi, kdy se takové peníze pokládaly, v úřadu byli, s Mart. Frňkú o ten dotčený, jemu po manželce přicházející nápadek se narovnati museli a jeho náležitě ze všeho spokojili a tak tu dále více tenž Mart. Frňka, ani manželka, ani potomci jeho nic pohledávat, neb pretendirovat míti nemají (T. II. f. 270). Dnešního dne by ten „spravedlivý“ rozsudek o všem neobstál, neboť by se příslušné úřady o to postaraly, aby se té věci předce „na grunt“ přišlo a aby náhradu pouze viník konati musel.

Jelikož pak páni skoro až do r. 1660 zasedali pravidelně při posudcích a mimo to o všech důležitějších záležitostech museli býti zpraveni, jest vidno, že jednání obecního zastupitelstva podrobeno bylo poměrně dosti dobré kontrole, nehledě ani k tomu,

že stížnosti na vrchnost byly rády vyslechnuty a obyčejně se stala náprava. V zápise z r. 1570 (T. I. f. 90) poznačen jest člen obecní rady jménem „poručný“, ale blíže nedotčeno, v čem záležel úřad jeho.

Zvláště důležité místo zaujínal obecní písař. Nižší zřízenci obecní byli drábové a hajní. (Příště dále.)

Poznamenání dluhů pana Karla staršího z Žerotína za leta 1616—1628.

Vypsal Dr. Jan Reichert.

(Pokračování.)

V.

Poznamenání dluhu k sv. Václavu l. P. 1618.

Panu Volfovi Ditr. z Althanu	15.000 zl.,
„ Zikmundovi z Tiffenbachu	15.000 zl.,
„ kardinálovi zemských peněz	12.000 zl.,
„ Ladislavu ze Šlejnic	11.000 zl.,
„ Alši Strancovi a jeho manželce	9.200 zl.,
„ doktoru Timinovi	6.484 zl.,
„ Janovi staršímu Odpolkovi	6.000 zl.,
sirotkům Vaneckým	5.000 zl.,
panu Oldřichu Vithovi	4.000 zl.,
„ Jiřímu z Náchoda	3.000 zl.,
„ Krišt. Blektovi	3.000 zl.,
„ Tomáši Soběhrdovi	3.000 zl.
atd., atd.	
Summa těch dluhů činila	166.384 zl.
Kupcům a řemeslníkům dlužen úhrnem	6.379 zl.
Úhrnný dluh k sv. Václavu tudíž obnášel	172.763 zl.

Naproti tomu měl

u pana nejvyšš. hofmistra	60.000 zl.,
„ Skrbenského	45.000 zl.,
u pánů rukojmí Bruntálských z Vrbna	2.000 zl.,
u pana Matyáše Koněšínského	1.500 zl.,
na hotově v truhle	5.393 zl.,
úhrnem	113.893 zl.

Srazic jednu summu z druhé zůstalo dluhů Karlových vlastních: 58.870 zl.

Poznamenání dluhů mezi sv. Václavem l. P. 1618 a sv. Jiřím 1619 zaplacených:

panu Zikmundovi z Tiffenbachu	15.000 zl.,
„ Jiřímu Bruntálskému z Vrbna	4.000 zl.,
„ Jiljího Vaneckého, nápadníkům	2.500 zl.,
„ Vilémovi Reichartovi do Vídně	2.400 zl.,
Merlíkovým nápadníkům	1.500 zl.,
panu Antonínu Trušímu	800 zl.,
„ doktorovi Timinovi	488 zl. 24 kr.,
„ Perlhefterovi do Vídně	315 zl.,
„ Seidenstrikerovi do Vídně	250 zl.
„ summa dluhů zaplacených	27.253 zl.

Na to přijal oplacených od Jana Skrbenského 10.000 zl., vypůjčených:

od ouřadu Znojemského	3.000 zl.,
„ Václava Kolumbana	3.000 zl.,
„ Zachariáše Golče z Jihlavy	3.000 zl.,
„ Egida Reimana	3.000 zl.,
„ ouředníka Náměšťského	2.000 zl.,
„ Zikmunda z Tiffenbachu	1.500 zl.,
„ Kateřiny Kaptširové? z Jihlavy	1.500 zl.,
„ své ženy Kateřiny	1.000 zl.,
„ Leopolda, písaře městského z Jihlavy	1.000 zl.,
úhrnem	29.000 zl.

A tak více příjmů než vydání: 29.000—27.253 = 1.747 zl.

Na to mám ještě u Maximiliana Auera v Jihlavě 1.000 zl. a v truhle hotových 747 zl.

VI.

Poznamenání dluhů k sv. Jiří l. P. 1619.

panu Volfovi Ditrichovi z Althanu	15.000 zl.,
„ kardinálovi peněz zemských	12.000 zl.,
„ Hynkovi Bořitovi	12.000 zl.,
„ Ladislavu ze Šlejnic	11.000 zl.,
Kateřině ženě své	10.000 zl.,
panu Alši Strancovi a jeho manželce	9.200 zl.,

atd., atd.

Větším dílem témže osobám dále dluhuje jako předešle.

Úhrnný dluh	163.400 zl.,
Kupcům a řemeslníkům dluhuje	1.106 zl.
všech dluhů tudíž	164.506 zl.

Naproti tomu měl:

u pana nejvyššího hofmistra Adama z Waldštejna	60.000 zl.,
„ Skrbenského	35.000 zl.,

u pánů rukojmí Bruntálských	2.000 zl.,
u pana Matyáše Koněšínského	1.500 zl.,
na hotově	4.140 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
na statku Maximiliana Anera v Jihlavě	1.000 zl.,
úhrnem	105.640 zl.[1]

Poznamenání dluhů mezi sv. Jiřím a mezi sv. Václavem l. P. 1619 splacených:

panu V. Ditrichovi z Althanu	15.000 zl.,
„ Hynku Bořitovi	12.000 zl.,
„ Jiřímu z Vrbna	2.000 zl.,
dluhů zaplacených	29.000 zl.

Na to přijal:

od nejvyššího hofmistra	27.000 zl.,
vypůjčených od pana Jana Bukůvky	3.000 zl.,
úhrnem	30.000 zl.

A tak více příjmů než vydání o 1.000 zl., zůstávajících v truhle.

VII.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1619:

panu kardinálovi Dietrichštejnu peněz zemských	12.000 zl.,
„ Vl. ze Šlejnic	11.000 zl.,
ženě své Kateřině z Valdšt.	10.000 zl,
pánům Alši 9.200, Odkolkovi 7.000, doktorovi 6.000, Soběhrdovi 5.000, Columbanovi 5.000, Znojemským 5.000 atd., úhrnem dluhů k sv. Václavu	138.067 zl.

Na to měl:

u pana hofmistra Adama z Valdštejna na statku Židlochovickém	33.000 zl.,
u pana Jana Skrbenského	35.000 zl.,
rukojmí Bruntálských	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
u pana Matyáše Koněšínského již nebožtíka	1.500 zl.,
„ Maxe Auera v Jihlavě	900 zl.,
na hotově	4.240 zl.,
více u Jana Bukůvky vypůjčených	1.000 zl.,
úhrnem	79.640 zl.

Srazíc jednu summu z druhé zůstane 58.427 zl. dluhů.
Oplaceno mezi sv. Jiřím a sv. Václavem pouze Matějovi Blektovi 1.500 zl.

[1]) Srazíc jednu summu z druhé zůstalo dluhů vlastních: 58.866.

VIII.

Poznamenání dluhů k sv. Jiří l. P. 1620

pánům stavům peněz zemských	12.000 zl.,
panu Ladislavovi ze Šlejnic	11.000 zl.,
ženě své Kateřině	10.000 zl.

atd., atd.

Dluhů k sv. Jiří r. 1620 úhrnem 136.567 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	33.000 zl.,
u pana Skrbenského na statku Dřevohostickém . . .	32.000 zl.,
rukojmí Bruntálských	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
rukojmí Matyáše Koněšínského	1.500 zl.,
na statku nebožtíka Auera v Jihlavě	900 zl.,
na hotovosti	6.740 zl.,
	78140 zl.

Srazic jednu summu z druhé, zůstane dluhu 58.427 zl.

A tak tohoto půl léta se dluh nezvětšil. Ouroků sv. Jirských bylo: 4.200 zlatých.

IX.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1620.

Tyto summy jsou zaplaceny mezi sv. Jiřím a sv. Václavem P. 1620:

panu Jiřímu z Náchoda	3.000 zl.,
„ Václavu Columbanovi	3.000 zl.,
paní Juditě Senovicové nápadníkům	1.500 zl.,
doktoru Matyáši Timinovi	1.000 zl.,
úhrnem . . .	8.500 zl.

A tak zůstává dluh:

pánům stavům peněz zemských	12.000 zl.,
panu Ladislavovi ze Šlejnic	11.000 zl.,
ženě Kateřině	10.000 zl.,
panu Alšovi Stráneckému	9.200 zl.

atd., atd.

Úhrnem všech dluhů k sv. Václavu l. P. 1620 128.067 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	33.000 zl.,
u pana Jana Skrbenského	32.000 zl.,
„ Jana z Vrbna	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,

u rukojmí Mat. Koněšínského	1.500 zl.,
na statku nebožtíka Auera v Jihlavě	800 zl.,
na hotovosti v truhle	1.900 zl.,
úhrnem . . .	73.200 zl.

Srazíc jednu summu od druhé, zůstává dluhu pravého: 54.567 zl.
Na to zaplaceno tohoto půl léta 3 560 zl.

Tyto summy jsou zaplaceny mezi sv. Václavem l. P. 1620 a sv. Jiřím 1621:

pánům stavům na jejich dluh	4.000 zl.,
ouřadu Znojemskému	3.000 zl.,
panu Jaroslavu Odkolkovi	2.000 zl.,
paní Juditě Kozové	1.000 zl.,
panu Jiřímu Humpoleckému	1.000 zl.,
paní Estře Maršálkové nápadníkům	1.000 zl.,
sirotkům po nebožtíku knězi Závorkovi	600 zl.,
nápadníkům synů pí. Judity Kozové	300 zl.,
suma dluhů splacených . . .	12.900 zl.

Na to přijal:

oplacených od pana Jana Skrbenského	6.000 zl.,
půjčených od šlechtičen z Hodic	4.200 zl.,
od pana Zikmunda z Tiffenbachu	4.000 zl.,
„ doktora Timina	2.000 zl.,
úhrnem . . .	16.200 zl

X.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1621.

panu Ladislavu Šlejnicovi	11.000 zl,
své ženě Kateřině	10.000 zl.,
panu Alši Stráneckému	9.200 zl.,
pánům stavům peněz zemských	8.000 zl.,
panu doktorovi Mat. Timinovi	7.000 zl.,
„ Tiffenbachovi	5.500 zl.,
„ Odkolkovi	5.000 zl.,
„ Withovi	4.000 zl.,
paní Apol. šlecht. z Hodic	3.000 zl.,
atd., atd.	

Summa všech dluhů k sv. Jiří 125.367 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	33.000 zl.,
u pana Skrbenského	26.000 zl.,
„ z Vrbna	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
rukojmí Koněšínského	1.500 zl.,

u pana Jana Jetřicha z Žerotína co zaplatil zaň Petrovi	3.000 zl.,
na hotově v truhle	2.000 zl.,
na statku nebož. Auera	800 zl.,
u paní Mandy Sudličkovny	200 zl.,
úhrnem . . .	70.500 zl.

Srazíc jednu summu z druhé zůstane pravého dluhu 54.867. Tohoto pololetí tudíž dluhu neubylo, neb sotva jsem se vychovati mohl, (ztěžuje Karel z Ž.), chtěje se svým bezpečen býti před lidem císařským.[1] — Mezi sv. Jiřím a sv. Václavem r. 1621 zaplaceno jest pouze Kateřině Kopřivové v Jihlavě dluhu 1.500 zl.

XI.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1621.

panu Ladisl. ze Šlejnic	11.000 zl.,
své ženě Kateřině	10.000 zl.,
nápadníkům pana Alše Stráneckého	9.200 zl.,
pánům stavům peněz zemských	8.000 zl.,
panu doktorovi	7.000 zl.,
„ Tiffenbachovi	5.500 zl.,
„ Odkolkovi	5.000 zl.

atd., atd.

Summa dluhů o sv. Václavě: 124.867 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	33.000 zl.,
u pana Skrbenského	27.000 zl.,
„ Jana z Vrbna	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
u pánů rukojmí Koněšínského	1.500 zl.,
u pana Jetřicha, co zaň platil	3.000 zl.,
na hotově v truhle	2.200 zl.,
na statku Auera v Jihlavě	600 zl.,
u paní Mandy Sudičkovky	200 zl.,
úhrnem . . .	71.500 zl.

NB. Ve svatojirském účtu položeno jest dluhů pánům stavům 8000 zl. a proti tomu za panem Skrbenským toliko 26.000 zl., tohoto však půl leta pánům stavům dluhů položeno 9000 a za panem Skrbenským 27.000 zl., což se stalo omylem zprávou Josefa Foresky, který, jak praví Karel, prvé mne navedl, že přijal od pana Skrbenského na mém místě 4000 zl. a když se potom o to bedlivěji nahlédlo, nenalezlo se než 3000 zl., protož jest to při tomto oučtu napraveno.

[1]) R. 1621 vítězné vojsko císařské vtrhlo z Čech na Moravu.

Sražíc jednu summu z druhé, t. j. ze summy 124.867 summu 71.500, zůstává dluhu pravého 53.367 zl. Nebylo tudíž toho pololetí dluhu o 1500 zl.

Mimo tyto dluhy byl Karel z Ž. dlužen panu Ondřeji Ostašovskému 500 dukátů na sirotky břeclavské vypůjčených. Mezi sv. Václavem r. 1621 a sv. Jiřím r. 1622 bylo placeno Jaroslavu Odkolkovi na dluh jeho 1000 zl. (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Z Kommisse na vydávání historických památek moravských při Matici Moravské. Při ustavující schůzi Kommisse 8. prosince 1906 obdržel podepsaný úkol, aby vydal korrespondenci Olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského (1579—1598). Asi v květnu 1907 měla míti Kommisse schůzi, na které měli podati pracovníci program, dle něhož hodlají postupovati při publikaci jim svěřených pramenů. Za tím účelem počítal a regestoval jsem kopiáře b. Pavlovského, abych nabyl vědomostí o obsahu korrespondence biskupovy. Když však ke vzpomenuté schůzi nedošlo, uznal jsem za nutné, aby se začalo opisováním. Chtěl jsem míti kopistu stálého, aby mohl opisovati nejen pod mým dohledem, nýbrž aby nemusil chvátati a mohl věnovati dosti péče i písmu. Zjednal jsem k tomu jistého akademika z Kroměříže, a ten začal opisovati 1. června 1907. Kopista se však neosvědčil: neznal ani pravopisu ani si nedal záležeti, aby vyhověl pokynům, které mu byly dávány —, proto byl propuštěn, a tím nastala nějaká přestávka v opisování. Poněvadž pak nelze získati na stálo odborně vzdělaného kopisty, a opisování, jež by se dálo pouze v prázdniny, by při tak rozsáhlé látce trvalo příliš dlouho, tedy jsem svěřil opisování latinských kopiářů kolegovi dp. Zenonovi Jocklovi a českých sleč. Frant. Šťastníkové z Kroměříže, která hravě se vžila do své úlohy a pořizuje opisy nejen správné, ale i krásné. Více kopistů nelze vzíti, nestačí na to kancelář knihovní (v níž se opisuje).

Opisování může se tedy díti jen pozvolna a zdržuje se tím celá práce. Aby opisování co nejvíce pokračovalo, tedy opisuji v prázdných chvílích i sám. Opsány byly doposud kopiáře č. 16.

(roky 1579—1597), č. 17. (r. 1579—1580), č. 18. (r. 1580), č. 19. (1582), č. 20. (r. 1583), č. 21. (r. 1584), č. 22. (r. 1585), č. 23. a 24. (r. 1586), č. 25. (r. 1587), č. 27. (r. 1589); tři jsou rozepsány. Zbývá tedy ještě opsati polovici korrespondence bisk. Pavlovského.

V arcibiskupském archivě v Kroměříži zachována jest česká korrespondence Pavlovského, a to neúplně, z latinské zachovány jen části a ještě méně z německé. Bylo tedy třeba hledati v jiných archivech originaly listů z kanceláře Pavlovského vyšlých i zároveň koncepty, kopie atd. listů, jež byly poslány biskupovi. Jmenovitě pro ona léta, pro která archiv kroměřížský nemá žádných anebo jen pramálo pramenů, jest každý příspěvek velmi cenný. Nejprve hleděl jsem si zjednati zprávy z archivů, aby bylo zjištěno, kam bude třeba zajeti; vodítkem tu byly dopisy Pavlovského. Odpovědi dostal jsem od pánů archivářů z Jindř. Hradce, Třeboně a z Roudnice, že tam mají originály dopisů Adamovi z Hradce, Vil. z Rožmberka a pánům z Pernštejna poslaných. Shledávaje pak doplňky ke korrespondenci s Pernštejny prohlednul jsem 4. dubna 1908 archiv Tovačovský; tento však nemá pro náš účel ani jednoho listu, nýbrž jen listinný materiál, týkající se hlavně proděje panství Pernštejnských. Bude však i tohoto potřeba, neboť bude korrespondenci naši doplňovati.

O Velkonocích pak prozkoumal jsem archiv Uh. Hradiště, s nímž měl Pavlovský dopisování stran věcí náboženských, nenaleznul jsem však ničeho. Zdali kryjí hromady archivalií, jež prý leží na hůře radniční, snad přece něco i pro naši otázku, zatím nemohu věděti. Dále našel jsem v Šimákově Bohemica v Lipsku (Hist. archiv 29.) zaznamenány opisy 3 listů P$\underline{o}$, kterých není ani v kroměřížských kopiářích. Tuším, že i leckterý jiný dopis z kopiáře Myllnerova dobře poslouží.

Písemné styky P$\underline{o}$ ukazovaly též na Vratislav. Prof. Jungnitz odpověděl mi, že tamější biskupský archiv nemá žádných doplňků ke korrespondenci P$\underline{o}$, zároveň mi dal pokyn, abych dopsal do Vratislavi na státní archiv. Učinil jsem tak a obdržel jsem odpověď, že nemají ani originálů listů P$\underline{o}$ ani konceptů nebo pod. k listům určeným P$\underline{u}$, že se však našla některá regesta z dopisů P$\underline{o}$ jednajících o kupu panství Frýdeckého. Regesta dal jsem opsati.

Největší kořist slibovaly ovšem archivy v Praze; mělť Pý rozsáhlou korrespondenci s cís. Rudolfem II., s nejvyššími úředníky král. Českého, s arcibiskupem, s kapitulou i s městy Pražskými. Prozkoumání těchto archivů věnoval jsem 1. polovici letošních svých prázdnin. Naděje však na mnoha místech zklamaly úplně. Tak nenalezl jsem v archivě městském ničeho. S větší nadějí šel jsem ke křižovníkům: byliť tehdejší arcibiskupové Pražští také velmistry křižovnickými, a mohlo se tedy po smrti některého arcibiskupa něco z jeho písemností dostati ke křižovníkům. Bohužel nezastal jsem velmistra v Praze, a sekretář mi dal odpověď, že nemají v archivě ničeho, a co tam jest, že jest již vydáno. Ani do seznamu, mají-li jaký, nebylo mi dopřáno nahlédnouti, a tak nezbývá jiného, než pokusiti se ještě jednou o výzkum. Lehce se pracovalo v archivě kapitulním, z něhož vyhledáno a opsáno 7 kusů (mezi těmito 2 originaly listů Po).

V archivě arcibiskupském prohlédl jsem „Olomucensia"; výsledek byl uspokojivý, neboť tento svazek obsahuje mimo jiné též řadu latinských listů Po v originále (celkem 10), jichž ani v kroměřížském archivě není, protože latinských kopiářů se dochovalo pramálo. Listy ze svazku „Olomucensia", které jednají o sporu arcibiskupa Pražského o právo metropolitní nad biskupy Olomouckými v 16. století, uveřejnil již Fr. Fischer ve Věstníku král. Čes. společ. náuk 1906. Mimo to prozkoumal jsem aspoň z části též „Recepta" (z r. 1584, 1585, 1587, 1588, 1589, 1598), nenašel jsem však ani dopisů Po ani jiných listů, které by se táhly přímo k němu, přesvědčil jsem se však, že jest tam uloženo hojně dopisů, došlých od církevních i světských osob z Moravy, jež mohou dobře posloužiti v některých otázkách, obsažených v korrespondenci Po. Pro jistotu zašel jsem také na Strahov, nenalezeno však v archivě (dosud vlastně neuspořádaném) ničeho.

V archivě místodržitelském nenašlo se tolik, kolik se dalo očekávati. Prohledal jsem pečlivě vše, co mi bylo dáno k disposici: „Wappenbriefe und Privilegien", „Missiven und Kaiserliche Befehle" a konečně nepatrnou složku konceptů pod. sign. Mähren Nr. 11. Všeho všudy obsahují pouze 9 dopisů, poslaných císařem Pu a 2 originaly Po, jež jsou přiloženy konceptům ve svazku „Mähren" Nr. 11. Mimo to vybral a opsal

jsem několik kopií a konceptů dopisních, jež jednají o Pém aspoň jako o osobě třetí a tím korrespondenci doplňují. Nápadna jest však jedna věc: vše, co jsem dostal do rukou, jedná skoro výhradně o věcech osobních, majetkových, poddanských atd. tedy o otázkách méně důležitých, kdežto o záležitostech politických, ať zahraničných (o cestě Po k volbě krále Polského), ať domácích (otázky stran postavení biskupství Olomouckého jako knížetství, poměr ke koruně, k stavům, k manům atd. jurisdikce biskupské, poměrů náboženských atd.) nenašel jsem dokladů skoro žádných. Pouze jediný dopis (v konceptě téměř nečitelném) německý jsem našel, kterým císař odpovídá Pu, aby zanechaje výmluv přece se vypravil do Polska k volbě krále. Bude tedy nutno prozkoumati zachované zbytky archivu Rudolfa II. v Hannoveru a ve Vídni v archivech ministerských. (Zprávu o něm podává N. Kybal. Zpráva o badání v archivech francouzských, anglických, hollandských a severoněmeckých ve Věstníku Čes. Akad. r. 1907, s. 360).

Na radu p. arch. Dra. Boh. Navrátila zašel jsem i do zemského archivu českého a prohlédl jsem seznamy, v nichž jsem pravděpodobně nějaké příspěvky mohl nalézti. Zvěděl jsem aspoň tolik, že některé archivy chovají více, než jak zprávy mi zaslané udávají. Též jsem nabyl přesvědčení, že leckterý spis nebude ani možno v původním archivě nalézti, a že aspoň částečnou náhradou bude opis z archivu zemského. Též pořídil jsem opisy některých kusů, k nimž prozatím jsem neměl přístupu (Z vatik. Borghese, nescovi, Bibliotheca Pi (Relace b. Po otištěná u Meyera, Unverzichtbare Rechte s. 52/3 atd).

Z Prahy zajel jsem i do Roudnice prohlédnout archiv knížat Lobkoviců. Dochovalo se tam 18 listů Po v originale (13 Vratislavovi, 2 jeho manželce, 3 jeho synu Janovi z Pernštejna) a nad to koncepty listů Vratislava z Pernštejna. (Viz o tom zprávu Dvořákovu v Archivalien zur Neueren Gesch. Österreichs I. Bd. 1. Heft). Vzpomenuté originaly jsou již opsány. Na prostudování archivalií pernštejnských bylo by třeba bývalo ještě aspoň týdne —, ale jsa již úplně znaven, nechal jsem další prozkoumání na důtklivou radu tamějšího archiváře p. arch. rady Maxe Dvořáka až na dobu pozdější. Z korrespondence b. Po s Lobkovici není v archivě ničeho.

Zbývá tedy ještě prozkoumati mnoho archivů, jako v Brně (městský, kapitulní a zemský), v Olomouci (městský a kapitulní), v Opavě, v Nov. Jičíně, v Jihlavě, ve Znojmě, v Třeboni, v Jindř. Hradci, ministerské ve Vídni, vatikanský v Římě a snad nejeden i v Polsku.

Dr. Antonín Breitenbach.

Literatura.

J. J. Hanel. **Všeobecné právo i státověda.** Praha 1909. Stran 440.

Návrhy reformy studia právnického z poslední doby, kterými se má studium právnické přiměřeněji než dosud přispůsobiti rozvoji práva v nynější době a obmeziti přílišné studium historicko-právní na pouhý základ materií moderních, přinesly sebou návrh, postaviti v čelo celého studia jakýsi všeobecný úvod ke studiu právnímu po způsobu v Německu již dávno platném. Tento poslední návrh uskutečněn také v provisorním uspořádání, které zavedeno ihned, ježto není naděje, že návrhy definitivní bylo by možno brzy vykonati. V čelo studia právnického umístěna přednáška o všeobecném právě a státovědě, která má seznámiti právníka se základními zásadami práva. Prof. Hanel, který již po mnoho let přednášel encyklopedii právní, nejen převzal tyto nové přednášky, nýbrž vydal pro ně i obšírnou učebnici.

Zajímavým způsobem líčí p. spisovatel v prvé, všeobecné části, rozdíl mezi právem, mravem a slušností, podává souvislost práva s různými hospodářskými stupni ve vývoji národa a postupné vytvořování se práva v jednotkách větších a větších (rodině, rodu, národu, státu) nejprve zvykově a později ustanovením orgánů k tomu povolaných (zákon). Na to navazuje se vylíčení vzniku subjektivních práv a jich porušení (str. 4.—40.).

V části zvláštní rozvrhuje spisovatel právo na soukromé a veřejné. Právo soukromé jedná nejprve o obecním právě soukromém: při osobách, věcech, držbě, právech věcných, závazcích, náhradě škody, právě rodinném a dědickém (str. 71.—128.). a potom v poměrech obchodních a směnečných (str. 129.—168.). V právě veřejném shrnuto jest všechno ostatní právo. Nejprve je tam právo státní, probírající nauky o státě, o státním občanství,

o ústavě, o rozdílu mezi státem suverenním a polosuverenním, mezi monarchií a republikou v jejich nejrozmanitějších formách, o státech jednotných a složených, o činnosti státní a poměru mezi státem a jednotlivcem (str. 168.—191.). K této teoretické státovědě řadí se základy říšského státního práva rakousko-uherského i německého (území, obyvatelstvo, moc státní, zastupitelstvo národní, úřady státní, státní občané a p.). Následující právo správní líčí orgány správní, právní poměry a činnost správní, řízení a jednotlivé obory správní (str. 226.—264.). Právo trestní podává pojednání o pojmu práva trestního, o účelu trestu, o trestních činech, o trestech a hlavních skupinách zločinů (str. 265.—287.). Další stať věnována právu processnímu, trestnímu i civilnímu (str. 288.—371.). Právem církevním a mezinárodním (str. 372.—432.) je dílo ukončeno.

Jasným a snadně přístupným způsobem podává p. spisovatel, jak ze stručného vylíčení obsahu tuto podaného již patrno, přehledný systém práva a hlavních společných jeho zásad. Rozsáhlé vědomosti historické a sociologické a bystrý úsudek, opřený dlouholetou zkušeností učitelskou, dodávají knize zvláštní ceny. Kniha nabývá tím významu nejen učebnice pro právníky, nýbrž i příručky pro neprávníky, kteří při přehledném rozdělení látky snadno se v ní informují o hlavních pojmech a zásadách právních. Jmenovitě i historik najde velmi mnoho v knize Hanelově, která tím jistě přispěje i k vyloučení dosavadních často mlhavých pojmů právních a nahrazení jich přesnými. *Dr. J. Kapras.*

Geschichte des Fiskalamtes in den böhmischen Ländern. Auf Grund archivalischer Quellen bearbeitet von JUDr. Jaroslav Demel. Díl I.: Das Fiskalamt des Königreichs Boehmen in der älteren Zeit bis Zum Jahre 1620. Práce tvoří 5. svazek Dopschových „Forschungen zur inneren Geschichte Oesterreichs". Za podpory císařské akademie věd ve Vídni. V Inšpruku u Wagnera, 1909. Stran XV. a 254. Cena není udána.

Dr. Demel podává zde německé zpracování prvního dílu větší práce o dějinách fiskálního úřadu v zemích českých, který vydal česky roku 1905. Tehdejší odborné posudky zněly příznivě, ale mezi řádky rozpoznal pozorlivý čtenář, že kniha nevyhovuje docela přísnějším požadavkům — nikoli po stránce věcné, ale

po stránce formální vůbec a jazykové zvláště. A postačí vzíti jenom na chvíli dotčenou knihu do rukou, abychom se o tom přesvědčili. Málo knih vědeckých u nás má tolik stilistických nedostatků, jako práce Demlova, což jest ovšem velikou závadou při obsahu vážném a celkem velmi dobrém; neboť o tom není pochybnosti, že autor ovládá předmět svůj dokonale a že pracuje samostatně a dle původních se značné části neznámých nebo neužitých dosud pramenův.

Německé vydání, jež není prostým překladem, nýbrž novým zpracováním, jest značně lepší českého. Opakuje se zde častý u nás zjev, že české vydání vědecké práce překládá se čtenářstvu a veřejnosti jakoby z první vody, německé pak následuje ve formě zdokonalené stilisticky i věcně. Tak ovšem nemůžeme žádati, aby cizina měla k naší české produkci vědecké nějaký respekt.

Demel se přiznává, že vykonal v německém zpracování změny po stránce vnější i vnitřní, celek že podstatně zkrátil o věci, které neuznával za potřebné, že vynechal většinu toho, co se na různých místech opakovalo, a právnické případy v agendě jednotlivých prokuratorů že zredukoval na polovici. Kéž by to byl udělal také v práci české, oč lépe by byl posloužil sobě i české vědě! Referent s nedůvěrou bral do rukou vydání německé; byl však překvapen stilem sice jednoduchým, ale správným, jasným a věcným. Vůbec zpracování německé vyniká v každém směru nad českým, což konstatovati pokládá referent za svou povinnost.

První díl práce Demlovy týká se dějin fiskálního úřadu v Čechách od nejstarších dob do roku 1620. Úřad fiskální vyvinul se ponenáhlu ve všech zemích evropských z nutnosti, jelikož panovník jako nejvyšší soudce nemohl a nemůže býti stranou, to jest žalobcem nebo žalovaným, a zároveň soudcem. Autorita panovníka by tím rozhodně trpěla. — Bylo potřebí úředníka, který by hájil zájmů koruny na místě panovníkově. První zmínka o takovém úředníku (advocatus fisci) objevuje se v Římě za císaře Hadriana, tedy počátkem 2. století po Kr. Za ranního středního věku úřad tento zastávali v jednotlivých zemích různí úředníci jako vedlejší zaměstnání, teprve za 13., 14. a 15. století vyskytují se zvl. prokuratorové panovničtí, nejprve v Italii, potom ve Francii, v Portugalsku, Španělsku, Nizozemí, Skotsku,

v Anglii, v říši německé, kde zvl. v Braniborsku dosáhli značného významu, a za polovice 15. století také v Čechách, kde král podléhal soudní kontrolle, což Demel dokazuje obšírněji. Za doby předhusitské nebylo v Čechách královských prokuratorův, ačkoli Palacký jednoho jmenuje. Teprve po válkách husitských za krále Zikmunda r. 1437 jsou zprávy o Vilémovi ze Žlutic, který se připomíná toho roku jako „commissarius devolutionum regalium“. Prvním skutečným prokuratorem jest Jan z Rabštejna, ustanovený k tomu úřadu Ladislavem Pohrobkem roku 1453. Odtud se prokuratoři připomínají téměř pravidelně. R. 1499 stali se řádnými přísedícími lenního soudu. Byli jmenováni vždy doživotně, směli zároveň zastávati i úřady jiné, ale jen takové, které nikterak nevadily jejich rozsáhlé agendě prokuratorské. Jmenoval je král o své ujmě a vykázal jim hodnost hned po nejvyšších úřednících zemských. Rozkazy jim uděloval panovník a odměňoval je tak, aby z úřadu mohli býti živi. Dostávali dílem peníze, dílem naturalní dávky. Úřední řečí jejich byla s počátku latina, za 16. století ponenáhlu téměř výhradně čeština, koncem 16. a počátkem 17. století také němčina. Určitého sídla neměli, nýbrž dleli pravidelně tam, kde se právě zdržoval panovník, jinak sídleli na hradě Pražském. Vedle prokuratorů královských připomínají se také prokuratoři čes. královen. Demel potom se zabývá obšírně kompetencí úřadu král. prokuratorů za první periody, do roku 1526 a za druhé periody do roku 1620, kdy ovšem dály se i s tímto úřadem různé změny, zvláště když prokuratorům byli přiděleni pomocníci, poněvadž agenda se množila ukládáním nových a nových povinností, na př. ochrany svobodníkův, židův a veřejných zájmů vůbec.

Výkladem, jak působily na úřad fiskální v Čechách vlivy cizí a jak týž úřad působil na cizinu, Demel končí.

O významu této práce bude lze promluviti konečný soud, až bude ukončena. Vykoná-li Demel vše, co slibuje, dostane se české i německé literatuře díla velmi záslužného, které obsáhne také země rakouské a uherské.

Dosavadní práce jest věcně velmi svědomitá, opírající se o všecky dostupné pomůcky a prameny archivní. Takovým způsobem by měly býti osvětleny všecky královské a zemské úřady zvláště v Čechách i na Moravě, pokud se to již nestalo, jako na př. Čelakovského prací o úřadě podkomořském.

V příloze autor otiskuje řadu královských prokuratorů českých a jejich pomocníkův až do roku 1620, jména prokuratorů čes. královen a několik důležitějších listin. Rejstříku ani jmenného ani věcného není, ale pěkně složený přehled obsahový na počátku knihy postačí úplně. *x.*

H. Friedjung: **Oesterreich von 1848 bis 1860.** In zwei Bänden. I. Band: Die Jahre der Revolution und der Reform 1848—1851; 1908 v Stuttgartě a v Berlíně. Str. XVIII + 486 + 26 (s 11 přílohami). Cena nejmenována. (Ostatek.)

S jakým zájmem sleduje naopak F. do nejmenších podrobností dějiny uherské — správněji maďarské, protože hnutí národů nemaďarských, zvláště slovanských, odbývá jen tak mimochodem —, jimž věnoval větší část své práce (knihy 3., 5., 7., 12., 13. a z části 8, 10, 11, 14.). „Celá Evropa", — začíná líčení své — „ale zvláště strana demokratická zírala s podivem na zápas (Ringkampf) svobodymilovného národa s jednou z velikých monarchií vojenských" (201). Proto také rád zveličuje úspěch zbraní maďarských nad bánem Jelačićem (77), mluvě o porážce charvátské, ač sám na téže straně nazývá úspěch zbraní maďarských „militärisch kaum nennenswert". Ostatně jest známo prohlášení Jelačićovo, že upustil od cesty své na Pešť toliko s ohledem na znovuzřízení císařské autority v Rakousku. Podobně i jinde, když vypravuje hodně rozvláčně o krvavých rozsudcích a násilnostech vlády Košutovy, velmi vřele ujímá se F. ministerského předsedy Batthyánya dle zprávy nalezené v pozůstalosti Bachově (v přílohách č. X.), líčí ještě silnějšími barvami Haynauovy rozsudky vojenských soudů císařských (235), následuje při tom ne vždy spolehlivých pramenů maďarských. Chci upozorniti aspoň na rozpor, jaký se jeví mezi prameny uherskými (mluví o 114 popravách vojenskými soudy) a mezi denníkem kněžny Metternichovy, která ví toliko o 60 popravách.

Že nelze ostatně historikům maďarským důvěřovati slepě, ukazuje autor sám (408 a 433). Ač sympathisuje zřejmě s Maďary, nese přece těžce převahu jejich v říši na úkor Němců (188).

Pro rakouskou otázku ve Frankfurtě a rakouskou politiku frankfurtskou vytěžil F. cenné příspěvky z korrespondence minist. předsedy Schwarzenberka se Schmerlingem, rak. zástupcem ve Frankfurtě (přílohy č. VIII.), s rak. vyslancem na dvoře pruském

s hrab. Trauttmansdorffem (181) a zvláště s nástupcem jeho Prokeschem-Ostenem (přílohy č. IX., z nichž nejdůležitější jsou dvě rozmluvy s králem pruským).[1]) Zajímavo jest, že se mu podařilo usvědčiti německého historika Sybela („Begründung des deutschen Reiches durch Wilhelm I.") z povrchnosti a z nepravdy — zjistiv nepřesné výňatky z akt a libovolné úsudky — a ukázati sebe ve světle rakouského vlastence.

O české otázce ve Frankfurtě nezmínil se ani slovem, připomenuv jen tak mimochodem, že Čechové „zamítli vyslati zástupce do německého parlamentu" (272). Pozvání Palackého do Frankfurta, zakročení Kurandovo na prospěch obeslání parlamentu a slavný list Palackého jako odpověď na pozvání Frankfurtským pominul prostě mlčením.

Ačkoliv jinak věnoval spisovatel otázce Frankfurtské velmi mnoho místa, přece nás na konec odkazuje s podrobnějším líčením srážky v otázce německé do svazku druhého (452), ježto prý první část věnována jest převážně vnitřnímu vývoji Rakouska (!).

Reorganisací státu po revolučních událostech r. 1848 a 1849, čímž vybudována byla vlastně říše nová, moderní, a měla býti založena jednotná říše habsburská, zabývá se F. se zřetelem k osobám nejvíce zúčastněným (Schwarzenberk, Stadion, Bruck, Bach) nezapomínaje jejich záslužných spolupracovníkův. Kolem nich seskupil zajímavé líčení své, škoda že ještě hodně neúplné, jak doznává sám, nazývaje svůj obraz reformní „prvním pokusem (309). Ve výstižné karakteristice osob zúčastněných, i hledí-li muže, jako Stadiona nebo Bacha, zvláště vynésti na úkor objektivity, nutno spatřovati přednost díla Friedjungova.

Zajímavo jest slyšeti, že centralista a germanisator Bach v počátcích vlády své navrhoval princip rovnoprávnosti všech národů uherských (66 a přílohy č. III.), jako později vyslovil se též pro zastoupení korunních zemí (v přílohách č. XI.), což autor ovšem potlačil úmyslně.

---

[1]) Proti výkladu F., že slovo „Schweinkrone", projevené králem o koruně německé (502), není přepsáním Prokeschovým, odkazuji čtenáře na str. 197., kde F. vypravuje, kterak koruna císařská stala se pouhým stínem (Schein), toliko symbolem

S jak úžasnou povrchností, neznalostí věcnou a hrubou stranickostí probral F. nad jiné významnou otázku zrušení poddanství selského a vyvážení půdy! Přes to, že mohl právě na reformy agrární použiti pomůcek prvého řádu, které ostatně též cituje (Grünberg: „Die Bauernbefreiung in Böhmen, Mähren und Schlesien", téhož Studien zur oesterr. Agrargeschichte a j.), shledáme se i tu s četnými nesprávnostmi a přestřelky, diktovanými národním šovinismem. Patenty císaře Josefa II. (zvláště zrušení nevolnictví 1781) neplatily prý všem zemím jeho (341); německý sedlák nebyl prý již od 16. stol. v „Hörigkeit", a osvobození týkalo se prý tudíž jenom slovanských a uherských částí říše habsburské. Proto prý nebyly také patenty Josefovy ani publikovány v obojích Rakousích, v Tyrolsku ani v Korutanech, ve Štyrsku prý toliko se zřetelem k území slovinskému. Neboť všude — pokračuje autor —, kde seděl německý sedlák v oblasti jednotné, neplatilo prý již dávno dřívější právo vrchnostenské, prodávati ho neb kupovati jako věc, osobní jeho svoboda byla prý nepochybna. Tak vysoko stál podle Friedjunga kmen německý nad ostatními národnostmi kulturou politickou i sociální (!). Naopak třeba konstatovati dle prací Grünbergových a Mellových (Die Anfänge der Bauernbefreiung in Steiermark), že sedláci němečtí nestáli o nic výše sedláků neněmeckých, a stav, jaký se zrušoval v koruně Svatováclavské 1781, bylo třeba měniti též v ostatních zemích habsburských. Podobně se to má s osobní svobodou německého sedláka, neboť německý stejně jako český byl prodáván i s půdou až po r. 1848. Co máme říci o tom, tvrdí-li autor klidně, že robota byla německým sedlákům věcí naprosto neznámou?

Jakoby nevěděl ničeho o záslužné práci Braunerově, vykonané literárně i na sněmě říšském, o usnesení moravského sněmu a jiných činitelů za zrušení poddanství, tvrdí, že „vyšší vývoj německého kmene donutil státní správu k tomu, aby učinila konec zbytkům feudalismu. Reformy ty pak prospěly také ostatním národnostem, které prý těžily ze spřežení (Zusammenspannung) s vedoucím (!!) národem.

Z četných nesprávností a povrchností dalších vyjímáme:

Dvůr povolal prý pod vlivem uherské strany šlechtické Slovany proti maďarskému radikalismu na pomoc (45). Toho nelze říci ani o Jelačićovi, tím méně o ostatních národech slo-

vanských. Má zvláště Maďarům za zlé, že příliš dlouho váhali s pomocí svou obležené Vídni (89), jako by nevěděl proč. Košut a s ním i velitelé vojenští dlouho se nemohli rozhodnouti; sympathisovali sice s revolucí proti dvoru, ale dosud prohlašovali, že drží se svého krále. Jakmile však vstoupili se zbraní v ruce na půdu předlitavskou, spálili za sebou mosty.

Nevyložil, proč arcikníželi Františkovi dáno bylo při nastoupení ještě jméno lidového císaře Josefa (118), jak pěkně líčí Helfert („Vznik ministerstva Schwarzenberk-Stadionova") v Osvětě 1891. Nedovídáme se, proč uherský sněm prohlásil abdikaci Ferdinandovu za neplatnou (126); jest přece známo, že se vymlouval na to, že na poděkování císařovo došlo bez vědomí jeho. Odkud vzal F. zprávu, že Rieger v parlamentě kroměřížském zasypal výsměchem padlé a poražené v říjnové revoluci? (156) Proč uchýlil se císař po revoluci říjnové zrovna do Olomouce? F. měl věděti, že již v srpnu Windischgrätz trval na tom, aby dvůr opustil Vídeň a odebral se na pevnost olomouckou do ochrany vojenského sboru jeho. F. ukazuje v četných případech na původ předních generálův a činitelů maďarských, ale opominul tak učiniti — snad proto, že nebyl náhodou Němec? — při Košutovi, jenž byl původem Slovák. Jindřich hrabě Clam-Martinic nebyl vůdcem konservativní šlechty rakouské, nýbrž české (259), na českém sněmě zasedají 72 poslanci za města (260), a docela nelze tvrditi vedle prof. Bachmanna, že „v německých zemích spolkových byla němčina před r. 1848 téměř neobmezeně řečí státní" (286).

Krajské rozdělení v Čechách stalo se pravděpodobněji nikoli podle národností (318), nýbrž podle zájmů společných (Denis 322). Schmerling a Bruck odstoupili prý proto, že nepřáli absolutismu (460), spíše však můžeme věřiti Denisovi (348), že „se jim dostalo cti dosti nezasloužené, předpokládáno-li o nich, jakoby byli zachovali nejasné předsudky liberální". Svědectvím proti autorovi jest scéna o odstoupení Schmerlingova, jak ji líčí sám. Dále třeba vytknouti, že tu postrádáme věci, které rozhodně patřily do prvního dílu, jako reformu vyučovací správy hr. Lva Thuna, vylíčení plánů celní jednoty s Německem, agrární reformu a politiku sociální v Uhrách, s kterými nás F. odkazuje do svazku druhého, za to však s událostmi, spadajícími do doby po r. 1851, setkáváme se tu častěji (350, 353,

358, 413, 431). Pohřešujeme též výkladu o stavu dělnické otázky v Rakousku, ačkoli o českém hnutí dělnickém máme již práce Horáčkovu a Tobolkovu.

O povrchnosti autorově svědčí zvláště, že mnohdy nejmenuje pramenů, odkud bral nové zprávy své, jinde opět podává jakoby letmo jen tolik, kolik se mu zlíbilo nebo právě hodilo. A kolika nedůsledností se dopustil F.! Rakousko dostalo se prý pomocí ruskou r. 1849 v odvislost cařovu, ale čteme na téže straně, že car zakročil zcela nezištně, aniž si vymínil jakoukoli službu vzájemnou (216). Jednou schvaluje snahu českých Němců po rozdělení ve správě a v soudnictví (274), o několik listů dále, mluvě o návrhu Palackého, diví se, kterak by bylo možno vykonati národnostní rozhraničení též v soudnictví! O Lvu Thunovi vyjádřil se tu hodně s patra, aby ho tam počítal k nejvýznačnějším mužům kabinetu Schwarzenberkova.

O nedůslednosti v pravopise (Schaffarzik, Schafarzik, Havliček, Paschkěvič a j.) nechci se tu šířiti.

Práce vzrostla neobyčejnou měrou tím, že četné životopisy, místy hodně obšírné, uveřejnil v textu, ačkoli patřily do poznámek. Někde tak arciť činí (306, 327, 374), jinde rozvádí je hodně rozvláčně nad čarou.

Nemíníme ovšem nikterak zamlčeti pokroky a novosti práce Friedjungovy — pokud o nich již nebylo řeči dříve —, ačkoli bohužel mizí v záplavě nedostatků z většiny právě vytčených. Zajímavě vylíčeny jsou poměry na dvoře vídeňském — ostrá karakteristika chorého panovníka —, kde uprostřed bezradných a váhavých činitelů stanula energická žena, později císařova matka Žofie. Po prvé zjištěno z reskriptů císařových, že palatin Štěpán, jmenovav o své ujmě Batthyanyho ministerským předsedou, překročil svou plnou moc (43).

Dovídáme se, že Metternich upozornil již 1817 císaře Františka na nedostatky systému vládního, císař však nedbal rad jeho, 1827 že žádal důrazně radu k rukám následníka trůnu (4), ale marně. Novinkou jest nám protokol státní konference ze dne 14. března 1848 (v přílohách č. I.); autor vyvrátil dále obecné mínění, jakoby byl císař 12. března 1848 nařídil svolání poradných stavů říšských (16), opravil Helferta, že Bach byl v létě 1848 ještě členem výboru bezpečnostního (28), vylíčil s novými podrobnostmi vystoupení Jelačićovo v Inšpruce (61),

vypravuje o demisi Bachově pod dojmem útěku císařova z Vídně (v přílohách č. IX.). Poslední metou říjnové revoluce — jak zjistil — bylo splynutí německého Rakouska se sjednoceným Německem, a zřízení samostatného uherského a neodvislého polského státu (91); o německém básníkovi Grünovi slyšíme, že viděl v ústavě březnové z r. 1849 ztrnulou centralisaci, žádaje „rozumnou federaci“ (271); mluví o neznámých dosud listech Braunerových[1]) Bachovi z r. 1849, psaných tonem velmi smířlivým za účelem svolání sněmu českého (284).

Friedjungův obraz říše Habsburské před r. 1848 a po něm není úplným ještě také z důvodů autorem nezaviněných. Publikované papíry Metternichovy neobsahují totiž všeho, co nalezeno bylo v pozůstalosti jeho. Rodina Kolovratova neuveřejnila dosud ničeho z papírů Kolovratových, velmi důležitých pro poměr jeho k Metternichovi.

Neznámy zůstaly dále F. protokoly státní konference, nebyly mu ještě přístupny memoiry Schmerlingovy, které vedle ustanovení jeho nesměji býti vydány za života císaře Františka Josefa I. Významný příspěvek přinesou také literární pozůstalosti ministra finančního Kraussa, barona Ambrozyho, starokonservativního šlechtice maďarského, těšícího se zvláštní přízni Schwarzenberkově, a korrespondence arcikněžny Žofie — dosud jest z listů jejích známo málo —, bude-li učiněna jednou přístupnou (arcikníže Ludvík Viktor, nejmladší syn její, pečoval o sebrání její korrespondence).

Z těchto všech důvodů zůstává Eisenmann, a tu lze bez výhrady souhlasiti s Friedjungem (VII.), „valně nejlepším zpracováním vnitřních dějin rakousko-uherských od r. 1848“.

S rejstříkem musíme počkati na druhý díl. *Dr. H. Traub.*

Nová díla.

Starožitnosti země české. Díl III. Čechy za doby knížecí. Na základě praehistorické sbírky musea král. českého a pramenů dějepisných píše Dr. J. L. Píč. Svazek 1. Část archaeologická. Vydáno příspěním České aka-

[1]) Listy ty hodlá referent uveřejniti, jelikož poskytnou cenného příspěvku na poznání osobnosti Braunerovy za doby porevoluční.

demie, Společnosti musea král. českého a zemského výboru král. českého nákladem vlastním. V Praze 1909. Stran 203 velikého kvartu se 40 tabulkami a 4 mapami. Cena 14 K, pro členy musea českého za 8 K.

Historického archivu České akademie vydáno čís. 33.: M. Pavla Žídka Spravovna péči Dra. Zd. V. Tobolky. Stran VIII a 193. V Praze 1908. — Čís. 34.: Příspěvky k dějinám soudu komorního království českého z let 1627—1783. Podává Václav Schulz. Stran 224. V Praze 1909.

Život a působení prvního praesidenta a zakladatele České akademie arch. Dra. Ph. a Dra. Techn. Josefa Hlávky s přehledem pokroku v umění stavitelském za jeho života. Napsal dv. r. inž. Alb. Vojt. Velflík. Nákladem České akademie. V Praze 1908. Stran 43.

Rozprav České akademie třídy II. vydána roč. XVII. č. 6. a 13., jež obsahují práce prof. čes. vys. šk. tech. M. Lercha: č. 6.: Příspěvky k vlastnostem počtu tříd kvadratických forem záporného diskriminantu, str. 20; č. 13.: Poznámky k theorii funkce Φ (a, b, v, x) — $x^{-a} (1 - x)^{-b} \int \rho^{vx} x^{a-1} (1-x)^{b-1} dx$. Str. 26.

Vlastivědy moravské vydány Místopisu sešity 262—266, obsahující Brněnského kraje okres Klobucký. Napsal Karel Jar. Bukovanský. Stran 151. Cena 2 K 70 h. V Brně, 1909. Nákladem Mus. spolku v Brně. S mapkou soudního okresu Klobouky u Brna od F. D.

Defenestrace pražská r. 1618. Napsal Fridolin Macháček. Zvl. otisk z Čes. Časop. Historického roč. XIV. Stran 45.

Zemský soud a zemské knihy těšínské. Napsal Dr. Jan Kapras. Zvl. otisk z Časop. Musea král. česk., roč. LXXXIII. Stran 16.

Apologie kardinála Dietrichštejna z r. 1619. Napsal Jan Tenora. Zvl. otisk z „Hlídky" roč. 1909. Stran 21. Cena 40 h.

Zpráv Komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy byla vydána v odd. geologicko-palaeontologickém čísla 7. a 8. — Číslo 7.: Dodatky ke geologické mapě okolí olomouckého (list Olomouc, pásmo 7., sloupec XVI.). Napsal Dr. M. Remeš v Olomouci. Stran 53. — Číslo 8.: O původu čedičových koulí na Jaklovci u Moravské Ostravy. Sepsal Jaroslav J. Jahn. Se 3 tabulkami. Stran 12. — Odd. meteorologického vydáno č. 1. o 117 stranách, bohužel bez nápisu, který má zníti: Krupobití na Moravě 1896—1906 (Dr. J. Koutný).

O zemském museu Františkově. Napsal Dr. Jaroslav J. Jahn. Zvl. vyd. Lid. Novin, Brno 14.

Geschichte des Fiskalamtes in den böhmischen Ländern. Napsal JUDr. Jaroslav Demel. Díl. I.: Das Fiskalamt des Königreiches Böhmen in der älteren Zeit bis zum Jahre 1620. Vydáno v Dopschově sbírce: Forschungen zur inneren Geschichte Oesterreichs. Sešit 5. V Inšpruku 1909. Stran X a 254.

Die Ansichtensammlung der mährischen Landesbibliothek. Napsal Dr. W. Schram. Zvl. otisk IX. roč. něm. Časop. mor. zemského musea. V Brně 1909. Stran 51.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVII. čísla 7.—9., ročníku XVIII. číslo 1. Z obsahu vyjímáme: Nové názory na tektoniku Alp (Prof. F. Počta). — Nové dějiny starofrancouzské literatury (V. Tille). — Znázornění souměrnosti krystalů zrcadlením (Karel Vrba). — Bakterie a dědičnost (Dr. Vladislav Růžička). — Gotika (Ant. Beer). — Studie k děj. anglického slovosledu (Dr. Vil. Mathesius). — Přehled pokroků fysiky za rok 1907. I. Mechanika (Dr. Fr. Nachtikal). — Výňatky z prací a zprávy.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XV. sešit 1. Články: Dekret Kutnohorský (Gust. Friedrich). — Dějinné předpoklady moderního imperialismu (Josef Šusta). — Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí (J. Bedř. Novák). — Privilegium krále Jana Čechům a Moravanům z roku 1310. Pokus o rozbor po stránce diplomatické. (V. Chaloupecký). — N. V. Jastrebova „Studie o Petru Chelčickém a jeho době“ (K. Krofta). — Příspěvky k počátkům českých dějin (L. Niederle). — Referáty, výňatky z časopisův a zprávy. Příloha: Faksimile notářsky ověřeného opisu dekretu Kutnohorského, jejž si 18. září 1414 vyžádal Jan Hus.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXIII. svazek 1. Význačnější práce: Zemský soud a zemské knihy Těšínské (Dr. J. Kapras). — Spor bratří s Vojtěchem z Pernštejna r. 1557 (Dr. G. A. Skalský). — Paměti Jiříka Tesáka Mošovského a jeho syna (Aug. Sedláček). — Strahovský sborník vzácných tisků příležitostných Václava Dobřenského z druhé polovice věku XVI. (Dr. Č. Zíbrt). — Z pamětní knihy bratrstva literátů v Prachaticích (Kat. Emingerová). — Hostašův exemplář zápisků Jana Jeníka z Bratřic (Dr. Č. Zíbrt). — Bohemika Persdorfské knihovny v Budyšíně (Dr. V. Flajšhans). — Povzdechy českých exulantů z roku 1629—1631 (Anna Holínová). — Drobné příspěvky. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů čes. — Hlídka literární. — Zprávy.

Časopisu moravského musea zemského vydáno redakcí Fr. Jar. Rypáčka a E. Bayera roč. IX. číslo 1. Nové práce: Kraj Slováků-Kopaničářů na panství Světlovském (J. N. Jelínek). — Smolná kniha bítešská z r. 1556 (Jan Tiray). — Výpis archivu Napajedelského (Petr Tesař). — Zprávy vědecké i jiné.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dra. Fr. Bílovského roč. XVII. sešit VI., ročníku XVIII. redakcí J. Boubely, Dra. Jar. Peky a Dra. K. Skřípského sešit 1.

Články: Tantiemy členů správních rad se stanoviska finančního zákonodárství (Vilím). — O hlavním úkolu mezinárodního řízení sporného (Dr. E. Ott). — Praktické případy.

Slavorum Litterae theologicae vydáno redakcí Tumpacha, Podlahy, Špaldáka, Urbana, Grivce a Dočkala roč. IV. číslo 4 s bohatými referáty ze všech slov. literatur.

Sborníku Historického kroužku vydána redakcí Dra. Mat. Kováře roč. IX. čísla 3. a 4. Nové práce: Klášter „Vallis Mariae“ v Oslavanech (Fr. V. Peřinka). — Radhošť. Lístek z dějin náboženského rozvratu v čes. král. (V. Oliva). — Pobyt Prusův v Kolíně před bitvou u Křečhoře od 17. května do 18. června 1757 (G. V. Svoboda). — Tři listiny z r. 1568, 1591 a 1615, týkající se bývalého panství kláštera Zlatokorunského (H. Gross). — Vévodkyně Savojská, velká dobroditelka (Al. Dostal). — Drobné zprávy a posudky.

Věstníku čes. professorů vydána redakcí Vojt. Hulíka a Dra. Jar. Jeništy roč. XVI. čísla 4. až 6. Z obsahu vyjímáme: Výchova uměním výtvarným (Jos. Jeřábek). — O otázce supplentské vzhledem k přesile zkoušených kandidátů (Fr. Granát). — O četbě naší mládeže a o žákovských knihovnách (Dr. Jar. Novák). — Několik slov na uváženou moderním filologům. — Z aktuálních úloh na poli dívčího vzdělání (O. Wagner). — Fonautografie v moderní filologii (Fr. V. Žlábek). Výchova hudební a divadelní (Jar. Mikan). — Škardův návrh na změnu zemského zákona o učebné povinnosti učitelů škol realných v Čechách (Vojt. Hulík). — Poměry a vyhlídky supplentů na čes. středních školách (Dr. Jar. Novák). — Literatura. — Drobné zprávy. — Zprávy spolkové.

Meditací, měsíčníku pro literaturu, umění a filosofii, vydán redakcí V. Bitnara, Dra. Jos. Kratochvíla a E. Pacovského roč. II. svazek 1. Z článků vyjímáme: Svatopluk Čech. Nábožensko-filosofické jeho názory. (Al. Spisar). — Šedesát let čes. umění (E. Pacovský). Rozhled. — Literatura.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVIII. čísla 3.—5. Nové práce: Prohlášení konstituce r. 1848 na Vorlíce a nešťastný skon jejího vykladatele, vrchního J. Perwolfa. (Dr. Vojt. J. Nováček). — Přijímání za sousedy na Hané (Jan Vyhlídal). — Bankocetle a šajny v současných skládáních lidových (Ant. Dolenský). — Až bude chodit Antikrist.. (Fr. Viktorin). — Obchůzka brůny na Podřipsku (K. Rozum). — Bratři Růžového Kříže v zemích českých a proroctví jejich na rok 1622 (Dr. J. Volf). — Lidový kroj ženský z Milotic u Kyjova (Jos. Klvaňa). — Dopis Boženy Němcové o „dlouhé noci“ přástevnic r. 1846 (Fr. Bakeš). — Písničkář Fr. Hais a jeho paměti (Dr. Č. Zíbrt). — Lidové názvy polí na Kolínsku, Poděbradsku a Nymbursku (B. Mach). — Vavřince Leandra Rvačovského Masopust (Dr. Č. Zíbrt). — Hra o sv. Dorotě (Št. Dvořák). — Denník rychtáře Matěje Racka o prohlášení konstituce na Vorlíku r. 1848 (Dr. Č. Zíbrt). — Zaříkání ohně za Krokví ve mlýně (J. Š. Baar). — Slovácká svatba ve Vlčnově (J. Šach). — Cizí rozprávky o Češích za starodávna (Dr. Č. Zíbrt). — Rostou houby (Fr. Homolka). — Dřevěné zámky v Řakomi (K. Rozum).

— Dorota Jinová Pacovská (Fr. Tischer). — J. Černíka Zpěvy mor. Kopaničářů. — Filipa Friebecka dopisy o Hanácích r. 1778 Max. Šimkovi a jich zneužití v díle: Schlözer, Briefwechsel 1780 IV. (Dr. Č. Zíbrt). — Slovenské písně z Bošácké doliny (J. L. Holuby). — Jak stará Brachaňka muhla mět peníze (Fr. Kolísek). — Lidové písně v novém zpěvníku školském Dědictví Komenského. — Pohřeb za hrůzy morové rány v Praze r. 1582. — Baráčníci ve službách lidovědy české.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XVI. čísla 1.—3. Nové práce: Theologické rozepře Jakuba z Nouviona s Husity v Praze r. 1408 (Dr. J. Sedlák). — Apologie kardinála Dietrichštejna z roku 1619 (Jan Tenora). — O řeckých papyrusech, zvláště křesťanských (Dr. K. Kyselý). — Vlnění podmínkou fysikálních zjevů (Dr. J. Koutný). — Podskalácký příklad (Leoš Janáček). — Maine de Biran, filosof a křesťan (V. Lankaš). — Pozoruhodnější novinky západo-evropských literatur (Al. Koudelka). — Zprávy z různých literatur, referáty, zprávy ze života náboženského, věda a umění, rozhledy národohospodářské, sociální a školské.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdla ročníku XXV. čísla 3.—5. Z obsahu vyjímáme: Prof. Dr. Alois Musil (Jos. Herzig). — Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě (Jan Halouzka). — Kněží a česká hudba (Otakar Jakoubek).

Naší obce vydány radakcí JUC. Vlastim. Ondrúška ročníku III. sešity 17.—22. Význačnější články: O zdanění obecních financí. — Reforma domovní daně. — Kterak zvýšíme důchod z půdy (Fr. Kolátor). — Daň z přírůstku ceny při pozemcích. — Různé zprávy. — Věstník starostenský. — Zprávy literární.

Žďárského obzoru vydána redakcí Dra. B. Drože roč. IX. čísla 5. a 6. Obsahují pokračování článku archit. Stan. Sochora: Volné kapitoly o památkách umění výtvarného na Žďársku.

Brdského kraje vydána redakcí Dra. B. Horáka roč. I. čísla 4. a 5. Nové práce: Co ví lid na Rokycansku o fextech (B. Moravec). — Drahoňův Újezd (Fr. Wild). — O výživě a výchově zdravého dítěte (Dr. V. Říha). — Lidové knihovny (Miloš Fiala). — Směs a různé zprávy.

Musejní spolek brněnský, jako vydavatel Moravské vlastivědy, obrací se důtklivě na veřejnost českou, aby podporovala intensivněji snahy jeho, zvláště odebíráním jednotlivých okresů, poněvadž stálých odběratelů díla celého ubývá rok za rokem, a jest čestnou povinností všech, aby důležitý podnik tento mohl býti zdárně ukončen. Dosud byly vydány okresy: brněnský o 3 svazcích (K 7·20), bítešský (K 4·—), bučovský (K 3·—), jihlavský (K 4·80), blanský (K 4·20), dějepis Brna (K 6·—), kunštátský (K 3·20), litovelský (K 6·—), ivančický (K 5·—), znojemský (K 8·—), boskovský (K 4·20), jaroslavský (K 2·20), val. kloboucký (K 5·—), třebický (K 7·20), vranovský (K 3·60), rožnovský (K 4·20), bystřický n. P. (K 4·20), vizovský (K 4·40), vel. meziříčský (K 7·20), frenštátský (K 4·—), náměšťský (K 5·—) a klobucký u Brna (K 2·70).

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Moravská Národní Jednota.

K 60. ročnici jejího založení jako příspěvek k dějinám národního obrození Moravy

sepsal Jan Kabelík.

Morava v letech třicátých ze známých příčin zůstávala pozadu nejen za Čechami, přirozeně vždy pokročilejšími, nýbrž také za Slovenskem; nedocházelo k vydávání časopisu, a knižní produkce moravská byla rovněž počtem skrovná. Čilý Al. V. Šembera, chtě zpomoci této stagnaci na Moravě, roku 1836 mezi přáteli české literatury založil tak zv. Matičku Moravskou na vydávání takových knih, které „nakladatele ani při Matici České ani mezi knihkupci moravskými nenalézají, které zasluhují, aby vydány byly, a sice co díla na Moravě sepsaná — na Moravě".[1]) Křížová cesta Matice České s počátku let třicátých byla dostatečným poučením obezřetnému Šemberovi, že za té doby nelze pomýšleti na společnost veřejnou. Sbíral tedy v soukromí příspěvky na vydání toho kterého spisu, r. 1845 pak podíly 5 zl., za něž mělo se podílníkům dostávati vydaných spisů, pokud vklad by stačil, tak že se vklad podobal téměř předplatnému. Výnos měl připadati spisovatelům.

Přičiněním tohoto sdružení vydány tiskem r. 1836 Klácelovy Lyrické básně a Básně z r. 1837, jež uvítány literární obcí českou jako plody pozoruhodné a vzbudily ve spisovatelích moravských radostnou naději ve tvořivou jejich sílu. K potřebám venkovského obyvatelstva hledělo se vydáním spisku Amerlingova, Přátelům štěpařství, r. 1836, a hrdost vlasteneckou měl buditi Šemberův Vpád Mongolů do Moravy vydaný k 600leté památce této události r. 1841, jenž došel takového úspěchu, že

[1]) Květy 1846, č. 89.

již r. 1844 uspořádáno druhé vydání jeho. R. 1843 a 1844 péčí téhož sdružení vyšly tiskem dva svazečky Básní rodilého Moravana Vinc. Furcha, žáka Šemberova, které byly Šemberovi radostným svědectvím úspěšného výsledku buditelských jeho snah. R. 1846 posléze vydány Bájky Bidpajovy (I. díl) v překladě F. Třebovského (M. Fr. Klácela), který, použiv prastarého spisu světové literatury, za dusné sklíčenosti své doby „vložil hluboké politické a náboženské pravdy zvířatům do úst“, by „takto jako v cukru zaobalené pilulky“[1]) přinesly užitek čtenářstvu.

Opatrný a přesný Al. V. Šembera, jakmile dovolily okolnosti, složil veřejné účty ze správy Matičky Moravské,[2]) a jistě s vděkem jest doznati, že s hřivnou sobě svěřenou hospodařil znamenitě. Také všeliké obavy české, aby „uvažování pouze provinciálních potřeb nepřecházelo snad v zhoubný literární separatismus“,[3]) obavy, živené právě čerstvým literárním rozkolem slovenským, objevily se bezpodstatnými, a také z Čech docházely odtud všeobecného souhlasu snahy po probudilejším životě literárním na Moravě.

Událostmi březnovými r. 1848 nenadále umožněno národním předákům moravským nejen vyvíjeti činnost veřejně, ale také organisovati ji na základech širších.

Uvědomělí našinci ve Vídni již v dubnu sestoupili se v Českomoravskoslezskou Jednotu, aby „pozdvihovali hlasu svého o zachování a zvelebení národnosti naší“. Jednota vydala česky nebo německy patero článků v tomto smyslu psaných, zejména memorandum ze dne 18. dubna 1848 stavovskému sněmu moravskému o provedení rovnoprávnosti obou jazyků na Moravě.[4]) V čele Jednoty stál dr. Jan Dvořáček, advokát, rodák tišnovský, který také propůjčil svůj byt na založení slovanského vzdělávacího a čtenářského spolku vídeňských našich příslušníkův.[5]) Rovněž na povzbuzování národnosti a poučování lidu na Moravě založen v květnu 1848 v Olomouci Spolek Slovanský,[6]) a potom následovala Jednota Moravská se sídlem v Brně. Podle stanov, přijatých

---

[1]) Slova kritiky K. Havlíčka, Čes. Včela 1846, str. 227.

[2]) Příloha k Mor. Nov. 1849; čís. 31.

[3]) Květy na uv. m.

[4]) Týdenník 1848, str. 137.

[5]) Tamtéž, str. 140.

[6]) Tamtéž, str. 199, a J. Bartocha: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci, str. 28.

ve shromáždění členstva dne 6. června 1848, mělo býti účelem spolku toho 1. vzdělávati se v jazyku českém čtením a rozmluvou a napomáhati národnosti slovanské i vzdělanosti vůbec; 2. bdíti nad provedením úplné rovnosti práv obou jazyků vlastenských v Moravě.[1])

Místnosti Jednoty byly v bytě hr. Bedřicha Sylvy-Taroucy na Zelném, trhu č. 318, kde byla členstvu přístupna bohatá knihovna i jiné sbírky vzácného toho ctitele umění i lidumila, jenž povždy bude připomínán s vděkem, kdykoli vyslovíme drahé jméno našeho Jos. Manesa. Tichá činnost sebevzdělávací nepřekážela ovšem nikomu, ale bylo zle, jakmile Jednota po rozumu svých stanov po prvé vystoupila politicky.

Dne 7. června 1848 vyšlo z Jednoty Slovo o sněmu říšském ve Vídni, svolaném na den 26. června 1848.[2]) V něm bylo vysvětleno, co znamená konstituce, jak důležitá jest za nového stavu věcí volba vhodného poslance, a doporučeno tudíž voličům voliti jen takové muže, kteří by zastávali úplnou samostatnost a neodvislost Rakouska, rovnost národů rakouských a pracovali k tomu cíli, by každý národ bez újmy celistvosti mocnářství své zvláštní věci sám si řídil a aby se proto činnost říšského sněmu obmezila na zákony, týkající se celého mocnářství. K výběru vhodných kandidátů Jednota nabízela občanstvu své služby.

Nevinné toto provolání píchlo do vosího hnízda. Němci brněnští byli pro Frankfurt a proti volbám do parlamentu frankfurtského těžce nesli odpor český, který pronikl také na Moravu. Kromě toho nejstrašnější pověsti se roznášely o útrapách, které snášeti jest Němcům v Praze, a Brno splácelo, jakož jsme již teď zvykli, křivdy domnělé křivdami skutečnými, při čemž neušetřen potupou ani Klácel, jakkoli svobodomyslné i ryze humánní smýšlení jeho bylo známo všeobecně. To vše přičteno bylo za zlé též Jednotě, která se jevila ve svých zástupcích spolkem nejen českým, nýbrž i spolkem zbarvení značně konservativního. Byliť na provolání podepsáni: Al. V. Šembera, professor, Jan Ohéral, redaktor Týdenníka, Ant. Kudla, kandidát soudství, Ant. Macenauer, kandidát soudství, K. Zedník, J. Jedlička, měšťan, Lub.

---

[1]) Týdenník 1848, str. 279.
[2]) Tamtéž, str. 192.

Winter, Jos. Těšík, kaplan, G. Kalivoda, professor, F. Sušil, professor, Jan Jílek, měšťan. Podpisu hr. Sylvy-Taroucy zde není; hrabě již meškal v Praze, aby se zúčastnil sjezdu slovanského.

Následek provolání byl pro Jednotu smutný. P. Jos. Těšík psal hr. Sylvovi-Taroucovi: „Do Vašeho bytu přišli gardisté podívat se, co se tam děje; roznášela se zpráva, že u Vás mívají Slované noční schůze, Vy že jste peníze proletářům dal, aby kramolu proti pekařům a moukařům činili, ačkoli jste dávno již byl odjel, než výtržnosti se staly. Mimo to pověsti a povídačky o pletichách slovanské strany v Brně; špiclové každého, kdo do Vašeho domu vchází a z něho vychází, dobře pozorují.... Vyznávám, že duše má trpkostí nejtrpčejší jest ztrápena. Jednota Moravská vlastně přestala, žádný již tam nechodí, anoť jest se obávati útoku na Váš byt."[1]) Dohrou pak bylo toto: biskup hr. Ant. Schaffgotsch, jemuž vše české zapáchalo husitstvím, na ponuknutí nejčervenějších liberálů německých rázem dovedl zakročiti proti mužům, jejichž vroucně katolické smýšlení nepodléhalo nejmenší pochybnosti, jen protože byli Češi; Těšíkovi se dostalo přísné důtky, a Sušilovi pohroženo, že bude složen s professury.[2]) To bylo, tuším, hlavní příčinou, proč Sušil od té doby veškerého politického působení zůstával vzdálen[3]) až do své smrti, přestávaje pouze na ideovém organisování kněžstva, jež ovšem v zápětí mělo také velký vliv politický.

Jednota „následkem nedůvěry některých občanů Brněnských ku ctnosti a šlechetnosti moravských Slovanů" ani základních pravidel nemohla zaříditi.[4]) Ta vydána teprve 21. srpna 1848,[5]) když Jednota ve svém vývoji takto zaražena, už už skonávala; jakmile byl odjinud učiněn popud na zařízení spolku jiného s týmž účelem, ustoupila novému sdružení,[6]) jež ostatně převzalo také v podstatě její jméno.[7])

---

[1]) V. Brandl, Bedřich hrabě Sylva-Tarouca, Č. M. M. 1881, str. 145.

[2]) V. Brandl, Bedřich hrabě Sylva-Tarouca. Č. M. M. 1881, str. 145.

[3]) Zaráží jistě, že na př. nebyl, neřku-li dopisovatelem, ale ani odběratelem Mor. Nov. Viz seznam jich 1849, čís. 298.

[4]) Týdenník 1848, str. 200, pozn. red.

[5]) Tamtéž, str. 279.

[6]) Holom. Nov., č. 41.

[7]) Nár. Nov. 1848, čís. 158, přinesly Provolání spolku pro vzdělání politické v Brně ze dne 9. října 1848, jehož nenacházím v Týdenníku. Snad někteří ze členů Jednoty pomýšleli na založení spolku politického, o němž však nedopátral jsem se dalších zpráv.

Ale bez památky literární nezůstala ani tato původní Jednota Moravská; z fondu bývalé Matičky Moravské péči její, hlavně Al. V. Šembery (nákladem 118 zl. 43 kr.),[1] vydán v Brně začátkem října 1848 Šemberův významný spisek o 34 str. 8⁰: O rovnosti jazyka českého s německým na Moravě,[2] a to i německy, aby též Němci byli informováni o té důležité otázce.

Podle usnesení sněmovního ze dne 14. dubna (a potom ze dne 15. srpna) 1848 měly býti oba zemské jazyky prohlášeny rovnoprávnými. Zvláštní komise měla se uraditi, jak by bylo lze nejlépe usnesení to uskutečniti, a jako znalci přidáni této komisi Al. V. Šembera i prof. A. Heinrich. Vzhledem k důležitosti věci Týdenník, podávaje zprávu o tom,[3] přál si porady jiných ještě znalců, jmenovitě P. V. Žáka, prof. J. Helceleta a I. J. Hanuše, dra. Kaliny i dra. Dvořáčka, a Šembera sám se dožadoval, aby mu znalci, zvláště z kruhů školských a duchovenských, byli nápomocni radami.[4]

Ze všech jediný V. Žák přihlásil se veřejně k slovu, do Týdenníka (str. 161 a n.) podav článek: K otázce, jak by obě řeči v Moravě, totiž česká a německá, se daly ve prostonárodních školách narovno postaviti? Správně tu zamítá vyučování cizímu jazyku na stupni nejnižším; chce, aby se jím počínalo až v 3. tř. hlavní školy a potom pilněji k němu přihlíželo nejen jako k samostatnému předmětu, nýbrž i v odborném názvosloví jednotlivých předmětů jiných až ve zvláštní třídě přechodní, kterou by rád byl viděl vsunutou mezi třetí třídu hlavní školy a tř. čtvrtou anebo 1. gymnasijní. Na školách vyšších podobně by bylo pěstovati druhý zemský jazyk důkladně, ale nikoli tak, jak si to patrně tehdy představovali mnozí, aby zůstalo vše při starém a ke školám středním německým přidán byl pouze učitel češtiny.

Jak vidíme, Žák jsa znalcem školství obecného — byl katechetou a ředitelem brněnské školy normální — přihlížel tu zejména ke školství tomuto, tedy pojal celou věc, o niž šlo, úzce.

Jinak si vedl Šembera. Byl sice do komise povolán jako znalec školství, jako učitel jazyka českého při akademii stavovské,

---

[1]) Mor. Nov. 1849, č. 31. Příl.

[2]) Za 12 kr. stř.

[3]) Týdenník 1848, str. 127.

[4]) Týdenník 1848, str. 128.

ale byl zároveň právníkem a od dob své právnické prakse podržel vždy velice dobrý smysl pro všeliké požadavky praktického života, který mu právě za této příležitosti znamenitě přišel vhod, neboť nešlo pouze o úpravu jazykové otázky ve školách, nýbrž také o další důsledky pro veškerý život veřejný, jakož bylo v intencích usnesení sněmovního.

Velmi vhodně ve spisku svém začíná tedy retrospektivou, aby osvětlil žalostný úpadek platnosti češtiny v životě veřejném na Moravě, který líčí těmito slovy (str. 4.):

„Každý sebe níže postavený úředník, každý duchovní a učitel v Moravě, jsa rozený Slovan, umí mluviti s mládeží německou německy; jsouť však okrskoví dozorcové nad školami, jenž při zkouškách mládeže moravské jsou němými svědky; jsouť faráři v kolaturách moravskoněmeckých, jenž neumějí svým moravským farníkům slova útěchy uděliti, a jiní duchovní, kteří nebyvše nikdy povzbuzeni, by se učili česky, co řečníci na kazatelně bývají lidu za posměch; jsouť úředníci političtí, jenž nerozumějí stížnostem lidu utiskovaného; soudcové, kteří neostýchají se vraceti stranám spravedlivost hledajícím žádosti a žaloby české nazpátek, by je zadaly po německu; jsouť lékaři i advokáti v místech moravských, jenž nerozumějí těm, kdož o radu a o pomoc je žádají; jest na sta učitelův na moravských školách, kteří neznají ani počátky pravopisu českého, vůbec pak množství úředníků a jiných osob, kteří dle zákona mají býti v jazyku českém úplně sběhlí, kteří ale neumějí ani snesitelně česky čísti, ano mnozí, kteří byvše přijímáni v úřad, nebyli ani přidrženi, by se vykázali vysvědčením z jazyka českého, jakož zákon toho požaduje.“

Od této doby má býti jinak, a lze rovnost češtiny s němčinou provésti bez ublížení jazyku německému. Především na školách. Aby získal správný podklad svým dalším vývodům, Šembera připojil sem výsledek sčítání obyvatelstva moravského podle národností z r. 1846. Všude přihlíží k territoriálnímu rozdělení obou, aby podle něho činil potom návrhy na dislokaci různých škol. Zásady jeho na úpravu jazykové otázky na školách jsou tyto:

Ve školách národních v místech moravských budiž vyučováno česky, v německých německy, druhému pak jazyku zemskému nikoli; ve smíšených místech rozhoduj většina žactva, ale v náboženství budiž i menšina vyučována jazykem svým, a podle možnosti budiž k němu přihlíženo i v ostatních předmětech.

K tomu cíli bylo by ovšem třeba přiměřeně upraviti vzdělávání učitelstva; proto navrhuje Šembera, aby se již od r. 1849 v běhu praeparandním na hlav. školách přednášela mluvnice česká a methodika, pokud možná i jiné některé předměty, na semináři učitelském pak svým časem aby bylo vyučováno ve všech předmětech po česku.

Na školách měšťanských, nižších reálkách od nového roku budiž vyučováno náboženství v jazyce mateřském, jazyku českému jako předmětu obligátnímu, v místech českých pak ještě některým jiným disciplinám po česku. V Brně, v Olomouci, snad i v Jihlavě vedle měšťan. škol německých buďtež zřízeny i české. Podobně by bylo upraviti i vyučování jazykové na reálkách, jejichž dislokaci navrhuje Šembera, a to dosti vhodně vzhledem k populaci tehdejší; české reálky by podle něho měly býti zařízeny v Hranicích, Hradišti, Prostějově, Brně a v Třebíči.

Na gymnasiích v okresích moravských měj místo za vyučování jazyk český, při tom však budiž učeno jazyku německému jako předmětu, a mimo to ještě po německu dvěma dalším předmětům, na ústavech v okresech smíšených polovině předmětů po česku, polovině po německu. V okrscích německých budiž učeno všem předmětům německy, a jazyk český buď toliko předmětem povinným. V poznámce Šembera připojuje doznání, že zde ustoupeno od pravidla rovnosti a ponecháno Němcům samým na vůli, chtí-li si zaříditi vyučování podobně jako Čechové. Na základě národnosti obyvatelstva navrhuje přiměřenější dislokaci gymnasií, která byla Čechům umístěna nevýhodně; bylať z 8 gymnasií pouze 2 umístěna v okrscích moravských (Kroměříž a Strážnice).

Na technice již by bylo vyučovati všem předmětům česky i německy; stejně i na universitě v předmětech, z nichž by studující jednou měli podrobiti se zkouškám státním; v jiných však by bylo ponechati professorům na vůli, učiti po česku či po německu.

Při tom Šembera předpokládá jako zkušený znalec, že na prospěch rozkvětu vyššího života duševního v zemi by vysoké školy musely býti soustředěny v Brně, dokládaje slovy varovnými, jež třeba míti dosud na paměti: „Kdokoli jest přítelem vlasti své a pokroku duchovního, musí přáti, by (dosavadní) rozdvojení pominulo.“ (Str. 22.)

V oddílu druhém navrhuje provésti rovnost jazyka českého s německým ve chrámech tak, aby v kolaturách moravských byly bohoslužby české, v německých německé, ve smíšených české i německé podle počtu obyvatelstva obojí národnosti.

Podobně míní provésti rovnoprávnost v úřadech, čemuž věnován třetí oddíl spisku. Základní zásadou tu budiž, aby bylo se stranami jednáno v jejich jazyku,[1]) úřady nižší s vyššími jazykem v místě obvyklým, vyšší s nižšími jazykem těchto, s nejvyššími podle libosti česky nebo německy.

Znalost jazyková by se prokazovala zvláštní zkouškou, a zákonem by bylo nařiditi: „Na všeliké důstojnosti církevní, na úřady politické, soudní a jiné veřejné buďte od nynějška dosazovány jen osoby, obojího jazyka vlastenského úplně mocné.“

Spisek Šemberův nevznikl bez vlivů cizích.

V Čechách po rozumu kabinetního listu ze dne 23. března již před ním Tomek 30. března uveřejnil svůj návrh na provedení rovnoprávnosti obou jazyků zemských ve školách, kde rovněž chce začínati učením druhého zemského jazyka až v 3. neb 4. tř. hlavní školy, na gymnasiích za vyučování veskrze jazykem mateřským pěstovati druhý zem. jazyk jako povinný předmět; při odborném vyučování však žádá, aby se přidávala vždy co nejúplnější terminologie v druhém zem. jazyku. Na universitě měl každý přednášející míti svobodu přednášeti česky nebo německy. Návrh tento byl v podstatě převzat do návrhu Národního výboru na provedení rovného práva obou jazyků zemských ze dne 3. června, jen že ještě odpadla zmínka, aby se na gymnasiích přihlíželo k terminologii v druhém zemském jazyce. Proto také redakce Nár. Nov. vyslovila se ostře proti němu: „Již hlavní zásada jeho, aby totiž až do nejvyšších škol v českých krajích všecko po česku, v německých všecko po německu se přednášelo, jest nanejvýš škodlivá. Takovým způsobem budou na věčné časy obě národnosti v zemi naší ostře odděleny a němečtí vzdělanci tak málo po česku se naučí, jako čeští po německu, když se jen těmto jazykům co předmětu vyučovati bude ..... (i) musí se ve všech gymnasiích

---

[1]) Kousek práva jazyku českému přineslo nařízení ze dne 20. května 1848, aby výroky a úřední vynesení vydávána byla v jazyku vlastenském, v každé krajině obvyklém. Týdenník 1848, č. 30.

některým předmětům česky i některým německy vyučovati, aby žákové všickni v obou řečích náležité zběhlosti nabyli.“ [1])

Je vidno, že Šembera, maje na mysli poměry moravské, národně horší českých, přidržel se zásady Nár. Novin; bál se prostě o existenci českých škol vůbec, kdyby z nich měla vycházeti mládež, která by dokonale neovládala jazyka německého, který věky takovou přednost si získal nad jazykem valné většiny obyvatelstva moravského, a chtěl spíše ve znamení dvojjazyčnosti českému žactvu zjednati převahu nad německým; odtud jeho navržené plus jazykového výcviku v němčině na školách českých, kdežto německým nechána v té věci volnost. Rozvoj otázky jazykové na školách byl potom jiný, než očekával Šembera. Ale za daných okolností byly návrhy jeho dobře uváženy a pochopitelny, leckerá pak místa jeho spisku zůstávají zajímavým příspěvkem na poznání tehdejší Moravy. Vidíme na př., jak hluboko germanisace už pronikala kraje nejčeštější, když zazníval při bohoslužbách školských německý zpěv v Prostějově, Dolních Kounicích, Příboře, Lipníku, Kyjově, Hradišti, Telči, Kroměříži a Strážnici, neboť, jak si stýskáno, dům modlitby byl zároveň „Sprachanstalt“.[2]) Měříme dneškem, pokud jsme obhájili půdy své, tak jako vidíme, pokud jsme ustoupili, když na př. Lednice, Kučerov a j. osady uvádějí se zde jako smíšené.

Co do rovnoprávnosti jazyků v úřadech Šembera celkem shoduje se s návrhem Tomkovým ze dne 6. dubna 1848, žádaje českého dopisování až do nejvyšších úřadův.

Ovšem snům o rovnoprávnosti učiněn byl záhy potom konec. Šembera ještě stal se členem zemské školní rady a přísedícím pětičlenné komise, která měla dále pracovati ve smyslu jeho návrhů a chtěla navrhnouti od r. 1849 již aspoň učitele češtiny na každém gymnasiu. Všecko to na dlouhá léta položeno ad acta; na gymn. brněnském na př., kde ještě podle správného počítání Šemberova r. 1848 bylo 247 Slovanův a 145 Němců, již r. 1850 napočteno mnohem více Němců než Slovanův, a o vzdělání těchto v jazyce mateřském praví zpráva ústavu: „Es ist vorgesorgt, das gänzliche Vergessen der slavischen Muttersprache unmöglich zu machen.“ [3])

---

[1]) Jan M. Černý, Boj za právo, str. 277—280.

[2]) Mor. Nov. 1849, čís. 250. O školách národních.

[3]) Mor. Nov. 1850, č. 166.

Překotný vývoj politických událostí na jaře r. 1848 nepřinesl české Moravě takových úspěchů, jakých v prvním opojení očekávala. V kruzích literárních i politických dospělo se záhy poznání, že politické vymoženosti budou zabezpečeny národu teprve tehdy, až se v širokých vrstvách lidových rozroste žádoucí vzdělání.

Proměnný, ale jako demokrat vždy vzdělání lidového pamětlivý redaktor Jan Ohéral,[1]) který byl se Šemberou v čele Národní Jednoty svrchu zmíněné a potom octl se na nějaký čas v popředí mezi českými poslanci z Moravy na říšském sněmě v Kroměříži, jsa starostou Moravského klubu,[2]) prvně pečoval o založení spolku, jehož úkolem by bylo buditi národ k povědomí o sebecitu a vůbec jej vzdělávati.[3]) Prostředkem k tomu mělo býti vydávání knih prostonárodních a vědeckých i zakládání knihoven a podporování škol.

Vzdělávací tento účel měl býti naznačen již v názvu Jednoty; měla býti ozdobena jmény věrověstů slovanských, kteří zároveň s náboženstvím šířili vzdělání v lidu moravském jazykem slovanským.

Mor. Noviny ze dne 19. března 1849, č. 63, přinesly vzletné provolání, „aby vlastenci sestoupili se v spolek neb raději obnovili ochablou Jednotu Moravskou". Volaly ke krajanům takto:

„Pevným základem všeho obecného blahobytu a mravního zdokonalování jest dobré vychování a dobré školy všeho druhu! Tuto pravdu uznal již před sty lety náš co šlechetný lidumil a nedostihlý národní vychovávatel ode všech vzdělaných národů svého času velevážený a slavený Moravan Komenský. Tehdáž dosáhlo národní vzdělání v naší milé vlasti dobře zřízenými školami neobyčejně vysokého stupně. — Osudnou však bitvou na Bílé Hoře klesla svoboda naše, a bujarý tehdáž strom národnosti, jemuž všecky ovlažující zdroje odňaty byly, vadnouti počal, a tím též krásný jeho květ — řeč naše! Školy spustly, lid ubohý osirotčil a dvě stě let v národní a duševní porobě žil, aniž bylo upřímným jeho přátelům dovoleno, nějakým způsobem přispívati ku spáse jeho!"

„Rok 1848 navrátil nám naše svatá, nepromijitelná národní práva. Aby však náš lid ovoce svobody požívati mohl, zapotřebí

---

[1]) Viz: K. Šmídek, Zpomínka z mladého věku. Beseda 1875.

[2]) Holom. Nov. 1849, čís. 26.

[3]) Holom. Nov. 1849, čís. 30, a Mor. Nov. 1849, čís. 53.

jest spojení všech, by se lidu našemu poskytly prostředky ku vzdělávání občanskému a národnímu.“ Proto zřízena Jednota sv. Cyrilla a Metoděje, jejíž navržené stanovy se pak oznamují.

Když bylo přihlášeno padesát členů, prozatímní výbor, v němž byli Jan Ohéral, dr. Pražák, A. Kudla, Klácel, Zapletal, F. V. Průdek, V. Brázdil,[1]) ustanovil valnou hromadu na den 17. dubna. Konána pak v bytě Ohéralově na Velkém nám. v Brně, č. 83 za velikého účastenství vlastenců z celé Moravy; z Čech přítomen byl Karel Havlíček, „jenž svou radou hlavně přispěl, aby nic nevklouzlo v statuty, co by bylo přemrštěné, co by se nehodilo v čas, aneb co by vždy ostávalo jen na papíře, ale v skutek nikdy by nevešlo.“[2]) Havlíček také zanechal nám popsání této důležité schůze,[3]) v němž se po zásluze vysmál, když na Moravě se toho neodvážili, jak nevědomosti úřední, která přezvala spolek Jednotou sv. A p r i l a a Methoda, tak předchozímu upozornění úřednímu, kterak vlastně mají býti uspořádány stanovy. Ježto se objevilo, že úřad pohlíží na Jednotu jako na spolek politický, bylo důrazně vytčeno po usnesení téměř jednosvorném, že zařízená „N á r o d n í J e d n o t a s v. C y r i l l a a M e t h o d a n e m á n i k t e r a k s t á t i s e s p o l k e m p o l i t i c k ý m“. „K čemu vždy ta politika?“ ptal se Klácel. „Vždyť právě ta jest již květ, my ale musíme teprv zasívat símě vzdělanosti vůbec a přičiniti se, aby lid poznával svět a povinnosti své.“[4]) Na schůzi zvolen byl výbor ze dvojích členů: brněnských (10) a venkovských (24). Za starostu byl zvolen M. Fr. Klácel, za jeho náměstka Uherek, za jednatele Al. V. Šembera a A. Kudla, za pokladníka dr. Al. Pražák, a usnesená „pravidla“ spolková uveřejněna v Mor. Nov., č. 91.

Původní první dva články stanov zněly takto:

„I. Tato Jednota jest spolek, mající za účel vzdělávání lidu moravského, probuzování a upevňování národního vědomí a sebecitu jeho.

---

[1]) Mor. Nov. 1849, č. 79.

[2]) Mor. Nov., čís. 89. (19. dubna), 1849.

[3]) Nár. Nov. 1849, čís. 93. Dr. Zd. Tobolka, K. Havlíčka Borovského Politické spisy, II., 2., str. 456 n.

[4]) Mor. Nov. 1849, čís. 89.

II. Prostředky k tomu jsou:

1. Vydávání kněh, časopisů a uměleckých díl.

2. Zakládání kněhoven a čtenářských spolků; napomahání zasloužilým učitelům; přičinění se, aby v naší vlasti zakládány byly hospodářské, průmyslnické, zvláště řemeslnické školy, štěpařské školky a přírodozpytné sbírky.

3. Porady o potřebách lidu moravského vůbec a o potřebách vyhověti jim." [1])

Oba tyto články tedy podle nových stanov sloučeny v jedno a měly zníti:

„Národní Jednota sv. Cyrilla a Methuda má účel vzdělávati lid moravský a toho dosahuje: Vydáváním kněh, časopisů (listů) a díl uměleckých, zakládáním kněhoven a čitáren, přírodozpytných a uměleckých sbírek."

Představenstvo spolkové představilo se místodržiteli hr. L. Lažanskému ujistit ho, že Jednota má pouze tendence osvětové. Bylo zajisté snahou vedoucích mužů, aby odstraněny byly také u nejopatrnějších lidí obavy, že by snad si uškodili, jsouce členy spolku politického; ve svěží ještě paměti byla doba Metternichova! Klácel dodával ostýchavým a bojácným odvahy pravě: [2])

„Politické jest ovšem všecko, co občan činí; člověk jest, jak jeden dávný mudrc pravil, „politické, zvíře", vzdělávání lidu jest velmi politické, poněvadž vzdělaný lid netrpí žádného otroctví, ale takové přičinění politické jest právě nejvítanější služba každé upřímné vládě, konstituční cestou vedoucí národy k cíli člověčímu. Nadějeme se tedy, že vláda schválí úmysl Jednoty, a to více, než by schválila spolek pro zaopatřování chudých, an pomáhati zchudlé duši důstojnější jest než pomáhati chudobě tělesné, ač s tímto se musí začnouti."

Hrabě Lažanský „přisvědčil" prohlášení představenstva Jednoty, i očekáváno s důvěrou schválení stanov.

Tím nejmilejší bylo překvapení, když došel výnos místodržitelský ze dne 12. května 1849, jímž sice nenamítáno nic proti trvání a činnosti Jednoty, ale dále řečeno: „Pokud ale vzdělávání lidu vůbec, za cíl Jednoty vyslovené, zajímá v sobě i poučování o věcech politických, musí se Jednota tato i nyní

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 63.
[2]) Mor. Nov. 1849, čís. 100.

považovati za *politickou*, a musí se podrobiti ustanovením pro spolky politické .... Kdyby však zakladatelé Jednoty zamýšleli dáti Jednotě tendenci pouze vědeckou a humanitní a odříci se ... i poučování s tendencí politickou: tedy by se to muselo výslovně vyřknouti v § 1. a v případnosti té by pak Jednota ... nebyla spolkem politickým."[1])

Výbor — tenkráte za přítomnosti a rady Fr. Palackého — usnesl se podati proti tomuto rozhodnutí rekurs a žádati, aby ministerstvo „ráčilo vysloviti, že Jednota ku vzdělávání lidu vůbec hledící není spolek politický", třeba by vydávala i knihy obsahu politického. Šlo zajisté o to, aby se spolek vyhnul libovolnému rozhodování úřadu, co jest politické a co nic, a s druhé strany aby nespouštěl se zřetele také vzdělávání lidu spisy politickými, jež právě bylo nejdůležitější v zemi, kde se zaváděly řády konstituční.[2])

Klácel radostně konstatoval značnou účast, s níž vlastimilové sledovali Jednotu, ač se netajil, že „mnohý nepřítel tajný obchází, aby podrýval stavbu její", a takto stanovil směr činnosti spolkové:

„Proč pak všichni despoti staví barrikády čili tarasy proti rozumu volného průchodu hledajícímu? A naopak, v kterém národu nevyskytují se kruté převraty anarchické, kde lid jest co třtina klátící se dechem lstivého hubaře? Odpověď vykazuje nám cestu, kterou jíti máme, abychom ne jeden neb druhý přišli v myšlenkách k svobodě, nýbrž aby k ní dospěl národ celý."[3])

Ale když byl rekurs zamítnut, nezbylo, leč se podrobiti, nechtěl-li výbor poškoditi rozvoj Národní Jednoty. Tak tedy na druhé valné hromadě dne 3. října 1849 byly přijaty nové stanovy,[4]) podle přání místodržitelství změněné, načež Jednota prohlášena za spolek nepolitický dne 10. listopadu 1849 výnosem č. 8774 2-33.

Podle nových stanov Národní Jednota prohlášena spolkem vědeckým a humanitním. „Účel její jest vydávání knih, podporování knihoven, čítáren, přírodozpytných sbírek a uměleckých

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 116.

[2]) Mor. Nov. 1849, čís. 128 ze dne 6. června. — Tamtéž v čís. 147 jest obšírná úvaha o rázu činnosti Nár. Jedn. od Fr. Dědka: *Myšlénky o národní jednotě sv. Cyrilla a Methuda.*

[3]) Rittersberg, Kapesní slovníček novinářský a konversační, II., str. 122.

[4]) Nár. Nov. 1849, čís. 228 a 229.

díl. Jednota tato vylučuje veškerou přičinlivost politickou, protož nikoliv nebude se zabývati s vyučováním o věcech politických, ani tedy vydávati noviny, listy a knihy obsahu politického, aniž jakým způsobem přispívati k rozšíření jejich.“

Údové byli trojího druhu: zakladatelé (s příspěvkem 100 zl. najednou nebo po 10 zl. ročně v 10 letech), činní (kteří by skládali ve 20 letech po 5 zl. ročně) a přispívající (po 2 zl. ročně). Osoby morální měly složiti buď 100 zl. najednou nebo po 5 zl. ročně.

Správu vedl výbor 40členný, z něhož 20 členů bylo z Brna, 20 z venkova. Za starostu zvolen opět Klácel, za podstarostu Jos. Chytil, pokladníkem dr. Al. Pražák, jednateli P. A. Rambousek a Jos. Vlk.

Jakkoliv mnohohlavý výbor již sám dosti znesnadňoval čilé jednání, i když venkovská polovice jeho členů zřídka se mohla schůzí zúčastniti, ještě stížena hybnost jeho, když po návrhu J. Chytila z výboru zvoleny byly odbory, počtem šest: 1. historický, 2. filologický, 3. přírodovědecký, 4. umělecký, 5. humanitní, 6. hospodářský. K nim přistoupil jako 7. již dříve ustanovený odbor na vydávání kalendáře, který vyvinul největší činnost ze všech. Každý z nich měl si voliti svého „pořádníka“ (předsedu). Člen výboru směl býti jen ve dvou odborech, pořádníkem jen v jediném.[1]) Všecky věci byly přikazovány odborům, projednávány v nich a potom předkládány na rozhodnutí výboru, čímž provedení i věci nejmenší váhy zbytečně zdržováno, a nastávalo jednání zdlouhavé a málo plodné, které posléze omrzovalo i nejhorlivější členy. Ale bylo právě po uvolnění slova, tak dlouho potlačovaného, a tu se mnohým zamlouval tento malý parlament, kde mohli členové po způsobu říšského nebo zemského sněmu činiti návrhy, protesty a hlavně se vymluviti; odbory měly se totiž scházeti každého týdne, výbor měsíčně.

Ježto Národní Jednota byla prvním spolkem svého druhu na Moravě, byla k ní obrácena všeobecná pozornost, a výbor také pečoval o to, aby o jednání jejím dostávaly se na veřejnost hojné zprávy, což bylo tím snazší, ježto Klácel ochotně k tomu otvíral sloupce svých Moravských Novin. Jako vždy kulturní práci cenil

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 234.

nade všecko, tak vyhradil zprávám o Jednotě místo první a uveřejňoval celé obšírné protokoly o jednání spolkovém.

Obojí tato věc měla za následek brzké spory a nesnáze vnitřní. Klácel i podle svědectví nejlepších svých přátel měl jistou náklonnost oktrojovati, která nebyla na újmu dobré věci, ale vzbuzovala opposici, zvláště když došlo k osobnímu napětí mezi ním a Ohéralem, ježto tento stál jako redaktor v čele Mor. Nár. Novin, založených proti listu Klácelovu. Opposice použila v boji svém i protokolů, jež prý uveřejňovány „nevěrně a neslušně“ (nebylo tam totiž, jak Klácel doznal sám, všech řečí).[1]) Nepomohlo ani, když byl zvolen zvláštní redaktor těchto protokolů; došlo k novým výtkám, polemika rozpředla se i do Havlíčkových Nár. Novin (č. 266, 271, 275, 276, 281), kam se obě sporné strany uchylovaly, aby získaly pro sebe veřejné mínění. A jakkoli tam vítězně oznámeno slovy Klácelovými, že „Jednota po živém tření v celek sloučena“, přece Klácel 15. listopadu 1849 složil úřad starostenský, prohlásiv zároveň, že bude i dále sloužiti účelu Jednoty, jenž „již přes dvacet let byl i účelem života jeho“.[2]) Nástupcem jeho se stal Jos. Chytil, jenž úzkostlivěji lpě na formalitách spolkových lépe vyhovoval různým stranám. Ani protokoly se nezachovaly trvale; později uveřejňovány pouze zprávy o jednání spolkovém, které byly stále kubenější, jak rostla reakce. a tím zároveň ubývalo objemu listu Klácelova a také činnosti spolkové.

To byly dětské nemoci Jednoty.

Přes to záhy vyvinuta pěkná činnost publikační. Díla Jednotou vydaná měli dostávati podle vzoru Matice České členové zakládající a činní zdarma, přispívající v ceně snížené.

První spis měl směřovati k poučení lidu. Byl to Antonína Kudly Prostonárodní výklad zákona obecního od 17. března 1849. Str. 72 v 8°. Za 10 kr. Byl vydán v 1000 ex. podle usnesení ze dne 22. srpna 1849, když došel odborného schválení komise dra. Al. Pražáka, dra. L. Teindla a Ad. Popelky,[3]) jakkoli zatím vyšel v Praze spis stejného obsahu od Ferd. Stamma.

---

[1]) Mor. Nov. č. 193 ze dne 22. srpna 1849.

[2]) Tamtéž, č. 264.

[3]) Mor. Nov., 1849, čís. 158.

Ve třech oddílech po způsobě katechismu spisovatel tu pojednává o obci místní, okresní a krajské, hlavní váhu ovšem klada na obec místní, ježto obce řádu vyššího beztoho na Moravě neuskutečněny. Výklad podán všude jednoduše, ale jasně, zejména v partiích, jež působí často nesnáze, jako rozlišování moci zákonodárné od moci výkonné, působnosti samosprávné od přenesené a pod.

Autor patrně vyhověl dobře potřebě tehdejší, čemuž nasvědčuje také okolnost, že spisek jeho záhy došel druhého vydání a že Kudla byl vyzván při pochvalném posudku 1. vydání, aby podobným způsobem lidu vyložil i konstituci.[1])

Rázu spíše vědeckého byla další publikace Jednoty. Zesnulý zemský archivář a historiograf Ant. Boček zanechal v rukopise přehled posloupnosti knížat a nejvyšších úředníků moravských. Po upozornění rázného vlastence prof. dra. A. Plucara v Těšíně, že do oka padající mapa neboli přehled historický usnadňuje velmi „schopení“ dějepisu,[2]) měl býti tento přehled nejen zaslán prof. A. Plucarovi jako historický materiál, ale zároveň vydán tiskem, což vykonáno péčí Jos. Chytila. Počátkem r. 1850 vydán opět v 1000 ex.: Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v markrabství moravském. Sestavil Antonín Boček. (Fol. 15 str. Cena 30 kr.)

V tabulkách prvních přidaných Jos. Chytilem[3]) podán tu přehled rodu Přemyslovského, při čemž udáno, kdy nastoupili ti kteří panovníci vládu na Moravě, dále přehled rodu Lucemburského i vedlejších větví Přemyslovských v Opavě, Krnově, Hlubčicích a Ratibořicích.

V oddíle B uvedena jsou v pořadě chronologickém a synchronistickém knížata a nejvyšší úředníci zemští markrabství Moravského, a tož nejprve v tomto pořadě: knížata olomoucká, brněnská, znojemská, břetislavská, biskup olomoucký, důstojníci.

Od povýšení Moravy na markrabství Boček se svého ryze moravského stanoviska až po dobu nejnovější tituluje pány Moravy jen markrabími; uvádí je na místě prvém, načež po mar-

---

[1]) Tamtéž, 1849, čís. 263.

[2]) Tamtéž, čís. 125.

[3]) Tamtéž, čís. 149.

kraběnce následuje biskup a zemský hejtman, komorníci (4), sudí (4), popravci (4) a jiní úředníci; později úředníků zem. sice přibývá, ale za to země se centralisuje. Toto zvolné centralisování, zároveň pobělohorské upadávání šlechty domácí a vytlačování její z nejvyšších úřadů cizím panstvem je velmi dobře patrno i ze suchých jmen plnících houstnoucí rubriky; ale mocnějšímu vlasteneckému vzpružení čtenářstva tento spis posloužil asi nevalně. Spíše se hodil jako pomůcka přehledná historikům; pokud je k tomuto cíli úplný a pokud také v něm se obrážejí padělky Bočkovy, tím jeho spolehlivost a cenu zmenšujíce, nedovedu posouditi. Co do osob slezských aspoň udáno v poznámce, že nebylo použito listův ani desk zemských knížetství Opavského.

Z proudu doby vyrostl a zase na prospěch dobou vytvořeného čtenářstva novin byl určen třetí ze spisů vydaných nákladem Jednoty.

V příloze k Moravským Novinám ze dne 15. března 1849, čís. 65, počalo vycházeti Vysvětlení neznámých slov, jež pokračovalo potom v pořádku abecedním v delších vždy lhůtách po půlarchu tištěném švabachem. Nepodepsaný autor (byl to Klácel) předeslal příloze úvodní slovo, v němž vysvětloval její původ. „Náš jazyk“, praví tam, „miluje čistotu, t. j. nerad přijímá cizá slova; ale poněvadž byl vytisknut od nepřátel národu našeho z úřadů a ze škol, mezitím však věk valně proudil dále po všech stranách života a nové věci, nové náhledy požadují nová slova: není divu, když se jich nám opozdilým nedostávalo. Ale nevěřte proto, že by jazyk náš nebyl schopen postačiti věku, životu a vědě čili umění. Naopak, ohybností a takořka přívětivostí svou hodí se ku všemu.“

Jen prý třeba uměti s ním zacházet, což nekaždý dovede. A i když by dovedl, přece mnohý užívá raději cizího slova, které je prozatím známější nebo v módě. Takových prý nejvíce v novinách, a desátý třeba neví jejich pravého smyslu. I Mor. Noviny prý jich užívají, ač se toho střehou, a poněvadž se jim někde ani nelze vyhnouti, přidávají tu čtenářstvu jejich seznam, jehož prý též učitelé mohou prospěšně ve škole užíti.

Vidíme tedy, že Klácel k svému záměru přiveden byl snahou po čistotě jazyka, která velela mu již v Týdenníku 1848, čís. 40 n., psáti článek „Vějec. O purismu a překládání.“ Ale také jako filosof se zálibou vykládal různá slova cizí, aby čtenářstvo vždy

mělo při určitém slově jasnou představu a určitě a správně myslilo. Když několik již půlarchů vydáno, Klácel nabídl Jednotě, aby vydala seznam knižně, ježto by byla kniha velmi levná, jsouc pouhým otiskem z Mor. Nov.[1]) Jenom část do té doby vydanou bylo znova tisknouti, protože kniha měla býti vydána latinkou, jakož latinkou se tisklo také další pokračování vysvětlivek v Mor. Nov. samých. Výbor s díkem přijal nabídnutí Klácelovo, jenž se potom zřekl také honoráře. Tak umožněno vydati pouze po 30 kr. spis o 166 str. vel. 8⁰. Vyšel r. 1849 s titulem: Slovník pro čtenáře novin, v němž se vysvětlují slova cizího původu. Složen od M. F. Klácela.

Slova jsou zde podána v pořádku abecedním, a vysvětlivky jejich jsou vesměs jasné, někdy tak pěkné, že by výborně svému účelu posloužily ještě v dobách dnešních. S počátku jsou výklady často obšírnější, ke konci stručnější, jako od druhé polovice abecedy ubývá hesel zpracovaných. Zprvu Klácel pojal sem i některé heslo z dějepisu a zeměpisu (Abdel-Kader, Birma, Champagne), později od nich upustil a vysvětloval zejména terminy z oboru filosofie, aesthetiky, poetiky a pak z názvosloví politického, které v době mladé konstituce a potom oktrojírky nejvíce potřebovalo vysvětlivek. Fr. Doucha, jenž po zásluze spis posoudil příznivě, chválí při spisovateli právě tento pronikavý zřetel jeho k životu občanskému „ve směru pravé svobodomyslnosti na rozumných důvodech spočívající“,[2]) o niž ovšem u Klácela nebylo pochyby; nad jiné svědčí o tom obšírné výklady u hesel: inkvisice, jury, kasuistika, minister a j. Často při výkladě odnáší se také k událostem současným, na př. u slov: amnestie, aristokratie, centralismus, minister a pod.

Při velké většině slov udán jejich původ a výslovnost, ale někdy toho opominuto, někde také výslovnost určena nepřesně (Kijote). Puristická snaha vede Klácela k upozorňování na některá naprosto zbytečná slova cizí, zvláště z němčiny přejatá, místo nichž uvádí pěkná slova domácí, na př. za grund a j.; někdy ovšem navržená jeho česká slova se neujala, jako: potvůrka za karrikaturu, slibnice za koketu, připojenec za adjunkta, předsta-

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 125.
[2]) Č. Č. M. 1850, str. 471.

vovatel za akteura, hlaz za hoblík a pod. Ale to jsou nepatrné jednotlivosti proti celku, který lze ještě dnes nazvati zdařilým.

Jistě spis vyhověl svému poslání lépe nežli druhé dílo podobné, které vyrostila doba politického probuzení našeho, Rittersbergův totiž Kapesní slovníček novinářský a konversační. Máť dílo to na víc proti Klácelovu vysvětlivky z oboru zeměpisu, událostí od roku 1848 i data životopisná, která jsou leckdy velmi zajímavá, ale širokým často zpracováním spíše se hlásí do slovníku konversačního, kdežto zase jiných hesel, tam náležitých, hledáme marně. Reakce ostatně způsobila, že tento Kapesní slovník ducha příliš osmačtyřicátnického zůstal nedokončen.

Ještě jiný spis Klácelův vydán byl péčí Jednoty. Jan Ohéral navrhl, aby byl první svazek Bájek Bidpajových znovu vydán a k němu zároveň připojen hotový již svazek druhý.[1]) Druhé vydání první částky ovšem nebylo ještě na čase, když záhy potom ve schůzi výborové 9. srpna oznámeno, že zbylých několik set výtisků jeho darováno bylo k účelům Jednoty spolu se zbytkem Šemberova Vpádu Mongolů do Moravy.[2]) Ve smyslu rozpočtu předloženého v téže schůzi tedy přijat pouze svazek druhý, jehož mělo býti vytištěno 800 ex.[3]) Krámská cena spisu 142 stránkového vel. 8⁰ ustanovena opět velmi nízká, 30 kr. stř., přispívajícím členům Jednoty po 15 kr. Titul spisu zůstal nezměněn i s pseudonymem autorovým, třeba se tento za uvolnění politického již k němu znal zcela veřejně; zní tedy: B á j k y B i d p a j o v y, téměř do všech jazykův dávno již přeložené, po česku vzdělané od F r a n t i š k a T ř e b o v s k é h o. Svazek druhý. Vydala Mor. Národní Jednota sv. Cyrilla a Methoda. V Brně 1850.

Základní vadou tohoto díla Klácelova jest, že pořízeno jest na základě německého překladu Fil. Wolffa,[4]) nikoli z originálu, a dále, že ještě mnohem skrovněji nežli veršované překlady Klácelovy se snaží po věrné reprodukci předlohy; je to zkrátka nikoli překlad, nýbrž zcela v o l n é z p r a c o v á n í její. Klácel sám velmi upřímně své stanovisko objasnil příteli Al. V. Šemberovi pravě:

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 135.

[2]) Tamtéž, čís. 182.

[3]) Mor. Nov. 1850, čís. 165.

[4]) Calila und Dimna oder die Fabeln Bidpai's. Aus dem Arabischen. Stuttgart 1837.

„Vy myslíte, že překládám Bidpaje. Arci, pohádku, t. j. tu jistou povídačku mám z Bidpaje, ale dále ani slovo. V Bidpaji o těch věcech, na kterých záleží mně, není ani zmínky. Co nepozorujete, že celá má filosofia tímto skrovným povídáním má zobecniti?“[1])

Především Klácel měnil themata, na něž Bidpaj skládá králi Dabželimovi podobenství. V Holubech a sovách za příběh originálu „o nepříteli, jemuž nelze důvěřovati, ani když se jeví poníženým a lichotí“, nastupuje u Klácela vypravování „o nepříteli mocném, jenž hrdě utiskuje souseda, ale konečně přemožen zaslouženou mzdu vezme bezpráví svého“. (Str. 1.) Klácel podtrhuje na jedné straně toto bezpráví sov a zase nevinnost druhé strany, za niž místo krkavců originálu volil proto holuby; v důsledku této změny široce líčí křivdy páchané na holubech, aby do světla tím krásnějšího postavil hrdinství holuba, který lstí zahubil tábor protivníkův. Zpodobil tu vítězství osvěty v národě našem nad temnomilými potlačovateli jejími v dobách pobělohorských, jehož zárukou mu bylo hnutí roku 1848, sám zajisté nejednou črtou líče sebe ve „Světlonoši, pokrytci šlechetném, ničiteli sovství“, jenž ve službách lidu svého utrpěl těžkého příkoří. Ovšem, co tuto řečeno o vítězství osvěty a blahé proměně národa, to — mluvě s Komenským — více in idea jest vypsáno, a skutečnost daleko zůstala za snem našeho utopisty, který brzy poznal, jak příliš záhy jásal na vlastní také škodu. Psánať rozprávka tato pod svěžím dojmem březnových dní do Týdenníka, odkud převzata sem, a přidány k ní tři rozprávky další.

Podobně ještě obměněno thema ve vypravování O opici a želvě, kde Klácel zbytečně také zaměnil pohlaví jednajícího hrdiny — želvy —, hledaně motivoval její počínání a na újmu celku vynechal smírný závěr originálu. V bájce o kočce a myšce posléze filosof náš aspoň vyjadřuje abstraktně, co konkretně, prostě jest předesláno jako thema tohoto vypravování u Wolffa.

A jako rámec, tak měnil Klácel i jednotlivosti obrázků, myšlenkami svými rozhojniv prostou staroindickou moudrost v příbězích obsaženou. Tu uvažuje o poměru panstva k lidu (4), onde jako Komenský o lži zavládlé v lidské společnosti (29), tu o rozvaze filosofické (92), onde o poměru lásky a nenávisti (105) a pod. a podává též obraz spořádané společnosti lidské (33), o jehož zdo-

---

[1]) Nedatovaný list v Mus. král. Čes.

konalení pracoval až ke sklonku svého života. Moderní své stanovisko prozrazuje také drobnějšími změnami, mluví-li o „uznané pošetilosti“ snů nebo vynechává zmínku o popravách bráhmanů, které se příčí jeho humanitnímu stanovisku, stejně jako výklad snů z úst Kebarijunových (134); proto přenechal výklad ten, přiměřeně upravený bráhmanům, aby tím více vysvitla ukrutnost jejich (117—122). Ale nejhojnější jsou místa, jimiž bičuje bráhmany: jejich lovení duší (16), stálé odkazování na blaženost posmrtnou (19), mstivost (128) a pod. A bylo ovšem příliš dobře patrno, že míní „neindické brahmány“, vkládá-li jim na př. do úst tato slova: „Běda světu, podaří-li se nám nebeské řízení opět zavésti! běda tobě, vědo drzá, jenž proklatou pochodní svou svítivši v sklepy naše lákalas hlůzu k úsklebivému přihlížení; běda tobě! tvé světlo proměníme v oheň hraniční. Běda tobě, potvoro zlá, jíž jmenují lásku k národu; tys počala zrak lidu obráceti od království nevídaného k vlasti viditelné. Běda i tobě, potutelný obchode a průmysle, jenž rozličnými cestami a okliky dalekými vymezuješ klopotu a za ní uvádíš pýchu rozumnou, při níž nám nejméně možno obstáti; věda totiž jen zkazí některé, vlastenectví nemnohé, ano při tom jsou i naši, ježto ostříhají dobro naše, ale jen průmyslníci kořínky naší vlády pomálu sice, ale nadobro vysušují“ (str. 115).

Nedivíme se ovšem, že hierarchie, které Klácel ode dávna již byl proti mysli, od tohoto jeho ostrého protikněžského vystoupení tím přísněji sledovala veškeru jeho tvorbu literární a že s tím větší nedůvěrou také pohlížela na další vydavatelskou činnost Národní Jednoty.

Ovšem, účinek knihy nebyl tak mocný, jak si přál Klácel a jak se obávali protivníci liberálního směru jeho. Vadila tomu také slovesná forma její, kterou, jak mu právem vytýkali Al. V. Šembera i B. Němcová, Klácel nikdy se nedovedl přizpůsobiti širším vrstvám lidovým.

Klácel zřídka jen se přidržel doslovně předlohy, která právě půvabem své jadrné prostoty ode dávna byla oblíbenou četbou po celém světě, také u starých předků našich. Modernímu čtenáři již vadí při skladbách ve formě rámcové, že proud hlavního vypravování je přerušován vloženými drobnějšími příběhy, po nichž jest mu opět navazovati nit hlavního děje. A tuto nesnáz Klácel zvýšil ještě tím, že mnohdy, vypravuje s epickou pohodou nebo

protkávaje příběh širšími líčeními, značně rozšířil rozprávky, tak že na př. Holubi a sovy jsou málem dvakrát rozsáhlejší originálu. Náhradou za to se uskrovňuje jinde a zhušťuje rady a poučení ve stručné průpovědi veršové, nejčastěji dvouverši. Gnomické verše ve skladbách staročeských, záliba našich předků v sentencích Katonových stejně jako záliba let třicátých a čtyřicátých v poesii didaktické, jíž zůstal Klácel trvale věren, ponoukala jej k těmto veršíkům, od nichž si sliboval velice dobrý účinek lidovýchovný. Ale gnomy jeho jsou někdy obsahu příliš všedního, a dikcí, jakož i veršovou formou málo způsobilé, aby se vtiskly v pamět čtenářstva, tak že nedosáhly žádoucího cíle. Širší užití formy veršové v díle jinak psaném řečí nevázanou (jako na př. na str. 79. anebo dokonce distichomythie na str. 37. a 64., aby dialog nabyl větší živosti) nám spíše vadí.

Titul bájek mýlil obecenstvo, že je to snad spis pro mládež, tak že Klácel sám pokládal za nutné výslovně upozorniti, že jsou bájky ty určeny dospělým; ale přes to skladba mimo jednotlivce, jimž byla milá pro svůj jadrný obsah a svobodomyslného ducha, prozařujícího celým dílem, nedošla obliby, jaké očekáváno.

Za to s pochvalou a vděkem všeobecným se potkala publikace, kterou usneseno vydati hned potom dne 7. listopadu r. 1849. Byla to Schovačka, která po úradách a opravách odboru filologického vyšla s titulem změněným Pěstounka čili vychovávání malých dítek mimo školu anonymně v 1000 výtisků r. 1851 (str. 180 v 8⁰).

Spisovatel, jenž ji Jednotě „bezvýminečně ponechal“,[1]) byl ovšem znám vlasteneckým kruhům moravským, ale pojmenován až na druhém vydání spisu, jež pořízeno v úpravě jazykové pozměněné Fr. A. Zemanem v Praze 1874. Byl to šlechetný MUDr. Frant. Mošner (1797—1876), professor porodnictví při universitě v Olomouci.

Podle soukromého dopisu jeho v předmluvě 2. vydání vylíčeno, jak vznikl spis. „Je to výplod fantasie, povzbuzené slavností opatrovny v Olomouci, jížto jsem přítomen byl. Mne pronikla myšlenka: Kéž bychom podobných ústavů v naší milé vlasti více měli! I pokusil jsem se o odpověď, jak by se as dala myšlenka tato při nynějších poměrech uskutečniti.“

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 271.

Prostým, snadno pochopitelným slohem jest podána tato odpověď. Spis se skládá ze šesti částí.

V první, nadepsané Pomněnky z mého pacholetství, spisovatel seznamuje nás s hlavní osobou svého vypravování; je to Dorotka, dcera učitelova, která ovdověvši a ztrativši obě dítky, ujala se vychovávání drobných dětí, protože v obci nebylo školy a děti jen s obtížemi mohly choditi do školy sousední.

V části druhé, Jeden den s pěstounkou, líčí se, jak Dorotka vychovávala mládež. Vždy nějaký zjev okolní zavdává jí podnět, aby jej mladým duším vysvětlila a spolu odvodila z toho mravní poučení; tak voda, tak oheň. Příchod ubohého slepce vede ji k poučení o očkování a zároveň o slepcích duševních a o Kristově přikázání lásky k bližnímu. Myslivcova příhoda s jestřábem má v zápěti poučení o škodné a dále o člověku-tvoru společenském; v dětech se zároveň vzbuzuje smysl pro obec (zasypávání výmolu). Líhnutí kuřátek vysvětleno s poukazem na poměr rodičů k dětem, a když pěstounka s dětmi ubírá se na cestu ke tkalci do P., poučuje děti doprovázející o všem, co se jim pořadem namane: o psech, poště, tkaní, opatrnosti při obcování s lidmi atd.

Když jsme takto poznali, jak Dorotka dovedla kratochvilně i poučovati a zároveň naváděti ku práci, část třetí, Jeden rok s pěstounkou, podává nám přehled celé činnosti její. Majíc péči o tělo dětí, zároveň obohacovala jejich vědomosti: učila je dívat se na přírodu i zaměstnání lidská, šlechtila jejich smysl pro krásu i povinnosti mravní i vůli, aby navykly dobrému konání, vždy dopřávajíc jim co nejvíce volnosti, nevyhnutelně potřebné hravým dětem.

Část čtvrtá podává odpověď na otázku: Kterak se pěstounka mládeži a obecenstvu prospěšnou stala? Tím, že hravě je učíc, budila jejich touhu po dalších vědomostech, že měla je pod dohlídkou a vedla je ku práci prospěšné celku: mládeži radila k volbě stavu, odrostlým ještě vždy prospívala, naučivši je z mládí zaměstnávati se rozličnou prací, že nepropadli zahálce, a na prospěch byla i hospodyním, jsouc jim dobrým příkladem i rádkyní.

Proč dítky ku pěstounce tak rády chodily? Že hověla jejich pudu poznávacímu („nebylať vlastně jejich učitelkou, nýbrž život sám") a pudu společenskému (V).

Posléze pak závěrem Čtenáři na uvážení a povzbuzení představuje spisovatel, jak blaze bylo by dítkám s takovou pěstounkou. Nebylo by tolik trestnic, a mnohým dívkám by se dostalo čestné výživy. Bylo by záhodno zaříditi školy na vzdělání pěstounek a časopis k témuž cíli. Do škol (kursů) by měly choditi též dcery ze zámožnějších rodin, aby se naučily vychovávání rodinnému, neboť ženami nutno vychovávati řádné občanstvo. Nepatrný náklad na pěstounky se vyplatí dobře. Námitky proti této novotě, směřující na prospěch širokých vrstev lidových, autor vyvrací snadno, poukazuje na to, čím svobodnější je zemské zřízení, že tím větší vzdělanosti je potřebí občanstvu. Končí důvěrou, že česká věda z university bude vzdělávati národ a jejími paprsky oživován že vzkvete též ústav pěstounek.

Bystré postřehy paedagogické o ceně vyučování názorného a hravého; zcela moderní odpor proti učení pouze slovnímu, ale za to nabádání k učení praksí a skutečnou činností; přihlížení k výchově umělecké a k pěstění smyslu pro povinnosti občanské; porozumění pro ženskou otázku sociální a význam žen pro dokonalou výchovu národní: vše to vydává krásné svědectví nejen srdci, ale také rozumu spisovatelovu a činí nám knížku jeho milou až podnes. Pochopujeme, že líbila se i duchu tak všestrannému, jako byl J. Ev. Purkyně,[1]) vždyť ve vlasti Komenského po dlouhé době znovu ozvaly se z ní ideje velikého učitele národův. Když tedy Nár. Jednota vydala tento spis, rozšířila jej ve svém členstvu a rozhodila také značný počet výtisků jeho mezi učitelstvem, vykonala tím skutek jistě záslužný, jemuž se dobře rozumělo; voláno takto důtklivě, nač, bohužel, jestě posud často zapomínáme, že „nelze pokolení žádnému pomoci pouhou změnou okolností zevnitřních; svoboda a blaho trvanlivé že roste ze vnitřku, z mysli osoby i národa“ — dobře vzdělaného.[2]) Zel jen, že volání Mošnerovo po hojných ústavech takových dlouhou dobu zůstalo nevyslyšeno, takže ještě roku 1875 bylo opatroven na Moravě teprv 8,[3]) a opět žel, že dnes, za lepšího jejich rozkvětu, částečně už duše nejútlejších dítek zkomolují se v nich za účely politickými.

S Mor. Nár. Jednotou souvisí také vydání první české mapy Moravy. Výbor mezi prvními věcmi měl na péči postarati se o vy-

[1]) Paedagogium, III., 301.
[2]) Mor. Nov. 1851, čís. 95.
[3]) Komenský 1875, str. 365.

dání řádné mapy Moravy a jednal k tomu cíli s Al. V. Šemberou, jenž léta již pracoval o své veliké mapě; ale autor stále ještě ji zdokonaloval, a tak s vydáni sešlo na ten čas. Zpráva o výborové schůzi ze dne 7. listopadu 1849 oznamuje,[1]) že pp. Čermák a Kraus nabídli Jednotě na zakoupení českou a německou mapu Moravy. Dr. Al. Pražák se přimlouval, aby byly obě zakoupeny, by se takto zamezilo chybnému názvosloví na obyčejných mapách německých, t. j. poněmčená jména osad, ve kterých si úřady velmi libovaly, nepřestávajíce zněmčovat ani jména zcela česká. Věc svěřena na prozkoumání zvláštnímu odboru. Snad pro rozruch způsobený odchodem Klácelovým se starostenství věci nevěnována dostatečná pozornost, věc odložena, a 23. prosince[2]) již vzato prostě na vědomí, že se knihkupectví Bušákovo a Irrgangovo v Brně uvázalo u vydání těchto map. Tak „tyskem od Wernigka ve Wídny“ vyšla roku 1850 „Koruňí země Morava a Slezsko. Podle nejnovějších a úředních pramenů navržené a pomocí Národní Jednoty Sv. Cyrilla a Methoděje vydané v Brně u Bušáka a Irrganga knihkupců.“

Firma Nár. Jedn., jež se z čista jasna octla na mapě, vzbudila ve výboru opposici: Bedř. Rozehnal, který jako spoluredaktor J. Ohéralových Moravských Národních Novin již dříve stával proti Klácelově většině výboru, žádal za vysvětlení, jehož se mu dostalo teprve později měrou málo uspokojivou; sděleno totiž, že již při rytí mapy se předpokládala podpora Jednoty,[3]) patrně proto, že nakladatelé byli spolu kommissionáři Mor. Nár. Jednoty a že šlo o věc českému obyvatelstvu Moravy důležitou. Ovšem teprve po dotištění jejím smlouváno s nakladateli o podmínkách, za kterých by se mohla členstvu zakoupiti, a usneseno posléze 24. července 1850 po návrhu Fr. Sankota,[4]) že ji koupí Jednota členstvu po 20 kr. za exemplář údům zakládajícím a činným a pojistí údům přispívajícím právo, by ji mohli zakoupiti od nakladatelů rovněž po 20 kr., „nahlížejíc důležitost takové přehledné mapy v nynější době, ačkoli byla bez vědomosti a bez vplyvu na její vypracování vydána“. Na tom zůstalo. Tak tedy mapa uvádí

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 258.
[2]) Tamtéž, čís. 294.
[3]) Tamtéž, 1850, č. 194.
[4]) Tamtéž, 1850, č. 195.

se podnes stále pod firmou Mor. Nár. Jedn., kdežto vlastní autoři jsou nám nyní již zcela neznámi.

Ale je jistě škoda, že práce jejich neprošla, dokud nebyla hotova, přísným odborem soudců (A. Matzenaura, J. Pinkavy, Fr. Sankota a K. Kořistky), který posuzoval hodnotu mapy v y- t i š t ě n é, když již nebylo lze na ní ničeho změnit.

A přece byly změny žádoucí, měla-li česká mapa znamenati slušný pokrok proti 5. vydání oblíbené mapy Fr. Raffelspergera z r. 1846 „Karte der Markgrafschaft Mähren mit Schlesien", s kterou budiž tu srovnána. Na tuhém papíru 74 × 56 cm je vlastní mapa česká, zvící 69 × 47, značně větší tedy než Raffelspergerova, která má pouze 46 × 35. Je všecka provedena černě, kdežto německá starší jest kolorována a proto již význačnější.

Na obdélníkovém orámení mapy naší udány jsou stupně 33—36 vých. ostrova Ferra, dále rovnoběžky 49 a 50 vesměs bez označení minutového; čáry poledníkové i rovnoběžkové jsou již protaženy uvnitř mapou po způsobě nynějším, čeho u Raffelspergera ještě není; stupeň 33. proti Raffelsp. posunut dále na západ.

Morava a Slezsko vyobrazeno jest na mapě české beze všeho téměř zřetele k zemím okolním, tak že silnice z největší části přestávají na hranicích rovněž jako řeky, ze kterých na př. Sázava, protože jen malou částí svého toku leží na Moravě, ani vůbec neuvedena. Jen výjimkou jsou zakreslena některá místa pohraniční beze vší soustavy, jak vidno z úplného výčtu jejich věrně podle mapy otištěného: Landeky, Krulich, Polnička, Přibyslava, Polna, Staré Město, Válčice, Holiče, Skalice, Nové Město (Prus. Slez.), Ziegenhals, Otmachov a Pačkov. Raffelsperger naproti tomu pojal do své mapy ještě Čechy až po Broumov a Tábor a část Horních Rakous jižně Čech. Dolní Rakousy ještě pod Dunajem, severozáp. část Uher, označenou asi čarou od Nitry k Něm. Lupči a odtud na sever k Tatrám, z Haliče ještě Kalvaryi, Pruské Slezsko severně až po Střelín a Kladsko.

Horstvo na mapě české označeno dvojitým pruhem čárek drobných, při čemž vůbec nepřihlíženo k výšce a dbáno jenom směru pásem hlavních, jež však namnoze vedena jsou nesprávně, jako na př. u Víškova a Bystřice p. Host., a vynecháno i pásmo tak význačné, jako hory Oderské; u Raffespergera je horopisné označení lepší.

Počet míst v mapě české zakreslených jest ovšem značně větší než u Raffelspergera; tomuto šlo patrně o vystižení věcí nejvýznačnějších, české mapě o největší, pokud možná, úplnost, ač ani té není dosaženo; namátkou jen uvádím chybějící větší osady: Troubky u Přerova, Bítov, Martínkov. Že při české mapě provedeno je nejen ohraničení krajské, nýbrž dále udána jsou okresní hejtmanství a okresy, vyplynulo ovšem z nových poměrů po r. 1848, ke kterým musela mapa novější proti starší přihlížeti.

Tak skoro ve všech směrech spolu s provedením typografickým, které je u Raffelspergera mnohem úhlednější, mapa naše pokulhává proti mapě, nad niž měla být dokonalejší; jen v jedné věci je lepší.

Raffelspergerova nomenklatura je, co se týče území českého, veskrze německá, což je tím okatější, ježto na Slovensku jsou názvy maďarské; ryze česká jména jsou tu znetvořena německým způsobem psaní (Tschejtsch), a jen jakoby opominutím ponechána česká koncovka u Bystrice, Lomnice i několika jmen jiných. Jest zásluhou naší mapky, že obraz Moravy po prvé zde nezhyzděn německou nomenklaturou, třeba české pojmenování není důsledné (Mezeříč velká — Mezeříč valašský), ani veskrze správné (na př. Krulich), hlavně pro četné chyby tiskové.

Bylo by bývalo větší ctí Jednoty, kdyby byla mohla vydati mapu Šemberovu; když se tak nestalo, do jejího vydání r. 1863 mapka „pomocí Národní Jednoty vydaná,“ jakkoli neobstála před přísným soudem výboru, ba ani staroštovým,[1]) přece byla členstvu vítána a záhy jím také rozebrána, ježto levnou cenou svou (30 kr., pro členy Jednoty 20 kr.) snáze mohla proniknouti do lidu, čelic tam novému vydání mapy Raffelspergerovy z r. 1851, tenkrát za změněných poměrů již dvojjazyčnému. Také tento plod „zeměpiště“ německého co do nomenklatury zůstal na stanovisku předchozím a byl proto příkře odsouzen „pro nesčíslná ze všech na světě pravopisů a křivopisů zkroucená jména“.[2]); i v orgáně J. Ohérala, jenž přece neměl valně vyvinutého smyslu pro ryzost jazykovou, doznal odmítnutí své „lehkovážné jazyka našeho

[1]) Helcelet Hanušovi 28. prosince 1851.

[2]) Mor. Nov. 1851, č. 149.

zpotvořování".[1]) Stejné stížnosti byly i do speciální mapy Moravy, vydané generálním štábem.[2])

Jak vidíme, byla publikační činnost Národní Jednoty, pokud již zahájena i pokud se připravovala, rázu velmi rozmanitého. Aby se dosáhlo lepšího soustředění, výbor po návrhu P. Anselma Rambouska dne 20. února 1850 ustanovil vydávati na dále knihy ve dvou sbírkách: Domácí poklad nauk, který by hleděl co možná k praktickým potřebám lidu, a Domácí poklad zábavného čtení.[3]) Došlo však jen k prvnímu číslu druhé sbírky, které vydáno až r. 1852. Stav sil Národní Jednoty byl tehdy již tak slabý, že ze dvou zaslaných prací mohla býti vzata na úvahu jen jedna, a ještě to byl pouze překlad.

V letech čtyřicátých i padesátých El. Glücková proslula jako básnířka pod pseudonymem Betty Paoli tak, že největší potom spisovatelce rakouskoněmecké M. Ebnerové-Eschenbachové bylo tvrzeno, že básně její lze čísti pouze klečmo.[4]) To upozorňovalo také na její novellistickou tvorbu, rázu ostatně rovněž čistého a ušlechtilého, jako její verše, a tak Leop. Hansmann vybral z jejího svazku belletrie „Die Welt und mein Auge" (1844) práci, kterou přeložil s titulem Čest rodinná; ta také byla vydána tiskem v 1000 exempl. jako první a poslední svazek Domácí pokladnice zábavného čtení. Jsouc dílem nepůvodním, nemá jinak pro nás už valného významu. Svým časem jako dobrá kniha čtenářstvu mohla býti milá. (Příště ostatek.)

Kardinál Dietrichštejn a protektorát Germanie.

Napsal Jan Tenora.

(Ostatek.)

V únoru vrátil se D. konečně z Prahy do Kroměříže. Poněkud jej upokojovalo, že dostávalo se mu v Praze ujišťování, že zatím nebude jmenován protektorem nikdo, ale že potom bude přece jen Dietrichštejn. Chtěl si to tedy zabezpečiti, a jako v Praze

---

[1]) Mor. Nár. Nov. 1851, II., č. 28, str. 219.
[2]) Mor. Nov. 1849, č. 147.
[3]) Mor. Nov. 1850, č. 57.
[4]) Rich. M. Meyer, Die deutsche Literatur des 19. Jhdts.², str. 375.

se přičiňoval vší snahou, tak také neustál v činnosti své v Kroměříži. V poslední téměř chvíli, když byl zvěděl, že za Paraviciniho přimlouvají se u císaře knížata a kurfiřtové v Němcích, a že pro něho jsou také Vlachové, jal se vybízeti knížata a hodnostáře v Německu, aby za něho se přimlouvali u císaře. S důrazem vytýkal národnostní motiv, že nebylo by ke cti naší milé vlasti (Německu), a že bylo by jen zlým příkladem, kdyby cizozemec na zlehčení Němců stal se jejich protektorem. Při tom odvolával se výhradně na papeže, na vůli jeho a přání, a dovozoval, — čemuž ovšem nebylo tak — že snadno, co se týče osoby jeho, by se spokojil, že neuchází se o protektorát z marnivé ctižádostivosti, nýbrž že otcovská láska a horlivá přízeň papežova pokládá ho za hodna toho uznávajíc, že jemu jako německému kardinálovi přináleží protektorát ten zákonem jaksi přirozeným, a proto že ho papež doporučil císaři. Posílal také hodnověrné opisy brev papežových Dietrichštejna doporučujících, aby se poznalo, zdali papež se ustanovil, aby cizinec, který není německého národa, byl povýšen za protektora Germanie, neboť někteří tak udávali, a biskup špýrský dokonce psal kardinálovi, že k protektorátu jest ustanoven od papeže kardinál Paravicini. Proto o tom všem psal Dietrichštejn 12. března 1603 Juliovi, biskupovi vircburskému a vévodovi franckému, dovolávaje se přátelství svého s otcem jeho zemřelým a bratrem a slibuje, že se mu zavděčí u římského dvora i kdekoli jinde, a žádal ho, aby napsal také císaři přímluvný list, že i vévoda bavorský Maximilian taktéž se přimlouvá za něho.[1])

Ale všecko úsilí bylo nadarmo. Po dlouhých odkladech jmenoval císař Rudolf II. kardinála Paraviciniho protektorem Germanie, a aby zklamání nebylo toliké, kardinála Dietrichštejna protektorem království a zemí svých dědičných. Ode dvora císařského jakoby se ostýchali to Dietrichštejnovi oznámiti: dověděl se o tom spíše z Říma, nežli měl jistotu z Prahy. Do Říma psal Rudolf II. papeži 2. října 1603, že po smrti kardinála Gesualda jmenuje protektorem království a zemí svých dědičných kardinála Dietrichštejna vzhledem na jeho mnohonásobné znamenité schopnosti a zásluhy, jehož také snažně doporučoval papež. Když byl pak ještě dále velice vychválil Dietrichštejna, žádal papeže,

---

[1]) Koncept v kníž. arcib. archivě kroměřížském.

doufaje, že jmenování toto bude prospěšno císaři, aby přijal kardinála Dietrichštejna.[1])

Než Dietrichštejn byl roztrpčen. Císař poslal jemu potom v listopadu své dva přípisy, z nichž jeden byl na papeže o těchto obou protektorátech, aby zvěděl jejich obsah. Dietrichštejn nebyl však s nimi spokojen; nelíbily se mu důvody v nich obsažené, a stilisace listů zdála se mu takovou, že bylo z ní příliš vycítiti, že pokořený Dietrichštejn musil ustoupiti. Proto zadržel zatím u sebe list císařův na papeže a dožadoval se jiného, v němž by výslovně bylo psáno, že hlavně proto svěřil císař jemu protektorát království a zemí svých dědičných, že ho v nich míti chce na svůj prospěch.

O této žádosti kardinálově na císaře ze dne 21. listopadu 1603 zachovaly se dva koncepty. V prvním vypisuje, to že jej zkormoutilo, že soutěžil Němec zavázaný samému císaři s Vlachem majícím závazky k jiným, domácí sluha s cizím, a že tohoto službám, byť i věrným, ale jen několikaletým větší přednost dána byla před oddaností již starobylou předků Dietrichštejnových, kterou byl převelice chválil sám císař. Že doporučení knížat německých, kurfiřtův a Vlachů byla pro Paraviciniho, v tom jediném že jemu ustupuje Dietrichštejn, a proto ustupuje rád, že jest mu vrozeno, že raději chce býti jediné v paměti samého císaře, než aby po něm mnozí jiní toužili, tak aby potom jím uznáván a ctěn byl jediný a samotný císař. V pravdě kdyby byl mohl voliti, že by ve stejném zápolení s kardinálem Paravicinim přál si sám neméně tohoto protektorátu, jako Paravicini druhého, a že by přesvědčil skutkem samým i se vším svým nepohodlím, že přeje také těm, již jsou milí císaři, a že se svrchovanou spokojeností poslouchá každého pokynu jeho. Že nic nevyčítá císaři, jehož jediné ctí, a že se domnívá, že se stalo dobře, byla-li vůle císařova, aby důvody Paraviciniho zvítězily nade mnohými důvody Dietrichštejnovými, ale že ho přece bolí, že nebyla vůle císařova nikdy jasně uvedena jemu ve známost, a že v tom se těšíval jinakou nadějí. Nyní však že sníženě prosí opět a opět, aby se nezdálo, že nároky jeho jsou méně zdůvodněny než Paraviciniho, aby císař oznámil papeži, sboru kardinálskému a všem ostatním, že tento protektorát proto udělil Dietrichštejnovi,

[1]) Kníž. archiv mikulovský — rodinný, č. 342.

protože chce hlavně v těchto svých královstvích a zemích služby a práce Dietrichštejnovy míti sobě na užitek. Doufaje, že se tak stane, že zatím zadržuje list císařův na papeže, a za důvod toho dovolává se cti rodičův a předků svých opětovně. — V druhém konceptě, jenž zní o něco mírněji, prosí, aby císař s protektorátem království a zemí spojil také titul tajného rady.[1])

Zároveň psal kardinál Barvitiovi a připomínal, co mu bylo v Praze naznačováno jménem císařovým, když podjal se s velikým nákladem svým poselství do Říma, jakož i toho, jak v záležitosti protektorátu Germanie přimlouval se za něho papež u císaře, a konečně toho, oč jednal Wacker i kardinál sám s Barvitiem, a co pohnulo císaře, že rozhodl se nejmenovati nikoho protektorem Germanie. Kardinál tehdy rád souhlasil s odkladem, ale teď že dostal dvoje psaní císařovo, podle nichž Paravicini je protektorem Germanie a Dietrichštejn protektorem království a dědičných zemí císařových. Do toho si stěžoval žádaje za satisfakci, a tou mělo býti, aby bylo napsáno v listech císařových, že proto je jmenován protektorem království a zemí dědičných, ježto císař nechce zbaviti sebe a svých zemí prací a služeb kardinálových; slova v konceptě, aby mu bylo učiněno za dosti titulem tajného rady, jsou škrtnuta.[1])

Brzy potom 26. listopadu psal Dietrichštejn agentovi svému v Římě Oliveriovi a vyličoval mu obšírně, jak všecko bylo s protektorátem; posílal i opisy oněch dvou listů císařových na papeže, jakož i odpověď svou císaři, a ukládal mu, aby to všecko vyložil v audienci papežovi. Zároveň poslal list Klementu VIII., v němž prosil za audienci svému agentovi, který by papeže informoval úplně. Ještě pak psal kardinálovi sv. Jiří jako svému zvláštnímu ochránci a protektorovi za radu, jak by se měl zachovati a rozhodnouti, měl-li by totiž přijmouti protektorát království a zemí dědičných, když s takovým právem a s autoritou a doporučením papeže i jeho ucházel se a žádal o protektorát Germanie, který má již Paravicini. V listě tomto kardinál Dietrichštejn praví zřejmě, že, pokud jest na něm, nepřijme onoho protektorátu, i kdyby měl proto míti mrzutost, nedostane-li se mu od císaře jinak zadostučinění, o něž se postará na dvoře císařském.[2])

---

[1]) Tamže.

[2]) Jo quanto a me non la accettaria, anzi avrei di resentirmene, se da Sua Maestà non mi fosse dato altre satisfattioni, come in quella corte procuro.

Papež chtěl odpověděti Dietrichštejnovi brevem, ale prodlelo se s tím. Zatím však odpověděl jemu 20. prosince 1603 císař Rudolf II. na poslední jeho list, jímž prý sice děkuje, ale naznačuje, že očekával něco jiného. Císař však že již v dřívějším svém listě vyložil příčiny, proč udělil onen protektorát Dietrichštejnovi a druhý druhému. Při tom bylo hlavním důvodem jeho, že protektorát království a zemí dědičných vyžaduje přítomnosti Dietrichštejnovy, kdežto protektorát Germanie nesrovnal by se s nepřítomností jeho. Jmenování císařovo není snad známkou nelibosti císařské ke kardinálovi, nýbrž císař projeví mu vždy lásku a přízeň, kdykoli by ho něčím přizdobiti mohl svou autoritou. A poněvadž se zdá císaři, že přijímá ten protektorát, posílal mu nový rozšířený list svůj na papeže.[1]) Tak učinil císař po přání kardinálově, a slova tohoto listu císařova obsahovala žádanou satisfakci.

Potom dostal Dietrichštejn breve papežovo, v němž Klement VIII. dával pokyn, aby přijal onen protektorát. Kardinál odepsal papeži 21. ledna 1604, že ačkoli zdržovaly ho přijmouti protektorát mnohé a důležité příčiny, z nichž byla první, že nevěděl, schvaluje-li to papež, přijímá jej tedy doufaje, že příležitostně dostane se mu přízně a ochrany papežovy.[2]) A císařovi psal den před tím list plný oddanosti, že prý jen proto hned nevzdával nesmrtelných díků, protože si přál připomenouti císaři, co se mu zdálo nezbytným. Ježto pak císař v listě svém podle toho jedná a kardinálovi to podává, děkuje mu podle velikosti pocty udělené a ujišťuje, že starati se bude snažnou, věrnou a ustavičnou prací, aby přesvědčil císaře, že mohl sice vhodnějšímu dáti přednost, ale nikomu věrnějšímu. Že by rád osobně poděkoval za to, ale že počká na pokyn císařův. Ježto pak teď není možno kardinálovi pobývati v Římě, že se postará co nejspíše, aby kardinál, který ho tam bude zastupovati, byl jak císaři prospěšný a oddaný, tak papeži milý.[3])

Z vatikánského archivu (Borgh. III. 102 a, b, fol. 75) opis v zem. archivě království Českého.

[1]) Kníž. archiv mikulovský rodinný, č. 342.

[2]) Z vatikánského archivu (Borgh. III. 102 a, b, fol. 85.) opis v zem. archivě král. Č.

[3]) Mikulovský archiv kníž. rodinný, č. 342.

Na list císařův, že jmenoval kardinála Dietrichštejna protektorem svých království a zemí dědičných, odpovídal papež Klement VIII. 13. března 1604. Z odpovědi této patrno, že vůbec nesouhlasil papež s úřadem kardinála protektora u apoštolské stolice; se stanoviska církevního je to ovšem zcela pochopitelno. List papežův je tedy jakýmsi protestem proti domáhání se vlivu císařova u stolice apoštolské, ač ovšem jen theoretickým. Když doporučoval papež Dietrichštejna, chtěl asi pro miláčka svého učiniti výjimku, ale pak nebyl již pro jiného, ovšem nemoha ho teď zhola zamítnouti. Papež praví, že Dietrichštejn ctí císaře a záležitosti jeho vede povědomě a pilně, a že by zajisté práce Dietrichštejnovy byly císaři velice potřebné, kdyby o záležitostech císařových se nejednalo tu v Římě u papeže, který i jest i chce býti království jeho netoliko protektorem, nýbrž i obhájcem nejhorlivějším. Než jak jest, ať si užívá onen tohoto vznešeného titulu, jen když císař má za to, že přední péče o záležitosti císařovy náleží papeži. Dává-li císař málo na pilnost papežovu, že má kardinály, kteří tak jsou mu oddáni, že nežádají si ničeho více, než aby vždy zasloužili službou svou, by je miloval císař. Není-li to posud císaři dosti zjevno, že ozřejmí zajisté, až se naskytne příležitost.[1])

Zároveň psal papež milému sobě kardinálu Dietrichštejnovi. Blahopřál mu k protektorátu, kterýž prý mu náležel již mnohem dříve, protože je tolik oddán císaři, jako nikdo jiný. Vychvaloval ho, že úřad svůj plní horlivě a bedlivě, a očekával, že vždy osvědčí se hodným, aby měl přednost před jinými.[2])

Dietrichštejn pak 21. března 1604 psal císaři, že v Římě, nebude-li tam pobývati sám, bude jej zastupovati kardinál Vicecomes. Rudolf II. v odpovědi své ze 17. dubna souhlasil s tím; kardinál

---

[1]) Tamže: Eius (Dietrichst.) certe tibi perquam necessaria esset opera, nisi Maiestatis Tuae res agerentur hic apud nos, qui et sumus et volumus esse tuorum Regnorum non protectores solum, sed etiam propugnatores acerrimi. Sed ut est, facile patiemur illum insigni hoc titulo uti, dummodo existimet Tua Maiestas rerum tuarum curam praecipuam ad nos pertinere. Quod si Tu diligentiae nostrae parum tribuis, habes Cardinales, Nepotes Nostros, qui tibi usque adeo dediti sunt, nihil ut magis expetant, quam perpetui promereri obsequio, se ut ames. Id si forte Maiestati Tuae nondum satis constat, fiet certe perspicuum oblata occasione.

[2]) Tamže.

tento byl mu znám a milý, neboť byl již dříve u císařského dvora a v Sedmihradsku nunciem apoštolským.[1])

Tak byla zatím vyřízena otázka protektorátu. Dietrichštejn byl protektorem království a císařových zemí dědičných, a v úřadě tom církevní záležitosti těchto zemí bývaly jemu předkládány biskupy, jím do Říma doprovázeny a zase odtud jemu vraceny, aby doručil vyřízení, kam patřila. Byl to úřad, který jej přiváděl do styků s četnými osobnostmi v zemích císařových a dodával zvláštní vážnosti i ohledů, byl však jen úřad čestný; příjmů z něho kardinál neměl ani nehledal; náležela mu sice na příklad část poplatkův ukládaných, když bývali biskupové potvrzováni apoštolskou stolicí, ale Dietrichštejn vymáhaje z pravidla, aby potvrzení bývalo zadarmo, nepřijímal ani sám ničeho.[2])

Hned s počátku hleděl úřad svůj uplatňovati. Svého příznivce kardinála sv. Jiří v Římě tázal se 22. září 1604 o radu, neměl-li by vzhledem na horlivost a přízeň, kterou s mnohým úspěchem v těchto krajinách ukazuje arcikníže Matyáš k náboženství katolickému, ucházeti se jako protektor království a zemí dědičných pro něho u papeže o breve, v němž by papež uváděje výslovně, že zvěděl to od kardinála Dietrichštejna, arciknížete pochválil a povzbudil k další činnosti.[3])

---

[1]) Mikulovský archiv knížecí historický, č. 158. — Barvitiovi posílal kardinál do Prahy breve papežské, jímž odpovídal papež na psaní císařovo o protektuře Dietrichštejnově, a jímž schvaloval papež, že kardinál Vicecomes jmenován byl od Dietrichštejna viceprotektorem. (Kníž. arcib. archiv kroměřížský, koncept z 19. dubna 1604).

[2]) Arcibiskupovi kardinálovi ostřehomskému psal 24. června 1613: Cum ex officio protectionis meae, quoad illo fungor, ab episcopis Hungariae veterantium quidem viderim, praeter id, quod ex Illmae et Rmae D. Vestrae hanc non novam gratiam etiam noviter electo Rmo Quinque Ecclesiarum tribuendam putavi (— circa relaxationem annatae et apostolicae confirmationis expeditionem. Kopiář kn.-arcib. archivu kroměřížského, č. 39, fol. 77 a 78). — Suffraganovi pražskému psal 12. dubna 1612: Quia consueta eiusmodi expeditionis (jedná se o konfirmaci) propina, seu eius congrua portio, ad nos tanquam protectorem harum provinciarum spectat, nos de parte, quae nostram contingit personam non tantum libenter remittimus ... (Koncept v kn. arcib. archivě kroměřížském, — ale slova tato jsou přeškrtnuta.) — Rovněž i r. 1617 arcibiskup ostřehomský děkuje kardinálovi „circa elargitionem pallii gratuito factam". (Archiv mikulovský knížecí, rodinný, č. 342.)

[3]) Z vatikánského archivu (Borgh. III. 102 a, b, fol. 97) opis v zemském archivě král. Č.

Plně svůj úřad obrátil se také později kardinál v zájmu císaře Rudolfa II. na svého dřívějšího soupeře kardinála Paraviciniho, protektora Germanie, když arcikníže Matyáš zřejmě již vystoupil proti bratrovi svému. Psal mu z Prahy 25. února 1608, aby se přičinil, aby poselství Matyášovo nebylo slyšeno papežem, neb aspoň aby nebyla dána odpověď, dokud nebude míti papež úplné informace.[1]) Když pak roku toho pokořenému Rudolfovi II. zůstala pouze vláda v Čechách, Slezsku a Lužicích, mění se také titul protektorátu Dietrichštejnova na nějaký čas; nazýval se pak: „Jeho Císařské Milosti jakož i Jeho Královské Milosti krále uherského království a zemí dědičných protektor.“ Když však potom nástupcem Rudolfovým stal se také v Čechách Matyáš, psal se kardinál zase svým titulem dřívějším.

Během r. 1608 přibyl jemu nový titul. Papež Papel V. jmenoval jej motu proprio protektorem kollegia Germanika v Římě, kteréž hodnosti vzdával se již v červnu 1607 kardinál Borghese, nabízeje ji Dietrichštejnovi. Děkoval za to 21. října 1608 Dietrichštejn Borghesovi, jenž se přičinil o toto jmenování.[2])

Dosáhl potom kardinál Dietrichštejn velikých hodností a úřadův; stal se gubernátorem Moravy, knížetem, předsedou tajné rady, ale protektorem Germanie nebyl přece. Po kardinálovi Paraviciniovi byl jím kardinál Madruzzi, potom kardinál Borghese. Není zpráv, že by se byl kardinál Dietrichštejn ucházel o protektorát zároveň s Madruzzim ani Borghesem, a není to ani pravděpodobno; bouřlivé válečné doby v království Českém i Uherském a v zemích rakouských zabíraly zúplna činnost kardinálovu. Pominuly také již dávno poměry, jaké byly druhdy v Římě za Klementa VIII. Když však zemřel r. 1634 kardinál Borghese, a když se zdálo, že nastanou poněkud pokojnější časové, obnovilo se zase přání Dietrichštejnovo, aby byl protektorem Germanie. Žádal tedy z Brna 13. října 1634 císaře Ferdinanda II. o protektorát tento, a žádal o důstojnost tu u vědomí svých zásluh. Byla sice tehdy již řeč o jednom kardinálovi,

---

[1]) Tamže Borgh. II. Germ. 164, fol. 342.

[2]) Tamže Borgh. III. 59 a, fol. 114, a 45 c, fol. 194. Alumnům Germanika osvědčoval Dietrichštejn svou přízeň a blahovůli, napomínaje jich ku všem ctnostem, zbožnosti a horlivosti v listě svém z 3. srpna 1613. Kn. arcib. archiv kroměřížský, kopiář, č. 39., fol. 80.

kterému měl býti udělen protektorát; ten, jak sám vyznává Dietrichštejn, byl povznesen nade všecky ostatní, a kardinál byl prý by mu dal přednost před sebou samým. Než kníže Eggenberk utěšil kardinála, nebude-li onen jmenován, že císař asi udělí protektorát Dietrichštejnovi; čekal tedy nic proti tomu nemluvě na rozhodnutí císařské. Avšak onen kardinál váhal a se rozpakoval, za to však druzí se hlásili a byli navrhováni, pročež ustanovil se teď kardinál, že neopomine uvésti důvodů pro svou žádost. A důvody jeho jsou zásluhy jeho všem zřejmé. Kdyby mu nebyl udělen protektorát, vešken svět by si pomyslil, že nemá zásluh o císaře, nýbrž že se provinil proti němu, nebo že je vážnost kardinálova u císaře malá. Co se namítá a předstírá, nemá váhy: toho, že by musil protektor pobývati v Římě, je kolik příkladův opaku, a může se to všecko spraviti kardinálem spoluprotektorem (comprotector), jemuž se dříve říkalo viceprotektor; ti pak kardinálové, kteří si osobují protektorát, nepovrhli by ani spoluprotektorátem. Kromě toho, kdyby císař chtěl ještě jinému milost prokázati, mohl by mu uděliti protektorát království a zemí dědičných, jehož by se vzdal kardinál.[1])

Císař Ferdinand II. učinil po žádosti kardinálově; listem ze Šoproně z 19. prosince 1634 oznamoval papeži, že vzhledem na zásluhy a zkušenost a původ německý jmenuje kardinála Dietrichštejna protektorem Germanie. Žádal pak, aby papež ho uznal a nechal ho úřad ten zastávati svobodně s čestnými jeho výsadami. Spoluprotektorem za nepřítomnosti Dietrichštejnovy v Římě jmenoval císař kardinála Savelliho. Protektorem království a zemí dědičných ustanovil kardinála Aldobrandiniho.

Zároveň oznámil to císař Savellimu ukládaje mu, aby byl s kardinálem Dietrichštejnem v dobré shodě (korrespondenci), a psal o tom také kardinálovi Barbarinovi, knížeti Bozulimu a Kornelovi Jindřichu Motmanovi.

Motman odpovídaje císařovi z Říma 20. ledna 1635 vypisoval, že všecek Řím úplně císaři schvaluje jmenování Dietrichštejnovo i Aldobrandiniho; radil však, aby tito protektoři si přibrali auditora národnosti německé,[2]) a prosil o místo toto pro-

[1]) Mikulovský archiv knížecí rodinný, č. 342.
[2]) „Auditorem nationalem."

svého synovce Viléma Motmana, agenta arcknížete Leopolda Viléma, syna císařova, žádaje, aby ho císař doporučil protektorům.

Papež Urban VIII. schvaloval 3. února 1635 císaři, že jmenoval Dietrichštejna protektorem Germanie,[1]) a sám ho také potvrdil a protektorem jmenoval brevem z téhož dne.[2])

Tak octl se kardinál konečně u cíle svého dávného přání; oč tolik usiloval na začátku svého biskupování, toho dosáhl na konci jeho. Ale nenadál se zajisté nikdy, že vytoužený protektorát jeho vezme zrovna tragický konec.

R. 1636 španělský vyslanec hrabě Oňate jménem krále španělského přednesl kardinálovi přání královo, aby se vzdal protektorátu Germanie. Kardinál odpověděl na to hraběti, že věrnost a oddanost jeho a všeho jeho rodu jediné po cti a slávě boží směřuje k tomu, aby, byť i obětovati měl všecko své jmění a statek, byť i pohrdnouti měl vlastním zdravím, tělem, krví a životem, beze všeho ohledu na jiné sloužil domu rakouskému a oběma panovníkům po jejich vůli a libosti. Kdyby však měl býti tak náhle zbaven protektorátu, že by byl veškerým světem posuzován, neboť protektorát je důstojností tak mezi kardinály ceněnou, že se jí nevzdal posud žadný před smrtí. Než mělo-li by to býti důležitou službou oběma panovníkům, že vzdává se všeho, jmění, života, hrdla i statku, ale že žije v utěšené naději, že beze smlouvání a výminek oba panovníci vezmou ohled na šediny jeho a na stáří již jednou nohou v hrobě stojící, a že před světem uchopí se takových prostředkův, aby nebyl snížen, zkrácen a poškozen na cti a vážnosti (kteréž si váží více nežli všeho prospěchu), nýbrž spíše aby se k němu projevily zjevné známky milosti panovnické.[3])

Hrabě Oňate jednal zajisté v první řadě po vůli císaře Ferdinanda II., a že přišel jménem krále španělského, mělo jen

[1]) Mikulovský archiv knížecí rodinný, č. 342, liber B, str. 26—42.

[2]) Kníž. arcib. archiv v Kroměříži A. II. b) 14.

[3]) Mikulovský archiv l. c. st. 44—46: . . . dass mein und der meinigen Trew und Devotion einig und allein nach Gottes Ehr dahin zihlet mit daranstreckhung alles haab und guetts, auch mit hindansetzung aigner Gesundheit, Leib, bluet und Lebens, dem hochlöblichen Haus Österreich und beiden Ihrer Mayestetten dero Willen und Gusto ohne allen andern respekt und Consideration zu dienen . . . . Renuntiir ich alles, der haab, Leib, guet und bluet . .

trochu zmírniti hořkost a trpkost kardinálovu, kterou pociťoval při projeveném přání, aby se vzdal protektorátu. Ale když ústní odpověď kardinálova nezdála se postačovati, zaslal 31. července r. 1636 biskup vídeňský Antonín list kardinálovi, v němž přímo žádal jménem císařovým, aby se vzdal protektorátu. Dietrichštejn jsa téměř slep pro bolest oční odpovídal listem daným ve Vídni 4. srpna, že neví, co by odpověděl jiného, než co byl již řekl hraběti Oňatovi, a vypsal ústní tu odpověď v listě svém obšírněji.

Ale ani tato odpověď biskupovi vídeňskému neuspokojila načisto, a zdálo se potřebí dále vyjednávati, jakého tedy dostiučinění by za to vyžadoval kardinál. Proto psal 15. srpna biskup vídeňský Antonín zase kardinálovi, aby vzdal se protektorátu, a aby tedy ustanovil sám, jaké náhrady by se mu mělo za to dostati. Kardinál odpovídal z Vídně 23. srpna 1636, že nic tak necení, čeho by nevydal pro císaře. Aby však ustanovil náhradu nějakou, že jak živ neměl v obyčeji, aby svému pánu něco předpisoval, a že není zvyklý dávati se v takové jednání, zvláště kde neběží o zájem nijaký, nýbrž kde zbývá zájem o čest samu a vážnost; že spokojuje se a nepochybuje, že zachová císař před veškerým světem čest a vážnost jemu, jenž jest již jednou nohou v hrobě, a nepřeje sobě, než rozdělen býti a býti s Kristem. Tím že nejpoddaněji klade císaři k nohám a k volnému použití sebe a všecky své se vším, co má, s hrdlem i statkem.[1])

Resignace jeho byla ráda přijata. Ale aby před světem nebyla poškozena vážnost kardinálova, odůvodňoval resignaci jeho císař Ferdinand II. v listě z Řezna 7. září 1636 papeži zaslaném, jakoby kardinál pro stáří a mnoho prací, které od tolika let snášel jak pro církev, tak pro císaře a dům rakouský,

---

der getrösten Zuversicht lebend, ohne allen pact und condition, sie werden nunmehr mein eisgraues und halbschon im grab liegendes alter, in allergnedigste consideration nehmen, und in anderweg der Welt würklich erzeigen, auch solche mittl finden und ergreifen, wodurch an Ehre und reputation (so ich mehr als den nuzen schäze) nichts verkleinerlich oder nachtheilig seie, vilmehr dero Kais. und kön. gnad offene zeichen erscheinen.

[1]) Tamže, str. 47—48; . . . Die Nahmhaffmachung der recompens belangend, hab ich die Zeit meines Lebens nit in Brauch gehabt, meinem Herrn maas und ordnung vorzuschreiben, bin auch derlei tractat fürnemblich in solch occasion, wo nit interesse, sondern die Ehre selbst und reputation interessirt, nit gewohnt . .

a protože jak by si přál, nemůže všude tu i v Římě býti a o úkony ty se starati, dobrovolně a rád vzdal se protektorátu. Jakkoli prý by císař vzhledem na to, že vždy a ve všem svrchovaně se službami kardinálovými byl spokojen, velice rád byl viděl, kdyby chtěl ještě déle v úřadě tom trvati, že přece po přání jeho vyhovuje jemu, a že jmenuje protektorem Germanie kardinála Savojského.

Potom císař psal ještě kardinálu Dietrichštejnovi z Řezna 13. září 1636, že je mu zvláště povděčen, že horlivost svou ve službách císařských osvědčil také tím, že se projevil zcela ochotným, aby se vzdal protektorátu. Císař zakazoval se mu svou přízní a milostí a posílal mu opis listu, kterým jmenoval vévodu Savojského protektorem; z něho že pozná, že nebylo při tom nijak zadáno vážnosti (Reputation) kardinálově.[1])

Byl-li tento list císařův dodán kardinálovi, došel ho krátko před smrtí; kardinál Dietrichštejn zemřel v Brně 19. září 1636.

Historie a právní poměry na Rožnovsku.

Podává Karel Papica.

(Pokračování.)

Náboženství a kněžstvo.

Jest jisto, že nejen obyvatelstvo rožnovské, nýbrž i z celého okolí bylo za 16. a částečně za 17. století nekatolické. Toho zřejmým důkazem jest zápis v I. knize na listě 162., o kterém se zmiňuje již Volný v církevní topografii podle sdělení ryt. Petra Chlumeckého, který zní:

L. p. 1580 v pondělí před sv. Maří Magd. v přítomnosti kněží Jiříka Cruzigera, toho času p. faráře meziříčského, a kněze Augustina Brodského, t. č. p. faráře starojičínského, a kněze Matouše Mezeříčského, t. č. p. f. hustopečského, a kněze Krištofka Sacanovského, t. č. p. f. zašovského, a pana Martina Zarůstky z městečka Krásna blíž města Mezeříče stala se jest svadební smlouva celá a dokonalá v městečku Rožnovci za purgm.

---

1) Tamže, str. 49—53.

rožnovského Jana Hrkodaje a pana fojta Jana Michálka a Matěje Krejčího a jiných jeho spoluradních mezi Jakubem, synem nebožtíka Bezemného z Zubřího a knězem Adamem Vičanským, t. č. p. f. rožnovským, na místě Barbory dcery své, a to taková, že jest sobě vzal tenž Jakub Bezemný Barboru, dceru kněze Adamovu, k manželství svatému na ten způsob: Neuchoval-li by ho Pán Bůh do dne a do roka, že jí věnuje 50 fl. hotových, a pakli by jim oběma dal Pán Bůh déleji po dni a po roce živu býti a plod mezi sebou by měli, tehdy má Barbora, manželka Jakubova, ve všem statku jeho třetinu spravedlivou míti. Začež jest Jakub, syn neb. Bezemného rukojmě byl postavil. Kněz Jiřík Cruziger mp.

Že obyvatelstvo bylo náchylno k husitismu, vysvítá ze zápisu (T. I. f. 109 a T. II. f. 20), který zní: L. p. 1580 ve středu den svatého mistra Jana Husi koupil Václav Hanzlíků grunt atd. Písař knihovní, který byl ustanoven po r. 1680, tedy o sto let později, připsal k tomu verše: „který do pekla musí a tam jej roztrhají na kusy“.

Že obyvatelstvo za 16. a 17. století přiznávalo se k jednotě bratrské souditi lze z toho, že Žerotínové tehdy rovněž náleželi k Jednotě a byli horlivými podporovateli jejími.

Ačkoli pánové z Žerotína překáželi zavedení katolictví, přece jak vidno z četných zápisů, pokročilo koncem 17. stol. tak, že nejen obecní zastupitelstvo rožnovské, nýbrž i valná část lidu obecného již se přiznávala k víře katolické.

Jelikož pak náhlé změny majetkové nejsou zaznamenány, ani v cenách značného rozdílu nelze viděti, lze z toho souditi, že katolictví pokračovalo velmi zvolna bez násilností, neboť po celé 17. stol. přejímání rodinného majetku dělo se úplně pravidelně, jako za století předešlého a následujícího; nebylo prázdných chalup ani odběžných gruntů, nemovitosti podržely pravidelnou cenu, a obyvatelstvo zůstalo nerozehnáno a nerozeštváno pohromadě. Není vůbec zápisu knihovního, který by svědčil o násilném nebo nepravidelném převratě, což by za opačného případu jistě bylo zaznamenáno, jakož se stávalo o jiných, méně významných událostech, o povodni, požáru a j.

Jest to ovšem vzácná výjimka ze všeobecné pohromy a bídy stol. 17., a to tím nápadnější, že právě v nejbližším okolí, totiž na Meziříčsku i na Vsacku konána protireformace se všemi hrůzami

třicetileté války. Tak na příklad zaznamenává spisovatel „Pamětí města Val. Meziříčí" z r. 1877, jak hrozná pohroma stihla toto město za let 1620—1640. Za těch let zhynula veliká část občanů meziříčských, tak že od r. 1620 v knihách městských se vyskytují zcela nová jména. Mnozí občané zahynuli mečem, mnozí morem; jiní konečně sběhli s gruntů svých, docela je opustivše. Na jejich místo nastoupili občané cizí. Ještě koncem 17. století mluví se o kupech gruntů pustých.

Všeho toho nebylo v Rožnově.

Nelze dosti chvály vzdáti proto pánům z Žerotína, kteří, ač měli moc svrchovanou jako ostatní vrchnosti, přece nejen že se nesnížili k násilnostem nijakým vůbec, nýbrž že i za konání protireformace přihlíželi k tomu, aby se dála zvolna, aby lid nebyl nucen nenadále se rozhodnouti o setrvání při dosavadní víře, neb o opuštění svého statku a své vlasti, jak jinde se stávalo pravidelně. Tím vysvětluje se zvláštní úkaz, že obyvatelstvo rožnovské, nejsouc pronásledováno, ponenáhlu vesměs přiklonilo se časem k víře katolické, kdežto na Vsacku přes násilí a pronásledování dosti značná část obyvatelstva až po naše doby zůstala věrna víře svých nekatolických předkův. Jak vidno z hořejší svatební smlouvy, byla za 16. a částečně i za 17. století duchovní správa obstarávána dostatečným počtem kněží. Po vyhnání nekatolických kněží nebylo v rožnovském kraji duchovních vůbec.

Co se týče hmotného postavení kněží, bylo dosti dobré. Není ovšem zaznamenáno nikde, že k faře přináležely nemovitosti, poněvadž majetek veřejných ústavů nebyl předmětem zápisů knihovních, jelikož však za doby nynější větší množství pozemků přináleží faře rožnovské, z dob dřívějších pocházející, dlužno za to míti, že již před protireformací patřily faře.

Mimo to dostával farář desátek a jiné dávky. Tak již „l. p. 1556 počítajíc stala se jest smlouva s knězem Adamem, na ten čas farářem budúcím v Rožnovci, za úřadu fojta Indry a purm. Petra Kováře i tudíž konšelů jeho v dobrej vůli, že mají hrazení dávati desátku knězovi po pěti bílých groších. A to se má státi bez nátahu jiných farářů potomních." (T. I. f. 164.)

S nehrazenými, t. j. občany, kteří bydleli mimo obvod městský, byl „l. p. 1577 knězem Matúšem, na ten čas budúcím farářem Rožnovským", smluven desátek v summě 4 grošův.

Jelikož pak časem ohledně dávek faráři nastaly spory, l. p. 1611 J. M. pán sám učinil „vejpověď“ o faráři: „Poněvadž jest nějaké nedorozumění mezi farníky ku kostelu Rožnovskému přináležejícími strany jeho služby a podací povstalo a někteří což jemu povinni byli vykonávati se zbraňovali, pro kterúžto příčinu i výživné faráře se zmenšovalo, protož J. M. pán, urozený p. Jetřich z Žerotína a na Mezříči pod Rožnovem, J. M. pán náš milostivý, pro lepší svornost a také fedruňk farářův Rožnovských, nynějších a budoucích, tuto jest mocnú a dostatečnú výpověď učinil a nařiditi ráčil: aby všickni jak v městečku Rožnově, tak také v dědinách k té faře náležejících usedlí bohatší neb chudobnější povinni byli knězi faráři Rožnovskému, nynějšímu i budoucímu, beze vší odpornosti jeden každý po jednom sýru dávati a, kteříž koně chovají, po jedné fůře dřev a po sýru. A takové sýry aby pořádně a náležitě kostelníci Rožnovští, nynější i budoucí, vybírali a knězi faráři poznamenajíc, kdo co dá, odvozovali. A kdyžkoli kněz farář vedle potřeby žádati bude a tomu čas přijde, tehdy aby fojt jak v městečku Rožnově tak i v dědinách před tím hromadu udělal a sousedům o tom poručil a ohlásil, aby takovú povinost vykonávali. Kdož by pak vykonávati a podle možnosti své takový sýr dávati, aneb, kteří koně mají, dřev fůru odvézti se zbraňoval a na něj žaloba a stížnost přišla, má fojt toho přidržeti a k spravedlnosti dopomoci. A protož jak v městečku Rožnově tak i v dědinách fojt a úřadové mají nad tím ruku držeti, aby se to bez odpornosti vykonávalo, k tomu dostatečně napomáhati, tak aby další zaměstknání J. M. pán míti neráčil. Jestliže by kdo tuto vejpověď J. M. pána zlehčoval, toho J. M. pán v svém trestání zanechávati ráčí.“ (T. II. f. 1.)

Že farář takové zásoby sýra nemohl zpotřebovati, jest samozřejmo. Mimo to vybíral farář poplatky štolové. Jednotlivé tyto poplatky nebyly sice značné, za to však byly dosti hojné, tak že poskytovaly faráři dosti značného příjmu ročního.

Správa kostelního jmění nenáležela výhradně faráři, nýbrž zároveň kostelníkovi a purkmistrovi, jak výslovně bylo nařízeno vrchností. (T. I. f. 134.) Zároveň r. 1579 bylo přísně zakázáno peníze kostelní rozpůjčovati, což asi se stalo proto, že tenkráte úrokování peněz bylo ještě neznámo a o hotové peníze byla velká nouze, tak že vymáhání jich bylo spojeno s obtížemi.

Škola.

Školní výchova rožnovského obyvatelstva byla až do konce 1. pol. 19. stol. velmi smutna, neboť nebylo až do 2. pol. 18. stol. pravidelné školy veřejné vůbec, neboť se o ní, ani o učiteli v zápisech nikde nečiní zmínka.

Teprve ze zápisu ze dne 31. března r. 1786 se dovídáme, že téhož času obdržela obec „nejvyšší c. kr. poručení v příčině potřebnej a obšírnej k tažení dětí normální školy, aby taková hnedky vystavěna byla. A poněvadž obec Rožnovská k vystavění takovej z tvrdé materie v stavu nejsouc, prostředek vynalezla, že prodá tu starú stísněnú školu i za ní s tèma zahrádkama až po France Majera uhel, na vystavění novej v té zahradě s povolením vrchnostenského hospodářského Ober Directorialního úřadu eodem dato při veřejné licitaci". Skutečně byla zmíněného dne tato stará škola prodána „za přítomnosti purkmistra a spolu tehdejších radních a všech jiných jako taky při shromáždění celej počestnej obce za 390 fl." Za to byla pak vystavěna nynější nová, „obšírná" škola č. 35. (T. IV. f. 124). První pohled na prabídnou „obšírnou" školu novou poučí nás, jak asi vypadala „stísněná" škola, která bývala na nynějším čísle 189.

Do nové školy, jak potvrzují navštěvovatelé její dosud žijící, chodilo ještě r. 1827 celkem devět dětí, a to 7 hochův a 2 dívky, a byla tehdy nejen učírnou, nýbrž i příbytkem učitele a rodiny jeho.

Soudnictví civilní.

Jelikož vrchnosti náležely veškery grunty v celém rožnovském okrese a obyvatelé byli její poddaní, bylo rozhodování sporů, které na ni byly vzneseny, velmi jednoduché; dotčený držitel panství pouze prohlásil svou vůli, jak chce míti poměry uspořádané, a bylo po soudě. Sic volo, sic jubeo byl první a poslední § panujícího zákona, a nebylo odvolání.

Z nejstarší doby po smrti Baltazara z Žerotína, t. j. do r. 1657, zúčastnili se na konání spravedlnosti majitelé panství osobně, zejména horlivý byl Baltazar sám a předchůdce jeho Bernart z Žerotína.

Po smrti Baltazara z Žerotína přestala účast osobní na dobro a obmezovala se pravidelně na podpisování dekretací, t.

j. schvalování důležitějších smluv a právních záležitostí, týkajících se nemovitostí.

Za to počali vystupovati do popředí panští úředníci, kterým se konečně do rukou dostala celá skutečná vláda.

Jen méně důležité záležitosti ponechávány na vyřízení starostovi za přítomnosti některých nebo všech členů obecní rady nebo celé hromady. Tato právní porada konala se pravidelně při posudcích, které se konaly jednou za rok. S počátku bylo místo na „držení“ jich v městské radnici, později pak na „hradě“, t. j. na hoře blíže Rožnova Hradisko zvané; výjimečně též na zámku ve Val. Meziříči. Jelikož je valně rozšířeno mínění, že hrad tento, totiž Hradisko dle královského reskriptu z r. 1539 nákladem 130 zl. mor. byl úplně rozbořen, poněvadž tehdy v něm řádili zbójníci, dlužno mimochodem podotknouti, že o zboření hradu samého nemůže se mluviti, poněvadž dle zápisů do r. 1650, tedy téměř do smrti Baltazara z Žerotína se v něm konaly zmíněné posudky, a to za osobní účasti pánů z Žerotína, což by nebylo bývalo možno, kdyby ve hradě tom nebylo přiměřených místností. Při tom dlužno podotknouti, že dvůr hospodářský pod hradem samým byl vystavěn teprve koncem 18. stol., a to dle staviva nynějších zdí soudíc, částečně z kamení starého hradu, o čemž svědčí okolnost, že rozvalin těch téměř nelze viděti.

Často, a to již za nejstarších dob ustanovovala vrchnost na jednání a rozhodnutí rozepří panské úředníky. Nález jejich byl pak zapisován do knih. Pěkný příklad takového rozhodnutí obsahuje pozemková kniha zuberská. (T. I f. 358.) „Výpověď mezi Janem, fojtem Zuberským, a Jakubem Petruškem. L. p. 1595 jakož byla rozepře mezi Janem, fojtem zuberským s jedné, a Jak. Petruškem z strany druhé, jakož měli činiti o dvě jabloně a kus místa, na kteréž se fojt Zuberský svrchupsaný, že by jemu náležely, natahoval, proti tomu Jak. Petrušek, že by on k nim spravedliv byl, tolikéž se ohlašoval, v přítomnosti Zigmunda, písaře J. M. páně, a Martina Tarasky, kterýmž na ten čas o tom poručeno bylo, vyslechnouce stížnost fojta Zuberského, tolikéž odpor Jak. Petruška a s obú stran vedené svědky, vážíc žalobu i odpor, takto o tom vejpověď učiněna: Poněvadž toho fojt dostatečně neprokazuje, aby ty dvě jabloně a toho kus místa aneb země, oč činiti jest, že by jemu náležeti mělo, Jak. Petrušek hodnějším svědomím to prokázal, že ty dvě jabloně i s tím místem,

oč činiti bylo, předkové jeho užívali, při tom na časy budoucí zůstaven býti má. Avšak toho místa zahrazovati nemá, tak jak za starodávna užíváno bylo. Jestli že by tuto výpověď který z nich zrušil, buď nynější obyvatelé, aneb potomci, každá strana pokuty na J. M. pána pět kop grošů bez milosti propadnouti má, a mezi tím v dobrém přátelství bez hanění a na poctivosti sobě utrhání i v dobrém sousedství zůstávati mají, pod pokutú svrchu psanú."

Obtížnější bylo rozhodování, nastal-li vzájemný spor dvou obcí. Soud sestaven byl za takového případu zvláštním způsobem, jak nás o tom poučuje „paměť" z r. 1686 (T. II. f. 8.): L. p. 1686 24. Martii obec Rožnovská a Tylovská strany drah horních a dolních častou a velikou ostudu mívaly, jeden druhému prohánět nedopouštěli a sobě jeden neb druhý svobodné ohrádky dělat se dopouštěli a těmi dráhy sobě na nejvýš stěskňovali." Pročež z poručení vysoce urozeného pána, p. Bernarda Ferdinanda pána z Žerotína a dědičného pána na Mezříči, Rožnově, Hustopečích, Lešné, Žeranovicích a Přílepích, i též J. A. M. pána, pana biskupa olomouckého, raddy a soudce manského v margk. moravském, pro uvarování dalších nepříležitostí k porovnání tej rozepři byli vysláni Mathyáš Mikuláš Karchecyus, ten čas písař důchodní a kontribuční, a Jiří Franz Wagner, ten čas jegermistr a polesný, oba officíři tohoto panství, v kteréžto rozepři obě strany takto jsou porovnány."

Více podobných sporů není sice zaznamenáno, dlužno však přece souditi, že na rozhodování takových rozepří nestačila moc vrchnostenská, jinak by byl zajisté tenkráte panující Bernard Ferdinand z Žerotína, který rozhodnutí toto později podepsal vlastní rukou a opatřil svou pečetí, věc rozsoudil sám. Ačkoliv o soudním řádě nikde se nečiní zmínka, přece dle prvého rozhodnutí soudíc vrchnostenští úředníci jako soudcové o soudech zachovávali způsob řízení, jehož základy se srovnávají s řády soudními, později vydanými. Nejprve totiž vyslechli žalobce se žalobou, pak odpor žalovaného proti ní, na to podány nabídnuté stranami důkazy, a konečně učiněna „výpověď" čili vynesen rozsudek. Základy řízení jsou v případě tomto tytéž, jako základní ustanovení nynějšího řádu soudního. Celé jednání o sporu dálo se ústně, a jen „vejpověď" čili rozsudek byl zapsán do knih pozemkových.

Průvodní prostředky nebyly stejného významu.

Jen zápisy knihovní poskytovaly úplný důkaz o nějaké okolnosti. Odpor proti těmto není zaznamenán ani v jediném případě.

Z písemných průvodních prostředků jmenují se „hamfešty“ (T. I. f. II.), totiž listiny o prodaných usedlostech, a „cedule řezané“. (T. II. f. 265.) „Mikulášek Matějátko prodal Janíkovi Mičkovi grunt, na který zápis v knihách neměl; toliko cedule řezané mezi sebú měli.“

„Hamfešty“ a „cedule řezané“ byly tudíž písemné dokumenty o učiněné smlouvě převodní.

O jiných písemných smlouvách není v knihách nejstarších zmínky; neboť zastupovaly jich vůbec knihovní zápisy. Svědeckým důkazům alespoň v některých případech přikládána průvodní moc obmezenější, neboť se vyžadovalo dle zápisu z r. 1582. (T. I. f. 162.), aby děj nějaký, který se udá v městě neb na vsi, dvěma svědky, na poli pak stalý aby prokázán byl jedním svědkem.

Zajímavý jest důkaz „vruby“, o kterém se v pozemkové knize Dolní Bečvy (T. I. f. 99.) činí zmínka. Tento zní: R. 1631 dne 22. září předstoupíce ouřad před pana Jana Kníže, poručného úředníka za purgmistra Ondry Mydlova, oznámili v přítomnosti všech nápadníků, že otec jeho vlastní, ležíce na smrtelné posteli, dal jim toho zprávu, že cokoliv se na vrubích najde, to spravedlivě jemu zaplatil; kdež když ty vruby jsouce přinešeny, našlo se toho 32 fl., k čemuž napadnící se přiznali.“

Mnohdy spokojila se vrchnost s pouhým tvrzením nějaké okolnosti (T. I. f. 32. Dolní Bečvy): L. p. 1716-22./9. Auffang z kupu toho fojtství Jana Maléře. Poněvadž tuto zapsaný nebyl, tenž fojt o takový napomenut byl. Na to on mil. vrchnosti memorial podal, že kvitanci na zapravený takový auffang od J. M. P. Bernata v Pánu Bohu odpočívajícího obdržel, a taková že zkrze rebelanty jemu vzata jest, prokázal a tak milostivou decretací obdržel, že více toho auffangu povinen není; pročež tento zápis pro budoucí paměť toho doložen jest.“

Za nejstarší doby, tedy za první pol. 16. stol. bylo zvykem, že věřitelé nechávali volati dlužníka před obecní úřad, aby k dluhu se „připověděl“, t. j., aby jej uznal a přislíbil zaplacení (T. I. f. 4.): Martin Kršků Janovi fojtovi dlužen jest tři orty a dal na ně připovědné.

Velmi často předstupovali občané rožnovští před úřad nebo právo, aby cestou nespornou uspořádali záležitosti ryze rodinné neb majetkové. Výsledek takového jednání byl pak zapisován do knih pozemkových. (Příště ostatek.)

Disarmace města Jihlavy roku 1621.

Příspěvkem na objasnění politiky kardinála Dietrichštejna podává František Snopek.

Nikdy nedoznal národ český větší a potupnější porážky, jejíž následky podnes jej tíží a tlačí, nežli bitvou bělohorskou. Lehkovážní čeští pánové k odboji proti panovníkovi zákonitě zvolenému dali se svésti několika dobrodruhům, kterým věru nejméně záleželo na slavném království Českém. Náboženství bylo jim pouze zástěrou, jíž ukrývali jen svoje panovačné choutky.

Pro odboj lehkovážně začatý nebylo porozumění, nebylo nadšení, nebylo potřebné obětovnosti ani mezi šlechtou, kteráž tehda představovala národ, ani mezi měšťanstvem, tím méně jí bylo mezi chudým lidem poddaným. Nebylo pro odboj ani příslušné půdy, ani dostatečné přípravy. Nebylo organizace, aniž byli zajištěni spojenci za hranicemi.

Vojsko velikou většinou za peníze najato z lidí, kterým byla válka řemeslem, loupež ziskem.

Vůdcové byli cizinci neschopní, nepoctiví, nesvědomiti, zlata chtiví, na sebe navzájem nevraživí, kterým více slušelo zasedati za stoly pokrmy hojně opatřenými, nežli s mečem v ruce bojovati za nějakou ideu.

Proto nedivno, že vojsko českých stavův, nejsouc ani dostatečně zásobováno potravinami, nepouštělo se do tuhých bojův, že se dávalo záhy na útěk. Čestnou výjimku činí pouze pluk mladšího Anhalta a moravský pluk, který krví svou zaplatil stavovské povstání koruny České; většina chrabrých bojovníkův moravských byla pobita, pouze nepatrný hlouček se svým vůdcem Šlikem upadl do zajetí. Za odboj českých stavův pykala celá naše vlast a pyká až posavad.

Protože pak není dosti probadána doba pobělohorská, dovolím si zde podle pramenův objasniti poněkud

tehdejší politickou činnost olomouckého biskupa kardinála Dietrichštejna a popsati zejména, jaký osud stihl za odboj královské město Jihlavu.

Již 1. prosince předložil svoje návrhy týkající se království Českého, jak svědčí Dr. Gindely, pražský arcibiskup Jan Lohelius.[1]) František kardinál Dietrichštejn, biskup olomoucký, svoje dobré zdání o opravách, které by měly býti vykonány na Moravě, již dříve latině podané, četl dne 11. ledna 1621 za přítomnosti nejvyššího kancléře a jiných císařských rad.[2]) Vlastně jsou to myšlenky pouze poznamenané, jak se jemu namanuly. Pročež podávaje obsah jejich vynasnažím se, abych je přivedl do jiného pořádek.

Myšlenky tyto tvoří, abych tak řekl, reformační kardinálův programm. V některých věcech, jak uvidíme, jináč smýšleli nejvyšší kancléř a jiní radové, ale císař přijal návrhy všecky, byť i v něčem později se umírnili, a jiné zůstaly pouze na papíře.

Co do veřejné správy navrhoval kardinál, aby moc císařova byla zvětšena. Zřízení zemské zůstaniž v platnosti, ale buď přehlednuto a opraveno; co v něm nebezpečného, budiž vypuštěno, opravené pak budiž potvrzeno. Stavové ať navrhují osoby vhodné na nejvyšší úřady; na císaři jest, aby je připustil a zase propustil. (Jiní měli za to, že by nebylo záhodno, aby císař je propouštěl ihned, nebo bylo by jim na potupu.) Hejtman a soudcové buďtež řádu panského a rytířského. Císař sám ustanovujž přísedící soudní.

Vrchním správcem zemským budiž stále gubernátor katolického náboženství. Jemu po boku buďtež podkomoří a nejvyšší rentmistr. (I v této věci odporovali jiní domnívajíce se, že stačí zemský hejtman. I nejvyšší kancléř zrazoval ustanovovati gubernátora, což bylo by novotou, a bylo by na ujmu hejtmanovi.) Na sjezdech ať nerozhoduje počet hlasův, neboť rytíři jsou četnější než páni. Mějtež jediný pouze hlas rytíři, a buďte čtyři hlasy, jako jsou čtyři stavové. Duchovní stav hlasuj ihned po pánech. Počet členův jeho budiž rozmnožen. Buď zrušen zákaz, že nesmí kupovati více statkův.

---

[1]) Gindely, Geschichte der Gegenreformation in Boehmen, Leipzig 1894, S. 88. sequ.

[2]) D'Elvert, Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder, insbesondere Mährens im siebzehnten Jahrhunderte. Dritter Band. Brünn 1875, S. 78.

Císař ať přijde na Moravu. Stavové obnovte přísahu věrnosti jemu jakožto markrabímu i nástupcům jeho, o kterých se prve neděla ani zmínka. Za to císař ať přísahá na zemské výsady, ale obyčeje ztraťte svoji platnost. Kdož se spikli, ztraťte hrdla, čest i statky. Kdož bojoval proti domu rakouskému, propadni také trestu udanému.

Potrestáni buďtež všichni účastníci odboje roku 1619 a 1620. Náčelníci spiknutí ať přítomní ať uteklí buďte potrestáni mečem na příklad jiným a domy jejich (hrady a tvrze) buďte zbořeny. Uteklí buďtež citováni otevřenými listy, budiž ohlášena exekuce, a na jejich hlavy budiž vypsána cena. Kdož jsouce vázáni dvojí přísahou poddanosti i věrnosti, ji zrušili, nebyli však náčelníky, buďte zachováni při životě, ale pozbuďte statkův. Statky zpupné těch, kdož přísahali Fridrichovi, buďtež proměněny v manské nebo selské, a budiž jim uložena daň ročních tří tolarův z tisíce.[1]

Provinilá města pozbuďtež statkův. Měšťanům budiž odňato právo vařiti pivo a nalévati vína, a jestli se jim to právo po-

[1]) V této věci tedy navrhoval kardinál trest mnohem mírnější, než jakým stíhali odbojní stavové své protivníky a všecky vůbec, kdož zdráhali se k nim připojiti, ke konfoederaci přistoupiti a přísahou a vlastnoručním podpisem se jim zavázati. Takoví všichni byli totiž prohlášeni za nepřátele vlasti, byli vypověděni na vždy ze země, jejich statky byly skonfiskovány a měly býti prodány. Peněz stržených mělo se užiti na prospěch zemský. Takový osud stihl kardinála Dietrichštejna, jemuž zabrali nejenom statky biskupské všecky, ale i dědičné. Pozbyly svých statků kapitoly a kláštery. Již v pondělí po sv. Filipě a Jakobě (6. května) 1619 vypověděni byli ze země jako nepřátelé vlasti Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna, Adam Lev Licek z Ryzmburka, Jiří z Náchoda a Vilím Brabantský. Podobně se mělo státi Karlovi knížeti z Liechtenštejna a všem, kdož z obyvatelů se nechtěli ani reversy zavázati ani před direktory přijíti, omlouvajíce se nemocí a přestírajíce jiné „plané“ příčiny. (Crudelis sententia et iniquissimum decretum rebellium Moravorum contra illustriss. d. cardinalem, capitula, praelatos et alios regis fideles. Soudobý koncept latinského převodu z češtiny určeného bezpochyby pro Řím v kníž. arcib. archivě kroměřížském. Oddíl: Archiepiscopatus in genere listiny nové sub anno. Česky u d'Elverta III., str. 260. Pokuty vyrčené později soudem uvedly bohužel mnohou rodinu šlechtickou docela na žebrotu. Ale zdali iustitia distributiva vymáhala, aby městům vůbec byly odebrány zpupné statky (civitatibus bona allodialia adimantur), kdežto mezi šlechtici činil kardinál tolik rozdílův (statků vůbec měli pozbyti pouze, kdož jsouce vázáni přísahou věrnosti a poddanosti, ji zrušili, aniž byli předáky spiknutí), o tom ať rozhodne soudný čtenář sám. Ostatně si jináč, totiž mnohem přísněji počínala konfiskační kommisse na Moravě.

nechá, ať odvádějí za ně roční poplatek. Věrným městům budiž vše ponecháno, jako měla prve.

Některé skonfiskované statky buďte prodány, ostatní zůstaňte v držení komory. Císař neplatiž nižádných dluhův odbojníkům. Budiž jim uloženo vrátiti úpisy.

Zachovalé odměniž císař podle svého uznání. Zejména potvrdiž výsady biskupa olomouckého. Soudy manské požívejte svobod, jakých požívají soudy zemské. Také olomoucké kapitole budiž dána odměna za věrnost a náhrada škody, jíž utrpěla. Na památku budiž jí dán onen dům, kdež byly konány zakázané schůzky, s právem nálevu piva a vína. Kapitola bude povinna o výročním dni vítězství císařova sloužiti mši svatou a konati průvod za přítomnosti celého města. Toho dne nebudiž pracováno. Hoden jest vzpomínky Mikulov, kteréžto město jediné zůstalo stálé u věrnosti císaři.

Náboženství se dotýče i výchova mládeže, za tou příčinou budiž zřízena jesuitská kollej v Jihlavě, k níž budiž užito kláštera dominikánského. Kollej olomoucká s universitou budiž dotována jměním některého kláštera. Dbáno budiž výchovy sirotků v katolické víře; schopní buďte dáni na studie, jiní učte se řemeslům, ale výhradně jenom u mistrů náboženství katolického.

Sbory bratrské buďte zbořeny, chrámy odňaté katolíkům zase vráceny atd., mandáty buďte vydány proti bratřím; novokřtěnci buďte vyhlazeni za zhoubné svoje učení, že neuznávají vrchností. Kdy by se kdo vzpíral, toho vypuď císař ze země podle svého svědomí.

Jednotliví řemeslníci a celé cechy buďte přidržováni dle starobylého obyčeje zúčastňovati se bohoslužby a průvodův. Rovněž dlužno obcovati mši svaté před zahájením obecných soudův.

Sám císař hlediž pomoci nedostatku farářův nařízením, aby řeholní představení mimo své alumny živili mládence čekatele stavu duchovního.[1]) Duchovní plaťte třicátý peníz na obecné

---

[1]) Dle listu císaře Rudolfa II. biskupovi Stanislavovi Pavlovskému, jehož datum na hradě Pražském v pondělí po sv. Barboře (5. prosince) léta 1580, jest to myšlenka otce Antonína Possevina T. J. Císař píše biskupovi: „Tejna tebe činiti neráčíme, že jest toho při nás pater Posevinus poníženě hledal, abychom to při oppatích a proboštích v margkrabství našem moravském milostivě nařiditi ráčili, aby jeden každý z nich při klášteře svém pro

potřeby a na jiné věci, jež by se podobaly biskupovi. Na šetření všeho, čehož třeba, budiž svolána synoda.

Císař měj stálou posádku v zemi. Tvrze buďte zřízeny a opevněny, též královská města. Brňanům hrad budiž odňat, jehož neuměvše hájiti vzdali odbojníkům, a budiž tam položena posádka 200 mužův. Podobně odňat budiž hrad Znojemským. Zdali by nebylo radno opevniti Hradiště nad Znojmem (Pöltenberg), zaměniti je za hrad a položiti tam 100 mužův? V Olomouci na předhradí z kláštera Všech Svatých budiž učiněna tvrz s posádkou 200 mužův. Též v Jihlavě třeba vyhledati místa pro 200 mužův, rovněž v Hradišti naproti Uhrům. Nad posádkami 900 mužův v těchto opevněných místech budiž ustanoven velitel (praefectus). Na vydržování vojska budiž užito statkův odbojníkům skonfiskovaných.

Zbraně v městech buďte odevzdány zbrojírně zeměpanské na hájení císaře, měst a celé země. Nebudiž dovoleno nikomu jinému zřizovati zbrojírny. Jediný císař měj právo najímati vojsko.[1]) Až do vykonání všeho, což bylo navrženo a schváleno, ať se udržuje na Moravě vojska 3000 pěších a 1000 jízdných.

Jiné ještě návrhy týkaly se rozmnožení příjmův zeměpanských z daní, abych tak řekl po našemu, přímých i nepřímých.[2]) Když se usjednotili, dali císaři zprávu, kterou otiskl d'Elvert z domácího dvorního a státního archivu na uv. místě, str. 70, pod

---

vzdělání a rozmnožení víry naší svaté katholické jistý početh alumnos chovati a učení liternímu vyučovati dal. I znajíc my jakožto císař a král křesťanský zvláště v těchto roztržitých časech toho duoležitú pilnú potřebu býti, ráčili sme všem opatuom a proboštuom v témž margkrabství moravském, aby se to tak vykonalo, milostivé poručení učiniti . ." (Kopie v kroměřížském kníž. arcib. archivě. Spiritualia, listiny nové.) Kardinál Dietrichštejn již prve roku 1614 zamýšlel ve skutek uvésti myšlenku Possevinovu, ale nerozeslal ani rozkazův takových. Viz moji stať uveřejněnou v těchto listech ročn. 27. (1903), str. 282 sled. „Nová akta kardinála Dietrichštejna."

[1]) l. c. pag. 79 sequ. Tormenta bellica civitatum adscribantur armentario principis pro principis et ipsarummet civitatum et provinciae defensione. Non liceat armentaria erigere. Solus Caesar conscribat militem. Dr. Gindely mylně přeložil: Allen Städten sollte Ferdinand ihre Kanonen wegnehmen und bestimmen, dass er allein zur Anwerbung und Aufstellung von Truppen berechtigt sei. (Geschichte des böhmischen Aufstandes von 1618, Prag 1878, III. Band, S. 389). Že slova kardinálova týkala se odebrání městům všelika zbroje, svědčí naše listina o odzbrojení měšťanův Jihlavských s přílohami.

[2]) l. c. 78. sequ.

č. I. Nevědouce totiž, jak v té věci smýšlí tajná a vojenská rada, zdali by i nyní měl v platnosti zůstati dřívější řád v markrabství, protože již tak dlouho nebylo ho šetřeno, žádali císaře, aby vydal rozkaz osobě poctivé, znalé poměrův a míst, která by dojdouc tam snažila se poznati, kteří ještě tajně zůstávají v poddanosti císařově, a jak by se věrným přispěti a země dobyti mohla.[1])

Návrhy svoje četl kardinál hodnověrně i 12. ledna 1621, nebo výslovně jest poznačeno jeho připomenutí ze dne 13. téhož měsíce, že císaře upokojilo včerejší jeho dobré zdání o věcech moravských a že jej jmenoval zatímným gubernátorem moravským, přiděliv jemu zemského hejtmana a některé úřadníky zemské, kteří se nezpronevěřili. Kardinál prý se zdráhal ujmouti se úřadu toho, pokud by mu papež neudělil zvláštního dovolení, ale císař mu nařídil přijmouti úřad. Uložil také nejvyššímu kancléři království Českého, aby vypracoval pro něho instrukci do zítřka dne 14., nejdéle do pondělka dne 18. ledna.[2])

Radové uvažovali, jak by se mělo postupovati proti rebellům, jakož i o dalším processe proti nim. Hned s počátku uznali, jak nesnadno zde rozhodovati: zdali totiž nynějšího stavu Moravy, kdy nepřítel spojen jsa s mnohými vypovězenci z Čech a z Moravy a s uprchlíky obsazenou drží část země nad řekou Moravou, prováděje všeliké praktiky a úmluvy, radno něco podniknouti a zdali lze něco provésti, nebo zdali ještě dlužno posečkati maličko. Císařští sice obsadili některá města, jako Brno, Jihlavu a Olomouc, vložili mnoho mužstva i do jiných míst, ale měli postavení dosti těžké, žijíce v ustavičném nepokoji. Rozhodnutí tedy ponecháno samému císaři, jemuž prý nejlépe byla povědoma situace v zemi.

Již se byl císař na tom ustanovil, aby se jednalo způsobem podobným, jako v Čechách. Dopsal také knížeti Liechtenštejnovi, aby po dokonání svého díla v Praze, odebral se na Moravu do Brna.[3])

Zpráva o průběhu a výsledku bitvy bělohorské způsobila na Moravě strach a hrůzu. Za nedlouho bylo lze očekávati zde vítězné vojsko císařské. Stavové byli ochotni podrobiti se císaři, žádali však zprvu, aby přijal na milost nejenom Velena z Žerotína

---

[1]) l. c. 76.
[2]) l. c. 81.
[3]) l. c. 76, 77.

a nejvyššího Stubenvolla, nýbrž i náčelníky odboje českého a rakouského hrabète Thurna a Hofkirchena, čímž by ovšem byli všichni vyšli bez trestu. Pro případ, že by se nezdařilo jednání s císařem, prosili o pomoc Gabriela Bethlena i Fridricha. Slibův se jim dostalo hojně, též i napomenutí k vytrvalosti, ba nešetřeno ani hrozeb.

Císař odmítl i druhou prosbu stavův moravských, aby potvrzeny byly jim privileje zemské a výsady náboženské. Nezbylo jim než prositi o milost. Většina vypravila vyslance do Vídně za tím účelem, a to po třech z pánův, rytířstva a z měst. Nedojeli daleko. U Ivančic přepadli je kozáci a obravše přinutili k návratu. Za nedlouho vydali se na cestu zase, ovšem zmenšen byl jejich počet, byliť pouze po dvou páni a z rytířstva a tři z měst. Ve Vídni odevzdali svoje pověřující listy. V císařské radě uvažovali o tom, mají-li býti připuštěni. Stalo se jim po vůli. U přítomnosti tajných rad před císařem padli na kolena a vyznávajíce se ze svých zločinův prosili o milost. Ani jediného slova neuslyšeli z úst mocnářových, za to kancléř vysypal na ně celou řadu výtek nejprudších.

Dne 28. ledna 1621 zemřel papež Pavel V. Kardinál Dietrichštejn nastoupil cestu do Říma k volbě nástupce jeho, ale ještě dříve, nežli tam dospěl, 9. února zvolen byl kardinál Ludovisio, který přijal jméno Řehoře XV. Za své nepřítomnosti Dietrichštejn byl zastupován zemským hejtmanem Ladislavem z Lobkovic, a když onemocněl, bratrem jeho nejvyšším kancléřem. V této době pozavírány jsou kostely v Brně a v Olomouci, a vybyti odtud praedikanti. Vrátiv se kardinál ujal se svého úřadu definitivně dle císařského patentu, daného ve Vídni v pátek po neděli postní Invocavit (5. března) 1621. Dne 17. téhož měsíce byl ve Znojmě, dne 28. dospěl do Brna.

Ihned se dal do práce podle svého programmu. Především chtěl městům znemožniti novou vzpouru, za tou příčinou dal jim odebrati válečnou zbroj mimo zbraň poboční. Tím se jim pouze dostalo oplátky za půjčku roku 1619. Povstalí zajisté stavové moravští usnesli se 6. srpna téhož roku, že se má odebrati všeliká zbroj klášterům a měšťanům, pokud se přiznávali k náboženství katolickému. Bylo totiž tehda ustanoveno toto: „Mají se taky všecky domy, příbytky, kláštery jak v městách tak i ty, kteréž ven z měst v zemi po krajích jsou, přehledati, všecky

zbraně, munice a správy vojenské odtud, též což by od peněz, zlata, stříbra se našlo, odtud vyzdvihnouti a k dobrému země obrátiti. Takovou nevěrnost proti zemi zjevně se vyzdvižení vejš jmenovaného Františka kardinála biskupa olomouckého ven z země na věčné budoucí časy vypovídáme, kanovníky pak všeckny kapitole Olomouce (sic) a brněnskou do arestu našeho vzíti poroučíme a bereme. A poněvadž to se též našlo, že měšťané v městech též řeholi římanské v týchž praktikách jsou [jako kardinál Dietrichštejn a kapitoly], a my na tom jsme se též snesli, aby všeckny a všelijaké domy jejich přehledány a všeckny a všelijaké zbraně a munice, přípravy válečné jim odňaty a do jistého místa složeny byly.[1])

Protestantští stavové nedůvěřovali katolíkům, a s větším ještě právem, když byl přemožen odboj, vládnoucí strana nedůvěřovala protestantům. Byla-li roku 1619 odebírána zbraň klášterům a katolickým měšťanům, když pokořeno bylo povstání, veliká zbroj odnímána byla městům protestantským a ostatním odbojným. O tom nechci rozhodovati, zdali takové zařízení bylo s užitkem pro města za pohnutých oněch dob.

Zároveň obnovoval kardinál po městech rady ve smysle císaři příznivém. S jakým chvatem pracoval, o tom svědčí zpráva z Prahy ze dne 4. února kdesi u d'Elverta uveřejněná, že usadiv v Brně do rady katolíky, uvěznil deset rebellův, načež měšťané složili zbraň.

Podobně se dělo v Jihlavě. Míním zde podle původních aktův, které jsem nalezl v knížecím arcibiskupském archivě kroměřížském, promluviti o disarmaci královského města Jihlavy, jakož i o tom, co se více při tom dálo, podotýkaje, že na odzbrojení toho města upozornil již roku 1850 Kristian d'Elvert ve svých dějinách města Jihlavy.[2])

Zatou příčinou poslal kardinál do Jihlavy kommissaře moravské šlechtice Václava z Zástřizl a Jana Jiřího Humpoleckého Osovce z Rybenska se třemi listy a s ústními ještě rozkazy.

Jak pořídili, o tom kardinálovi podávají zevrubnou zprávu. Z ní čerpáno, co následuje.

---

[1]) l. c. 262.

[2]) Christian d'Elvert, Geschichte und Beschreibung der königl. Kreis- und Bergstadt Iglau in Mähren. Brünn 1850. S. 268.

Dojeli do Jihlavy s večerem 1. dubna 1621. Ihned odevzdali podle instrukce psaní kardinálovo úřadu téhož města, všem třem radám, poroučejíce, by na druhý den všichni přišli do jejich příbytku. Také se soukromě dorozuměli s oběma veliteli císařského vojska, kteří je ujistili, že jsou dosti silni, aby přemohli neposlušné snad měšťany.

Druhého dne o 9. hodině členové všech tří rad kommissaře doprovodili do kostela Matky Boží k františkánům (minoritům) ubezpečivše se předem, že nic na nich nebude žádáno, co by čelilo proti jejich výsadám. V kostele stáli stranou po celou mši svatou, kteráž byla sloužena slavná o Duchu Svatém. I mnozí z předních vojanských důstojníkův byli jí přítomni.

Po mši svaté sešli se na radnici a u přítomnosti všech tří rad hlasitě skrze českého písaře přečísti dali dekret kardinálův, jímž osoby nepořádně po dvě minulá léta na úřady dosazené byly složeny; na místo jejich postoupili, kdož před tím s vůlí pana podkomořího Haugvice do úřadu byli povoláni. Vyloučeni byli pouze čtyři podezřelí, jež zastoupili jiní z obce nově jmenovaní. Když došlo na přísahu, kdež byla také slova „Panně Marii a všem svatým“, zdráhali se sice dlouhou dobu, chtějíce s jinými o to radu bráti. Kommissaři toho nedopustili, načež když jim uvedeny byly podstatné důvody, vykonalo ji devět osob, jakož byla předepsána. Dva jsouce těžce nemocni nebyli přítomni, však uloženo jim vykonati tu přísahu na radnici před obnoveným úřadem. Dvanáctý Joachim Topinka odepřel, vymlouvaje se, že proti svému svědomí nemůže vykonati takové přísahy, pročež jej vzali na závazek a příštího dne dali do žaláře zároveň s jinými podezřelými osobami.

Jediný katolík, jehož našli mezi měšťany, Pavel Herš, nedostal se do rady, protože až dosud nepřijal městského práva.[1]) Jihlavané chtěli sice vyloučiti i Topinku, pravíce, že by bylo proti jejich výsadám, aby do rady byl dosazen, kdož není zde rodilý, ale neprokázali toho ničím.

Nemohouce se kommissaři doptati osoby způsobilé na úřad císařského rychtáře, zatím neobsadili toho místa, až jak by roz-

---

[1]) Z toho však nelze nikterak souditi, že by v Jihlavě vůbec ani v okolí nebylo katolíkův, neboť jináč, nemaje opory v lidu, nebyl by se tam udržel klášter.

hodl kardinál. Při tom radí, aby dosazen byl rychtář i radní písař náboženství katolického; též by prý mnoho dobrého způsobilo, kdyby některé osoby katolické přijaty byly za měšťany.

Ukončujíce svou práci téhož dne, poručili kommissaři, aby na příští den 3. dubna obeslána byla na radnici celá obec, aby tu přednesli jí, čeho třeba.

Z rána tedy 3. dubna kolem hodiny osmé, když všecka obec shromážděna byla na radnici, představili jí úřad nově dosazený, nařizujíce, by jimi se řídili a spravovali, poslušni jsouce jich ve všem náležitém.

Načež ihned přečísti dali vší obci druhý dekret kardinálův o složení zbraní a přiměli ji svými slovy, že ihned bez odporu snášeli všecky svoje zbraně na radnici. Bylo jich takové množství, že jimi mohly opatřeny býti bezmála celé dva pluky. Seznamy jsou přiloženy naší listině. Měšťanstvo bylo rozděleno podle pěti čtvrtí městských. V prvé čtvrti odvedlo zbraně 145 měšťanův, největší zásobu jich měl Petr Stubík. V druhé čtvrti počítalo se 10 čet (rot) (rotmistři: Hans Šesták, David Krum, Hans Heschkerl, Hans Neumann, Mathes Schwendl, Mathes Hantschl, Valtin Jacobauer, Baltzer Wünschelberger, Elias Polinger, Mathes Tinckl) celkem 123 měšťanův a 54 čeledínův (tovaryšův). V třetí čtvrti 173, v čtvrté a páté čtvrti 10 čet (rotmistři Georg Kaufman, Paul Jakho, Martin Pauspertl, Hans Soler, Lorenz Eberl, Veit Pross, Tobias Schmidt, Lorenz Kilman, Stephan Poppizer, Hans Rokh), 124 a 106 měšťanův a tovaryšův, úhrnem tedy 725, při čemž podotýkám, že v tom počtu obsaženo jest, nemýlím-li se, 7 měšťanek. Zbroj odebraná byla na bezpečném místě uschována a opatřena stráží.

V tom přistoupili kommissaři k vykonání toho, což nařizoval jim kardinál dekretem třetím, totiž k zatčení předních spiklencův, Martina Leypolda, Jana Finkonyusa a Valtina Mahensacka, kteří nejvíce byli bouřili proti císaři, a Jana (sic) Topinky, který nevykonav nové přísahy „neposlušenství velikého se dopustil"; uvězněni byli na radnici. Úřadu pak uloženo, aby je opatroval a velitelům vojska, by jich střehli. Příbytky jejich byly zapečetěny, a nařízeno třem měšťanům, Pavlovi Weidhofrovi, Hansovi Heidlerovi a Augustinovi Schönlausovi, aby zinventovali jejich věci.

Jiní tři měšťané, Jeremiáš Hofstetter, Markus Heidler a Toman Pesserle, o kterých se nemohli doptati, že by se něčeho

velikého byli dopustili, kteří však jsou podezřelí co do věrnosti císařovi, zavázáni jsou slibem od úřadu, že se nevzdálí z města.

Co do rozepře strahovského opata s Jihlavany o užívání statku při městě Jihlavě, slove opatství želivské, přičinili se kommissaři, že se Jihlavané uvolili knězi opatovi nebo jeho zástupci náhradou za škodu jemu způsobenou dáti 4100 zl., což uspokojilo zástupce jeho.

Naposledy oznamují, že jednali s panem Zdeňkem z Valdštejna o půjčku peněz císaři. Po mnohém vymlouvání slíbil, že jemu půjčí 15.000 zl. Když pak neustali na něj dorážeti, vybízejíce k větší půjčce, připověděl, že J. M. C. zapůjčí, což by mu nejvíce bylo možno. Tak následující zpráva kardinálových vyslanců̊v, napsaná hodnověrně hned počátkem dubna 1621.

Doložiti dlužno, že ji podepsal pouze Václav z Zástřizl; Jana Jiřího Humpoleckého Osovce z Rybenska není zde podpisu.

* * *

Nejdůstojnější a vysoce osvícené kníže a pane, pane k nám milostivý.

Jakož jste nás Václava z Zástřizl a Jana Jiřího Humpoleckého Osovce z Rybenska za comissaře do města Jihlavy k obnovení ouřadu a vydání jim nové přísahy, též disarmirování všechné obce a do vězení vzetí některejch zpronevěřilejch měšťanův v témž městě podle dané instrukcí nařiditi ráčili, co sme tam vyřídili, toho všeho V. V. K. M. tuto naši relací v poníženosti činíme.

Předně, že sme 1. Aprilis před večerem do města Jihlavy spolu přijeli a podle instrukcí od V. V. K. M. nám dané ouřadu téhož města, všem třem raddám, psaní od V. V. K. M. dodali, a aby následující den tím raněji do lozumentu našeho všichni se najíti dali, jim poručili. S těmi také, kteříž comando nad lidem válečným měli, poněvadž dva jsou byli, podle znění instrukcí v důvěrnosti sme rozmlouvali, jich žádajíce, aby nám oznámili, jestli se dosti silni, kdyby k čemu přišlo, bejti uznávají. Kteříž nám tu odpověď dali, kdyby toho potřeba nastala, že by neposlušní skrze ten lid vojenský, jenž tam zůstává, k poslušenství dobře přivedeni bejti mohli. V tom že sobě troufají a nás ubezpečiti mohou, což sme od nich rádi vyrozuměli a na tom ubezpečíce se přestali.

Na ráno pak, totiž 2. Aprilis, okolo 9. hodiny osoby ze všech třech radd podle večerního poručení k nám do lozumentu našeho najíti se daly a nás do kostela k Matce Boží, kdež františkáni jsou, doprovodily (však před tím, nežli jsme z lozumentu svého vyšli, nás žádajíce, abychom jich k nětčemu proti jejich náboženství a nadání neb privilejím čelícímu nenutili, na čež jim odpověď od nás dána, že nic toho na ten čas přes sebe bráti nemínime). S námiž také nemálo přednějších osob z soldátův šlo a tak doprovodivší

ouřadní osoby nás až do kostela, v tom kostele po straně stojíce až přes svatou mši, kteráž solenniter o Duchu Svatém držána byla, zůstaly.

Po dokonání mše svaté šli jsme na rathouz a při shromáždění všech třech radd dekret V. V. K. M. jim sme hlasitě skrze písaře jejich českého přečísti dali. Za tím hned osoby nepořádně na ouřady po ty dvě jminulá létha dosazené z těch ouřadův složili a jiné osoby, ty, kteříž nejposlíze s vědomím a vůlí pana Haugvice podkomořího dosazeni byli, k nim jiné čtyry osoby z obce na místo podezřelejch vyňatejch přidavše zase do nové raddy jmenovali a jim přísahu v nově sepsanou, kteréž sme přípis V. V. K. M. v psaní odtud z Jihlavy prve odeslali, vydali, a tu přísahu devěth osob, ač po mnohém a dlouhém odporování, chtíce s jinými o to raddu bráti, čehož jim od nás dopuštěno nebylo, na naše však jim podstatných příčin předložení přece zouplna ty slova, „Panně Maryji a všem svatým“ vypovídajíce, sou vykonaly. Dva pak, kteříž ještě do té raddy náleží, těžce nemocni jsou, avšak mají podobně tu přísahu před obnovenejm ouřadem na rathouze vykonati. Dvanáctá pak osoba do též raddy jmenovaná, Joachym Topinka, kterýž z dobrého uvážení a z jistých příčin níže psaných do též raddy dosazen býti měl, té přísaze, že ji tak protiv svému svědomí vykonati nemůže, odepřel. Pročež tehdáž na závazek vzat byl a potom na druhý den s jinejmi podezřelými osobami níže poznamenanými do arestu v místo od ouřadu na poručení naše vybrané dán jest, kdež spolu s jinými vartován souc na další resolucí V. V. K. M. zůstává.

Příčiny pak, proč sme ho do ouřadu dosaditi chtěli, a vidí se nám za dobré, aby k vykonání té přísahy přidržán i do téhož ouřadu dosazen byl, nebo jsme my chtěli jednoho člověka náboženství katolického jménem Paule Herše (jehož toliko samého tam z měšťanův toho náboženství sme našli) do ouřadu dosadit, ale oni Jihlavané velice toho odmlouvali, pravíce, že by to protiv jejich pryvilejím vysoce čelilo, poněvadž ten jistý Paul Herš ještě až posavad práva městskýho nepřijal, od čehož na ten čas upuštěno. Ale když se Jihlavané i v tom ohlašovali, že by i to protiv obyčeji jejich bylo, kdyby ten, kterýž by tu v městě rodilý nebyl, do raddy dosazen byl, ale toho ničímž neprokazovali, tedy jsme chtěli toho Joachyma Topinku, ješto tu rodilý nejní, avšak práva městskýho užívá, do raddy dosaditi a tudy jiným učeným, rozšafným a dobře hodným, ano také katolického náboženství jako dveří otevříti, aby chut měli do téhož města se osazovati a potom na ouřady bráni jsouc předně čest a chválu boží nápomocni vzdělávati, potom J. M. C. upřímně a obci platně k prospěchu býti. A to jest ta příčina, o níž v psaní svém z Jihlavy V. V. K. M. předeslaném, že o té věci, proč by dobré bylo toho Joachyma do raddy dosaditi, v relaci své obšírněji doložíme, sme zmínku učinili.

Strany rychtáře cisařského ouřadním osobám, že dosazen býti má, jsme oznamovali, ale nemohouce my po mnohém obzvláštním vyptávání osoby k tomu ouřadu spůsobné na ten čas se doptati, té věci na milostivou resolucí J. M. C. aneb V. V. K. M. zanechati jsme musili.

Při tomto artikuli vidělo se nám za dobré, kdyby mohl prostředek obrán býti, aby rychtář J. M. C. a písař radní osoby katolického náboženství dosazeni, některé pak osoby téhož náboženství za měšťany tam fedrovány byly, že by se mnoho dobrého tím spůsobiti mohlo.

Při závěrce té práce naší toho dne ouřadu v nově dosazenému od nás poručeno, aby všecka obec tím raněji 3. dne Aprilis k osmé hodině na rathouz obeslána byla (nebo ten den obec svolati dáti, aby snad ouřad nový k nekonání tej přísahy od obce posily nebral, na rozmyšlení sme měli), tu že při jejich společném shromáždění, což zapotřebí a nám poručeno jest, přednésti chceme, a tak ten den práce té naší konec sme učinili.

Dne 3. Aprillis z rána okolo osmé hodiny, když jest obec všeckna na rathouze shromážděna byla, té všeckné obci ouřad od nás v nově dosazený představili, a aby se jím řídili a spravovali, ve všem náležitém poslušni byli, jim poručili, v čemž tak se zachovati prohlášení své učinili.

Zatím hned druhý dekret o složení zbraní všeckné obci přečísti sme dali a k tomu dalším promlouváním a některých příčin předkládání (sic) přivedli, že ihned beze vší odpornosti všecky zbraně své (krom pobočních) na rathouz snášeli a složili, v poznamenání, co od koho přijato, uvedli. Ty pak zbraně v jisté i bezpečné místo schovány i vartou opatřeny jsou, jichž se u velikém množství, jakž troufáme, že by témeř dva regimenty jimi opatřiti mohl, se nachází, jakž inventář poznamenání toho V. V. K. M. předkládáme.

Když pak ty věci tak, jakž se nadpisuje, od nás vyřízené a spravené byly a času nám postačovalo, nastoupili sme nařízení věcí podle třetího dekretu, totiž že Martin Leypoldt, Jan Fynkovius, Jakob Fessl, Valtin Mahensack jakožto osoby podezřelé, o nichž sme se doptali, že by ti přední radelfirerové byli a nejvíce proti J. M. C. bouřili a přečinili, jako také Jan Topinka, kterýž den před tím protiv J. M. C. a V. V. K. M. nařízení neposlušenství velikého se dopustil, že jsouc za jednoho konšela do ouřadu neb raddy vybrán, přísahy nové, prohlašujíce se, že se v tom J. M. C. na milost i ne na milost (sic) raději podává (sic), vykonati nechtěl a tudy téměř jiných všech k odporování příčinou velkou byl, do vězení na rathouze dáni a podle dekretu ouřadu k opatrování, těm pak, kteříž comando nad lidem válečným mají, podle instrukcí pod vartu uvedeni, v domích příbytky jejich spečetěny, a osoby, Paul Wadhoffer z rady, Hans Hadler a Augustyn Šunlaus, z obce k inventování všech jejich věcí od nás nařízeny jsou.

Jiné tři osoby, totiž Jeremiáš Hoffstetter, Markus Heidler a Toman Pesserle, o nichž sme se nic pak jistýho a nějakýho proti J. M. C. velikého provinnění (sic) doptati nemohli, nicméně že také na díle taková pověst, jako by ne všelijak J. M. C. věrny býti měly, o nich šla, jsou od ouřadu nového slibem zavázány, aby z města žádným spůsobem se nevypravovaly, až do dalšího jistšího o těch věcech uptání a V. V. K. M. o to resolucí učinění.

Dále podle psaní obzvláštního od V. V. K. M. nám učiněného, kdež činiti bylo mezi knězem oppatem strahovským a Jihlavskými o uvázaní se a užívání od Jihlavských toho statku při městě Jihlavě ležícího, jenž opatství želivské slove, v to sme se vkládali a jich, Jihlavských, dostatečně napomínali, i co sme k tomu za potřebnost uznali, jim předkládali, aby z toho, co sou tak z toho užili i tudy ke škodě kněze opata přivedli, právi byli i nápravu učinili, k tomu prostředkováním sme přivedli, že sou se uvolili Jihlavští témuž knězi opatu aneb jeho nařízenému za to 4100 zl. dáti, s kteroužto summou místodržící jeho také dobře spokojen byl.

Naposledy co sme podle psaní a poručení V. V. K. M. při panu Zdeňkovi z Valdštejna strany půjčky peněz J. M. C. zjednati a sotva z něho ohlášení vytáhnouti mohli, to také V. V. K. M. v známost uvozujeme, totiž že po mnohém od nás jemu mnohejch podstatnejch příčin vyjevování, jeho pak obšírném se vymlouvání dosti nesnadně od něho tohoto ohlášení sme dostali, že J. M. C. při svatém Jiří příštim 15.000 zl. půjčiti chce, čemuž že o tak skrovné sumě zmínku činí, sme se podivili a na tom do konce nepřestali a jemu se hned zase ohlásili, že toho téměř V. V. K. M. přednésti ostejchati se budeme, jeho dále vždy k větší půjčce nabízejice. Nejposléze to k nám oznámil, což by mu nejvíce možné bylo, že J. M. C. peněz (summy však nejmenujíc) půjčiti chce.

A to jest naše v těch věcech vyřízení, s kterýmžto vyřízením i naší prací i s námi že milostivě spokojeni býti a naším milostivým knížetem a pánem zůstávati ráčíte, tej ponížené naděje jsme a služebně žádáme.

Václav z Z[ástřizl] s. r.

Poznamenání dluhů pana Karla staršího z Žerotína za leta 1616—1628.

Vypsal Dr. Jan Reichert.

(Ostatek.)

XII.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1622.

panu Ladislavu ze Šlejnic	11.000 zl.,
své ženě Kateřině	10.000 zl.,
pánům nápadníkům Alše Stráneckého	9.200 zl.,
pánům stavům peněz zemských	9.000 zl.,
doktorovi Timinovi	7.000 zl.,
panu Zikm. Tiffenbachovi	5.500 zl.,
atd., atd.	
Summa dluhů k sv. Jiří	123.867 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	33.000 zl.,
u pana Jana Skrbenského	27.000 zl.,
u pana Jana Bruntálského z Vrbna	2.000 zl.,
u paní hrab. z Hodic	2.000 zl.,
u rukojmí Mat. Koněšínského	1.500 zl.,
u pana Jetřicha z Žerotína na Strážnici	3.000 zl.,

na hotově v truhle . . . . 1.200 zl.,
na statku M. Auera . . . . 600 zl.,
u paní Magdy Sudličkové . . . . 200 zl.,
úhrnem . . 70.500 zl.
Srážíc jednu summu z druhé, zůstane dluhu pravého 53.367 zl.
A tak tohoto pololetí nic neubylo dluhu.
Mimo to byl Karel z Ž. dlužen panu Ostašovskému 500 dukátův.

Mezi sv. Jiřím a sv. Václavem r. 1622 zaplaceno:

pánům stavům . . . . 9.000 zl.,
Martinu Slovákovi z Přerova . . . . 2.000 zl.,
Jiřímu Šmidlheningerovi . . . . 1.400 zl.,
úhrnem . . . 12.400 zl.
Na to si Karel z Ž. vydlužil u paní Kateřiny ze Smiřic 12.000 zl.

XIII.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1622:

u paní Kateřiny ze Smiřic . . . . 12.000 zl.,
panu Ladisl. ze Šlejnic . . . . 11.000 zl.,
své ženě Kateřině . . . . 10.000 zl.,
nápadníkům pana Alše Stráneckého . . . . 9.200 zl.,
doktorovi Timinovi . . . . 7.000 zl.,
Tiffenbachovi 6000, Soběhrdovi 5000, Odkolkovi 4000,
sirotkům Vaneckým 3100, atd., atd.
Summa dluhů k sv. Václavu 123.467 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském . . . . 32.000 zl.,
ouroku zadrženého ročního z té summy . . . . . 1.920 zl.,
na statku Dřevohostickém u pana Skrbenského . . . 27.000 zl.,
na statku Bruntálském u pána z Vrbna . . . . . . 2.000 zl.,
u pí. hrab. z Hodic . . . . 2.000 zl.,
u pana Jetřicha (z Žerotína na Strážnici) . . . . . 2.500 zl.,
u rukojmí Koněšínského . . . . 1.500 zl.,
u pana Frid. Seidle v Opavě . . . . 500 zl.,
na statku Max. Auera . . . . 600 zl.,
u pí. Magdy Sudličkové . . . . 200 zl.,
na hotově v truhle . . . . 1.200 zl.,
úhrnem . . 72.420 zl.
Srážíc jednu summu z druhé, zůstane dluhu pravého 51.047 zl.
Mimo to byl dlužen panu Ostašovskému 500 dukátův.

Mezi sv. Václavem r. 1622 a sv. Jiřím r. 1623 zaplaceno:

panu Ladislavu ze Šlejnic . . . . 5.000 zl.,
„ Oldřichu Lilienplatovi . . . . 2.700 zl.,

sirotkům Columbanovým	2.000 zl.,
manželce Ernfridě Šmilaurově	2.000 zl.,
Janu Heidlerovi do Jihlavy	1.500 zl.,
poručníkům Seidenmelcerovým	1.000 zl.,
Leopoldovi, městskému písaři do Jihlavy	1.000 zl.,
Summa dluhů splacených . . .	15.200 zl.

Na to si Karel z Žerotína vydlužil:

u své ženy Kateřiny	10.000 zl.,
přijal ze Židlochovských peněz	11.000 zl.

Stěžuje si Karel, že toho půl leta byl těžce nemocen a nemohl sám psáti.

XIV.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1623:

ženě své Kateřině	20.000 zl.,
pí. Kateřině ze Smiřic	12.000 zl.,
pí. Kateřině Stránecké z Třebomyslic	9.200 zl.,
doktorovi Timinovi	7.000 zl.,
panu Zikmundu z Tiffenbachu	6.500 zl.,

atd., atd.

Summa dluhův o sv. Jiří 118.267 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	22.000 zl.,
„ „ Dřevohostickém	27.000 zl.,
„ „ Bruntálském	2.000 zl.,
u paní hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
u pana Jana Jetřicha	2.500 zl.,
u rukojmí Koněšínského	1.500 zl.,
u Fridricha Seidle v Opavě	500 zl.,
na statku pana Auera v Jihlavě	600 zl.,
u pí. Magdy Sudličkové	200 zl.,
na hotově v truhle	8.300 zl.,
více na hotově	785 zl.,
úhrnem . . .	67.085 zl.

Srážíc jednu summu s druhé, zůstane dluhů 51.182 zl.

Mezi sv. Jiřím a sv. Václavem zaplaceno Egidovi Rejmanovi 8000 zl.

XV.

Dluhy k sv. Václavu r. 1623:

paní Kateřině, ženě své	20.000 zl.,
„ Kateřině ze Smiřic	12.000 zl.,
„ Kateřině Stránecké z Třebomyslic	9.200 zl.,

panu doktorovi Timinovi	7.000 zl.,
„ Zikmundu z Tiffenbachu	6.500 zl.,
„ Tomáši Soběhrdovi z Kozlova	5.000 zl.,
ouředníku Židlochovskému p. z Ostašova	5.000 zl.,
sirotku pana Oldřicha Vithy	4.000 zl.,
ouřadu Znojemskému	2.000 zl.,
panu Šlejnicovi	6.000 zl.,

atd., atd.
Summa dluhův o sv. Václavě 120.267 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	22.000 zl.,
„ „ Dřevohostickém	27.000 zl.,
u Bruntálského	2.000 zl.,
u pí. hrab. z Hodic	2.000 zl.,
u rukojmí Koněšínského	1.500 zl.,
na statku pana Auera	600 zl.,
na hotově	485 zl.,
úhrnem	55.585 zl.

Od pana Jana Jetřicha z Žerotína, od Seidlice a od sirotků paní Magdy Sudličkovy sotva co dostanu (praví Karel), proto jsem jich ani nepoznamenal.[1]) Summa pak hotových peněz jest vydána na rozličné potřeby. A tak srážíc ze summy 120.267 druhou summu 55.585, zůstane dluhů k sv. Jiřímu příštímu 64.682 zl.

Mezi sv. Václavem r. 1623 a sv. Jiřím r. 1624 zaplaceny jsou tyto summy:

panu Jarosl. Odkolkovi	2.000 zl.,
poručníkům Stubíkovým	3.000 zl.,
Zachar. Gešlovi	3.000 zl.,
ouřadu Znojemskému	2.000 zl.
Summa dluhův oplacených	10.000 zl.

Na to si vydlužil:

u sirotků Dohalských	2.600 zl.

A tak ubylo dluhu tohoto půl leta 7.400 zl.

XVI.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1624:

Kateřině, ženě své	20.000 zl.,
pí. Kateřině ze Smiřic	12.000 zl.,

[1]) Za příčinou účastenství na vzpouře bylo jim zkonfiskováno jejich jmění.

pí. Kateřině Stránecké	9.200 zl.,
doktorovi Mat. Timinovi	7.000 zl.,
panu Zik. z Tiffenbachu	6.500 zl.,
„ Ladisl. Šlejnicovi	6.000 zl.,

atd., atd.

Summa dluhův o sv. Jiří 110.867 zl.

Mimo to dlužen panu Jarosl. Odkolkovi 2.000 zl., celkem tudíž dluhu 112.867 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	22.000 zl.,
u hrab. z Hodic	2.000 zl.,
u rukojmi Koněšínského	1.500 zl.,
na statku M. Auera	600 zl.,
úhrnem . . .	26.100 zl.

Srážíc ze summy 112.867 summu 26.106, zůstane dluhu k sv. Václavu příštímu 86.767 zl.

Dluh tentokráte proti dříve proto tak vzrostl (praví K. z Ž.), že prý Zdeněk z Lobkovic, nejvyšší kancléř, kterému císař pán dal aneb prodal statek Dřevohostický, „na němž jsem měl 27.000 zl., položil mi na ně 20.000 zl. lehké však mince, na které jsem ztratil do 1600 zl. Ty pak 2000 na statku Bruntálském nechce mi kardinál[1]) na místě císaře zaplatiti, protože se ujištění toho dluhu stalo za doby povstání a že prý Albrecht Sedlnický, rukojmě, dal sobě titul v zápise komorníka krále českého „Fridricha". — Týmž způsobem kancléř nechce mi mimo těch 20.000 zl. z dluhu na Dřevohosticích nic více položiti."

Mezi sv. Jiřím a sv. Václavem l. P. 1624 zaplaceno Abrahamovi Macákovi 7000 zl. Ouředníku Židlochovskému sraženo 714 zl., protože prý se počítaly rénské za tolary.

Dostal jsem od J. M. C. na místě pana Jana staršího z Vrbna 2349 zl., ostatek jsem doplnil z důchodu na půjčku 1500 zl. Přerovským půjčených. J. M. Císařské pak zůstávám dlužen 921 zl.

---

[1]) František kardinál z Dietrichštejna, biskup olomoucký, po bitvě bělohorské stal se gubernátorem a hejtmanem moravským. Řídil jménem císařovým veškera jednání o potrestání stavův odbojných v zemi a celou protireformaci a obrácení lidu na víru katolickou. Kdo měl jaké požadavky na statcích skonfiskovaných, mohl se o ně přihlásiti u exekuční komise, která mu je buď přiznala neb odepřela. Karel z Ž. ztratil při tom také některé požadavky, které měl na statcích pánům skonfiskovaných.

XVII.

Dluhů k sv. Václavu l. P. 1624:

Kateřině, ženě své	20.000 zl.,
paní Kateřině ze Smiřic	12.000 zl.,
paní Kateřině Stránecké	9.200 zl.,
doktorovi Timinovi	7.000 zl.,
panu Zikm. Tiffenbachovi	6.500 zl.,
„ Ladislavu Šlejnicovi	6.000 zl.,
„ Tomáši Soběhrdovi	5.000 zl.,
„ Ondřeji z Ostašova	4.285 zl., 15 k. 3 d.

atd., atd.

Summa dluhův o sv. Václavě 109.873 zl.

Na to měl:

na statku Židlochovském	22.000 zl.,
u pana kancléře	7.500 zl.,
u pí. hraběnky z Hodic	2.000 zl.,
u rukojmí Koněšínského	1.500 zl.,
u Přerovských	1.500 zl.,
u nápadníků M. Aurera	600 zl.,
úhrnem	35.100 zl.

Srážíc ze summy jedné druhou, zůstane dluhů k sv. Jiří 74.773 zl.

Mezi sv. Václavem 1624 a sv. Jiřím l. P. 1625 převedl na Karla z Ž. Zikmund z Tiffenbachu 36.000 zl. dluhův od pana Jindřicha ze Zahrádek jemu povinného a zajištěného, kteroužto summu pan Zahrádecký „se uvolil přijistiti aneb mne u věřitelů mých v tolikéž summě zastoupiti, ale poněvadž někteří věřitelé na něm přestati nechtěli, zastoupil mne toliko v 26.500 zl., ostatek uvolil se vyplniti do sv. Jana téhož léta.“

A tak mne toliko zastoupil:

u paní Kateřiny ze Smiřic ve	12.000 zl.,
u paní Kateřiny Stránecké v	9.200 zl.,
u pana Jana Kobylky v	2.000 zl.,
„ „ Rudolfa ze Šlejnic v	1.500 zl.,
„ „ Hynka Cejna	1.800 zl.,
úhrnem	26.500 zl.

XVIII.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1625:

panu Zikm. z Tiffenbachu	26.500 zl.,
témuž	6.500 zl.,
témuž na místě sirotků Vaneckých	3.167 zl.,
úhrnem	36.167 zl.

ženě své Kateřině . . . . 20.000 zl.,
doktorovi M. Timinovi . . . . 7.000 zl.,
panu Lad. Šlejnicovi . . . . 6.000 zl.,
" Tomáši Soběhrdovi . . . . 5.000 zl.,
" Ondřeji z Ostašova . . . . 4.285 zl.,
sirotkům p. Oldř. Vithy . . . . 4.000 zl.,
atd., atd.
Summa dluhů k sv. Jiřímu 109.873 zl.

Na to měl:

na rozličných místech . . . . 35.100 zl.,
Zůstává tudíž dluhů k sv. Václavu 74.773 zl.

XIX.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1625:

panu Zdeňkovi z Tiffenbachu . . . . 36.167 zl.,
ženě své Kateřině . . . . 20.000 zl.,
doktorovi M. Timinovi . . . . 7.000 zl.,
atd., atd. jako v době k sv. Jiří téhož roku.
Summa dluhů k sv. Václavu 109.873 zl.

Na to měl

na rozličných místech . . . . 35.100 zl.
Zůstávalo dluhů k sv. Jiří r. 1626: 74.773 zl.

XX.

Dluhy k sv. Jiří l. P. 1626:

panu Zikm. z Tiffenbachu . . . . 36.167 zl.,
ženě své Kateřině . . . . 20.000 zl.,
doktorovi M. Timinovi . . . . 5.000 zl.,
Tomáši Soběhrdovi . . . . 5.000 zl.,
Bohunce, své dceří . . . . 1.800 zl.,
atd., atd.
Summu dluhů k sv. Jiří 109.752 zl.

Na to měl:

v rozličných místech . . . . 35.100 zl.
Zůstávalo o sv. Jiří dluhů 74.652 zl.

Přibylo na to dluhů:

Kateřině, ženě jeho . . . . 5.000 zl.,
panu Ladislavovi ze Šlejnic . . . . 3.000 zl.,
rentmistrovi Kamptnerovi . . . . 921 zl.,
panu Rudolfovi Šlejnicovi . . . . 500 zl.,
za nápadníky Estery Radešínské složeno . . . . . . 500 zl.

Mezi sv. Jiřím a sv. Václavem jest splaceno:

panu Lad. Šlejnicovi	3.000 zl.,
a tak jest mu všecek dluh vyplacen.	
Janu Albrechtovi Vaneckému	167 zl.,
Janu Slovákovi	200 zl.,
summa splacených dluhů . . .	3.367 zl.

Na to od své ženy Kateřiny vydlužil 3000 zl.

XXI.

Dluhů k sv. Václavu l. P. 1626.

Ženě své Kateřině k vlastním potřebám	28.000 zl.,
ženě listem věnným ujištěných	10.000 zl.,
zápisem darovaných	6.000 zl.,
úhrnem . . .	44.000 zl.,
panu Zik. Tiffenbachovi	33.000 zl.,
„ doktorovi M. Timinovi	5.000 zl.,
„ Tomáši Soběhrdovi	5.000 zl.,
„ Ondřeji z Ostašova	4.285 zl.,

nápadníkům Vithovým 4000, Kateřině Sedlnické z Choltic 3000 zl. atd., atd.

Summa dluhů k sv. Václavu 124.885 zl.

Na to měl:

na rozličných místech	35.100 zl.,
tak že pravých dluhů zůstalo	89.785 zl.

XXII.

Dluhů k sv. Jiří 1627:

ženě své Kateřině	44.000 zl.,
panu Zikm. z Tiffenbachu	33.000 zl.,
panu Tomáši Soběhrdovi	5.000 zl.,
doktorovi Timinovi	5.000 zl.,

Ondřeji z Ostašova 4200, sirotkům Vithovým 4000, atd., atd.

Summa dluhův o sv. Jiří 128.800 zl.

Na to měl:

jistých	27.000 zl.,
nejistých u pana kancléře v Jihlavě	8.000 zl.,
Summa obojího . . .	35.100 zl.

Srážíc jednu summu od druhé, zůstane dluhů 93.700 zl.

K tomu přibylo dluhů 4000 zl Juliovi Cambiagovi (?), za služby jeho. Zaplaceno Almášovi 3000 zl., od mé ženy vypůjčených.

XXIII.

Dluhy k sv. Václavu l. P. 1627:

ženě své Kateřině	47.000 zl.,
panu Zik. z Tiffenbachu	33.000 zl.,
„ Soběhrdovi	5.000 zl.,
„ doktorovi Timinovi	5.000 zl.,
„ Ondř. z Ostašova	4.200 zl.,
sirotkům po Oldřichovi Vilhovi	4.000 zl.,
Juliu Cambiagovi	4.000 zl.,
paní Kateřině Sedlnické z Choltic	3.000 zl.,
šlechtičně Apolině z Hodic	3.000 zl.,
panu Krištofu Blektovi neb raději J. M. C.	3.000 zl.,[1]
sirotkům Dohalským	2.600 zl.,
poručníkům Dornkleiovým	2.000 zl.,
panu Jaroslavu Odkolkovi	2.000 zl.,
paní Bohunce, dceři své	1.900 zl.,
panu Pavlu Koněšínskému	1.500 zl.,
šlechtičně Polyxeně z Hodic	1.200 zl.,
Kristianovi Naglovi	1.000 zl.,
sirotkům Klerichovým	1.000 zl.,
Václavu Ambrožovi	1.000 zl.,
sirotkům zemským rozdílným	1.000 zl.,
panu Slavíkovi do Přerova	800 zl.,
sirotku Hanovskému	600 zl.,
? paní Alžbětě Palcarce	600 zl.,
nápadníkům paní Estry Radešínské	500 zl.,
summa dluhův o sv. Václavě	128.800 zl.

Na to měl:

jistých a nejistých . . . . 35.100 zl.
Srážíc jednu summu od druhé, zůstane dluhů 93.700 zl.

XXIV.

Dluhů k sv. Jiří 1628:

Zůstávají titéž dluhové bez proměny, kteří jsou sečteni na sv. Václava roku minulého.

Po sv. Jiří l. P. 1628 vypůjčil si Karel z Ž. od své ženy Kateřiny na zaplacení dluhu Basilejským na Žalkovského povinného 2900 zl. Byl tudíž Karel nyní dlužen ženě své 50.000 zl.

---

[1]) Krištofovo jmění bylo skonfiskováno a připadlo eráru.

bez jednoho sta. Proti tomu měl zápis na pana Kašpara z Žerotína na 3000 zl.

Tím se končí poznamenání o dluzích Karla st. z Žerotína na statcích jeho Náměstském a Rosickém, které prodal téhož roku 1628.

Umělecké a vědecké zprávy.

Starý hrad údělných knížat brněnských stál na Františkově? V 1. sešitě Časopisu Matice Moravské z r. 1909 na str. 78.—86. je pojednání „O významě názvu Velehrad". V pojednání tom na str. 81.—83. mluví se o hradě Brněnském a o městě Brně, jak poznatky dějepisné nedovolují psáti. Poněvadž r. 1902 vydal jsem Dějepis Brna, cítím povinnost hájiti pravdy historické.

1. „Starší badatelé (Brandl) i novější hledají na hradě Špilberce v Brně počátek města a sídlo knížat brněnských, ale neprávem."

2. „Hrazené město Brno „castrum Brunense" rozkládalo se na výšinách Františkova, na hoře Svatopeterské a na nejbližším okolí" (str. 82. ř. 4—7).

Ad 1. Starý hrad údělných knížat brněnských právem se klade na Špilberk. Brnu doba historická počíná se teprve knížetem Břetislavem (1029—1055), jenž klášteru Rajhradskému daroval desátek „in Brunensi provincia" a kapitolnímu chrámu ve Staré Boleslavi poplatek „Brno unam marcam et duos boves". Potom o Brně slyšíme až u Kosmy k r. 1091 „ventum erat ad urbem, cui nomen Brnen".

V Brně bydlel kníže Konrad (1061—1092), proti němuž přitáhl bratr jeho Vratislav z Čech. Z povahy tehdejší doby musíme souditi, že Konrad bydlel na hradě. Kde stál hrad, nikde neudáno. Z denárů Konradových jen víme, že tehdy byl už v Brně chrám sv. Petra o třech věžích slohu románského. Brno bylo již důležitým místem trhovým, z něhož platy šly nejen do komory knížecí, nýbrž také kapitole staroboleslavské a klášteru Opatovskému v Čechách „nonum forum et nona septimana et certa collecta seu colligenda in Bruna".

Kostel sv. Petra byl asi pro obyvatelstvo v podhradí a v okolí, kníže však pro svou rodinu a družinu měl kapli na hradě, při které měl kaplana Svatobora, jenž vedle služeb božích měl na starosti písemnosti při dvoře knížecím (C. D. I. č. 183). Přímého důkazu pro své mínění nemám, jen pojem „capellanus" za té doby opravňuje k němu. Také podobný zjev v Čechách u hradu Běliny mne utvrdil v mínění mém.[1])

Brzy však pro mínění své nabývám důkazů historických. Konradův syn Oldřich (1092—1115) bydlel také na hradě Brněnském. Na denárech brněnských z doby Oldřichovy jeví se na líci legenda S. Petrus a na rubě S. Johannes, z čehož souditi lze, že kromě chrámu sv. Petra byl v Brně také chrám anebo kaple sv. Jana (Křtitele). Tato kaple sv. Jana mohla býti jen na hradě Brněnském, poněvadž kaple sv. Jana a hospitála Rüdigrova (na Pekařské) vznikla teprve po r. 1238, a chrám sv. Jana u minoritů teprve po r. 1239. Jiných kaplí ani chrámu sv. Jana v Brně nebylo nikdy. Koncem 11. nebo počátkem 12. století kaple sv. Jana mohla býti jen na hradě. Tento hrad stál na vrchu, jemuž r. 1279 již říkali „mons **Spilberch**" (C. D. IV. č. 162), a do r. 1300 jméno Spilberch přešlo již také na hrad (J. Emler, Regesta IV. č. 1916. a 1917).

Listinou po prvé připomíná se kaple na hradě Brněnském a její správce r. 1287 (C. D. IV. č. 260). Plným jménem uvádí se teprve 23. března r. 1300, kdy král Václav II. právo patronátní ke kapli sv. Jana Křtitele na hradě Špilberku s příslušnými vesnicemi Řečkovicemi a Jundrovem propůjčil řádu rytířů německých v Chełmně v Prusku (Regesta IV. č. 1916. a 1917). O této kapli však jedná již listina z r. 1277 v C. D. IV. č. 144, jež praví, že král Přemysl vybudoval kapli a daroval jí

---

[1]) V Bělině stál hrad na vrchu, a pod hradem dole rozkládalo se podhradí. Na hradě byl příbytek pro knížete, v podhradí stál kostel před dvorem úředníka hradského Mstěje. „Venerat dux et episcopus, et ecclesia, quae est sita in suburbio, mox dedicata, ascendit dux in urbem ad prandium; episcopus vero et comes in sua curte, quae fuit ante ecclesiam, similiter positis mensis epulis discumbunt (Cosmas, F. r. b. II. 94, 22). Zrovna tak bylo v Brně. Hrad knížecí na vrchu (Špilberk) a kostel sv. Petra s dvorem knížecím pod hradem (Františkov). Dvůr knížecí stál pod kostelem sv. Petra (nynější museum). Markrabě Vladislav II. daroval dvůr klášteru Tišnovskému, panny tišnovské prodaly jej proboštovi olomouckému Svorovi (1333), a časem dostal se dvůr biskupům olomouckým, kteří jej propůjčili na museum.

dvůr v Řečkovicích se 6 lány s příslušenstvím a vesnici Sulostovice (r. 1300 již Jundrov zvanou) na výživu kněze při kapli. Udělil ji svému kaplanovi Jindřichovi, proboštovi doubravnickému. Listina praví prostě „capella nostra Brunensis“, ale z pozdějších událostí lze bezpečně souditi, že to byla kaple na hradě. Král Jan r. 1331 daroval kapli sv. Jana Křtitele na hradě Špilberce špitálu sv. Prokopa na Starém Brně, jenž patřil Králové klášteru cisterciátek u P. Marie na Starém Brně. R. 1354 Vojslav, správce kaple na Špilberku, stěžoval si až u papeže, že abatyše a konvent Králové kláštera už asi 20 let zadržují mu pozemky v Řečkovicích (dvůr s pozemky 4 lánů, pak 6 lánů, půllán a 4 chalupníky úročné), které prý patří kapli hradské. Byly to patrně pozemky, které král Jan r. 1331 daroval špitálu sv. Prokopa. Papež Innocenc VI. nařídil z Avignona 5. listopadu r. 1354, aby opat třebíčský, probošt novoříšský a znojemský arcijáhen rozhodli při. Opat Adam, probošt Hostislav a Bořita, arcijáhen, sešli se v novém domě opatově v Brně a za přítomnosti Vojslava a Oty, faráře u sv. Václava (na Vídeňce), prokuratora klášterního, řádným soudem kanonickým rozhodli dne 31. ledna 1358 na neprospěch Vojslavův. Tento se odvolal k papeži a vymohl, že obě sporné strany byly povolány do Avignona. Vojslav naříkal, že je tak ochuzen, že musí žebrati. Klášter se nedostavil ani neposlal prokuratora, proto papež Urban V. jej vyloučil z církve. Spor trval několik let. Konečně auditor papežský Hugo 17. prosince 1365 z Avignona sňal exkommunikaci s kláštera, a 26. února 1366 stolice papežská rozhodla na prospěch klášterní. Vojslav rekuroval ještě, ale papež Urban V. 10. prosince 1369 zamítl rekurs jeho. Kaple sv. Jana Křtitele na hradě Špilberku i s dotací zůstala Králové klášteru až do války 30tileté.

Dne 30. srpna 1623 císař Ferdinand II. daroval panství Řečkovické brněnským jesuitům, kterým 11. ledna 1629 byla svěřena také duchovní správa na Špilberku. Za švédského obléhání r. 1645 Špilberk byl skoro pobořen. R. 1693 velitel na Špilberku hrabě Zinsendorf vystavěl novou kapli sv. Trojice, poněvadž stará byla velmi poškozena. Kaple sv. Trojice stojí tam podnes.

Denáry Konradovy tedy dosvědčují nám existenci chrámu sv. Petra v Brně již za 11. století, což později potvrzeno listinami,

z nichž plyne, že chrám sv. Petra stál a stojí na vrchu, jenž teprve za 19. století nazván byl Františkovem.

Denáry Konradova syna Oldřicha dokazují nám existenci kaple sv. Jana v Brně již koncem 11. nebo počátkem 12. století, což později potvrzuje se listinami, z nichž plyne, že hradská kaple sv. Jana mohla státi a stála jen na vrchu, kterému již r. 1279 říkali Špilberk.

Ad 2. Také druhá věta je nesprávná. Již v VI. ročníku Časopisu mor. musea zemského (1906) na str. 110. jsem dokázal panu autorovi, jak chybně pro Brno vykládá pojem burgus. Ještě chybnější je výklad pojmu „castrum Brunense". Nikdy neznamenalo hrazené město Brno, které by se rozkládalo na výšinách Františkova, na hoře Svatopeterské a na nejbližším okolí, nýbrž vždy jen hrad Brněnský s celým podhradím neopevněným, které bylo podřízeno právu slovanskému na hradě. Co bylo hrazeno městskou zdí, jejíž zbytky někde vidíme podnes, slulo vždy civitas Bruna a řídilo se vždy právem německým (1243). Po druhé dokazovati toho již nebudu. Také ostatní věty o Brně na str. 81., 82. a 83. jsou chybné, ale vyvraceti je nemám ani kdy ani povinnosti. *Dr. Frant. Šujan.*

Příspěvek k dějinám českým roku 1849. Z literární pozůstalosti Bachovy, kterou chová synovec jeho baron Robert Bach, dovedl těžiti vydatnou měrou Friedjung v poslední práci své: Österreich von 1848—1860 (viz referát podepsaného v tomto časopise 1909, seš. 1. a 2.). Prostřednictvím Friedjungovým podařilo se mi získati na ten čas jediný list Braunerův[1]) Bachovi, který skýtá vzácný příspěvek na poznání poměru obou mužů, jakož i situace, jaká nastala v Čechách po rozehnání parlamentu kroměřížského r. 1849. List psaný v Litomyšli a datovaný 24. července 1849 uveřejněn jest v takovém znění, jak byl mi dán Friedjungem k disposici.[2])

„Herr Minister! Die überaus ehrenvolle, hohe und allerhöchste Anerkennung über die Verwendung der Vertrauens-

[1]) Referent požádal již bar. Bacha o dovolení, aby směl prohlednouti papíry Bachovy, které podle sdělení Friedjungova chovají četné dokumenty z péra Braunerova. Práce ta nebude ovšem snadna, protože jest pozůstalost Bachova dosud zcela neuspořádána.

[2]) F. vypustil, jak sdělil se mnou, místa zcela bezvýznamná.

männer bei den Organisationsarbeiten in Wien, welche auch mir zugekommen ist, hat mich hoch erfreut, und wird mir einer der vielen Beweise Euer Hochwohlgeboren unschätzbaren Wohlwollens stets theuer bleiben. Doppelt wert ist mir diese Anerkennung, weil sie nun auch mit der nüchternen Stimmung meiner Nation und der geläuterten politischen Ansicht jener Männer im vollsten Einklange ist, zwischen deren politischen Gesinnung und der meinigen der einzige Unterschied besteht, dass ich ein im Wesentlichen unausweichliches Ereignis[1]) mit mehr Ruhe auffasste, und wenn nicht klarer, doch unbefangener in die nächste Zukunft sah, als jene.

Die seit meiner Rückkehr in die Heimat in Fülle herabrollenden reife[n] Früchte des erleuchteten Genies und unermüdlichen Fleisses Euer Hochwohlgeboren werden kaum irgendwo besser gewürdigt und dankbarer aufgenommen als in meinem Vaterlande, dem fruchtbaren, nun schon lange brach gelegenen Lande der politischen Idee und staatsbürgerlicher Regsamkeit . . .

Die Besseren des Volkes und seine Führer, welche im heurigen März die schönen Hoffnungen zu Grabe tragen zu müssen wähnten, zu denen sie der März des vorigen Jahres berechtigte, erklären sich nun, da die politisch-socialen Grundreformen ins Leben zu treten beginnen, manchen Schritt der Regierung befriedigend, über welchen sie vor kurzem noch seufzten, und sie segnen den Namen des hochgestellten Mannes, dessen erleuchtetem Sinne und kräftiger That das gesammte Vaterland eine schöne Zukunft danken. Ich würde es nicht wagen, und verstehe mich gar nicht darauf, Euer Hochwohlgeboren eine Schmeichelei zu sagen; es ist strenge Wahrheit, das Euer Hochwohlgeboren bei dem Kern des böhmischen Volkes, beim Bürger und Bauer, eine Achtung und ein Vertrauen besitzen, wie es noch kein oesterreichischer Staatsmann besass. Natürlich ist der politische Eindruck bei mancher anderen Klasse ein ganz anderer, ich hatte schon länger Gelegenheit zu bemerken, dass jene, die an angeborener oder usurpierter Prärogation verlieren, nur Furcht vor Ausbrüchen zurückhäl[l]t, die ebenso unloyal,

---

[1]) Míněno tu rozehnání parlamentu kroměřížského.

moralisch aber auch verächtlicher wären, als es der krasseste Unsinn politischer Fanatiker sein kann, jene Finsterlinge der bisher bevorzugten Kasten, jene herzlosen Söldlinge im Beamtenstande und der Geistlichkeit sind es, die jetzt in meinem ruhigen Vaterlande die Stelle der Wühler spielen... Die Nachricht über eine bevorstehende Berufung des Grafen Leo Thun ins Ministerium hat in Böhmen einen sehr unangenehmen Eindruck gemacht. Auch ich, der ich Grafen Leo Thun seit der Jugend kenne, würde ihn nirgends anders als im Präsidium eines Gerichtes wünschen, womöglich in Mähren oder einer anderen slavischen Provinz. Hier in Böhmen schadet ihm eine Umgebung, die ihn zu sehr beherrscht, und gegen seine bessere Überzeugung zu neuen Missgriffen verleiten würde... *Dr. H. Traub.*

Nová dědina, založená nad Ondřejnicí roku 1647.

Ne mnoho jest osad v naší vlasti, jejichž založení by se dalo prokázati listinami; snad i z těch, které vznikly koncem století osmnáctého, není příliš mnoho, jejichž prvotní obyvatelé byli by známi.

V Memoriale panství hukvaldského, z něhož jsem v VII. ročníku „Selského archivu" na str. 106.—116. uveřejnil „Drobné zprávy z Hukvaldska 1646—1653", na čtvrtém listě jest zajímavý záznam z jara roku 1647: Ein neyes Dorf zu machen Ondřejnitza, po česku: Novou dědinu založiti Ondřejnici. Jméno, které jí daly panské úřady, se neujalo; nejsa v těch končinách znám, nemohl jsem rozhodnouti, o kterou osadu běží. Nemaje dále po ruce mapy důkladné, nemohl jsem ji určiti, ale soudil jsem nicméně, že osadě dali úřadové jméno buďto podle vrchu Ondřejníka nebo podle řeky Ondřejnice. Pod Ondřejníkem není takové osady, tedy může býti jméno jenom podle řeky. Laskavostí milých přátel se mi konečně podařilo zjistiti na dobro, že míněna jest **Nová dědina u Frýdlanta,** založená nad Ondřejnicí.

Poznamenáno jest v „Memoriale" 28 původních osadníkův, mezi nimiž jest jedna vdova. Jména jejich jsou: Jan Krhut z Čeladné, Ondra Chorynský, Jura Bijáček, vdova po nebožtíku Chromém, Jan Kučera, Jurek Řehořův, Jura So-

chor, Kuba Opěla, Klímek Opěla, Martin Maralík, Václav Maralík, Kuba Maralík, Staníček, Petreček, Jura Bednárek, Jan Slovák, Vašek Venclův, Vašek Marků, Václav Mrlina, Jura Kolíbka, Míka Vlk, Martin Balcarů, Jura Venclů, Balcárek, Matys Šrubař, Havlův Elis, Pavel Hutařů.

František Snopek.

Literatura.

Josef Kaizl: **Z mého života**. Vydal Dr. Zdeněk V. Tobolka. I. Od narození do habilitace. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze 1909.

V létě 1901 zemřel Josef Kaizl, ministr finanční mimo službu a z nejvyspělejších politiků českých v mužném ještě věku, a r. 1909 shledáváme se již s literární pozůstalostí jeho. Není zajisté věcí nahodilou, že se tak stalo v době poměrně krátké; vydavateli tanul na mysli neutěšený stav nynější politiky české, který chtěl opříti o osobnost takového významu, jakou byl bez odporu právě Kaizl. Memoirů Kaizlových — vydavatel volil pro ně případný název „Z mého života" — spočívajících na záznamech denníkových, pohříchu místy neúplných, na korrespondenci jeho (v dalších částech patrně též na korrespondenci vrstevníkův jeho), na jeho literárních pracích a řečech, vydán byl svazek první, který pojednává o době od narození Kaizlova až po rok habilitace jeho na universitě Pražské 1879. Následovati budou ještě svazky dva, totiž „Činnost vědecká, působení ve straně staročeské a ve směru realistickém", zakončení tvořiti bude „Vůdčí činnost ve straně mladočeské." Prvý díl „Z mého života" rozvrhl Tobolka věcně na sedm částí: Kaizlovo mládí, na gymnasiu malostranském, v Litomyšli, návrat na gymnasium malostranské, na universitě, na studiích v cizině, habilitace. Toliko část první pochází celá z péra vydavatelova, ostatní části opatřil případnými úvody, v nichž hleděl shrnouti fakta, vyvážená z pramenů připojených. Ve vydaném právě svazku prvním seznamuje nás vydavatel s Kaizlem jako se studentem a právníkem, s prvními literárními pokusy jeho na poli poesie a belletrie, od nichž pak přešel na pole vědecké a k činnosti politické. Poznáváme z toho zároveň, z jakých poměrů vyšel Kaizl a v jakém prostředí žil,

nežli se probil k postavení, které zaujal jako dospělý muž. Nejznačnější vliv měl na mladého studenta z učitelů středoškolských litomyšlský tehdy professor Aug. Sedláček, z učitelův universitních Randa a Schulte, ale daleko nejvlivněji působil na něho jeho strýc Dr. Edmund Kaizl, který uvedl synovce svého ještě jako gymnasistu do společnosti „u Halánků", scházející se u Vojty Náprstka, aby seznámil se s literárními i politickými přáteli strýce svého, jako byli dr. Mezník, prof. Durdík, dr. Novotný, prof. Tonner, skladatel Pivoda a j.

Z korrespondence Kaizlovy, počínající se rokem 1865, jakož i ze záznamů denníkových, vedených od r. 1868, můžeme stopovati, kterak se vyvíjel slibně duch jeho. Zájem pro věci politické byl u něho probuzen tak záhy, že napsal již jako 15letý studentík: Cítím se pobádán k pozdějšímu politickému a literárnímu působení (55). Od sexty počíná uvažovati o budoucím povolání svém; se zálibou jeho shodovalo by se bývalo studium lékařství, ale pro odpor své rodiny změnil úmysl svůj, chtěje studovati filologii, na konec rozhodl se pro fakultu právnickou „co chlebové studium", jsa odhodlán nevzdati se při tom svých plánů literárních, vědeckých ani politických (92). V posledním roce studií právnických počal se obírati soustavněji národním hospodářstvím, hlavně vlivem dr. Alb. Bráfa, když spolek právnický „Všehrd" založil právě odbor národohospodářský. K budoucímu povolání svému cítil se povolaným velmi záhy, když již r. 1873 svěřil se bratrovi svému, že „už dosti dlouho má plán, státi se professorem na universitě " (212), odhodlán jsa nevěnovati se ani advokacii, ani službě soudní.

V nazírání politickém, které vlastně jen tak jako by mimochodem proplétá místy ve vypravování svém, stál, třebas se bratrovi 1873 přiznal zcela zjevně, že „nemá dosud náležitého rozhledu, a že brzy tu, brzy onde se mu něco více líbí" (217), zřejmě na stanovisku strýce svého, předáka staročeského. Strana tato poutala ho k sobě hlavně tím, že hájila státního práva (226), Mladočechů přímo nenáviděl, — „mladí jsou docela sprostí darebáci" (233) — zvláště odmítal příkře bratry Grégry a Sladkovského, jako by motivy politiky jejich diktovány byly prospěchem osobním (204), třebas se mu nelíbilo také, že „staří jsou náramně pánovití, poroučejí, a kdo reptá, zatracují" (210). Jediné hledisko zamlouvalo se mu od počátku ve směru mlado-

českém, totiž odpor proti zpátečnickým feudálům (204). Z politiků českých cenil si Skrejšovského jako „nejchytřejšího a nejpodnikavějšího“ (277) nejvíce, Palackého naopak nazývá „jízlivcem první třídy“ (210).

Dosáhnuv doktorátu vydal se Kaizl za účelem studia dalšího do Strassburka, kde pobyl přes rok. Zda-li vyhledal Strassburk právě k vůli prof. Schmollerovi a věhlasné jeho škole národohospodářské, nelze rozhodnouti z dokumentů dosud uveřejněných. Z listu jeho bratrovi bylo by lze souditi spíše, že se tam odebral „za zdokonalením ve frančtině“ (282).

Pro politické nazírání Kaizlovo jest zajisté příznačné, že ještě ani za pobytu svého ve Strassburce nedovedl se vymaniti z politického nazírání svého strýce Edmunda. Vypracovav za vedení Schmollerova pojednání o živnostenské politice Bavorska od r. 1799 doufal, že mu bude možno za podpory prof. Randy přednášeti již v létě 1878 (336); stalo se tak teprv o rok později pro povinnosti vojenské za okkupace a pro odpor referentův na universitě.

Informace Kaizlovy, které čerpal jako student na prázdninových cestách svých, nejsou vždy spolehlivé. Linec neměl nikdy 6000 Čechů, tím méně školu českou (95), zajisté že nesrovnává se s pravdou, že by studující z Nýrska, Eisensteina atd. chodili většinou na klatovské gymnasium (165), jezero Královské v Bavořích mylně nazývá Wolfgangovým a j. v.

Vydavatel opatřil text vysvětlivkami a doplňky buď ve vypravování samém nebo pod čarou, oživil knihu četnými vyobrazeními a ukázkami rukopisu, a připojil na konec rejstřík osobní, nikoli také věcný. Než ani rejstřík osobní není úplný, jak jsem se přesvědčil namátkou; odkazuji v té věci na př. k Brnu (131), nebo Vyššímu Brodu (94) a j.

Na pokračování memoirů Kaizlových můžeme se těšiti vším právem, abychom poznali zevrubně působení jeho ve straně staročeské i ve směru realistickém, jakož i mnohé zprávy ze zákulisí politického. *Dr. H. Traub.*

Eduard Grégr: **Denník I.** Vydal a úvody opatřil Dr. Zdeněk V. Tobolka. Nákladem „Českého Čtenáře, spolku pro vydávání českých knih zábavných i poučných“. 1908. Cena 3·60 K.

Eduard Grégr měl patrně v úmyslu, jak lze souditi z hojné a uspořádané již pozůstalosti literární, sepsati své paměti i vlastní životopis, k němuž učinil již určité práce přípravné, pohříchu nezplněno z toho ničeho předčasným úmrtím jeho. Tobolka vybral z pozůstalosti Grégrovy aspoň určité záznamy ve formě denníkové, které upravil do tisku a provodil stručným úvodem, předeslav životopis autorův. Vydaným zápiskům dal název denníka. Před námi leží zatím část prvá, obsahující dobu od r. 1848 do 1870, část druhá přinese pokračování až do posledních dnů života Grégrova (zemřel 1. dubna 1907).

Eduard Grégr, z předních politikův a bojovníků národní strany svobodomyslné, jenž účastnil se činně veřejného života od r. 1854 — s počátku pracuje o zlidovění zoologie a fysiologie, od r. 1861 jako aktivní politik —, byl by v pamětech i v autobiografii podal vzácné příspěvky na poznání politických dějin českých za uplynulého šedesátiletí.

Než i vydaný právě Denník jeho, který vydavatel připsal dr. Karlu Kramářovi jako předsedovi „Národního klubu" na radě říšské ve Vídni, není nikterak bez zajímavosti.

Prvá část obsahuje „Listy z denníku cestujícího studenta po Krkonoších a severních Čechách v r. 1848 od E. M. Grégra", sepsané dle poznámek cestovních někdy za let padesátých. Listy opatřil autor poznámkami, které však na rozdíl od Listů nebyly jím upraveny, a tak neupravené vydány tiskem. Ani Listy ani poznámky nedochovaly se úplně. Účelem Listů bylo — jak praví na konci pisatel sám — „upozorniti mladíky národa Českého na krásy společné vlasti naší, povzbuditi je k putování po Čechách". S Listy vydal Tobolka úryvkovité, mimo jedinou zprávu úplné, poznámky Grégrovy o vědecké cestě, podniknuté za účelem zdokonalení v oboru fysiologie, jako „Denník vědecké cesty z roku 1860". Grégr, jak patrno z těchto zápisků, konal vědeckou cestu po Německu, Švédsku, Hollandsku, Belgii a Dánsku netoliko jako vědec, nýbrž též jako bystrý pozorovatel i politik, všímaje si bedlivě poměrů sociálních, národnostních i politických.

Poslední díl tvoří „Denník od r. 1864 do r. 1870", nám ovšem nejvýznamnější, protože jest téměř úplně rázu politického. Třebas Tobolka sestavil kapitolu tuto z několika částí, a byť i bylo zapisování na čas přerušeno — z roku 1866 ani 1869

není tu záznamu jediného —, jsou tyto paměti Grégrovy, jsouce psány obyčejně pod bezprostředním dojmem účastníkem událostí, po případě dle vypravování hodnověrných lidí — výjimku činí jediné pamět o Belcredim z r. 1865, napsaná teprve r. 1907 (str. 130) — na poznání doby vysoce významné.

V mnohém ohledu obsahují zajímavé podrobnosti a vhodné doplňky Srbových „Politických dějin". Nové detaily vypravuje o vyjednávání knížete Rudolfa Taxisa za účelem zorganisování strany „svobodomyslné" proti straně federalistické, nebo o rozporu v českém klubu poslaneckém mezi živly konservativními a liberálními r. 1864, když Palacký, prohlásiv, že „jest starý a že nemůže na svá stará kolena převzíti odpovědnost za to, co se nyní děje a snad bohužel ještě díti bude", odešel rozhořčen z klubu, jinde zase o poradách, které předcházely rozhodnutí na sněmě českém r. 1867, když poslancové po přečtení protestu Riegrova opustili sněm, nevrátivše se více.

Zajímavě doplňuje Grégr líčení Srbovo o návštěvě panovníkově v Praze 1868, jenž bavil se toliko s Clamem-Martinicem celou hodinu, a konečně pravil prý: „Heinrich, ich warne Dich." Četnými podrobnostmi illustruje persekuci tisku českého, zvláště pronásledování Národních Listů a redaktorův jejich (Julius Grégr, Arbes, Neruda, Sladkovský, Vávra, Vlček).

Ačkoli se Beust rozešel rozhorlen s vůdci českými po nezdařeném pokuse o vyjednávání v Praze 1868, navázal téhož roku ještě styky s předáky českými za účelem nového vyjednávání. Dne 5. listopadu — u Srba nenalézáme o tom ani zmínky — navštívil Rieger Julia Grégra, kde sdělil též s přítomným Ed. Grégrem a Sladkovským, že k němu přišel vyslanec bar. Beusta, „že by byl ochoten smlouvati a vyrovnati se s Čechy, kdyby ho o to požádali," (202). Rozhodnuto sice vyzvání uposlechnouti, ale jen tak, „aby Rieger sám, co privátní osoba vyjednával, nevázaje tím nikoho". Jaký byl výsledek kroků Riegrových, nedovídáme se více, ale z událostí příštích můžeme zjistiti, že byl negativní.

Vyjednáváním o smír r. 1870, zvláště pokud běží o prostředníka Potockého, Františka Smolku, končí se první část Denníka Grégrova. O poradách Potockého se zástupci českými — za Moravu zúčastnili se jich Pražák, Demel, Šrom, Wurm a Mathon — v bytě Jiřího Lobkovice, neví Srb ničeho. Všichni přítomní mimo

oba Grégry a Sladkovského hlasovali pro návrh Clamův a Schwarzenberkův, aby příští sněm svolán byl na základě patentu z 8. dubna 1848, při čemž Moravané zdrželi se hlasování, poněvadž „stanovisko jejich z r. 1848 jest poněkud jiné“.

Nikoli bez zajímavosti, ačkoli mnohdy zřejmě nespravedlivý, protože příliš jednostranný, jest soud Grégrův o předních osobnostech, s nimiž se častěji stýkal v politickém životě, jako o Palackém (113, 129), o Riegrovi (150, 213), o Braunerovi (188), o Klaudym (tamže), o Skrejšovském (170, 210), o Tonnerovi (170), o Sladkovském (144) i o Barákovi (164).

Vlastnímu smýšlení a názoru dává průchod zvláště na několika místech, pokud soudil o budoucnosti mocnářství po r. 1866 (131), o osudě národa Českého a Maďarského (165), o zastřelení Maximiliana Mexického, „usurpatora trůnu, utiskovatele svobody, zhoubce republiky“ (174).

V některých věcech rozchází se však Grégr zjevně se Srbem („Politické dějiny národa Českého“). Mezi účastníky výpravy moskevské jmenuje Srb (str. 199) také Jos. Manesa; Grégr neví sice o Manesovi, za to však vypočítává ještě osobnosti jiné, o nichž nedočítáme se u Srba, jako Koláře, Kubištu, Skrejšovského, Pateru, Vávru, Zvěřinu, Topinku, Müllera a Mattuše. Podle Srba (202) vyslal zemský výbor na převezení klenotů korunovačních z Vídně do Prahy Sladkovského a Kopce; Grégr vypravuje, že v deputaci té byli za zemský výbor Sladkovský s Riegrem.

Jednu věc třeba opraviti. „Jednota sv. Cyrilla a Methoděje“ v Brně nebyla nikdy spolkem rázu náboženského „na rozšiřování idey ultramontanismu“ (172). Grégr spletl si tu patrně s Jednotou (nynější Matice Moravská) fond „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje“, založený r. 1850 při katolické jednotě v Brně na vydávání náboženských knih vědeckých se stanoviska katolického.

Vydavatel omezil práci svou toliko na datování zpráv a nezbytnou interpunkci, vypustiv některá místa, týkající se rodiny panovnické, z ohledu na poměry censurní, a neopakoval též řeči a projevův, otištěných již dříve, neopominuv naznačiti, kde byly uveřejněny.

Postrádáme tu však poznámek a vysvětlivek, tak že mnohá jména domácí i cizí zůstávají nám záhadnými, nežádáme-li ani překladů textu cizojazyčného (německého, švédského nebo dán-

ského). Kniha podobného významu pozbývá valně ceny, není-li opatřena rejstříkem. V jednom svazku o 214 stranách lze si ještě příslušné věci vyhledati, přibude-li však svazek druhý stejně silný, bude probírání nechutné. Nebylo by lze rejstřík pro celé dílo připojiti k chystanému svazku druhému? *Dr. H. Traub.*

M. Pavla Žídka Spravovna. Vydal Dr. Zdeněk Tobolka. Historický Archiv české Akademie . . . č. 33. V Praze 1908. Str. VIII + 193.

Jiří(ho) Spravovna těšila se vždy zvláštní pozornosti. Neušla Balbínovi, výňatky z ní pořídil Jos. Dobrovský do Časopisu Českého Musea r. 1827 a 1828, K. J. Erben podal z ní ukázky v II. dílu „Výboru z literatury české", J. Herben v „Národních Listech" r. 1883 (ze dne 14. července, č. 166 a n.) a prof. Jar. Vlček nakreslil dovedným pérem svým portrét Žídkův ve svých „Dějinách české literatury I.", str. 222 a 227, kde se o Žídkovi vyslovuje takto: „Žídek byl celkem figura neškodná; víc tragikomický dvorský literní šašek, než vážný pionýr rekatolisace."

Návrh pak na vydání Spravovny vyšel od Jos. Jirečka r. 1858 ve Světozoru, kde poznamenal, že by nebylo na škodu, kdyby byla Jiřího Spravovna vydána. A tu přítomnou edicí plní se ono přání. Jí také Dr. Tobolka vrací se do doby prvé své lásky . . .

Vydavatel zmiňuje se v úvodě ke své edici nejdříve o Žídkových, často pohnutých osudech životních, o činnosti jeho literární a konečně zvláštní pozornost věnuje Jiří(ho) Spravovně.

Knihu tu uložil Žídkovi napsati král Jiří, chtěje mu pomoci v nouzi: aby mu nedával almužny, požádal ho o práci. Úkolem Žídkovým bylo napsati Jiřímu, „Správu královskú i kroniky, skrze které by . . . se spravoval a královstvie . . . v pokoj uvedl."

Žídkovi ve Spravovně běželo hlavně o to, by pohnul krále k opuštění kalicha, Rokycany a přátel jeho, by ho přiměl k návratu do lůna církve a k podrobení papeži, jakož i k tomu, by vykonal reorganisaci katolicismu v Čechách. Při tom nezapomněl na prospěch osobní. Spisovatelskou činností hleděl dosíci u Jiříka obživy, po případě pomýšlel na kanovnictví u Všech Svatých v Praze a na biskupství Litomyšlské.

Spravovna kromě předmluvy dělí se na tři knihy. Kniha první o třiceti kapitolách poučuje Jiřího o povinnostech krále

vzhledem k obecnému dobrému, kniha druhá, v 89 hlavách, poučuje krále, jak má spravovati sám sebe, třetí pak kniha — (činí dojem díla samostatného) — „obsahuje kroniky rázu moralistického, ukazující dobré i zlé skutky znamenitých panovníků". Kniha třetí rozdělena je na šest věkův.

Spravovna nevyniká zvláštní formou. Jest to spis celkem neurovnaný obsahem i formou, jakoby mu chybělo konečné zpracování, jak poznamenává vydavatel. Žídek přes své veliké mínění o své literární činnosti, byl přesvědčen, že Spravovna jeho je „mdlá". Vždyť spis ten psal v nouzi, o hladě, těžce nemocen, v neklidu a „většinou bez literárních pomůcek, jen po paměti". Jedinou pomůckou byl mu encyklopaedický jeho spis „Liber viginti artium", spis to, který Poláci připisovali legendárnímu Twardowskému.

Spravovna má značnou důležitost nejen pro historika politického, nýbrž i kulturního. Z ní čerpal Palacký o době krále Jiřího, Tomek pro popisnou část Prahy, a Jos. Jireček ukázal zase, jakou kořist může odtud odnésti historik kulturní (v čl. „Kuchařské knihy staročeské", Světozor 1858). Mimo to Spravovna jest zrcadlem, jímž možno nahlednouti jak do kališnické, tak do katolické společnosti doby Jiřího.

Originál Spravovny jest nezvěstný. Známe ji jen z opisů, z nichž jeden je ze st. 15. (rukopis knihovny Kapitulní), druhý z r. 1658 (rukopis Praž. knihovny universit.). Jungmann ve své Historii literatury mluví ještě o rukopise třetím, který prý r. 1750 opsal v Břevnově P. Bonaventura Pitter. Jest prý v Rajhradě na Moravě. Jungmann odvolává se při tom na poznámku opisu z 15. st., na jehož zadní desce je připsáno „Descripsit P. Bonaventura Pitter 1750", a tu Jungmann mylně překládal slovo descripsit: místo p o p s a l — o p s a l.

Svědomitá, moderně upravená edice Tobolkova jest pořízena dle opisu kapitulního. Knihu uzavírá podrobný ukazatel. *J. P.*

Vybrané spisy J. A. Komenského. Díl II. I. Informatorium školy mateřské. II. Rozprava k Vratislavským. III. Didaktika analytická. Knihovna pedagog. klasiků. Red. Fr. Drtina. Sv. IV. V Praze 1908. Nákl. Dědictví Komenského. Str. LI + 267.

Dědictví Komenského ujalo se jistě krásné myšlenky vydávati knihovnu paedagogických klassikův. A v první řadě splácí dluh,

jímž jsme povinni velikému učiteli J. A. Komenskému. Po Didaktice velké, již z latiny tak výstižně přeložil prof. Aug. Krejčí, přicházejí na řadu tři menší práce Komenského. Jest to známé Komenského „Informatorium školy mateřské, to jest pořádná a zřetelná zpráva, kterak rodičové pobožní i sami i skrze chůvy, pěstouny a jiné pomocníky své, nejdražší svůj klenot, dítky své milé, v prvním jejich a počátečním věku rozumně a počestně k slávě Bohu, sobě ku potěšení, dítkám pak svým na spasení vésti a cvičiti mají". Informatorium vydal osvědčený v tom směru pilný pracovník Dr. J. V. Novák z rukopisu musejního (str. 1—69). Rozpravu k Vratislavským čili „Didaktickou rozpravu, kterak studium jazyka latinského má býti úplně probráno ve čtyrech částech pomocí předsíně, brány, obydlí a pokladnice latiny," přeložil vzorně prof. A. Krejčí (str. 63—162), jakož i třetí spisek Komenského „Didaktiku analytickou" (str. 163—261). Ke knize připojen ukazatel jmen.

Uprava pak — kniha vyšla z tiskárny Dra. Ed. Grégra a syna — je důstojna významu Komenského. *Pk.*

Vlastivěda Moravská. Klobucký okres. Napsal Karel Jar. Bukovanský.

Následkem polohy a nevelíké rozsáhlosti okresu Klobuckého neposkytují tamní přírodní poměry mnoho předmětů význačných, ani běh událostí dějinných, které se dotkly Klobucka, nejeví hojně momentů vynikajících. Přes tyto nevýhody dílo jmenované, všímajíc si zjevů krajinných a lidových, starobylých i moderních, podává přehledný, pokud bylo možno, úplný, místy také dosti poutavý obraz okresní. P. spisovatel pocházeje z Klobucka (z Divák) vynaložil na popis své domoviny, jak vypravuje i v Doslově, mnoho práce a píle, jsa pečlivou redakcí Vlastivědy ve svém úkole účinně podporován.

Co do vodopisu dlužno však údaje strany 4. a 5. poněkud opraviti. Potok Trkmanka jmenuje se tímto názvem až pod Kobylím (na Hustopecku), tedy za hranicemi okresu Klobuckého; potoky Hunivka, Kašnický a Spálený netekou přímo do Trkmanky, nýbrž do Skřipova (Chřipova), což všechno správně znázorňuje mapka ke knize připojená. Hunivka neteče od Bošovic, sbírajíc prameny mezi Klobouky a Borkovany obrací se k Hostěrádkám.

Název Hunivka, vlastně Hunivky, vznikl nedorozuměním;[1]) potok tento nemaje zvláštního jména, mohl by nazývati se Hostěhradským.

Bouře, krupobití a povodně (str. 38.), které v okrese tomto beztoho nezámožném, za posledních let nápadně často se opakují a činí veliké škody, vybízejí naše meteorology k důkladnějšímu pozorování.[2])

V dějinách Klobucka právem uveden na předním místě slavný pán Lev z Klobouk, nobilis vir, jak Přemysl I. Otakar jej nazývá pochvalně; zajímavé jsou častější zmínky o „habánech“ (novokřtěncích).

P. spisovatel užívá na str. 1. a 2. novějšího názvu Bohumělice, jinde (str. 61., 65. atd.) staršího Bohumilice; důsledně píše Poleradice, ale Hostěhrádky, kdežto nyní nezřídka nalézáme správnější tvary Hostěradice (u Mor. Krumlova) a Hostěrádky (u Slavkova); podle němčiny psáno (na str. 8. a 98.) Velké Hostěhrádky snad na rozdíl od zpomenutých Malých H. (u Slavkova). Zbytečně užito na str. 6. a 73. instrumentálu (Nejteplejší osadou jsou Brumovice), kde stačil nominativ, na str. 6. vynecháno **se** (Žně počínají m. počínají se); na str. 27. čteme vypovězeni m. vypověděni. Dobře píše p. spisovatel Hustopecký (t. okres, str. 1.), jako píšeme Třebický, Telecký a pod., jen v Doslově ponecháno Hustopečský. *A. M.*

Manželské právo majetkové dle českého práva zemského. Napsal JUDr. Jan Kapras. Věstníku Král. České Společnosti Náuk v Praze, třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné, r. 1908, čís. V. Strany 84.

---

[1]) Když totiž před lety důstojníci pracující o mapě generálního štábu v Hostěrádkách se dotazovali, jak se jmenuje dotčený potok, řekl jim kdosi, že to je potok, „co teče u nivky“, podle tamní výslovnosti „hu nivky“. Z mapy generálního štábu přešel omyl tento již do několika knih. — Že řečené mapy mají dost nesprávností co do jazyka českého, jest známo obecně. Na př. vrch „Sekoř“ u Lomnice jmenuje se správně Sejkoří, lesní trať jižně Vranova (u Brna) poznačena „Na chlamech“ m. „Na chlumech“, bývalý rybník u Velk. Němčic (okr. Židlochovský) nazván Podrač, Eder, Chronik von Seelowitz (1859) píše však Prodačz Teich (tedy snad Brodáč?), Přítluky (Prittlach) v okr. Hustopeckém nazvány Přikluky, Cézava Česavou, Siluwka nemá českého jména Silůvky atd.

[2]) Nedávno vyšla ve Zprávách Komise na přírodovědecké prozkoumání Moravy práce Dra. J. Koutného o krupobití na Moravě.

Dr. Kapras podává touto prací nový doklad o vytrvalé snaze své, prohloubiti po všech stránkách právní dějiny zemí českých. Stať o manželském právě majetkovém náleží po našem soudě k nejlepšímu, co posud napsal. Vyčerpává látku značnou měrou, přihlíží také k poměrům v zemích sousedních a vedle pomůcek pramenných všímá si příslušné literatury. Rozčlenění látky jest velmi případné a přehledné. V úvodě se zmiňuje o manželství za doby starší, o rodinném nedíle a o právu žen k němu, o způsobilosti žen k právům a k činům právním. Vlastní stať rozvrhl si na 4 části: O věně, o obvěnění, o právních poměrech za trvání svazku manželského a o právních poměrech pro zrušení svazku manželského. V závěru promlouvá o poměru českého majetkového práva manželského k jihoněmeckému a saskému a o změnách, jaké nastaly vydáním obnovených zřízení zemských.

Nejvíce látky mu ovšem poskytly zemské desky a zemská zřízení česká i moravská, z nichž zvl. zřízení česká o těchto otázkách pojednávají někdy velmi obšírně. Za to z Brandlových knih Půhonných (I.—VI.) nemohl čerpati tolik, jako byl by mohl z Půhonných knih dosud nevydaných, z nichž některé díly, zvl. ty, kterých užil ke svým „Glossám" Kameníček (v Gollově sborníku 1906), poskytují velecenný materiál nejen o této speciální otázce, nýbrž také o různých normách soukromého práva vůbec. Škoda, že nebylo pamatováno, aby napřed byly vydány tyto — bez odboru nejdůležitější svazky knih Půhonných.

Cennou práci Kaprasovu doporučujeme vřele všem právníkům a historikům. *R.*

Sbornik u slavu Vatroslava Jagića. Vatroslavu Jagiću k 6. VII. 1908 drugovi i učenici za spomen. Též německý název: Jagić-Festschrift. Berlín, u Weidmanna 1908. VIII. a 725 stran 8°. S podobiznou a s autografem oslavencovým.

Přátelé a žáci velmistra slovanské filologie oslavili loňské jeho jubileum tímto objemným sborníkem. Mezi 88 autory jsou tito čeští: Dr. Konst. Jireček, Karel Kadlec, Josef Karásek, Lubor Niederle, Fr. Pastrnek, Jiří Polívka, Fr. Snopek, Jar. Sutnar, Josef Vajs, Václav Vondrák, Josef Zubatý (11). Všichni napsali své příspěvky česky mimo prof. Jirečka, který užil jazyka jubilantova.

Prof. Pastrnek svým „Bibliografickým soupisem literární činnosti prof. V. Jagiće, do něhož pojal nejen

publikace knižní, nýbrž i články časopisecké a kritiky, ukázal jasně, že v činnosti Jagićově obráží se jako v zrcadle vývoj slavistiky za posledních čtyřiceti let.

Zubatý vykládá stsl. adverbia vъnъ a vьně za akk. a lok. nedoloženého jména vъnъ; toto ztotožňuje se stind. vánam les, tak že vьně prý znamenalo původně „v lese", vьnъ „do lesa". -ъn- odpovídá prajaz. -ən- nebo -n̥n-. Vývoj semasiologický jest týž jako u lat. foris, foras a zvláště litev. laũkan ven, vlastně „na pole," a laukė vně, vlastně „na poli". Považime-li, že výrazy vъnъ, vьně vznikly v době, kdy domov Slovanů obklopovaly širé lesy, pochopíme, že protivou „domova" byl jim „les". Je zřejmo, že výklad Zubatého jest hláskově, tvarově i semasiologicky bezvadný.

O etymologické ostruhy pokouší se také Jar. Sutnar výkladem jména „Čech". Již dlouhá řada předchůdců, které vypočítává — mezi nimi opomněl jmenovati Jagiće, Arch. X., 219 — mohla Sutnara zastrašiti před marnou prací. V článku, připomínajícím zevní façonou učené příspěvky nebožtíka Bačkovského, odvozuje se jméno Čech z kmene čes- (česati). Řadou předpokladů, pružnými výjimkami a podivným parallelismem dochází se k závěru: čech, pův. čes = odnož, ratolest, štěp, zralé ovoce, plod lásky, dítě, člověk vůbec. Bláh, kdo věří!

Vondrák v článku „O místě attributivního adjektiva a substantivního genitivu ve větě" proti E. Bernekerovi, jenž ve spise „Die Wortfolge in den slav.. Spr., str. 146" pokládá obojí postavení přívlastku před subst. i za subst. za praslovanské, soudí ze shody mezi Zpovědním řádem Euchologia sinajského a knihou Rožmberskou, že postavení praslovanské bylo praepositivní. Zdá se mi, že materiál, o nějž Vondrák svůj důkaz opírá, jest příliš skrovný, aby opravňoval ke konečnému úsudku v této věci. Již to seslabuje průkaznost jeho vývodů, že používá částí Euchol. sinajského, o nichž sám praví (str. 151), že jsou „dle všeho" a „snad" samostatny.

Moravské památky literární týká se příspěvek Karáskův. Otiskuje domnělý list Abgarův ke Kristu a odpověď Spasitelovu ze sborníku Slížanského, jenž byl napsán v Slížanech[1]) na Moravě v l. 1577—1579 a chová se nyní ve Zhořelci. Pro srovnání oti-

[1]) U Zdounek.

skuje též mladší překlad této korrespondence“ z Kocinetova překladu Eusebiovy Historie Církevní (1594). Codex Slížanský jest původu bratrského; na jednom místě označen za pisatele Tobias: podiwinus. Karásek soudí ne příliš přesvědčivě, že tento Tobiáš „Podivínský“ je totožný s bratrským knězem Tobiášem Othonielem, který zemřel r. 1603 v Uh. Brodě. Každým způsobem jest zajímavo, že si bratří všímali též literatury apokryfické.

Prof. Polívka podává zajímavou studii „Lidové pověsti o původu tabáku“. Tyto legendy a povídky — většinou ruské — jsou pro dějiny lidových tradic zajímavé poměrným mládím, neboť nezasahují svým původem za st. XVIII. O vzniku a původu tabáku vypravují se v nich příběhy až nechutné — je z „nečisti“ ve střevech Jidášových, vyrostl z břicha smilnice proti přírodě, čert jej první sázel i kouřil — jen aby se kuřákům zošklivěl nový požitek. Ale zlozvyk byl mocnější než horlení moralistův. České povídky autor neuvádí ani jediné; odrazem lidového odporu proti tabáku u nás jest snad známý jeho název „čertovo koření“.

Z ostatních příspěvků českých připomínám studii p. arch. Snopka, který dokazuje, že „opusculum contra Francos“, přičítané cařihradskému patriarchovi Fotiovi, napsal ochridský arcibiskup Lev.

Z jiných prací zajímaly mě výklady etymologické, hojně zastoupené. Prof. Ludwig vykládá slov. zьdь (zed) přesmyknutím z dьzь a toto spojuje s řec. τεῖχος, ind. dehī, stpers. diz = hrad, kteréhož slova dosud užívají cikáni. Bohužel, Ludwig neuvádí ani jediné parallely podobného přesmykování ve slovanštině; praví pouze kategoricky: „wir müssen eine Versetzung der Buchstaben annehmen“. G. Ilьinskij z Charkova čes. stěhovati odvozuje z vyššího stupně Koř. stigh-, který je ve středním stupni na př. v řec. στείχω. Méně přesvědčivý jest výklad jeho praslov. bystrъ z koř. bheudh- a to ze zdlouž. stupně bhūdh-; bhūdh dává ve slov. byd-, z čehož příponou -tro vznikne bystrъ, jako je vesti z ved-ti. Morfologická stránka tohoto výkladu je bezvadná — pochází vlastně od Matzenaura, L. F. VII, 19 n. — ale výklad semasiologický nepřesvědčuje: prý bystrý znamenalo původně energický a teprve později čilý, rychlý! Ale již hojná místní jména, jako Bystřice, Bystřec nasvědčují opačnému vývoji významovému. Berneker ve Slovníku pokládá za původní význam

„pronikavý“, vycházeje ze stisland. bysia „mit großer Gewalt ausströmen“; z bys-ro- vzniklo bys-tro- vsutím t jako v ostrý, pestrý atp. Výklad Bernekrův je zajisté pravděpodobnější. Berneker podává ukázky ze svého Etymol. Slovníka,[1]) Štrekelj své výklady slov do slovanštiny přejatých. J. J. Mikkola mimo jiné odvozuje zajímavě stbulh. žrěbъ, žrěbij „sors“ z *gerbh-, kterýž kořen je též v němec. slově Kerbe „vrub“, „zářez“, ve slovese kerben „vroubkovati“; rus. žerebej znamená dosud „kusoček“, „otrězok“, „otlomok“.

Je přirozeno, že v rámci stručného referátu nelze podati zprávy o všech příspěvcích. Dotknu se ještě dvou: prof. Muka, zástupce nejmenší větévky slovanské, Lužičanů, otiskuje několik polabských tekstů, uváděje je významným heslem: „Macte, doctor, etiam mortui te salutant!“ Jan Melich z Budapešti dokazuje proti Miklošičovi, že slovanské pojmenování týdne není původu německého, nýbrž smíšeného, většinou latinskoromanského, z části řeckovýchodního. Miklošič pokládal slovan. jméno srěda za překlad němec. Mittwoch, ale zatím také Románi označovali diem Mercurii za střed týdne, jak ukazuje na př. toscan. mezzedima = media hebdomas. *P. Váša.*

Schulte: **Lebenserinnerungen.** Mein Wirken als Rechtslehrer, mein Anteil an der Politik in Kirche und Staat. Giessen 1908 a 1909 II. vyd. I. sv., str. 445, II. sv., st. 227, III. str. 320.

Tajný justiční rada Dr. rytíř Jan Bedřich Schulte napsal paměti své až po rok 1907. Nás může zajímati zvláště doba pobytu jeho na universitě Pražské, od podzimu r. 1854 do dubna r. 1873, kam povolán byl z Bonna ministrem vyučování hr. Lvem Thunem jako professor církevního práva a německých dějin říšských i právních. Větší část Vzpomínek věnoval spisovatel církevním poměrům a účastenství svému při nich, ačkoliv i době pražské popřál místa dosti (str. 79—189), chtěje podati „mnohé nenezajímavé příspěvky pro poměry rakouské vůbec během těchto 18 let“.

Než zprávy jeho o převratě na universitě jsou mimo nadání velmi chudé, nemluvě ani o tom, že jsou přespříliš tendenční; ale ani o veřejném životě pražském z doby pobytu jeho ne-

---

[1]) Slavisches etymologisches Wörterbuch; dosud vyšly tři sešity; referát o něm bude podán ve 4. č. tohoto časopisu.

dovídáme se mnoho, a to, co přináší, neskýtá kromě zabarvení svého ničeho nového.

Víme sice již od Tomka, oddaného ctitele hraběte Lva Thuna, jak nepříznivě o svém protektorovi vyjádřil se r. 1860 vůči Jirečkovi (Goll: „Rozdělení Pražské university“, str. 7.), Schulte podává nový cenný doklad o názoru Thunově o věcech českých. Otiskl totiž list jeho z r. 1861, který jest odpovědí na sdělení Schulteovo o petici české, aby pro hlavní předměty na fakultě právnické ustanoveny byly české přednášky. „S obavou vidím také já,“ čteme v listě Thunově, „nebezpečenství, že universita Pražská bude zničena národními různicemi. Nebezpečí jest tím větší, že takové choulostivé otázky chápou se nezkušené a nedovedné ruce lidí pochybného karakteru“[1]) (str. 94.). Přece však doufá, že nebezpečí bude zažehnáno, vyhnou-li se professoři němečtí každému podráždění, i kdyby se dalo omluviti „nespravedlivými výpady a útoky“, a že se podaří organisovati „součinnost také s Čechy vědecky smýšlejícími, kteří přece také existují“. Když pak vláda Schmerlingova — kterou nazývá dobou, „kdy dozrály národní tužby české“ — byla nucena r. 1862 zříditi na právech aspoň dvě mimořádné professury s vyučovacím jazykem českým (Randa a Slavíček), protestoval proti tomu energicky Schulte ve sboru professorském.

Prvního, jenž se snažil r. 1861, aby jazyku českému získal přístup za disputací doktorských, jmenuje Julia Grégra (píše ho Groeger) — „der spätere rabiate Führer“ —, poněvadž žádal děkana Schulteho, aby mohl disputovati po česku. Hrdě poukazuje Schulte k odporu svému i protestu, který kladl houževnatě v cestu spravedlivému úsilí po rovnoprávnosti na universitě.

Když r. 1866 podal Rieger návrh z péra Tomkova na zřízení českých stolic pro předměty povinné na všech fakultách (Goll: Rozdělení university, str. 12.), „zabránil dalšímu počešťování university“ opět Schulte, ježto dle návrhu jeho usnesl se akademický senát požádati ministerstva, aby dříve byla tázána universita, nežli by se něco stalo ve smyslu přijaté prostředkující resoluce Thunovy. V zášti svém neostýchá se psáti o Palackém způsobem, muže vědeckého významu svrchovaně nedůstojným.

[1]) Schulte mu psal, že petice vyšla od Palackého; narážel snad Thun na Palackého?

Za to, že spolupodepsal Palacký rázné ohražení — podle Schulteho „historický nesmysl“ — proti adresse universitní i projevu prof. Höflera, tehdy rektora, jakoby Čechy byly bývaly „německou půdou říšskou“, praví o něm: podepsati tento historický nesmysl „entblödete er sich nicht“ (str. 105.).

Nenávist jeho ke všemu českému jest tím odpornější, že se za každé příležitosti znova dokládá svou nestranností vůči studujícím, tím podivnější zároveň, že bychom od muže tak vzdělaného a od Němce z říše mohli čekati hledisko věcné a kritické. Schulte neopomine rozepsati se široce o nevinné demonstraci studentské, kterou provedli studenti za dosažení spravedlivého požadavku: českých bohoslužeb universitních. Za to si pochvaluje povolání generála Kollera za správce místodržitelského, neboť poměry byly těžké, Čechové „aus Rand und Band“ (116). Nemůžeme se tudíž ani diviti názoru jeho o „méněcennosti“ národa Českého, tvrdí-li, že „bezohledná energie činí Čechy podlízavými“ (kriechend).

Chudost zpráv Schulteových jeví se však i tam, kde bychom mohli očekávati sdělení nejcennější. Za líčení poměrů kollegiálních vede si se stejnou stranickostí. Rozepisuje se o professorech na fakultě právnické, vybíraje jen ty, s nimiž žil ve stycích přátelských, ostatní — mezi nimi z českých Randu, Zuckra a Otta — zaznamenává prostě, o fakulty další hrubě se nestaraje. Ačkoliv měl Schulte jako muž přísně katolický vynikající úlohu ve světě církevním, neušetřil v tendenční práci své ani kněžstva, nebylo-li mu dosti německé. Biskupové byli „buď sami Čechové, buď se obávali, kdyby nešli s Čechy, že by prospěli husitismu, jenž byl v kleru českém silně zastoupen“ (152). A hned podává vysvětlení, z čeho tak soudí: „Vždyť jsem sám viděl u mnohých kanovníků kapituly vyšehradské a také u různých farářův obrazy Husovy a Jeronymovy v krásných rámech na zdi!“ Nepřekvapuje nás proto tvrzení jeho, že v seminářích v Praze, v Budějovicích a v Hradci Králové „mělo češství hlavní oporu svou“.

Když kardinál pražský podal r. 1868 císaři žádost za sekularisování klášterů v Teplé a v Želivě a za zřízení dvou nových biskupství, zaujal Schulte v dobrém zdání svém, vypracovaném pro správce místodržitelského, hledisko naprosto zamítavé a přiměl opata tepelského k rozkladu proti projevu arcibiskupovu. Schulte „pokládal za svou povinnost“ skřížiti zřízení nových

diecésí, protože mu bylo „dobře známo, že v seminářích v Praze, v Hradci Králové a v Budějovicích bylo počeštění téměř hotové, které již bylo také v Litoměřicích na postupě. A kdyby byla zřízena nová diecése německá (míněna tu v Teplé), nebylo pochybno, že by bylo němectví ve všech ostatních částech Čech, pokud běželo o klerus, zničeno znenáhla“ (170).

Ze zpráv mimočeských budiž zaznamenán příspěvek pro informovanost vedoucích kruhů vídeňských před válkou s Pruskem r. 1866.

Dne 25. května 1866 upozornil Schulte ministra hr. Belcrediho, že mezi Pruskem a Sardinií smluven byl již spolek proti Rakousku. Belcredi se mu za to vysmál a popřel to prostě, ačkoli mu Schulte řekl přímo, že smlouva byla podepsána 8. dubna téhož roku v Berlíně; zvěděl o tom náhodou za velikonočního pobytu v Berlíně (112).

O význačných osobnostech, s nimiž vešel ve styk osobní hlavně jako autorita v otázkách církevně-právních, jako o Herbstovi, o hraběti Thunovi, o kardinálovi pražském Schwarzenberkovi, o kardinálovi vídeňském Rauscherovi přináší k životopisům svým v „Allgemeine Deutsche Biographie“ některé doplňky a vysvětlivky.

Herbst, jemuž vytýká přílišný liberalism v ministerstvě „občanském“, byl za pobytu svého v Praze „zcela dobrým katolíkem, jenž svěřil dceru svou anglickým pannám na vychování“ (187). Pozoruhodný jest soud knížete Felixa Schwarzenberka (v listě k bratrovi kardinálovi) o hr. Lvu Thunovi, když vstoupil do kabinetu jeho. „Thun“, píše, „kloní se k liberalismu, ale to přejde; jistě však jest mravně nejlepší z nás (totiž ministrů) a muž v pravdě náboženský“ (189). O kardinálovi vídeňském Rauscherovi vyjádřil se kardinál Schwarzenberk karakteristicky v rozmluvě se Schultem: „Vy mu imponujete, protože mnohým věcem rozumíte lépe, nás biskupy pokládá za hlupáky (Schafsköpfe)“ (204).

Vzpomínky Schulteovy, překypující přímo sebechválou, ačkoliv ohlásil v předmluvě, že nemíní osobu svou klásti do popředí — namátkou upozorňuji na str. 83, 86, 115, 151 atd. — jsou proto tak objemné, že obsahují mnoho přítěže, věcí naprosto zbytečných aneb s líčením vlastním nesouvisících (jako líčení veřejného života a poměrů společenských v Římě za let padesátých a j. v.). Jinou závadou jsou častá opakování, ano místy opsány jsou do

konce strany celé ze starších prací Schulteových, nejvíce z „Der Altkatholicismus“.

Vypravování Schulteovo, i kde není snad zbarveno tendenčně, nesrovnává se vždy s pravdou. Odešel prý z Prahy do Bonna, protože chtěl síly své věnovati věci starokatolické, k čemuž prý v Rakousku nebylo místa (208), ale připomíná o něco dříve, že se mu již nelíbilo v Praze, když poměry stávaly se Němcům vždy neutěšenější (unerquicklicher), a že mu bylo bolestno, že nebyl více (totiž po r. 1866) poddaným státu „ k Německu politicky patřícího“ (122), jinde opět (124) vykládá, že „by musel lháti, kdyby řekl, že poměry národnostní přiměly ho k odchodu“, a že pravá příčina odchodu spočívá „v osobních poměrech rodinných“, nemluvě o tom, že „to každého táhne do domoviny“. Podobně tomu tak i jinde. Jednou líčí, kterak zmařil zřízení dvou nových biskupství z obavy před počeštěním kleru, po druhé však slyšíme, že tu měla hlavní úlohu uražená ješitnost. Kardinál Schwarzenberk se mu prý přiznal, že dobře nepromyslil kroku svého, neporadiv se o té věci dříve s Schultem (177).

Nesprávně mluví autor — abych uvedl chyby, týkající se věcí českých — o zřízení tří mimořádných professur českých r. 1862. Vláda zřídila toliko dvě, jak připomenuto již svrchu; patrně se tu mýlí Schulte, protože už byl dříve jeden mimořádný professor (Gundling), jenž přednášel česky a německy (Goll, „Rozdělení university“, str. 7.).

Z českých professorů na fakultě právnické za doby odchodu svého z Prahy nezná ani Gundlinga ani Talíře (Goll, str. 21.). Neprávem jmenuje E d u a r d a Grégra (120 a 134), který byl lékařem, žákem svým, jako mylné je tvrzení jeho, že bratři Grégrové mají německé rodiště (100). S pravdou nesrovnává se tvrzení, že kapitolu Staroboleslavskou založil r. 915 vévoda Vratislav a že ji obnovil Břetislav r. 1052 (160), neboť podle Palackého (Dějiny národu Českého, I., str. 160) založil kollegiátní chrám sv. Václava s místy kanovnickými kníže Břetislav r. 1046. Tolik o svazku právě vydaném.

Schulte slíbil v předmluvě, že ve svazku druhém pojedná o osobách, s nimiž se kdy stýkal. Bylo by to tím zajímavější, ježto se zmiňuje zároveň o tom, že má zachovaných více než 1000 listův osob stavu duchovního i světského. Mimo nadání věnována jest druhá kniha zcela církevním poměrům pruským a dějinám

ultramontanismu za l. 1874—1886. Třetí svazek Vzpomínek obsahuje essaye dějepisné, sociální, politické i biografické, uveřejněné již dříve v rozličných časopisech vědeckých i politických. Poměrů českých dotýká se pojednání „die Souverenität Böhmens", namířené proti státoprávní adresse většiny sněmovní z 5. října 1870. Článek, jímž podle přiznání svého chtěl dokázati nepravost českého práva státního, otiskl znova — po prvé vyšel r. 1871 „Im Neuen Reich" — beze změny s jedinou toliko poznámkou: Cena pojednání je trvalá. I životopis kardinála Schwarzenberka uveřejnil doslovně z „Allgemeine Deutsche Biographie". Na konec připojil Schulte ještě některé dodatky ke svým Vzpomínkám, pokud byly umístěny v prvním díle, jako vylíčení situace v Praze pod dojmem porážky u Hradce Králové. Nestrannost spisovatelovu, které se snad proto dovolává tak často, staví do podivného světla, když na př. nazývá Beusta „otcem českých myšlenek vyrovnávacích" (str. 88), nebo když připisuje většinu germanisatorův uherských za vlády Bachovy prostě na účet český (101).

Dr. H. Traub.

Nová díla.

Věstníku Královské České Společnosti Náuk v Praze, třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné, vydán svazek za rok 1908. Přednášeli a práce své ve Věstníku vydali: Adámek, Dr. Karel V.: Urbáře panství Chroustovického z let 1675 a 1777. — Gebauer, Dr. Jan: Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského (se snímkem). — Hrubant, prof. Dr. Jaroslav: Myšlenkové proudy v renaissanční kritice literární. — Janota, Dr. Oťakar: Španělská mluvnice jazyka peruanského. — Kapras, Dr. Jan: Manželské právo majetkové dle českého práva zemského. — Kolář Josef: O mluvnici polské, zvláště A. A. Kryńského. — Paldus Josef: Schätzungsberichte über die Herrschaften Friedstein, Böhm. Aicha, Rohosetz und Kleinsthal (1552). — Peroutka, prof Dr. Emanuel: Chronologický přehled kultury aegejské. — Sedláček, prof. Dr. Jaroslav: Neue Pilatus-Akten. — Fischer František: Dopisy Sylvie hraběnky Černínové (1635—1651); se snímkem. — Vajs Josef: Česká bible hlaholská (se snímkem). — Vojgt, Prof. Dr. Heinrich G.: Brun von Querfurt als Missionar des römischen Ostens (mit einer Karte). — Volf, Dr. Josef. Soupis nekatolíků panství Opočenského z roku 1742.

Výroční zpráva Královské České Společnosti Náuk za rok 1908. Stran 66.

Reliquiae Formánekianae. Enumeratio critica plantarum vascularium, quas itineribus in Haemo peninsula et Asia Minore (Bithynia) factis collegit Dr. Ed. Formánek, professor gymnasii Brunensis bohemici (I.). Napsal Dr.

K. Vandas, ř. v. professor české vysoké školy technické v Brně. Nákladem země Moravské, péčí moravského musea zemského v Brně, 1909 u Jos. Jelínka. Stran VIII a 612 s podrobným indexem o XXXIII stranách.

Vlastivědy Moravské vydány z Místopisu sešity 267—270, obsahující z Jičínského kraje okres Vsatský. Napsal Matouš Václavek. Stran 124. Cena 2 K 40 h. V Brně 1909. Nákladem Musejního spolku brněnského a za redakce Dra. Františka Dvorského. S mapkou soudního okresu Vsatského od J. D.

Dnešní otázky filosofické. Napsal Dr. Josef Kratochvil: Obsahuje rozpravy: Dnešní pojem dějin filosofie. — Rozpravy o logice a noetice. — Noetická záhada v dnešní vědě. — Psychologie na mezinárodním kongresu v Římě. — Pojem duše v dnešní psychologii. — Poměr psychologie k fysiologii. — Novoidealismus. — Pojem agnosticismu. — Souvislost dnešní vědy s filosofií. — Záhada spiritismu. — Morálka vědecká a její kritika. — Ethika theologická. — Ethika filosofická. — Dnešní studium dítěte. — Postavení sofistů v dějinách výchovy. — Výchova náboženská. — Katolicism a novodobé proudy náboženské. — Dnešní myšlenkové proudy. — Moderní školy filosofické v katolicismu. — Něco o vědecké práci a kritice. Stran 237. V Praze 1908 za 3 K 60 h. Obsah, jak vidno, velmi pestrý a vážný, podávaný formou méně přístupnou.

O státoprávních poměrech Opavska. II. Zvl. otisk z „Věstníku Matice Opavské" roč. 1909. Stran 38. Napsal JUDr. Jan Kapras.

Český úřední jazyk ve Slezsku. Studie historická. Napsal JUDr. Jan Kapras. Nákladem Mor.-slezské Revue roku 1909. Stran 119 za 1 K. Práce velmi časová a poučná.

Po druhé ke hrobu Komenského. Napsal Fr. Slaměník. Zvl. otisk z „Věstníku Ú. S. J. U." na Moravě". V Brně 1909. Stran 28 malého kvartu.

Vegetační poměry v krajině žďárské. Podává Filip Kovář. Nákladem Žďárského Obzora, 1909. Stran 26.

W Kwestyi narodowości Macedończyków. Napsal Edw. Bogusławski. Ve Varšavě 1908. Stran 15.

W Kwestyi pisma iliryjskiego, zwanego głagolicą. Napsal Edw. Bogusławski. Stran 18. Zvl. otisky z Věstníku Učené společnosti ve Varšavě.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVIII. čísla 2. a 3. Z obsahu vyjímáme: K literární činnosti M. Jana Husi (V. Flajšhans). — Gebaurův staročeský slovník (Fr. Kott). — Kritické příspěvky k textům staročeským (V. Flajšhans.) — Přehled pokroků fysiky za rok 1907 (Dr. Nachtikal a Petira).

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XV. sešit 2. Články: Antonín Rezek (Jos. Pekař). — Psal Pavel Žídek českou kroniku? (J. V. Šimák.) — Dekret Kutnohorský (J. V. Šimák). — Ostatní články jsou pokračováním z čísla 1. — Referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXIII. svazek 2. Články: Anglo-ruská literární společnost v Londýně (Dr. Jindř. Malý). — Studenti bratrští v cizině (Dr. Josef Cvrček). — Ze starší korrespondence Julia Zeyera (Karel Pleskač). — Rokycanův traktát proti Hilariovu Lučišti pekelnému (Dr. Jos. Volf). — Co vyprávěl P. J. Šafařík rodině o svém mládí a životu (Dr. Č. Zíbrt). — Fr. Ad. Šubrt. K 60. narozeninám. (Václav Dresler). — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii (Dr. Jos. Volf). — Budoveciana z městské knihovny ve Vratislavi (Dr. Josef Volf). — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné. — Zpráva o Matici České.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydán redakcí Jos. Boubely, Dra. Jar. Peky a Kar. Skřipského roč. XVIII. sešit 2. Obsahuje pokračování Ottova článku: O hlavním úkolu mezinárodního řízení sporného, praktické případy, přehled rozhodnutí správního soudu ve věcech poplatkových. — Knihopis a zprávy spolkové.

Meditací, měsíčníku pro literaturu, umění a filosofii vydány redakcí V. Bittnara, Dra. Jos. Kratochvila a E. Pacovského ročníku II. sv. 3. a 4. Obsah: Svatopluk Čech. Nábožensko-filosofické jeho názory (Al. Spisar). — Fosforescence hlubin (Arnošt Bloem). — Filosofie pohanství a křesťanství (Dr. Jos. Kratochvil). — Korouhve Františka Bílka v Babicích (Jak. Deml). — Rozhledy po filosofii. — Výtvarné umění. — Bibliografie, literatura, hudba.

Věstníku čes. professorů vydána redakcí Vojtěcha Hulíka a Dra. Jar. Jeništy roč. XVI. čísla 7. a 8. Obsah: Ant. Rezek (Frant. Hýbl). — O vyučování latině na dívčích lyceích (Al. Vaňura). — O vyučování jazyku mateřskému. Serie přednášek, konaných v Musée pédagogique v Paříži (Dr. In. Arnošt Bláha). — K osnovám nových realných gymnasií (B. Bydžovský, Dr. Hlava, Dr. Jar. Jeništa). — K otázce okresních inspektorů (Dr. Okt. Wagner). — Školní lékárnička (Rud. Frank). — Literatura, hovorna, zprávy spolkové.

Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Přílohy „Časopisu katolického duchovenstva“ vydáno redakcí Dra. Tumpacha, Dra. Podlahy, Ad. Špaldáka, E. Matzla, Dra. Grivce a Dra. Dočkala ročníku V. číslo 1., obsahující referáty o pracích theolog. z literatur české, polské, rusínské, ruské, bulharské, charvátské. Směs. Pokr. ve slov. theolog.

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XXVI. čísla 4. a 5. Nové práce: Příčiny a cíle novějšího slovanského hnutí (A. L. Pogodin). — List Jana z Rakovníka Husovi (Dr. Jan Sedlák). — Posudky. — Ze života náboženského. — Věda a umění. — Zprávy národohospodářské. — Rozhled sociální. — Školství. — Vojenství.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVIII. čísla 6. a 7. Nové práce. Nápisy na cukrovinky z první polovice XIX. století (Dr. Čeněk Zíbrt). — Dva výhrůžné dopisy pana fundatora františkánům do Votic (Jos. Šach). — Rozchodnice a Přaďátka v Olešnici u Vysokého n. J. (Jos. Stěhule). — Slovenské písně z Bošácké doliny (J. L. Holuby). — Vynášení smrti v Bochoři na Moravě r. 1906 (Č. Zíbrt). — Koltun (nemoc pověrečná) na Opavsku (Fr. Mosler). — V krčmě staročeské r. 1505. Dva obrázky z knihy

„Pán rady". — Spory o dříví do školy na Litomyšlsku (Václav Schulz). — České stříbro a česká nouze (Marie Soukková). — Píseň a tanec „do kolečka" na Chodsku (Dr. Otak. Zich). — Lidové názvy polí na Kolínsku, Poděbradsku a Nymbursku (Bedř. Mach). — Zalikování selské svatby v Plavsku u Jindřichova Hradce (Č. Zíbrt). — Kámen s oblaků na zem spadl r. 1581 (Ant. Dolenský). — Popis potulných svůdců lidu českého r. 1732 (Dr. Jos. Volf). — Výzdoba chalupy v Hoře u Volyně (Bedřich Hlaváček). — Matěje Racka knížka Dědeček a vnuk r. 1848 (Dr. Č. Zíbrt). — Míra „naděl Bůh" z Českobrodska (Ferd. Pátek). — Herbář z Poděbradska (Ad. Rokyta). — Mezi sousedy (Augusta Šebestová). — Niněra (kolovrátek) (Kar. Procházka). — Posměšná písnička na staré panny (Blažena Stržínková). — Kropený ornament chodníků v Píšťanech (E. Šedivý). — Umrlý milý (Fr. Trnka). — Staročeské hrací karty (Ant. Dolenský). — Tři neznámé kratochvilné divadelní hry lidové ze stol. XVI. (Dr. Č. Zíbrt). — Předzvěsti a škádlivky v domácnosti (Julie Vlasáková). — Pomlázka (Fr. Karásek). — Popěvek o vsi Vracovicích (Ant. Dvořák). — Děvčata s „kyselem" na Květnou neděli v Bochoři na Hané (Flor. Zapletal). — Ze života Boženy Němcové. Dopis B. Němcové prof. Dru. J. E. Purkyňovi 1853. (B. Čermák, Č. Zíbrt). — Nová píseň o pomlouvačích cti selského stavu (Jos. Máša). — Potulní hudci s niněrou — kolovratem (Č. Zíbrt). — My poledne zvoníme .... (Obchůzka chlapců Bochořských s klepačkami na pašijové dni 1906.) — Píseň o velikonočních slavnostech v Praze (Dr. Ed. Šebesta). — Beránková či květná neděle v jižních Čechách (Dr. Jan Fr. Zítek). — Otázky a odpovědi. — Směs. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1907—1908 (Dr. Č. Zíbrt). — Četná vyobrazení.

Naší obce vydány redakcí Vlastimila Ondrúška roč. III. sešity 23. a 24., ročníku IV. sešity 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: Volby do silničních výborů. — Úhrada věcných potřeb školních (Jaroslav Kulík). — Připojení obcí k poštovní spořitelně. — Různé zprávy. — Věstník starostenský. — Zprávy literární.

Zemědělské politiky vydána redakcí Jana Máši ročníku VIII. čísla 1. a 2. Obsahují: Královské uherské zemědělské museum (Jan Pospíšil). — Zrušiti nebo ponechati výměnek? — Rolnictvo a daňová statistika (V. Šafr). — O nových předpisech pro rozdělení pozůstalostní při středních hospodářských dvorech v Čechách (Dr. R. Trpík). — Postátnění železnic (Dr. Fr. Hodáč). — Závazná společenstva zemědělská na Moravě (Jan Máša). — Rozhledy.

P. T. pp. přispěvatelům!

Po zvýšení spisovatelského honoráře a sazeb tiskárenských nedává Matice Moravská volných separátův. Redakce.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Moravská Národní Jednota.

K 60. ročnici jejího založení jako příspěvek k dějinám národního obrození Moravy

sepsal Jan Kabelík.

(Ostatek.)

Lze říci, že v Nár. Jednotě od počátku shromažďovali se všichni přátelé českého národa na Moravě, sdružení ve snaze o vzdělávání zanedbaného a proto opožděného lidu; jenom šlechta chyběla mimo několik vzácných mužů, kteří vždy šli s lidem a kterých vzpomínáme proto s vděkem, jako Bedř. hr. Sylva-Tarouccu, A. sv. pána Königsbrunna, Em. hr. Poettinga. Od počátku jednoty byli členy ze šlechty jenom Jan hr. Serényi, P. rytíř Chlumecký, Mich. ryt. Manner z Bohdalic a na provolání,[1]) jichž se dostalo koncem roku 1849 všem známým šlechticům, nepřistoupil z nich k Nár. Jednotě ani jediný.[2]) Přes vysoké příspěvky členů zakládajících a činných, které byly s počátku pouze národní obětí, Nár. Jednota za první rok vykazovala členů 317; bedlivě sledována činnost výboru, v dopisech do Mor. Nov. i Nár. Novin Havlíčkových podávána kritika i návrhy k další práci Nár. Jednoty, ať již vydavatelské, ať osvětové vůbec, a tímto ruchem zasaženi i mužové jinak národně vlažní. Druhý po Palackém moravský aesthetik, dr. Tom. Bratránek, tu jediné projevil kousek činnosti na prospěch svého národa, jemuž potom vzdálen jsa domova se odcizil zcela. Valná hromada Jednoty posléze, jsouc souborem národní intelligence moravské, slibovala, že se stane rozhodčím sborem v otázkách národních, zvláště písemnictví moravského.

Vidíme to pěkně na pohnuté valné hromadě ze dne 27. července 1849. Tam vzata na přetřes otázka pravopisu českého

[1]) Mor. Nov. 1850, č. 11.
[2]) Mor. Nov. 1850, č. 165.

na obecných školách moravských. Předneseny stesky na to, že dozorce chce, aby se psalo podle nauky Fryčajovy a Pařízkovy, pan vrchní zase podle způsobu tehdejšího, kdežto děti byly cvičeny podle pravopisu Dobrovského, a v jiných školních knihách a v evangeliu zase užíváno způsobu psaní V. Žáka. Shromáždění se vyslovilo, že školy obecné mají se říditi podle nepochybné většiny; proto veřejně dávajíc jinak na jevo svou úctu k literárním a buditelským zásluhám Žákovým, vzneslo k němu žádost, „aby váhu proslulého jména svého nepoužíval dříve k zavádění svého pravopisu a změn jazykových do škol, než by obecné smýšlení pro ně se rozhodlo.“

Téměř všichni mimo Jana Ohérala, jenž hájil „výbornost moravštiny,“ se usnesli, „aby zvláštní v tuto dobu jednota písemného jazyka nijak se nerušila, změny však potřebné pro rozšíření jednoty aby stávaly se usnesením spisovatelů a filologů. Sblížení národů slovanských v jazyku písemním jest velmi žádoucí,[1]) ale i opatrnost zapotřebí.“[2])

Tak odmítnuty sborem mužů nejvážnějších všeliké další opravné snahy Žákovy a zároveň choutky po jazykovém separatismu. Ani Ohéral, jenž s Bedř. Rozehnalem v Mor. Nár. Novinách svých ještě přes míru hověl formám lidovým, zvláště hanáckým, neopovážil se již pomýšleti na plné uplatnění „moravštiny“ jako spisovné mluvy. Již pro toto své odhodlané a včasné zakročení na prospěch jednoty spisovného jazyka Nár. Jednota zasluhuje vděčné paměti.

Stejně prozřetelně si vedl později výbor, když 16. července 1851 na pozvání Matice Záhřebské stran úrady o sblížení jazyků slovanských odpověděl, že vítá myšlenku sblížení, ale že by bylo záhodno věnovati řešení jejímu zvláštní časopis, vydávaný vědeckými společnostmi slovanskými.[3])

Za těch okolností nebylo nikterak divno, že se vyskytl návrh, aby Nár. Jedn. vydávala svůj zvláštní čtvrtletní časopis pro vědu, umění a humanitu s vyloučením politiky,[4]) který by

---

[1]) V. Žákovi šlo o to, aby dosaženo bylo opětného sloučení se Slováky. — Ostatně viz článek dr. M. Hýska zde v Č. M. M. 1909.

[2]) Mor. Nov. 1849, č. 171.

[3]) Mor. Nov. 1851, č. 171.

[4]) Dne 6. března 1850, Mor. Nov. 1850, čís. 68.

zároveň byl orgánem Nár. Jedn. a střediskem spisovatelstva moravského. J. Helcelet, jehož navrhovatel Fr. Sankot, tehdy c. k. konceptní adjunkt, posléze c. k. místodržitelský rada v Brně, vlastenec povždy upřímný, měl na mysli jako redaktora, způsobil, že k časopisu nedošlo, dobře upozorňuje na malý počet spisovatelů na Moravě, který tak záhy byl příčinou zániku Týdenníka, i na nechut obecenstva k časopisům nepolitickým. Zvláštního svého orgánu Jednota neměla potřebí, ježto zprávy spolkové ochotně uveřejňovaly Mor. Nov., později také Mor. Nár. List i Mor. Nár. Noviny po čas svého trvání. Také pozdější návrh toho smyslu byl ještě větším právem zamítnut,[1]) když tě zatím i slabý hlouček spisovatelský rozdvojil se na dva tábory, a část druhého tábora octla se dokonce v nepřátelském poměru k Národní Jednotě.

Sotva po roce slibného rozkvětu totiž Jednota oslabena, a brzy potom zakročeno proti ní tak, že jen usilovnou energií podařilo se ji zachovati. Boj byl zahájen a dále veden ve znamení otázky náboženské a je zajímavou kapitolou v dějinách národního probuzení Moravy.

Jakmile snažení národní na Moravě z úzkého kruhu jednotlivců mělo za politického uvolnění vniknouti v massy lidu, činíc z něho uvědomělé příslušníky národa českého ve všech zemích svých jednotného, ihned střetlo se s prudkým odporem hierarchie moravské. Lid, tak dlouho pokládaný „za syny služky Hagar", hláse se o svá dobrá práva, jevil se hierarchii rušitelem svatého míru v zemi a české snahy národní „pohanskými", pročež bylo nařízeno duchovním, aby se jich vystříhali.[2]) Nižší kněžstvo moravské ve svých nejlepších mužích naopak cítilo, že třeba jíti s lidem a že v době tak pohnuté kněží nemohou zůstati němí, jak to pěkně pověděl Ben. M. Kulda ve svém článku Na dorozuměnou všem odrodilcům a protivníkům Slovanstva na Moravě.[3]) Také Nár. Jednota jako první osvětový spolek český na Moravě s počátku ze 317 členů měla kněží 84,[4]) a ve výboru samém bylo jich 19.[5]) Těm, kteří stále ještě měli

[1]) Mor. Nov. 1851, č. 146 a 149.
[2]) Nár. Nov. 1848, čís. 45 a čís. 55.
[3]) Týdenník 1848, čís. 36 a n.
[4]) Koleda I., 1851, str. 206.
[5]) Mor. Nov. 1849, str. 239.

nedůvěru k Jednotě, vysvětlováno, že netřeba se báti názvu „národní“ ani vzdělávání lidu Jednotou, ježto „zbožné jádro našeho lidu nelze tak snadno vyrvati“.[1])

Naopak poukazováno, že biskupský oběžník zcela klidně veškero školství diecése prohlásil za německé a jak lze se národu našemu báti jakéhosi německého katolicismu.[2]) Bylo opravdu jen němectvím této hierarchie vysvětlitelno, že duch husitské minulosti české jako strašák před oči stavěn všem „dobře smýšlejícím“, ale obě oči zavírány před skutečností, že přece Němci jsou s polovici nekatolíky; prospěch katolicismu slučován naprosto s prospěchem Němectva.

Nejkonservativnější část kněžstva, jakmile u nás za příkladem německým začaly se zřizovati Jednoty katolické, z nichž brněnská jako ústřední jala se vydávati s počátku r. 1849 Hlas Jednoty katolické pro víru, svobodu a mravní ušlechtilost, přenesla hned činnost do nich, organisujíc lid na základě katolickém, při čemž zájmy národní zůstávaly stranou.[3]) Kněží v Nár. Jedn., pokud nebyli liberální jako Klácel, chtěli se pojistiti, že Jednota ani v publikacích svých, ani v knihovnách lidových nebude šířiti nic, cokoli by se dotýkalo snah církevních nebo kněžských; tím směrem uplatňovali svůj vliv.

Laikové, ač mnozí z nich byli rozhodně svobodomyslní, v zájmu dobré shody činili jim všemožné ústupky. Z děl Jednotou vydaných žádnému nebylo lze činiti výtek se stanoviska kněžského mimo Bájkám Bidpajovým, které však právě pocházely od kněze; v knihovní komisi přijat seznam knih pořízený P. J. Fáborským; výbor staral se o uctění sv. Cyrilla a Metoděje postavením soch Maxových na Velehradě, zahájiv k tomu cíli sbírky, a pod. Vidouce však tuhou stavovskou organisaci kněží, světští členové Jednoty naplněni byli zvolna obavami, aby snad kněžstvo, zmocníc se nadvlády v Nár. Jedn. nechtělo z ní působiti jednostranným směrem katolickým,[4]) kdežto jim šlo o působení především národní a vzdělávání lidu občanské i se zřetelem

---

[1]) Mor. Nov. 1849, čís. 112.

[2]) Tamtéž, Hlas strážníka venkovského, čís. 264.

[3]) Mil. Hýsek, K dějinám probuzení moravského lidu. Č. Č. M. 1908, str. 303—305.

[4]) Fr. Sankot — dr. L. Fritzovi 10. dubna 1850. (Rkp. zatím u mne.)

k životu praktickému. Tak vznikla na obou stranách vzájemná nedůvěra, a na valné hromadě dne 18. dubna 1850 došlo k rozhodnému boji obou táborů, v němž strana kněžská podlehla, načež její nejradikálnější pravé křídlo dílem z Jednoty vystoupilo, dílem přestalo se účastniti další práce v ní; ale značná část kněží zůstala ještě v Nár. Jednotě a došla také zastoupení ve výboru.[1]) Dne 23. října 1850 sešli se kněži v Brně na úradu, mají-li se účastniti druhé valné hromady Nár. Jednoty toho dne konané, ale nestalo se tak; za přítomnosti jenom liberální skupiny kněžské opanoval starý výbor.[2])

V čele spolku octl se a starostou setrval prof. dr. Jan Helcelet, zvolený již po první valné hromadě dne 24. dubna, když se byl Jos. Chytil hodnosti své vzdal. Všestranné vzdělání, minulá jeho činnost národní v Olomouci, společensky významné jeho postavení v Brně, kam r. 1850 právě přibyl, jmenován byv professorem polního hospodářství na technice, i opatrné a zase rozhodné jednání: vše to ho nad jiné uschopňovalo, aby vedl Nár. Jednotu za tohoto prvního oslabení jejího.

Číselný úbytek členstva byl nepatrný; zbylo v srpnu 1851 podle seznamu v Koledě II. ještě 292 členů (ovšem není seznam ten zcela přesný). Ale mnohem větší bylo morální oslabení Jednoty, když mužové té váhy, jako byl Fr. Sušil, hr. Sylva-Tarouсca, Beda Dudík, Mat. Procházka a dvanáct jiných kněží, namnoze také literárně činných, vyvolalo v život nový spolek, Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje. Víra katolická byla zakladatelům jeho předním dědictvím, jež zanechali svatí věrověstové pokolením dalším národa našeho (odtud název spolku) a o něž proto mělo býti hlavně pečováno za doby převratu tak pronikavého, jaký nastal r. 1848.[3]) Proto provolání výboru ze dne 15. června 1850[4]) bylo českoněmecké; obraceloť se také o pod-

---

[1]) Zvoleni z nich V. Žák, A. Rambousek, F. Dědek a F. Škorpík.

[2]) J. Helcelet — I. J. Hanušovi 24. října 1850 (Rkp. v Museu král. Českého). — Z kněží mimo již jmenované dále zvoleni hr. Sylva-Tarouсca, Klácel a Štěp. Navrátil.

[3]) „Ein Geist, ein Gedanke durchweht alle: das religiös unverdorbene Volk Mährens vor den Einflüssen der modernen Verbildung zu wahren", dí Jos. Jireček v Übersicht der Böhmisch-Slavischen Literatur, Österr. Blätter für Liter. und Kunst, 1853, str. 58.

[4]) Hlas Jedn. kat. Příl. k čís. 39. r. 1850.

poru ke katolíkům německým. Účelem Dědictví dle stanov bylo „péči vésti o zvedení lidu moravského (v německém textu výslovně řečeno: slovanské řeči), jakého náš čas požaduje, všestranné, avšak na základu víry katolické,“ a prostředkem k tomu cíli „spisování a vydávání knih, a sice nejen výhradně náboženských a vzdělavatelných, nýbrž vůbec ku potřebám duchovým našeho věku prohlédajících“; i v zábavných však měla býti „buď obrana nebo utvrzování pravdy některé katolické, jíž se časový odpor dotýká“. Celá desítiletí činnosti Dědictví ukazují, že proti tendenci náboženské všecky další zřetele „k potřebám duchovým našeho věku“ ustupovaly daleko do pozadí, jak se toho obávali právě světští členové Nár. Jednoty.[1])

Z toho vidíme, že bylo nutno zachovati spolek, jenž přiměřeně k potřebám časovým usiloval o vzdělání lidové vůbec. Současník vyjádřil pěkně, jaké úvahy vedly k tomu svobodomyslnou stranu v Nár. Jednotě. Šlo jí „o duchovní spojení s Čechami ku předu se ženoucími“, a pojidlem vzájemného podporování i sbližování mělo býti právě, aby i Morava pěstovala „pravé reálné, ducha ušlechťující a povyšující vědomosti“.

„Nezdá se mi,“ pokračuje pěkně týž neznámý osmačtyřicátník, „nad směr snah pansofických Komenského a humanitních Herderových nic podstatnějšího, co by spor ten mezi kvapící Čechií a váhavou Moravou vyrovnalo, co by národu našemu vyššího, platnějšího vzdělání poskytlo a čelnějšího místa mezi národy vymohlo“.[2])

[1]) Důkazem toho budiž výčet publikací Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje. Vydány: T. Procházky Putování Krista Pána po sv. zemi, F. Škorpík, Missie tichomořské, Montalembertův Život sv. Alžběty, Jos. Flavia (Sušil) O válce židovské, V. Štulce Život sv. Cyrilla a Metoděje, Wisemanova (Novotného) Fabiola, F. Valoucha Život sv. Jana Kapistrana, A. Dudíka Pravé dějiny sv. mučedníků východních, J. Bílého Dějepis sv. katol. církve, J. Procházky Život sv. Františka Borg., M. Procházky Život bl. Jana Sarkandra, J. Procházky Život sv. Angely z Mer., Fr. Hoška Život a spisy sv. Augustina, a teprve r. 1864 Fr. Ronovského Hospodářská kniha a zase 18 spisů náboženského směru. Belletrie, jíž Sušil vůbec nepřál, na prospěch Dědictví vítězně se uplatnila teprve Kosmákovými Kukátky.

[2]) K. V. Jelen, Překážky národního zdaru na Moravě. Osvěta 1873, č. 10, str. 719. — V pozdějších dobách pravého stavu věcí zapomenuto. Tak Vinc. Brandl již nebyl o něm dobře zpraven. V obšírných referátech o jednání spolkovém není ani zmínky o návrzích stran vydávání spisů Voltaireových, Sueových a Sandové (Č. M. M. 1881, str. 148.). Padlo-li nějaké slovo podobné

Ale vedle soutěže s Dědictvím sv. Cyrilla a Metoděje Nár. Jednota stižena ještě těžší ranou další.

Jakkoliv opatrně Helcelet sestavoval právě vzhledem k nastalé roztržce v Jednotě kalendář Koledu na r. 1852, propustil některé (asi 4) anekdoty,[1]) o jejichž nezávadnosti byl dostatečně ujištěn tím, že vzal je dílem z censurovaných knih před r. 1848, dílem z vídeňských tisků r. 1850, kde prošly beze vší závady.[2]) Ale ty právě se staly hierarchii hledanou zbraní proti nemilé Národ. Jednotě. Biskup brněnský Ant. Arn. hrabě Schaffgotsch, na jehož nepřízeň ke všemu českému stejně stýská si Havlíček jako nejhorlivější katoličtí kněží, vydal proti Nár. Jednotě kurrendu tak důležitou pro celý další rozvoj Jednoty a zároveň tak význačnou pro ráz tehdejší doby, že neváhám hlavní část její tuto uvésti podle časopisu Brünner Zeitung, kdež otištěna dne 11. října 1851, čís. 235.

Biskup, připomínaje kněžím odpadnutí jistého kněze,[3]) vybízí je, aby vykonali, čeho po nich žádá:

v boji o valné hromadě, bylo daleko ještě od uskutečnění jeho. Vidíme-li opatrné jednání Helceletovo při redakci Koledy, lze důvodně říci, že nebylo příčiny k takovým obavám. Svědek nad jiné povolaný, P. Vychodil, doznal, že protináboženského v Koledě neshledal nic (Fr. Sušil, str. 202), a mínění Sušilovo, že Hanušův bájeslovný článek nebyl lidu vhodný, nedostačovalo k vystupování kněží proti Jednotě; bylať potom i Sušilova Prosodie vydána v kalendáři Moravanu 1856. Znaje situaci, V. Brandl nebyl by jistě v nekrologu Helceletově (Mor. Orl. 1876, č. 42) mluvil o „potřeštěnosti jistých lidí, jimiž Jednota za své vzala", když Helcelet právě svobodomyslníky byl zvolen starostou, sám jsa téhož smýšlení.

Správně pochopil věc P. Vychodil (na uv. m.), pravě, že kněží byli „provokováni" výtkou Fr. Průdka, že by vydávali jen samé životopisy svatých, kdežto lid potřeboval poučení vůbec. Tu i Vychodil, jenž jinak slovy nejvroucnějšího uznání mluví o činnosti kněží a zastává se jich proti výtkám, že se jimi roztříštila činnost národní na Moravě, musil doznati, že Průdek měl snad pravdu; a ovšem, dodávám, i beze snadu, vidíme-li činnost Děd. sv. C. a M. — List P. Fáborského o „vyloučení kněží z výboru" (P. Vychodil l. c. str. 209), jejž ostatně jest položiti do r. 1850, není zcela správný, neboť kněží někteří skutečně, jak už řečeno, byli zvoleni; ovšem z nich potom na př. hr. Sylva Taroucca se vzdal. Vůbec naprostá roztržka obou táborů nastala až vlivem vnějším, později.

[1]) Tuším, že jsou to anekdoty na str. 144, 145 a 242 z Koledy II. 1852.

[2]) Brünner Zeitung 1851, č. 246.

[3]) Míněn asi Ondř. Brázdil, kooperátor v Ratajích, také literárně činný, jenž se ostatně později vrátil do církve a stal se katechetou gymnasijním v Uh. Skalici.

„Wir meinen die förmliche Lossagung von jeder Gemeinschaft mit der Mor. Nár. Jednota, zu deren Mitgliedern nebst jenem unglücklichen, abgefallenen Diöcesanpriester noch ein zweiter abgefallener Priester und so manche andere Theilnehmer gehören, die aus ihrer Feindschaft gegen den katholischen Glauben und gegen die Ordnung in Staat und Kirche kein Hehl gemacht haben: An ihren Früchten werdet ihr sie erkennen. (Matth. VII., 16.) Die unwürdigen, auf Herabsetzung der Ehre des geistlichen Standes, ja auf den Spott des Heiligsten berechneten Anecdoten. die der von der Mor. Nár. Jednota für das Jahr 1852 herausgegebene Volkskalender „Koleda" bringt, zeugen genugsam die Richtung, welche wenigstens ein Theil der Mitglieder der genannten Gesellschaft verfolgt, und gegen welche der Einfluß der gutgesinnten Mitglieder um so unwirksamer sein muss, als sonst das unter dem Namen der Gesellschaft herausgegebene Buch keine so betrübende Erscheinung bieten könnte.

„Ziehet nicht an demselben Joche mit den Ungläubigen" (II. Cor. VI., 14) ist eine apostolische Mahnung, die alle Christen angeht, um so mehr also den Priester verpflichtet, dafür zu sorgen, daß er nicht durch das Gewicht seines Namens für die Tendenzen einer Gesellschaft einzustehen scheine, an welcher abgefallene Individuen und Feinde des katholischen Glaubens und der staatlichen Ordnung Theil nehmen, oder daß er vollends durch seine Geldbeiträge den Bestand einer solchen Gesellschaft sichern helfe.

Wir fordern demnach diejenigen Diöcesanpriester, welche dieses Mißverhältniß bisher übersahen, oder einen förmlichen Austritt nicht für nothwendig erachtet haben, hiemit auf, nicht bloß factisch von der Gemeinschaft der Mor. Nár. Jednota zurückzutreten, sondern diese ihre Lossagung dem Vereinsausschusse auch förmlich zu erklären und zu verlangen, daß ihr Austritt mit dem nächsten Vereinsberichte in der „Mähr. Zeitung" bekannt gegeben werde. Sie werden auf solche Weise ein Versäumniß gut machen, dessen Belassung ein grosses Ärgerniß wäre, und können ihre Kräfte weit ersprießlicher einer Thätigkeit in den von der Kirche gut geheißenen Vereinen und Bruderschaften weihen, die ihrem Berufe auch viel näher liegen. Anstatt der Koleda, deren Verbreitung bei dem gläubigen Volke hintanzuhalten ist, kann dagegen der von der Hereditát der h. Cyrill

und Methud herausgegebene Kalender: „Moravan“ bestens empfohlen werden; auch erneuern Wir bei dieser Gelegenheit Unsere Empfehlung der im gut katholischen Geiste gehaltenen Hlas Jednoty katolické, redigirt von dem Diöcesan-Priester Franz Poimon.“

Vzpomeňme si, že to bylo po zastavení Havlíčkova „Slovana“, kdy vše již věstilo brzký návrat absolutismu, abychom pochopili dosah výtky, že údové Nár. Jedn. nepřátelsky smýšlejí s věrou i státním pořádkem. Kněžím bylo vystoupení rozkázáno, a na všecky trochu odvislé laiky byl tím způsobem nepřímo činěn nátlak, aby vystoupili rovněž; když o rok později útlak doby působil tak rozkladně v starých institucích, kde byl výkvět celého národa, jako v Museu král. Českého a v Matici České,[1]) kterak neměl tímto zakročením býti poškozen mladý strůmek Nár. Jednoty?

Kněží až asi mimo 10 z cizích diecésí vystoupili vesměs a podle příkazu ohlašovali to v novinách; soukromé ohlášení o vystoupení nepostačovalo. Tak na př. ohlášení Mat. Procházky, jehož přísně katolické smýšlení bylo přece nade vši pochybnost dosvědčeno tím, že byl prvním redaktorem Hlasu Jednoty katolické, zasláno redakcí Mor. Nov. výboru Nár. Jednoty, jenž je vzal soukromě na vědomí. Tu „došlo k vědomosti redakce, že veledůstojná konsistoř na zlou stránku vykládá neuveřejnění zmíněného ohlášení,“ a bylo tedy oznámeno tiskem. Téhož dne také ohlásil vystoupení posléze M. Fr. Klácel, kdysi první starosta Nár. Jedn. a její nejvroucnější podporovatel.[2])

To byl povel k válečnému tažení proti Nár. Jednotě na venkově, kde mnozí z nejkonservativnějších kněží s „veřejných kazatelnic hanlivé propouštěli hlasy o spolku, vzdělávání národní za jediný účel si obravším“.[3])

Mezi světskými členy Jednoty bylo různé mínění, jak se v těžké té chvíli zachovati. Opatrnější, Ant. Beck, Al. V. Šembera, dr. J. Dvořáček, radili, aby Nár. Jedn. veřejným prohlášením doznala, že se stala chyba a pohoršení, ale jen nedopatřením při

---

[1]) Denis, Čechy po Bílé hoře II. 349 n.

[2]) Mor. Nov. 1851, č. 268 ze dne 11. listop.

[3]) Mat. Mikšíček v Nejnovějším moravsko-slezském domácím příteli 1853, str. 19, kde na obranu a propagandu Nár. Jednoty podal dosavad jediný stručný přehled její činnosti str. 17—20.

redakci anekdot jako věcí vedlejších, a potom aby dala do exemplářů ještě nerozeslaných natisknouti anekdoty jiné, biskupa pak požádala, aby zrušil svůj zákaz. Ve výboru převládl však názor Helceletův a Pražákův, že by tyto kroky nic nepomohly, a usneseno čeliti kurrendě jen oběžníkem členstvu, ve kterém odmítány byly vytky činěné spolku; nikoli bez velikých obtíží po osobním zakročení Helceletově na místodržitelství přinesl toto prohlášení u výňatku také Brünner Zeitung, č. 246.[1]) Výbor se staral, aby úbytek členstva kněžského nahradil získáním nových členů z kruhů světských, což se mu podařilo jen částečně; v červenci 1852 podle výročního výkazu v Koledě sklesl přece počet členů na 260, a ovšem kněží moravských už není ani mezi členstvem ani ve výboru. Ale Nár. Jednota přece i tuto krisi přestála a objevila takto životní sílu, které snad mnozí ani nečekali; aspoň Šembera nevěřil v její trvání, kdežto Helcelet, jako bylo v jeho povaze, protivenstvím právě byl tím více ponoukán, aby dokázal, seč jest.

Od té doby, co se na Moravě objevuje dvojí sdružení s účelem velmi podobným a se jmény sv. Cyrilla a Metoděje v pojmenování, Národní Jednota z dlouhého svého titulu víc a více vypouští jméno světců, aby nebylo mýlek; za to zcela zdomácněl přídavek „Moravská“, kterým s počátku označována, aby byl patrný okres jejího vlastního působení, třeba úředně přívlastek ten nebyl schválen.

Dobu krise v Jednotě přetrvalo, ač v pokračování rovněž nikoli bez pohromy, jediné dílo, znamenající vrchol její publikační činnosti, kalendář K o l e d a.

Bylo vůbec první péčí Jednoty, smluviti se o vydávání kalendáře pro lid moravský, jenž by se hodil k poučení mnohostrannému“.[2]) Jednáno o něm ve výborové schůzi 2. června 1849, kde referentem byl A. Kudla; byl připravován již na rok 1850; ale ježto mělo býti vydáno „něco důstojného“ a na ten čas nebylo ani redaktora, ani vůbec prací přípravných, odložena věc o rok. Klácel, jemuž kalendář velmi přirostl k srdci, pěkně upozorňoval při tom, kterak „kalendář jest velmi příležitá cestička k rozumu lidu sprostého, a právě tedy, že by zdařilost jeho byla znamením

[1]) J. Helcelet — I. J. Hanušovi dne 27. října 1851.

[2]) Mor. Nov. 1849, č. 105.

schopnosti Jednoty dostáti účelu svému, že tedy opatrnosti velké zapotřebí jest při ustanovení záměru, obsahu, velikosti a redakce kalendáře".[1]) Aby přípravné práce co nejlépe byly vykonány, zvolen zvláštní odbor pro kalendář na r. 1851, jehož členy byli: Jos. Chytil, F. V. Průdek, úředník, Jan Ohéral a stát. zást. Jos. Uhérek.[2]) Jan Ohéral, jenž svou praksí u vydávání kalendáře německého Mährischer Wanderer a pak Winikrova Nejnovějšího moravsko-slezského domácího přítele byl nejlépe z nich mimo znalost jazykovou kvalifikován, aby pořádal kalendář Jednoty, ustoupil do pozadí proti Janu Helceletovi. Helceletův školský odbor, z něhož mohlo býti platně čerpáno pro příspěvky na vzdělávání zemědělců moravských, i jeho dřívější činnost novinářská při Sedlských Novinách a Holomouckých Novinách rozhodly, že byl zvolen za „pořádníka" odboru na vydávání kalendáře, jehož členem se stal také prof. Karel Kořistka. Od té doby Helcelet řídil schůze redakčního komitétu tohoto, jsa jeho duší ve všelikých proměnách jeho složení a posléze za nového stavu věcí v Mat. Moravské, kde odbory odpadly, čím dále tím více samostatným redaktorem. Hodil se k tomu nad jiné svým širokým rozhledem po všelikých oborech lidského vědění, svou péčí o formální dokonalost příspěvků, jež bedlivě opravoval, i svými přátelskými styky s pražskými spisovateli, od nichž dovedl získávati příspěvky, když jich z Moravy nebylo, ačkoli platila Jednota slušný honorář (12—30 zl. stř.) za tiskový arch. Vlivem tuším Helceletovým zvoleno jméno kalendáře Koleda; mělť to býti literární dárek novoroční, který měl odtud výročně vždy rozletěti se po vlasti moravské.

Jak vidíme, šlo původně o kalendář hlavně lidový, a proto také určen mu rozsah menší. Ale později redakční odbor, přihlížeje k ohromné většině členstva, jemuž měl býti kalendář dáván jako hlavní premie za příspěvek značně vysoký, činil přispěvatelům ve článcích poučných jisté ústupky, přijímaje i věci, které byly psány čtenářstvu vzdělanějšímu; pokud bylo lze, redaktor ovšem i ty hleděl upravovat, aby co nejvíce byly přístupny i prostějšímu čtenáři. Také typografická úprava kalendáře odpovídá tomuto dvojímu hledisku. Jen I. ročník tištěn

---

[1]) Mor. Nov. 1849, č. 125.
[2]) Tamtéž, číslo 182.

jest celý švabachem, v dalších jen články směřující na prospěch lidu, hlavně venkovského, ostatní latinkou, jíž zvolna přibývalo, až posléze od ročníku V. na rok 1855 ovládla zcela mimo seznam trhových dní, potřebný trhovcům.

V té době vlivem okolností svrchu vylíčených bylo již Koledě hledati si odběratelstvo ve třídách intelligence a měšťanstva také v Čechách; z venkova moravského vytlačována byla víc a více Moravanem, vydaným po prvé na rok 1852, který horlivě kolportován kněžstvem proti kalendáři Nár. Jednoty. Uprostřed obou byl asi třetí kalendář moravský, Nejnovější moravsko-slezský domácí přítel, jenž za redakce Hansmannovy značně se povznesl a rozšířil jak po městech, tak i po venkově. Tak z Koledy stal se potom kalendář „s účelem vyššího poučení a vyšší zábavy". Návrh Jana Ohérala, aby se venkovskému lidu vydával lacinější výňatek z Koledy s názvem K o l e d n í č e k, byl zamítnut z obavy o existenci Koledy samé[1]) a také ze snahy, aby i venkov zvykal čtení vážnějšímu.[2])

Sem vlastně by náleželo promluviti pouze o prvých čtyřech ročnících, které byly vydány s firmou Národní Jednoty; ale ježto ostatní jsou jejich přímým pokračováním za téhož pořadatelství, nelze jich od předešlých oddělovati.

Za všech okolností zůstalo vůdčí myšlenkou pořadatelův, aby kalendář Koleda věnován byl především poučování. Bylo jistě správnou zásadou literátů moravských, když vlivem neblahých okolností tvorba vědecká na Moravě proti české zůstávala valně pozadu, že pomýšleli hlavně na r o z š i ř o v á n í v ě d o m o s t í v širších vrstvách obecenstva; a že tu v kalendáři přihlíženo bedlivěji k literatuře života praktického, k vědomostem reálním, zasluhuje zvláštního vděku, pomníme-li, kterak skrovně toto odvětví dotud na Moravě bylo pěstováno.

Poučování mělo býti s o u s t a v n é; část literární proto zprvu rozdělena na určité oddíly, jimž předeslána část kalendářní a jež ukončoval přehled trhův. I kalendář sám vyznačuje se od obyčejného úchylkou; přihlédajíc k celku slovanskému, pořadatelstvo podávalo v něm jména světců církve východní cyrillicí, pročež

---

[1]) Mor. Nov. 1851, č. 20.

[2]) Mor. Nov. 1850, č. 273.

také přidáno vysvětlení azbuky i výslovnosti písmen jejích, aby čtenáři zvykali tomuto písmu.

K části kalendářní těsně družila se publikace hojných zákonův a zřízení zemských i státních a patentů, jež přinesla nová doba konstituční; bylo důležito seznamovati s nimi občanstvo, a dobře volen k tomu právě rozšířený kalendář. Některé došly zde i potřebného výkladu širšího, na př. zákon o dani důchodkové (I.)[1]) Z týchž příčin uveřejňovány byly různé tarify: poštovní, železniční, plavební, přehled známějších peněz a měr (sestavený prof. K. Kořistkou[2]) a pod.

První z hlavních oddílův obsahoval poučení z oboru dějepisného. Nemohl býti vhodněji zahájen než Přehledem dějin moravských od r. 803—907, jejž vyňal z dějepisu Fr. Palackého Jos. Chytil (I.) a v němž pokračováno pak (II.) do r. 1197 (zřízení markrabství). Snad okolnost, že zatím dr. J. Ev. Bílý v Mor. Novinách (1850) uveřejnil přehled dějin až do doby nejnovější, zastavila další části článku. Pořadatelé obrátili tudíž zřetel na dějiny nejbližšího národa slovanského, a ročníky III. a IV. přinesly pak Přehled dějů polských za XIV. a XV. stol., doby rozkvětu Polsky, která ovšem čtenářstvu našemu byla zajímavější nežli vzdálené začátky dějin polských. V I. a II. ročníku byl zvláštní oddíl věnován ještě dějepisným a životopisným zlomkům, které však potom v ročníku IV. právem byly přiřazeny k čtení dějepisnému. V nich zachovány nám články podnes cenné, pokud podávají zprávy o tehdejších kulturních i politických příbězích našich. Toho rázu jsou (I.) Obrazy ze slovenského povstání v r. 1848 od nejmenovaného „svědka boje minulého na Slovensku“, jímž nebyl nikdo jiný, než náčelník povstání dr. Jos. Mil. Hurban sám, Druhá výprava Slovenská r. 1848—49 (II.) od Mat. Mikšíčka a Třetí výprava Slovenská r. 1849 od V. Poka-Poděbradského (IV.), kteří oba jako dobrovolníci účastnili se tohoto boje. Líčíce postup povstání, autoři ovšem různí se podle povahy své ve způsobu zpracování: Hurban kreslí se zálibou ideové hnutí, jehož následkem bylo slovenské povstání, Mikšíček do podrobností boje samé a Pok-Poděbradský organisaci dobrovolníkův i zvláštní ráz

[1]) Římské číslice v závorkách znamenají ročník Koledy; ježto I. vydán byl na rok 1851, je snadno doplniti si vždy rok, na nějž je kalendář sestaven.

[2]) Zjistil jsem to ze zápisků Helceletových.

této guerillové války obou protivných stran, slovenské i maďarské. Všecky články působí živostí zažitých dojmů z tohoto zápasu „za rod a cisára“, od něhož čekáno tak mnoho dobrého pro národní rozvoj Slovenska.

Jiného rázu, ale stejně zajímavé jsou Helceletovy Pomněnky na Holomouc v měsíci říjnu 1848 (I.), podávající cenné příspěvky na poznání tehdejšího pohnutého života národního i politického v Olomouci. Výňatky z vlastního článku v Mor. Nár. Listě Jos. Chytil upozorňoval širší čtenářstvo na Archiv zemský markrabství Moravského (III). Časový byl článek Slované a církev řecká v Evropě (IV.); r. 1854 veliký byl zájem o východní otázku, a tu čtenářstvu vhod přišlo poučení o původě velikého rozkolu církevního i jeho významu pro Slovanstvo. Autor, kněz K. Sicha, nadšený ctitel liturgie latinské, ovšem zde horuje pro církevní sjednocení Slovanstva v katolické církvi, po němž kněžstvo na Moravě za těchto i pozdějších dob vždy toužilo, ve smyslu ideje cyrillomethodějské také pro ně pracujíc. Více na povzbuzení národní hrdosti než na přesné poučení historické mířil Rittersbergův článek Naši předkové v boji (III.), složený hlavně na základě Rukopisu Kralodvorského. Články drobnější seznamují nás se životem starších i novějších slavných mužů, se sdružením „volných zedníkův“ i trappistův a pod. Ještě dnes pozoruhodna je zpráva Čtyry akademické národnosti na Vídeňské universitě (II.), z nichž druhá, slovanská, zastupovaná do roku 1848 svými prokuratory, obnovena r. 1850; ale o dalších osudech této zajímavé instituce dosud nevíme. Ve směsi druží se k článkům ještě různé drobnosti historické i statistické; podobná směs je také při každém z oddílů dalších.

Druhý z nich je z oboru průmyslu a hospodářství. Zdá se, že v něm značná část příspěvků jest od Helceleta samého. Moravští přispěvatelé totiž článků svých namnoze nepodpisovali; bylo to po rozumu Klácelově, jenž soudil, že čtenář takto více přihlíží k věci než k osobě. Ale ovšem nám jest pak těžko dohadovati se autora podle některých zvláštností stylistických nebo látkových.[1]) Jistě od Helceleta je článek Pohled na Brno (I), kde podána delší zpráva o nově zařízeném ústavě polytech-

---

[1]) Některé autory zjistil jsem ze zápiskův a listů Helceletových.

nickém, snad i další články téhož ročníku. Jakým způsobem mohou řemeslníci vedle továren čili fabrik obstáti? pěkně upozorňuje na důležitost živnostenského spolčování i obchodní stránky při řemeslech. Rozmluva mezi Janem Bedlivým, učitelem, a Martinem Pochybilem, hospodářem, o obecních pekárnách doporučuje, rušiti venkovské peci a zřizovati obecní, a Zpráva o ruských ledovnách zase zřizování vesnických lednic. Vedle článku Míra ku vypátrání masné váhy hovězího dobytka sem pojato také poučení o kravských neštovicích, aby majitelé byli pohnuti k ochotnému propůjčování dobytka na očkování; jinak ovšem by spadal tento článek spíše do oddílu jiného. V ročníku druhém Helcelet poučuje o správném mlékaření (Mléko, máslo, sýr), doporučuje scelování pozemkův (Rozkouskovanost a složitost dědin) a vůbec obecnomyslnost, která by hojného požehnání přinesla, kdyby si vesnice pořizovaly společné obecní váhy, plemenáče, stroje i knihovny (K čemu by byla zámožnost a svornost obcí na vsích vzhledem na kmetství), vesměs věci, které vinou nedostatečné organisace našich venkovanů dílem teprve o desítiletí později pronikly a dílem ještě jsou zanedbávány. Snaží se povznésti lnářství (O lnu a lnářství v Anglicku vzhledem na nás. Podle Kleyle, III), melioraci půdy (O anglických trativodech), dobytkářství (O hospodárném krmení dobytka, VIII) a poučovati také různými výňatky ze spisův odborníků domácích i cizích. Článeček Ovoce v Ivančicích (I) podepsanou šifrou T. P. prozrazuje záhy zesnulého P. Tomáše Procházku, horlivého nabadatele k hmotnému i duševnímu zvelebování rodného města Ivančic; z téhož oboru je Zahrada kuchyňská od I. Z. (IV).

Na prospěch živnostenstva zase a na šíření vědomostí obecenstva vůbec přihlížely články jiných spisovatelů v tomto oddíle. Nejpilnější z nich byl prof. dr. A. Plucar z Těšína, jenž sepsal pro Koledu Elektromagnetický dalekopis čili telegraf (II), Párostroj (III), Výjevy povětrné (IV), Stručný nástin nynější geologie (V), Vody na zeměkouli (VI), Osvětlování plynem (VII). Jan Ludmil Pytlík přispěl Stručným návodem ku vyměřování (IV) a Ant. Skřivan zaslal dva obšírné a velmi vhodné články: O spo-

řitelnách v obcích (V) a O státních papírech vůbec a rakouských zvláště (VIII). Neznámý jinak obchodník s kožemi v Karlíně, Ign. Pole, sepsal instruktivní článek O průmyslu a obchodě v kůžích v Rakousku vůbec a v Čechách zvláště (VII), aby obrátil pozornost na toto důležité odvětví průmyslové, v němž dosud ještě vázneme, a týž autor jasně i správně poučuje o nesnázích soutěže drobného živnostnictva s velkoprůmyslem, a jak jim čeliti: Malí výrobci (VIII). Články, pokud třeba, opatřeny jsou nutnými výkresy a illustracemi, jež nejčetnější jsou při pěkném pojednání známého popularisatora přírodních věd dra. Josefa Pečírky: Obrazy drobnohledné (VI).

Pilným, ač nejmenovaným přispěvatelem byl s počátku také M. Fr. Klácel, jenž ze společnosti lidské stále víc a více se utíkal do přírody, snaže se také buditi smysl pro ni ve čtenářstvu svého časopisu i Koledy. Jemu bych přičetl články Humboldt a přírodověda (III), O chlebu vezdejším i Oheň — světlo — teplo (IV), jež proti ryze praktickým článkům Helceletovým vyznačovaly se vždy vyšším stanoviskem vědeckým, ale ovšem nebyly tak srozumitelné lidu.

Totéž platí o Klácelových příspěvcích v oddíle dalším: Člověkosloví a životospráva (vychovatelství).

Klácel je zahajuje v ročníku I. článkem Člověk. V úvodě autor obhajuje se předem proti možným výtkám, že se i do kalendářů vtírá filosofie, táže se, nenáleží-li do nich udání času jak astronomického, tak i času či pokroku duchovního. Filosofie však prý není nic jiného než rozumné považení věcí a dějů, tudíž zajisté rozumné toto považení má býti v knize pro každého, jako jest kalendář. Aby tedy naváděl k takovému uvažování, začíná pojednáním o člověku, upozorňuje na rozdíly přirozené povahy lidské, stopuje jejich původ a ustanovuje čtvero známých druhů povahy — kteréžto slovo se mu lépe zamlouvá než letora — líčí postupně známky jednotlivých letor tělesné i duševní, až na konec představuje nám rozdíly mezi nimi na základě dojmu, jaký vyvolává u nich Chodowieckého obraz Loučení Jana Calasa s rodinou.

Pro II. ročník redakce, chtíc vzbuditi na Moravě zájem pro sbírky na důstojné Národní divadlo v Praze, na provolání výboru divadelního získala si úvodem zase od Klácela článek Člověk

a divadlo. Autor v něm přesvědčivě ukazuje nutnost toho, aby se nám národ náš ve své pravdě, ve svém životě pěkně objevoval na divadle, pro celý národ vybudovaném opět celým národem, tedy také za pomoci Moravanů, v přirozeném našem středisku národním, v Praze.

Ještě nesnadnější pro široké čtenářstvo jsou články I. J. Hanuše: Procházky v oboru životozpytu (II) Několik slov o tom, co krásou není, a o tom, co jest krásné (IV). Přístupnější jest již články: Jak rozličným způsobem lidé se dívají na svět a na působení v něm (VIII). Helcelet jednak ze srdečné náklonnosti k nejdůvěrnějšímu příteli, jednak z vlastní záliby ve věcech filosofických ochotněji, než by bylo bývalo záhodno se zřetelem na čtenářstvo celkem filosoficky málo vzdělané, dopřával jim místa v Koledě. Vhodnější pro kalendář byl článek H. z Wiśniowskich-Zapové: Ženština v životě domácím a veřejném (IV), výňatek z připravovaného tehdy již do tisku díla vychovatelského pro dívky české, jež teprve po smrti šlechetné autorky zdomácnělo ve čtveru vydání v domácnostech našich s titulem Nezabudky, dar našim pannám.

Nejvíce se způsobem podání slovního k širokým vrstvám lidového čtenářstva snížili ve článcích z oboru zdravotnictví praktičtí lékaři. Dva zasloužilí buditelé moravští, Dr. Leop. Fritz z Jihlavy a Dr. J. M. Haněl z Třebíče, tu perem přispěli na poučení lidu ve svém oboru. Tento podal hned do I. ročníku Upřímnou radu matkám, jak by k dobrému zdaru dítek svých hned v čas těhotnosti přispěti mohly, kde zvláště přesvědčivě bojuje proti pověrčivosti a nemírnému pouštění krve; onen zase poučuje, jak se nemoci vyhýbati a O zdánlivé smrti a omdlelostech vůbec (I). Pěkné jsou též nepodepsané Rady dietetické či životosprávné domácího lékaře (II).

V oddíle zeměpisném a národopisném články hlavní i drobnosti především přihlížely ku poznávání světa slovanského, jehož velikost a svéráznost, rovněž jako slavná minulost měla býti představována živě zejména čtenářstvu moravskému, aby byly oporou a vzpruhou ráznějšího rozvoje národního života na Moravě. Cena článků jest ovšem podle spisovatelů nestejná.

Nejcennější jsou příspěvky Hanušovy. Jsou to buď úlomky z jeho prací, jež potom podány obecenstvu v definitivním rouše knižním, anebo naopak zpracování výsledkův jeho zkoumání vědeckého, jež už před tím foru vědeckému předloženy a tuto uváděny ve známost čtenářstva širšího. Toho druhu jsou mimo již jmenované tyto články: O vzdělanosti dávnověké Slovanů, praotců našich (I), O svěcení výročních svátků starých Slovanů a o jich pozůstatcích mezi námi (II), Poslední doby živobytí Fr. L. Čelakovského (IV), Fysiognomie či pohledověda v příslovích slovanských (IV), Jak patří Slované v příslovích a pořekadlech na ženské pohlaví vůbec a zvlášť (V), Poměry ženského pohlaví k mužskému u rozličných národův vzdělaných i nevzdělaných (V), Něco o příbuznosti a živobytí řečí indoeuropských (VI), Procházky po oboře mluvozpytu a starožitností slovanských (VI), O vynalezení písma vůbec a slovanského zvlášť (VIII), Běloruská přísloví a pořekadla, Bulharská přísloví a pořekadla, Lužická přísloví (VIII).

Zvláštní zmínky hoden jest první obšírnější prostonárodní životopis Tomáše ze Štítného, jejž Hanuš zaslal do ročníku III.[1]) Jím opět obnovena památka vzácného a ušlechtilého tohoto myslitele staročeského, z jehož spisů přidány tu četné drobné ukázky, které pěkně osvětlovaly soukromý život staročeský doby předhusitské. Ale jakkoli Štítný představen zde proti Husovi, zastavateli pravdy rozumové, jako uznavatel a ctitel všeobecné pravdy stanovné, přece filosofický, svobodomyslný autor článkem svým vzbudil nelibost v kruzích duchovenských, zejména též u Sušila, tak že opatrný Helcelet, jenž přistřihoval také články Klácelovy [2]), nechtě ublížiti Koledě a zároveň Nár. Jednotě, nepřipustil do dalšího ročníku slíbeného pokračování ukázek dalších.[3])

Slabiny názorů Hanušových na slovanský pravěk a mythologii i leckterých jeho vývodů jazykozpytných postřehoval již Helcelet.

[1]) Dr. St. Souček: Studie Štítenské, str. 7.

[2]) Mor. Nár. List 1852, čís. 74.

[3]) Helcelet — I. J. Hanušovi 27. března 1853.

Jeho reální duch stejně nedůvěřoval humanitní velikosti starých Slovanů jako nepřál předpojatému konstruování v bájesloví i v jazykozpytě. Nyní lépe než za let padesátých vidíme, jak mnoho měl v té příčině pravdy; ale přiložíme-li na články Hanušovy měřítko doby tehdejší, shledáme, že celkem odpovídají stanovisku vědeckého zkoumání tehdejšího.

Případně pro Koledu Hanuš napsal Procházky po oboru starožitného hvězdářství a kalendářství (VII) a Stručný přehled národův Rakouského mocnářství (VII), v němž důkladněji a podrobněji nežli kdysi v Holomouckých Novinách čtenářstvo poučeno o tomto „malém světě národností"; přihlíženo při tom k jasnému vysvětlení původu jednotlivých národů rakouských.

Bylo již dotčeno, že spisovatelé poučných článků vždy se stejným zdarem nevyjadřovali myšlenky své formou přístupnou. Je, tuším, zásluhou redakce, že se snažila obtížnější články učiniti přehlednějšími a tím také srozumitelnějšími, tu jednotlivé odstavce číslujíc, tu (častěji) opatřujíc je vhodnými nadpisy, aby se takto stávaly do jisté míry drobnějšími, přehlednějšími celky, jak se nyní děje na př. v novinách napořád. Také poklesky jazykové a pravopisné opravoval Helcelet, jak víme z jeho korrespondence, ale nevždy se stejnou péčí. Někdy i bystrý jinak redaktor „podříml" a neušel spravedlivé výtce vážné kritiky.[1])

Lehčího rázu byly lidopisné články V. Dundra a Hon. Zapové. Václ. Dunder, zapomenutý nyní spisovatel československý, za svého několikaletého pobytu v Haliči pilně posílal do Koledy zprávy o zajímavých zvycích a obyčejích i významnějších plodech slovesných obou národů Halič obývajících, touže, aby také ve čtenářstvu Koledy budily stejnou jako v něm samém lásku ke kultuře slovanské, v níž viděl tolik pozoruhodných krás, a hlásaly zejména na Moravě, že jsme rodní bratři, „synové mohutné Slavie". Řada těchto haličských obrázkův a pod. skladeb je velmi značná: Obrazy a květy z duševního a básnického života Slovanův východních (III), Svatební obyčeje Velkopolanův v Poznaňsku (III), Rusínské národní zkazky (III), Nástiny ze života

[1]) V. Zelený v Č. Č. M. 1855, str. 553.

Rusínův (IV), Přísloví a pořekadla dílem z bájesloví Rusínův (IV), Ruské národní zkazky a prykažočky (IV), Vánoční obrázek z Haliče (V), Cestování po Sibirii (překlad) (V), Klechdy čili prostonárodní povídky lidu polského (VI), Zažehnávání cholery (VI), Lipované čili Filiponové v Bukovině, Armenové v Haliči a Bukovině (VII). Připočteme-li k tomu ještě belletrii téhož spisovatele, shledáme, že je Dunder z nejpilnějších a nejstálejších přispěvatelů do Koledy, třeba články jeho cenou nenáležejí k nejpřednějším. Také H. z Wiśniowskich-Zapová ze vzpomínek na domovinu vyvážila Obrazy ze života Huculův, horákův Karpatských (I). Po častém zvyku dilettantů folkloristických také ona přikrášlila své krajany, ale za folii užila k nim vesničanů českých, příkře odsoudivši furiantství a j. nectnosti našincův; proto článek její nepříznivě byl přijat kritikou.[1]) To asi způsobilo její odmlčení v tomto oboru; stať její Velkonoční svátky v Polště (III) jest jen překlad. Na slovanský jih vede nás ve dvou drobných článcích Srbsko a Srbové a Dalmacie a město Kotor (II) L. St—ský, kdežto Helcelet sám snažil se vzbuditi zájem obecenstva pro antiku, jejímž byl vroucím ctitelem, ve článku Klassické starožitnosti města Pulu it. Pola XII).

Je jistě podivuhodno, že krásný a svérázný život lidu moravského po jeho jednotlivých kmenech nedošel ani toho povšimnutí v Koledě, jako na př. polský nebo rusínský. Nebylo to z neporozumění, ale z nedostatku vhodných pracovníkův. Víme na př., že Helcelet velmi si přál pro Koledu jadrného nějakého článku o Slovensku, ale marně; nenašel proň spisovatele. Soudní adjunkt K. Schneider podal nějaký materiál na vylíčení života Valachů z okolí hrozenkovského. Sebraná látka odevzdána na zpracování a doplnění Dan. Slobodovi, ušlechtilému vlastenci a lidumilu, který téměř celý život ztrávil jako evang. duchovní pastýř na Rusavě, a ten nakreslil, použiv jí, obrázek Valaši Moravští (I), stručný a proto ovšem málo úplný, nestejnoměrně zpracovaný, ale přes to zajímavý. Jako znamenitý botanik, jehož Rostlinnictví vydala Mat. Česká, na žádost Helceletovu upravil také pěkný článek „O národním rostlinářství, zvláště

---

[1]) K. Světlá, Z literárního soukromí, str. 19. — Praž. Nov. 1851, č. 223.

Slovanském (III). Zde nutno připomenouti též Slobodův krátký článek, podávající děje zajímavých portášů valašských podle pramenů sebraných K. Schneidrem i j. (IV). Ježto i lázně luhačovické, na něž upozornil Helcelet (?) nepodepsaným článkem v ročn. VIII., hlásí se ještě do téže oblasti kmenové, Morava ostatní vyšla v Koledě téměř na prázdno mimo obšírný článek učitele Jana Kypty: Historické podání o městu Telči a panství Teleckém (VIII). Za to k celku moravskému odnáší se zajímavý Příspěvek ku statistice moravské (V), sepsaný Janem Lepařem na základě statistiky mocnářství Rakouského od Josefa Haina z r. 1852. Pečlivě se zde podle sčítání z r. 1848 určují zejména území obou zemských jazyků, k čemuž přiložena první česká národopisná mapa Moravy rovněž od J. Lepaře, pěkně provedená kamenotiskárnou M. Perny v Brně.

Zřetel ke vzdálenější cizině jest nepatrný. Náleží sem pouze drobný článeček (Helceletův?) Založení Cařihradu (VI) a obšírný obraz ze života amerických squatterův (IV) podle G. Ferryho snad zpracovaný Klácelem, který za těch let pilně se obíral poměry americkými.

Jak vidíme i z tohoto stručného výčtu, při němž zůstaly nepovšimnuty článečky drobnější (ze Směsi), jest nauková část Koledy jistě bohatá a hledí k poučení čtenářstva tak důkladnému, že bychom ani dnes, kdy rozvitým školstvím úroveň vzdělanosti značně se zvýšila, nenašli kalendáře, který by tak cílevědomě a všestranně se staral o poučné čtení. Patrně šlo původně redakci o to, čeho si přál Klácel,[1]) aby se čtenářstvu Koledy dostalo časem jakési malé encyklopaedie všelikých vědomostí.

Ale nedostatek vhodných pracovníků spolu s klesáním Nár. Jednoty zmařily tyto zámysly. Ročníkem V. na rok 1855 nastává v Koledě veliká proměna. Místo Nár. Jednoty objevuje se na titulním listě jako vydavatelka již Matice Moravská a také noví komisionáři. Za Bušáka a Irrganga, do jichž liknavosti si stále stýskáno, nastoupilo knihkupectví Nitsche a Grosse v Brně. Koleda

---

[1]) Mor. Nár. List 1852, č. 74.

dříve až dvacítiarchová klesá odtud, ač cena její zůstala téměř nezměněna,[1]) na dvě třetiny prvotního objemu.

Uvnitř střídají se odtud články poučné i zábavné beze všeho rozdělování v oddíly podle látky. A když se nedostávalo příspěvků původních, bralo se odjinud, doplňovalo se výstřižky z časopisů a pod. V přírodovědeckých článcích Fr. Skalického, adjunkta zem. registratury v Brně, O porušení čili falšování nejhlavnějších pokrmů (VI), Voda (VII), Bouřka (VIII) jsou tyto cizí prameny buď naznačeny nebo je důvodně lze předpokládati.

Samostatný oddíl kalendáře tvořily vždy výroční zprávy o Národní Jednotě a potom o Matici Moravské. Zvláštní zprávu o své činnosti Národní Jednota vydala pouze jedinou, a to za první rok svého trvání, v dubnu 1850. Ostatní zprávy uveřejňovány pouze v Koledě, a jsou nám nyní mimo noviny jediným pramenem na poznání dějin Nár. Jednoty, ježto protokolův o výborových schůzích a valných hromadách podle zprávy p. ředitele dra. Fr. Kameníčka není. Seznam členů Jednoty při nich podává nám rovněž namnoze jedinou zprávu o skrovném hloučku příznivců národní myšlenky na Moravě.

Proti čtení naukovému v Koledě ustupuje do pozadí čtení zábavné. Tak jest i Koleda odleskem všeobecného sklonu let padesátých k literatuře praktické,[2]) který je tím pochopitelnější za tehdejšího nedostatku tvůrčích sil básnických, zvláště na Moravě. Tento nedostatek hlavně zavinil, že Helcelet, ač si byl dobře vědom důležitosti v pravdě krásné literatury pro národní výchovu,[3]) uveřejňoval příspěvky, jež krásy měly potenku.

Hned Fr. Škorpíka Nezvaný host (I) má skrovné zření k umělecké formě; kněžský autor upřímně a prostě v závěru vyznává, že mu šlo v jeho vypravování o děsivém snu venkovského notábla o „živý příklad, jak velice se prohřešují protiv svému zdraví, kdo žaludek jídlem přecpávají“. Také belletristické práce L. Hansmanna jsou ještě začátečnické. Podal sem volně, podle podání lidového oblíbenou pověst o Ondrášovi (III) a právě kalendářovou povídku Sirky (II.); vyspělejší

---

[1]) Ročník I.—III. Koledy byly po 56 kr. stř., roč. IV. za 1 zl. stř., V.—VIII. po 50 kr. stř.

[2]) L. Čech v Literatuře české 19. st. III, 2. str. 137 n.

[3]) Helcelet I. J. Hanušovi dne 15. března 1856.

jeho práce náležejí teprve do doby mnohem pozdější. Pěknější jsou práce označené začátečními písmeny F. D. (snad Frant. Dědek, farář v Bystřici nad Pernštýnem). Poučná tendence již obratněji zůstává v nich skryta za vlastním příběhem dějovým, třebas autor nedovedl děje toho dost obratně zosnovati a pěkně zaokrouhliti v celek. Ostrý hoch z venkova (VI) jest vlastně několik drobných obrázkův a konečný obrat nezdárníka, jehož nám spisovatel kreslí, jako výstražný obrázek „národního vychování", není nám dosti pravděpodobný; neníť před tím ani nejmenšího svědectví o jeho dobrém srdci, o kterém se na konci spisovatel zmiňuje. Lepší, zvláště po stránce charakteristiky našich venkovanů, je črta téhož autora, Domácí rozbroje (VII), kde je také usmíření dvou rozvaděných bratří lépe zdůvodněno.

Ostatní příspěvky jsou vesměs z Čech. Ani odtamtud však nedocházelo prací tolik, aby z nich byl možný výběr. Ačkoli pravděnepodobná humoreska Rittersbergova Paša o třech oslích ocasích (I) nedoporučovala autorovy druhé práce, jež proto odročena, redaktor, který sám cítil její prázdnotu,[1]) přece ji posléze uveřejnil v ročníku VI. Je to novella Smil Flaška z Pardubic, jež právem byla jemným V. Zeleným nepříznivě posouzena jako nemotorná stvůra úplné bezvkusnosti.[2])

Lepší jsou již historické povídky Prok. Chocholouška Soběslav (IV), Námluvy Oldřichovy (V) a Dvůr krále Václava (V), ačkoli žádná z nich nenáleží mezi přední práce tohoto kdysi velmi oblíbeného povídkáře. Právě proto ještě lépe patrny jsou na nich nedostatky, charakteristické pro belletristickou tvorbu Chocholouškovu vůbec a vysvětlitelné ovšem z chvatu a neklidu životního, za kterých vznikaly. Je to jednak naprostý nedostatek historických studií, který nahrazován je hojnými citáty z R. K., zarážející dnešního čtenáře stejně jako neumělecké přerušování povídkového děje suchým vypravováním historických fakt. Souvěké čtenářstvo nevidělo toho, berouc náhradou za vděk vlasteneckou tendencí spisovatelovou, která měla svůj význam za tehdejší smutné doby reakční, jejíž byl sám autor smutnou obětí. Romantické příběhy lásky dvou děv, celou duší hárajících

---

[1]) Helcelet I. J. Hanušovi dne 27. března 1853.
[2]) Č. Č. M. 1855, str. 553.

pro vlast a její slávu, lásky tu nešťastné (Ludmila, dcera páně Jírova), tu zas blažené (Božena, dcera Křesinova) a rytířsko-pěveckého života na dvoře Václavově v duchu tehdejších vědeckých názorů na činnost královského pěvce těšily se tehdy větší oblibě, nežli drsná realita všedního života, a líčení velikého boje za osvobození Moravy od jha tatarského proklestilo autorovi ještě snáze cestu k srdcím moravského čtenářstva.

Nám dnes bližší je Ferdinand Čenský svými belletristickými pracemi Z kovárny Miřetínské (III) a Kozáci na Jedlině (V). I bez výslovného upozornění autorova hřejivým způsobem podání prozrazují, že jsou to zažité dojmy, které tuto vypravuje, zkrásnělé ještě jako všecky vzpomínky na uplynulé mládí, což platí zvláště o živém líčení rozpuku lásky statného kováře Brázdy. Milé jsou nám již jako jediné, tuším, belletristické skladby, k nimž se sympatický tento spisovatel-voják přihlásil s vlastním jménem.

Ale vrcholem belletrie Kolediny jsou příspěvky B. Němcové. K pohádce Viktorka (II) přidružily se další O Víťazkovi a o Kovladu (VII) i patero srbských pohádek ze sbírky Karadžičovy, přeložené B. Němcovou, (VIII), jež, bohužel, autorce J. Ohéralem[1]) ztracena. Z belletrie Baruška (III) zvláště výborně se hodila čtenářstvu moravskému. Při větším sklonu Moravy k Vídni a vzhledem k měkčí povaze moravské tím vhodnější pro tyto čtenáře bylo pozoruhodné vylíčení spisovatelčino, jak snadno se stává velkoměsto mravním hrobem zejména prostých děvčat českých. Účinnější ještě je útočná novella B. Němcové V zámku a podzámčí (VII) svým plamenným voláním po vyrovnávání sociálních protiv, jež Bož. Němcové tak velice leželo na srdci.[2]) Je želeti, že Helcelet svého úzkého přátelského svazku s Bož. Němcovou nevyužil na získání hojnějších příspěvkův od ní, které by byly zvýšily valně cenu Koledy a nad to hmotně ulevily ubohé autorce v její tehdejší tísni.

Ostatní belletrie jsou překlady z němčiny (Auerbach a Stifter), z polštiny (Chmieliński a j.), z vlamštiny (Snieders), z francouzštiny a last not least z Andersena, pak nevyhnutelná kalendářní směs i anekdoty.

---

[1]) V. Vávra, Božena Němcová, str. 178.

[2]) A. Novák v Liter. české 19. st. III. 2.

K oddílu zábavnému přiřazeny také básně, celkem nečetné, snad proto, že pořadatelstvo nepokládalo veršovaných prací za vhodnou četbu širokého obecenstva. Hlavním dodavatelem jich byl Vinc. Furch. Anglická národní píseň Kupec Benátský, opěvující příběh zvěčněný Shakespearem, již Furch zveršoval česky, ukazuje, jaké předlohy mu asi tanuly na mysli. Ale básnická jeho síla na ně nestačila, a proto se bral raději stezkou, vyšlapanou již Š. Hněvkovským a V. Nejedlým, odívaje veršem různé domácí pověsti. Jsou to věru nevšední hrůzy, které nám v nich předvádí: dívka, která se dává stíti, aby neporušila věrnosti (Věrná láska, I), Dobka, jež devaterým bodnutím do srdce připoutává si na devět let milého (Kouzelný nůž, II), ďábly mrskaný utiskovatel poddaných (Tunkl z Brníčka, III), Vlkodlak (III), mrtvá matka, křtící nekřtěnátko v hrobě, (Rytíř Blanský a milenky jeho, VII), ukradený syn rytířský, oženěný se svojí sestrou-čarodějkou, (Pomsta čarodějky), panoš-samovrah z lásky (Zjevení lásky, VII). Furch se zálibou mešká při líčení těchto děsných scen, které kupí na sebe, bez básnické umírněnosti a ethické ušlechtilosti, již někdy nahrazuje hrubým moralisováním, a jeho forma veršová je při tom stejně chatrná jako rým. Povážíme-li, že verše uveřejňovány po nádherných balladách Čelakovského a Erbenových, nepodivíme se, že Furch nedočkal se za ně ani uznání obecenstva vzdělanějšího, ani prostšího; přál si patrně jako kdysi Hněvkovský, aby veršů jeho prozpěvováni po všech krajích slyšet bylo[1]), a proto naznačil někde, podle jakých nápěvů je zpívati; ale marně. Do sebraných spisů Furchových tyto verše právem nepojaty. Je dosti podivno, že Furch našel ještě dva veršovecké následovníky: kněze A. Kolárského z Pardubic (Legenda o původě lnu, II) a Jana Zlatousta (Rubáš, VII). Tak nám Koleda přinesla — sto let po Gleimovi — ukázky gleimovské české ballady a romance,[2]) proti pokrokumilovnosti své v oboru naukovém podivně zapozdilou se jevíc na poli básnickém. Dvě básně Rittersbergovy Bitva Kirchholmská (III) a Naše píseň (IV) buďtež zde připomenuty jen pro úplnost; jinak významu nemají.

---

[1]) Jar. Vlček, První novočeská škola básnická, str. 77.
[2]) Jar. Vlček, tamtéž.

Za to s vděkem sluší vzpomenouti snahy Koledíny o uměleckou výchovu čtenářstva jejího na poli umění výtvarného většími celostránkovými obrazy; byla to výhradně zásluha hlavního redaktora. J. Helcelet byl stejně nadšeným ctitelem obrazův jako plastiky a krásy krajinné, a jeho záliba ve výtvorech Fr. Zvěřiny a V. Levého i v antikách mnichovských a drážďanských stejně jako nadšené jeho hymny na krásy alpských velehor, v nichž tak rád pobýval, svědčí, že měl vkus dobrý. On také určoval látku pro obrazy Koledíny, vyjednával s výtvarnými umělci o práci, dával jim znalecké pokyny a sám kritisoval jejich díla, ovšem často naříkaje nad nezdařeným jich provedením.

Dva z obrazů byly diktovány vnějšími momenty. První ročník přinesl tiskem Fr. Šíra reprodukci světců slovanských Cyrilla a Metoděje jako patronův Nár. Jednoty, ročník pátý podobizny císařských novomanželů, J. V. Františka Josefa I. a Alžběty, kamenotiskem M. Perny v Brně. V roč. I. byly dále obrázky k dějinám českým: Oslepení Rastislava v Řezně a Dobeš a Jaroslav z Boskovic, oba podle návrhu Friedrichova, provedené Fr. Šírem, a v II. Svatoplukovo napomenutí (umělec neoznačen). Všecky byly rázu církevního, a Rastislav látkou svou i provedením došel již tehdy právem hojných výtek. Proto pro ročník III. zjednán obraz zcela jiného rázu, Přemysl Oráč, který nehledíc k anachronismům v oděvu Přemyslově a celém pojetí jeho, byl mnohem pěknější předešlých, jak co do kresby K. Geigra, tak co do ocelorytiny J. Korunovy. Do ročníku IV. Helcelet určil na probuzení smyslu pro krásy plastické, jehož nedostatku zvláště u Slovanů trpce želel,[1]) reprodukci malé sošky V. Levého, Lumíra. Helcelet objednal několik odlitků jeho pro Brno, upozornil na ně v Mor. Nov.[2]) a Koledou aspoň v obrázku chtěl milou sobě sošku zdomácniti v širších kruzích obecenstva. Zatím kresba a rytina J. Zítka vypadly tak, že Helcelet ani si netroufal poslati otisk její Levému, který na reprodukci svého díla ochotně byl svolil.[3]) Snad tento nezdar spolu s klesajícím počtem odběratelstva způsobil, že upuštěno nadále od původních obrazů celostránkových, a v dalších ročnících již vidíme jen reprodukce obrázků

---

[1]) Helcelet I. J. Hanušovi dne 24. dubna 1853.

[2]) 1851, č. 91.

[3]) Helcelet I. J. Hanušovi dne 16. října 1853.

cizích: Cařihrad, Zlatna brana v Pule a Lázně Luhačovické v Moravě. Přebytek obrazův objednaných u větším počtu, než bylo výtisků Koledy, dílem rozprodáván, dílem rozdán školám a ústavům vychovávacím; tak přece obrázky vyplnily kus poslání svého za tehdejších smutných dob umění českého.[1])

Slovní doprovod k nim, ať veršem, ať prósou, pochází, jak se zdá, vesměs od J. Helceleta.

Shrneme-li, co tuto o Koledě pověděno, vidíme, že celkem byla kalendářem jistě na svou dobu nejen dobrým, ale cíle vědomou a vzácnou svou snahou poučovati pozoruhodným až podnes, kdy redakce kalendářů, si získaly přízeň širokého obecenstva, činí mu veliké koncesse na újmu obsahové ceny. Ani v Čechách za let padesátých nebylo lepšího podniku toho druhu; proto právem Koleda doporučována jako nejdůkladnější a nejoblíbenější z kalendářů československých.[2]) A Helcelet sám nejlépe naznačil její význam, pravě, že se Koledou dostalo čtenářstvu českému hlavně na Moravě po léta průměrně v tisících exemplářů čtení, jehož by jinak bylo vydáno jen po několika stech výtisků,[3]) nebo jež by vůbec nebylo uzřelo světlo světa.

Intelligenci moravské Koleda zůstala v tak milé paměti, že když r. 1876 založen časopis na vzpružení literárního ruchu na Moravě, zvoleno proň opět sympathické jméno Koleda.

Oslabení Národní Jednoty nezůstalo bez vlivu ani na osud Koledy. Tištěna zprvu ve 3000—5000, posléze jen v 1800 ex. Také příspěvků stále ubývalo, tak že ročník osmý stěží vyplněn. Helcelet, kterému Koleda velmi přirostla k srdci, pomýšlel ještě zachrániti ji tím, že by se tiskla v Praze za redakce Hanušovy,[4]) čímž by se byl snad zvětšeným počtem odběratelů z Čech nahradil úbytek odběratelstva moravského; ale nedošlo k tomu, a ročník devátý zůstal nevydán.[5])

---

[1]) Jednáno také o vydání diplomu členům, od něhož však upuštěno, aby se ušetřilo peněz na podniky důležitější, (Mor. Nov. 1849, č. 82), kdežto potom Dědictví sv. Cyrilla a Metoděje, získavši k tomu cíli Jos. Manesa, vneslo svými členskými diplomy také do nejubožejších chatek vpravdě umělecké dílo, jež krásami z lidu vzatými opět působilo na ušlechťování vkusu lidového.

[2]) Lumír 1857, str. 978. Také viz Lumír 1855, str. 1006 a Přílohu 254.

[3]) J. Helcelet — I. J. Hanušovi dne 15. března 1856.

[4]) J. Helcelet — I. J. Hanušovi dne 22. června 1857.

[5]) Douchův Knihopisný slovník uvádí jej tedy jako vydaný neprávem.

Ještě r. 1868 Matice Moravská vydala Čtení poučné a zábavné, sedm svazečků článků z Koledy bez části kalendářní, (ročník I. byl totiž zcela rozebrán), jako „pozůstalost nebožky Koledy“ [1]) a ovšem také Nár. Jednoty.

Další vydavatelskou činnost Národní Jednoty zamezil pokleslý počet členův a finanční oslabení s tím souvislé. Proto ponecháno soukromé podnikavosti knihtiskárny M. Perny usnesené již vydávání slovanských zpěvů, jistě vhodných na povzbuzení společenského i národního citu na Moravě, a nemohlo ani v úvahu býti vzato nabídnutí Dan. Svobody, který chtěl, aby Jednota vydala jeho Moravské rostlinopisectví.[2]) Návrhy a plány na učebnice středoškolské i pro techniku, jež činili za prvního zábřesku jazykové rovnoprávnosti na školách bedliví členové Jednoty dr. L. Fritz a dr. A. Plucar,[3]) zůstaly ovšem bezpředmětnými za následujícího neblahého podušení národních snah našich. Jiné práce, o nichž podány výboru zprávy, nehodily se na uveřejnění.[4])

A tak zbývala spolku mimo Koledu jenom tichá práce osvětová neliterárního rázu, která odpovídala stanovám a které dbáno rovněž od počátku.

Proti Matici České Národní Jednota vytkla si působení širší. Vyplynulo to z bedlivého uvážení zvláštních poměrů moravských, kde téměř všecka, beztak nehojná, uvědomělá intelligence postavila se s počátku pod prapor Jednoty. Zatím tedy bylo zbytečno tříštiti síly snad ve spolcích několika, které mohly teprve časem vyrůstati organicky z rozvíjejícího se ústředí Jednoty.

Veliká péče věnována byla šíření českých knih do lidu knihovnami, v kterémžto příčině Morava proti Čechám byla velmi zanedbána. Dotázán o radu Ant. Kolárský, farář v Jamách na Rychnovsku, jak si počíná při zakládání jich[5]), a vyzváni také členové výboru, aby se postarali o seznam knihoven, čítáren a pod. ústavů svého okolí, věc, kterou téměř současně měl na zřeteli bystrý Petr ryt. Chlumecký v historicko-statistické sekci Mo-

---

[1]) J. Helcelet — I. J. Hanušovi dne 24. prosince 1868.

[2]) Mor. Nov. 1849, č. 158.

[3]) Tamtéž 1849, č. 171 a 1850, č. 3.

[4]) Mor. Nov. 1849, č. 194, 1850, č. 46 a č. 245.

[5]) Mor. Nov. 1849, č. 206.

ravsko-slezské hospodář. společnosti se stejným asi nezdarem jako Jednota. Zde akce selhala úplně; pouze se dvou stran přišly odpovědi,[1]) tak že žádoucího pevného pokladu na další práci knihovní jimi ovšem nedosaženo; vždyť víme, že tříští se snahy o podobnou statistiku až podnes, ač organisace naše je mnohem vyspělejší než za oněch dob skrovných počátků ruchu spolkového a knihovního. V Jednotě, aby zakládání a rozmnožování knihoven náležitě bylo organisováno, sestaven knihovní řád,[2]) podle něhož se mělo zřizovati ročně po dvou knihovnách a v každé knihovně býti 100 knih obsahu dílem zábavného, dílem poučného, jež měly býti svěřovány důvěrníkům Jednoty vždy na čtvrt léta, aby je rozpůjčovali; tedy moderní system knihoven přenosných. P. J. Fáborský, kaplan v Židlochovicích, vzal si sám na starost pořiditi seznam vhodných knih pro lid,[3]) v čemž strana kněžská v Jednotě mohla viděti dostatečnou záruku, že Jednotě nejde snad o šíření knih závadných se stanoviska katolického. Také při jednání humanitního oboru strany knihovního řádu kněžští členové odboru se starali, aby knih takových nebylo v knihovnách.

Na kupování knih výbor určil pravidelný příspěvek roční a mimo to část publikací spolkových, jež určeny pro knihovny lidové. Ale mnohem více získáno dary členstva, zejména spisovatelů, kteří knihy vydané vlastním nákladem často ve velikém počtu věnovali Jednotě: tak Fr. Sušil, V. Žák, dr. F. Kodym, J. Chytil, K. Stefan, dr. Kampelík, A. Skřivan, k nimž přibývali potom dárcové knih různých: Jos. Dragoni-Křenovský, L. Hansmann, dr. Jan Dvořáček, K. Winiker, dr. J. Špott a j.[4])

Nezapomínáno ani škol. Výbor měl na péči zejména pokračovací školu živnostenskou v Brně; s podmínkou, aby na ní bylo přihlíženo k vyučování českého řemeslnického dorostu jazykem mateřským, určil pro ni roční příspěvek na stav pokladny

---

[1]) Z Kojetína a z Úbyčtova. Mor. Nov. tamtéž. 1849, č. 135.

[2]) Mor. Nov. 1850, č. 81.

[3]) Mor. Nov. 1849, č. 135.

[4]) Jakkoli nepatrné zdají se nám nyní výsledky této činnosti, sluší jim přece věnovati zaslouženou pozornost, víme-li, s jakými nesnázemi se potkávalo zakládání knihoven na Moravě za let sedmdesátých (viz K. V. Jelen na uv. m., str. 718, a ještě později.)

jistě velmi slušný, 50 zl. ročně.[1]) Je snad známo, že Fr. Sušil, dr. T. Bratránek a j. našinci na tomto českém oddíle pokračovací školy živnostenské učili bezplatně; Klácel, předstihuje dobu, která se spokojovala málem, byl by rád Jednotě svěřil péči také o vyučování nauce občanské, přírodním vědám i základům dějepisu na této škole tovaryšské,[2]) k čemuž ovšem nedošlo. Knihami podělována Ochranovna brněnská, zařízená hlavně péčí Jana Ohérala, a kromě toho pamatováno na školy venkovské. Obrázky z Koledy, Winikrovo Základní navedení ke krásnému a rychlému psaní, Hanušův a Helceletův Národní zeměvid Rakouské říše, Sušilovy Moravské písně, Mošnerova Pěstounka a j. jistě přišly vhod učitelům za tehdejší nedostatečné péče o školní pomůcky a přinesly takto užitek i mládeži. Českými knihami podělovány hlavně gymnasijní knihovny brněnská a jihlavská, pak reálka brněnská a menší měrou všecky ostatní střední školy na Moravě, aby jejich žákům české národnosti dostalo se do rukou aspoň nějakých knih na další pěstění mateřštiny.

Jednota pečovala též o vzdělání v oboru přírodních věd. Po radě prof. K. Kořistky usneseno založení vzorné sbírky přírodnin i výrobků hornických a průmyslových v Brně,[3]) z níž měly se duplikáty a vůbec předměty vhodnými podělovati školy. Předměty pro sbírky tyto ukládány nejprve u Klácela, později propůjčil pro ně místnost prelát C. Napp. Členové venkovští starali se o rozhojnění sbírek, aby mohly býti co nejvíce podělovány školy; Dan. Sloboda několikrát poslal sbírky sušených bylin, a také dr. A. Plucar, dr. Fr. Pluskal, P. J. Fáborský přispěli sbírkami přírodnin.

V Nár. Jednotě hrabě Bedř. Sylva-Taroucca prvně propagoval svou myšlenku založiti v Brně Uměleckou jednotu; když k ní nedošlo, přátelé umění zůstali odkázáni na pražskou Jednotu krasoumnou, jejímž jednatelem v Brně byl dr. A. Pražák. J. Dragoni-Křenovský doufal dokonce, že Nár. Jedn. upotřebí také tělocviku na svůj účel.[4])

---

[1]) Koleda 1853, str. 286.

[2]) Mor. Nov. 1850, č. 77.

[3]) Mor. Nov. 1850, č. 194.

[4]) O vychování lidu ohledem na tělo. Mor. Nov. 1849, č. 245, 246.

Publikace spolkové Jednota vyměňovala s Maticí Českou, Záhřebskou, Lublaňskou i s historicko-statistickou sekcí Mor.-slez. hospodářské společnosti.

Ale když katastrofou spolkovou a poměry politickými nebylo lze pomýšleti na rozrůstání Jednoty a zvelebování její činnosti, která jako výrostek z revoluční doby nebyla u vlády v milosti; když členstva ubylo až na 223 a tím chabla též neliterární činnost vzdělávací: Helcelet hledal ze smutného tohoto živoření nějaký východ.

Naskýtala se dvojí možnost: buď splynutí s jinou, silnější společností, které ovšem bylo by znamenalo zánik Nár. Jednoty, aneb omezení její činnosti na pole užší, aby aspoň ve směru jednom dosaženo bylo jakýchsi úspěchů, jež by spolek mravně opravňovaly k další existenci.

Helcelet byl zprvu nakloněn myšlence první. Pomýšlel při tom napřed na spolek domácí, totiž Moravsko-slezskou hospodářskou společnost, jež vedle zájmů hospodářských měla na péči též museum Františkovo.

Při ní zřizovány různé sekce, z nichž nejčilejší byla sekce historicko-statistická.

Helcelet postřehl dobře, že by za větší účasti Čechů v hospodářské společnosti mohla býti jimi ovládnuta a pak že by k ní mohla býti Nár. Jednota jako sekce pro českou literaturu připojena. Oznamuje tento plán Hanušovi,[1]) podotkl: „Kdo ví, co se nestane, nebude-li jistá německá opposicí proti tomu překážeti.“ Pokusil-li se o to čili nic a narazil-li na tušený odpor, jejž pokládal na ten čas za nezdolatelný, nevíme; ale zdravá tato myšlenka na škodu české věci na Moravě zůstala neuskutečněna.

Poté jal se jednati o splynutí s Maticí Českou, jejíž členství, přinášejíc veliké výhody, mohlo ovšem býti vítanější moravským přátelům literatury nežli členství Nár. Jedn., která poskytovala jim za značné příspěvky jen skrovné premie. Za úroky z nepatrného kapitálu nebylo možno vydávati cenných knih větších, a vydávání jich na Moravě bylo nesnadnější než v Praze. Proto Helcelet předložil Hanušovi předběžný přesný rozpočet,[2]) jak by asi při této přeměně Matice Česká pochodila, žádaje ho, by

---

[1]) Dopis ze dne 28. prosince 1851.

[2]) Dopis ze dne 4. ledna 1853.

věc neofficiálně předložil rozhodujícím činitelům v Praze a potom mu oznámil jejich mínění, aby podle toho teprve věc v Nár. Jednotě byla přednesena na rozhodnutí konečné.

Za nejistého stavu, v němž se ocitala Matice Česká právě roku 1853, nemohlo patrně býti o nabídce Helceletově v Praze ani uvažováno,[1]) a tak již 19. února 1853 oznamuje Helcelet Hanušovi, že Nár. Jednota potrvá s proměněným jménem a vedením nikoli jako dotud ochlokratickým, které za nedostatku sil několika horlivcům v činnosti spíše překáželo než je podporovalo. Tak se stalo.

Dne 1. března valná hromada Nár. Jednoty přijala stanovy nového spolku Matice Moravské, v nějž se mínila proměniti, až by došel úředního schválení.

Podle stanov těch účel Matice Moravské vytčen takto: „Podporovati československou literaturu s obzvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisův aneb přispíváním k tomu".

§ 2. zněl: „Potřebný k tomu náklad získá Matice Moravská z jmění spolku Národní Jednoty sv. Cyrilla a Methoda, ze vkladů svých údův, z úrokův základního jmění, z knihkupeckého užitku vydaných spisův a z darův."

Údy této Matice Moravské měli se státi především všichni údové Národní Jednoty, a kdo by se dále po schválení stanov přihlásili za členy.

Údové Mat. Mor. měli býti dvojí: zakladatelé s příspěvkem 10 zl. k. m. najednou aneb v 10 letech po 10 zl. k. m. ročně; dále činní s příspěvkem 50 zl. k. m. najednou neb nejméně po 5 zl. k. m. v 10 letech.

Při rozchodu spolku jmění mělo připadnouti na zakupování českých a vůbec slovanských spisů podle rozhodnutí většiny hlasův spojeného ředitelstva a výboru, které měly spolek vésti, a to buď zemskému archivu moravskému neb zemskému museu moravskému nebo jinému veřejnému ústavu na Moravě, kde by ony knihy byly přístupny na veřejné použití.

Jako ustanovení přechodní přijato bylo zejména toto:

---

[1]) Aspoň se ani slovem o tom nezmiňuje K. Tieftrunk v Dějinách Matice České, str. 149 n.

„Členové Nár. Jednoty přijímají změněné stanovy od výboru dnes předložené, nasledkem čehož Nár. Jedn. po nejvyšším potvrzení těchto stanov Maticí Moravskou slouti bude.“

Každý úd Nár. Jedn. měl se státi členem Mat. Moravské a vklady jejich do Nár. Jedn. učiněné měly se jim počítati; náleželo jim pouze doplniti, co vyměřují stanovy Mat. Mor. pro jejich třídu.

Dokud by změněné stanovy nedošly potvrzení, měl říditi spolek výbor a ředitelstvo, zvolené právě touto valnou hromadou. jehož věcí bylo též v případě potřeby, opravovati nebo doplňovati stanovy předložené na schválení.[1])

Ve zvoleném ředitelstvu zůstal starostou opět dr. J. Helcelet, náměstkem jeho v případě potřeby Jos. Chytil, pokladníkem dr. Al. Pražák, jednateli Fr. Sankot a Fr. Skalický.

Jim také vskutku nastala nutnost po žádosti místodržitelství doplniti stanovy dle smyslu nového přísného zákona spolkového z r. 1852, zejména čl. 43. Zněl: „Změny stanov bez příslušného povolení předsevzíti se nemají, a státní správě se zůstavuje právo, nahlédati v jednání spolku, přihlížeti k tomu, aby se ustanovení při schválení spolku aneb předpisy obecnými nařízená zachovávala, a přidati spolku, když se toho vidí potřeba, zeměknížecího komisaře, jejž úřad k tomu povolaný ustanoví.“

Změněné stanovy podány na schválení 28. července 1853 a potvrzeny byly výměrem místodržitelství Moravského ze dne 29. prosince 1853, čís. 9718.[2]) Když to oznámeno ředitelstvu, uzavřeny všecky účty, a vykonány přípravy na odevzdání celého jmění ředitelstvu Matice Moravské, jímž zůstalo však ředitelstvo tehdejší, tak jako ponechán i výbor ve složení nezměněném.

Tak skončena činnost Národní Jednoty dnem 18. ledna 1854, tedy po trvání pětiletém.

Přehledneme-li toto pětiletí, vidíme, kterak vinou rozporů vnitřních i nepříznivých okolností vnějších Nár. Jednota daleko nezplnila nadějí, jež do ní kladeny za počátečního nadšení r. 1849. Ale nezůstala také bez významu pro Moravu. Moudře hned s počátku se přizpůsobivši domácím poměrům, zanechala vydávání

---

[1]) Koleda IV., 1854, str. 296 a 297.

[2]) Koleda V., 1855, str. 179.

ryze vědeckých spisův a přihlížela především k takovým plodům slovesným, ať zábavným, ať poučným, které se hodily obecenstvu širšímu; vždyť musela četbě české, na Moravě do té doby obmezené na úzký kruh jednotlivců, tvořiti širší obecenstvo lidové. Že v této příčině vykonala poctivý kus práce svými tisíci výtisky publikací, které zůstaly ohromnou většinou na Moravě, nelze popírati. Ovšem, počet spisů vydaných Nár. Jednotou je skrovný (všeho všudy 14 svazků mimo mapu a výr. zprávu 1.); ani jí se nepodařilo vyvolati na Moravě valnější ruch spisovatelský, což už před tím a také potom Moravané nesli těžce. Ale Helcelet, reaguje na výtku Palackého o nedostatečné produkci, pravil dobře, že má Nár. Jedn. snad hlavní směr a úlohu, „literární konsumci napomáhati a šířiti, neboť bodejť, kde bývá hojná poptávka po výrobku, vyrábění samo obyčejně tím se zdvíhá.“ [1]) Z Matice Moravské vskutku potom vyšel jak první časopis vědecký tak další díla, kterými již Morava se přihlásila k podílu na rozhojňování naší vědecké práce národní.

A byl posléze i užitek v tom, že intelligence neduchovenská, jsouc tehdy na Moravě v menšině proti duchovním, byla přímo donucena postaviti se po exodu kněží z Jednoty na vlastní nohy a ukázati, seč jsou její síly. Byla tímto způsobem po prvé na sebe odkázána, cvičila se lépe v práci osvětové a za těžkých poměrů reakce, která, jako všecky pohromy národní, tísnivěji doléhala na slabší Moravu, přece zachovala první veřejný spolek vzdělávací na Moravě. Tak vybojována i na Moravě přednost ideji národní, která u nás vždy jen znamenala touhu po plném rozvoji národních sil a na základě přirozeného jazyka, tím spíše, ježto o nijaké poškozování živého náboženského přesvědčení v lidu moravském nešlo nikomu. Vývoj událostí politických za let šedesátých způsobil, že se oba rozrůzněné proudy opět sešly ve společném boji proti plytkému liberalismu vídeňskému, který jsa urputným protivníkem našich snah národních, byl stejně potírán stranou národně liberální jako z důvodů jiných kněžstvem. Snad obmezení činnosti Mat. Moravské na vydávání knih vědeckých méně již vadilo hierarchii nežli činnost osvětová, pronikající do širokých vrstev lidových; snad také časem ubylo v ní obav, jako by české hnutí národní bylo proticírkevní: jisto je, že minulost

[1]) J. Helcelet I. J. Hanušovi dne 28. května 1852.

Mor. Nár. Jednoty byla zcela zapomenuta. Roku 1869 od valné hromady Mat. Moravské bylo výboru doporučeno, aby obě konsistoře, olomoucká i brněnská, schválily duchovenstvu směr spolku, což se také stalo,[1]) ačkoli ve výboru Mat. Moravské zasedali ještě někteří z mužů, kteří vedli Mor. Nár. Jednotu po době secesse duchovenské. Kněžstvo tedy vrátilo se do Mat. Mor., ale vůdčího postavení už v ní nenabylo nikdy. Intelligence laická, třeba činila nejeden ústupek kněžstvu, zvolna, jak jí přibývalo, vůbec stavěla se v čelo života společenského, osvětového i národního na Moravě.

Ke všemu tomu tedy podnět dán již Nár. Jednotou. V moravském úhoru jarní její setba — první společná setba pracovníků před tím porůznu roztroušených — zrála zvolna, sněhy a ledy reakční z ní podusily mnoho zrn, ale za vláhy nového politického života přece zbytek jejího semene vydal užitek mnohý. Vyplnila se prostá a srdečná prosba dopisovatele Moravských Novin (1849, čís. 223) z těchto jarních chvil zmladlého národa:

„Daj, Bože, daj, Bože, daj,
By ožil slovanský kraj!“

Moravští Valaši.

Napsal Frant. Černý.

Otázka valašská jest v první řadě ethnografická, to jest řeší se spor, jsou-li moravští Valaši původu slovanského čili cizího. Otázku tuto zodpověděl Fr. Miklosich[2]) na základě jazykovém tak, že moravští Valaši jsou potomci smíšeného rumunsko slovanského obyvatelstva pastýřského. Názor tento celkem sdílí také Frant. Pastrnek, který dříve omeziv rumunský živel, jak jej byl vytkl Miklosich, v řeči Valachů na terminologii ovčáckou, jde ještě o krok dále, snaže se určitěji vysvětliti příslušnost Valachů v důkaze,[3]) že nejsou zvláštním národním

---

[1]) Mor. Orlice ze dne 14. května 1869, čís. 109.

[2]) Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpathen. Denkschr. d. Wiener Akad., hist.-phil. Cl. Bd. XXX.

[3]) O původě mor. Valachů. Čas. Mat. Mor. 1907, str. 113—129.

kmenem moravským, jak tvrdil na př. ještě Fr. Bartoš v I. díle Dialektologie, nýbrž že jsou to Slováci, přišlí z Uher nebo ze Slezska. Důkaz svůj opírá o jazykovou příbuznost nářečí valašského s uherskoslovenským a vedle jiného také o starší zprávy, zvláště Maniakovu a Gallašovu. Zejména *r* místo českého *ř* v písních valašských zapsaných Gallašem jest zjevem velmi nápadným. Pozorujeme jej také v písních, které nejnověji otiskl S. Souček,[1]) a jež jsou valašskými koledami, v nichž rozmlouvají pastýři. Tu bača mluví: veru, pastyričkum, ovčaričkum, hrišníky, varene, pri, privítáme, treba, strilaj, prišera, prijíti, vystrelím, kričí, prisa, a tak mluví také jiní pastýři.[2])

Jest pravda, že Gallaš přetvořoval a pozměňoval často písně, ale činil to spíše obsahově a pak podle jazyka spisovného. Že v citovaných a jiných příkladech zasluhuje víry, jde již z toho, že také Fejfalík[3]) zaznamenává podobné jazykové zvláštnosti ve valašských písních. Nejdůležitější však jest výrok A. Maniaka z r. 1826, že Valaši u Radhoště mají tvrdé *r* místo *ř*[4]) a s ním souhlasné prohlášení Gallašovo,[5]) že Valaši všichni mimo ty, kteří bydlí blízko měst nebo v městech vedou nějaký obchod, mají jen tvrdé *r*, při čemž uvádí se na doklad: repa sa letos dobre neurodila. — Pastrnek připomíná ještě jiné shody se slovenštinou, jako užívání nominativu za vokativ, koncovku instr. pl. *-ámi*, lok. pl. *-och* (podobně Bartoš, Lid a národ 1883, str. 223), nom. pl. na *-é*, jako Šimké, chlapé, příponu 1. os. sgl. *-em* m. *-u*, na př. nesem, pak *dz* a přípony *-astý*, *-istý*. Ale najdeme ještě více zjevů, kterými valaština úzce se připíná na slovenštinu; jmenuji náměstky *mja*, *ťa*, *sa*[6]) a upozorňuji na Gallaše, u něhož v Koledách valašských bývá po retnici *e* m. *ě*: nabehali, bežme, veru, nespete,[7]) a u něhož čteme časté *keď*, *čo*. O *keď* sám Bartoš v Dialektologii I. 173 při-

---

[1]) Galašovy literární pozůstalosti. Čas. mor. mus. zem. 1907, str. 117—219, 1908, str. 19—80, 180—203, 1909 str. 49—68.

[2]) T., zvláště 1908, str. 56—70.

[3]) Volksschauspiele aus Mähren. Olmütz 1864, str. 4.

[4]) Die mährischen Valachen ve Wolného Taschenb. für Gesch. Mähr. u. Schles. I. 1826, 263—281, zvláště str. 267.

[5]) Souček l. c. 1908, str. 52. — Sborník tuto uváděný vznikl okolo r. 1820. Srov. t. str. 23.

[6]) Bartoš, Dialektologie I. 73.

[7]) Souček, l. c. 1908, str. 28, 54 sld.

pomíná, že žije při hranicích uherských. Podrobným zkoumáním nářečí valašského dá se jeho příslušnost ostřeji precisovati; jest však svrchovaný čas sbírati jazykový materiál po jednotlivých dědinách, dokud kultura neznivelluje nářečí valašského úplně. Ale v úsudku musíme býti velmi opatrni, poněvadž měli zajisté značnější vliv také přistěhovalci 17. a 18. stol., z nichž valná část přišla ze Slovenska, kterýžto vliv opravdu lze viděti v osadách jimi založených. Proto jest také hleděti k tomu, pokud se dá a pokud se dají shledati starší památky literární, co jest asi společným majetkem starších obyvatelův. Poněvadž stěhování na Valašsko bylo za 17. a 18. stol. velice silné, žádných vývodů nečiním z osamělých písní uherskoslováckých, jako jest na př.: „Aj som, mal som, premarnil som čtyry koně vrané, aj to děvče švarné premrhal som“ (Rudimov).

Z ukázek z Gallaše, z živé mluvy valašské, jakož i z jasných výroků Maniakových a Gallašových vychází na jevo, že ještě za první polovici 19. stol. řeč moravských Valachů velice se podobala uherskoslovenské a že teprve století devatenácté je od sebe oddálilo tak, že dokonce byli Valaši pokládáni za zvláštní kmen moravský.

Kdežto Pastrnek přestává na tom, že Valaši přišli na Moravu z hornatých krajin uherského Slovenska, nepouštěje se do bližšího určení jejich původní vlasti, dokud nebude postup kolonisace valašské náležitě vyložen, předpokládaje ovšem, že jest správné tvrzení, že osadníci nynějších valašských hor přišli v XVII. a v XVIII. stol., pokusil se Jos. Válek[1]) vyvésti je z nejvýchodnějších krajů slovenských, ze stolice Zemplínské a Užské pod Vihorlatem, a to už ve stol. XIII.

Důvody jeho jsou stručně tyto:

a) Tatarský vpád ve XIII. stol. přinutil obyvatelstvo pod Vihorlatem, aby utíkalo na západ.

b) Kolonisace ve východní Moravě jest historicky zjištěna ve XIII. stol. Kolonisté nebyli přivedeni ani z Čech, ani odjinud z Moravy, poněvadž tomu odporují jak jazykové zvláštnosti valašské, tak také okolnost, že země tyto nebyly nikterak přelidněny. Z těchže důvodů nevyslalo ani západní Slovensko kolo-

---

[1]) Poznámky k mapě mor. Valašska. Čas. mor. mus. zem. 1907, str. 51—85, 220—233, 1908, str. 81—118, 257—293, 1909, 109—130.

nistů, což podporuje také to, že u Valachů není ani potuchy o kmenové souvislosti se sousedními Slováky.

c) Nomenklatura místní (osad, hor, potoků, tratí a pod.) na Valašsku má překvapující shody se slovenskou pod Vihorlatem, a ty jsou předním důvodem pro východoslovenský původ Valachův.

Důvod první jest vlastně výslednicí z obou následujících. O důkaz, že by vpád tatarský měl opravdu takové účinky a speciálně že by přivedl Slováky na Moravu, se Válek nepokusil.

Není pochyby, že ani Čechy, ani Morava, ani západní Slovensko nebyly ve XIII. stol. tak olidněny jako nyní. Ale pohlížeti na kolonisaci Valašska jen s tohoto stanoviska, odpírá historickým poznatkům, neboť ani různé kraje německé neměly v té době zajisté tolik obyvatelstva jako nyní, a přece z nich se kolonisovaly země polské a české ve velikém rozsahu; a i u nás máme svou vlastní českou kolonisaci — různé Lhoty. Nad to nelze nikterak schvalovati, že na podporu svého domnění užívá Válek statistických dat z doby nejnovější, a to ještě nedůsledně. Ze západního Slovenska nemohli přijíti kolonisté, poněvadž prý jest ještě nyní slaběji zalidněno nežli východní Morava (průměrně asi 60 : 101), ale prý přišli z východního Slovenska, ačkoli poměry lidnatosti jsou tu ještě méně příznivy (průměrně asi 52). Jest faktum, že dialekt valašský jest příbuzný se sousedním slovenským, jak pověděl Pastrnek a jak jsem dotvrdil novými doklady. Válek tu měl příležitost, či vlastně nutnost, prokázati, že valaština skutečně více souvisí s východní slovenštinou, čehož neučinil, a dále, že takové nebo podobné poměry jazykové byly ve XIII. stol., neboť k důkazům tak dalekosáhlým pro minulost nikterak se nehodí poměry nynější, které uzpůsobeny byly mnohými činiteli. A tu jest methoda Válkova naprosto pochybená, protože v celé práci operuje se jen s jazykovým stavem nynějším, a ten ještě k tomu dokazuje, že auktor se pohybuje na půdě velice vrátké. Právě proto hlavní důkaz se mu nepovedl.

Místní názvosloví na Valašsku obsahuje jisté zvláštnosti, které nalézáme také na východním Slovensku. Avšak Válek mezi ně počítá také taková jména, jež nejsou naprosto svérázná a nemají pražádné průkaznosti pro jeho theorii, neboť jsou to názvy vyskytující se také jinde buď v tvarech týchž neb alespoň v kmenech. Sem patří na př. Polánky, Pozděchov, Bratřejovice, Staré,

Stankovec, Laškovec, Budkova, Rúbaně, Kolšov, Na Veži, Kosák, Beňadín, Kovalce, Seky, Blatná a j. Ani názvy traťové Bližní a Dalní, ukazující prý na obdoby velkoruské, ani název *voda* pro potok nedokazují z příčin dotčených ničeho.

Jiným názvům nepřikládá Válek průkaznosti, ale poněvadž vyskytují se ve velkém množství na Valašsku i na východním Slovensku, mohou prý býti podporou pro jeho theorii. Jména taková jsou: *járek, kruhy, tyky, kráčiny*, jména na *-ec* a *-ovec, -é*, pluralia na *-a*. Slovo járek a kruhy jest rozšířeno po celé Moravě, a jest tudíž pro náš předmět nepotřebné. Jména na *-ec* a *-ovec* jsou rozšířena i po Čechách místy hojně; tak jen namátkou na jediné mapě generálního štábu (Volyně-Vodňany) lze jich najíti neméně než 21, u samé Volyně docela 8, a to ještě nejsou zaznamenány všecky trati. Mohu odkázati také na kraje srbsko-charvátské, kde jména taková jsou ve veliké oblibě. Tato okolnost vede k jednomu hledisku, s kterého jest posuzovati jména vyskytující se tak hromadně v některých krajinách, od sebe třeba dosti vzdálených. Jsou to kmenové, dialektické nebo krajové zvláštnosti téhož rázu, jako na př. moravské *včil.* Ale jest ještě jiné hledisko. Válek nejen že měl dokázati veliké stáří oněch názvů, ale také vyvrátiti námitku, že tato jména nemohou pocházeti z doby pozdější, z doby pasekářské kolonisace v 16.—18. stol., kdy se stěhovali na Moravu lidé se všech stran a nejvíce ze Slovenska. Proč by vlivem kolonistů z určitých krajů nerozšířily se stejné názvy? Proto také jména na *-é* (Černé, Blatné), pluralia na *-a* (Výpusta, Křiba) nedokazují ničeho, jako různé *Tyky* nejsou východoslovenského nebo ruského původu, jak myslí Válek, neboť „tyky“ v starším jazyku bylo dosti rozšířeno a postoupilo teprve později místo novému „čihadla“, kterýžto osud stihl mnoho jiných slov. Také pro „kráčiny“ jest výklad jiný: od příd. krátký; nemusí tedy všecky tyto názvy souviseti se slovenským „krak“.

Důvody své provází Válek také různými filologickými výklady, které však svědčí jen, že tato práce jest daleko nad jeho síly. Na doklad toho připomínám jen, že v bystrý hledá kmen star- (starý), že spojuje Vyškov s vích (viech),[1]) Rudlov a Rublov

[1]) Vyškov pochází od km. vys— (vysoký); nejstarší doklady mají jenom y: 1131 Viscone, 1248 in Wischowe; srov. Černý-Váša, Moravská jména místní. Brno 1907, str. 33.

klade na roveň, Veselí odvozuje od ves atd.[1]) Proto také jimi pranic nepodepřel své theorie.

Ze všech názvů skutečně nápadné jsou pouze Ublo, Čabrada a Verečná, které mají obdoby na východním Slovensku. Nehledě k tomu, že jméno osady moravské Ublo jest dosti temné — známe také Ublo v Opavsku a v již. Dalmacii Ubli —, a nemusí ještě souviseti s Ubľa pod Vihorlatem, měl Válek dokázati, že nejen tato tři jména, ale i všecka ostatní pocházejí skutečně ze stol. XIII., kdy podle něho přišli na Moravu kolonisté z východního Slovenska. Výrok Palackého, na nějž se odvolává, že „veliká částka našich místních jmen jsou ty nejstarší památky nejen jazyka našeho, ale i historie", nemá platnosti všeobecné a zejména nemůže se týkati názvů pozdějších. Za taková stará jména původu východoslovenského pokládá Válek: Mammona hora, Blatná Seninka a Myslenivy v zakládací listině kláštera Vizovského r. 1261. Slovo „Mammona" jest patrně porušeno a může se korrigovati na „maninová" nebo dokonce Malinová (a mohlo by se pak vztahovati na Malinův vrch u Senice u Val. Klobouk), a i také na Mamova, jak přetvořuje Válek a spojuje s Podvihorlatím. Za takových okolností nelze z něho vyvozovati ničeho. Ani slova „blatný" a „mysl" nejsou omezena pouze na místní nomenklaturu východoslovenskou, nýbrž jsou známa hojně po celém prostranství slovanském.

Válek neporozuměv výroku Palackého výše uvedenému, po příkladě jiných bezdůvodně pokládá názvy hor, tratí a pod. za prastaré a z toho dochází k nesprávným výsledkům. Vytkl jsem již jinde,[2]) že z názvů traťových a podobných nesmí se ničeho vyvozovati pro minulost, dokud se neprokáže také jejich patřičné stáří. Jména tratí se mění: stará zanikají a na místo nich vynořují se nová. Tak hned na př. ztratila se ona tři uvedená v zakládací listině kláštera Vizovského: Mammona hora, Blatná Seninka a Myslenivy. Srovnáme-li jména tratí z konce 16. stol., která uvádí podle urbáře Eduard Peck,[3]) s jeho úplným se-

---

[1]) Jest charakteristické, že auktor, který se v Čas. mor. mus. 1909, str. 111, přiznává, že nedovede vysvětliti původ slova „paseka", pouští se do těžších výkladů jazykových slovanských i rumunských.

[2]) Národopisný Věstník českoslovanský II. 1907, str. 136.

[3]) Okresní hejtmanství Holešovské. Holešov 1892.

znamem zeměpisných jmen bývalého panství Vizovského,[1]) neshledáme se nyní s mnohým starším názvem, ba naopak najdeme názvy, které jsou rozhodně původu mladšího, jako na př. Amerika u Pozděchova, nebo Na huťách u Držkové (huť tu založena r. 1785) a j. Proto též trati Čabrada a Verečná nemajíce starých dokladů, nemohou býti uváděny na důkaz kolonisace z XIII. stol. Jest vůbec na pováženou dovolávati se názvu Veřečná u Hovězí, když tato osada jest původu mladšího; připomínáť se teprve na počátku 16. stol. I kdyby jméno Hovězí pocházelo, jak myslí Válek (ale důvody jazykové jsou tak chabé) z maďarského Oviz,[2]) neznamenalo by to pro řešení naší otázky ničeho.

Nelze tedy uvésti ani historických ani jazykových kriterií pro tvrzení, že by moravské Valašsko bylo kolonisováno Slováky od Vihorlata za XIII. stol.[3])

Spíše můžeme pátrati, nedají-li se všecky ty shody, na nichž buduje Válek svou thorii, uvésti v soulad s pozdějším příchodem slováckých osadníkův. Mám tu totiž na mysli kolonisaci pasekářskou, která se počala v 16. a velice se rozmohla v 17. a 18. věku.

V té době počínají se vyskytovati již zprávy o pastýřích valašských. Všecko, čeho se dovídáme o jejich dobytkářství ovčím a kozím, sýrařství, životě a pod., ukazuje na to, že se zde jedná o něco nového, o hospodářství u nás dosud neznámé, zkrátka o nový lid. Sýr valašský byl ceněn velice, tak že jím biskup olomoucký uctíval hosti a posílal jej darem.[4])

Ačkoli naši předkové rozuměli dobytku a ačkoli ve století šestnáctém dobytkářství věnovala se na panstvích zvýšená péče, přece zprávy z první polovice 16. stol. nemluví ještě o jeho

---

[1]) Čas. Olom. mus. 1890, str. 22, 87, 125, 176.

[2]) Znamená prý starou vodu; od viz pochází prý jméno Vizovic, a viz ozývá se prý v názvech valašských potoků, jako Dobrovíz.

[3]) Proto odkazuji také do říše snů domněnky, že tak bychom mohli zjistiti osady slovácké i jinde na Moravě a v Čechách.

[4]) R. 1586 velí uctíti hosti „valaskejmi sýry, poněvadž tak velikej vážnosti u některých jak v Praze tak i zde jsou". Srv. Válek l. c. 1909, str. 123. — R. 1605 poroučí: „dva sýry valaský co nejlepší dostati budeš moci, aby za dar obstáti mohly, objednáš". Týž z bisk. kopiáře Františkova; t. str. 123. Válek uvádí ještě příklady o valašském parmezánu, brynze a j.

chovu na horských pláních po způsobu valašském, nýbrž o pasení jeho po polích a při stádech obecních.[1]) Teprve v druhé polovici tohoto století činí se zmínky o valašských pastvách daleko na horách.[2]) Valašský dobytek stává se hledaným plemenem, a o tom, jak se má s ním zacházeti, hledá se poučení u Valachů.[3])

Tyto zprávy napovídají, že se jedná skutečně o nový způsob chovu dobytka, který přinesli Valaši. Novota jest tím patrnější, že dobytkem valašským skoro výhradně míní se kozy, jichž chov se tak ujímal.

Že Valaši byli lid teprve nedávno přišlý, nedosti ještě známý, jemuž se nemůže tak důvěřovati, jako domácímu, vysvítá z instrukce biskupské dané r. 1576, v níž se nařizuje, aby poddaní sešli se na zámek ve zbroji, ale dodává se, „aby Valaši se nikdy na horní zámek nepouštěli, než v předhradí vyslýchali, a jiní neznámí i známí aneboližto u večer, by i ouředník sám byl a na zámek se tloukl, aby se nepouštěli“.[4]) Také i ta okolnost, že na konci 16. a na začátku 17. stol. v kopiářích biskupských činívá se rozdíl mezi Valachy a sedláky poddanými nebo Valachy a lidmi poddanými, dává na srozuměnou, že příchod jejich nestal se tak dávno, když ještě s ostatním obyvatelstvem nesplynuli.[5])

Ale pokud můžeme ze všech těch zpráv vyčísti, mluví se o Valaších již jako o lidu stálém, na panství usedlém, který však se svými stády přejde všecky hory, jak čteme v urbáři

---

[1]) Doklady viz u Válka l. c. 1909, str. 121 sld.

[2]) Biskup píše r. 1587: „že to lidem zvláště nynějšího času dosti obtížné přišlo, takových koz, které již daleko na horách na pastvách měli a nejlépe užiti chtěli, pozbyti“. Válek l. c. 124.

[3]) Biskup, posílaje r. 1587 půl kopy koz na plemeno, píše, aby se otázali Valachů, „jak by se s takovým dobytkem bez škody a ublížení zacházeti mělo“. Oni prý „takových dobytků povědomi a dobře okolo toho umějí“. Válek l. c. 124. — R. 1612 ve výsadách motylovských připomínají se jejich povinnosti „k skotu valaskému v nově od J. V. K. M. zasazenému“. Týž l. c. 123.

[4]) Válek l. c. 1909, str. 122.

[5]) Válek l. c. 1909, str. 128. Také na Těšínsku, kde se připomínají již od polovice 16. stol., zákazy různé proti nim potvrzují tuto domněnku. Srv. Prasek ve Věstniku Mat. Opav. č. 5.

panství Frýdeckého r. 1636[1]) a který zaháněl dosti daleko. Jen tak vysvětluji místo z listu biskupa olomouckého r. 1583 znící: „když vejvoda valaský se z Polsky s capy, jakž sme spraveni, domů navrátí".[2])

O nějakém náhlém příchodě velikých davů Valachů nemůže býti řeči. Horské pláně Beskyd poskytovaly i před tím v letní době pastvy stádům horalů karpatských. Ale když vrchnosti hleděly v 16. stol. zvýšiti své důchody intensivnějším hospodařením, nemohly nechati bez užitku ohromné prostory lesní v horách a proto chtěly na ně upoutati pastevce, kterým za desátek z dobytka (t. zv. valašskou daň) dovolovaly pásti na horách a tu se usazovati. To vše dálo se zajisté zvolna. Vedou mne k tomu tyto okolnosti: Od století šestnáctého Valašsko se kolonisuje. Není žádných zpráv, že by noví osadníci byli jenom Valaši, a můžeme bezpečně souditi tak pouze o části.[3]) Že jsme pravdě blíže, vychází jednak z určité zprávy, podle níž na panství Frýdeckém ještě r. 1636 bylo jen 40 Valachů pasoucích na horách stáda,[4]) jednak z úvahy o počtu valašského dobytka. Bohatství a živobytí Valachů záleželo v jejich stádech, která nebyla nepatrná. Tak na Frýdeckém panství r. 1636 mělo podle uvedené zprávy 40 Valachů 4789 ovcí a koz kromě jiného. Kdybychom vzali za základ stáda tak značná a zároveň malý počet jejich majitelů, dospěli bychom k výsledku, že Valachů nemohlo býti mnoho, poněvadž by hory nestačily jejich dobytku. Naopak zase víme, že daň valašská na Hukvaldsku obnášela r. 1586 jenom 100 kusů koziny[5]) a v letech následujících 402.[6]) Poněvadž Valaši byli povinni odváděti z každého sta kusů deset, a připustíme-li, že ještě v dávce klamali, vidíme, že ke konci 16. stol. nebyl na rozlehlém panství Hukvaldském nijaký zvláště veliký

---

[1]) V. Prasek: Valaši na Frýdecku. Věstník Matice Opavské, č. 5. r. 1895, str. 4.

[2]) Kopiář St. Pavlovského, fol. 186. Válek l. c. 1909, str. 122.

[3]) V zápisech mluví se také o robotách pasekářů, a tu těžko jest mysliti na pastýřské Valachy dlící celé léto se stády v horách. Srv. Válek l. c. 115, Peck: Okr. hejtm. Holešovské 124 a j.

[4]) V. Prasek l. c. str. 3.

[5]) Biskup píše: Koziny sto kusů jest sem přihnáno a . . . odvedeno Ač více jsme jistej valaskej daně očekávali . . ." Válek l. c. 1909, str. 123.

[6]) Válek l. c. poznámka, 1909, str. 124.

počet dobytka, což ovšem zase ukazuje, že majitelů bylo také méně. K tomu třeba dodati, že pasekářské a jiné osídlení Valaška nepochází jediné ze století šestnáctého, nýbrž, že se rozvíjelo hlavně v stol. 17. a 18. a že osadníci povoláni byli ze Slovenska, z Polska, z Čech a jiných zemí.[1]) O starších pak osadách — a ty jsou dosti hojné — nemůžeme tvrditi, že by byly měly obyvatelstvo valašské, když Valaši jsou označováni na konci 16. stol. jako noví přistěhovalci. Mezi lidem východní Moravy v 16. a 17. stol. jest tedy jenom poměrně malá část, která se může zváti Valachy.

Podle všeho, co jsem uvedl o Valaších, přišli na Moravu teprve asi v 16. stol., a to po hřbetě hor karpatských. Směr tento určují zprávy, podle nichž Valaši byli již v první polovici 16. stol. na Těšínsku.[2])

Že by to byli bývali skutečně rumunští pastýři, pro to nelze uvésti dostatečných důvodův. Původní Rumuni dlouhým pobytem mezi Slovany ztratili svou národnost; jména Valachů, která jsou v 17. stol. zaznamenána, zní slovansky (resp. slovácky): R. 1636 na Frýdecku: Kaňák Stuchlý,[3]) r. 1687 na Hukvaldsku: Dřízga, Kolaja, Vašút, Olivčák.[4]) Jen některá slova rumunská zachovala se mezi nimi dosud, zejména ovčácká terminologie, z níž slovo „brynza“ připomíná se r. 1576.[5])

Z těch dob, a nikoli z XIII. stol., pocházejí pak také horské názvy: Kyčery, Gruně,[6]) které prozrazují kdysi rumunský původ těch, kteří je dali. Připojuji také hned, že z těch dob kolonisace pasekářské jsou i jiné názvy místní, jak o nich byla výše řeč a jež Válek pokládá za východoslovenské. Tak „Vere-

---

[1]) Wolný, Topogr. Mähr. I. 301. Bartoš: Lid a národ. Velké Meziříčí 1893, str. 162. Na str. 161 uvádí se zajímavý příklad, jak obyvatelstvo se množilo. V druhé polovici 17. století přistěhoval se do Nového Hrozenkova. Michal Orsák z Dindeše z Uher. „Od té doby Orsáci tak se rozplodili, že nyní jest v hrozenkovské škole 93 dětí Orsáckých.“ — Nové kopanice z r. 1599 v. u Pecka. Ale to nebyli Valaši, nýbrž usedlíci.

[2]) Prasek l. c. 2. Připomínají se r. 1547 v řádu ševcovském; 1548 v řádu soukeníků bílských. Snad na to ukazuje i přízvuk polský.

[3]) Prasek l. c. str. 4.

[4]) Válek l. c. 1909, str. 127.

[5]) Přikazuje se na panství Hukvaldském: „brynze valaskej aby taky některå bečice, jakž prve bývalo, naklásti se dala“. Válek l. c. 1909, str. 193.

[6]) U Pecka se nejmenuje ještě žádná.

čina" u Hovězi, které ok. r. 1700 bylo rozšiřováno cizími přistěhovalci,[1]) jest upomínkou na vlast kolonistův. To všecko však nevylučuje, že by, jak jsem připustil výše, valaští pastýři již před tím nebyli navštěvovali se svými stády planiny Beskydské na straně moravské, neboť co víme o Rumunech na Balkáně, kteří mají své pastviny mnoho dní cesty vzdálené od svých zimních sídel,[2]) mohlo platiti i zde. Ale to bylo obyvatelstvo přelétavé, které teprve v 16. a 17. století bylo připoutáno na určitá místa.

Původně byli Valachy nazýváni jen horští pastýři, a v kopiářích biskupských z konce 16. stol., jakž bylo již uvedeno, činí se ještě tento rozdíl, ano se píše: „Valaši a sedláci poddaní, Valaši a lidé poddaní". Teprve když se v 17. a 18. stol. pevně usadili a také smíchali s ostatním lidem a povaha horských sídel přinutila obyvatelstvo, aby se navzájem sobě přizpůsobilo ve formě hospodářské, jméno Valachů přešlo na celý kraj.

Jsou tedy nynější Valaši výslednicí rozmanitých složek: staletého vývoje staršího obyvatelstva, pastýřských Valachův a osadníků z různých zemí. Tyto různé živly měly dosti značný vliv na řeč celého území, jak viděti lze ve zvláštnostech osad, na př. Bečvy, Karlovic a j. Ale že podklad byl slovácký, to dokazuje veškerý ráz nářečí.

Jest vidno, že methodou Válkovou nedocílí se ničeho. Potřebí tu jediné hledati staré zápisy o Valaších, k čemuž bude nutno prohlédnouti vrchnostenské archivy. Století 17. a 18. nám nepodá světla, poněvadž Valaši u nás už byli, nýbrž hlavně stol. 16. bude rozhodovati, chceme-li nabýti úplného jasna.

---

[1]) Fr. Bartoš, Lid a národ, str. 162, podle zápisků rodiny Kretovy, původem z Uher, v Hovězi.

[2]) K. Jireček: Cesty po Bulharsku, str. 250 sld.

Historie a právní poměry na Rožnovsku.

Podává Karel Papica.

(Ostatek.)

Poměry soukromé právní.

Obyvatelstvo rožnovské nemajíc psaného zákoníka občanského bylo nuceno přidržovati se při právních jednáních zděděného obyčeje, čímž vzniklo zvláštní právo obyčejové, zachovávané do r. 1811.

Hlavní rysy tohoto práva obyčejového, pokud z různých zápisů knihovních lze seznati, podáváme tuto.

Právo rodinné.

Narozením neb adoptací stal se každý Rožnovan nejen členem rodiny, nýbrž také poddaným majitele panství. Obyčejně, nikoli však vždy, obdržely děti rodové jméno svých rodičův. V četných případech buď přijaly samy, neb jim obyvatelstvem mimovolně bylo dáno jméno zcela jiné. Vždy však staly se děti zákonitými dědici svých rodičův. Jelikož vrchnost byla v nebezpečí, že odrostlé, na samostatnou výživu způsobilé děti přeběhnou s panství na panství, bylo ohledně sirotků, kteří ztratili otce, ustanoveno, že více usedlých občanů muselo se knihovně zaručiti, že neodejdou s panství. Takové rukojemské závazky vyskytují se dosti často. (T. I. f. 30.)

Jak vidno z poručného listu p. Bernarta z Žerotína z r. 1587, bylo přikázáno, aby rodičové neženili nebo nevdávali dětí na panství jiné, což tím více platilo o sirotcích (T. I. f. 157.). Sirotci, kteří přes zákaz sběhli s panství, pozbyli dědičného podílu, který si pak osvojila vrchnost. (T. II. f. 133, 506.) Jaké tresty stihly pak sběhlé děti rodičů na živu jsoucích, není zaznamenáno nikde.

Co se týče významu stáří osob, byl tento zcela jiný, jako dnešního dne, nebyloť rozlišování stáří, jaké činí nynější občanský zákoník. Dle tohoto rozlišují se osoby nezletilé na děti, do dokončeného 7. roku, nedospělé až do dokončeného 14. roku a dospělé čili nezletilé do dokončeného 24. roku. (§ 21. obč. zák.)

Dle poměrů dřívějších bylo rozhodné, dosáhla-li osoba člověčenství. Kdy osoba dosáhla člověčenství, záviselo na okolnosti, „až by k zrostu a letům dospělým došla“, neb „až by sirotkové dorostlí byli a let svých došli“. (T. II. f. 184.) V kterém roce věku svého osoby došly svých let, jest pouze v jediném případě zaznamenáno, a to v první knize (f. 4.) z r. 1541, kde se praví, že „v úterý při středě postní na posudku přijal Baroš sirotky Balovy na právě Rožnovském pachole Martina a děvečku Anku v ochranu do 16 let“. Zdali pro všechny případy platil dokončený 16. rok za hranici zletilosti, není více zapsáno v záznamech. Zdá se však, že to byla nejzazší hranice nezletilosti.

Po 16. roce obdržel nezletilý své dědictví a mohl s ním pak nakládati, jako každý jiný občan svéprávný.

Zřizování poručníkův osobám nezletilým a ustanovování opatrovníkův osobám k právním jednáním nezpůsobilým známo nebylo vůbec. Výjimku činí pouze rodina vrchnostenská, a to teprve po roce 1731, kdy po smrti Františka Ludvíka hraběte z Žerotína vdova Louisa Karolina se jmenuje jako poručnice nezl. synů Michala, Františka a Josefa. (T. I. f. 149 Dol. Bečvy.)

Že o sirotky postaráno býti muselo jiným způsobem, rozumí se samo sebou. Stalo se to především smlouvou (T. I. f. 4): L. p. 1541 v úterý při středě postní na posudku za burgmistra Jana Kubáňova a jeho starších stala se smlúva o sirotky nebožtíka Balovy na právě Rožnovském. Druhý způsob zaopatření sirotků byl ten, že druhý manžel matky sirotků přijal je obyčejně za své. „Otčim Jura na oddávání sirotka Kaču muže prvního přijal za vlastní.“ (T. I. f. 5.) Neprovdala-li se vdova, zůstali sirotci s matkou ve společné domácnosti až do člověčenství, a na zajištění jejich dědičných podílů postaveni rukojmí (T. I. f. 17): L. p. 1558 v pondělí před sv. Martinem z poručení p. úředníka rukojmě postavila Dorota, pozůstalá vdova po Mikuláši, synu Hajdušovu. Jakož po témž nebožtíkovi zůstaly tři krávy, ty jsou při ní ponechány, jež sirotka malého při sobě chová, těch nemá žádnému prodávati. Za to postaveni rukojmí.

Nebylo-li rodičů vůbec, byl nemovitý majetek prodán úřadem obecním, a kupiteli uložena povinnost, aby se staral o sirotky až do člověčenství. (T. I. f. 140.) Nebylo-li majetku, neb byl-li nepatrný, byli bráni sirotci do služeb panských, a výtěžek

dražební za jejich majetek dán do míšku sirotčího; dobytek pak dán někomu na uschování. (T. II. f. 214.)

Jako zvláštnost zaznamenati dlužno, že děti po zemřelém fojtovi zuberském Jurovi Pernicovi přijal za své nástupce jeho ve fojtství Ondřej Mikulenka a že i tyto děti, jako dříve on sám ze svazku poddanského byly propuštěny, neb, jak čteme v zápise, „osvobozeni“. (Zubří: T. I. f. 259.)

Co se týče právních poměrů manželských, zachovala se pouze smlouva svatební z r. 1580, týkající se manželů Jakuba Bezemného ze Zubří a Barbory, dcery Adama Vičanského, faráře z Rožnova, shora již jmenovaná, z kteréž ovšem odvozovati nelze všeobecné pravidlo na jiné manželské smlouvy.

Jak již podotčeno shora, bylo přikázáno poručným listem p. Bernarta z Žerotína r. 1587 (T. I. f. 157), aby svatební smlouvy do zvláštních rejster byly zapisovány, což se zajisté i dělo, neboť později nenalézáme již smluv svatebních v pozemkových knihách. Ale tato rejstra bohužel se ztratila a sdílela asi osud starého panského archivu, kterýž před několika roky nynějšímu majiteli rožnovské papírny prodán byl na zpracování na lepenku. Nemáme tudíž ze starší doby zpráv o poměrech manželských.

Poměry majetkové.

Obyvatelstvo rožnovské, jakož i okolních osad vůbec, vzalo původ svůj z kolonistů, kteří zde usedli za prvé pol. 13. stol. Jsouc pak po více století vysokým horstvem pralesy pokrytým odloučeno od ostatního světa, vyvíjelo se svým způsobem, vlastním potřebám vyhovujícím, z čehož vznikly zvláštní poměry majetkové, které po většině se zachovaly až do 19. stol.

Kolonisté přicházeli od západu podle Dolní Bečvy, tedy od Valašského Meziříčí, neboť na veškerých ostatních stranách, jak vidno ze zápisů knihovních a doposud patrno z rozlohy města, založili teprve oni své paseky, které zajisté později, když již město z většího dílu bylo založeno, vznikly na vykácených prostorách lesních. Krajina rožnovská byla zajisté povědoma již před kolonisací obyvatelstvu okolnímu, neboť již za dob předhistorických uctíván byl na hoře Radhošti pohanský bůh Radhošť, s kterého vrchu, jak každý navštěvovatel této vyvýšeniny se může přesvědčiti, lze přehlédnouti celý nynější okres Rožnovský.

Prvním předmětem právním bylo tedy vlastnictví půdy, která byla vrchností rozměřena a přidělena jednotlivcům. V kupních smlouvách se totiž praví, že prodavatel prodává smlouvou kupní grunt, jak za starodávna rozměřen byl (T. I. f. 200), nebo v mezích a hranicích, jak sám jej držel (T. I. f. 88). Rčení toto není holá snad frase, jak se za doby nynější často vyskýtá ve smlouvách, nýbrž jest to zvyklost ze skutečného rozměřování vzniklá.

Přenášení to původně dělo se asi beze právní formy, později však dálo se formou „ceduli řezaných" neb odevzdáním „handfeštů" alespoň v případech důležitějších, a teprve za 16. stol. též zápisem do knih pozemkových. Jelikož číslování gruntův a částic pozemkových teprve později zavedeno bylo za stol. 18., označovány meze prodaných nemovitostí pojmenováním sousedních držitelů (T. III. f. 155, 216).

Spory o hranice byly asi velmi řídké, neboť v knihovních zápisech nikde se o nich nečiní zmínky.

Obyvatelstvo rožnovské od nejstarších dob zaměstnávalo se vzděláváním půdy, hlavně však chovem dobytka. Poněvadž půda pro vysokou polohu a kamenitou půdu nedávala velikého užitku, byl chov dobytka hlavním pramenem výživným, ana rozsáhlá pastviska, po většině až do dnešního dne zachovalá, poskytovala hojně potravy dobytku.

Poněvadž nemovitý majetek, třebas právně náležel majiteli, přece byl v moci vrchnosti, a který vrchnost, jak patrno z poručného listu p. Bernarta z Žerotína z r. 1587 (T. I. f. 157), dokonce nazývala svým gruntem, takže držitelé jeho byli více pouhými uživateli než vlastníky, není divno, že nemovitosti za srovnání s movitým majetkem, nad kterým vrchnost neměla přímé moci, v ceně zůstávaly daleko. Grunty za stol. 16. a 17. měly průměrnou cenu 50 zl. mor., kdežto cena krávy dělala 5 zl. mor., koně 10 zl. mor., ovce nebo kozy 1 zl. mor. Míra ovsa byla tehdy za 20 gr., ječmene za 1 zl. mor. a rži za 1 zl. 10 gr.

Dobytka, jak vidno z četných zápisů, bylo hojnost, tak že větší cena jeho nepocházela snad z nedostatku jeho. Tak na př. čteme v zápise z r. 1609 (T. II. f. 214), že statku po „nebožtíku Adamovi Vlčkovi, který byl žebrotú živ, zůstaly dvě krávy, z nichž jedna prodaná byla Šimonovi Polákovi za 15 fl. mor., které

ihned hotově položil, a vloženy byly do sirotčích na Emu, která na ten čas ve dvoře krásenském slouží. Druhá kráva daná jest Martinovi Vlčkovi s jedním sirotkem jménem Pavlem, který jest neřácký, aby jeho choval, a jestliže by Pán Bůh téhož Pavla k zdraví dobrému přivésti ráčil, a on takové krávy potřeboval, že bude povinen Martin Vlček takovú krávu anebo 15 fl. mor. témuž Pavlovi odvésti, a jestliže by téhož Pavla Pán Bůh smrtí uchovati neráčil, tehdy Mart. Vlček že nebude povinen z té krávy žádnému odpovídati". Měl-li tedy i žebrák r. 1609 ve svém majetku dvě krávy, nebylo zajisté nouze o dobytek.

Po zemřelém Mik. Mičkovi zůstalo 8 krav po 6 fl. mor., 3 jalovice po 3 fl. mor., 14 kusů horného dobytka starého po 1 fl. mor. a 8 mladého po 3 fl. mor. (T. II. f. 309), tedy množství dobytka, dnešního času neobvyklé.

Nepoměr mezi cenou nemovitého majetku a cenou dobytka jest jasný, uvážíme-li, že za 5 koní neb 10 krav bylo možno koupiti grunt, za 10 ovec nebo koz chaloupku s pozemky a za dva koně neb 4 krávy chalupu s pozemky.

Dobytek nazýván byl za starší doby dle způsobu chovu horným, valašským a hovězím (kn. Solánská, T. I. f. 19), který druh dobytka tím kterým jménem byl jmenován, nelze přesně zjistiti, zdá se však, že valašským dobytkem byly ovce, horným pak kozy a černý dobytek, poněvadž tento připouští pastvu v horách a v lesích.

Ceny nemovitostí počínají stoupati teprve počátkem 19. stol. nápadně, tedy za doby, kdy poměry poddanské již pevněji byly upraveny a zmírněny.

Příslušenství gruntův.

Za převodu gruntu přecházel obyčejně na nového držitele též „statek svrchní", totiž nářadí hospodářské a dobytek. Dobytek tvořil obyčejně přídavek (T. I. f. 6). Zvláštní druh tohoto příslušenství tvořila „broj domu", čili zbraň, která rovněž platila za přídavek (T. I. f. 108). Tak čteme v zápise z r. 1557, že prodal Pavel Krejčí grunt Matěji Mazurovi a že přidal jemu oštíp, šavlu a sekeru. R. 1581 prodal Jiří Hajný grunt Václavu Kovářovi za 66 fl. mor. a přidal jemu polovici oziminy a oštíp zbroje domu. Zdá se, že zbraně bylo asi více potřebí proti divoké

zvěři než proti nepříteli, před kterým obyvatelstvo chráněno bylo více vysokými horami a mohutnými hustými lesy. Nicméně objevoval se asi i nepřítel v krajině; neboť obec sama měla po ruce „obecní ručnici", na jejíž udržování konány veřejné dávky (T. II. f. 189). Že nejen obyvatelstvo rožnovské, ale i z okolních obcí již za starší doby hojně zásobeno bylo zbraní, vysvítá z kšaftu Jana Tomka z Dolní Bečvy z r. 1700, ve kterém odkazuje svým synům „na zbroji flintu, dvě pistole, dvě šable a palaš". (D. Bečva T. I. f. 110).

Právo zástavní.

Zvláštním způsobem vyvinulo se nejen v Rožnově, nýbrž i v okolních osadách právo zástavní, týkající se nemovitostí. Dle nynějšího pojmu záleží právo zástavní v tom, že věřitel z jisté věci nebo práva, a to pravidelně prodejem dojíti může zaplacení pohledávky, nezaplatil-li dlužník dluhu v určitém čase.

Zcela jinak tomu bylo na Rožnovsku, jak nejlépe vidno ze zápisu: L. p. 1681 5. března za purkmistra Podstackého v zápis a pamět se uvozuje, že nebožtík Jura Špendlů vypůjčil od Daňka Baroše 12 fl. mor. a proti těm penězím jemu zastavil roli, kus za humny, a lúčku při ní ležící, aby to dle své vůle užíval a sobě za užitek z vypůjčených peněz ročně po 39 gr. srážel, k čemuž pozůstalá vdova také přistúpila a sirotky nebožtíka Daňka Baroše v to pustila, aby tu roli s tú lúčkú tak dlouho užívali, až by se dle srážky nadepsané vysloužila. Vyjde čas 1695, „leta počítajíc od času, jak vdova živnost ujala (T. II. f. 147). Věřitel nebyl tedy oprávněn prodati nemovitost, nýbrž užívati ji, a to tak dlouho, až by se vysloužila. Podobně zní zápis v knize Zuberské (T. I. f. 219), v němž se praví, že fojt Jura Pernica vypůjčil sobě od mlynáře Mart. Mikulenky r. 1716 50 fl. mor., začež jemu a jeho potomkům „zafantoval" louku tak, aby „fojt povinen byl celou louku síci a sušiti, věřitel pak byl oprávněn polovici sena bráti až do „vysloužení" louky té, při čemž tato polovice sena ročně oceněna byla na 4 fl. mor. Podobá se tudíž toto staré právo hypothekární poněkud nynější sekvestraci. Že toto staré právo bylo dlužníkovi výhodnější než nynější, jest na bíledni, neboť ho nikdy nemohlo uvésti do nesnází peněžitých; nemovitost sama se musela vysloužiti bez ohledu na peněžité

poměry dlužníkovy, a po uplynutí určené doby obdržel dlužník nemovitost čistou nazpět.

Přešla-li zastavená nemovitost do rukou cizích, mohl si ji nový majitel též dříve vyplatiti, než se vysloužila (T. II. f. 65).

Smlouva kupní.

Smlouvy kupní byly hlavním předmětem zápisů knihovních. To vidno již z poučení k rejstrům čili pozemkovým knihám, která obyčejně připojena byla k titulním listům. Tato poučení obsahovala návod, jakým způsobem „velmi snadně každý kup se může vyhledati".

Usedlosti nebyly ve výhradném vlastnictví dočasných držitelů, nýbrž měl za převodu slovo též majitel panství nebo vrchnost, na které hlavně záviselo, měl-li se nástupce ujmouti usedlosti. Byl-li výběr mezi nástupci, rozhodovala vrchnost, kdo býti má hospodářem, a proto dělo se to vždy téměř s „jistým vědomím" a povolením vrchnostenským. Měl-li držitel gruntu jen jednoho potomka, ovšem nastupoval tento dle „poručenství" na majetek jeho. I když postupitel naznačil v poručenství svého nástupce, mohla rozhodnouti vrchnost o jiném, a to konečně bez odvolání, který pak se musil ujmouti usedlosti (T. I. f. 92).

Za takových případů bez ohledu na poručenství prodával obecní úřad usedlost dle svého odhadu, který pak schvalovala vrchnost. Takových ztvrzování neb dekretací jest hojnost. Záleželo vrchnosti zejména na tom, aby měla nejlepšího robotníka a zároveň hospodáře, který by byl i nejlépe způsobilý dávati veřejné dávky. Proto také nalézáme za takových případů četná rukojemství za dobré hospodářství nastupujícího držitele gruntu, jakož i za to, že neujde s gruntu ani s panství. Stalo-li se pak, že odešel s gruntu, což se ovšem stávalo zřídka, pozbyl „odešlý" neb „odběžný" majitel gruntu práva vlastnického, a grunt byl pak prodán vrchností prostřednictvím obecního úřadu jinému, a tržní cenu vzala vrchnost. To platilo nejen o majiteli gruntu, nýbrž i o nápadnících, totiž o těch, kteří z gruntu podíly měli obdržeti. Toto pravidlo, čili lépe řečeno vrchnostenské nařízení zapsáno bylo již o zakládání druhé pozemkové knihy r. 1589 (hned s počátku).

Že grunty na prodej určené nebyly úřadem obecním s jistým vědomím a svolením vrchnostenským odhadnuty jen ledabylo, že totiž cena odhadní srovnávala se s poměry skutečnými, vysvítá nejen z tohoto zasahování vrchností, nýbrž i z okolnosti, že měli na tom zájem i nápadníci. Byl-li uskutečněn kup, skládal kupitel čili „soukup“ především „závdanek“. Tento pak neměl takového významu jako nyní, aby totiž byl pouhým znamením uskutečněné smlouvy kupní, nýbrž nazývala se tak první splátka na kupní cenu. Sešlo-li s kupu, muselo býti vráceno i to, co zavdal soukup. Hotových peněz bylo dle zápisů velmi málo, a proto kupní cena jen za případů velmi řídkých skládána na hotovosti. Umluveny byly jen pravidelné splátky, které se nazývaly „podroky“ a které se pravidelně při posudcích platily obecnímu úřadu (T. I. f. 100). Nekonaly-li se podroky včas, byly „zasezelé“. Složené splátky rozděloval pak obecní úřad mezi nápadníky, totiž mezi věřitele a ty, kteří dědičné podíly měli obdržeti poměrem k nápadům, a nebyloli těchto, odevzdal podrok prodavateli. Stávalo se však dosti často, že soukup skládal splátky takové i dříve, ovšem nikoli zdarma. Za takového případu kupoval věřitel, který potřeboval hotových peněz, od dlužníka budoucí podroky, a to pod cenou. Stávalo se však, že je kupovali i jiní, na kupní smlouvě vůbec nezúčastnění, ba dokonce i obecní úřad sám. Divno, že koupě takové nebyly považovány za lichvu, ačkoli se takové jednání i dle tehdejších názorů za ni vším právem mohlo považovati (T. II. f. 163). Případů takových jest hojnost, a dlužno z tohoto souditi, že jednání takové bylo tehdy obyčejné a nepovažovalo se za nečestné. Význačný proto jest zápis: L. p. 1604 obec Rožnovská koupila roční peníze 26 fl. mor. od Matěje Krejčího a manželky jeho za kostelní peníze za 12 fl. mor. pro kostel. (T. II. f. 165). Splátky takové čili podroky nazývány vzhledem k celé pohledávce důsledně „spravedlností“ neb „blízkostí“ (T. I. f. 92). Nucených čili exekučních prodejů nebylo vůbec. Byl-li majitel gruntu příliš zadlužen, postarala se vrchnost o prodej nemovitosti a o uspokojení nápadníkův.

Smlouva směnná.

Smlouva směnná známa byla již za doby nejstarší a nazývána „frejmarkem“. Významno jest, že předmětem této smlouvy

byly i celé grunty (T. II. f. 53): „L. p. 1593 frejmarčil Mat. Kovář s Mart. Trdlovým na krunty“. Smlouvy tyto poznačovány byly v nápisech knihovních též kupy.

Rukojemství.

Dle nynějšího pojmu spočívá rukojemství v tom, že rukojmě zavazuje se věřiteli na zplnění závazku dlužníkova pro případ, že by ho nezplnil. Tento způsob rukojemství byl znám též na Rožnovsku. Ale mimo to dáváni rukojmí i na zaručení závazků plynoucích z práv vrchnostenských. Tak čteme, že při prodeji gruntu Randusovského r. 1572 Matěji a Janovi Barošovým, oba dali rukojmě za to, aby „ten grunt J. M. pána nebyl opuštín, nýbrž aby byl opravován podle jejich nejvyšší možnosti“ (T. I. f. 58). Z téhož času připomíná jiný zápis, že rukojmí Jan Petřík od hradu postavil se před poctivou radu městskou a přislíbil, že děti nebožtíka Mikšíka „z panství J. M. P. Bernarta na jiné grunty z panství nevyjdou“ (T. I. f. 30). Podobné závazky rukojemské byly dosti obvyklé. Ačkoli rukojemský závazek takový byl pravidelně bezvýznamný, neboť nepřipomíná se ani jediný zápis, že přestoupení jeho mělo nějaký následek pro rukojmí vůbec; neboť sběhl-li majitel gruntu, hojila se obyčejně vrchnost na majetku sběha samého, přece vidno z toho zřejmou snahu vrchnosti, aby pokud možno obyvatelstvo na panství usedlé za každou cenu upoutala na půdu, aby takto neztratila laciných robotníkův ani způsobilých poplatníkův. Proto p. Bernart z Žerotína r. 1587 vydal zákaz, „aby rukovníci žádný bez vůle jeho na jiné panství se nepostavoval“.

Pivo svědomé.

Pivo svědomé dáváno bylo jednak na důkaz smlouvy před úřadem obecním právě ujednané, jednak na svědectví zplnění smlouvy dříve již dojednané. Že strany smlouvající kladly váhu na toto dávání piva svědomého, vysvítá z toho, že okolnost tato byla zjišťována knihovními zápisy. Dávání piva svědomého dálo se jen za dob nejstarších, tedy za 16. století; později již se o něm nečiní zmínky. Důvod toho hledati dlužno asi v tom, že počátkem 17. stol. vyjednávány a plněny smlouvy byly na posudcích, při kterých pravidelně zasedal buď majitel panství sám, neb jím

ustanovený panský úředník, kterým ovšem dávati se nemohlo svědomé pivo.

Pivo svědomé dávaly strany buď obecnímu úřadu, nebo sobě samy. Zápisy o tom jsou dosti četné (T. I. f. 16): „L. p. položil Jan Randus Janovi Barošovi z koupeného statku 7 f. 8 gr. před starou a novou radou obecní; při tom postavil svědomého před oběma radami za 4 peníze piva pro lepší pamět, aby v tom někdy různic nějakých nebylo dalším časem.“ Tak mocný účinek mělo tedy dle názoru starých Rožnovanů pivo svědomé. Zároveň vidno, jak laciný byl za této doby nápoj tento, neboť za 4 halíře piva dostačovalo na počastování dvou obecních rad se stranami, a nebylo tudíž potřebí napájeti se kořalkou, která za této doby již dobře byla známa obyvatelstvu. Vidno, že svědomé pivo mělo asi týž význam, jako nyní závdavek.

Právo dědičné.

Zcela zvláštním, od nynějšího práva dědičného se odlišujícím způsobem vyvinulo se staré právo dědičné. Zemřel-li otec, byl nemovitý statek prodán obecním úřadem. Z tržní ceny zaplatily se především dluhy zůstavitelovy, ať si byly druhu jakéhokoli (T. I. f. 128). Ze zbytku příslušela jedna třetina zůstalé manželce, a zbytek další rozdělil se pak mezi děti (T. I. f. 163). Nárok vdovin na $^1/_3$ čisté zůstalosti tak se vžil v právní cit obyvatelstva, že ještě dnešního dne v obecní mluvě vyrozumívá se pod jménem „třetiny“ pohledávka z dědictví vůbec. Poněvadž pak kupitel kupní cenu splácel po ročních splátkách, obdržela vdova z každého podroku svou třetinu, dítky pak přiměřené podíly, které se nazývaly „orty“ (T. I. f. 99).

Byl-li kupcem gruntu některý dědic zůstavitelův, což bývalo pravidelně, srážel sobě též on se složené částky svůj ort.

Učinil-li zůstavitel poslední pořízení a poznamenal-li v něm nástupce v držení nemovitého statku, mělo to jen význam, že nástupce tento mohl přede všemi od úřadu sobě statek koupiti, a to za cenu obecním úřadem ustanovenou, ostatní dědicové museli se pak spokojiti se splátkou na ně připadající. Výjimečně učiněna byla mezi testamentárním dědicem a nápadníky smlouva ohledně sumy, za kterou statek zůstavitelův převzal na sebe (T. II. f. 210).

Jiným způsobem se poddanské grunty nedědily za staré doby. Výjimkou stalo se, když koncem 17. stol. některé osoby, jako mlynář zuberský Martin Mikulenka a fojt hutiský Eliáš Majer vrchností byli osvobozeni, t. j. zproštěni závazku poddanského, bylo jim výslovně i povoleno, aby sami a jejich potomci „na věčné a budoucí časy oprávněni byli své nemovitosti odprodati a kšaftovati moc a právo měli“ (T. I. f. 259 kn. Zuberské). V Rožnově samém osvobozen nebyl nikdo.

Soudnictví trestní.

Zápisů týkajících se vykonávání spravedlnosti ve věcech trestních není mnoho, přece však jest z nich vidno, že poručení J. M. p. Bernarta z Žerotína z r. 1587: „Toto já na gruntech svých míti chci a poroučím“ (T. I. f. 157) se týkalo i těchto záležitostí. Že vrchnost rožnovská za starší doby rozhodovati mohla také o životě svých poddaných a také rozhodovala, a to bez odvolání, vysvítá zřejmě ze zápisu: „L. p. 1608 vzato jest s podílu Václava Hrkodajova, kterýž od J. M. p. po třikráte ušel a jej zradil, a jest utracen. Hledajíce téhož Václava 12 f. a což vícekoliv jemu náležeti bude spravedlnosti jeho, to všechno J. M. pánovi náležeti bude, a na J. M. pána dnes též spravedlnosti vzato 12 f. 28 gr.“ (T. II. f. 133). Jiný zápis v knize Vigantské (T. I. f. 151) praví, že l. p. 1710 „Martin Dědic zlodějství a nočního rabování se přichytil, a pronesouc se to, z panství utekl. Potomně pak skrz fortovní chycený, v Mezříči pro takový výstupek oběšen jest, po kterémžto chalupa náležitým právem k vrchnostenskej ruce propadla.“ V čem záležela zrada na J. M. pánovi, blíže není řečeno, ale jest významno, že útěk s panství a nějaká jistě bezvýznamná zrada trestány byly smrtí a konfiskací jmění.

Než vrchnost uměla býti též shovívavou, a za případů, kde vinník byl by zasloužil provaz, vzala ho do ochrany, tak že vyšel bez trestu. O tom nás poučuje případ: „L. p. 1652 dne 25. Marti učiněna jest tato pamět, kterak Jakub Malačka minulých vánočních svátkův nevážně a beze vší příčiny Mik. Koše poranil a sbil, takže na druhý den od toho umříti musel. I poněvadž pak tou věc jak s manželkú téhož nebožtíka i s pastorkem ano i s přáteli jeho tenž Jak. Malačka s jistú vůlí vrchnosti

porovnal, tedy se to pro pamět do rejster purgrechtních incrossuje a v zápis uvádí. Jestli by kdo budoucně se toho odvážil a buďto manželce neboližto kterému kolvěk z přátel to nějakým zlým spůsobem porovnání toto před oči předvrhoval, tehdy ten a taková 20 rejnských do důchodů J. M. pána propadl“ (T. II. f. 17). V případě vylíčeném jedná se o zabití, ne-li o vraždu, a vinník přece soukromým vyrovnáním dle vůle vrchnosti vyšel bez trestu, čímž se stalo spravedlnosti zadost.

Nejstarší zápis týká se urážky na cti, o které se pojednávalo pouze před obecním úřadem, bez vědomí vrchnosti (T. I. f. 162). Zápis zní: „L. p. 1582 ve čtvrtek před sv. Václavem v městečku Rožnově, jakož byla nevole mezi Janem Vaškem z Kolarovic s jedné a Martinem Míčkovým z Tylovic s druhé strany, taková nevole zkrze dobré pány a přátely spokojena a v nic uvedena. Tak jakž Jan Vašek Mart. Míčkova nenáležitě na poctivosti zhaněl, zač se jeho před úřadem rožnovským odprosil a, že ho za dobrého člověka má, jako jiní dobří lidé oznámil. A více sobě toho na budoucí časy spomínati nemají. Pakli že by kterýkoliv takovou věc zdvíhal a jeden na druhého v městečku aneb ve vsi dvěma svědky a v poli jedním svědkem usvědčil, 100 kop gr. na pána svého propadnouti má. To se stalo v přítomnosti úřadu rožnovského, z Krásna Mart. Tarašky, Jakše, Hadejka a Jaroty, fojta zuberského a solanského a pro lepší pamět do knih městečka Rožnova zapsáno“. Podivno, že případu podle nynějších názorů tak nepatrnému přikládána taková důležitost, neboť k jednání přišli nejen občané z Krásna, nýbrž i fojtové ze Zubří a Solance, a mimo to případ ten na věčnou pamět zapsán i do knih rožnovských.

Od roku 1652 až do roku 1755 není trestního případu v knihách rožnovských zapsaného. Že trestní činy i za této doby byly souzeny, jest jisto, ale záznamy o tom asi děly se do jiných knih nebo spisů, které asi sdílely osud starého archivu žerotínského.

Teprve r. 1755 zapsáno do knih pozemkových sedm slovně téměř stejných zápisů, z nichž se dozvídáme, že dne 14. března zmíněného roku „podleva jejich Jasnosti c. kr. nejmilostivějšího poručení vysoce urozeného p. p. Emanuele Zavische, svob. p. z Osenic, pána na Šponau a Lauden, její římsko císařské, jako také v Uhřích a Čechách královské jasnosti rady a krajského hejtmana holomúckého kraje, přerovské a bruntálské čtvrti

v markr. moravském", prodáno bylo v Rožnově sedm usedlostí veřejnou exekuční dražbou, a „z tej příčiny, poněvadž majitele jejich proti své milostivé vrchnosti v protivenství neustupni, též jiných svoditeli a v městečku buřiteli byli, zkrzeva to trestáni jsouce, takže oni i se svými ženami a dětmi do Uher na časy svého živobytí vykázáni byli".

V čem záleželo pobuřování a protivenství proti milostivé vrchnosti ze zápisů samých, nelze zjistiti, ale lze vysvětliti. Za dob starších, pokud se pánové z Žerotína osobně stýkali s poddanými svými, bylo jim možno žádosti a stížnosti jejich osobně vyslechnouti a vyšetřiti. Proto také za této doby o nijakém protivenství proti vrchnosti nikde se nečiní zmínky. Čím více však, polovicí 17. stol. počínajíc, Žerotínové národa, z něhož pošli, a řeči jeho se vzdalovali, tím méně počínali s ním cítiti, čehož pociťovali ovšem v první řadě poddaní jejich. Již s počátku 18. stol. vyskytují se stížnosti proti přitužování a rozmnožování robot. Císařským patentem ze dne 17. ledna 1738 byly poněkud umírněny roboty. Vrchnost však nejevila chuti, aby moc, kterou měla nad poddanými, dle patentu toho přizpůsobila a proto vyhledávala, aby si nahradila jiným způsobem, co jí bylo vzato. Tak na př. nepočítal se čas, kterého robotníci potřebovali na příchod na místo robotní do dne robotního, nýbrž čítala se délka robotního dne od skutečného příchodu robotníkova na místo robotní. Bylo-li tudíž místo robotní poněkud vzdálenější místa bydliště robotníkova, což bývalo obyčejně, nepočítal se robotníkovi celý den, nýbrž jen půl dne. Celý den robotní počítal se od východu až do západu slunce.

Co se týče platů, byly tyto rovněž rozmnožovány umělým způsobem. Tak na př. platil se za starší doby plat kořaleční dle skutečné spotřeby, tak že jej ve skutečnosti platil ten, kdo pil kořalku. Později však uvalila a rozdělila vrchnost celkový plat kořaleční, ovšem dle vůle své vypočtený, na veškeré poddané, tak že jej nyní museli platiti i ti, kteří nepožívali vůbec kořalky. Proto se také tento plat nazývá ve stížnostech platem ze „suché kořalky".

R. 1742 dostoupilo přitužování poddanských povinností takového stupně, že poddaní na panství Žerotínském odhodlali se opříti proti takovému příkoří. Za tím účelem podaly všechny obce panství Rožnovského a Krásenského stížnost čili „memoriál"

hraběti Františkovi z Žerotína, který jim jej však nemilostivě vrátil s vyřízením, že českého jazyka není mocen a že jej předložiti mají v řeči německé. Když pak jiné české podání opět proto bylo vráceno, odhodlali se, že stížnost svou hraběti přednesou osobně. Ale návštěva tato byla přijata ještě nemilostivěji, neboť hrabě deputaci po udělení několika pohlavků, jak sobě později stěžovali deputanti, vykázal prostě ze zámku Mezříčského. Tu propukla nevole deputantů tou měrou, že před hrabětem samým, jak sobě později stěžoval v relaci na c. kr. representaci a komoru v Brně, počali hohopustě láteřiti a sbořením svých chalup a vystěhováním vyhrožovati. Bezprostředně po tomto výstupě svoláno shromáždění poddaných ze všech panských dědin do poutnického místa v Zašové, kde bylo usneseno: nekonati roboty a zastaviti platy na tak dlouho, až by jejich stížnost byla vyřízena.

Než ani vrchnost, které o tom byla donesena zpráva, neminila k tomu jednání svých poddaných nečinně pohlížeti. Jelikož schůze podobné se opětovaly častěji, vyslala vrchnost na schůze zemské portáše, kteří však na takové množství mužů k činům odhodlaných nikterak nestačili, a proto povoláno vojsko, které tehdy leželo v Holešově, a skutečně rozehnalo tábor lidu u Zašové konaný. Než ani tím nenastal ještě konec v odporu poddaných, neboť i na dále rozličnými stížnostmi a dokonce deputacemi až k samému císařskému dvoru do Vídně vyslanými domáhali se zmírnění břemen poddanských. Na opětné dožadování vrchnosti byly konečně dne 6. února 1751 vyslány dva prapory pěchoty pěšího pluku z Holešova s oddělením jízdy a s četou portášů do Rožnova, kterážto vojenská moc časně ráno zmíněného dne obstoupila městečko a zatkla 21 náčelníků selského hnutí. Šestnáct z nich bylo ihned dopraveno do Brna do vězení na Špilberk, ostatní pak postaveni před městský soud hrdelní v Olomouci, kterémuž předsedal zmíněný již p. Kajetán Záviš z Osenic. Soud tento vyslal zvláštní komisi se Závišem do Rožnova, která za vojenské assistence po 50 dní vyšetřovala záležitost.

Několika buřičům podařilo se včas ještě prchnouti. Před skončením vyšetřování z obviněných a na Špilberku uvězněných osob zemřelo šest, z čehož lze souditi, jak s nimi bylo nakládáno. Rozsudek pak ohledně hlavních provinilců zněl na vyhoštění po přestálém trestu do Uher na nucenou práci na hradbách města

Rába a na konfiskaci celého majetku. Do nespokojených obcí pak vloženy silné posádky vojenské.

Než ani po vykonání této přísné exekuce nebyla bouře ještě ukončena, neboť ještě r. 1755 hr. František z Žerotína opětně za účelem zmaření nového srocování poddaných a polapení uprchlých strůjců selské bouře „ad incutiendum ferrorem“ žádal na padesát mužů pěchoty do Rožnova. Tentokrát však obdržel hrabě vyřízením hejtmana Záviše ze dne 26. března 1755 odpověď zamítavou. Tento se především tázal p. hraběte, kdo zaplatí útraty této výpravy, neboť prý se skutečně nejedná o vzpouru nebo pozdvižení. Jelikož však již dříve representací a komorou v Brně vrchnosti bylo nařízeno, aby zaplatila polovici všech útrat výpravami vojenskými vzniklých, zašla i vrchnosti konečně chuť na vojenskou pomoc.

Zajímavý jest důvod, který pro toto rozhodnutí representace řekla komora. Poněvadž prý bezdůvodným zamítnutím českého memoriálu poddaných, které řeči když nerozuměla, do češtiny si je přeložiti měla dáti, bouři spolu zavinila a proto prý i k náhradě polovice výloh z toho vzešlých odsouzena býti musela.

Jakým pak spůsobem se vrchnost konečně vyrovnala se svými pobouřenými poddanými, není sice známo, jelikož však žádné stížnosti ani vrchností ani poddanými více nebyly podávány, zdá se, že vrchnost konečně povolila přece a s poddanými se vyrovnala v dobrotě, čímž bouře selská na Rožnovsku konečně byla ukončena. Za doby nynější se jí nevzpomíná ani v rodinách těžce postižených; vytratila se z paměti obyvatelstva docela.

Z výletů Magdaleny Dobromily Rettigové.

Napsal Dr. Jos. Pešek.

Zachovaly se nám zprávy v literární pozůstalosti Magdaleny Dobromily Rettigové o dvou výletech, jichž se zúčastnila s královéhradeckým „biskupským a krajským“ impressorem, Janem Hostivítem Pospíšilem a s menší společností.

Literární pozůstalost Rettigové přešla na J. H. Pospíšila, aspoň z části, jak lze souditi z dopisu jeho ze dne 30. ledna 1860 synu Jaroslavovi:[1])

„. . Aby se včerejší bedníček vyplnil, vložilo se v něj: a) Rorate pro tebe, kdybys je chtěl neb měl po druhé vydat. Pak: b) Knížka pod názvem: Bohu a Vlasti! Co drahý klenot po Retyčce — c) Poetischer Versuch atd.: d= d= d) Meine Besuche d= ρ).

To vše tobě jako nejzasloužilejšímu a nejnáhlednějšímu co poklad svěřuji v té naději a důvěře,: že to v dobré ruce kladu, a že s tím naložíš dle zásluhy.

NB. Zbírku rozličných myšlenek ti ještě podám, v nichž právě teď čtu: Jestli se pamatuješ? jak' sme můj svátek na Kuněticích slavili; z těchto maličkostí teprv obděvuji té ženy, tu ženiálnost! Ona byla pravá Ženii. Mohloby se svým časem něco sebraného, k. p. také mnohé psaní — od ní vydat. — Co říkáš?"

Z listu toho patrno, jak vysoko Pospíšil cenil Magdalenu Dobromilu Rettigovou.

Z rukopisné její pozůstalosti zasluhuje zmínky: „Cesta do Litic" a „Cesta do Kunětic", jež obě Rettigová popisuje podrobně. Než víme pouze o této, kdy se konala. Bylo to 24. června 1827, jak vysvítá z popisu. Zdá se však, že oba cestopisy jsou si dobově blízko. Spadají do prvních let pobytu manželů Rettigových v Rychnově n./Kněžnou, kam se byli dostali r. 1824.

S Rettigovou netřeba zde seznamovati. Jméno její proslavila hlavně po vlastech našich její „Domácí kuchařka", „Kafíčko a vše, co je sladkého" a konečně „Pojednání o telecím mase." „Rettigová je typickým představitelem ženy čtyřicátých let století devatenáctého. Literární činnost její jak novellistická, tak didaktická a dramatická hoví běžnému sentimentalismu a nasládlé idyllice, lemuje ušlechtilé city květinovými guirlandami, sdružuje jalovost mravních rad pro dívky s jalovou lyrickou fraseologií, a již květnatými, přeslazenými tituly „Arnošt a Bělinka", „Mařenčin

[1]) Dostalo se mně dopisu toho laskavostí pí. dvorní radové L. Seitlové, rozené Pospíšilové, v Praze.

košíček“, „Narcisky“, „Kvítí májové“, „Jaroslav a Terinka“ projevuje obřadnou strojenost této sváteční literatury“.[1])

„Cesta do Litic“ uložena je v Museu království Českého. Je přivázána k dramatické básni „Bílá růže“ a k allegorii „Růže česká. Citové na den slavných jmenovin našeho drahého otce Františka císaře Rakouského a krále Čechům milého“.[2])

V cestopise tomto vypravuje Rettigová, kterak čekala hosty, zvláště J. H. Pospíšila z Hradce Králové. Dočkala se. Pospíšil přijel z nenadání, ač ho Rettigová vyhlížela stále. Leknutím jí vypadlo vyšívání z ruky. Jakási babka, která seděla v koutku a drala peří, z leknutí toho nevěstila nic dobrého. Hradecký impressor nepřijel sám. Přivezl s sebou mladší dcerušku Toničku (provdala se později za Jos. Dušánka, finančního komisaře), a záhy přišla sezvaná společnost: jakýsi p. Vlček, Mírný, Radostín a Lehoučký. Přirozeno, že nechyběl Jan Kř. Alois Sudiprav Rettig. Společnost pro sebe tvořily Rettigovy děti Sudiprávek a Milinka[3]) s Pospíšilovou Toničkou. Po společné úradě podniknuta vycházka do „lázní“. Pospíšil chtěl se po tomto výletě vrátiti do Hradce, ale byl zdržen, a ujednán na příští den výlet do Litic. Pan Vlček se nabídl, že společnost doveze. Ale neosvědčil se obratným „kočím“, a také cesta nebyla nejschůdnější. Pasažéři, z obavy, aby jich nevyklopil, sesedali s „příležitosti“ a šli raději „po svých“. Konečně dorazili do Litic, jež si prohlédli, a kde historický výklad podala Rettigová.[4]) Na zpáteční cestě zastavili se ve vesnici pod hradem, kde v hostinské zahradě „rozbili stany“. Rettigová postarala se, jak náleží, o občerstvení. Překvapila houbovou polévkou, kachnou a „vokurkovým“ salátem, který chutnal doko-

---

[1]) Literární profil Dob. Rettigové výstižně kreslí Arne Novák v Laichtrově Literatuře české XIX. st. III. 1. str. 203 a n. — Rettigová napsala také spisek kuchařský pro dívky venkovské: „Dobrá rada slovanským vesničankám, aneb pojednání, kterak by ony pokrmy prosté, laciné i chutné připravovati a tak pro budoucí svou domácnost, neb pro službu cvičiti mohly.“ V Praze u Pospíšila 1838 (str. 68).

[2]) Práce tyto nejsou psány rukou Rettigové. Originál dala asi někomu opsati. Rukopis tento prohlédl jsem se svolením sl. správy Musea král. Českého.

[3]) Jindřiška Milinka, později proslula jako operní zpěvačka. Zpívala dne 21. prosince 1834 ve Fidlovačce Lidunku, jejíž píseň „Vane větřík po lučinách“ byla poctěna hlučným potleskem. (Pešek: František Škroup, str. 80 a 81).

[4]) Uvádí jej aspoň v popise cesty.

nale. Než u p. Radostína přišly po salátě následky. Stále prý se ohlížel po odlehlém místě, jež konečně našel . . . Přišla také i nálada. Mužská společnost počala „bombardovati“ dřevěný hrad, v němž se ukryl p. Radostín, korou z ohnilého pařezu. Ale obleženému přišla neočekávaná pomoc. Zakročila rázně venkovská dívka buclatých tváří, která zmínila se cosi o uličnictví. Slovo dalo slovo, — bombardující ustali zatím v metání střel a obrátili veškerý zřetel k novému zjevu —, a bylo by došlo snad i k násilí na selské amazonce. Vždyť urazila p. Sudiprava, „zkoušeného radního“ města Rychnova, — taková venkovská husička.

Spor skončen přece po dobrém, a společnost vracela se za nezkaleného rozmaru k Rychnovu. Cestou snášel mnoho úštěpků p. Vlček. Společnost dobírala si zvláště umění jeho kočovské. Věděli, že se bál konečně cesty sám nejvíce. Rettigová dokonce navrhla, by p. Vlček byl pasován na rytíře. A že ho bude pasovati sama. Poněvadž nemá meče, vykoná akt střevíčkem. A ubohému trpiteli dostalo se predikátu: Vlček Bázlivec, rytíř z Babice. Ale míra neštěstí nebyla proň ještě dovršena. Přišel cestou k „ourazu“; odřel se. Rettigová žertem odbývala nehodu tuto, že jest třeba děkovati Bohu, že se nestalo nic horšího, ale i proto nešťastného všichni litují, a zvláště Dobromila.

To je asi v stručnosti obsah „Cesty do Litic“. Zajímavější jest druhý výlet, a to „do Kunětic“. Také tuto cestu Rettigová nám vylíčila zevrubně. České čtenáře s obsahem seznámil slavný náš romanopisec Alois Jirásek v stati „Literární výlet před osmdesáti lety“.[1]) Autor článku dostal opis vypsání této cesty s jara r. 1908 z majetku Jana Květoslava Klumpara, gymnasijního ředitele v. v. Alois Jirásek našel originál ten v papírech M. D. Rettigové, která vylíčila cestu tu v knize — (desky její polepeny jsou mramorovaným papírem) —, do níž napsala také své básně a veršovaná přání — některá i německy — seznam předplatitelů na časopis „Jindy a nyní“,[2]) recept na

[1]) Kalendář Národních Listů na rok 1909, str. 51 a n.

[2]) Jindy a nyní, anebo: Sbírka obrazů pamětihodných osob, věcí a příběhů z minulosti a přítomnosti, s připojeným rozmanitým vypravováním. Vedením Jana Hýbla. V Praze tiskem J. H. Pospíšila, 1829. Od r. 1833 dostává jiný podtitul: Jindy a nyní. Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slováky . . .

„žaludeční tinktury“ i na „životní essenci“ (oboje německy) a konečně radu, kterak hrozny ukládati a jak připravovati brky, aby ztvrdly. Jest to shora uvedená sbírka „rozličnych myšlinek“, jež se dostala po různých osudech z Hradce Králové do Prahy.

„Cesta do Kunětic“ podniknuta byla dne 24. června r. 1827. A Rettigová vylíčila ji patrně brzo po návratě, jak lze souditi ze závěrečné poznámky „V měsíci červnu 1827“ (rozumí se psáno). Magdaleně Rettigové bylo tenkráte čtyřicet dvě léta, choti jejímu bylo o jedenáct let více. Rettigová byla statná, urostlá paní, muž její menší, drobný, zvaný v Litomyšli „šnuptichlíček“.

Druhý tento výlet podáváme do slova podle opisu:[1])

Cesta do Kunětic.

„Vzhůru, vzhůru s lože!“ volala ráno o čtyřech hodinách sestra Kateřina, manželka Hostivítova v Hradci Králové, kam jsme již včera s večerem byli dorazili. „Vzhůru, jest čas!“ — Hostivít hned hlavu zvedl, též Dobromila a synek její nejmladší Josífek;[2]) — Sudiprav však [s] očima zavřenýma, pravil: „Dejte pokoj a nechte poctivých lidí spát“. „Spěte jindy,“ pravila Kateřina dále, „dnes jen bez odmluvy vzhůru“; a vzhůru muselo vše, co v domě jen dýchalo, velký, malý; mnohé malé očko otevřela slzička, že ze sna o andílkách probuzeno bylo, ale co bylo platno, koně zapřáhnutí před domem již dusali a frkali,[3]) spěšně honem se každý umyl, učesal a oblekl, a mnohý, myslím, teprve na cestě se ranní modlitbu pomodlil.

V půl páté ráno jelo se již skrze krásné stromořadí, které město toto starobylé novou krásou zdobí.[4]) Již za branou na-

---

[1]) V opise jsou některé změny, vykonané rukou řed. Klumpara. Ponechávám původní čtení. Za vzácné upozornění jsem díky povinen p. vl. radovi Al. Jiráskovi.

[2]) Později známý Josef Ondřej Liboslav (* 1821 — † 1871), piarista. Napsal veselohru „Sňatek ze žertu“. Liboslavem nazvala ho asi matka po Zieglerovi.

[3]) Stáli před domem pravovárečním č. 22. na „Masálné podsíni“; Pospíšil za let následujících „vyhrál“ na obci, že část podsíně před svým domem zastavěl a „knihárnu“ svou rozšířil. Po něm následovali jiní.

[4]) Jelo se přes Velké náměstí na Svatojanský plácek, Pražskou branou ke Kuklenám lipovou alejí, jež v červnu před válkou r. 1866 vykácena a roku následujícího opět vysázena.

padly Hostivítu sklenky[1]) (a také čímž by se bylo na zdraví drahých přátel v Čechách a na Moravě pilo), ale sklenky se zapomněly doma; ochotný Věnceslav[2]) hned se odhodlal pro sklenky vrátiti, a tím se společnost roztrhla — vozík poslední se dostal na před, a Kateřina s Dobromilou klusaly ku hradu slavnému Kunětickému, až se koňům z podkov jiskřilo a z prachu oblaka je[3]) vůkol kryly.

O půl osmé [hodině] bez všech dalších nehod dojelo se do Kunětic, tu hned starostlivých rukou plno, hned se na oheň přikládalo, smetana a káva [se] připravovala, a preclíčky z Rychnova [s] sebou přivezené ze škatulí z vozíku do světničky [sedničky] vrátného (se) stěhovali (!).

A hle! co tu spatřilo mé oko? Dítko jako andílek krásné spalo tu v kolébce — zde, kde jsem já od mé maličkosti se domnívala jen pustý opuštěný hrad, jakých v Čechách se nesčíslný počet nalézá — zde spalo růžolící dítko. — Ó, jaký tu hnedle chumáč lidu, chumáč dětí, — vše mezi rozbořenými zdmi živo, všude hluk, neb Hostivítových sedm dítek[4]), a můj Pepíček osmý, se konečně ze třech vozíků shledalo, lidé Hostivítovi přišli pěšky, a tak nás hnedle 20 osob bylo. Nyní nejprv ven — a do starých síní, které čas ještě potud zničiti nemohl. Ó Bože! Jaká vyhlídka, oko sem tam hledělo, všude nová krása, vše jako zahrada krásně mistrnou rukou naznačená, skrze zvětšující sklo spatřená zdálo se to býti, — ó Bože, jak krásný je tento svět. —

---

[1]) Broušené sklenky, na nichž vybroušen dvouocasý lev a jméno J. F. Pospíšil.

[2]) Věnceslav Váša, „početvedoucí“ J. H. Pospíšila. První úředník v Pospíšilově tiskárně. Později knihkupec v Čáslavi. Uvedl se do literatury překlady.

[3]) V opise čteme „se“. Kde možno citáty z uvedeného článku Jiráskova kontrolovati opis.

[4]) Anna, provdaná později za Jana Nep. Vávru Lomnického, Jan, na rozdíl od otce Jaroslav zvaný, Kateřina, provdaná později za Frant. Herrmanna, otce našeho Ignáta, Antonie, provdaná později za Jos. Dušánka, Aloisie, provdaná za Herolda do Polska, kde v několika nedělích po svatbě zemřela, Ladislav, Marie, opěvaná Jablonského Angelína, později provdaná za MUDra. Petra Zeiskeho, královéhradeckého městského fysika, rodilého z moravské Roketnice. K Marii zahořel láskou i známý slovenský buditel Ludevít Štúr.

Nejprv tedy ohlédla jsem se všude, všude vůkol do zamodralé vzdálenosti — pak po klenutí ještě dobře udrženém a pak po zdech tisícero nápisy poškrábaných, a hle co spatřím? — Spatřím a čtu, (a) zase čtu, spatřím Pešina[u], a před tím Pešinou jinak jinou rukou vydlabané velké W. — Kdo psal to jméno Pešina? Zdaliž to ten Pešina našim srdcím drahý přítel? — A neboli jiný Pešina, a někdo, kdo tohoto Pešinu zná, ctí a miluje, připsal toto W, vzpomenuv tu naň; odpoledne hledám dále po nápisech, a hle naleznu zas na druhé straně Čechorod,[1]) inu, míním, tak přece jen jeho noha tady byla, jeho ruka snad to psala, a hned vypůjčivši si olověnku, napsala jsem moje jméno blíže jména srdcím našim spřízněného.

Sotva se trochu poohlédnu, již volání k snídaní; ó (a) jak chutnala tato snídaní! Kateřina nalévala, a my všickni pili a preclíčky namáčeli, až se od huby prášilo. Zde se preclíčky nazvaly kunětické, a tak se také na památku dne slavného povždy jmenovati mají.[2])

Po snídaní, neb to skoro hodinu trvalo, začalo se přání; nejdřív přála jsem já a Jan Sudiprav Janu Hostivítu, a Jan Hostivít Janu Sudipravu, pak choť Kateřina, pak přišli všichni lidé Hostivítovi a prvotinku hradu Kunětického, totiž báseň, jemu odevzdali a jemu dobra přáli, až chudáku slze z očí tváře porosily.[3]) — Později zase sedm dítek jak varhánky[4]) jedno po druhém otci štěstí přály, že kapaly-li prve slzy, nyní tekly proudem. Pak jsme se odebrali do oudolíčka, kde v tiché vesničce kostelíček

---

[1]) Václav Michael Pešina (* 13. září 1782, † 1859) z Nového Hradce Králové, tenkráte farář v Blučině na Moravě, r. 1832 stal se kanovníkem kapituly Pražské. K události té vydáni u Pospíšila „Radostní hlasové vlastenců na den sl. installací za kanovníka na hradě Pražském . . . veled. p. p. Václava Pešiny, 29. července 1832.“ Srovnej čl. M. Hýska „K pobytu V. Pešiny na Moravě“ v Čas. Mat. Mor. 1908, str. 137 a n.

[2]) „Recept“ na „kunětické“ preclíčky dostal se skutečně do Rettigové „Kuchařky“, jež vyšla r. 1831 v druhém, rozmnoženém vydání.

[3]) Tak oficiální a theatrální oslava jmenin dobře charakterisuje Pospíšila. „Přání“ personálu bývala vydávána tiskem. Takovéto přání dochovalo se ještě z r. 1826 a od Rettigové již z r. 1825. Oddaný personál nezapomínal ani jmenin paní Pospíšilové, jak patrno z několika zachovaných „Citů . . .“

[4]) Když pak J. H. Pospíšil zemřel 8. října 1868, doprovodilo ho dne 11. října (v neděli) na hřbitov kuklenský kromě živých dětí 30 vnukův a 2 pravnuci.

uprostřed stojí, bysme Pánu na nebesích díky vzdali, že nám den tento tak krásný dočkati popřál.

Ó, jak nám tu bylo milo nalézti pastýře laskavého, kazatele výborného, jak sladce plynula slova z úst těchto přívětivých, tak že nemohla radost nad ztracenou ovčičkou dle sv. evangelia větší býti, jako radost naše byla zde takového pastýře nalézti. Slyšeli jsme slova jeho pozorně, a nevpadlo žádné zrno, tuším, mimo brázdy, aniž je kdy ptactvo ze srdcí našich vysbírá. Pobožně slyšeli jsme mši sv. a pak navštívivše ještě přívětivého pastora, odebrali jsme se zase na hrad vzhůru.

Procházela jsem se nyní ještě všude, prohlížela zříceniny, a všeliké předměty vtíraly se v mysl mou. Nejprve pátrala jsem vůkol, kde asi, v kterém místě starý Kuňák léta Páně [839] první dvůr dřevěný stavěl, — a kde již částky prachu muže toho rozprášeny, který si místo na této vysoké hoře vyhlédl, aby tu zámek stavěl, a nám nyní po staletích tuto slast, odtud se všude ohlížeti, připravil.

Pak se okolo mě shromáždil sbor templářů, viděla jsem je do oudolí snad citem mému podobným vzhlížet a obdivovat v přírodě Tvůrce.

Pak jsem viděla Pardubské pány, jak přijavše od Karla Čtvrtého hrad ten, z Kuneburga se nazvali.[1])

Tu zase viděla jsem sázet v roce 1376 udatného rytíře Střezko (a) ze Skalic (!) dvě kopy grošů ku kostelíčku na Kuněticích v přítomnosti klášterníka opatovického.[2])

Zase vidím, jak velebný opat Jan z Orla od Albrechta z Kuneburgu kupuje, jak pak v roce 1431 klášter se zavíraje, vše zase k Pardubicům zpět přichází.

Hle, tu spatřuju, jak léta Páně 1421 Bořek Dohalský se domů vrací, jeho čelo vyjasněno, on sám sebou spokojen usmívá se vnitřní útěchou, neb jest si činu šlechetného vědom, neb on vyprostil z kruté ruky Žižkovy 12 klášterních panen, které tento lidotepec svázat nechal a do Labe vhodit kázal. Vidím, jak mu ty nevinné dušinky, slze vděčnosti v oku majíce,

[1]) Kunětická hora patří k hradům vzniklým mnohem později. První zmínka o ní se činí r. 1347. O Kuňákovi vypravuje Hájek, Bienenberg i Švenda.

[2]) U Rettigové pozorujeme živý zájem o historii.

děkovaly a jak od Sezemic ku Hradci se nově narozené ubíraly.[1]) Pak zase vidím toho samého od Hradce ku hradu svému z krutého boje kvapiti a si z čela krev, prach a pot utírati. Jindy ho zas vidím z půtky od Hradce se vracet, kde Kostka z Pardubic a Pardus z Horky od hradeckého měšťěnína Kostky napořád pobyti byli, a ostatní se rozutekli.[2])

Nyní zůstal na hradě, však přece nepřestal oučinkovat na vlast, přijal arcibiskupa Rokycana, když se tajně z Prahy odstranil, pohostinsky pod střechu.[3])

Vidím mosty spouštět, muže toho v historii české tak znamenitého po něm do hradu kráčet, vidím jak si z číší stříbrných připíjeli a jak odtud do vzdálených krajin Rokycana vyhlížel.

V této velké klenuté síni snad r. 1497 na den sv. Marie Magdaleny klečel Jan a Albrecht, synové Viléma z Pernštejna, kdežto je král Vladislav na své cestě do Budína na rytířstvo pasoval, ve vedlejší komnatě snad matka jejich slzela radostí.

Tento Jan, příjmím Bohatý, v této síni slavil sňatek s Kateřinou,[4]) dcerou Kostky z Postupic. On snad v písku tenkrát na dřevěném koníku se jezdit učil, když otec jeho Vilém z Pernštejna hrad ten tak nádherně vystavěti a vyvýšiti nechal, on snad na tom kameně, než se zazdil, odpočíval, který jeho otec staršímu jeho spoludruhu připojil, více od té doby vše se změnilo, a to od té doby, když ten ještě starší kámen tesán byl, nápis Anno Domini stojí, znaku však v letopise jiný druh kamena zřejmě jeví, že mnohem mladší, a přece již tento nápis od léta Páně 1559 jest; jak tedy teprv druhý starý býti musí, snad

[1]) Srovnej Bienenberg: Geschichte der Stadt Königgrätz, VI. Prag 1780, I., str. 276: J. J. Solař v Dějepise Hradce Králové (str. 36), udává počet 13 panen, jež došly přijetí u hradeckých dominikánek. (Švenda, Železný obraz, I. str. 16). Panen těch na smrt odsouzených vyžádali si Pražané a propustili bez ourazu.

[2]) Vilém Kostka z Postupic a Jan Pardus z Vratkova, jinak z Horky, byli postiženi ve vsi Vysoké na výpravě proti Hradci společně s Divišem z Miletínka. Poraženi byli od Zdislava Mnicha, a Vilém zákeřnicky v loži zastižen. Solař: c. d. str. 38. Pardus tam nezahynul.

[3]) Diviš Bořek z Miletínka unesl r. 1437 Rokycanu na svůj hrad Kunětickou horu. Odtud šel Rokycana do Hradce, kde pobyl do r. 1448.

[4]) Nikoli s Kateřinou, ale s Annou z Postupic.

ještě za času Templářů[1]) v třináctém století tesán byl. Ó, kdož může do dávnověkosti té pátrat. Tento Jan nechal zlaté i stříbrné peníze bít, a i snad v této síni na kulaté tabuli se počítaly.

Zde v některém pokojíku světlo boží spatřil syn jeho Jaroslav, který zanechal dceř jménem Polepěna(?!),[2]) která se napotom stala chotí Zdenky Vojtěcha prvního knížete Lobkovice a tím se stala pramátí knížat z Lobkovic, co potud znak Pernštejnský s Lobkovickým spojený jeví.

Zde též spatřil slunce nebeské ponejprv Jan, bratr Polepiny, který po sobě zanechal dceru zbožnou jménem Febrenie,[3]) která po smrti bratra svého Vratislava z Pernštejna, který v bitvě se Švédy u Lipska r. 1636 padl, panství Kvasinské[4]) Karmelitánům, zejména Ježíšku Karmelitánskému, darovala. Vidím tu dušinku zbožnou, kterak osamělá strativši rodiče i jediného bratra, truchlí, — bledne, chřadne, jediné jen ve svém Spasiteli Ježíši Kristu útěchu svou hledá, jen v něm, jen jemu ještě žije. Jeho služebníkům, aby se za ni, za padlého v boji bratra modlili, odevzdává statek, ba panství znamenité a duši svou poroučí tomu, s nímž v světě nerozdílně se byla spojila. Vidím ji, obraz Ježíška Karmelitánského před očima, krucifix v ruce, dušinku svou čistou léta Páně 1646 vypouštět. Vidím zarmoucené její komonstvo za ní k hrobce její kráčet. — Ach, i z jejího prachu sem tam částečky jsou rozprášeny.

Veleslavná, pevná zřícenino, kdo tě stavěl, kdo tě tvořil, kdo v tobě přebývaje se radoval a truchlil? Kdo v hlubokém, strašném hladomoru sobě zoufanlivě počínal, kdo z hluboké studně k občerstvení sobě vodu vážil, kdo odtud z vysokého okna do rozlehlé vzdáleniny vyhlížel, kde jsou? — — Kde jejich sláva? kde jejich hodnost? kde jejich krása, kde jejich prach? — Ano, prach, a jenom prach, v prach skleslť tento nádherný hrad, v prach obyvatelé jeho, v prach jejich sláva. A pomíjejitelnosti a změni-

[1]) Templářů nikdy zde nebylo, a hrad Kunětická hora tehdy také ani neexistoval.

[2]) Správně Polyxena, dcera Vratislava (Nádherného). Opisovač špatně četl asi.

[3]) Správně Febronie, a bratr její slul Vratislav Eusebius, který zahynul 25. července 1631 při rekognosci ve srážce se Švédy u Tagenmünde (sev. Magdeburka, na levém břehu Labe). Vorig. Febronie dle cit. čl. Jiráskova.

[4]) Pouze panství Solnické odkázala řádu karmelitánskému.

telnosti krutá ruka denně stále snaží se víc a více poslední památku tuto uvésti v prach.

Ale kam si do tak dávné minulosti zapoletl duch můj? — Tedy zpátky k stolu. — Tu se tedy jedlo a pilo, co dobrá máti, dobrá hospodyňská Kateřina uvařila a upíct nechala, husičky na rožních se ve velké předsíni pekly, kde také Jan z Pernštejna komonstvu svému jindy rozkazoval, a v sálu velkém, kde slavnému Jaroslavu[1]) k tanci ruku svou zadávala jeho choť Marie Marinques Lara,[2]) matka pramáti knížat Lobkoviců, tuhle se dnes otáčela selská nevěstinka se svým ženichem; a kdo jest v stavu rozhodnouti, která blaženější, ta manželka Jaroslava nebo tato selská nevěstinka? — ta byla, — jest z ní prach, ta jest — a bude z ní prach, — já to píšu a — snad brzo též sklesnu v prach — — — Zase v prachu, ano není divu, vítr z rozbořených zdí mi celý oblak prachu do očí sází, spěchám tedy zase zpět, a ač sklenky se tu naplňují vínem, já však piju vodu — ale bude se tu na zdraví píti, na čí? Inu drahého Čechoroda a přátel milých na Moravě, vivat, nalejte mi, piju [s] sebou, tedy spěšně víno sem, teď bilínské vody — hle, to to syčí, vzhůru se to pění — ne, ne, — nic vzhůru, ať žije Čechorod a přátelé milí na Moravě. „Vivat", zní to v starých pobořených zdech, a sklenky všecky prázdné; a tak, jak prve se víno s vodou v sklence pěnilo, tak duše má plesá, když se na vás, drahé duše, pomyslí, ó kéž možná mráček ten v rozlehlé obloze poznati, který nyní nad altanem v Lučině[3]) se vznáši — ó kéž možná ten poznat, který před okénkem ušlechtilé mé přítelkyně Lorinky[4]) kvítka před slunečním parnem chrání — a kéž ten, který nad zahrádkou Kinského[5]) libý větérek a stín mu sesílá — hlehle, tenhle šedivý jakýsi mráček, — ach

---

[1]) Vlastně Vratislav (Nádherný), zemřel r. 1582.

[2]) Správně Marie Manriquezová de Lara, zemřela r. 1608.

[3]) Působiště Pešinovo. Též se nazývá Blučina. Známa jest zahrada při tamní faře. Srovnej uvedený čl. Hýskův v Čas. Mat. Mor. 1908, str. 138 a můj „Jan Hostivít a Jaroslav Pospíšil a Morava" (tamže, str. 353—366).

[4]) Eleonora, „jemnocitná" dcera guberniálního rady Bayera v Brně, s níž se Rettigová seznámila za svého pobytu na Moravě r. 1826 a k jejímuž přání napsala za jediný den „Dramatickou maličkost" Bílá růže, jíž chtěla překvapiti svého otce k narozeninám. (Michl: Literatúrní letopis, str. 323).

[5]) Kinský (Kynský) Dominik (* 1777 — † 1848 v Brně), český buditel, spisovatel a překladatel. (Piarista.)

tenť nad hrobem Harkenfelda[1]) stojí tiše — proč tak šedý? — — Ach! — Stíní prach — a zase prach. Co mě to vytrhuje z mých myšlenek za hluk, co to za strakatý, tisícerobarevný hlučný prach?

O ne, to není prach, toť jsou krasotinky rozličného druhu z okolí, tu klobouk drahý laciné hlavě dává stínu, tu květiny kryjí zase uvadlou snad cnost, tu na krku stkví se manželův celoroční příjem, a tudy dýmka dražší než dým, který z úst chlubících se vypouští. Hlehle, tady také známí, staří známí, noví známí, i tuť také pastýř přívětivý, hle upamatování jeho řeči mou žluč nad nezbedností světskou dusí, odpuštěno jim buď všem, neb každý má své vady. Ale proč mi právě přišli sem do Kunětic s jejich strakatým prachem vstříc?

Nyní odstranili jsme se, Hostivít a já a jeden mladý páteříček, který mně laskavě olověnku podal, abych jméno své blíže Čechoroda mohla napsati, tu jsme vzdor hroznému větru patřili do rozlehlé vzdálenosti, a hle, co se děje?

Hostivít obdarován — — — k svátku novou tobolkou, která ho stále tiše napomíná, by se nezlobil. Dal snad peníze do ní, nyní vydává z ní změnku, chce svému lidu zpropitného poskytnout, hlehle něco se z ní vzhůru vznáší — pořád výš a výše to plápolá, co to? Změnka, ovšem jenom dvojka, ale přece škoda, padne dolů, půjdu pro ni, — o ne, dolů nic, ale vzhůru plápolá, na nejvyšší pozůstalý sloup si vylítne a tam se usadí a jako bílý motýlek křídelky svými, když je špendlíkem k dřevu přibitý, tak se tam třepetala — co další její osud asi bude? Zmizí v prach.

„Toť čarovná jakási tobolka,“ praví Hostivít, „ano, ano!“ pravím já, „učí vás opatrnosti“. Uzlobený (a) s penězi on ji schoval, a šlo se společně dolů, trochu se ještě se starými známými pohovořilo a o sedmé hodině klusalo se zase ku Hradci, kam jsme šťastně o půl desáté dorazili — na vás, drahé duše na Moravě, ještě vzpomenuvše na lože jsme se ubírali.

---

[1]) Sedláček Jan z Harkenfelda, magistrátní a hospodářský rada v Brně a administrátor státních statkův. Rettigová věnovala ve „Sbírce rozličných myšlinek“, „Polní kvítek na hrob slovutného P. P. J. Sedláčka z Harkenfeldu z upřimného srdce věnovaný“ s datem 4./2. 1827.

Vám tedy, drahé duše, tuto hrstku prachu z Kunětické Hůry obětuji, a přeji, abysme se tam někdy všickni ve zdraví sešli — ne-li sejde se snad někdy náš prach. —

V měsíci červnu 1827.

Dobromila.“

O jiných „literárních“ výletech Magdaleny Dobromily Rettigové nejsme zpraveni. Oba a zvláště „Cesta na Kunětice“ jsou ohlasem romanticko-sentimentální nálady oné doby, jíž charakterisují otázky: „Co jest člověk na světě“. Host. A co z něho bude? Prach . . . Vše na světě jest jenom „pomíjejitelnost“ a „změnitelnost“. . .

A hned z této povznesené nálady ubírají se výletníci ke stolu. Tam smrt, zde život. Tam „poesie“, zde „prosa života“; bohatý stůl, pečené husičky, šumící víno, bílinská voda . . .

I to je znamení doby: jeti z Hradce čtyři hodiny cesty oslavovat na Kunětickou horu jmenin chotě, otce, přítele, principála . . .

Umělecké a vědecké zprávy.

O některých podvržených listinách kláštera Hradištského. Kritický rozbor listin hradištských až do roku 1300 vydal r. 1893 p. Dr. Jos. Teige s názvem „Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce“. Látka není však tímto spisem vyčerpána; také rozsah podvržených listin ani kvalitativně ani kvantitativně není řádně zjištěn. Autor konstatuje, co již ve starých sbírkách klášterních letopisců, zvláště Tetzla a Siebeneichra v XVI.—XVII. stol. o dotčených listinách bylo známo, a co uvádí pouze diplomatář Bočkův. Vnitřních důvodů si autor málo všímá, dle vnějších poznatků jen, jako způsobu písma a pečetí, posuzuje listiny. Hlavní zásluha autorova spočívá v mírnějším a spravedlivějším posuzování sběratelské práce Bočkovy. Naše vývody ospravedlní záslužného vydavatele mor. diplomatáře ještě větší měrou, jelikož se nám při mnohých, zvláště starších listinách podařilo zjistiti hromadné falšování listin od polovice XIII. stol. za vlády opatů Roberta († 1269) a zejména Budiše, nástupce jeho, jenž měl po 23 roky správu klášterní.

Téměř všecky staré listiny obdarovací trpí citlivým nedostatkem, že se neudávají přesné hranice darovaných territorií. Nemyslíme tu zrovna na t. zv. zakládací listinu jmenovaného kláštera, kterou jsme rozhodně zamítli jako podvrženou, ale i zachovalá originální listina z roku 1160 jeví týž nedostatek, který za bouřlivých dob XIII. stol. po smrti krále Přemysla II., kdy ve vlasti naší hrozivě se vzmáhala anarchie, byl příčinou oněch podvržených listin, o kterých pojednáme v následujících řádcích.

V tu dobu sousedili s klášterní državou na Úsobrněnsku Heřman z Letovic, u Konice Albert z Lešan, na Šternbersku Albert ze Šternberka, dále na řece Bystřici a u Hranic Vok z Kravař a syn jeho Beneš, dále Beneš z Branic a Beneš ze Štítiny. Svědectví o býv. sporech hraničních s těmi pány vydávají listiny v diplomatáři mor. a v Regestech z let 1250, 1255, 1279, 1282, 1288.

První spor hraniční vznikl s Heřmanem z Letovic, jemuž Přemysl II. náhradou za Mikulov dal Újezd letovský. Klášter Hradištský měl v té krajině dle listiny z r. 1160 „Úsobrno s příslušnými vesnicemi“ C. D. M. I. 270: Curia, que nominatur Usobren, cum suis adiacentibus villis sub omni tributo et consuetudine, sicut ante solvebat sue domine.

Do Úsobrněnska se kladou v nepodezřelých listinách z r. 1228 Skalice, r. 1258 Újezd sebranský na pravém břehu řeky Svitavy a na levém břehu r. 1250 výslovně Svitávka čili Stará Svitava (viz Palacký I. 458). Naznačená místa tvoří nejvýchodnější hranice kraje úsobrněnského. Rozsahu kraje toho na ostatní strany nelze listinami doložiti. Jen tolik je jisto, že i krajina boskovská patřila do Úsobrněnska, jelikož se Lambert z Boskovic v listině z r. 1240 jmenuje „de Uzoburna“, poněvadž se rozkládaly patrně statky jeho v Úsobrněnsku a nikoliv proto že byl snad úředníkem nebo držitelem Úsobrna, neboť byl dle listin cúdařem brněnským. Klášter Hradištský byl kolem r. 1150 znovu zřízen tehdejším zeměpánem Otou III., jemuž a zvláště manželce jeho Durantii dříve náležela tato krajina, a proto vším právem pojímal klášter toto obdarování jako královský dar v nejširším smyslu. Krajina na začátku XII. stol. byla daleko široko v zeměpanském držení; teprv v polovici XIII. stol. začali králové Václav I. a Přemysl II. rozdávati svým zasloužilým velmožům Lambertovi, později z Boskovic řečenému,

a Heřmanovi z Letovic určitá území na Svitavě, ale za nedostatku určitého vymezení čili katastru muselo dojíti a také došlo k rozepřím mezi klášterem nejen Hradištským, nýbrž i Litomyšlským, jehož država sahala až k Svitavě, a jmenovanými pány. Zachoval se nám rozsudek krále Přemysla II. z roku 1269 (Reg. Boh. II. 260), v němž se vyzývají dva páni moravští (fideles nostri Hermannus et Ymmramus), patrně Heřman z Letovic a Jimram z Boskovic (syn Lambertův), aby vrátili klášteru odňaté území na řece Svitavě.

První listina, která pojednává o sporném území na Úsobrněnsku, byla sepsána za opata Roberta r. 1255 (C. D. M. III. 193), o němž letopisec Tetzel (Dr. Teige, str. 49), s pochvalou zaznamenává, že velmi rázně hájil práva a zboží klášterního (possessiones et metas ecclesiae per manus nobilium terrae violenter occupatas apud reges Boemiae sc. Wenceslaum I. et Przemisl II. magnis laboribus iusto iudicio terrae eidem ecclesiae reintegravit). Slova naráží asi přímo na rozsudek práva olom. z r. 1255. Listina ta obsahuje rozhodnutí práva olom. na prospěch kláštera o les u Kněhnic (inter Knynicz et Strelech). Je zachována pouze v opise v annálech Siebeneichrových (XVII. stol), ale že ji znal Tetzel, dokazuje jeho poznámka; forma a obsah jsou nejvýš podezřelé. Mezi udanými svědky vyskytují se v pozdějších listinách Vlastibor z Vážan a Jimram z Boskovic teprve r. 1269 (Reg. Boh. II. 260, 262). Také Lambert uvadí se s přídomkem „z Boskovic" v pravých listinách teprve r. 1263 (R. B. II. 103), ač na Úsobrněnsku zboží měl již r. 1240. Obyčejně slove v listinách pouze „zudarius" (1250) nebo zudarius brunensis (1259), r. 1240 jednou Lambertus de Uzoburna, r. 1235 pouze „Lambertus" bez přídomku. Všichni páni „z Boskovic" před Lambertem jsou vymyšleni.

Podvržený zápis z r. 1255 vznikl nejspíše ke konci XIII. stol. za opata Budiše, z kteréžto doby máme nejvíce falsifikátů hradištských, poněvadž útok nepřátelských velmožů na zboží klášterní byl tehdáž (po smrti Přemyslově) nejzuřivější. Heřman z Letovic zabral veliký les u Kněhnic a městečko Svitávku. Když pak po nastoupení krále Václava II. byl zjednán pořádek v zemi a majetkové spory urovnány, vytasil se opat Budiš s fingovaným rozsudkem práva olom. z r. 1255 a s listinnými doklady z let 1169 a 1200, z nichž druhý falsifikát z konce XIII. stol. (Dr. Teige, str. 40, soudí dle

písma na zač. XIV. stol.) je zachován. Doklad první, nepravá listina Vladislavova z r. 1169, v níž daruje klášteru trh ve Svitávce, již v XVII. stol. byl ztracen a registruje se jen u Tetzla (Dr. Teige, str. 34). Vždyť tento král teprve r. 1160 jim vystavil velikou potvrzovací listinu, která je dosud zachována v č. museu. V podvržené listině prý z r. 1200 (recte konec XIII. stol.) se výslovně uvádí rozsáhlý les u Kněhnic; Vladislav Jindřich prý daroval klášteru trh Kněhnice, a nedostatek z listiny z r. 1160 se tu nahrazuje vyjmenováním několika obcí v okolí Šebetova, Cetkovic, Uhřic a rozsáhlého lesa (silva spatiosa) k tomu zboží příslušného. Třetí falsifikát o navrácení Svitávky a Kyjova domněle z roku 1217 Vladislavem Jindřichem klade Dr. Teige, str. 40, do konce XIII. neb do prvních let XIV. stol. (Orig. Z. A. v Brně.) Všecky tři listiny z let 1169, 1200 a 1217 jednající o udělení lesa u Kněhnic a tamních vesnic, městečka Svitávky a Usobrna jsou neauthentické a nebyly v té formě nikdy vydány. Rovněž nález z roku 1255 je padělán. Klášter měl pouze jedinou pravou listinu dosud zachovanou z roku 1160, v níž se uděluje hradec Úsobrno s nejmenovanou a neurčitou příslušností.

Jiná skupina podvržených listin jedná o udělení lesa Střelné pod sv. Kopečkem a na řece Bystřici za Olomoucí. Les náležel původně k hradu olom., ale časem dostaly podíly kostel olomoucký, hrad šternberský a konečně za Vladislava Jindřicha byl určen nadaci nového kláštera v okolí olomouckém. Nejnebezpečnější soused kláštera Hradištského byl po smrti krále Přemysla II. mocný purkrabí olomoucký Albert ze Šternberka. Klášter měl v té krajině dle pravého listu z r. 1160 „ugezd Lasene“, t. j. újezd neb okolí vesnice Lašťan u Šternberka, a to již od dob starších, snad od zakladatele Oty I. Albert ze Šternberka osoboval si jakýsi les v této krajině, ale opat Budiš vytasil se na právě zemském opět s listinami, ovšem padělanými, z let 1203 (C. D. M. II. 14) a s padělaným rozsudkem markraběte Vladislava Jindřicha z r. 1215, v němž se jakýsi spor mezi lidmi markrabskými v Lužicích u Šternberka a klášterem urovnává na prospěch kláštera (C. D. M. II. 77). Originály obou listin chyběly v Klášteře již v XVII. stol. Zachovány jsou pouze v opise u letopisce Siebeneichra (Dr. Teige, str. 38, 40).

Lužice, dosud ves, nyní poněmčená, patřila dle originální listiny Zdikovy z roku 1131 proboštství sv. Václava v Olo-

mouci: („Gnoici tota" vedle „Lusici tota exceptis II."). Ves Lužice byla tedy příslušenstvím kostelním mimo dva lány, jež r. 1239 daroval markrabí Přemysl — Viktorovi z Žerotína (C. D. M. II. 360). Zboží bylo ze stolního statku markraběnčina z Hradce (u kl. Hradištského); ves se tam píše „Lazy". R. 1296 dává Albert ze Šternberka desátek některých vsí v okolí kostelu Šternberskému, mezi nimi také ze vsi psané „Lusitz" (C. D. M. V. 54).

Albert měl ovšem i spor s kostelem Olomouckým, jenž byl urovnán r. 1281 a 1296, ale spor s klášterem nebyl snadný, ježto klášter neměl tak důležitého a jasného dokumentu na disposici jako kostel Olom. v listině Zdikově z r. 1131, kde se všecky příslušné vsi jmenují určitě, a zároveň se jmenuje počet lánův. R. 1281 (C. D. M. IV. 242) byl Albrecht odsouzen k náhradě 100 hř. za škody, které učinil klášteru Hradištskému a kostelu Olom., načež byl zbaven exkomunikace.

Letopisec Tetzel píše o tom (Dr. Teige, str. 56): „Idem dom. abbas (sc. Budiš) a generoso d. Adalberto de Sternberg, qui ecclesiae Gradicensi spoliis, captivitatibus, ignium incendiis perturbaverat, enormiter leserat, viriliter restitit . . . per Brunonem excomunicatus . . . et taxatus pro 100 puri arg. marcis."

Biskup Bruno byl císařem Rudolfem ustanoven místodržitelem na Moravě a volal před svůj soud vinníky a násilníky. Jelikož se při soudě žádalo, aby klášter předložil listiny, byly tyto za nedostatku pravých nahrazeny padělanými o les Střelnou a o les mezi Lužicemi a Domašovem z let 1203 a 1215. Takovým způsobem vznikly obě listiny. Listina z r. 1203 uznána jest odborníky dávno za podezřelou. Pan šk. rada prof. Sedláček, pojednávaje ve stati nadepsané: „Rozletité kapitoly" o rodopise panů z Žerotína (Č. M. M. 1896, str. 24) narazil hned při prvních Žerotínech na potíže s Viktorem z Žerotína, který byl od r. 1222 purkrabím olomouckým a proti veškeré pravděpodobnosti se vyskytuje již ojediněle v tomto listě, totiž r. 1203. K tomu dodává p. spisovatel, „avšak podle toho, co jsme pravili, není to možná, a není-li list ten dokonce padělán, musí se o několik let později datovati", a v poznámce dí: Z toho jediného příkladu jest patrno, jak velice se každá vážná práce stěžuje pro nedostatky Bočkova diplomatáře, zvláště pro padělané věci tam pojaté, které přešly do Erbenových Regest".

Že listina ta je skutečně nejméně 30—40 let později sepsána, než udává datum, dosvědčují jména šesti tam jmenovaných svědků, lovčích (venatores): Milik, Queton, Dragon, Budik, Otrok a Zmil, kteří přesně druh za druhem svědčili na pravé listině markrabí Přemysla pro Viktora z Žerotína r. 1239 (C. D. M. II. 360). Listina se chovala v origiále v klášteře Hradištském, a svědkové, kteří se nikde jinde nepřipomínají, přešli z listu z r. 1239 do listu 1203 a ještě k tomu podle pořadu vedle sebe. Dále je pro rok 1203 téměř nemožná dikce v moravské listině: „dantes eis (mnichům hradištským) plenam libertatem exstirpandi eam et villas, fora, civitates locandi in ea“. Tak se mohlo psáti na konci XIII. stol., ale nikoliv na začátku, kdy o německém právě na Moravě ještě nebylo řeči, (Srv. podobný lapsus: „cives Welegradenses“ v nepravé listině z r. 1202.)

Tenor listiny z roku 1215 zaráží opět zevrubnou znalostí lokálních poměrů v lese Střelné a v domašovském lese, který mnich Abraham, jenž 30 roků tam poustevničil, ještě r. 1230 nazývá pustinou (eremus). V listině domněle z roku 1215 je jmenováno množství potoků, říček a cestiček; tam se ví o každé skále, kde se lámou žernovy mlýnské, kde se ryžuje zlatý písek, kde se doluje ruda atd., tak že ani naše nejmodernější a nejpodrobnější mapy nevykazují podobné přesnosti lokální. Takové jasné a zřetelné ohraničení pralesa, jakým se jeví Střelná, vzbuzuje podezření pro rok 1215. Mniši hradištští v deseti letech nemohli znáti tak podrobné všecka jména pahorkův ani říček, což předpokládá delší kolonisační činnost a obydlenost krajiny. Ostatně srovnávají se jména říček s osadami, které se připomínají teprve r. 1306 výslovně.

V podvrženém nálezu práva olom. z r. 1255 potvrdil si falsator dva lesy najednou, napřed kněhnický les a pak zároveň i Střelnou: „Intimavi (opat Robert před právem) etiam ibidem, quod Střelna et totus circuitus ad eam pertinens, pertinet ad ecclesiam S. Stephani protomartyris in Gradisch, super quo monstravi privilegium dom. Wladislai, primi marchionis Moravie in eodem colloquio et judicio“ (C. D. M. III. 194). Tak mimochodem to přece jen nešlo, aniž se hromadně sporné věci vyřizovaly.

Záležitost s darováním lesa Střelné má se asi takto: Stará tradice slavného poutnického místa Mariiny Celly ve Štyrsku vypravuje o moravském markraběti Jindřichovi, který prý z těžké nemoci vyváznův na přímluvu Panny Marie — postavil s chotí svou Anežkou první kostel v tamní hornaté krajině (časopis Mariazellerglöcklein, roč. I.). Má se za to, že se míní Vladislav Jindřich, ač bližšího o tom nic není známo.

Také je jisto, že markrabě ten dávno zanášel se myšlenkou, založiti klášter na Moravě. Ale nezdá se, že byl hned předem k tomu určen Velehrad, nýbrž spíše okolí Olomouce, kde markrabí sídlel. Dle zaručených zpráv listinných žili na začátku XIII. stol. v Olomouci tři bratři: Abraham, Esau a Blažej. Abraham se stal premonstrátem v Hradišti a poustevničil v lese Střelné 30 let, tak vypravuje Tetzel (Dr. Teige, str. 40). Za pomoci bratrů: Esaua, arciděkana přerovského a kanovníka olom. (v listinách od r. 1206—1250), a Blažeje (naposled uveden r. 1250) postavil v lese kapli (oratorium) sv. Jiří a měl v úmyslu založiti tam klášter. Takový úmysl měl také markrabí Vladislav, a zdá se, že k tomu účelu také daroval les Střelnou. Hradištští premonstráti té myšlence nepřáli a chtěli patrně les ten získati sobě, proto zvolili si po smrti Petrově r. 1229 poustevníka Abrahama za opata. Ale ten po třech letech resignoval a vrátil se opět do Střelné r. 1232, kdež prý brzy potom zemřel a tam byl pochován. Po smrti Abrahamově neměli Hradištští vůbec právního titulu na les Střelnou, proto se sepsala v klášteře listina z roku 1203, v které se sice daruje les bratrům Abrahamovi, Esauovi a Blažeji, ale po smrti jejich má připadnouti klášteru Hradištskému.

Nápadno jest za vlády Budišovy hromadné potvrzování listin klášterních králem Přemyslem II. r. 1270. Že králi byly také padělané listiny předkládány na potvrzení, dokazuje dosud zachovaný falsifikát z roku 1249 (pocházející dle Dr. Teige z pozdější doby, C. D. M. III. 111). Rovněž upíráme authentičnosti listině z r. 1126 (C. D. M. I. 200) o darování Kyjova, potvrzeném Přemyslem II. r. 1270, poněvadž se tam vyskytuje věta: monast. S. Stephani, quod etiam in Gradis. Tehdáž (r. 1126) Hradec markrabin nestál ještě vedle kláštera, byv založen teprv Durantií, a proto se klášter ještě nemohl jmenovati také „na Hradišti“ (o čemž více sdělí autor ve čl.: O založ. kl. Hradištského již po-

daném). Ostatně se vedl o Kyjov podobný spor, jako o Svitávku a lesy u Kněhnic a o Střelnou, což dokazuje Tetzel (Teige, str. 51) ve své chvalořeči na opata Budiše: že se snažil obdržeti konfirmaci všech svobod klášterních u Přemysla II. Otakara. Výslovně se uvádí veliké privilegium zakladatele Oty I. z r. 1078 a listiny o darování velmoži ohrožených Kněhnic, Svitávky, Hranic, Střelné a Kyjova, vesměs to podvržených listův. V témž listě dal klášteru právo opevniti osady jmenované . . . sepibus, plancis, turribus, fossatis . . . ut cingere valeant ad resistendum inimicorum insultibus. Adhuc plusquam 37 privilegia seu litteras regales, quae sub praefato domino Budissio donata sunt ecclesiae Grad., servantur in hodiernum diem. Že mnohé jsou podvrženy, ovšem Tetzel v XVI. stol. nemohl rozeznati. Ale velmi zaráží také chvat, zajistiti klášteru co nejvíce výsad; jen tak lze vysvětliti úžasnou fabrikaci listin za druhé polovice XIII. stol.

Dr. Teige (str. 10) upozorňuje na hradištský spis nadepsaný: Biographiae canonicorum Gradicensium ve sbírce Cerroniho ze XVII.—XVIII. stol., kde se činí zmínka o jakémsi starém kodexu pergamenovém, v němž prý všecka privilegia od založení kláštera byla zapsána, kterýžto kodex prý býval pro větší bezpečnost zazděn. V předmluvě jakýsi opat napomíná své nástupce, aby se rozhodně opřeli proti všem nepřátelům kláštera. Jméno opata prý bylo vyškrabáno a nahrazeno opatem Kašparem z Litovle. Domněnka by, tuším, nebyla příliš odvážná, kdybychom i kodex ten připsali opatu Budišovi, velmi energickému obránci svobod klášterních. Jinou zmínku o starém kopiáři uvádí Teige na str. 20.

Topograf Wolný cituje vždy solidně, co sám četl s udáním místa a data listiny, již neviděl sám, cituje výslovně z tisku neb udává loyálně referenta. Pochybnou listinu o darování Oty III. pro klášter Litomyšlský z r. 1145 cituje direktně z rukopisu (nikoliv z diplomatáře) dto. Luthomüschl mens. Febr., kdežto Boček praví, že ji má z Friebekova Codexu z XIII. věku. Také na jiném místě dovolává se Wolný (V. 237 pozn.) „Annal. Mon. Gradicens. ehemals in des Olmützer Weltpriesters Filipp Jakob Friebeks Besitze“. Znal tedy i Wolný záhadnou tu knihu.

Počet podvržených listin hradištských tímto pojednáním není nikterak úplný. Práce tato chtěla ukázati, že nespolehlivosti diplomataře mor. nezavinil jediný Boček, nýbrž že podvržené

listiny jsou starého data. Úplná očista snad již v mnohých případech nebude ani možna. Při užívání hrad. listin doporučujeme největší opatrnosti. Listiny nejsou proto bezcenné, o existenci tam vedených svědků netřeba pochybovati, ale třeba je klásti o mnoho let později, než určuje datum. Také o skutečném „jus ad rem“ na různé uvedené objekty bych nepochyboval, ale určitých a detailních dokumentů pravých klášter na své zboží neměl nikdy.

Viktor Pinkava.

Literatura.

Zprávy zemského archivu království Českého. Svazek II. Pořádá ředitel Dr. Vojtěch J. Nováček. V Praze 1908. Nákladem zemského výboru království Českého. 159 stran.

V zařízení rozsáhlých sbírek zemského archivu českého znamenáme velikou péči a pokrok. Bohaté prameny historické, shledané z četných archivů domácích a zahraničních, dále se upravují prakticky a usnadňují badání na rozmanité práce.

O činnosti zemského archivu za dobu od r. 1906 až do června 1908 podává zprávu ředitel dr. Vojtěch J. Nováček. Uspořádán byl zejména celý korunní archiv, a zřízena stálá výstavka z listin tohoto archivu z r. 1245—1871, ukázky rozličných druhů listinných, zvláště charakteristických s hlediska diplomatiky a sfragistiky; pokračovalo se v pořádání Tereziánského katastru a j. v. Rozmnoženy byly archivní sbírky hlavně operáty stabilního katastru z c. k. archivu map katastrálních. Uloženy jsou s Josefinským katastrem ve filiálce zemského archivu, jež pro nedostatek místností archivních v museu zřízena jest v bývalé zemské jízdárně v Bredovské ulici působením ředitele dra. Nováčka. Bylo by záhodno, aby se vyplnilo přání jeho a celý zemský archiv měl nové vhodnější místnosti.

Mimo úřední práce běžné pečovalo se též o vědecké publikace: Ředitel dr. Nováček sbíral prameny pro dějiny zemského archivu i jednotlivých skupin jeho, jmenovitě archivu korunního; koncipista Hynek Kollmann připravoval prameny z archivu sv. kongregace de propaganda fide v Římě pro tisk a začal tisknouti I. díl jejich z r. 1622—1626; dr. Jan B. Novák dokončil tisk II. dílu publikace „Monumenta Bohemiae Vaticana“

z r. 1352—1362; potom zabýval se s docentem dr. Kamilem Kroftou s přípravnými pracemi na další vydávání „Sněmů českých"; dr. Krofta sebral k nim téměř úplně prameny z let 1605—1607 a zpracoval je potud, že mohlo se přikročiti k tisku XI. dílu Sněmů z r. 1605; dr. Novák sebral velmi bohatý pramenný materiál pro pohnuté jednání sněmovní r. 1611 v italských archivech, dále v pražských a vídeňských . . . Dr. Kamil Krofta pojednává pak ve Zprávách na str. 36—58 o původě a změnách vydávání „Sněmů českých" od r. 1526 a vyslovuje podstatný názor svůj, jak se mají upraviti budoucí díly Sněmů, hlavně aby v nich bylo podle možnosti přihlíženo také k archivům zemí sousedních, jež měly bezprostřední styky s královstvím Českým, k relacím vyslaneckým a papežských nunciů, a „že nebudou všechny prameny otiskovány jako dosud v jediné chronologické řadě, nýbrž roztříděny ve skupiny podle věcné souvislosti."

Článek dra. Jana Gebauera, syna slovutného filologa českého, „Sbírka originálův a aktů cizí provenience" obsahuje 897 regest z let 1341—1620, jež udělali úředníci dr. Krofta, Gebauer a dr. J. Borovička vždy v řeči, v jaké jsou originály: mimo jiné značný počet moravských listin z části archivu pánů z Žerotína, později Bruntálských z Vrbna, jež r. 1893 zemský archiv český koupil od antikváře v Berlíně, nejvíce rozličné smlouvy, dlužní úpisy, rukojemství, kvitance z úroků nebo jistin, zvláště od Karla st. z Žerotína, svědectví v rozepřích, výhosty poddaných na jiné statky a j. v. Nadějný historik Gebauer však nedočkal se vydání své práce; umřel dne 7. ledna r. 1908. Zprávy zemského archivu věnují mu pohrobní vzpomínku a v delším článku též bývalému řediteli archivnímu Frant. Dvorskému s podobiznou.

Jako I. svazek Zpráv, o němž Časopis náš pochvalný úsudek pronesl r. 1907, tak i tento II. podává pěkný obraz soustavné činnosti na vzornou úpravu zemského archivu a tím i na prospěch vědecké práce dějepisné o českých zemích. *F. A. Slavík.*

Příspěvky k dějinám soudu komorního království Českého I. 1526—1627, II. 1627—1783. Vydal Václav Schulz. Historického archivu České akademie císaře Františka Josefa č. 24. a 34. 1904 a 1909. Str. 180, str. 214.

Registra soudu komorního z doby jagellonské až po r. 1519 uveřejnil Čelakovský (Archiv Český, díly VII., X., XI., XII., XIII. a XIX.)[1]), a na něho navázal Schulz svými Příspěvky k dějinám soudu komorního od nastoupení Ferdinanda I. na trůn český až do zrušení soudu za císaře Josefa II. Registra komorního soudu tvoří tři skupiny vzájemně se doplňující: registra půhonná, do nichž zapisováno, kdo koho a z čeho poháněl, registra svědomí pro výpovědi svědecké a registra nálezová nebo vejpovědí. Zápisy tyto, obsahující mimo rozsudky též četné poznámky, týkající se zasedání soudního, sebral a uveřejnil Schulz v pořadě chronologickém r. 1904. Není pochyby, že registra nálezová budou pramenem prvního řádu při sepsání dějin komorního soudu, k nimž slibný počátek učinil již Čelakovský (Soud komorní za krále Vladislava II.). Uveřejnění register, sepsaných veskrze v jazyce českém a čítajících 206 čísel, ačkoli z některých let není zápisů vůbec, opatřeno jest zevrubným úvodem, v němž pojednal autor, opíraje se o sebraný právě materiál jako bezpečný základ, o předsednictvě soudu komorního, o přísedících radách královských, o příslušnosti soudu a o době zasedání jeho.

Předsedou soudním byl dle zřízení Vladislavova z r. 1500 nejvyšší hofmistr království Českého, kterého mohl zastupovati nejvyšší sudí dvorský (II. kniha, č. 20, 24), po roce 1627 stávalo se také, že za nepřítomného hofmistra předsedal nejstarší rada stavu panského (II. č. 29, 30), jindy dva nejstarší radové, z nichž jeden byl z rytířstva (II. č. 34), někdy i nejvyšší komorník (II. č. 35). Všichni úředníci zemští setrvali v úřadě svém až do smrti, od vydání Obnoveného zřízení zemského úřadovali však toliko 5 let. Kdo chtěl býti v úřadě ponechán dále, musil o to žádati. (II. č. 41, 59, 122, 125, 141). Počet přísedících nebyl nikdy ustanoven přesně, ale počet 20 radů byl v l. 1526—1627 celkem normální, třeba že počet účastníků kolísal mezi 5—28. O příslušnost komorního soudu bývaly spory, poněvadž nebyla nikdy vytčena určitě a přesně, působnost soudcovská byla nepopěrná a týkala se s počátku všech zemí koruny České. — Stavové moravští nebyli s tím arciť spokojeni, nesouce těžce osazování soudu vý-

---

[1]) Palacký uveřejnil část register z l. 1471—1479 ve IV. díle Archivu Českého.

hradně šlechtou, usedlou v Čechách, až docíleno bylo smírného narovnání smlouvou mezi stavy obou zemí r. 1611, vedle níž žádná pře z Moravy neměla se potahovati více na soud komorní. Komorní soud měl zasedati v l. 1526—1533 dvakráte do roka, v dalších letech nepřetržitě a odtud do r. 1627 čtyřikráte za rok po dvě neděle. Ve skutečnosti pro nahodilé různé překážky nezasedal tak přesně ani pravidelně, podobně to platí, i pokud se týká doby zasedání. Mnohdy bylo nutno prodloužiti zasedání o 2—3 dny, jindy o dalších 14 i více dní, ale mohlo se tak státi toliko za souhlasu panovníkova (č. 154, 159, 161, 171 a j.).

V knize druhé, vydané po přestávce více jak čtyrleté, podává Schulz sbírku listin, týkajících se soudu komorního v třetím a posledním období jeho: od vydání Obnoveného zřízení až do zrušení soudu za císaře Josefa II. Listinám, jichž uveřejněno celkem 200 — škoda ovšem, že z celé řady let nezachovalo se dokumentu ani jediného — předeslán jest dlouhý úvod, v němž shrnul spisovatel výsledek badání svého, ačkoli místy leccos opakoval z úvodu práce první. Nového dovídáme se asi tolik: Uprázdnil-li se úřad nejv. hofmistra, podávali kandidáti žádosti císaři, vynášejíce zásluhy své i předkův o dynastii a stát (č. 133, 148, 185, 194), dvorská kancelář podávala pak o žadatelích dobrá zdání, po případě doporučení.

Installace nejv. hofmistra příslušela nejv. purkrabí pražskému; význam installace tkvěl v tom, že dříve nemohl pravidelně předsedati na soudě komorním. Počet přísedících komorního soudu vzrostl časem proti stavu, jaký trval před r. 1627; slyšíme, že na př. kolem r. 1650 zasedali na soudě 32 páni a rytíři (č. 28), kolem r. 1697 dokonce jich bylo 40 (č. 88). Takový vysoký počet účastníků byl však jenom spíše na papíře, neboť radové účastnili se jednání soudního již s počátku 17. věku tak nepořádně a liknavě, že nejv. hofmistři nestačili si stěžovati u císaře, až naléhali přímo na panovníka, aby vysoké hodnosti zbavil aspoň nejnedbalejší na výstrahu (č. 75, 76, 79, 81, 88, 95, 96, 112, 156), což císař také skutečně učinil (č. 113). Ani tento prostředek nepomohl valně. Počet účastníků kolísal i dále, ačkoli s 32 klesl do r. 1756 na 20—7 (č. 143), tak že bylo nutno znova zakročiti proti nedbalcům. Aby bylo účastníků více, rozhodl Leopold I. r. 1695, že radové komorního soudu, zvl. jsou-li zároveň radami komory české, mají se zúčastniti

jednání soudního též ve věcech, týkajících se komory české (č. 80). Nejnižší počet přísedících ustanoven byl Obnoveným zřízením na 14, ale následkem přílišné liknavosti snížen byl r. 1773 na 9 i s předsedou (č. 162), roku následujícího stačila již přítomnost předsedova a 6 přísedících (č. 167), r. 1780 ustanoveno, že soud může platně rozhodovati za přítomnosti 5 členů předsedu v to počítaje (č. 181), až dvorním dekretem ze dne 4. dubna 1783 zrušen byl soud úplně. (č. 198).

Příčinou přílišné liknavosti radů byla nepochybně okolnost, že úřad ten byl toliko čestný; nasvědčuje tomu zvláště zpráva hofmistrova, že mu řekl kterýsi rada nedbalý přímo do obličeje, „wie sie es nicht gross achten thetten, indeme sie hievon ohnedis kein Emolumentum hetten" (č. 112). Rozumí se také, že nikterak nepřispívalo k vábnosti úřadu čestného, když uvalena byla naň r. 1677 taxa z výše 100 zl. Mimo to nařízeny byly r. 1771 (č. 157) zvláštní zkoušky nastávajícím radům komorního soudu a k tomu přistoupilo po roce nařízení (č. 158), aby dříve, než se podrobí zkoušce, vykonali radové praxi soudní a prokázali se zvláštním vysvědčením.

Určité stáří sice nebylo ustanoveno, ale nerad viděn byl rada příliš mladý, jak poznamenáno bylo za jisté příležitosti, „dass in Hinkunft keine solche junge Leute mehr als würkliche, sondern nur als supernumerari Räthe anzunehmen seien" (č. 173). Přes to, že účastníků bylo čím dále méně, nepřáli sobě úřadové, aby z téže rodiny zasedalo na soudě členů více, jak patrno z případu, kdy Jan z Golče jmenován radou s podmínkou — byl spřízněn s třemi bratřími z Golče, kteří byli již přísedícími —, že jednotlivých zasedání zúčastní se střídavě vždy toliko dva (č. 111). Pokud se týká jazyka, není nezajímavo povšimnouti sobě, kterak jazyk český uplatňoval se v zápisech úředních ještě za první polovice 17. stol. Za to však již za druhé polovice téhož věku šíří se němčina čím dále více, tak že již r. 1664 „nebyla žádná česká pře." V 18. věku stává se zápis český jenom výjimkou, a němčina ovládla úřadování veškero.

Listiny, z nichž některé pocházejí z téhož roku, jinde nemáme mnohdy na celou řadu let zprávy ani jediné, opatřil vydavatel registrem, poznamenav zároveň, kde jest originál listiny, při méně významných aktech spokojil se Schulz druhým registrem; temná místa nalezla stručného objasnění v poznámkách

pod čarou. V knize první najdeme 2 přílohy. První přináší „Přísahy předsedův a přísedících soudu komorního,“ druhá týká se „Soupisu register soudu komorního“, jehož některá nedopatření opravena jsou v díle druhém (stranka 24). Na konci druhé knihy jest v příloze podrobný „Přehled zasedání soudu komorního a výtahy z protokolů“, z nichž vysvítá, že se zachovaly protokoly jen do r. 1776; z let pozdějších se ztratily.

Nemile dotkne se čtenáře nápadná nedůslednost vydavatelova v transkripci české, píše-li jednou Šofman, a po druhé Šaffman (č. 32), nebo vedle sebe Schaffgotsch a Šafgoč (č. 148 a 149). Nenahlížíme, proč Schulz zahajuje druhou práci listem, kterým ukončil pojednání prvé; stačilo úplně připomenouti prostě, že přípis Ferdinandův — o tento běží — otištěn již dříve a kde. Opravdu záslužno jest, že obě práce opatřeny jsou dobrými rejstříky jak věcnými tak osobními a místními. Doufejme, že se nyní dočkáme záhy zpracování dějin komorního soudu od nastoupení Habsburkův až do zrušení jeho jako pokračování Čelakovského „Soudu komorního za krále Vladislava“. *Dr. H. Traub.*

Zpěvohry Smetanovy. Napsal Zd. Nejedlý. Sbírka přednášek a rozprav. Serie V. č. 5. Výbor Lidových přednášek c. k. české university v Praze. Red. prof. Dr. Fr. Drtina. V Praze 1908, str. 313. Za K 5·—.

Literatura o Smetanovi roste velice zvolna. Po milé, teplé knize O. Hostinského přichází právě po osmi letech neméně milá, teplá kniha Z. Nejedlého. Hostinský ve své knize podal jaksi bilanci toho, co učinil na obhájení Smetanových „myšlenek“ v době, která ho jednak nechápala, jednak chápati nechtěla (srovnej výrok Riegrův, str. 268). Úkolem pak knihy Nejedlého jest, přiblížiti Smetanu obecenstvu dnešnímu, a to i širším vrstvám.

Jest sice pravda, že zpěvohry Smetanovy jsou dosti známy, ale běží o to, jsou-li také pochopeny. A o to jde Nejedlému v řadě první. Vždyť dnes nejsou ani dosti dobře chápána tak často užívaná slova, že „Smetana jest pokrokový umělec“.

Ve zpěvohrách Smetanových uložena jest celá psychologie i aesthetika naší hudby dramatické. Odtud dlužno vycházeti a sem se stále vraceti: vždyť lze je poznati toliko ve vzájemné souvislosti i s jinými díly domácími i cizími. Třeba proniknouti tedy „opravdu“ až ke kořeni Smetanových zpěvoher. Ale jak? Na

tu otázku odpovídá Nejedlý takto: Předně rozborem zpěvoher, a zase v prvé řadě určením dramatického charakteru jedné každé. Máť každá Smetanova opera svůj zvláštní ráz, který se neopakuje v jiném díle jeho. Ale ke každé zpěvohře Smetanově dlužno znáti její pozadí historické. „Celé Smetanovo dílo má veliký význam pro všenárodní kulturu, každá jeho zpěvohra vedle své hudební ceny jest vždy důležitý historický fakt." A tu bez znalosti historického ovzduší, v němž se rodily zpěvohry tyto, nelze pochopiti kulturního jejich významu. Konečně každá z těchto zpěvoher je kusem Smetanovy osobnosti, kusem Smetany — člověka. To jsou v podstatě hlediska, z nichž Nejedlý vykládá veliké dílo Smetanovo.

Kniha jeho projevuje velikou znalost věci, pracována jest podle materiálu, a jak patrno z hořejšího, i novou methodou. Jsou to doplněné a na knižní vydání upravené přednášky, jež Nejedlý konal v universitní extensi s jara r. 1907. *J. P.*

Стефана Вербецнја Трипартитум (Tripartitum opus juris consuetudinarii regni Hungariae). **Словенски превод Ивана Пергошића из године** 1574. **Издао** Dr. **Карло Кадлец**. (Srbská král. Akademie v Bělehradě 1909.) 8⁰ st. CXXIV a 265.

Prof. Kadlec získal si nemalou zásluhu prostudováním a konečně vydáním Tripartita Štěp. z Vrbovce v charvátském překladě Pergošičově. Právní tento kodex jest velice důležit, neboť jest v něm sebráno zvykové i legislativní právo uherské a charvátské šlechty ponejprve do celku řádně upraveného, a jest k němu přidáno třeba jen skromnou měrou právo městské a selské. K výkladům o obecném soukromém právo uherskocharvátském připojeno jest civilní právo formální (soudní řád), několik ustanovení týká se práva ústavního, pak správního a trestního. Tyto částky jsou pouhým doplňkem ku právu civilnímu. Dílo toto dalo by se srovnati — ač ho nedostihuje — se slavným sborníkem Viktorina Kornela ze Všehrd: O právích, súdích a dskách země České Knihy devatery, kdež rovněž v jedno sebráno a ovšem mistrovsky vyloženo zvykové právo české šlechty. Formálně dělí se kodex Verböczyův ve tři části a prolog, tyto pak v tituly (všech 272).

Již r. 1902 prof. Kadlec vydal v Rozpravách České akademie přísně vědecký rozbor a výklad soukromého práva uherské

a charvátské šlechty podle „Tripartita“,[1]) v kteréžto práci více než třetinu zabrala vědecká kritika a podrobný rozbor tohoto kodexu, mnohokráte vydaného a podnes pro historii práva v Uhrách a v Charvátsku nadmíru důležitého. Kadlcovy výklady jednotlivých stránek a složek práva uherskocharvátského jsou nejen velmi důkladné a založené na úplné znalosti dávného i dnešního stavu právního, nýbrž jsou v nich ustavičné odkazy k slovanskému právu a právním zvyklostem slov. národů, pokud se nám o nich dochovaly zprávy, aby jednak ukázala se spojitost v některých zvláště důležitých částech, jednak aby se staly srozumitelnějšími řády uherské. — Také lze „Tripartitem“ osvětliti nejednu podrobnost práva slovanského, jinde nedosti jasně dochovanou, neb rozšiřuje se zorný úhel při posuzování toho kterého právního fakta, nebo ukazuje se konečně, jak jisté právní zvyklosti a obyčeje vznikají stejně na rozličných místech a u rozličných národů, jsouce sociálněpsychologickou složkou jejich právního bytu. Jen prohledněme, jak se nám jeví na př. rodinný nedíl v „Tripartitu“.[2])

Překlad „Tripartita“, vydaný r. 1574 Ivanem Pergošičem není doslovný, nýbrž Pergošič — sám právník — mnohou kapitolu pozměnil, mnohou po svém vyložil a neřídil se přísně předlohou, takže práce jeho jest i po této stránce zajímava. Také užíval při práci maďarského překladu Blažeje Vöröse (1565), a poněvadž již Verböczyova latina je prosáklá maďarštinou, přirozeně tím trpí i charvátský překlad. Ale přes to jest jazykově velmi důležit. Pokud mluvíme při něm o charvátštině, jest tu nářečí kajkavské, avšak není ryzí, nýbrž silný sklon má k slovinštině leksikálně i tvarově, neboť jest pořízen vlastně v jazyce, jakým mluvilo se v Mezimuří, kde slovinština prosakuje charvátštinu. Proto sám Pergošič nenazývá překladu „charvátským“, nýbrž „slovanským“. Řeč kodexu důkladně probral v kap. VII., prof. J. Polívka po stránce orthografickohláskoslovné i tvaroslovné, čímž vydání získalo nemálo.

---

[1]) Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. Napsal Dr. K. Kadlec. Rozpr. České akademie etc. v Praze 1902, 8° str. 307.

[2]) Jasný a bystrý rozbor podává K. ve Verböczyově Tripartitu etc. III. odd. (235–262) pod záhlavím „O rodinném nedíle“.

Vydání pořízeno diplomaticky dle nejdůležitějších tisků, jež K. seznal na vědecké cestě po Uhrách a po Charvátsku. Poněvadž Kadlec déle než 10 rokův obíral se touto prací a poněvadž má vedle vynikajících vědomostí právnických a historických i neobyčejnou znalost jihoslovanských jazykův a dobrou znalost maďarštiny, podává nám edici vzornou. K dílu přidán jest slovník obsahující výklad slov zvláštních, vlastních a zejména právních terminův a vazeb. Je to práce neobyčejně důkladná a byla jistě velice pracná, neboť řada slov i vazeb přejata v překladě — jak jsem se již zmínil — z latiny, maďarštiny i němčiny a vlaštiny, při čemž podlehla změnám hláskoslovným, jichž nelze postihnouti na prvý ráz, a třeba veliké opatrnosti a bystrého soudu při ustanovování původního znění (na př. majur — Maierhof; valovati — vallani; kaniti — ingannare a j.).

Bělehradská Akademie získala si opravdovou zásluhu o slovanskou právní historii vydáním tohoto díla, jež prof. Kadlec odevzdal jí zcela nezištně, vzdav se honoráře na prospěch tisku. Spis ten budiž vřele doporučen studiu našich právníků, historikův i slov. filologův.

Vavř. Jos. Dušek.

Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik. Napsal Vladimír Mažuranić. Sv. I. Nákladem Jihoslovanské akademie v Záhřebě 1908. Stran 176.

Uvážíme-li, že Charváti nemají ani politické historie jasně a přesně zpracované, a že v právní historii je vykonáno u nich pramálo, je podnik sestaviti slovník historicko-právní jistě silně odvážný a svědčí o značné čilosti jak spisovatele tak i jihoslovanské akademie. Je známo, že my máme pouze na svou dobu velmi dobrý, nyní však již valně zastaralý Brandlův Glossář, a Jirečkovo Prove, které přihlíží více k právům ostatních národů slovanských, nežli k českému. Při dnešním zpracování právních dějin bylo by lze podobné dílo u nás vydati dosti snadno. Ne tak snadno bylo to Mažuranićovi, který značnou částí hesel byl nucen teprve zpracovati různé otázky právní historie charvátské po prvé. Jsou proto některá hesla malými dějinami vývoje toho či onoho pojmu neb instituce. Tak vylíčeny z ústavy obšírně ban, banův soud, banovac (zástupce banův), úředníci provinciální bucarius a comes, ze soukromého práva bede (census annuus), baština souhlasná s naší dědinou. Z processu upozorňujeme na

hesla banus (Gerichtsbann), boj, božji súd, breve judicium, z trestního práva babanje podávající přehled čarodějství, bijenje (verberatio) blud zahrnující v jediném pojmu naši sodomiji, incest, sacrilegium, stuprum, fornicatio, lenocinium a adulterium. Pro sociální poměry jsou důležita hesla barun, člověk, čast (čest), bratstvo. Heslo crkva podává vlastně stručné dějiny náboženské. Zajímavé jest i heslo boží mír.

Probíráme-li se částí slovníka dosud vydanou a obsahující písmena A—Č, je nápadno, že velmi mnoho právních označení a také mnohé zařízení samo je vzato z tureckého. Namátkou uvádíme pouze s počátku: Agara, amaldar, amanat, aranbaša a j. Také vlivy z Německa jsou patrny, ač vlivy římského práva převládající mnohem více.

Slovník je založen široce, všechny význačné prameny charvátské jsou excerpovány a v hesla sestaveny pečlivě. Doufáme, že p. spisovatel bude rychle pokračovati v tomto význačném a také na srovnání s českým právem velmi důležitém díle.

Dr. J. Kapras.

Geschichte der österreichischen Revolution im Zusammenhange mit der mitteleuropäischen Bewegung der Jahre 1848—1849. Napsal Josef Alexander sv. p. Helfert. I. sv. 1902(?), II. sv. 1909.

Jest vskutku více než podivuhodno, že muž u věku 89 let projevuje ještě tolik činnosti duševní i tělesné, že jest schopen vědecké práce. Neúnavný Helfert k velkolepé řadě[1]) literárních prací, vyvážených většinou z doby 1848, a vyzbrojen znalostmi poměrův a věcí, jako nikdo jiný z historiků žijících, přikročil poslední dobou k vypsání revoluce rakouské v souvislosti s hnutím středoevropským až do vypuknutí říjnové revoluce vídeňské. Nová tato práce Helfertova stává se cenným úvodem k životnímu dílu jeho „Geschichte Österreichs vom Ausgange des Wiener Oktoberaufstandes 1848“. Vydanými dosud dvěma svazky neobsáhl Helfert zjevů všech až do měsíce října, jak měl v úmyslu, nýbrž vylíčil dějiny revoluce rakouské toliko až k prvým dnům červnovým, právě až po příchod poselstva českého do Inšpruka. Na vypsání událostí všech do revoluce říjnové bude třeba ještě dílu třetího, k němuž má již autor, jak se dovídáme

[1]) Viz jeho „Sechzig Jahre im Staatsdienst und in der Literatur“ 1902.

v předmluvě k druhému svazku, připraveno téměř všecko, vypracovanou pak část mnohem větší.

Celá třetina prvního svazku vyplněna jest líčením situace předbřeznové, pohříchu nenalézáme tu, ačkoliv jest p. Helfert historik národnostně nepředpojatý, ani zmínky o poměrech českých. I v části druhé, kde vykládá o hnutí únorovém a březnovém, odbývá spisovatel události pražské toliko na dvou stranách na úkor poměrů vídeňských. Neradi postrádáme zvláště na památné schůzi z 11. března účasti Braunerovy při formulování požadavků státoprávních (I., str. 160), jakož i neprávem pominuta jest významná akce petiční a výsledky obou deputací českých ve Vídni.[1])

Rozhodně výše stojí svazek druhý, třeba že autor nepoužil zúplna literatury ani zpráv, publikovaných na rozličných místech. Hlavní cena knihy záleží ve výstižném podání vlády Pillersdorffovy a pobytu císařského dvora v Tyrolích, opřeném o zprávy dotud nepublikované.

Volbám do Frankfurta věnoval autor místa s dostatek, škoda jen, že pominul mlčením významné vystoupení Palackého z 11. dubna k vorparlamentu a že nezmínil se ani slovem o passivitě Čechů moravských. Křivě posuzuje Helfert hnutí české za spojení s Moravou, jakoby v Čechách hledali pomoci, chystajíce se k boji (s kým?), ano, jest obecně známo, že to bylo hnutí eminentně národní. I jinak odbyl autor významné toto hnutí národní na Moravě (viz referentovo pojednání „Moravané roku 1848 . . .“ v tomto časopise r. 1907), zmíniv se povrchně toliko o adresse Riegrově a odporu Pražákově na sněmě moravském.

Srovnává se se skutečností Helfertovo tvrzení, že se ve Vídni zdráhali vyhověti žádosti české a poslati do Prahy arciknížete Františka Josefa k vůli „poměrům v zemi rozčilené ve všech jejích částech“? (II. 57). Zde bylo na místě upozorniti na žádost, vyjádřené Havlíčkem v Národních Novinách, aby mladý arcikníže poslán byl do Prahy jako místokrál. Za to obšírně a pěkně vypisuje Helfert slavnost sbratření ve Stromovce 25. května.

---

[1]) V prvním svazku v 9 kapitolách vylíčil Helfert revoluci rakouskou od ledna až do polovice března, pokračování věnována jest kniha druhá, nepoměrně silnější, mající 382 str. proti 236 str. knihy prvé.

Jako se spisovatel nespronevěřil starým sympathiím k bývalému šéfovi svému Lvu hr. Thunovi (II. 277), tak projevuje nepokrytě odpor svůj k radikálům. Nelze přece dobře uvěřiti přes střeštěnost a ukvapenost Arnoldovu a Fričovu, že by byli vtrhli do shromáždění německého, čítajícího na 200 osob, aby je rozbili se slovy: Konečně Vás máme pohromadě, němečtí psi! (II. 276), dva lidé proti takové přesile. Antipathii k radikálům dává se autor unésti potud, že věří povídačkám, které se kolportovaly po Praze na zostuzení radikálův. Kdyby byli opravdu něco podobného zamýšleli vůči Thunovi — nedosti na tom, že prý vyhrožováno Thunovi svržením s okna, kdyby nepovolil zřízení prozatímní vlády,[1]) vykládá zcela vážně o nabroušené dýce, která měla Thunovu životu učiniti konec! — lze věřiti, že by se byli veřejně a předem pochlubili úmysly svými? Nesrovnává se s pravdou, že generál Windischgraetz byl opět generálním velitelem v Praze za druhé polovice května (II. 269), když víme odjinud (na př. Denis: Čechy po Bílé Hoře, str. 268), že převzal velitelství pražské teprve 5. června. Hlavní chyba tkví v přílišné ztrnulosti autorově, jevící se neznalostí nových publikací českých, jako jsou kromě Denise Rieger, Tobolka (Slovanský sjezd), Maršan (Čechové a Němci a boj o Frankfurt) a j.

S neznámými namnoze dotud podrobnostmi, založenými na sděleních ústních i rukopisných, líčí Helfert tajný útěk rodiny císařské z Vídně do Tyrol. Karakteristická zajisté pro osobnost Ferdinandovu je okolnost, že neměl tušení, kam ho vlastně vezou. Namluvili mu, že se jede rozloučit s matkou, která má v úmyslu uchýliti se na letní pobyt do Solnohrad. Jest přímo nepochopitelné, jak mohlo zůstati ministerstvo Pillersdorffovo po útěku dvora do Tyrol, o němž nemělo nejmenšího tušení, když na př. arcikníže František Karel, bratr císařův, zval diplomatické zástupce cizích států na stranu dvora do Inšpruka přímo, protože se obával, „kdyby šlo pozvání rukama ministrů, mohli by je ministři potlačiti“ (II., 286). Celkem lze říci, že ani po vydání Friedjungova díla „Österreich von 1848—1860“ není práce sv. p. Helferta zbytečna, protože se namnoze výhodně doplňují.

---

[1]) Helfert mluví důsledně o prozatímní „radě vládní“.

V dodatku připojil Helfert některé dokumenty z doby revoluční: Protesty a adressy polské k Pillersdorffovi, několik slov o kollegiu nobilium v Brně jako příspěvek k životopisu Radeckého, akta o vyslání poselstva maďarského k parlamentu Frankfurtskému, několik listů spřízněných rodin Pillersdorffů, Wilczkův a Chorinských o pohnutých událostech vídeňských, v nichž poznáváme Pillersdorffa jako dobrého člověka a milujícího otce, dále několik nových dokumentů o cestě císařské do Tyrol a listy Pillersdorffovy a arcik. Františka Karla k Frant. hr. Stadionovi ve Lvově, cenné některými podrobnosti na posouzení neblahých poměrů vídeňských. Záležitostí českých dotýká se toliko list Pillersdorffův k ministru orby Doblhoffovi, který dlel společně s Wessenberkem jako zástupce vlády u císařského dvora v Inšpruce (II. 351). Pillersdorff vyslovuje se ostře proti „nápadnému kroku odloučení (Absonderung) Čech“ (míněna prozatímní „rada vládní“) a žádá zástupce ministerstva u dvora, aby působil proti deputaci české, kterou představovali Rieger a Nostitz jménem Národního výboru. V příloze deváté nalézáme vyřízení zemské petice české, a to návrh královského reskriptu na sněm zemský s datem 4. června a s podpisy obou zástupců českých, týkající se svolání slíbeného sněmu zemského, dále návrh na nejv. vyřízení nejponíž. rozkladu presidenta českého gubernia z 29. května, datovaný z 5. června a opatřený podpisy obou delegátů českých, jímž potvrzují se dodatečně všechna opatření guberniálního presidenta a vymezuje se přesně pravomoc nového místodržitelstva s arciknížetem Františkem Josefem v čele, a konečně doporučení obou ministrů, dlících u dvora, k císaři za rychlé svolání povoleného sněmu českého.

Rejstřík jmenný týká se toliko svazku druhého, knize prvé tedy rejstřík chybí vůbec. Přejeme sympathickému autorovi i sobě od srdce, by mu bylo dopřáno dokončiti ještě poslední díl revoluce rakouské a dočkati se tak dokonání celého díla.

Dr. H. Traub.

Slavisches etymologisches Wörterbuch. Von Dr. Erich Berneker, Professor an der deutschen Universität in Prag.[1]) Sv. 2. II. řady „Indogermanische Bibliothek“, vydávané Dr. Hermannem Hirtem a Dr. Wilh. Streitbergem. Vychází v seš.

[1]) Nyní ve Vratislavi.

(dosud 1.—3.[1]) a — dvigają), str. 240. V Heidelberce, nákladem C. Wintrova universit. knihkupectví. Sešit za 1·50 M.

Potřeba nového etymologického slovníka slovanského pociťovala se stále důtklivěji nejen z příčiny vnější, že *Miklosichův* proslulý *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* z r. 1886 jest rozebrán, nýbrž zejména proto, že rychlý pokrok jazykozpytu srovnávacího i slovanského vyžadoval nezbytně nového zpracování látky. Vždyť na př. Hirtův epochální spis „Der indogermanische Akzent“ vyšel až r. 1895!

Své zásady vykládá Berneker ve Vorbemerkungen na str. 1.—7. Řídil se účelem své knihy, která, jak z umístění jejího v Indogermanische Bibliothek jest patrno, věnována je především začátečníkům. Kromě slov ryze slovanských, která jsou kmenovým majetkem všech Slovanů, pojal do slovníka též slova cizí, u Slovanů zdomácnělá (Lehnwörter), pokud budí zájem stránkou jazykovou, dějinnou nebo kulturně historickou. V tisku rozlišena taková slova tím, že jejich hesla tištěna jsou kursivou. Hesla u slov domácích rekonstruována ve formě praslovanské mimo přízvuk, který není označován. Reflexe v jednotlivých jazycích slovanských podány ve znění novém, zřídka starším; tvary starší a dialektické jsou připojeny jen výjimkou. Ve starobulharštině rozeznává na rozdíl od Miklosiche správně vlastní slova stbulh. od slov původu mladšího, jako ruskocírkevněslovanského atd. Ruské doklady píše v azbuce.

Na rekonstrukci praslovanských hesel použil některých jiných značek než Miklosich; zejména píše ę ǫ (nikoli ą!) místo -en-, -em-, -on-, -om-, ь ъ za ĭ ŭ, ьr, ьl za er, el = indoevropskému r̥ l̥; palatální l, r, t, d označuje ’ místo j, tedy at’e = stbulh. ašte, vol’a adp. V násloví píše ezero, asenь *bez* j.

Uváděje obdoby z jazykův indoevropských neobmezuje se na parallely zjištěné, nýbrž připojuje tu a tam i hypothesy.

Jak obrovský materiál zpracoval Berneker, vysvítá ze seznamu pramenů na str. 8.—18.; jest tu uvedeno na 230 knih a časopisů, z nichž mnohé znamenají malé knihovny, jako Jagićův Archiv, Listy Fil. a j. Z českých badatelů pominut Janko (srovnávací studie v Národopisném Věstníku), z ruských podle Meilleta (Revue Critique 1908, 264 n.) Ilьinskij. Na str. 19.—20.

[1]) Pro referát mohl jsem použiti pouze seš. 1.—2.

uvedeny zkratky 106 jazykův a nářečí, z nichž jsou čerpány doklady.

Veliký rozdíl mezi slovníkem Miklosichovým a Bernekrovým jest především ve výběru látky. Berneker totiž vyloučil značnou část hesel Miklosichových; tak jen při a- přes padesát. Miklosich pojal do svého slovníka velikou přítěž slov, která byla do stbulh. přejata z řečtiny často s nepatrnými změnami hláskovými, pro ostatní jazyky slovanské pak jsou bezvýznamná (sr. afedronъ, alamaninъ a j.). Ovšem i Bernekrův výběr cizích slov je dosti subjektivní, neboť uvádí i slova, vyskytující se v jediném jazyku slovanském. Tak uvádí české bít či bíta = německy biute, beute, slovinské abota z dialekt. korutan. anfǫ̃lt (einfalt) — toto snad proto, aby opravil výklad Miklosichův (podle Miklosiche ze sthn. apah = verkehrt).

Vývoj jazykozpytu slovanského vedl někde k jinému zařazení materiálu. Hesla Miklosichova alkati, alnь atp. zmizela, ježto srovnání českého lačný, staroslovanského alkati, ruského alkatь, českého laň, staroslovanského alnьja ukazuje na praslovanské násloví olk-, oln-. Místo hesel bači-, bada- nalézáme ačą, ačiti; adają, adati, neboť polské baczyć, české badati vzniklo dekomposicí z původního ob-ačiti, ob-adati. Předpokládané ačiti odvozuje Berneker pěkně z * ōqu̯-, z něhož je řecké *ὤψ* oko, perf. *ὄπ-ωπα*, kdežto zočiti je z km. ŏqu̯-.

Rozumné omezení látky umožnilo Bernekrovi zevrubnější výklady slov. U Miklosiche většinou za praslovanským heslem následují doklady ze slovanských jazyků s lakonickým výčtem obdob z jiných jazykův indoevropských bez podrobnějšího výkladu o vzniku slova a předpokládané příbuznosti. U Bernkera zpravidla každý článek skládá se ze dvou částí: v prvé podává se praslovanské heslo a doklady z jazyků slovanských, v druhé výklad s hojnými parallelami indoevropskými a odkazy k příslušné literatuře. Tím umožněna čtenáři kontrola výkladu a další poučení. Berneker k parallelám slovanským i cizím připojuje vždy překlad, kdežto Miklosich podává je často bez německého vysvětlení, ačkoli jejich význam nebývá vždy týž jako příslušného slova slovanského. Tím vším nabyly články o jednotlivých slovích u Bernekra mnohem většího rozsahu; sr. na příklad abьje (u M. řádek — u B. 14 řádek, céd'ǫ̃ u M. 10 řádek — u B. 34 atd.).

Vykládaje slova přejatá, Berneker rád předpokládá germanské (německé) prostřednictví, ač nejsou vždy pro to nutkavé důvody. České berla jest latinskému ferula jistě stejně blízké jako staroněmecké ferala. Těžko lze chápati, proč by čes. biřmovati musilo býti ze střněm. firmen, nikoli přímo z latinského firmare; vždyť Čechové i Němci čerpali z téhož jazyka církevního — z latiny. České barchan pak dokonce přímo ukazuje na střlat. barchanus, nikoli na střněm. barchāt!

Zásobu slovní, aspoň pokud se týče češtiny, vyčerpal Berneker svědomitě. Srovnal jsem písmě b- se Stč. slovníkem Gebauerovým a shledal, že nebylo pominuto ani jediné důležitější slovo. Pouze drobnosti bylo by možno doplniti. Při beseda neuvedeno staré besada. Masc. bít jest tvar předpokládaný, kontext připouští též fem. bíta. K iter. — bivati od bьją, biti (str. 117) náleží stč. bivcě vražedlník (z bivьca). Blesk**o**t nenáleží k blьsk- (str. 63), nýbrž k blěsk- (str. 60). Při jméně bratr opominuto čes. brat. U jména brk (str. 119) neuveden význam let, jehož se týkají slovesa brčěti, brkati, brknúti. K parallelám uvedeným pod heslem áldov náleží též morav. haldamáš, které jako srb. aldomaš, uherskorusín. odomaš, odpovídá maď. aldomas = litkup. Někde nalézáme vzdálené parallely, kde jsou po ruce bližší; naše bota, bot je jistě — podle Gebauera — ze středolat. bota, botus, nikoli až z francouz. botte. Připomíná-li se při slově altyn, které původně značilo minci zlatou a nyní znamená v ruštině jen stříbrnou, podobné zhoršení mincí francouz., ital. a španěl., jistě byl by vhodnější parallelou náš zlatý a zlatník.

Zřetel k začátečníkům způsobil, že slova, odvozená od různých stupňů téhož kmene, nejsou stejně zařazována. Čes. brh = chyše nalezneme na př. pod bergą, kdežto bič má své heslo a není ho při slovese bьją ani vzpomenuto. Podobně jsou odloučena slova bredą a brod a j. Způsob Miklosichův, který různé stupně téhož kmene spojoval pod týmž heslem, jest zajisté etymologicky správnější, Bernekrův praktičtější.

Úhrnem poskytuje B. mnohem více poučení než Miklosich. Při tom neobmezuje se jen na shrnutí dosavadních výkladů, nýbrž podává často výklady nové, buď své, buď svých vědeckých přátel. Tak slovo báťa (batę), které Miklosich odvozoval z turečtiny maďarským prostředím (batya), pěkně vysvětluje jako hypokoristikon z bratr, sesiluje tento výklad podobnými hypo-

koristiky german., kde zmizelo také -r- (norv. boa = bror, bruder a j.). Touto mimořádnou změnou odloučilo se báťa od slova bratr a nabylo významu něžného oslovení i pro otce. Při slově brambor vedle známého výkladu Matzenauerova z Brandenburg podává novou domněnku Leskienovu, že snad česká a podobná bulh. slova opírají se o němec. grundbirne, dial. grumbīre. Ale z grundbirne-grumbīre je čes. grumbír — tak aspoň jsem slyšel jmenovati brambory u Ostroha.

Že takové nové výklady neuspokojí vždy, jest přirozeno, ale nabádají ku přemýšlení a dávají často podnět k pokusům novým, lepším. Velice pochybný, třebas efektní, zdá se mi výklad slova ašutь, stč. jěšutь marnivost (k tomu náleží stč. osob. jm. Jěšitbor a místní Ješitbořice-Šitbořice). Základem prý je přídav. jméno šutъ = bezrohý, což prý znamenalo pův. nepotřebný; z výrazu otъ šuti, pro něž jest předpokládati subst. šutь, vzniklo ošuti, ošutь a náslovným zdloužením (j)ašutь. Takové výklady ukazují nejlépe, jak i v nejpřísnějších spisech vědeckých předpoklady jsou stále ještě bohatým zdrojem etymologií.

Pavel Váša.

Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache von A. Leskien, Professor der slavischen Sprachen an der Universität Leipzig. Vyšla jako 1. číslo 1. řady nové „sbírky slovanských učebnic a rukovětí“, vydávané A. Leskienem a E. Bernekrem. V Heidelberce 1909. C. Winterovo univ. knihkupectví. 8⁰, za 5 M.

Tato nová mluvnice jazyka starobulharského je milým dokladem rozvoje studií slavistických v Německu. V nedlouhé době devíti let jest to již třetí[1]) mluvnice nejdávnějšího spisovného jazyka slovanského, v němž bratří Konstantin a Methoděj našim předkům hlásali evangelium.

Mluvnice podobně, jako autorův Handbuch, nepodává úplného obrazu jazyka starobulharského (= stb.); ze skladby připojena jen nauka o videch slovesných (str. 213—231), ostatní části její vyhrazeny jsou pro zvláštní svazek — napíše jej W. Streitberg — hlavně proto, že při skladbě nelze se obmeziti na památky přesně starobulharské. Od Handbuchu liší se nejen

[1]) Roku 1900 vyšla Vondrákova Altkirchenslavische Grammatik, 1905 4. vydání Leskienova Handbuchu téhož jazyka.

jiným uspořádáním a zpracováním látky, nýbrž zvláště obšírnějším hláskoslovím a nově přidaným kmenoslovím (část II., str. 69—102). Textů neobsahuje, doklady podány mimo nepatrné výjimky v transkripci. Kniha jest psána především Neslovanům, jak patrno na př. se str. 104, kde jsou pokyny na rozeznání rodu.

Obšírný úvod (str. IX.—LII.) poučuje v 23. kapitolách o všech otázkách, týkajících se stb. památek. Z různých názvů jejich jazyka — v památkách samých nazývá se slověnьskyjь językъ — Leskien pokládá za nejsprávnější „starobulharský“, poněvadž správně vystihuje jazykovou příslušnost. (Kap. I.) Kap. II.—XIII. osvětluje historické otázky, plynoucí z působení slovanských věrozvěstů Konstantina a Methoděje na Moravě. V kap. XIV. a XV. ukazuje se na nesprávnost ano paradoxnost Miklošičovy theorie o panonskoslovinském původě nejstarších pramenů jazyka stb. Jazyk sám, jediné možné kriterion, svědčí zřetelně pro původ bulharský. Charakteristické střídnice št, žd za * tj, kt, gt, dj — sr. svěšta z * světja, noštь z * noktь, mežda z * medja — má kromě starých památek pouze bulharština, kdežto ani v nejstarší památce slovinské ve Frisinských zlomcích není po nich stopy. Dvojí písmo stb. hlaholice a cyrillice jest předmětem dalších čtyř kapitol. Původ obojí abecedy jest týž: z řecké majuskule vznikla čitelnější cyrillice, z běžné a tím nezřetelné minuskule 9. st. odvozena hlaholice. Pro starší původ hlaholice svědčí jasně tři důvody: 1. Konstantin nepochybně přinesl na Moravu hlaholici, neboť starobylé Kyjevské listy, památka ritu latinského a tudíž západní, jsou psány hlaholicí; 2. žáci Konstantinovi přinesli do starého Charvátska a na ostrovy dalmatské slovanskou liturgii a bohoslužebné knihy těchto Charvátů byly a jsou hlaholské; 3. stb. památky písma hlaholského jsou jazykem starobylejší než památky cyrillské. Písemnictví stb. (kap. 20—21) jest ryze církevní a překladové. Překlady z řečtiny bývají tak doslovné, že bez řec. originálu jsou až nesrozumitelné. Vlastní památky stb., v nichž ještě se rozlišují nosovky ą ę, jsou vypočteny v kap. XXI. Od st. XI. (kap. XXII.) vnikají do jazyka spisovného živly z mladších jazyků národních, čím se vyvíjejí trojí památky církevněslovanské: středobulh., srbské a ruské. Vyjmenovány jsou na str. 48 n. Kap. XXIII. obsahuje seznam hlavních pomůcek na studium starobulharštiny.

Mluvnice skládá se ze tří částí: z hláskosloví, kmenosloví (jmenného) a tvarosloví. Hláskosloví rozděleno jest ve dva oddíly: v prvém (§ 1.—35.) probrány jednotlivé hlásky, a osvětlen jejich poměr k jazyku praslovan. a indoevrop., v druhém (§ 36.—59.) objasněny změny hlásek sdružených. Pro vývoj samohlásek ve stb. nejdůležitější jsou změny nosovek a polohlásek. Nosovky ą, ę časem jednak se zaměňují (na př. plačęšti m. plačąšti), jednak mění v hlásky ryze orální, tak že za ą nastupuje u nebo o, za ę e (na př. potь m. pątь). Rozmanitým změnám podlehly polohlásky ъ, ь: především se spodobují, a to ъ před měkkou slabikou v ь, ь před tvrdou slabikou v ъ (na př. dьvě, ale dъva, tъma m. tьma), časem pak buď odsouvají (zvl. na konci slova) nebo nahrazují plnými samohláskami (v nitru slova); na př. denь, t. j. den m. dьnь atp. Odsutím ь po j. nabyla stb. dvojhlásek; sr. kraj (1 slab.) ze staršího krajь (2 slab.). V této části (§ 24.) nevzpomenuto staršího odsouvání ъ z předložek ve složeninách, o němž jest řeč teprve v § 58., II.; na př. išteznąti z * izъčeznąti. V Handbuchu,[1]) tuším správněji, výklad o těchto změnách podán na témž místě (sr. § 16., 17.).

Změnami hlásek sdružených zasažen byl hluboce původní stav souhlásek praslovanskych. Jimi vznikly také skupiny št, žd pro stb. tak charakteristické. Leskien vykládá je (str. 39) podobně jako Vondrák, V. G.[2]) I. 276 z * š'ťš', ž'ďž', odkud podle známého pravidla druhá sykavka musí odpadnouti. Postup změn byl pak tento: z * svět-ja povstalo * svěťš'a, epenthesí š * svěš'ťš'a, a z toho historické svěšta. Stejným postupem vzniklo z * dj ďž', ž'ďž' a ž'ď (žd). Že při praslov. tš (č) z kj nevyvinula se podobná epenthese š, vysvětluje se jinou artikulací. K témuž výsledku, ač jinou cestou, vedlo sdružení pův. sk, zg se samohláskami palatálními; sr. vo*št*anъ z * vosk-ěnъ. Předpokládaný vývoj hláskoslovný (sr. str. 43) byl dosti složitý: z * sk vzniklo sč, tj. sťš', spodobou s šťš', další spodobou š'ťš', a podle připomenutého zákona š'ť. Sr. též Vondrák, V. G. I., 264 n. Obtížnější jest výklad změny * kt v št (sr. str. 56). Podle **Vondráka** I., 270 dalo * kt dvojici ťť, která se zjednodušila v ť, podle Leskiena k se pouze palatalisovalo (ќť) a způsobivši silnější palatalisaci ť — takovou

---

[1]) 2. vydání z r. 1889.

[2]) Vergleichende slavische Grammatik I., II. Gottinky 1906, 1908.

jako ve skupině tj — se odsulo. Dosud uváděla se také změna * cht v št, ač jest pro ni jen jeden příklad vrěšti mlátiti. Ale Leskien na uv. m. soudí, že vrěšti není pro stb. dosti ověřeno,[1]) a srb. vréci vykládá analogií podle péci.

l epenthetické při retnicích v nitru slova (na př. zemľa, č. země) L. nepokládá za psl., nýbrž vychází z pův. p̑i̯, m̑i̯, atd. nebo p̑, m̑ atd. (str. 40). Podle Vondráka V. G. I., 286 n. jest l i tu praslovanské, v západoslov. jazycích vymizelo však analogií podle tvarů, v nichž se nevyskytalo (sr. stb. tr̥piši vedle tr̥pľą).[2])

Obtížný jest výklad koncových slabik s -o-. K oblíbenému výkladu Fortunatova, že slovo, dělo mají své o podle nám. to, poznamenává L. (str. 50), že spíše z pův. slovos vzniklo slovo a jemu že se přizpůsobilo dělo z pův. dělъ (ъ z * -om). Výklad tento jest možný, ale nesmí se zapomínati na nom. tokъ z * tok-os. Histor. tokъ bychom pak musili pokládati za akk. na místě nom.

Za praslovan ъr, ьr, ъl, ьl má stb. jako čeština r l samohláskové; památky píší sice průvodné ъ, ь, ale hlásky tyto se nevyslovovaly, nýbrž upozorňovaly čtenáře, že Р Л nemají výslovnosti souhláskové (str. 63). Že ъ, ь neměly tu platnosti fonetické, vysvítá z toho, že se místo nich nikdy neobjevují plné hlásky. Sr. stb. kr̥miti vedle krov̑ z pův. krъvь (-rъ- psl.).

Kmenosloví (§ 61.—83.) není roztříděno podle přípon, jako na př. u Vondráka I., 388 n. Leskien spojil slova příbuzného významu, odvozená rozmanitými příponami, ve skupiny, aby tak vysvitly určité typy slovní. Tento způsob hodí se výborně účelům školním, a proto ukázkou podávám Leskienovo roztřídění jmen podstatných. Obsahuje tyto skupiny: 1. nomina agentis na-teľь (prijateľь), -ьсь, fem. ьca, -ica; borьсь = bojovník, a porůzná na -jь: zъlo-dějь, -tajь: ratajь a -ь; medv-ědь; 2. jména, značící nositele vlastnosti na -ikъ, -ica: učenikъ = žák, -ьсь, ica: čr̥nьсь = mnich, čr̥nica = jeptiška, -ъkъ: pętъkъ; 3. jména pro zaměstnání na -aŕь (german. původu): vinaŕь,

---

[1]) Kořen jest vers-, pro stb. lze tedy předpokládati vrěsti.

[2]) l epenth. v nitru slova pro češ. předpokládá F. Černý, Morav. jm. místní, 39 pro jména jako Litovle, Davle atp.

-ьji: sądьji, -čьji; kъnigъčьji = písař; 4. jména národová, obyvatelská a třídní na -inъ : vojinъ (jen v sing.), -ěn-, -jan-: slověne = Slované; 5. jména pro nástroje: -dlo: ralo, -lo, -slo,: greblo = veslo, -to: vrata (km. vor-): 6. jména, značící dějiště: -ište: gnojište, -ьnica: žitьnica = stodola; 7. deminutiva a patronymika na ьcь, fem. -ьca, -ica, neutr. -ьce: oblačьcь ; jména jako otьcь (z * otъ) pozbyla již významu zdrobnělého; dem. na -k- v náboženských textech stb. jsou řídká; jména živočišných mláďat -ęt-: kozьlę; patronymika -ištь: robištь k robъ; 8. jména přechýlená: -a: zmьja had k masc. zmьjь drak; -ja: tьstь test, fem. tьšta; -yni: rabyni k masc. rabъ; -ica nejhojnější: vladyka-vladyčica; 9. nomina actionis zvláště hojná na -ьje : prošenьje atd. od každého slovesa, -ь, -a, -ja: gromъ ke grьměti, opona ku pьną, pęti, lъža ke lъgati, -ь: vědь = vědění, -tva: molitva atd., celkem 14 přípon; 10. abstrakta, odvozená rozmanitě ze jmen přídav. i podstatných; 11. jména hromadná na -ьje: dąb-ьje, porůzná na -ь: dětь = děti, -ьja: bratrьja, bratьja = bratří.

Podobně jsou rozdělena adjektiva na osm skupin. Způsob tento má ovšem též své nesnáze, neboť látka se vymyká někdy takovému třídění. — Je to patrno již z názvu první skupiny přídav. jm. („adjektiva bez určité hranice významové") a z dodatku (na str. 95), kde uvedeny jsou přípony, kterých nebylo lze zařaditi do předcházejících skupin významových. V II. dodatku sestaveny všecky přípony v abecedním pořádku.

Skloňování vylíčeno stručně, ale jasně (na 50 str.); naproti Handbuchu poznámky k jednotlivým vzorům jsou mnohem skoupější. Vzory jmen podstatných jsou uspořádány jinak než v Handb., podobně jako u Vondráka. Pády seřazeny jsou tak, že po akk. následuje instr., lok., vok.

-š v nám. vьsь (str. 141) nevykládá z ch, jako Vondrák II., 111, nýbrž z km. vьsjo-, od něhož jest na př. nom. vьša (ВьСѦ). Že z -sj- nevyvinulo se -š- jako v západoslovanštině, toho příčinou bylo -s- pádů se km. vьso-, které ovládlo.

Z přísloví zajímavá jsou číselná příslovce na -šьdy, která vznikla počítáním jména * šьdъ = chod; tedy dъva šьdy = dva chody, dvakrát; vysutím ь a assimilací vzniklo pak dvaždy, dvaždi atp.

S p o j k y a p ř e d l o ž k y podány jsou v abecedním pořádku (str. 162 n.); obšírnější výklad určen jest pro skladbu.

Pro č a s o v á n í podržel L. svou klassifikaci přes námitky, které se jeho soustavě činí právem.[1]) Obvyklé soustavě Dobrovského vytýká (str. 182 n.), že jest přežitkem z latin. mluvnice. Ani rozdělování tvarů slovesných na infinitivní a praesentní není prý správné, protože lze je provésti jen při některých skupinách (na př. dělati); jinde bylo by prý potřebí na správné roztřídění až šesti kmenů, na př. v II. tř., kde jsou kmeny: 1. dvigno-, 2. dvigo-, 3. dvigocho-, 4. dvigos-, 5. dvig-, 6. dvigną-. Leskien rozděluje slovesa na p ě t tříd podle kmene praesentního takto: I. tř. obsahuje slovesa s km. praes. *-e-*, *-o-* (u Dobrovského-Gebauera slovesa I. tř., vz. 1.—6., V., 3 berą — bьrati), II. tř. *-ne-*, *-no-* (též u Dobrov.), III. tř. *-je-* (u Gebauera I. 7, III. 1, V. 1, 2, 4, VI.), IV. tř. *-i-* (podle Geb. III. 2, IV.) V. tř. obsahuje slovesa bezpříznaká (starší druhá hlavní skupina). Se stanoviska praktického jest roztřídění toto jen zdánlivě jednodušší menším počtem tříd, za to vzorů jest více (ve tř. III. 17!). Vědecký rozbor (sr. Vondrák II., 131) pak ukazuje, že ani Leskienovi nepodařilo se rozlišiti úplně slovesa různého původu. -j- v jeho třídě III. není jen příponové, nýbrž též kořenné (v bьj-e-ši vedle bojь, tato slovesa tedy náleží vlastně do tř. I. i podle jeho soustavy!) a hiatové (na př. v ry-j-e-ši vedle rovъ). Proto Vondrák (a dříve již Gebauer) přes pokus Jagićův, přizpůsobiti klassifikaci Leskienovu soustavě Dobrovského, setrval při osvědčené soustavě staré.

Vzácnou předností knihy Leskienovy jest, že rozeznává všude přesně skutečné v ě d ě n í od v ě d e c k ý c h t h e o r i í. Domněnku sebe zřejmější nevydává nikdy za vědecký poznatek. Touto střízlivou opatrností liší se dosti často od srovnáv. mluvnice Vondrákovy; sr. na př. obojí výklad o sponovém aoristu sigmatickém, kde Leskien (str. 204) opatrně praví: „Jistého výkladu není“ a k dalšímu pokusu o výklad přidává „vielleicht“, kdežto Vondrák (II., 150) tvrdí prostě: „Jest to slovan. novotvar“. Kde mínění učenců se rozcházejí dosud příkře, odkazuje raději na příslušnou literaturu; na př. při skup. tort, tert atp. (str. 61).

---

[1]) U nás přidržuje se jeho třídění v universitních přednáškách prof. J. P o l í v k a.

Tímto způsobem otvírá nejlépe pohled do dílny jazykozpytné a pobízí mladé slavisty k vlastnímu přemýšlení a zkoumání. Nepochybuji, že nová kniha Leskienova jako jeho starší Handbuch, naše vade mecum za dob universitních, odchová slavistice hojnou řadu pracovníkův. *P. Váša.*

Nová díla.

Bibliografie české historie. Dílu IV. svazek 3. — II. zpracování. Třicetiletá válka. Léta 1621—1632. Sestavil pomocí Dra. Josefa Volfa Dr. Čeněk Zíbrt. V Praze nákladem České akademie, 1909. Strany 481—720 a I.—II.

Řemeslnictvo a živnostnictvo XVI. věku v Čechách (1526—1620). Sepsal Zikmund Winter. V Praze nákladem České akademie, 1909. Stran IV. a 749.

Purkrabské účty panství novohradského z let 1390—1391. K vydání upravil Josef Šusta. V Praze nákladem České akademie, 1909. Stran 48.

Majestát Rudolfa II. Napsal K. Krofta. Se snímkem originálu. V Praze nákladem Historického klubu, 1909. Stran 43.

Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské. Část III. Napsal Kamil Krofta. Zvl. otisk. z Čes. Čas. Histor. V Praze 1908. Nákladem vlastním. Stran 75.

Sněmy české. Napsal Kamil Krofta. Zvl. otisk ze „Zpráv z. arch. král. českého II. Stran 23.

N. V. Jastrebova „Studie o Petru Chelčickém a jeho době“. Napsal Kamil Krofta. Zvl. otisk. z Čes. Čas. Histor. Stran 33.

Vlastivědy Moravské, dílu II. vydána běžná čísla sešitů 271—280, obsahující „Hranický okres“. Napsal V. Bartovský. Redigoval Dr. Fr. Dvorský. S mapkou okresu od Jos. Koubkové. Stran 308. Cena K 5·20. Nákladem Mus. spolku v Brně.

Hemipterocecidie zemí českých. Napsal Em. Bayer. Zvl. otisk z výr. zprávy II. čes. gymn. v Brně 1909. Nákladem vlastním. Stran 57.

Popelnicová pole na Moravě. Napsal Fr. Černý. S obrázky a mapkou v textu. V Brně 1909. Zpráv Kommisse na přírodovědecké prozkoumání Moravy. Oddělení praehistorické čís. 1. Stran 30.

Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1907—1908. Podává Jos. Podpěra. V Brně, 1908. Zpráv kommisse pro přírodovědecké prozkoumání Moravy. Odd. botanické, čís. 5. Stran 41.

Starší kusy naší knihovny Komenského. Popisuje skriptor Zemské knihovny moravské Dr. H. Jarník. Zvl. otisk z Časop. mor. mus. zem., 1909. Stran 24.

Veřejná akvaria. Jejich význam pro přírodopisné vzdělání lidové. Napsal K. Ullmann. Zvl. otisk z „Přírodopisných listův“, 1909. Stran 19.

Die Zoocecidien der Insel Bornholm. Napsal prof. Em. Bayer. Zvl. otisk z „Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft“ ve Vídni, 1909. Stran 17.

Modernistyczna literatura czeska. Napsal Dr. Miloslav Hýsek. Zvl. otisk ze „Swiata słowiańského“ v Krakově, 1909. Stran 19.

Časopisy.

Věstníka České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVIII. čísla 4. a 5. Z obsahu vyjímáme; Přehled pokroků fysiky za rok 1907. III. Nauka o vlnivém pohybu étheru (Dr. Vladim. Novák). — Paběrky z Žídkovy Správovny (J. Zubatý). — Husovi učitelé (V. Flajšhans).

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. XV. sešit 3. Články: Počátky kritického dějezpytu v Čechách (J. Hanuš). — Názor středověku na hudbu (Zd. Nejedlý). — Příspěvky k počátkům českých dějin. II. Čechové a Avaři (L. Niederle). Referáty, výňatky z časopisův a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXIII. svazek 3. Nové práce: Vydání českého Nového zákona r. 1744 (Dr. Jos. Volf). — Vidění lékárníka lešenského Štěpána Meliše s přípisky J. A. Komenského ve dvorní bibliothece v Karlsruhe (Dr. Č. Zíbrt). — Drobné příspěvky. — Hlídka literární. — Zprávy knihopisné.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí A. Bráfa, K. Kadlce, J. Krčmáře, Fr. Vavřínka roč. IX. sešit 4. Články: Snahy o reformu procesního práva v říši německé (V. Hora). — Konkretální chudinské fondy (K. Engliš). — Referáty ze všech oborů právních.

Časopisu Moravského musea zemského vydáno redakcí Fr. Jar. Rypáčka, Dr. H. Trauba a V. J. Procházky roč. IX. čís. 2. Nové práce: Starší kusy naší knihovny Komenského (Dr. H. Jarník). — Upravení poddanských poměrů městečka Nové Říše na Moravě ku proboštovi a tamějšímu klášteru premonstrátskému roku 1611 (Dr. J. Reichert). — Dvě smlouvy s Františkem Šretlem, malířem král. města Hradiště (J. Jelínek). — Příspěvek k pohnutému roku 1848 (Dr. H. Traub). Zprávy z Mor. mus. společnosti. Literatura. — Zprávy.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydány redakcí Jos. Boubely, Dr. J. Peky a K. Skřipského roč. XVIII. sešit 3.—5. Nové práce: K výkladu ustanovení §§ 471, č. 4. a 477, č. 4. civ. ř. s. Vzájemný poměr obou těchto článkův. Učení Kleinovo o poměru tomto v praxi. Otázka útrat v těchto případech (V. r. Matyáš). — Z praxe mezinárodního práva trestního (Dr. Ant. Glos). — Úroky pohledávek na uhražovací kapitály a l. p. poukázaných (J. Čížek). — K výkladu § 320., lit. e) tr. z. (Jar. Lazar). Praktické případy. Zprávy spolkové.

Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Přílohy „Časopisu katolického duchovenstva“ vydáno roč. V. číslo 2., obsahující referáty v pracích theolog. z literatur české, polské, ruské, bulharské, charvátské. Směs.

Věstníku českých professorů vydána redakcí Vojt. Hulíka a Dra. Jar. Jeništy roč. XVI. čís. 9. a 10. Obsah: Filologie na čes. střed. školách v zemích koruny české. — Dějiny chemie a vyučování chemie (Rud. Kout). — Hygienické desky školní (Dr. J. Všetečka). — Dvoutřídní školy obchodní (B. Markalous). — Mezinárodní kongress professorů živých jazyků v Paříži (A. Bláha). — Nová osnova gymnasijní a česká gymnasia (F. V. Vykoukal). — Výchova estetická přírodopisem (B. Lážňovský). Literatura a zprávy.

Meditací, měsíčníka pro literaturu, umění a filosofii, vydány redakcí V. Bitnara, Dr. Jos. Kratochvila a E. Pacovského ročníku II. sv. 5.—7. Nové práce: Scholastika (Dr. Josef Kratochvil). — Svatopluk Čech. Nábožensko-filosofické jeho názory (Al. Spisar).

Brdského kraje vydáno redakcí Dra. B. Horáka roč. I. čís. 9. Obsahuje nástin geologických poměrův okolí Klabavy (Cyrill ryt. Purkyně).

Oznámení.

Veškeré spisy J. A. Komenského, které vydávati bude Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě za vrchní redakce Ph. a Th. dra. J. Kvačaly, professora university jurjevské, zahájeny budou svazkem obsahujícím dosud vůbec netištěné nebo dříve neúplně a nekriticky vydané tyto spisy:

I. Listové do nebe (zajímavý příspěvek k sociálnímu problému doby Komenského) dle jediného tisku v Museu král. Českého.
II. Retuňk proti Antikristovi (posud netištěno).
III. Přemyšlování o dokonalosti křesťanské (s různočteními rukopisu nově nalezeného).
IV. Nedobytelný hrad jméno Hospodinovo.
V. Truchlivý (nově kollationováno s rukopisem, a přidána předloha Komenského).
VI. Labyrint světa a ráj srdce (základem první vydání s přídavky vydání druhého a s úplnou kollací původního rukopisu, Komenským samým opravovaného).
VII. O sirobě (spisek nově posud nevydaný).
VIII. Centrum securitatis (dle I. vydání s přídavky II. vydání a s kollací rukopisu současného s dobou Komenského, posud neznámého).
IX. Výhost světu (dle I. vydání s kollací vydání II.).

Všecky spisy opatřeny budou nejen úplným apparátem kritickým, pro vědecké studium nezbytným, nýbrž i poznámkami, úvod obsahovati bude mimo původ, obsah a historii spisu též úplnou bibliografii s označením, ve které sbírce se chová ten onen vzácný rukopis nebo tisk.

Svazek tento jest již z větší části k tisku připraven a vyjde ještě letos. Cena jeho dle počtu subskribentů bude 3—5 K. Subskripci přijímá Frant. Merta, učitel a redaktor „Komenského“ na Skaličce nad Zábřehem II. Severní Morava.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Výroční zpráva „Matice Moravské" za rok 1908,

podaná o valné hromadě, ve středu dne 24. února 1909.

Věrna poslání svému snažila se „Matice Moravská" pokračovati v činnosti dříve sobě vytknuté. Poněvadž v uplynulém roce nedošlo na vydání některého samostatného díla vědeckého jako v letech předešlých, zrcadlí se činnost spolková ve vydávání Časopisu, jehož vyšel již ročník XXXII., jakož i v přípravných pracích „kommisse na vydávání historických památek moravských při Matici Moravské".

Ve vydávání Časopisu Matice Moravské nenastala změna žádná, ježto oba redaktoři, řed. dr. Frant. Kameníček i škol. rada Frant. J. Rypáček, kteří spolu od mnohých let vykonávají ochotně a nezištně všechnu namáhavou práci redakční, setrvali na žádost výboru v úřadě svém. Úsilím jejich podařilo se Časopis přes rozmanité překážky netoliko udržeti na výši let uplynulých, nýbrž seskupením stálých spolupracovníků povznésti do té míry, že požívá dobré pověsti v české obci literární, čemuž svědčí čilejší zájem o Časopis i odebírání jeho zvláště v Čechách. Do posledního ročníku přispěli pojednáními, zprávami vědeckými a uměleckými i odbornými posudky spisovatelé: Ant. Boháč, dr. Ant. Breitenbach, dr. Jaroslav Demel, Rud. Dvořák, dr. Miroslav Hýsek, dr. Frant. Chudoba, dr. Karel Kadlec, dr. Frant. Kameníček, dr. Jan Kapras, Josef Kozlovský, dr. Boh. Navrátil, dr. Josef Pešek, dr. Ant. Polák, dr. Jan Reichert, Frant. J. Rypáček, Aug. Sedláček, Ant. Snopek, Ota Šašecí, dr. Frant. Šujan, dr. Hugo Traub, Klement Vepřek, Jan Zachoval.

Časopis Matice Moravské zasílá se výměnou za časopisy i jiné publikace četných ústavů vědeckých, domácích i cizích, jejichž seznam uveřejněn byl v jednatelských zprávách z let minulých. Nově přibyly ještě některé, jako maďarská publikace

s německým výňatkem národopisné sekce Národního musea v Pešti. Některým ústavům i spolkům bylo jako roku předešlého povoleno bezplatné zasílání Časopisu jakož i darování některých publikací, vydaných nákladem spolkovým; všem žádostem nebylo lze na ten čas vyhověti z důvodů finančních.

Aby usnadněna byla práce pokladníkova, svěřena byla expedice Časopisu od 1. března 1908 úředníku zem. knihovny p. Frant. Nykodymovi za měsíční remuneraci 20 K.

Po vykonaných pracích přípravných zahájila činnost svou „kommisse na vydávání historických památek moravských při Matici Moravské“. Ve složení jejím — jména 12 členů uvedena jsou ve výroční zprávě za rok 1906 — nastaly některé změny: řed. dr. Šujan vzdal se tajemnictví, kterým pověřen prof. Kalina, jenž nastoupil též v úřad redaktorský za vystoupivšího řed. Dvořáka. Na uhrazení vysokého nákladu, spojeného s vydáváním památek historických, přispěl jako roku minulého Jeho kníž. arcib. Milost p. dr. Frant. S. Bauer, arcibiskup olomoucký, roční subvencí 3000 K. Po dohodě, která zjednána byla mezi kommissí a archivem zemským o vydávání historických památek, povolil také sl. moravský sněm zemský ročních 7000 K subvence na léta 1908—1910, zač sluší vzdáti díky zvláště předsedovi kommisse řed. dr. Kameníčkovi.

Také vys. ministerstvu osvěty a vyučování podána byla žádost za podporu státní, k níž přiloženo bylo několik ročníků Časopisu i význačnější publikace spolkové. Žádosti se horlivě ujal p. zem. vicepresident Houdek. Nadějeme se tudíž, že žádost bude vyřízena příznivě.

Práce kommisse jsou již v plném proudu, jak tomu nasvědčují zprávy tajemníka řed. dr. Šujana, arch. dr. Navrátila, tajemníka prof. Kaliny i prof. dr. Breitenbacha. (Časopis Matice Mor. 1908 seš. 1. a 2., 1909 seš. 1. a 2.) Ze zprávy, podané tajemníkem na schůzi dne 1. listopadu 1908, vyjímám o dosavadním stavu práce kommisse: arch. dr. Navrátil má dokončeny opisy kopiářů biskupa Khuena v arcib. archivě kroměřížském, prof. Kabelík v Praze ohlásil, že k Novému roku odevzdá na tisk připravenou korrespondenci J. Helceleta, doc. dr. Kapras pracuje o vydání zemských zřízení moravských, pro prof. Kalinu opsány byly z Desk brněnských knihy 11.—23. a z olomouckých kniha 12., z nichž zkollacionována byla brněnská

kniha 11. Biskup. auditor farář J. Tenora sbírá korrespondenci kardinála Dietrichštejna, prof. dr. Breitenbach dal pro chystané vydání korrespondence biskupa Stanislava Pavlovského opsati kopiáře č. 16.—25. a č. 27. v archivě kroměřížském a pracoval s úspěchem v archivě arcibiskupském, místodržitelském i zemském v Praze.

Knihovna spolková, čítající kolem 5000 svazkův, umístěna byla již roku předešlého v nových místnostech zemské knihovny musejní, dosud však nebylo lze jí užívati, protože skatalogisování její nebylo ještě ukončeno. Z pozůstalosti zvěčnělého starosty spolku zem. škol. inspektora Royta dostalo se spolku 768 knih, z nichž 24 věnovány byly učitelské knihovně II. č. gymnasia, 143 II. č. reálky v Brně, mimo to Časopis musea českého a Věstník České akademie.

Matice Moravská, ačkoliv jest nejstarším spolkem vědeckým na Moravě, pociťuje po několik let značný úbytek členstva, ježto za členy zemřelé i vystouplé nedostává se jí členy nově přistupujícími dostatečné náhrady. Aby doplněny po případě rozmnoženy byly řady členstva a tím podepřena finanční base spolku — vydání bez tak značná stoupla opět značnou měrou zvýšením honoráře —, učiněno bylo již roku 1905 vyzvání k veřejnosti v časopisech, vyznělo však téměř na prázdno. Proto chopila se Matice Moravská prostředku osvědčeného již z doby obnovení Časopisu, rozeslavši listy známým osobnostem v četných městech moravských i českých, jimiž požádáni byli za důvěrníky spolku na získávání členstva.

Mimo osobnosti, vytčené již v minulé zprávě výroční, požádáni za důvěrníky ještě pp.:

prof. Frant. Brunclík v Benešově,
posl. prof. dr. Frant. Hnídek v Chrudimi,
řed. dr. Jan Korec v Třebíči,
prof. Oldřich Kotěšovec v Kostelci n. O.,
prof. Ant. Mejstřík v Mor. Ostravě,
prof. Jar. Mikan v Hradci Král.,
prof. dr. Ant. Polák v Č. Budějovicích,
řed Josef Strnad v Plzni,
prof. Josef Šlajs v Domažlicích.

Že akce tato nebude bez úspěchu, svědčí četné přihlášky z Moravy i z Čech, tak z jediného Val. Meziříčí přihlásilo se najednou 25 členů.

Matice Moravská účastnila se zvláštním projevem všenárodního smutku při úmrtí Svatopluka Čecha i presidenta České

Akademie vrch. stav. rady Josefa Hlávky, při jehož pohřbu zastupoval spolek býv. pokladník řed. Wurm. Akademii Záhřebské vyslovena soustrast za příčinou úmrtí člena jejího prof. Prusina. Vynikajícímu historiku českému prof. Josefu Kalouskovi blahopřál spolek k sedmdesátinám, a v posledních dnech bylo mu vyjádřiti nelíčený projev smutku při úmrtí předního historika býv. professora a ministra mimo službu dr. Ant. Rezka. Matice Moravská utrpěla též v uplynulém roce ztráty úmrtím některých členů svých. Bývalého starostu spolku nepřežil dlouho bývalý náměstek jeho školní rada řed. Adolf Kubeš. O poslední řádné valné hromadě zvolen byl za zásluhy své o spolek čestným členem, a záhy po té opustil nás navždy. Spolek zachová mu povždy čestnou paměť. Mimo to zesnuli z členů zakládajících Gustav Mareš, c. k. vrchní kontrolor technické kontroly v Hrušovanech, z členstva činného vl. rada Ant. Truhlář, c. k. gymn. ředitel v. v. v Praze, z členů přispívajících: dr. J. Bárta, c. k. soudní rada v Brně, dr. Frant. Bačkovský, knihkupec v Praze, dr. E. Čáp, advokát v Olomouci, P. Bedřich Kaun, kapit. děkan v Kroměříži, Josef Lošťák, c. k. zem. škol. inspektor v. v. v Brně, P. Jan N. Králík, konsist. rada na Strahově v Praze, M. Václavek, ředitel měšť. školy na Vsetíně, dr. Frant. Voldan, advokát v Č. Brodě, P. Ant. Weinlich, farář na Vranově, P. Alois Wolf, farář v Dalešicích. Čest budiž památce jejich!

O poslední řádné valné hromadě zvoleni byli jednomyslně čestnými členy: J. kníž. arc. Milost p. dr. F. S. Bauer, arcibiskup olomoucký, za zásluhy, které si získal o spolek povolením značné subvence roční, jakož i tím, že dovolil laskavě, by kodexy archivu arcibiskupského dopravovány byly do Brna, dále dlouholetí zasloužilí členové výboru škol. rada Ad. Kubeš a monsig. biskup. rada Vladimír Šťastný.

Koncem uplynulého roku správního čítala Matice Moravská 2 členy čestné, 9 členů zakládajících, 105 činných a 760 přispívajících, celkem 876 členů; jeví se tudíž oproti stavu loňskému slibný přírůstek 53 členů.

Jmění základní činilo touž dobou 19.146 K 80 h, výdajné 3246 K 22 h, vykazuje tedy spolek i po stránce finanční příznivější výsledek roku předešlého.

O řádné valné hromadě, konané 26. února 1908, zvoleni za vylosované čtyři členy a jednoho člena zesnulého pp.: místodržitelský vicepresident Vítězslav Houdek, zem. škol. inspektor Alois Vlk (nově), jakož i dosavadní členové výboru: prof. Rud. Dvořák, řed. dr. Frant. Kameníček, škol. rada Frant. Jar. Rypáček; za náhradníky zvoleni (veskrz nově): prof. Jan Burda, prof. Michal Hynais, prof. dr. Hugo Traub a prof. Klement Vepřek, revisory účtů opětně škol. rada Karel Dolejš a fin. rada Frant. Háb. Nově zvolený výbor konstituoval se takto: starostou zvolen řed. dr. Frant. Kameníček, náměstkem jeho škol. rada Fr. J. Rypáček, pokladníkem fin. rada Zd. Lepař, knihovníkem řed. dr. Frant. Šujan, jednatelem prof. Rud. Dvořák, zapisovatelem prof. Josef Sichrovský. Mimo jmenované zasedali ve výboru ještě: řed. K. Fišara, prof. dr. Jan Koreç, prof. Rud. Kreutz, škol. rada A. Kubeš, prof. boh. ústavu dr. Jan Sedlák, monsig. kons. rada Vl. Šťastný a řed. dr. Pavel Vychodil.

V měsíci květnu vzdal se prof. Sichrovský z příčin zdravotních úřadu svého i členství ve výboru, i povolán byl na jeho místo z náhradníků prof. dr. Traub, který pověřen též zapisovatelstvím. Když pak dosavadní zasloužilý jednatel prof. Rud Dvořák jmenován byv ředitelem gymnasia zábřežského, složil v létě funkci ve výboru, zvolen jednatelem podepsaný, v úřad zapisovatelský uvázal se ochotně prof. dr. Sedlák. Touž dobou opustil Brno jiný člen výboru prof. dr. Korec, nastoupiv ředitelství gymnasia v Třebíči; oběma pánům bylo vedle usnesení výborového blahopřáno k vyznamenání a zároveň poděkováno za horlivou práci spolkovou.

Na uprázdněná tři místa ve výboru (úmrtím škol. rady Kubeše a odchodem řed. Dvořáka a řed. dr. Korce z Brna) povoláni byli náhradníci: prof. Burda, prof. Hynais a prof. Vepřek.

Výbor Matice Moravské vzdává opětně vřelé díky svým vzácným příznivcům i důvěrníkům, jimiž osvědčili se zejména J. kniž. arc. Milost p. dr. F. S. Bauer, arcibiskup olomoucký, a sl. moravský zemský sněm vysokými subvencemi, dále členové výboru pp. zem. vicepresident V. Houdek a zem. škol. inspektor A. Vlk horlivou podporou snah spolkových. Z důvěrníků, kteří úsilím svým rozmnožili vydatně prořídlé řady

spolkové, sluší jmenovati zvláště pp.: prof. dr. A. Breitenbacha v Kroměříži, prof. Flor. Horuta ve Vyškově, řed. Viktora Navrátila ve Val. Meziříčí, řed. Jos. Papežíka v Bystřici p. H., prof. dr. Jos. Pešku v Hradci Král., prof. Jana Putnu v Rakovníce, prof. Alf. Sauera v Uh. Hradišti, prof. Lad. Seitla v Uh. Brodě, prof. Otu Šašecího v Telči a prof. Jana Zachovala v Prostějově. Na konec dlužno vysloviti díky sl. redakcím denníků brněnských: „Hlasu", „Lidových Novin" a „Moravské Orlice" za ochotné uveřejňování zpráv spolkových.

Uzavírajíce bilanci spolkové práce za uplynulý správní rok můžeme vyjádřiti uspokojení z docílených úspěchů, které nám budou vzpruhou v činnosti bohdá ještě intensivnější v roce 1909, kdy nastává spolku šedesáté výročí jeho založení. Další naší práci v jubilejním roce přejeme plného zdaru.

V Brně, ve středu dne 24. února 1909.

Dr. Hugo Traub,
jednatel.

Pokladní zpráva za r. 1908.

Účet ztráty a zisku.

Má dáti	K	h	Dal	K	h
Za honoráře za články v časopise za I.—IV. sešit 1908	1178	25	Za prodaný inventář	124	20
Účet tiskárny: za tiskopisy . . K 77·65 za tisk I.—IV. čís. čas. z r. 1908 K 2457·85	2536	50	„ prodané knihy	122	89
Účet výloh správních: služné a remunerace za redakci, pokladnictví, administraci a sluhům K 1120·— poštovné . . . . K 285·19 různé . . . . K 321·61	1726	80	„ úroky ze vkladů a cenných papírů .	785	83
Zisk za rok 1908 (nečítaje výloh za tisk 1863 K 51 h za místopisný slovník, placených na účet r. 1907 až v r. 1908) .	1303	33	„ subvenci zemskou	2000	—
			„ členské příspěvky	3711	96
	6744	88		6744	88

Oba účty porovnány a ve shodě s podrobným účtováním nalezeny

V Brně dne 13. února 1909.

Karel Dolejš, **Frant. Háb,**
t. č. revisorové účtův.

Dr. Frant. Kameníček,
t. č. předseda.

Zdeněk Lepař,
t. č. pokladník.

Má dáti — **Účet rozvážný dnem 31. prosince 1908.** — **Dal**

	K	h		K	h
Účet depositní u Živnostenské banky	12114	70	Účet jmění základního: stav 31. prosince 1907 . . . K 18822·97		
„ cenných papírů (ve vlast. uschování)	400	—	Příspěvky členů zakládajících a činných . . . K 193·50		
„ vkladní knížky u Cyr.-Methodějské záložny v Brně	3009	34			
„ vkladní knížky u Živnostenské banky	1979	97	10% zisku z r. 1908 . . . K 130·33	19146	80
„ knihovny	1882	09	Účet knih knihkupcům do kommisse daných	296	62
„ běžný živnostenské banky	2395	—	„ příspěvků členských předem placených	208	90
„ (vklad) u poštovní spořitelny	292	21	„ rozdílů kursovních	514	70
„ knihkupců za knihy	296	62	„ jmění výdajného: stav 31. prosince		
„ (hotovost) pokladniční	3	78	1907 . . . K 2073·22		
„ 1. sešitu časopisu z roku 1909 (za redakci, honoráře a tisk)	1039	53	90% zisku za r. 1908 . . . K 1173·—	3246	22
	23413	24		23413	24

Oba účty porovnány a ve shodě s podrobným účtováním nalezeny.

V Brně dne 13. února 1909.

Karel Dolejš, **Frant. Háb**, t. č. revisorové účtův.

Dr. Frant. Kameníček, t. č. předseda.

Zdeněk Lepař, t. č. pokladník.

Seznam členů

dle stavu ze dne 1. března 1909.

Čestní členové.

Excellence Dr. Frant. S. Bauer, kníže-arcibiskup v Olomouci.
Frant. A. Slavík, c. k. školní rada na Král. Vinohradech.
Msgr. Vladimír Šťastný, biskupský rada v Brně.

Zakládající členové.

Excell. Dr. Frant. S. Bauer, kníže-arcibiskup v Olomouci.
P. Cetkovský Ant., děkan v Uh. Hradišti.
Dobročinný slovanský komitét v Petrohradě. (Slavjanskoje blagotvoritelnoje obščestvo.)
Knížecí arcibiskupská knihovna v Kroměříži.
Král. hlavní město Praha.
Okresní knihovna učitelská pro venk. okres uherskohradištský.
Papica Karel, c. k. soudní rada v Rožnově.
Skřivan Antonín, majitel obchodní školy v Praze.
Vávra Vincenc, ředitel c. k. gymnasia v Přerově.
P. Vyhlídal Jan, farář v Lobodicích.

Činní členové.

Arcibiskupský pacholecký seminář v Kroměříži.
JUDr. Bednář Josef, advokát v Kolíně.
Dr. Beránek Karel, bisk. a kons. rada v Křižanově.
Beseda řemeslnická v Kolíně.
JUDr. Brzobohatý Frant., advokát v Lipníku n. B.
Čech Leander, ředitel reální v Novém Městě.
Čermák Josef, majitel par. mlýna ve Velkém Meziříčí.
Český čtenářský spolek v Brně.
Čížek Josef, stud. filosofie v Praze.
Doležal Ludvík, učitel v Podklášteří u Třebíče.
P. Dušek Matěj, farář v Charvátcích u Budyně n. Ohří.
Farní knihovna ve Veltrusích v Čechách.
Dr. Goll Jaroslav, univers. professor v Praze.
C. k. gymnasium I. české v Brně.
„ čes. v Č. Budějovicích.
„ v Mladé Boleslavi.
„ české v Uh. Hradišti.
C. k. gymnasium v Kolíně.
„ v Kroměříži.
„ ve Valaš. Meziříčí.
„ ve Vysokém Mýtě.
„ v Příbrami.
„ ve Slaném.
„ v Táboře.
P. Halabala Method, kněz. řádu bened. v Rajhradě.
P. Harna Ferd., farář ve Chvalkovicích.
P. Hlavinka Alois, kons. rada a farář v Kučerově.
JUDr. Hodáč Frant., advokát v Brně.
JUDr. Horáček Frant., advokát v Nechanicích.
P. Dr. Horný Ant., kanovník u sv. Štěpána ve Vídni.
P. Dr. Hošek Frant., kons. rada v Meraně.
P. Chudoba Frant., farář ve Zdounkách.
Jelínek Josef, majitel koželužny v Nov. Městě.
Dr. Kadlec Karel, univers. professor v Praze.
Dr. Kalousek Josef, univers. professor v Praze.

Mg. Ph. Knecht Josef v Olomouci.
Knihovna česká v arcib. semináři v Praze.
Kopecký Ant, obchodník v Telči.
P. Korec Frant., farář v Našiměřicích.
P. Král Kašpar, farář v Lovčicích.
Krecar Frant., studující v Králové Dvoře.
P. Křižánek Eduard, farář v Ostravici.
Kučera Josef, kons. rada, farář v Cetkovicích.
MUDr. Kytlica Josef, lékař v Kroměříži.
MUDr. Kvasnička Inocenc, lékař v Rcudnici.
P. Kvítek Frant., kons. rada v Borotíně u Jevíčka.
Machaň Vratislav, studující v Králové Dvoře.
Materna Karel, c. k. soudní rada v Polské Ostravě.
Maška Karel, reální ředitel v Telči.
Měšťanská beseda v Kroměříži.
" škola v Polné.
P. Mikšánek Frant., bisk. rada a děkan ve Velkých Němčicích.
P. Mlčoch Frant., kanovník a děkan v Kuřími.
Musejní společnost v Brně.
Neubauer Alfons, prof. v Č. Budějovicích.
Občanská záložna ve Hnojicích.
Obecní knihovna ve Vys. Mýtě.
Okresní učitelská knihovna v Čáslavi.
" učit. spolek okr. boskovického.
Oth Jan, kons. rada a děkan ve Velké Senici.
Msgr. Páral Ant., kons. rada v Ořechově.
Plíhal Rudolf, úředník v Žižkově.
Dr. Podlaha Antonín, prof. boh. fakulty v Praze.
Pokorný Josef v Elberfeldě.
Procházka Frant., ředitel banky v Praze.
P. Přikryl Frant., farář ve Spálově.
Reální škola I. česká v Brně.
" " v Jevíčku.
" " v Kutné Hoře.
Reální škola v Litovli.
" " v Novém Městě.
" " v Telči.
MUDr. Ruda Prokop, lékař v Rajhradě.
JUDr. Felix Rudiš, advokat v Brně.
Regner Alfred z Bleylebenů, dvorní rada v Brně.
P. Sauer Bruno, kněz řádu praem. na Strahově v Praze.
JUDr. Sedláček Jan, advokát v Uher. Hradišti.
Ing. Sedláček Jan na Hluboké v Čechách.
Slavík Frant., c. k. školní rada na Král. Vinohradech.
Slovanská beseda ve Vídni.
Spolek českých učitelů hejtm. znojemského.
Spořitelna obecní ve Slavkově.
Stürzenhofer Jindřich, farář v Opavě.
Suchánek Marcelín, em. farář v Čechách.
JUDr. Suchomel Frant., advokát v Kroměříži.
JUDr. Svozil Fr., advokát v Olomouci.
Šašecí Otto, reální professor v Telči.
MUSt. Šil Jan v Kolíně.
Šír Jan, akad. malíř na Král. Vinohradech.
P. Švec Jan, farář v Bohutíně.
Tovaryšstvo Ježíšovo na sv. Hostýně.
Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
Učitelský spolek „Komenský" v hejtm. hustopečském.
Učitelský spolek v Mor. Krumlově.
" " „Budeč" v Tišnově.
Msgr. Vojtěch Jan, inf. praelat a kanovník v Brně.
Vávra Josef, ředitel v Ivančicích.
Mg. Ph. Wallesky R. v Humpolci.
Dr. Zháněl Rudolf, c. k. kurát na Smíchově.
Zukal Josef, reální professor v Opavě.
Excell. JUDr. Žáček Jan, c. k. ministr ve Vídni.

Přispívající členové.

Dr. Absolon Karel, kustos zem. musea v Brně.
Msgr. Adamec Ant., regens bisk. semin. v Brně.
Adamec Dominik, farář v Jedlí.
Adamec Jan, ředitel hospodář. školy v Přerově.
Adámek Josef, gymn. prof. v Třebíči.
JUDr. Adámek Karel, advokát v Hlinsku.
Adámek Otto, gymn. prof. v Břeclavi.
Akademie hraběte Straky v Praze.
JUDr Anderle Theodor, advokát v Brně.
Augusta Josef, zemský oficiál v Brně.
P. Augustin Fr., děkan v Olbramovicích.
P. Báča Josef, farář v Heralticích.
Knihkupectví Dr. Bačkovského v Praze.
Bajer Josef, gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
Baka Frant, reální prof. v Telči.
Bartelmus Robert, továrník v Brně.
Bartocha Josef, gymn. ředitel v Uher. Hradišti.
P. Bartoš Jakub, biskupský rada v Brně.
Barvič Joža, knihkupec v Brně.
Baše Jan, c. k. soudní rada v Příboře.

Baše Otakar, gymn. prof. v Brně.
Baudys Bohuslav, prof. gymn. ve Vyškově.
P. Bednář Frant., katecheta v Tišnově.
P. Dr. Bena J., kons. rada a ředitel arcib. semin. v Kroměříži.
Beneš Josef, továrník v Brně.
Benhart Josef, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
Beseda v Prostějově.
Bílý Frant., vládní rada, řed. reálky na Žižkově.
Binková Bož., odb. učitelka v Hranicích.
MUDr. Bittner Fr., lékař v Mor. Ostravě.
JUDr. Blahovský Ant., c k. vrchní fin. rada v Brně.
Blažek Alois, reální prof. v Uh. Brodě.
Dr. Blažek Jan, prof. arcib. semináře v Kroměříži.
P. Blokša Jan, farář v Olomouci.
Boháč Ant., poštmistr v Mor. Třebové.
Boháč Ant., reální prof. v Uh. Brodě.
Bordovský Emil, nadučitel v Tiché.
Boubela Jan, c. k. vrchní soudní rada v Brně.
Brandstiller Jan, c. k. dvorní rada v Brně.
Dr. Breitenbach Ant., prefekt arc. semin. v Kroměříži.
Brychta Jan, lékárník v Brně.
Brzobohatý Aug., děkan v Doubravníku.
Bukáček Jan, c. k. soudní rada v Brně.
JUDr. Hynek Bulín, advokát v Brně.
Dr. Bulla Frant., kons. rada v Brně.
Burda Jan, reální prof. v Brně
Burjan Ant., vládní rada v Brně.
Coufal Frant., c. k. gymn. professor v Olomouci.
P. Cupal Metoděj. kněz řádu Aug. v Brně.
Dr. Josef Cvrček, professor v Praze.
MUDr. Czambel Sam., Csilaghegy.
Dr. Čech Edv., prof. prům. školy v Plzni.
MUDr. Čech Frant., zubní lékař v Brně.
P. Čechák Jan, farář v Březnici.
Čejna Severin, gymn. prof. v Zábřehu.
Dr. Čelakovský Jaromír, dvorní rada v Praze.
MUDr. Čermák Frant., lékař ve Velkém Meziříčí.
JUDr. Čermák Karel, advokát v Břeclavi.
Černý Frant., reální professor v Brně.
Česká beseda v Novém Jičíně.
Čítárna Riegrova (veřejná) v Král. Dvoře.
Čtenářská beseda v Mor. Huzové.
„ „ ve Znojmě.
Čtenářsko-knihovní spolek ve Zdounkách.
Čtenářsko-pěvecký spolek „Beseda“ v Lomnici.
Čten.-pěv. spolek „Beseda“ ve Strážnici.
Čtenářsko-pěvecký spolek „Svatopluk“ ve Veselí n. M.
Čtenářsko-zábavní spolek v Napajedlích.
Čtenář. spolek „Velehrad“ v Blažovicích.
„ „ „Břetislav“ v Břeclavi.
„ „ „Budivoj“ v Mor. Budějovicích.
Čtenářský spolek v Holešově.
„ „ v Ivančicích.
„ „ v Prostějově.
„ „ v Přerově.
„ „ v Temnici.
JUDr. Daněk Jos., advokát v Kroměříži.
Dr. Demel Jaroslav, univ. doc. v Praze.
JUDr. Derka Frant., advokát v N. Jičíně.
JUDr. Dolanský Josef, advokát v Brně.
Dokoupil Josef, c. k. soudní rada v Brně,
Dolejš Karel, školní rada v Brně.
Dolejšek Bohuslav, reální prof. ve Vel. Meziříčí.
P. Doležal Jan, farář v Červené Lhotě.
Doležel Frant., professor v Třebíči.
Dominikánský konvent ve Znojmě.
P. Domluvil Edvard, professor náb. ve Val. Meziříčí.
Ing. Donát Josef, továrník v Brně.
Dr. Dosoudil Josef, prof. náb. v Kroměříži.
Dostal Josef, prof. paedag. v Kroměříži.
P. Drašar Ignát, farář v Lipůvce.
JUDr. Drbal Frant., advokát v Kloboucích u Brna.
JUDr. Drbal Josef, advokát v Tišnově.
MUDr. Dreuschuh Fr., lékař v Náměšti.
MUDr. Drož Bedřich, lékař ve Žďáře.
JUDr. Drtina Václav, advokát v Rožnově.
Dula Ferdinand, professor v Přerově.
Dr. Dvorský Fr., em. professor v Brně.
Dvorský Max, ředitel měšťanské školy v Kroměříži.
Dr. Dvořák Alois, superior v bisk. al. v Brně.
JUDr. Dvořák Ant., advokát v Ivančicích.
Dvořák Gerlach, převor na Strahově v Praze.
Dr. Dvořák Josef, kons. rada a prof. theol. v Brně.
Dvořák Rudolf, gymn. ředitel v Zábřehu.
Erhart Adolf, ředitel I. české reálky v Brně.
JUDr. Faber Viktor, advokát v Dačicích.
Fanta Josef, architekt v Praze.
Fiala Albert, měšťan v Mor. Olešnici.
Fialka Bedřich, gymn. ředitel v Kroměříži.
P. Fišara Jos., kons. rada ve Smržicích.
Fišara Karel, ředitel obch. akad. v Brně.
MUDr. Fišer Frant., lékař v Ivančicích.

Dr. Flajšhans Václav, professor v Praze.
P. Florian Frant., kons. rada a děkan v Tasově.
P. Florian Karel, farář ve Kdousově.
P. Franěk Aug., farář ve Starči.
Frank Max., professor ve Val. Meziříčí.
Dr. Friedl Frant., advokát v Hustopeči.
P. Frýdek Jan, kaplan v Boskovicích.
Funtíček Jan, ředitel m. školy v Mor. Budějovicích.
Fux Adolf, ředitel dívčího paedag. na Kladně.
Gabessam Eustach, prof. obch. akad. v Praze.
Gajdušek Fr., professor ve Vyškově.
Gálová Marie, odb. učitelka ve Vyškově.
Ganzwohl Vilém, notář v Olomouci.
Gardavský Cyrill, učitel v Kroměříži.
Gloss Frt., nadučitel v Královč Poli.
Dr. Glücklich Julius, professor v Praze.
JUDr. Gottwald Arnošt, advokát v Brně.
Gregar Ferdinand, professor v Olomouci.
P. Grézl Vincenc, farář v Hor. Štěpánově.
P. Dr. Grydil Frant., farář v Blansku.
MUDr. Grydil Ignát, lékař v Adamově.
Gymnasium II. české v Brně.
„ v Jindřichově Hradci.
„ v Králové Hradci.
„ v Jičíně.
„ v Klatovech.
„ v Kyjově.
„ v Litomyšli.
„ v Místku.
„ v Plzni.
„ akademické v Praze.
„ v Praze, Křemencová ul.
„ „ Truhlářská ul.
„ v Třebíči.
„ v Třeboni.
„ na Vinohradech.
„ ve Vyškově.
Gymnasistů 14 ve Val. Meziříčí.
Háb Frant., c. k. fin. rada v Brně.
Habermann Jan, hosp. správce v Pozořicích.
P. Habiger Josef, farář v Troubkách.
P. Hájek Tomáš, bisk. rada v Kroměříži.
Haken Josef, profesor v Rakovníce.
P. Hala Frant., kooperator v Měříně.
Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Jičíně.
Hanamann Ant., zem. vrchní stav. rada v Brně.
z Haugwitzů hraběnka Jela na Schönwaldě.
Havlíček Vincenc, učitel v Husovicích.
JUDr. Mat. Havránek, advokát v Přerově.
Hauerland Josef, učitel v Uh. Brodě.
Havel Alois, gymnasista ve Vyškově.
Heidenreich Frant., účetní v Určicích.
Henniger Rudolf baron z Eberku, vládní rada na Kr. Vinohradech.
JUDr. Hess Rudolf, advokát v Klimkovicích.
Hikl Rudolf, gymnasista v Prostějově.
Hirsch Frant., gymn. prof. v Plzni.
Hladík Josef, jub. ředitel učit. ústavu v Měníku u Bydžova.
Hlavinka Karel, gymn. prof. v Brně.
Hnátek Ant., nadučitel v Olší.
Hnilička Frant., reální profesor v Hradci Králové.
Msgr. Dr. Hodr Jakub, kanovník v Brně.
JUDr. Hoch Jan, advokát v Prostějově.
Hoch Jan, ředitel hosp. školy ve Velkém Meziříčí.
Holas Alois, gymn. profesor v Brně.
Holeček Antonín, odborný přednosta na prům. šk. v Brně.
Holman Bohuslav, prof. obch. akademie v Brně.
Horáček Frant., c. k. fin. komisař v Brně.
Ing. Horák Jan, zem. stav. rada v Brně.
JUDr. Horák Josef, advokát v Prostějově.
Horák Romuald, učitel v Polské Ostravě.
Horut Florian, gymn. prof. ve Vyškově.
Hořava Tomáš, prof. učit. ústavu v Kroměříži.
P. Hošek Metoděj, farář v Líšni.
Houdek Viktor, míst. vicepresident v Brně.
Houra Jindřich, sekretář v Jindř. Hradci.
MUDr. Hrabálek Jan, obv. lékař v Lomnici.
P. Hradil Valentin, farář ve Fryčovicích.
P. Hrbáček Frt., bisk. rada a knihovník arcib. v Kroměříži.
P. Hrdý Ferd., adm. fary ve Sv. Lovreči v Istrii.
Hruban Frt., c. k. soudní rada v Uh. Brodě.
P. Hrubeš Jan, kons. rada v Oslavanech.
Hrubý Frant., bohoslovec v Olomouci.
P. Hrubý Ignác, farář v Borkovanech
Msgr. Hrudička Alois, bisk. rada a děkan v Telči.
P. Dr. Hubík Karel, prefekt arcib. semin. v Kroměříži.
Hybášek Josef, nadučitel ve Štěměchách.
Dr. Hýbl Frant., reální prof. na Žižkově.
Hýbl Vincenc, gymnasista ve Vyškově
Ing. Hýbner Josef, báňský nadinženýr v M. Ostravě.
Dr. Hýsek Miloslav, kand. profesury v Praze.

Charvát Frant., c. k. okr. insp. a ředitel měšť. školy v Husovicích.
Chládek Matěj, gymn. profesor v Třebíči.
P. Chlápek Josef, farář v Kašavě u Holešova.
P. Chramosta Frant., profesor náb. v Boskovicích.
Dr. Chudoba Frant., prof. prům. školy v Brně
JUDr. Indra Frant., advokát v Zábřehu.
P. Irovský Josef, farář v Mrákotíně.
Dr. Jakub Vojtěch, reální prof. v Prostějově.
Jakubíček Osvald, gymn. prof. ve Strážnici.
P. Jančík Antonín, farář v Zaječí.
P. Jančík Jan, farář ve Veselí n. Mor.
Janda Antonín, reální prof. v Kroměříži.
P. Janíček Josef, farář v Sulkovci.
P. Janovský Frant., kons. rada v Brně.
Dr. Jarník Hertvík, amanuensis zem. knih. v Brně.
Jarušek Frant., nadučitel v Boskovicích.
JUDr. Javůrek Antonín, advokát ve Vyškově.
P. Javůrek Frant., katecheta měšť. šk. v Pelhřimově.
P. Jeleček Jakub, kooperator v Rosicích.
P. Jelínek Jan, farář v Bojkovicích.
Jeřábek Julius, reální prof. v Prostějově.
Jeřábek Václav, em. ředitel reální v Telči.
Jiráček Jiří, prof. obch. akad. v Brně.
Dr. Jireček Hermenegild, em. c. k. dvorní rada ve Vys. Mýtě.
Jirman Jan, řídící učitel ve Znojmě.
P. Jockl Zeno, prefekt arcib. sem. v Kroměříži.
MUDr. Joklík Severin, lékař v Kyjově.
Jordánek Vincenc, reální prof. v Hodoníně.
Jurek Frt., učitel ve Vranové u Křetína.
Kabelík Jan, profesor prům. školy na Smíchově.
Dr. Kahovec Jan, profesor Přerově.
P. Kalabus Josef, kons. archivář v Brně.
Kalina Tomáš, gymn. prof. v Brně.
Dr. Kameníček František, m. prof. česk. tech. a gymn. ředitel v Brně.
Kancnýř Bedřich, c. k. soudní rada v Brně.
MUDr. Kantor Richard, lékař v Přerově.
P. Kapoun Emil, prof. náb. a zám. kaplan ve Vel. Lukově.
Dr. Kapras Jan, univ. docent na Král. Vinohradech
Karásek Jaroslav, gymn. profesor v Brně.
P. Karták Josef, prof. náb. v Jindřich. Hradci.
Kašpar Frant., prokurista živn. banky v Praze
P. Kašpar Josef, kons. rada, prof. náb. v Brně.
P. Kašpárek Alois, děkan v Českém Brodě.
MUDr. Katholický Karel, zdravotní rada, prim. z. nem. v Brně.
Kazimour Josef, reální profesor v Praze.
Kizlink Karel, gymn. profesor v Uh. Hradišti.
Klecanda Vladimír, posl. filos. na Král. Vinohradech.
P. Klemš Josef, farář v Cotkytli.
Kletzl Theodor, stavitel v Brně.
Kleveta Kajetán, cestmistr v Napajedlech.
Klumpar Jan, em. gymn. ředitel v Hradci Králové.
Klvaňa Antonín, odb. učitel v Příboře.
Klvaňa Josef, gymn. ředitel v Kyjově.
Klvaňa Josef, gymn. prof. v Kroměříži.
Kmínek Václav, gymn. prof. v Zábřehu.
Knihovna gymn. v Boskovicích.
„ chlapecké školy v Boskovicích.
„ bisk. semináře v Brně.
„ společenská ve Frenštátě.
„ veřejná v Napajedlech.
„ lidová v Prostějově.
„ klášlera praemonst. v Nové Říši.
Knihovna lidová v Třebíči.
Dr. Kňourek Ferdinand, gymn. profesor v Brně.
Koenig Václav, ředitel dív. paedagogia v Brně.
Kojecký Josef, učitel v Přerově.
Kokora Raimund, továrník v Kokorách.
P. Kokta Ladislav, katecheta v Salzbachu.
P. Dr. Kolísek Alois, prof. náb. v Hodoníně.
JUDr. Kominik Alois, advokát v Jihlavě.
Kopřiva Vladimír, továrník v Předklášteří.
Dr. Korec Jan, gymn. ředitel v Třebíči.
P. Kosík Petr, farář ve Studené.
Kostka Emil, c. k. vrchní soudní rada v Brně.
P. Kotek Ferd., farář ve Velkém Petřvaldě.
Kotík Karel, učitel v Radoškově.
Kott Frant., em. gymn. prof. v Praze.
Kouba Frant., reální prof. v Telči.
JUDr. šl. Koudela Josef, advokát, nám. zem. hejtmana v Brně.
P. Koudelka Frant., farář ve Svatoslavi.
P. Dr. Kouřil Tomáš, kons. rada v Rychnově n. Kn.

P. Koutný Ant., farář ve Vel. Újezdě.
JUDr. Kozánek Emil, advokát v Kroměříži.
Kozlovský Josef, gymn. prof. v Brně.
Dr. Kožaný Jan, prof. hosp. akademie v Táboře.
MUDr. Král Tomáš, lékař ve Vel. Bečkereku.
P. Kratochvíl Aug., kooperator v Popovicích.
P. Krejčí Alois, katecheta m. šk. ve Velkém Meziříčí.
Krejčí Štěpán, prof. obch. akademie v Brně.
Krippner Pavel, gymn. ředitel v Boskovicích.
P. Kroess Alois, v Innsbrucku
Dr. Krofta Kamil, univ.-doc., zemský archivář v Praze.
Krondl Antonín, zem. školní inspektor v Brně.
JUDr. Krška Karel, nám. stát. zástupce v Brně.
JUDr. Krupka Luděk, advokát ve Vyškově.
JUDr. Kryška Karel, advokát v Přerově.
JUDr. Kreček V., advokát v Kojetíně.
JUDr. Kříž Martin, notář ve Ždánicích.
Kuba Josef, gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
Kubelka Mořic, c. k. finanční tajemník v Brně.
Dr. Kubíček Antonín, prof. náb. v Kroměříži.
Dr. Kubíček Jan, prof. bohosloví v Olomouci.
P. Kubíček Václav, katecheta v Lošticích.
Kubišta Jan, gymn. prof. v Boskovicích.
P. Kučera Frant., kooperator v Lukách.
MUDr. Kučera Jan, lékař v Zábřehu.
Kunovský Frant., c. k. vrchní soudní rada v Přerově.
Kunz Antonín, ředitel paedagogia v Brně.
Dr. Kupka Josef, profesor bohosl. v Brně.
Kusala Ignác, gymn. profesor ve Val. Meziříčí.
JUDr. Kvapil A., advokát v Jemnici.
P. Lakota Josef, farář v Nemoticích.
P. Lazar Jan, děkan v Pohořelicích.
Lazarová Marie, odb. učitelka v Brně.
Leger Karel, statkář a spisovatel v Kolíně.
P. Lehejček Jan, farář v Tvrdonicích.
Lepař Zdeněk, c. k. fin. rada v Brně.
Letošník Josef, em. ředitel paedagogia v Poličce.
Letovský Frant., obchodník v Mor. Ostravě.
Ing. Lička Josef, profesor čes. techniky v Brně.
P. Ličman Alois, farář v Popovicích.
Lidl Josef, továrník hudeb. nástrojů v Brně.
JUDr. Linhart Ant., advokát v Pelhřimově.
Linhart František, prof. v Nov. Městě.
JUDr. Lipčík Aug., advokát v Přerově.
Lisec Jaroslav, vicepresident zem. soudu v Brně.
Lisický Frant., notář v Tišnově.
Lisický Jaroslav, profesor v Jevíčku.
Löffler Konstantin, c. k. soudní rada v Brně.
P. Loníček Karel, farář ve Střítěži.
Lorenz Jan, em. gymn. ředitel v Praze.
Los Bohumil, reální prof. v Telči.
Ludvík Karel, knihkupec v Mor. Budějovicích.
Lulay Josef, ředitel měšť. škol ve Vyškově.
Luska Alois, regens sem. a katecheta v Kroměříži.
Lyceum dívčí v Hradci Králové.
Lyceum dívčí v Chrudimi.
Macalík Basil, prof. hosp. školy v Přerově.
Mader Frant., notář v Brně.
P. Mahel Jan, kons. rada, farář v Telnici.
Macháč Ant., c. k. šk. rada v Brně.
P. Matoha Jan, kooperátor v Určicích.
Malovaný Jiří, reální profesor v Kroměříži.
P. Maňoušek Jan, farář v Křepicích.
Mareš Frant., školní rada, ředitel Vesny v Brně.
P. Marjánek Frt., kaplan ve Velké Bystřici.
P. Martilík Frant., kons. rada, farář ve Hluku.
Marzy Vojtěch, ředitel měšť. školy ve Velké Byteši.
Masařík Josef, prof. gymn. v Praze.
P. Mašíček Cyrill, farář ve Vys. Studnici.
Mayerhöfer Frant., cestmistr v Uh. Hradišti.
Dr. Mayer Jan, zemský školní inspektor v Brně.
Melichar Karel, učitel v Rosicích.
Mertens Matěj, učitel v Újezdě.
Měšťanská beseda v Dačicích.
" " ve Val. Meziříčí.
" " ve Vel. Meziříčí.
" " v Plzni.
" " v Třebíči.
Měšťanská škola v Kojetíně.
" " v Konici.

Měšťanská škola v Přerově.
„ „ ve Slavkově.
Dr. Metelka Jindřich, školní rada na Král. Vinohradech.
P. Miča Frant., kons. rada a děkan v Opatově.
P. Mihola Ludvík, katecheta ve Znojmě.
Mildschuh Oskar, assist zem. hosp. školy v Přerově.
Minář Hugo, naddučitel v Horákově.
P. Minařík Frant., farář v Lomnici.
Mládek Erich, ředitel uhel. dolů v Dobrové.
Mlčoch Frant., naddučitel v Osvětimanech.
P. Dr. Mlčoch Mel., síd. kanovník v Olomouci.
P. Mol A., farář v Ollersdorfě (Dol. Rakousy).
Moravsko-slezská beseda v Praze.
P. Mrázek Jan, kons. rada, děkan v Třešti.
Mrňánek Josef, vládní rada, ředitel reální v Čes. Budějovicích.
JUDr. Mück Ant., advokát v Kroměříži.
Musejní společnost v Uh. Brodě.
„ krajinská společnost v Litovli.
„ spolek ve Val. Meziříčí.
„ společnost v Pardubicích.
Museum městské v Plzni.
Museum městské v Rokycanech.
„ „ v Tišnově.
Myslivec Václav, prof. hosp. školy ve Velkém Meziříčí.
Nábělek Frant., školní rada v Kroměříži.
Dr. Navrátil Bohumil, zemský archivář v Brně.
Navrátil Frant., gymnasista ve Vyškově.
„ Engelbert, reální prof. v Mor. Ostravě.
P. Navrátil Jan, farář v Čejkovicích.
Navrátil Viktor, gymn. ředitel ve Val. Meziříčí.
Nebovidský Vincenc, adjunkt zem. arch. v Brně.
Nečas Karel, gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
Nedoluha Frant., účetní záložny v Litovli.
P. Němčický Dom., vikář v Kroměříži.
Němec Jan, gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
Neoral Josef, prof. hosp. školy v Přerově.
Nesvadbík Frant., reální prof. v Brně.
P. Netopil Frant., stud. prefekt v Kroměříži.
Netušil Frant., gymnasista ve Vyškově.
Msgr. Dr. Neuschl Robert, bisk. rada v Brně.
JUDr. Nevěřil Frant., advokát v Litovli.
P. Nevoral Matěj, kons. rada, děkan v Třebíči.
P. Nevrkla Antonín, farář v Koněšíně.
Nosek Frant., statkář v Šakvicích.
Dr. Nováček Vojtěch, řed. zem. archivu v Praze.
Novák Bohumil, prof. průmyslové školy v Brně.
Novák Frant., reální prof. na Král. Vinohradech.
Dr. Novák Jan, gymn. prof. v Praze.
„ „ Josef, gymn. ředitel v. v. v Jindř. Hradci.
Novák Karel, gen. zástupce mor. zem. pojišťoven v Praze.
P. Novotný Cyriák, administrator ve Zhoři.
JUDr. Novotný Jan, advokát v Olomouci.
P. Novotný Jan, kons. rada, děkan v Radostíně.
Občanská beseda v Bučovicích.
„ „ v Jičíně.
„ „ „Jaroslav“ v Kojetíně.
„ „ v Moravské Ostravě.
„ „ v Židlochovicích.
Obecní představenstvo v Třebíči.
Obecná škola chlapecká v Bučovicích.
„ „ „ ve Vel. Byteši.
„ „ „ ve Vyčapech.
P. Odstrčil Jan, farář v Drnovicích.
MUDr. Odstrčil M., obvodní lékař v M. Krumlově.
P. Oharek Václav, bisk. rada v Brně.
Okresní učit. knihovna okr. jihlavského.
„ „ „ v Hodoníně.
„ „ „ okr. konického.
„ „ „ krumlovská.
„ „ „ ve Val. Meziříčí.
„ „ „ v Místku.
„ „ „ v Příboře.
„ „ „ v Telči.
P. Olšina Josef, vikář v Kroměříži.
Ondráček Vladimír, reální prof. Mor. Ostravě.
JUDr. Ošťádal Jan, advokát v Olomouci.
Ošťádal Josef, gymn. prof. v Klatovech.
Ouředníček Eduard, zemský školní insp. v Brně.
Paleček Jan, odb. učitel v Ivanovicích.
P. Pálenský Frant., katecheta v Jaroměřicích.
Palliardi Jaroslav, notář ve Znojmě.
Panzer Jan, vrch. kontr. techn. kontr. v Litovli.
Papežík Josef, ředitel měšť. šk. v Bystřici p. H.
MUDr. Papírník Al., ředitel úst. chorom. v Černovicích.
Papoušek Frant., účetní záložny v Kouřími.
P. Páral Ignác, farář v Kamenici.
Dr. Pastrnek Frant., univ. prof. v Praze.

Pavec Antonín, centr. ředitel. továrny v Kolíně.
Pavelka Frant., sekretář techn. č. v Brně.
P. Pavelka Jakub, farář v Přibyslavicích.
Pavelka Jan, hosp. kazatel v Brně.
Pavlík Matěj, redaktor v Kroměříži.
Pecháček Jan, říd. učitel ve Vel. Opatovicích.
Dr. Pekař Josef, univ. prof. Praze.
P. Peksa Josef, farář v Jaroměřicích.
Peřinka Frant., c. k. berní oficial v Kroměříži.
Perka Pavel, učitel ve Frenštátě.
Pernica Frant., farář v Hovoranech.
Dr. Pešek Josef, gymn. prof. v Hradci Králové.
Pešek Viktor, stavitel v Náměšti.
Petráček Jan, gymn. prof. v Brně.
P. Petřvalský Frant., farář v Nových Sídlech.
P. Pinkava Viktor, farář v Čermné u Podmokel.
P. Pírek Jan, děkan ve Val. Kloboucích.
Plaček Josef, gymn. prof. v Uh. Hradišti.
JUDr. Pluhař Ladislav, advokát v Brně.
Pluhař Václav, sekr. živn. banky v Brně.
Podivínský Jan, statkář v Kostelci u Prostějova.
JUDr. Pohl Jan, advokát v Praze.
Pochop Jan, gymn. prof. v Třebíči,
Pokorný Ferdinand, lékárník v Příboře.
„ Frant., řed. cukr. ve Vrbátkách.
Pokračovací škola pro učně v Mor. Olešnici.
Polák Vladimír, gymn. prof. ve Vyškově.
JUDr. Poledna Frant., advokát v Holešově.
Polívka Eugen, řed. škol ve Vizovicích.
Dr. Polívka Jiří, univ. prof. v Praze.
JUDr. rytíř Popelka August., c. k. dvorní rada ve Vídni.
Pořízek Leo, gymnasista ve Vyškově.
Pospíšil Frant., prof. prům. šk. v Brně.
„ „ kand. prof. ve Škašticích.
„ Jan, naďučitel v Mar. Horách.
„ Jar., reální prof. v Kutné Hoře.
Msgr. Dr. Pospíšil Josef, kanovník v Brně.
Pospíšil Karel, gymnasista ve Vyškově.
P. Pouč Ignác, farář ve Velkém Lukově.
Pover Frant., reální prof. na Král. Vinohradech.
JUDr. baron Pražák Otakar, advokát v Brně.
P. Prchal Rudolf, farář v Čáslavicích.
Procházka Frant., gymn. prof. v Kolíně.
P. Procházka Jakub, farář ve Střížově.
„ „ Jan, farář v Bohdalicích.
Promberger Rom., knihkup. v Olomouci.
JUDr. Prošek Václav, em. advokát v Brně.
Průmyslová škola vyšší v Brně.
„ „ „ v Praze.
Prusík Blažej, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
P. Přichystal Jan, farář v Bohdalicích.
Psota Hynek, lékárník v Přerově.
Putna Jan, profesor v Rakovníce.
Ráček Karel, c. k. soudní rada v Uh. Hradišti.
Rajchl Frant., prof. v Uh. Brodě.
JUDr. Randula Vítězslav, advokát v Brně.
Reálka II. česká v Brně.
„ v Uh. Brodě.
„ v Jičíně.
„ ve Velkém Meziříčí.
„ v Mor. Ostravě.
„ v Pardubicích.
„ v Plzni.
„ v Příboře.
„ v Prostějově.
„ v Žižkově.
Dr. Reichert J., gymn. ředitel na Král. Vinohradech.
MUDr. Remeš Mořic, lékař v Olomouci.
„Říp“, jednota v Roudnici.
Msgr. Roháček Fabián, kanovník v Brně.
Roubal Jan, gymn. prof. v Č. Budějovicích.
Rozkošný Jan, rolník v Křenovicích.
P. Ruber Frant., farář ve Vel. Dyjákovicích.
JUDr. Rumplík Theodor, advokát v Kojetíně.
Rumreichová Julie, učitelka v Oslavanech.
Růžička Jan, řídící učitel v Nov. Rousínově.
JUDr. Růžička Josef, advokát v Brně.
P. Rygal Ignác, kooperátor v Březovicích.
Rypáček Frant., škol. rada v Brně.
Rýpar Jan, kooperátor v Jakartovicích.
Sach Leopold, ředitel reální v Holešově.
Samsour Jan, c. k. státní zástupce v Brně.
P. Sauer Alfons, prof. náb. v Uh. Hradišti.
P. Sauer Ignát, farář v Napajedlích.
Sedláček August., c. k. školní rada v Písku.
P. Dr. Sedlák Jan, kons. rada, prof. theologie v Brně.
Sedlák Karel H., c. k. finanční sekretář v Brně.
Seidl Dan., gymn. prof. v Písku.
Seitl Lad., reální prof. v Uh. Brodě.
P. Senz Augustin, farář v Hostimi.

Dr. Severa Václav, profesor v Příboře.
Schäfer Frant., c. k. pošt. rada v Praze.
Schenk Rudolf, profesor v Zábřehu.
Schindler Frant., gymn. prof. v Kroměříži.
P. Dr. Schneider J., kons. rada, děkan v Křižanovicích.
Schneidrova Pavla, odb. učitelka ve Vyškově.
JUDr. Scholz Otmar, advokát v Hustopeči.
Schönhöfer F. V., obchodník v Lošticích.
Sicha Josef, naddučitel v Katově.
Sichrovský Josef, gymn. prof. v Brně.
Šimla Josef, prof. učit. ústavu v Plzni.
P. Simonides Bohumil, farář v Jamném.
" " Mil., farář v Tvarožné.
Sklenář Ant., stavební rada ve Vídni.
Skopalík Antonín, rolník v Záhlinicích.
JUDr. Skřivánek Václav, advokát ve Vyškově.
Sládeček Alois, prof. ve Val. Meziříčí.
Sládkova Josefa, odb. učit. v Boskovicích
Dr. Slavík Frt., univ. doc., prof. v Praze.
P. " Jakub, konsist. rada, děkan v Malenovicích.
JUDr. Slavík Jan, adv. v Jindř Hradci.
Sloupský Josef, profesor v Kroměříži.
P. Slovák Alois, kons. rada, prof. v Brně.
P. Směták Metoděj, farář v Hovězí.
P. Smetana Jan, katecheta v Dačicích.
MUDr. Smyčka Jan, lékař v Litovli.
P. Snopek Frant., konsist. rada, arcib. archivář v Kroměříži.
Smejkal Vlad., profesor v Telči.
Sobotka Bedřich, nadučitel ve Vladislavi.
Socha Václav, starosta města v Litovli.
Dr. Souček Stan., gymn. prof. v Brně.
Spolek českých učitelů v Brně.
Spurný Ladislav, měšťan v Litovli.
P. Staller Vladislav, farář v Bratelsbruně.
P. Stejskal Petr, farář v Rozseči.
Stoll Jan, učitel v Přerově.
P. Straka Jan, konsist. rada, děkan v Bučovicích.
JUDr. Stránský Adolf, advokát v Brně.
MUDr. Strava Frant., obvodní lékař v Nákle.
Studnář Josef, řídící učitel v Otiněvsi.
P. Stupal Frant., katecheta v Třebíči.
P. Süssmayer Josef, kooperator v Hodoníně.
Svěrák Jakub, c. k. ministerský rada ve Vídni.
P. Svitavský Em., farář ve Střížově.
Svoboda Karel, gymn. prof. v Brně.
Sychra Karel, úředník cukrov. v Litovli.
Šašecí Bohumír, c. k. soudní rada v Brně.
P. Šebela Alois, vikář u sv. Mořice v Kroměříži.
MUDr. Šebela Frant., obv. lékař v Mor. Olešnici.
Šebesta Tomáš, zem. vrchní rada v Brně.
Šenk Frant., obchodník v Litovli.
P. Ševčík Josef, farář v Babicích.
" " Vincenc, kons. rada, děkan v Černé Hoře.
P. Šildberger Josef, kons. rada v Břeclavě.
Šilený Tomáš, gymn. ředitel v Brně.
Dr. Šilený Václav, advokát v Brně.
P. Šilinger Tomáš kons. rada v Brně.
Šilhavý Frant., učitel v Brně.
" Ladislav, sládek v Přerově.
Škaloud Václav, profesor v Miletíně.
P. Škoda Tomáš, farář v Bohuslavicích.
Škroch Cyrill, prof. učit. úst. v Příboře.
Šlais Josef, gymn. prof. v Domažlicích.
P. Šoukal Jan, farář v Radkovicích.
Šoupal Jan, gymnasista ve Vyškově.
P. Špička Frant., prof. náb. v Hustopeči.
JUDr. Šromota Ladislav, advokát na Plumlově.
P. Šťasta Alois, farář ve Starém Městě u Jindř. Hradce.
Štěpán Jan, gymn. prof. v Třebíči.
P. Štěpánek Jan, prof. náb. v Brně.
Štrér B., ředitel reálky libeňské v Praze.
Študent Josef, instr. chmel. šk. v Kl. Hradisku u Olomouce.
Šubert Engelbert, gym. prof. ve Vyškově.
Dr. Šujan Frant., reální ředitel v Brně.
P. Dr. Šůstek Bernard, kněz řádu Aug. v Brně.
JUDr. Švec Jan, advokát v Brně.
Šveska Jan, bisk. rada, prof. nábož. v Brně.
JUDr. Táborský Ant., advokát v Mor. Ostravě.
Dr. Teige Josef, měst. archivář v Praze.
P. Tenora Jan, farář ve Chvalkovicích.
" " Richard, farář v Náměšti.
Teplý Frant., gymn. ředitel ve Vyškově.
Tesař Antonín, notář ve Vyškově
JUDr. Tesař Hugo, advokát v Brně.
P. Tesař Petr, farář v Tlumačově.
Tihelka Vlad., gymnasista ve Vyškově.
MUDr. Tichý Donát, lékař v Přerově.
Tiray J., ředitel měšť. školy v Telči.
P. Tiray Karel, katecheta v Ivančicích.
Tischer Frant., archivář v Jindř. Hradci.
P. Tkadlec Alfons, prokurator řádu Aug. v Brně.
Tlach Frant., nadučitel v Drásově.
P. Tomášek Ladislav, katecheta v Brně.

MUDr. Tomášek Václav, lékař v Korytčanech.
P. Tošnar Frant., farář v Dražovicích.
Dr. Traub Hugo, reální prof. v Brně.
Trkanova Matylda, odb. učitelka v Bučovicích.
Trnka Dom., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
Tropper Frant., starosta města v Přerově.
Dr. Trpík Rudolf, c. k. soudce ve Fryštátě.
Tuček Stanislav, ředitel továrny v Čelechovicích.
Tůma Alois, knihkupec na Vsetíně.
Tutovič Frant., řed. měšť. školy v Příboře.
Tutsch Emil, učitel v Jevíčku.
Tvarůžek Frant., farář v Mikulčicích.
„ Karel, c. k. vrchní soudní rada v Brně.
Učitelská knihovna v Ivančicích.
„ „ v Přerově.
Učitelský spolek „Komenský“ v Břeclavě.
„ „ „Hostýn“ v Bystřici.
„ „ v Dačicích.
Učitelská jednota jevíčská.
Učitelský spolek okresu konického.
„ „ kunštátský.
„ „ kyjovský.
Učitelská jednota v Napajedlech.
Učitelský spolek strážnický.
„ „ ve Vsetíně.
Učit. jednota „Budeč“ ve Vyškově.
„ spolek hejtmanství vyškovského.
„ jednota vizovická.
„ spolek zábřežský.
Úlehla Frant., v Olomouci.
„ Jos., c. k. fin. rada v Praze.
Uličný Josef, gymn. prof. v Třebíči.
Umělecká beseda v Praze.
Urban Klement, reální prof. v Prostějově.
Urbánek Rudolf, gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
Ústav pro hluchoněmé v Ivančicích.
„ „ vzdělání učitelek v Brně.
„ „ „ učitelů v Brně.
„ „ „ „ v Kroměříži.
„ „ „ učitelek v Olomouci.
„ „ „ učitelů v Příboře.
Utěšený Jan, nadučitel v Husovicích.
Vaculík Eduard, naduč. v Zábřehu n. O.
JUDr. Valenta Boh., advokát v Praze.
Valenta Josef, prof. reální v Kroměříži.
Dr. Vančura Jindřich, prof. na Smíchově.
Vaněčkova V., odb. učitelka v Mor. Budějovicích.
Váša Pavel, prof. prům. školy v Brně.
JUDr. Večeřa Karel, advokát v Uh. Brodě.
Venclů Jan, vrch. insp. ev. kat. v Brně.
P. Venhuda Frant., katecheta v Husovicích.
Veselý Antonín, vrch. stav. rada v Brně.
MUDr. Veselý Frant., ředitel lázní luhač. v Praze.
P. Veselý Robert, farář v Trachtíně.
„Vesna“, ženský vzdělávací a výr. spolek v Brně.
„Vesna“, ženský spolek v Ivančicích.
Vepřek Klement, reální prof. v Brně.
Vidlák Vincenc, c. k. vrch. fin. rada v Brně.
Višinka Frant., prof. učit. úst. v Brně.
P. Vitásek Fr., farář ve Vel. Karlovicích.
Vlk Alois, zemský škol. insp. v Brně.
MUDr. Vlk Theodor, městský fysik v Kroměříži.
Vodička Rudolf, notář v Blansku.
Vokoun Josef, učitel v Nové Vsi.
Vorel Ant., c. k šk. rada v Brně.
P. Vrána Ant., kons. rada v Prostějově.
Vrba Frant., důchodní v Přerově.
JUDr. Vrtal Alois, advokát v Prostějově.
Dr. Všetečka Jakub, professor v Jičíně.
Vycpálek Josef, professor v Táboře.
P. Vychodil Jan, kons. rada a děkan v Cholyni.
P. Vychodil Josef, farář v Litultovicích.
P. Dr. Vychodil Pavel, kons. rada, řed. knihtiskárny v Brně.
MUDr. Vyskočil Karel, plukovní lékař ve Strážnici.
Vystrčil Karel, prof. ve Vel. Meziříčí.
P. Vyvlečka Josef, vikář v Olomouci.
Weigner Karel, prof. ve Vel. Meziříčí.
Weinberger Alois, šk. řed. v Ivančicích.
P. Wiedermann Tomáš, farář v Klenovicích.
Wichterle Karel, továrník v Prostějově.
Wurm Frt. Boř., ředitel banky „Slavie“ v Brně.
Zahálka Karel, reální professor v Prostějově.
Zahrádka Josef, učitel v Třebíči.
Zahradník Bedřich, gymnasista v Prostějově
Dr. Zahradník Karel, dvorní rada v Brně.
Zachoval Jan, reální prof. v Prostějově.
Záklasník Tomáš, školní rada v Jičíně.
Zámecká knihovna ve Strážnici.
Zaoralová Anežka, odb. učitelka ve Vyškově.
P. Zapletal Frant., kooperator v Měst. Trnávce.

P. Zavadil Ladislav, farář v Křižanově.
Zavadil Václav, nadučitel v Podbřežicích.
Závorka Ant., řídící učitel ve Střížově.
P. Zavřel Ignác, farář v Přerově.
Závodný Josef, ředitel don. pracovny v Praze.
P. Zanáška Ignác, katecheta v Uh. Hradišti.
Zbořil Václav, továrník v Bystřici p. H.
Zbořil Jan, gymn. professor v Brně.
Zeiner Em., ředitel měšť. škol v Ústí.
JUDr. Zelinka Em., advokát v Tišnově.
Zeman Karel, přednosta stanice ve Zlonicích.
Zemědělská rada, ústřední sbor v Brně.
Zemene Kašpar, notář v Třebíči.
Zitka Jan, c. k. vrch. fin. rada v Brně.
„Zubr“, čten-pěvecký spolek v Němčicích.
Žáček Kristián, obchodník v Brně.

Seskupení členstva

(dle stavu v den 1. března 1909).

A. Dle míst.

Místo nebo země	Členové				
	čestní	zaklád.	činní	přispiv.	úhrnem
Město Brno	1	—	8	142	151
Předměstí brněnská	—	—	—	5	5
Kroměříž	—	1	5	34	40
Val. Meziříčí	—	—	1	27	28
Přerov	—	1	—	23	24
Vyškov	—	—	—	24	24
Olomouc	1	1	2	14	18
Prostějov	—	—	—	16	16
Třebíč	—	—	1	15	16
Uh. Hradiště	—	2	2	8	12
Telč	—	—	4	7	11
Litovel	—	—	1	9	10
Boskovice	—	—	1	8	9
Uh. Brod	—	—	—	9	9
Velké Meziříčí	—	—	—	9	9
Příbor	—	—	—	9	9
Ivančice	—	—	—	8	8
M. Ostrava	—	—	—	8	8
Zábřeh	—	—	—	7	7
Mor. Budějovice	—	—	1	5	6
Tišnov	—	—	1	5	6
Břeclav	—	—	—	5	5
Strážnice	—	—	—	5	5
Znojmo	—	—	—	5	5
Ostatní Morava	—	2	30	221	253
Morava	2	7	57	628	694

Místo nebo země	Členové				
	čestní	zaklád.	činní	přispív.	úhrnem
Přenáška . . .	2	7	57	628	694
Praha	—	2	10	36	48
Předměstí pražská	1	—	4	15	20
Kolín	—	—	4	3	7
Plzeň	—	—	—	7	7
Hradec Králové	—	—	—	6	6
Jičín	—	—	—	6	6
J. Hradec	—	—	—	5	5
Ostatní Čechy	—	—	20	35	55
Čechy . . .	1	2	38	113	154
Slezsko	—	—	4	7	11
Ostatní Rakousko	—	—	3	7	10
Uhry	—	—	—	2	2
Cizina	—	1	1	—	2
Úhrnem . . .	3	10	103	757	873

B. Dle stavu.

Stav	Členové				
	čestní	zaklád.	činní	přispív.	úhrnem
Profesoři vys. a střed. škol	1	1	12	191	205
Duchovní	2	3	26	160	191
Úředníci	—	1	6	71	78
Učitelé měšť. a obec. škol	—	—	2	68	70
Advokáti a notáři	—	—	8	63	71
Lékaři	—	—	3	23	26
Žáci středních škol	—	—	2	24	26
Střední školy	—	—	17	35	52
Měšťanské a obecné školy	—	—	1	8	9
Obce, musea, archivy, veř. knihovny .	—	2	3	14	19
Spolky učitelské	—	1	6	27	34
„ jiné	—	1	7	30	38
Ostatní	—	1	10	43	54
Úhrnem . .	3	10	103	757	873

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00670 1771